

NOVUM GLOSSARIUM

MEDIAE LATINITATIS

AB ANNO DCCC USQUE AD ANNUM MCC

EDENDUM CURAVIT

CONSILIUM ACADEMIARUM CONSOCIATARUM

HUIC FASCICULO CONFICIENDO PRAEFUIT

FRANZ BLATT

PROFESSOR EMERITUS

O-Ocyter

HAFNIAE

EJNAR MUNKSGAARD
MCMLXXV

*Ce volume a été publié avec le concours financier de l'UNESCO accordé sur la demande du
CONSEIL INTERNATIONAL POUR LES SCIENCES HUMAINES (CIPSH)*

PRINTED IN DENMARK BY AARHUUS STIFTSBOGTRYKKERIE A/S

L. S.

Le présent fascicule est, comme les précédents, le fruit d'une collaboration, réalisée sous la direction de M. Franz Blatt. Les articles ont été rédigés par l'équipe du Comité français Du Cange et par les spécialistes non lexicographes qu'elle a estimé devoir consulter (MM. André, Bautier, Michaud-Quantin). Les éléments du travail ont été fournis par les comités nationaux du latin médiéval et par les spécialistes les plus divers. Tous les articles ont été soumis aux membres du Comité de rédaction et distribués aux comités nationaux pour correction. La contribution de M. Bernhard Bischoff à la mise au net des articles a été particulièrement précieuse.

ABRÉVIATIONS

AHDLMA	Archives d'histoire doctrinale et littéraire du Moyen Age
ALMA	Archivum Latinitatis Medii Aevi
AASS	Acta Sanctorum
CGL	Corpus Glossariorum Latinorum
DuC	Du Cange Glossarium mediae et infimae latinitatis
EHR	English Historical Review
FEW	Französisches etymologisches Wörterbuch
MGH SS (Script.)	Monumenta Germaniae Historica Scriptores
NED	New English Dictionary
PL	J.-P.Migne, Patrologiae Cursus completus, Series Secunda (Patrologia latina)
REW	Romanisches etymologisches Wörterbuch

a.bourg.	ancien bourguignon	conj.	conjonction	orig.	origine
a.f(r).	ancien français	dimin.	diminutif	orig. inc.	origine incertaine
a.saxon	anglo-saxon	diplom.	diplomatique	part.	participe
all.	allemand	dr.	droit	péj.	péjoratif
cat.	catalan	éd.	édition	pers.	personne
celt.	celtique	ex.	exeunte	phil(os).	philosophie
csp.	espagnol	excl.	exclamation	phys.	physiquement
fr.	français	f(em).	féminin	plusquepft.	plusqueparfait
germ.	germanique	g.c.	genus commune	prés.	présent
gr.	grec	gén.	génitif	pron.	pronom
irl.	irlandais	gramm.	grammaire	q.v.	quod vide
ital.	italien	i.	id est	rhétor.	rhétorique
lat.	latin	ib.	ibidem	s.	siècle
lat.méd.	latin médiéval	inc.	incertain	sc.	scilicet
n.gr.	nouveau grec	indécl.	indéclinable	s.d.	sans date
prov.	provençal	inf.	infinitif	sing.	singulier
skr.	sanskrit	interrog.ind.	interrogation indirecte	spéc.	spécialement
		intr.	intransitif	spur.	spurious (faux)
		i.q.	idem quod	sq.	sequentia
a.	anno	jur.	juridique	ss.	suivantes
abl.	ablatif	liturg.	liturgie	subj.	subjonctif
absol.	absolument	log.	(sens) logique	subst.	substantif
acc.	accusatif	m(asc).	masculin	superl.	superlatif
ad loc.	ad locum	math.	mathématique	s.v.	sub voce
adj.	adjectif	méd.	médecine	syn.	synonyme
adv.	adverbe	metaph.	métaphore	t.	tome
astrol.	astrologie	méton.	métonymie	t.t.	terminus technicus
astron.	astronomie	milit.	militaire	tech.	technique
c.	circa	mor(al).	moralement	théol.	théologie
canon.	canonique	mus.	musique	trans.	transitif
cf.	confer	myth.	mythologie	v.	vide
comp.	comparatif	n(eutr).	neutre	v(ar).lect.	varia lectio
coni.	coniectura	nom.	nominatif		

O

1. *o* *lettre de l'alphabet latin*: 1) *en général* (PAPIAS: *o*, littera diversas partes orationis efficit): NOTK. BALB. ad Lantb. p. 109: *o* figuram sui in ore cantantis ordinat. BURCH. BELV. barb. III 44 p. 83: *o* quoque littera quarta est in vocalibus, tertia decima in elementis si h non numeretur in litteris, si vero numeretur decima quarta. Ms. XII s. (Notices et Extraits 22, 2 p. 136): *o* reboat in palato... Cum *o* enuntiatur, *os* colligendo ad angustum rotundatur.

2) *notation symbolique*: a) *en arithmétique*: CARM. de litt. 14: *o* numerum gestat qui nunc undecimus extat. b) *en musique*: ALIA MUSICA p. 130a, 29: *a* prima quoque specie diapason, que est mese, id est *o*, inchoatur primus tropus. HONOR. AUG. gemma 3,5: septem *o* admirando potius quam vocando cantantur, in quibus septem dona Spiritus sancti notantur. ib. 3,8: si duodecim *o* cantantur tunc duodecim prophetas exprimuntur, qui Christi adventum predicasse leguntur.

2. *o* *oméga, lettre de l'alphabet grec au sens métaphorique*: (théol.) *fin* (uni à alpha pour désigner le Christ): SEDUL. carm. I 2,2: alpha operis famuli sis, Deus, ω que tui. II 25,18: pacificum vestri regnum sacrauerat alpha/pax nitet in mediis, ω quoque pacis erit. THIETM. 4,49: alfa et *o* miscreatur eo, tribuens pro parvis magna, pro temporalibus sempiterna. PETR. RIGA Aurora cant. 939 p. 746: in mundi fine/... surget ut aurora que nobilis est speciei/que videt et sentit. *o*, noctis et alpha diei.

3. *o* *interjection* (PAPIAS: nam *o* interdum interiectio est dolentis..., interdum admirantis. COMM. Boet. phil. I 5 p. 52,12: *o* est interiectio dolentis [GLOSS. Rivipoll. 1209 p. 377]. HONOR. AUG. sacram. 65 col. 779^D: antiphone que habent in capite *o*, significant quoddam admirabile... *o* interiectio est admirantis).

1) *précédant un substantif, ou un pronom dans une apostrophe*: a) *au vocatif ou au nominatif*: LIUTG. Greg. 2 p. 68: *o* lector prudens et intelligens. WETT. Gall. 7: *o* mira dementia diaboli. HRABAN. carm. 81,49: *o* patria, *o* populus /... *o* patria, *o* populus. ORD. VIT. hist. VII 15 t. III p. 228: multis... *o* amici, gravibusque peccatis onustus contremisco. HUGO S. VICT. didasc. VI, III p. 116,13: hoc est ergo, *o* lector, quod tibi proponimus.

b) *à l'accus.*: HROTSV. Mar. 115 p. 8: *o* me felicem! THEOB. VERN. Gumm. 384 p. 175: *o* cecos homines! *o* vanos orbis honores! OTTO FRIS. chron. 2,25 p. 98,13: *o* mentes miseras et cecas!

2) *devant un adverbe ou un adjectif dans une exclamation*: HRABAN. carm. 39,43: *o* quanta Dei pietas / et sempiterna bonitas! POETA SAXO 5,267: *o* qualis prohibitas, quam constantissimus ordo! EGBERT. LEOD. rat. II 520 p. 235: *o* quantum distant hodierni laude minore! BERTHOLD. CONST. annal. a. 1077 p. 295,36: *o* quam timendus Deus ultionum dominus!

3) *devant un verbe*: a) *dans une prière* (selon PAPIAS *o* est dans ce cas 'optantis adverbium'): CAND. FULD. Eigil. II 87: *o* nostri miserere, Deus, nostri miserere. CARM. var. III 1,9: iam miserere mei, Deus, *o* miserere precantis. b) *en tête d'une interrogation*: WALAHFR. Wett. 636: *o* quis narrare valebit? c) *en tête d'une exclamation*: CARM. Bur. 179, 1,3: *o!* *o!* / totus floreo!

4) *devant une conjonction, renforçant un souhait*: a) *o* si: WALAHFR. imag. Tetr. 199: *o* si Sapho loquax vel nos inviseret Holda. POETA SAXO 5,691: *o* si, Christe, velis hedum transferre sinistrum. THEOB. VERN. Gumm. 390 p. 175: *o* si mundaneos liceat finire labores. b) *o* utinam: HROTSV. Sap. V 9 p. 190: *o* utinam possit ullo coerceri modo! BRUNO QUERF. frat. prol.: da vires bene loquendi, *o* utinam et bene operandi! BERTHOLD. CONST. annal. a. 1075 p. 280,1: gaudium Domini sui... beatissimus *o* utinam! intravit. OTTO FRIS. gesta 2,25: quos *o* utinam numquam nostri vidissent oculi. c) *o* ne (souhait négatif): WALAHFR. Wett. 99: *o* ne magna dies damnans inhonoret.

4. *o* *conj. de coordination, aboutissement phonétique du lat. aut; cf. it. o: ou*: COD. Lang. 476 col. 824^C (a. 918): sine kalumnia vel puplica autoritate vada *o* stet non vada. MON. hist. Neap. II 6 p. 21,15 (a. 920): offerunt in ecclesia propria earum, *o* B. Eufimia martira Christi... integrum hortum. CARTUL. Nemaus. 137 p. 221 (1043—1060): que Trevolus *o* frater suus, *o* infantes illorum donent. CARTUL. Carcas. I p. 327 col. 2 (a. 1100): et si hoc vobis *o* fratres mei Amoros et Ugo videtur incredibile...

oagium, -i n. [forme refaite sur l'a. fr. "oe"] redevance

payée en oies: CARTUL. Baioc. I 143 p. 174 (a. 1165—1181): tibi remisimus anenagium et mutonagium et -um et gallinagium.

ob forme hob: CARTUL. Conch. 92 p. 86 (a. 924). COD. Cavens. I 153 p. 196 (a. 933).

1) *préposition*: A) avec l'accus.: 1) à cause de (PAPIAS: ob, prope, propter, prepositio est): a) devant un subst. α) en général: LIUTG. Greg. 2 p. 69: ob metum mortis. THIETM. 3,15: obedientiam ob ambitionem dereliqui. GUILL. PICTAV. gesta p. 12: ob morbos... quos frequenter patiebatur. OTTO FRIS. gesta 2,13 p. 115: brachium maris, navibus ob sirtes inportunum. GIRALD. itin. Kambr. I 1 p. 14: ob temporis demum iniuriam. β) devant le mot res au sing. ou au plur.: pour cette ou ces raisons: LUPUS epist. I 4 p. 18: nec tamen ob eam rem profecerint. GUILL. PICTAV. gesta p. 68,30: eas ob res, ... copie... expedite sunt. d'où la locution quam ob rem (quamobrem): THEGAN. Ludow. 44 p. 599: quamobrem contempsisti precepta apostolica. WIPO gesta prol. p. 6: quam ob rem victoribus status... debere censuerant. SIGEBERT. GEMBL. gesta p. 528,32: quam ob rem ego in Dei nomine, Fulquinus. spéc. au pluriel: HENR. ARIST. transl. Plat. Phedo p. 18,5: quas ob res peregrinatio... cum optima spe fit. γ) devant les mots causa ou gratia (expression pléonastique): HROTSV. Gall. 4,4 p. 113: quam ob causam? COLOM. decr. I pref. p. 182: previis alieni itineris nisibus insisto, ob quam videlicet causam si quid in errabundo vestigio liberius evagatus meus deviaverit calamus. VINC. KADL. chron. p. 192: quam ob causam... sceleris auctor a Kazimiro actus. GIRALD. topogr. I 12 p. 37: ob calefactionis gratiam. id. gemma II 27 p. 299: ob divitis eiusdem gratiam. b) devant un pronom neutre: α) démonstratif: THEGAN. Ludow. 21: ceteri filii ob hoc indignati sunt. POETA SAXO 1,359: ob hoc Saxonum tandem regione relicta / Gallica regna petit. WIDUK. 3,15: ob id regi fit suspectus. HROTSV. Pafn. 3,10 p. 171: non ob id sollicitor, ut. COD. Caiet. I p. 234,2 (a. 1012): declaratio facta ob ea que continentur. ADALBOLD. Henr. II p. 686,1: et ob hoc plus iusto passos fuisse. OTTO FRIS. gesta 1,56: ob hoc quod. ORD. VIT. hist. IX 4 t. III p. 482: Franci ... ferociores erant et intractabiliores et ob id ad omne malum procliviores. GIRALD. topogr. p. 5: latet ob hoc ... plerumque virtus et eruditio. β) relatif: WETT. Gall. 22 p. 268: ob quod fertur egressus flerc. WIDUK. 1,30: ob quod Heinricus rex movit castra contra Karolum.

2) en vue de, pour: a) devant un subst.: EINH. Carol. 1: populi sui conventum qui annuatim ob regni utilitatem celebrabatur. HRABAN. epist. 36 p. 171: ob salutem animarum sibi commissarum. ALTFR. Liudg. 1,32: ob habitaculum monachorum ... ipse construxit ecclesiam. GERH. AUG. vita Udalr. 19: ob future beatitudinis mercedem, obedientiam professa. RICHER. II p. 14:

Ragenerus quidam, quem Otto rex ob custodiam in Belgicam dimiserat. THIETM. I,18: ob remedium anime.

b) devant un nom de personne: au profit de: HROTSV. Gong. 360 p. 45: legalem dominum respuit ob famulum.

5 c) en échange de (dans l'expression ob censum): TRAD. Ratisb. 704 (c. 1100): tradidit ... servum suum ... ob censum denariorum XII. TRAD. Patav. 332 (a. 1112): tradidit se et posteritatem suam ... ob censum V denariorum. CARTUL. S. Michael. Mos. 93 p. 319 (a. 1149—51): dedisse alodium ... ob censum VI denariorum. d) devant un subst. et adj. verbal: pour: TRANSL. sang. Dom. in Aug. 25: ob explendum ... postulationis effectum ... fautor existebat. RATHER. prel. col. 147^A: ob veram philosophiam sectandam. THIETM. 5,21: ob acquirenda equorum pabula armati exire solebant. PETR. VENER. epist. I col. 64^A: ob reformandam pacem. OTTO FRIS. gesta 1 prol.: clara facinora ob movendos hominum ad virtutem animos extollere. GIRALD. gemma II 8 p. 207: ob coronam cumulo meritorum augmentandam.

3) en guise de: EGBERT. LEOD. rat. I 741 p. 135: cingitur ob signum virtutis ferrea virga.

4) devant, en face de: WALTHARIUS 1075: deprecor ob superos, conceptum pone furorem.

5) avec: CARTUL. S. Petri Virsion. 60 p. 182 (post 1074): qualiter ego qui Virsionensis cenobii regimine quanquam incommode fungor, ob consensum fratrum illo Domino iure famulantium, ecclesiam quandam... dederim.

B) avec l'abl.: 1) à cause de: NENN. Brit. 19: Severus ... murum trans insulam ob incursione Pictorum facere praecepit. DIPL. Guidon. 20 p. 51,20 (a. 893—895): ob interventu reverentissime coniugis nostre. CARTUL. Eichsf. 87 p. 50 (a. 1144): et hoc precipue ob recepto a nobis beneficio collaudaverunt. à noter l'emploi pléonastique de ob avec causa: CARTUL. Rhen. med. I 41 p. 47,18 (a. 804): quando ob hac causa quisquis reperire.

2) pour, en vue de: DIPL. Arnulfi 16 (a. 888): ob nostre mercedis augmento. DIPL. Conr. II 274 (a. 1038): ut ob nostre anime ac parentum nostrorum remuneratione ... firmaremus. à noter l'emploi de ob avec accus. et abl. dans la même phrase: DIPL. Conr. I 22 (a. 914): nos ob amorem Dei et remedio anime nostre ... donavimus. DIPL. Henr. IV 125 (a. 1064): nos ... ob interventum ac petitionem ... Coloniensis archiepiscopi ... nec non ob devota et continua oratione Herimanni abbatis ... condonavimus.

3) en face de, devant (pour obviam): TRANSL. Viti 22: quis ... non fleret pre gaudio, aut quis non exultaret ob tam pulcherrimo ... populo?

C) avec le datif: en vue de, pour: DIPL. Odon. 27 p. 122,4 (a. 891): ob regie fidelitatis nostre et suo commune utilitati.

II) adverbe: avant, ci-dessus: CARTUL. Imol. I 1 p.

4,15 (a. 964): pensio, ut dictum est, infra indicionem persolvatur, quia ob dixi quem per enfiteusin tenemus.

III) *conj. de coordination: et*: CARTUL. Parm. I 67 p. 208 (a. 969): in sanctis ob vncrabilibus locis.

oba v. *hoba et obba*.

obaga v. *opacus*.

obambio 4. [ob et ambio] 1) *faire le tour de*: ANDR. FLOR. mirac. Bened. IV 6 p. 258: dum annuali lustratione cum sanctorum reliquiis metatum illius -re cupe-
rent castris de more.

2) *assiéger, investir*: ASTRONOM. Ludov. p. 612: tam diu urbem -entes et nullum ingredi aut egredi permit-
tentes vexarunt. ANDR. FLOR. mirac. Bened. I 9 p. 186: templum ethnica ferocitas tentoria deponens -t, clau-
strum irrupit. GUIBERT. NOV. gesta Franc. III 5 col. 723^C: eos Turci subita prevolatione -unt. id. vita I 11
p. 33: aquam ... ex ductu fontis qui omnium -t cellulas.

3) (*astron.*) *accomplir une révolution*: RADULF. TORT. epist. IX 125 p. 323: cornibus oppansis Phebe non
semper -t.

4) *éviter*: EGBERT. LEOD. rat. I 649: nullus -t / interitu-
m, simul omne caput mors et metet Orcus.

5) *évaluer, estimer*: PEREGRINUS 223 p. 109: vina
probat gustus; mensuram visus -t, / censet, quid dandum
sit, racionis apex.

obambulator, -is m. [obambulo 1.] *celui qui fait partie
de l'entourage*: GUILL. MALM. gesta reg. III 263 t. II
p. 323: tumere illum proculdubio, et metiri altiora
merito, pro tot -um obsequio.

obambulatorium, -i n. [obambulo 1.] *galerie de circula-
tion*: FOLC. gesta Lob. 29 p. 70,37: -um claustris, si ita
dicendum est — quoniam nunc non aliud quomodo
nominandum sit occurrit vocabulum — nullum erat.

obambulo 1. 1) *intrans.*: A) *marcher ça et là, errer*:
GUIBERT. NOV. gesta Franc. I 3 col. 692^B: dum solus
-abat. GUILL. MALM. gesta reg. IV 371 t. II p. 429:
pecora lateribus militum -antia. NIGEL. WIREK. c.
cler. p. 154: querens exitum et non inveniens, -o et
oberto.

B) *aller, se déplacer (avec un adv. de lieu)*: CARM.
var. I 35, 78: temptat adire locum ... / transit, -at hic.
GUIBERT. NOV. gesta Franc. II 2 col. 699^C: hec terra,
... antequam ibi -aret ac pateret Dominus. id. vita
III 11 p. 179: saxo etiam superposito humeros com-
primebat et ipse subter -ans ... bacchabatur.

II) *trans.*: A) *visiter, aller à*: THEOD. AMORB. Mart.
5: schismatici ... qui ovile Domini insidiando -antes
... morsum mortiferum paraverunt ovibus Christi.
PAUL. BERNR. Herl. 14: sepulcrum die noctuque lacry-
mabunda -at. EKKEH. IV cas. Gall. 113: mensas -abat,
serio et ioco abbatis assensu colloquia miscebat.

B) *parcourir*: 1) *au propre*: RATHER. epist. (NA
IV p. 179): redeo, episcopatum -o. GUILL. TYR.
hist. rer. transm. XIV 27 p. 647: discursibus liberis

universam urbem -ans, incendiis cuncta subiiciens ...
indemnis recessit. ib. XX 26 p. 992: regionem -ant,
fruges incendunt. 2) *au figuré*: PETR. DAMIAN. serm.
XXIII col. 636^A: considera mansiones regni, et uni-
versum ordinem humane generationis -a.

obarmo 1. *armer*: RADULF. CADOM. gesta Tanocr. 117.
p. 687: sed duorum utcumque laterum, utriusque autem
quasi ad medium longitudine -ata, tanto acrius christi-
cola populus expergiscitur, quo ampliorem invaserat
hostem numerus minor.

obarratus, -a, -um *lié par une promesse, par un enga-
gement*: DIPL. Odon. append. III p. 232,14 (a. 891):
si vero evenerit ut sponsa eius, nomine Aremburgis
quam per sponsalia iura in futuris nuptiis -am habet,
prolem ex ipsa habeat.

obaudientia, -e f. *ici forme obaudiencia. obéissance,
soumission*: THIETM. 5,16 p. 239,22: notum ... michi
est quam fideliter vestris regibus semper ubique -ciam
et solacium prestare studueritis.

obaudio 4. *forme abaudio*: COD. Lang. 129 col. 230^B
(a. 837).

I) *prêter l'oreille, écouter*: A) *au propre* (PAPIAS: -ens
dictum ab aure, quod audiat imperata): HROTSV. Cal.
98 p. 141: licet irrationale sit animal, haud surda tamen
aure, quod iussisti, -vit. PETR. VENER. serm. I col. 972^C:
qui vero, ut ait David, obaudit auris -erit ei, in me-
moriam eterna erit.

B) (*au figuré*) *écouter favorablement, exaucer, acqui-
escer à*: 1) *absol.*: WALAHER. Mamm. 5,18: clemens o
praeses -i. PETR. PICTOR. carm. 23 p. 65: cedit, concedit
tibi sponsus, -t, obedit. 2) *avec accus.*: COD. Lang. 129
col. 230^B (a. 837): vos vero ... pro vestra misericordia
et nostra petitionem -re estis dignati. CARTUL. Clun.
I 408 p. 394 (a. 932—33): simul orantes eius paterni-
tatem ... quod ille benigne -ens. TRANSL. sang. Dom.
in Aug. 8: me, precor, indignum clemens Salvator -i.
3) *avec dat.*: CARTUL. Parm. I 36 p. 115 (a. 928):
nunc modo etiam petitioni -stis. GUILL. CAMP. dial.
col. 1045^B: rogaverunt me auditores ut pro utilitate
fidei litteris traderem, quibus libenter -ens pro capa-
citate ingenioli mei sub persona Judei et Christiani ap-
cibus adnotavi.

II) *obéir, se soumettre* (UGUTIO s.v. auris: -o ...
invenitur ... quandoque pro obedio, -is, sed raro):
A) *en général*: 1) *avec accus.*: GESTA Aldrici p. 150:
si ... quispiam eorum vos non -erit. CHRONOGR. Corb.
p. 60,5: precepit, in nullo prorsus prepositum -re.
2) *au passif*: HUMBERT. CARD. adv. sim. 2,10 p.
150,41: sed quia non -tus fuit, subdit. UDALR. consuet.
Clun. epist. col. 638^D: ut ... hic etiam videat ea sibi
simplicitate et non minore studio ad eius voluntatem
et precepta -ri. 3) *absol.*: EGBERT. LEOD. rat. I 431 p. 92:
vir sapiens, ubi semper iusta monentur, -t. 4) *avec dat.*:
CARTUL. Clun. IV 2800 p. 3 (c. 1027): quod si quis

nostro precepto non -erit. BERTHOLD. CONST. annal. 1079 p. 323,1: qui iussis -ens. HELM. 67 p. 126,2: iuravitque omnis populus ... -re comiti suo.

B) *dans le domaine spirituel*: 1) *avec l'accus.*: HILDEGARD. scivias 3,8 col. 654^B: volo redire ad Deum patrem omnium, quem diabolus recusavit, et quem -re noluit. 2) *avec le dat.*: LEGES Eadg. IV 1,8 p. 209: ipsi quoque cum omni humilitatis subiectione diligenter -ant animarum nostrarum custodibus videlicet episcopis. CARTUL. S. Petri Carnot. I^a pars, VII, XXVI p. 151 (ante a. 1080): volens -re voci eiusdem piissimi Domini mei Ihesu Christi.

III) *entendre, comprendre*: HRABAN. homil. II 19 col. 180^C: non -mus malignum, qualiter dicis malignum.

IV) *critiquer*: UGUTIO s.v. auris: -o, id est male audire.

V) *refuser d'obéir* (UGUTIO s.v. auris: -o, id est male audire vel contra): ALAN. INS. Anticlaud. VI 94 p. 143: ergo minis, precibus ... soporem / expugnare parat, sed talis sompnus -t.

part. prés. obaudiens, -tis obéissant: RIMB. Ansc. 30 p. 62: abhinc subiecti et -tes, sicuti antea fuimus, vestro imperio esse volumus secundum desideria cordis eorum.

obauditio, -nis f. *obéissance, soumission*: LEGES Eadg. IV 1, 8 p. 209: ipsi... diligenter obaudiant... episcopis... ut illa -ne quam eis... inpendimus eorum doctrinis et bonorum operum eruditionibus eterne beatitudinis letitiam a[d]i[p]isci mereamur. RUOP. MED. Adalb. 28 p. 21,36: quia maiori se subicit periculo, qui inobedientie noxam non pertimescit, quam qui proprie possibilitatis modum -nis intuitu pensare negligit. VITA Edw. p. 395, 200: passimque applauditur ei tam in servitutis quam in -nis sponsione fideli. ADAM SCOT. trip. tabern. III, I 198 col. 743^C: iniustum... censeo, ut... his, super quibus me vestra preceptio compellit, desit -o mea. GIRALD. gemma I 26 p. 93: qui videns alacritatem et -nem eorum, posuit ea in thesaurario.

obauditor, -is m. [obaudio 4.] 1) *auditeur*: NENN. Brit. praef. p. 126: Nennius... cunctis veritatis -ibus salutem. RATHER. serm. col. 732^B: non doctoris, sed -is ministerium implent.

2) *auditeur obéissant, disciple*: HINCM. REM. epist. 37a p. 13, 12: in -ibus suis, qui ei (sc. diabolo)... in actibus pravis obediunt,... agere non omittit. CARTUL. Saviniac. 633 p. 310 (ante 1028): istarum admonitionum -es fieri cupientes.

obauditus, -us m. 1) *action d'écouter avec attention*: PETR. VENER. serm. I col. 972^C: qui... -u auris obaudierit ei, in memoria eterna erit, et ab auditione mala non timebit.

2) *soumission, obéissance (due à quelqu'un)*: VITA Edw. p. 423, 1201: conquestus est quod suorum debito destitueretur -u ad comprimendam iniquorum superbiam.

obba, -e f. *forme oba*: PAPIAS. coupe, cratère (pour le vin): 1) *le récipient lui-même* (AELFR. angl. sax.

vocabul. p. 24: nomina vasorum... caupus, vel -a, cuppe. AYNARD. p. 617: cratera vel -a est calix habens ansas. PAPIAS: -a, vasis genus butica. UGUTIO: -a... genus calicis): RATHER. prel. col. 291^B: Sessilis quibus depingitur -a. THIOFR. vita Willibr. pros. 28 p. 477^B: quantum de exigua quasi -a propinare potest, bibite.

2) *le contenu du récipient*: CARTUL. Ausc. 73 p. 73 (a. 1150): libra panis et -a vini pauperi tribuatur. REG. abb. Werd. 7, 19a p. 242,26 (c. 1200): quando abbas est in caminata sua et ibi comedit, dabitur pincerne cibus vini ad mensuram -e unius domini de claustro et due mesure cervisie, quarum quilibet sit ad mensuram -e vini.

obbedientia, -e f. v. *obedientia*.

obbedientarius, -i m. v. *obedientarius*.

obbedio 4. v. *obedio*.

obbellarius, -i m. v. *obliarius*.

obbenio 4. v. *obvenio*.

obblatio, -nis f. v. *oblatio*.

obblia, -e f. v. *oblia*.

obbolus, -i m. v. *obolus*.

obbritius, -a, -um v. *obricius*.

obbriziacus, -a, -um v. *obriziacus*.

obbrobium, -i n. v. *opprobrium*.

obbrutesco 3. (*au figuré*) *s'engourdir, s'abêtir*: DOM. GUNDISS. transl. Avicen. an. p. 13: vide autem, ne motus anime animalis et animarum, que stultitia innaturali et adventicia iam -uerunt.

obbucco 1. [ob et buc(c)a] *forme obucco*: ADAM EYNS. Hugon. V 8 p. 268,5. *reprimander, adresser des obfurgations à*: GESTA Steph. a. 1141 p. 75: cepit... tumidaque responsione -atos a se inhonore dimittere. ADAM EYNS. Hugon. V 8 p. 268, 5: muliere igitur presentata, vir Domini, quasi cum indignatione -ans non tam miseram illam, quam eius inhabitatorem occultum demonem.

obcalleo 2. v. *occalleo*.

obcano 3. v. *occano*.

obcaput, -itis n. [ob et caput] *devant de la tête*: ANGL. SAX. vocabul. I p. 64: de membris hominum... -ut, forweard, heafod. v. *occiput*.

obcecatio, -nis f. *forme occecacio*: COLOM. decr. I c. 84.

1) *action de rendre aveugle*: A) *au propre, par un supplice notamment*: ANNAL. Fuld. II a. 871 p. 73,27: propter -nem cuiusdam Saxonis. ANNAL. Ratisb. a. 906: -o Lodwici regis. COLOM. decr. I c. 84: si quis autem de furto accusatus ad ecclesiam fugerit... si reum se esse fatebitur, pro ecclesia de -ne oculorum seu aliorum detruncacione membrorum liberetur. CHRON. reg. Col. a. 1153 p. 90,3 (rec. 1): episcopus... pro -ne cuiusdam clerici cum se expurgare non posset... depositus. B) *au figuré, par la privation de la lumière*: HRABAN. univ. XIX, I col. 503^D: occatio est cum rustici... grandes

glebas cedunt ac ligonibus frangunt et dicta occatio, quasi -o, quod operiat semina.

II) *fait d'être ou de devenir aveugle*: A) *au propre, par la maladie*: THEOD. EUCH. mirac. Celsi 7: cum iam ipsa invaletudo quoquo modo ab eo post -nem cessasset. B) *dans le domaine moral*: 1) *absol.*: HUGO FLAV. chron. II p. 490,2: quanta vero in eis et coesentibus sibi sit -o. COD. Pray 50 v: exaudi preces nostras, quas pro illius populi (*sc. Judaici*) -ne deferimus, ut agnita veritatis tue luce, que Christus est, a suis tenebris eruantur. 2) *avec cordis*: OTLOH. Bonif. 1,1 p. 117,22: quibus (*sc. luminibus*) varias cordium -nes inlustrarentur. HILDEGARD. div. op. 1,4,10: -o... cordis, que ex gustu exoritur, puram scientiam obnubilat. 3) *avec mentis*: HUGO S. VICT. scala III, I p. 232: mentis -o distat ab ignorantia... quod per eam mens obscuratur amittendo scientiam terrenorum; hac penitus cecatur amittendo scientiam eternorum. 4) *avec muneris ou pecunie: aveuglement (du jugement par l'argent), corruption*: ACTUS pont. Cenom. p. 274 (IX s.): impredientibus emulis suis, pro -ne muneris, non est ei statim redditum *monasterium*. DIPL. Henr. II 238 (a. 1011?): habeant *monachi* unanimi concordia sine exceptione persone, sine -ne pecunie, ... abbatem eligendi liberrimam obtionem.

obceco 1. 1) *aveugler, priver de l'usage de la vue*: MEGINH. FULD. Alex. 9: qui Ludharrii imperatoris iussu -atus eo quod artem trapacetarum cum fraude exercebat. ANNAL. FULD. Ratisb. a. 893: audaciter contra primores Baioarie... agens iudicio eorum ... -atus est. LADISL. decr. II c. 12 (c. 1077—92): si vero pro evadendo patibulo ad ecclesiam confugerit, eductus ab ecclesia -etur. 2) *aveugler (par une lumière trop vive), éblouir*: a) *au propre*: RATHER. prel. I col. 177^C: ipso splendore meridiani solis penitus -ato. b) *par métaphore*: VITA Emm. I 3: plebs Pannoniensis, lumine veritatis -ata. WALTH. SPIR. Christoph. II 6,2: lampade circum diffuse plebis magis -ata potestas regis.

3) *(au figuré) aveugler (au moral)*: JOH. SCOT. ier. Dion. 9,2 col. 217^C: -atum enim est insipiens cor eorum. RATHER. prel. I col. 162^B: et certe ipsa non discernit iusta, imo -at iudicum corda. REGINO chron. a. 869 p. 97,24: qui mente captus, obduratus pariter et -atus, absque retractatione communionem... sumpsit. DUDO Norm. III 41 p. 185: pravorum consiliis -ati, negleximus mandata imperii tui. COD. S. Columb. Bob. II 179 p. 112,43 (a. 1155?): malignus vero ostis, id est diabolus... -avit omnes illos qui contra hoc preceptum ire ausi fuerunt. *spéc. par la corruption: simonie*: LIURG. Greg. 7: non muneribus -ati ad gradum episcopatus... accesseritis. v. *occeco*.

obceptus v. *occipio*.

obcha, -e f. v. *olca*.

obcio, -nis f. v. *optio*.

obcipro 3. v. *occipio*.

obclaudio 3. *enfermer, bloquer*: GLOSS. cod. Cas. 401 p. 470,48: obstruitur, clauditur, -itur. ORD. VIT. hist. IX 15 t. III p. 597: Jerusalem itaque a filiis suis obsessa -ebatur.

obcludo 3. v. *occludo*.

obclusio, -nis f. v. *occlusio*.

obcrocito 1. v. *occrocito*.

obculco 1. v. *occulco*.

obcumbo 3. v. *occumbo*.

obcurso 1. v. *occurso*.

obcursus, -us m. v. *occursus*.

obdico 3. v. *obduco*.

obdictus, -us m. [ob et dico] *objection, possibilité de plainte*: COD. Lang. 595 col. 1019^b (a. 951): ubicumque utilitas dictaverit... *figere navem* absque -u ac consistere quopiam tempore confirmamus.

obdo 3. 1) *actif*: A) *mettre*: 1) *mettre devant, placer en obstacle* (PAPIAS: -erc, obiicere. UGUTIO s.v. do: -o... id est opponere): a) *au propre*: GLOSS. cod. Cas. 401 p. 473,39: pessulum -o. FULCH. hist. Hier. III 23 p. 680: porte etiam clauduntur vectibus -itis. RADULF. CADOM. gesta Tancr. 40 p. 635: portis -unt repagula. b) *par métaph.*: EGBERT. LEOD. rat. I 468 p. 97: scuta Dei, qui materialia non potes, -e. BERNARD. MORL. octo vit. 704 p. 117: visibus -e seras.

2) *placer (sens affaibli, sans idée d'obstacle)*: GUIBERT. Nov. vita III 7 p. 157: maximos tot avarorum hiatibus obstruendis argenti aggeres -iderunt.

B) *fermer* (PAPIAS: -ere... claudere. UGUTIO s.v. do: -o... id est... claudere): (*par métaph.*) EKKEH. IV bened. I 35,30: Christatis porte sociis -untur aperte.

C) *catcher*: UGUTIO s.v. do: -o... id est... oculere vel occultare.

II) *forme réfléchie: s'exposer à*: DIPL. Rob. II c. 1003 (RHF X p. 581^B): sese -entes periculo.

obdomada, -e f. v. *hebdomada*.

obdormio 3. 1) *dormir*: RADULF. GLAB. hist. V, I 7 p. 119: dum in subterioribus criptis... -ret... reperit semet asportatum post chorum monachorum. *noter l'expression "dormir sur ses deux oreilles"*: NICOL. CLAR. epist. XV col. 1610^A: si in utramque aurem valeas -re.

II) *s'endormir*: A) *au propre*: ADREVALD. mirac. Bened. append. 40 p. 84: lassitudine cogente, -vit. RATHER. prel. II col. 215^B: noli -re, ne dormientem te capiat. HUGO FLAV. chron. II p. 472,41: quasi -ens spiritum emisit. CARTUL. Andegav. III 10 p. 12 (a. 1119): cum iret Jacob de terra Chaam in Mesopotamiam Syrie, ... -vit in quodam loco. Hist. Hier. II 38 p. 583: dum sub arbore nuce pausaret, -t vepribus et foliis contactus.

B) *au figuré*: 1) *s'endormir, ne plus avoir d'activité*: WALTH. SPIR. Christoph. II prol. 16: quo pastore gregis -t luridus anguis. PETR. CELL. epist. II, IV, p. 177: delicie ciliciorum que dormientium latera pungunt, ne

dormientes -ant. GAUFRID. BRETOL. Ham. 46 p. 551,13: ut... ipso usu a primo suscepte religionis cursu per negligentiam... -issent. *spéc. s'appliquant à un sentiment*: PETR. DAMIAN. epist. VIII 6 col. 473^C: si prudentie tue ratio non -at, presto est consolatio.

2) *s'endormir (du sommeil de la mort), mourir*: a) *absol.*: EKKEH. IV bened. I 38,77: tandem -vit; paradysum certus adivit. BERNARD. serm. de temp. 3 p. 321,20: quando pro te -vit in cruce. b) *expressions*: perpetuo somno -re: AIMOIN. FLOR. mirac. Bened. II 8 p. 149: ego... te... perpetuo -sse suspicor somno. in mortem -re: MILO CRISP. Guill. col. 722^C, 45: donec plene -ret in mortem. ROB. TORIG. chron. II a. 1181 p. 101: cum illa in mortem -ret. in Christo -re: HROTSV. Pafn. inscr. p. 162: Pafnutius heremita... -vit in Christo. THIETM. 2,34: in secundo regni suimet anno -vit in Christo. ADAM S. VICT. p. 83,10 v. 59: sic in Christo -vit, / Christo qui sic oboedivit. in Domino -re: HELGAUD. Rob. 29 p. 134: -vit autem, ut diximus, in Domino XIII kalendas augusti. OSBERN. Dunst. 24 p. 98,26: Ecce rex Edredus -vit in Domino. ORD. VIT. hist. IX 15 t. III p. 597: ubi lapidatus a Judeis, -vit in Domino. LAMB. ARD. hist. Ghisn. 134 p. 628,26: -ens in Domino migravit a seculo. in pace -ens: WALTH. SPIR. Christoph. I 17 cx.: Deo spiritum reddidit atque in pace -ens requiescit. THIETM. 4,36: quoadusque -ens in pace manu simul et mente quievit. somno pacis -re: THIETM. 7,32: sine gemitu denuo licuit somno pacis -re. c) (*péj.*) *s'endormir, sombrer*: PETR. CANTOR verb. abbrev. LXXXI col. 248^D: tertio -unt finaliter in peccato sub decedentes.

III) (*avec une négation*) *ne pas traîner, se hâter (suivi de l'infinif)*: ALBERT. AQU. hist. 9,48 p. 621 f: nec ipse socios invitare et arma congregare -vit.

obdormisco 3. 1) *dormir*: DIPL. Henr. II 370 (a. 1017): hac contemplatione interius vigilantes et exterius quasi -scentes.

2) *s'endormir*: a) *au propre*: RADULF. GLAB. hist. IV, VI 18 p. 107: ilico namque -scens ignoratur quid viderit. VINC. KADL. chron. p. 84: vincendo fatigati, inter stratorum catervas hostium -scunt.

b) *au figuré: mourir*: RUP. TUIT. cant. col. 861^A: confestim ad mortuos sive dormientes ipse -scens et mortuus profectus anima descendente ad animas. *expression -scere in Domino: s'endormir dans le Seigneur, mourir*: VINC. KADL. chron. p. 153: ideoque... erratorum venia... expetita -scamus in Domino.

obdormitio, -nis f. [obdormio 4.] 1) *sommeil (au propre)*: AGIUS vita Hath. 9: testantur tot tantorum lacrimae, in eius -ne effuse.

2) *sommeil de la mort, mort*: a) *en général*: AGIUS vita Hath. 24: ubi iam manifesta -nis eius indicia pa-tuerunt. b) *spéc., s'appliquant au sommeil d'un saint*:

dormitio: IOCUND. Serv. p. 61: nimia claritatis choruscatio in Servatii superhabundavit -ne. JOH. FORD. Wulfr. c. 37: quis referat... quid vigilie ille felicitis in Christo -nis habuerit?

5 **obduco**, -xi, -ctum 3. *formes*: obduco: GLOSS. cod. Cas. 401 p. 473,39. opduxere: CRUINDM. p. 48 n.

I) *pousser en avant, conduire* (PAPIAS: -cere, producere): ERMENR. Sval. 10 p. 161,16: animalia me ac sequestres meos venentia [= *vehentia*] -cere iussit.

10 II) *mettre devant, opposer* (GLOSS. cod. Cas. 401 p. 473,39: pessulum obdo... obduco [*sic*] vel obpono. PAPIAS: -cere... pretendere): CARTUL. Mog. A. 296 p. 187,24 (a. 1055): nostri anathematis bannum -xi. GIRALD. topogr. II prol. p. 74: nec mihi calumnie nubila livor -cat.

15 III) *recouvrir* (UGUTIO s.v. duco: -co, id est tegere): A) *en général*: 1) *au propre*: VITA Pirm. I 6: virgis planis atque politis cemento -cto. HROTSV. gesta pr. 5,7 p. 201: ubi omnis semita nivali densitate velaretur -cta. WALTH. SPIR. Christoph. II 2,113: emplastro fontis -cens vulnera carnis. ib. 5,147: rursus Scyllec summergar fluctibus ire atque Ciancis -car naufraga saxis. ANNALISTA SAXO a. 815 p. 571,17: loco... domesticis adhuc paludibus -cto. EBO BAMB. Otton. p. 39: sedem episcopalem pallio -ctam. 2) *au figuré: envahir*: AGIUS epic. Hath. 653: quotiens somnus lassos -cit ocellos. RUOTG. COL. 15: quanta desperatione incepti sui perficiendi -cti sunt.

20 B) *techn.*: 1) *recouvrir un livre*: CHRON. Lippold. p. 556,14: omnes hi quatuor de optimo ostro, sicut decet tales libros, -cti sunt. 2) (*architect.*) *couvrir d'un toit*: ANNAL. Rod. a. 1130 p. 709,10: exaltavit sanctuarium et -xit virtigine lapidum. ib. a. 1138 p. 713,24: exaltavit murum..., -cens superius materia lapidum complexuras trium fornicium.

35 C) *expression -i sepultura: être enseveli*: ANNAL. Rod. a. 1144 p. 716,39: hoc in loco -ctus est sepultura.

40 D) *forme réfléchie: se couvrir*: HERM. SANGALL. Wibor. 1,16: unaqueque arbor... in viriditate poterit permanere, et fructibus vel frondibus se -cere.

IV) *obscurcir, voiler*: A) *au propre*: WANDALB. creat. mund. 96: solis lumine plena / nunc crescit radiatque / nunc -cta recedit. RATHER. Metr. col. 461^C: si quando pluvigere nubes -xere nebulosa caligine polum. EBO BAMB. Otton. p. 60: que musce... penc lucem diei tetra caligine -cere viderentur. GESTA Franc. expugn. Hier. 32 p. 510: mons fumigans et caligine -ctus. OTTO FRIS. gesta 1,33 p. 52: tam pugnacis dextere quam pulveris aerem -centis beneficio belli periculis exemptus.

50 B) *au figuré*: 1) *en général*: ERMENR. Sval. 10 p. 162,36: lumen... quod in te divina gratia accendit, in hoc opusculo ne -cas, efflagito. UFFING. Ida 2,1: que (*sc. miracula*) illorum... presbiterorum videlicet insolentia silendo -xit. 2) *s'appliquant à un sentiment*: GEZO

corp. Christi XLI col. 393^A: quibusdam tamen, quorum corda caligo infidelitatis -xerat. WIPO gesta p. 3: ne virtus memorialis -catur oblivionis rubigine. CHRON. RAMES. 40 p. 68: nunquam alicuius malignantis delatio serenitatem tuam nobis -xit. VINC. KADEL. chron. p. 4: principum serenitas, licet nube ignorancie -cta videatur. 3) *obscurcir, rendre peu compréhensible*: ALAN. INS. planct. nat. p. 466: istam nube taciturnitatis -xi. CARTUL. Andegav. III 409 p. 249 (c. 1180): quoniam, vetustatis -cta caligine, veritatis imago citius deperit nisi, litteris reformata, lucidior apparuerit. ADAM PARVIPONT. utens. p. 137: orationem ipsam medie noctis furvitate -ctam tibi palpaturo mittere paratus sum.

V) *cicatriser, fermer une blessure*: A) *au propre*: THEODULF. carm. XI tit. p. 465: quamobrem cicatrices, quas Dominus in passione suscepit, in resurrectione -cte non sint. BERNARD. consid. I 2 p. 395: callus -citur. GALTER. CASTIL. Alex. IX v. 502 col. 561^B: nondum -cta cicatrix. GIRALD. itin. I 7 p. 69: vulneribus recenter in cicatricem -ctis.

B) *au figuré*: LAMB. HERSF. annal. a. 1074 p. 185,10: dolorem pristinum qui necdum in cicatricem cutem -xisset.

part. passé obductus, -a, -um employé adjectivement: sombre: GARS. tract. 7 p. 433,21: fronte -a, vultu terribili.

obductio, -nis f. (GLOSS. cod. Cas. 401 p. 469,25: -o, obinductio vel erugines seu humor) 1) *action de couvrir*: a) *(au propre) couvert (des frondaisons)*: VITA Liutg. I 29: quoniam arborum densitate et ramorum -ne coelum quoque ipsum absconderetur. UFFING. Ida 1,3: ubi quondam densissima sylvarum -ne astra ipsa occulebantur. b) *(au figuré) voile*: DUDO Norm. pref. p. 116: quis... tanteque caliginis -ne cor obvolutum haberet?

2) *cicatrization*: GUIBERT. Nov. gesta Franc. VII 5 col. 800^A: si -o celerius vulneri proveniret. id. pign. sanct. III 1 col. 657^B: cicatricum -o.

obductus, -us m. [obduco 3.] *impulsion, heurt*: PAUL. AQUIL. carm. 130,18: ne... violento directo -u a rectitudinis statu incurvari deformata formula compellantur (*sc. lineae*).

obdulco 1. *(au figuré) adoucir, apaiser*: PETR. DAMIAN. epist. II 6 col. 270^C: dum me rebus impugnat, verbis -at. ib. VI 5 col. 379^A: indignatio presto deponitur, et omne, quod in meis visceribus amarum fuerat, divinitus -atur. ib. VIII 6 col. 473^C: rogasti me,... ut... amarum animum tuum inter tot flagella, que pateris, blandis admonitionibus -arem. id. carm. B 8,6 p. 97: mella cor -antia / tua distillant labia.

obdulcoratio, -nis f. [ob et dulcoro] *charme*: PETR. MALLEAC. epist. ad Bald. Burg. (Rec. hist. Croisades IV p. 7): Ciceronis scripta... sua inexplicabili -ne animam legentis reficiunt.

obduranter [obduro 1.] *avec obstination*: RATHER. cont. I col. 514^A: ipsos legis Dei, quos modo tam -r odimus atque contemnimus, libros habebimus iudices (ib. epist. 16 p. 98,20 [a. 963]).

5 **obduratio, -nis f.** I) *sens physique: durcissement (sous l'action d'agents naturels)*: BERENGAR. TURON. cœna 21 p. 44: glacies enim, i. aqua vehementia frigoris obdurata, -ni sue facile solubili -nem supervestitur insolubilem.

10 II) *au figuré*: A) *insensibilité, cruauté*: REGINO chron. a. 787: ne per eius -nem et perfidiam sanguis christianorum funderetur. COD. Udalr. 40 p. 87,3: pro inveterata autem Thuringorum -ne, novam vobis facio conquestionem.

15 B) *(moral.) endurcissement de l'âme, tendance au mal*: 1) *en général (employé seul)*: RADULF. DIC. imag. hist. I p. 333: neque dominum papam neque nos in verbo salutis vestre voluistis audire sed -o vestra semper in deteriora excrevit. 2) *expressions*: DECRET. Burch. 19,6 col. 977^B: de avaritia oriuntur... beatitudinis oblitio, -o cordis (GUIBERT. Nov. vita I 3 p. 11. ORD. VII. hist. VIII 10 t. III p. 326. PETR. COMESTOR serm. XXIX col. 1785^B). RATHER. coniect. col. 537^C: eiulare eum, dum sepe audias, imo potius ululare, raro videas flere, -ne mentis (ROB. MELODUN. epist. Pauli Rom. II 5 p. 39,17).

C) *(théol.) endurcissement du pécheur dans le mal, retrait, privation de la grâce*: GRATIAN. causa XXIII quest. IVc. 23: non ergo necessitatem facit correctionis vel -nis divina predestinatio seu prescientia, cum boni per gratiam corrigantur, et libero arbitrio mali pereant. RICHARD. S. VICT. pot. lig. col. 1164^D: per semetipsum sane Dominus solvit vinculum -nis. PETR. LOMB. sent. I 41,2 p. 252: -nem vero gratie privationem. ib. p. 253: sicut reprobatio Dei est nolle misereri, ita -o Dei sit non misereri, ut non ab illo irrogetur aliquid, quo sit homo deterior, sed tantum quo sit melior non erogetur. ib. p. 254: accipitur tamen aliquando reprobatio pro -ne. PETR. PICTAV. II sent. II, V, I 14 p. 128: temporalis gratie substractio... proprie -o dicitur. Interdum tamen -o pro reprobatione ponitur et e converso. v. *obturbatio*.

D) *confusion avec obturbatio: action de boucher*: UFFING. Ida 1,15: sinistre quidem auris -o reseratur, altera adhuc prisca insensibilitate conclusa.

45 **obduratorius, -a, -um** [obduro 1.] *qui enfonce ou endurecit dans le péché*: GUNTH. PAR. orat. 6,3 col. 147^A: omne igitur malum hominis quod orando deprecari convenit, aut est mors eterna, aut mortis eterne meritum, aut meritorium, aut est malum privatorium, aut -um. ib. col. 147^B: malum vero quod -um dicitur, obduratio cordis est.

obduresco, -ui 3. 1) *(au propre) devenir dur, se durcir*: NENN. Brit. 34: ligna... in lapidem -escunt. ADALHARD. statut. III 11 p. 377: observet autem ne tantum pariter

de panc fratrum faciat ut remanendi *panes* nimium -escant. PETR. DAMIAN. epist. VI 23 col. 409^B: crystal- lum quod... -escit ex glacie.

2) (*au figuré*) *se raidir, s'obstiner dans une attitude coupable*: AUDRAD. revel. XIV p. 389,13: illi mente superba in suis sceleribus... -ucrunt. GUILL. S. THEOD. medit. II p. 58: ego vero usu pravo et stupore nimio mentis -ui. PETR. BLES. amicitia II, LXI p. 558: Abraham iussus a Domino filium immolare contra natura- lem affectum nequaquam -uit.

obduro 1. 1) *durcir (sous l'action d'agents naturels)*: GESTA Franc. expugn. Hier. 52 p. 529: ipsa cervix denu- data, sole -ata, nigrior fuligine. CHRON. Rames. 3 p. 9: limosis locis et humentibus aliqua parte insule vel gelu hiemali -atis. GIRALD. topogr. II 7 p. 86: est fons... qui, ob nimiam sui frigiditatem, ligna imposita per sep- tennii spatium in lapides -at.

2) (*dans le domaine moral*) *endurcir*: a) *en parlant de personnes*: ACTA pont. Rom. ined. I 4 p. 4 (a. 795— 816): scienter -atus in priori sua perduraverit nequitia. RATHER. conf. col. 416^C: si enim obstinatione mortifera contra sui propositum irrecuperabiliter cum viderat -atum. LANFR. comm. Pauli col. 137^{B-C}: causam red- didit cur infideles -entur. CARTUL. Karrof. p. 67 (XI s.): si vero post dies statutos non ignoranter sed scienter -atos, in priori sua perduravit nequitia. ADAM SCOT. serm. 11,3 col. 158^A: itaque quos primo loco posui, damnabilis obstinatio -at. (*théol.*) *priver de la grâce, endurecir dans le mal*: ROB. MELODUN. epist. Pauli Rom. IX 17 p. 128,12: -avit Pharaonem, id est non contulit ei gratiam qua salvaretur. GANDULPH. BONON. sent. I 146 p. 98,5: ut ergo... dicatur, quid sit aliquem -ari, dicatur ita: aliquis -atur, id est meritis suis exigentibus nec apposita est nec apponetur ei gratia, per quam salvetur (*v. obduratio*). b) *en parlant du cœur de l'homme: enfoncé dans le mal (cf. VULG. Ex. IX 27 et Ps. 94,8)*: WALTH. SPIR. Christoph. II 6,92: quorum norma tuum -at cor more petrarum. THIETM. 6,9: -ato corde miseri desi- pimus. HIST. pont. com. Engol. p. 20,25: a diabolo corde -ato. GERARD. IHER. Steph. Mur. 5 p. 288: nolite -are corda vestra. VITA Adalb. Prag. p. 169: vidit quod -ato corde in Deum grandia queque et nova scelera adimplere meditantur. CHRON-CARTUL. S. Theofr. Calm. 398 p. 140 (a. 1096): corda in malitia -are. GUILL. CAMP. dial. col. 1045^B: cum -ato corde in sua infidelitate persisteret. BERNARD. serm. de div. V col. 555^A: non -emus corda nostra. *ou de son âme*: RATHER. conf. col. 438^D: anima istius... peccatoris... cum etiam, quod est pessimum, -atur. *ou de l'esprit*: RICHARD. S. VICT. dub. Apost. col. 678^D: quis enim poterit tam -ate, tam obstinate mentis esse, ut in ipsa sue vexationis interpolatione, cum animus redierit ad se, non doleat et intime peniteat illud commisisse. *d'ou*

le sens du participe employé comme adj.: impitoyable, insensible: CHRON. Maurin. p. 6: -ata fronte ab omnibus annonam petebat.

3) *endurcir, entraîner*: ORD. VIT. hist. VII 7 t. III p. 176: sed statim a Normannis in re militari nimis -atis facto impetu, repulsi sunt.

4) *boucher (confusion avec obturo)*: a) *dans le domaine physique*: BERTHOLD. CONST. annal. a. 1077 p. 300,9: set aure statim -ata, litteras auditas efferatus nimis floccipendit. EPIST. Ratisb. 8 p. 304,3: cur -ant aurem, imitatores aspidis surde, et -antis aures suas (*cf. Ps. 57,5 et 6*). *spéc. en médecine*: GLOSS. medic. p. 48,3: nasturcium... hoc... genus oleris ita ut faciat istanguir- riam, id est meatum urine -et. b) *dans le domaine moral, par métaphore: α) expression*: cordium aures obdurare: OTLOH. Bonif. 2,16 p. 202,15: qui... cordium aures ad secularis vite amorem reserantes, sed ad precepta divina -antes. BERNARD. serm. de temp. 6 p. 472,20: nisi ut adversus consolationem fidei aurem cordis obstruat et -et? β) *participe -atus: rendu sourd*: RADULF. CADOM. gesta Taner. 34 p. 630: ipse in aspidem surdam -atus, velut incantatores excludit quos habet monitores. *em- ploi de participe passé comme adj.: bouché volontairement (par métaphore, en parlant de ceux qui ne veulent pas écouter quelque chose)*: RATHER. cont. col. 496^A: que hodie aure leguntur ab eisdem surdissima et -atissima.

obdurus, -a, -um [obduro 1.] *endurci, insensible*: RATHER. serm. col. 712^C: emendationis nullum in eius crat -issimo corde vestigium.

30 **obe** *v. ohe.*

obedibilis, -e [obedio 4.] 1) *qui doit être obéi, qui est digne d'être obéi*: TRANSL. Calixti 3 p. 420,6: erat enim... regi suo caelesti pariterque temporali ama- bilis... subiectis omnibus -is atque imitabilis. 2) *qui obéit*: CARTUL. Sax. 527 (X s.): -is servunculus sup- plexque clientulus.

obedientialis, -e *v. obedientialis.*

obediencialis, -e *v. obedientialis.*

obedienciaria, -e *f. v. obedientiaria.*

40 **obediensarius**, -i *m. v. obedientiarius.*

obedienter *v. obedio.*

obedientia sive oboedientia, -e *f. formes*: hoberdientia: FROTH. epist. p. 284,7. hoberdientia: CARTUL. S. Marcel. Cabil. 34 p. 38 (a. 1004). CARTUL. Nobiliac. 158 p. 251 (a. 1087). CARTUL. Camaler. p. 102 (a. 1095). TRAD. Fris. 1725 (c. 1130). CARTUL. Clun. V 4020 p. 375 (a. 1130). CARTUL. Conch. p. 404 (a. 1179). COD. Bar. I 64 p. 122 (a. 1193). hoberdientia: CAPIT. reg. Ffanc. I 33 p. 94,8 (a. 802). obaedientia: DIPL. Henr. II 318 (a. 1015). ACTA Henr. Leon. 37 p. 52, 29 (a. 1157). obbedientia: FROUM. epist. 55. obediensia: CARTUL. Nemaus. 109 p. 173 (a. 1015). obedintia: DOC. Port. part. III 168 p. 147 (a. 1104). obhedientia: CAPIT. reg.

Franc. I 33 p. 94, 30 (a. 802). oboediaentia: GERARD. MORES. delib. p. 158. ovidientia: MON. arch. Neap. V 395 p. 8 (a 1054).

I) *vertu d'obéissance*: A) (*en général*) *accomplissement d'un ordre juste dans un esprit d'humilité* (PAPIAS: -a, supplicatio, humilitas): VITA Audomari I p. 755,18: -a atque humilitate refertus. SMAR. reg. Bened. col. 795^A: -a vero discipulorum prius Deo in corde, postea exhibenda est magistro in actione. GUIGO I medit. 443 p. 160: hoc enim non quia per se utile esset, preceptum esse videtur, sed ut in eo -am disceret homo. HUGO S. VICT. quest. ined. p. 209: -a est precepti completio. PETR. CANTOR summa sacram. II 155 p. 380,1: est -a iuste iussionis executio. id. verb. abbrev. CXXII col. 314: est autem -a iuste rei obtemperatio, vel -a est animi deliberantis, honeste, iuste iussionis affectus. *spéc.* -a generalis et specialis: PETR. CANTOR summa sacram. II 116 p. 215,6: triplex est -a, sc. generalis que debetur omni homini in bono... et specialis, que debetur prelato non ordinario, cui in his que ad salutem spectant obediendum, et generalis, alia a predicta que debetur prelato ordinario, in his etiam que non sunt ita expresse bona.

B) *obéissance à Dieu dans un esprit d'amour*: HRABAN. univ. 18,5 col. 502^D: qui -am in Dei preceptis non exhibet. ODO CLUN. serm. col. 749^D: -a in animabus vestris Deo fructificet. PETR. DAMIAN. Romuald. p. 51,5: si crucem Christi portas, superest ut Christi -am non relinuas. HUGO S. VICT. diff. 129 p. 21: -a vera est pro amore Dei servare mandatum. ANSELM. CANT. cur Deus I 10 p. 65,17: est vera et simplex -a, cum rationalis natura non necessitate sed sponte servat voluntatem a Deo acceptam. PETR. BLES. amicitia p. 424: non est sincera -a, que ex vera dilectione non fit, non dicitur obedire qui non diligit.

C) *dans le cadre d'une règle monastique ou de la vie religieuse*: 1) *obéissance monastique*: DONAT. METT. Ermenl. p. 710,7: quid de precipua eius -a fari possum, qui oboediendo abbati suo proprium linquens solum. BENED. ANIAN. conc. col. 819^C: primum ut monachus, quem proprie manet multas in se virtutes aedificare, -e in se collocet fundamentum. IVO epist. I p. 44: Christi ergo virginem... decet... in loquendo verecundia, in audiendo -a. ANSELM. CANT. epist. 403 p. 347,12: tunc est vera -a quando voluntas subiecti obedit voluntati prelati. BERNARD. serm. de div. col. 647^C: principales vite tue due sunt: confessio et -a. In confessione omnia lavantur; in -a virtutes solidantur. SIGEBERT. GEMBL. gesta p. 542,26: in gymnasio monastice discipline regulariter exercitatus, per omnia in virtute -e satis est probatus. GUILL. S. THEOD. epist. frat. M.D. 35 p. 90: formandus in omni patientia et in rota volubilis -e. PETR. COMESTOR serm. XXXVI col. 1808^D: prudentie assistunt carnis mortificatio et -a. *parfois accompagné de norma, preceptum, regula, votum*: WOLFHARD.

Waldb. 1,1 (prol.): -e normam primam humilitatis aspiens gemmam. THIETM. 4,35: ut monasterialem vitam subiret, sicubi maioris -cie regulam inveniret. VITA Bertr. Grand. Sylve 8 p. 247^A: prior precepto -e putaret... cum constringere. PETR. COMESTOR serm. XXXVI col. 1809^A: quid autem validius arcet nos ab illicitis quam votum -e. *spéc.*: *observance de la règle*: CARTUL. Carcas. II p. 223 col. 1 (a. 943): qui regulam vel -am s. Benedicti abbatis voluerit tenere et ad abbatem... S. Marie Urbionensis... obediens voluerit esse, sicut regula s. Benedicti commemorat. CARTUL. Clun. II 883 p. 2 (a. 954): Cluniacense monasterium... predicto fratri ordinandum tradimus... vinculis -e adstringimus et abbatem unanimiter omnes proclamamus.

2) *vœu d'obéissance monastique fait lors de la profession (d'où découlent les vœux de pauvreté et de chasteté), dans des expressions telles que facere, profiteri, promittere ou vovere* -am: SMAR. reg. Bened. col. 795^{B-C}: sine tarditatis enim mora monachus debet facere -am (cf. ib. col. 799^{A-B}). DIPL. Otton. II 4 p. 13, 19 (a. 961): sue -am facient abbatisse. CAPIT. reg. Franc. I 170,34 p. 346,12 (a. 817): ipse (sc. novitius)... nec tundatur, nec vestimenta sua pristina inmutet priusquam -am promittat. CHRON. Moissiac. p. 292,38: -am regularem Optato abbate promittens. ANNAL. Mett. I p. 38: -am regulariter Optato abbate promittens monachice vite professionem spondit. RIMB. Ansc. 6: cum... Deo oblatus sit ibique -am promiserit. REGINO chron. p. 42: professus stabilitatem, conversionem morum et -am secundum regulam sancti Benedicti (cf. PETR. VENER. epist. I 28 col. 115^A). RATHER. conf. col. 399^C: promitto... -am secundum regulam sancti Benedicti. VITA Theod. Andag. p. 42,7: professus -am et sancte regule disciplinam. CARTUL. S. Paul. Mausol. 17 p. 26 (c. 1134): promitto -am secundum canonicam regulam sancti Augustini domno Isnardo prefate ecclesie preposito. PONTIF. Rom. app. VII 2 p. 296: vultis profiteri -am secundum regulam sancti Benedicti, abrenuntiando etiam proprie voluntati? GUILL. TYR. hist. rer. transm. XII 7 p. 520: quidam nobiles viri de equestri ordine... more canonicorum regularium, in castitate et -a et sine proprio velle perpetuo vivere professi sunt.

3) *profession ou état monastique*: VITA Magni Fauc. 2: quem vir sanctus Columbanus suis sanctis manibus receptum in -a posuit. THIETM. 4,68 p. 208,30: habitum resumere pristinum et -am vovit. *expression per -am: sur la foi de la profession monastique*: TRAD. Fris. 1641 (a. 1078—98): legati interrogati fratres Reginhalm prespiter et Otolt et Altman per -ciam, laici vero Lanzo.

D) (*par extension*) *esprit d'abnégation et de charité fraternelle*: THANGM. Bernw. 28: episcopus... de fraterna concordia et -a ammonetur. THIETM. 4,14: omnis equitas cum -cia et caritate mutua in occasum se vergit.

II) *devoir d'obéissance, soumission due à une autorité*:

A) *du fils au père*: WIDUK. 3,37: patri -am negat.

B) *de l'épouse au mari*: HILDEGARD. scivias 2,6 col. 510^C: ut sponsa sponso suo in subiectionis et -e obsequio subiecta fertilitatis donum cum foederis amore ab eo in procreatione filiorum accipiens.

C) *envers le souverain (ou l'Etat)*: EINH. Carol. 12: Saxones... quamquam ficta et minus devota -a, militabant. ANNAL. Bertin. a. 836 p. 16: ut... firmissimaque -a et subiectione imperator et dominus ab omnibus haberetur. DIPL. Karoli III 77 p. 126,19 (a. 883): sue potestati... subiectus atque omni fide vel -a submissus. DIPL. Henr. II 318 (a. 1015): eum humilcm ad -am et ad iniunctum ministerium bonam habentem gratiam. PETR. DAMIAN. Romuald. p. 51,2: interrogans sub cuius regimine degeret cuiusve imperio sue conversationis -am exhiberet. ADAM BREM. IV 22 p. 253,3: omnem prebent -am regi.

D) *(au figuré) soumission à une force physique*: EPIST. Hann. 66 p. 114,9: utputa cum hanc onerosam -am (*sc. somnolentiam*) natura vobis imponat. DOM. GUNDISS. transl. Ibn Gebirol fons vite II 21 p. 62,20: unitas... est augmentata in ea (*sc. materia quantitatis*)... et densata in materia que sustinet eam et hoc totum per -am et subiectionem huius sub unitate creatrice.

III) *devoir d'obédience, soumission due à une autorité spirituelle*: A) *en général*: IVO epist. I p. 28: cur -e vinculis astringitis quem nec suffraganeum, nec collegam esse cognoscitis? BERNARD. PAPIENS. decret. I 25 p. 20: -a vero in tribus consistit: in reverentia, iudicio et precepto. RICHARD. S. VICT. stat. int. hom. col. 1126^C: debitam -am quam suo superiori exhibuit, ab inferioribus accepit.

B) *due au pape et au siège apostolique par les ecclésiastiques et les laïques*: IVO epist. I p. 238: litteras vestras per comprovinciales episcopos pro apostolice auctoritatis -a direximus. BERTHOLD. CONST. annal. a. 1076 p. 286,49: ut regem ad apostolice sedis -am perfectius constringerent. BERNOLD. CONST. chron. a. 1076 p. 433, 2: rex... omnes... -am predicto pape exhibendam abiurare fecit. EPIST. Hann. 7 p. 26,4: memineris te in catholica domni nostri pape -a ordinatum. CARTUL. Bund. 270 p. 203,22 (a. 1121): in Romane Ecclesie -a perseverans (OTTO FRIS. gesta 1,35 p. 54). GUILL. TYR. hist. rer. transm. X 4 p. 406: Beato Petro -am debes. *spéc. dans la formule de salutation des lettres adressées au pape ou à son légat*: SUGER. Ludov. VI 32 p. 260: susceptionem et -e filialis promittit plenitudinem. id. epist. 14 p. 263 (a. 1149): Carissimo domino... pontifici Eugenio, Sugerius Beati Dionysii abbas, -e et servitii plenitudinem. ACTA pont. Rom. Gall. I 93 p. 283 (a. 1164): summo pontifici... humilis decanus... capitulumque eiusdem devotissimam in omnibus -am. CARTUL. Ins. 58 p. 63 (a. 1196): apostolice sedis legato... Insulensis prepositus... salutem et debitam in omnibus -am.

C) *due au primat par les archevêques*: URBAN. II epist. 165 col. 438^D: sancitum est Senonensem archiepiscopum Lugdunensi tanquam primati subiectionem -amque debere.

5 D) *due au métropolitain par les évêques*: ACTA pont. Rom. Gall. G. 39 p. 85 (a. 1153): ad vestram metropolim pertinentes episcopales ecclesias, videlicet... tibi... in perpetuum subiectas et -ciam debitam servare censemus.

10 E) *due aux évêques par les clercs et les fidèles du diocèse*: IVO epist. I p. 4: quatenus eum... debita ut pastoris veri membrum -a honoretis. ACTA Henr. Leon. 37 p. 52,29 (a. 1157): diocesano episcopo cui de -a spiritali pro spiritalibus respondere debent. STEPH. TORNAC. epist. I p. 12 (a. 1178—80): parrochiales presbiteri et -ciam quam promittunt debent episcopis suis. CARTUL. S. Mar. Avenion. 130 p. 149 (a. 1187): prior vero electus, postquam ab episcopo fuerit approbatus, -am ei promittat. CARTUL. Ins. 57 p. 62 (a. 1196): canonici, in virtute sancte -e et sub periculo iuramenti quod ecclesie fecerant adiurati, fidem michi fecerunt sufficientem.

F) *due aux évêques par les abbés et les moines du diocèse*: GESTA Aldrici p. 131: precepit illis monachis, ut nullam -am facerent iam dicto Gauzioleno. CARTUL. Carcas. II p. 237 col. 1 (a. 1090): abbates... promittentes in manu archiepiscopi -am secundum Deum. ACTA pont. Rom. ined. II 208 p. 172 (a. 1101): tibi... Aversane episcopo... -am debitam exhibebo quam parochiani abbates debent suis episcopis exhibere. 30 CARTUL. Clun. IV 3819 p. 174 (a. 1103): ut Eduensis episcopus a V. abbate professionem vel -am non exigat. CARTUL. Magalon. 33 p. 72 (a. 1110): episcopus vero retinet sibi... reverentiam episcopalem et debitam -ciam et sinodos. CARTUL. Lisk. 10 p. 47 (a. 1170): canonicam vero abbatum professionem et filialem -am et in sinodo nostra illorum presentiam... retinemus.

G) *due à l'abbaye-mère par les prieurés et les églises de sa juridiction*: ACTA pont. Rom. Gall. D. 56 p. 136 (a. 1160—76): si nobis constaret quod... abbati Massiliensi renuissetis... debitam -ciam exhibere. *spéc. dans la formule de salutation d'une lettre adressée par un prieur à un abbé*: CARTUL. Clun. V 4089 p. 442 (a. 1144): reverentissimo patri domino abbati, frater H., prior Sancti Salvii et omnis conventus, debitam cum 45 omni devotione -am.

H) *due au doyen par les chanoines du chapitre*: ACTA Henr. Leon. 121 p. 179,4 (a. 1189): *canonicus* decano faciens -am.

50 IV) *acte manuel d'obédience*: CARTUL. Tarvan. 15 p. 14 (a. 1134): precipimus ut... decano subiectionis -am tanquam alii canonici exhibeant. CARTUL. Bund. 417 p. 307,31 (a. 1182): sacerdotes facientes manualementem -am decanis nostre ecclesie.

V) *service*: A) *devoir militaire*: CAPIT. reg. Franc. I p. 164,35 (a. 811): de causis propter quas homines exercitalem -am dimittere solent.

B) *entretien, desserte*: 1) *d'une chose matérielle*: CARTUL. Cison. p. 9 (a. 870): hec in usus luminarium cum illis, que ad -am huius sepulture disposita sunt, habeat. 2) *d'une paroisse*: CARTUL. Clun. II 1628 p. 665 (a. 983): in alio loco... aliud est altare... ubi predicti monachi in -a cotidie assistunt, scilicet ut eis decimas consentiremus ad sustentandos suorum cotidianos victus.

C) *obligation, redevance*: CARTUL. archiep. Magd. 61 p. 85 (a. 968): parrochiam omnem... cum omni decimatione, subiectione et -is. CARTUL. Nemaus. 109 p. 173 (a. 1015): habeat de ipsos mansos ipsos cassaticos et ipsas -sias exceptus panem et vinum. CARTUL. Roman. p. 62 (a. 1045): abusiones seu malos usus et acceptiones... omnemque -am meam penitus derelinquo. ib. p. 19 (a. 1095): tanquam abbati... -am persolvatis aliquam. ANNAL. Magd. II a. 969 p. 150,3: episcopus... queque petita tradidit... cum omni decimatione, banno, subiectione, -is et omni ecclesiastico ordine. RADULF. DIC. abbrev. chron. p. 250: a clericis exegit -as. CHRON.-CARTUL. S. Theofr. Calm. 467 p. 210 (c. 1190): monasterium Mure debebat dare vinum nostro monasterio per unum mensem... sed abbas de Monte Claro subtraxit ab -a supradicta V dies.

D) *service personnel*: CARTUL. Xant. 50 (a. 1190): cognoscere volumus... Receken et filium eius... se et omnem posteritatem suam iure cerocensuali, cum essent liberi, Beato Victori tradidisse in -ciam que appellatur Wattenscheit.

VI) *tâche, occupation temporaire accomplie sur l'ordre de l'autorité religieuse, monastique ou canoniale*: EPIST. var. II p. 303,40: exceptis his qui variis occupati sunt -is. ACTUS pont. Cenom. p. 29: ita est consolatus ut ceptam -am... perficeret. CONSUET. Trev. 14 p. 15,16: nola audita, mox aderunt qui in varia occupati fuerint -cia. BRUNO QUERF. Adalb. (rec. A) 14: ut... vespere, mane et meridie integre congregationi serviret, talem -am de abbate rogans accepit. COD. Crem. I 29 p. 55 (a. 1019): si vero presbiteri... se subtraxerint de is omnibus que supra nominavimus seu de ceteris infrascriptis -ciis. EBERW. Symeon. 10: ut aliquis fidelis frater mitteretur in Normanniam qui eam (sc. pecuniam) monasterio deferret, per legatos mandatur... ad hanc -am famulus Dei... destinatur. BERNARD. grad. humil. 44 p. 50,14: si mediocris ei aliqua -a iniuncta fuerit, indignatur... arbitrans se non esse minoribus occupandum. HILLIN. Foill. 10 p. 926,1: duo Nivialensis ecclesie canonici nuper in Reni partibus agebant -am vini.

VII) *fonction*: A) *fonction temporaire (à l'origine annuelle) exercée sur l'ordre de l'abbé*: VITA Sadalb. p. 61,12: cui -e causa eodem anno iuxta tenorem regule ad cellarium custodiendum sororibusque ministrandum

ordo evenerat. CAPIT. reg. Franc. II 57 p. 412,3 (a. 845—46): nec monachi sub pretexto -e diutius villificationibus inserviant. VULC. Bard. 2 p. 318,40: sic a minoribus incipiens... omnes maiores in illa ecclesia et gradatim singulas ascendit -as. GREG. CAT. chron. Farf. II p. 209,36: de -is fratribus imperatis nullum munus more symoniaco suscepturum. *spéc., par opposition à un office* (ministerium): FOLC. gesta Lob. 19 p. 63, 28—29: annua, non dicam -e, quod quidem regulare est, sed ministeriorum commutatio.

B) *fonction exercée par commission de l'évêque*: CARTUL. Sarum 18 p. 17 (c. 1150): me... vicarium suum in ecclesia Sarum fecit, quam -am multo tempore implevi.

C) *office monastique (en tant que fonction exercée par un dignitaire de l'abbaye)*: 1) *en général*: MIRAC. Remacii p. 709: monachus custos sacre ecclesie, qui commissam sibi -am... procurabat. UDALR. consuet. Clun. III 1 col. 731^c: de officiis vel, ut regulariter loquar, -is. ANDR. FLOR. Gauzl. 48^b p. 90: *bibliothecarius* composuit sue -e armarium contra insanientium terrores ignium. CARTUL. S. Bened. Floriac. 151 p. 344 (a. 1147): tam ego quam priores nostri et qui intra monasterium -cias habent. 2) *avec gén. de l'objet sur lequel s'exerce la fonction*: CARTUL. Geln. 122 p. 123 (XI s.): -am vestimentorum fratrum (sic) nostrorum. LEO MARS. chron. Cas. 2,51 p. 661: -am prepositure monasterii huius suscepit. OTTO FRIS. chron. 6,33 p. 300,29: prioratus... -am administrabat. SUGER. adm. 23 p. 184: primam alicuius prepositure... suscepi -am. CARTUL. mon. in Berga (Magd.) 43 (a. 1180): custos, postquam recepit -am ecclesie vestre. GERH. STED. annal. p. 208,4: in -am cellerature in eadem ecclesia est positus. 3) *avec gén. de la fonction exercée*: ANDR. FLOR. mirac. Bened. III 8 p. 229: -e delegatus erat cellerii. ACTA pont. Rom. Gall. IV 44 p. 273 (a. 1171—72): ad usus operum -e thesaurarii.

D) *office ou dignité canoniale*: ANSELM. LEOD. gesta 41 p. 215: scholaris -e ministerium... rationabiliter subterfugi. CARTUL. Ultraject. I 297 p. 273 (c. 1120): ut prepositura, decania vel aliqua claustralis -a pro beneficio habeatur... ecclesie nostre consuetudo non patiat.

E) *office monastique (en tant qu'entité juridique susceptible d'appropriation de biens)*: CARTUL. S. German. Prat. I 40 p. 67 (a. 914): aream molendini pertinentem ad -am hospitalitatis. TRAD. Werd. 83 (a. 974—83): abbas... considerans quod ad -am custodis pro reparatione monasterii pauca concessa fuerant... tradidit... omnes census in cera. CARTUL. Gorz. 115 p. 210 (a. 977): clausum... ad -am attinens ipsius portarii. CARTUL. S. Ben. Divion. 422 p. 199 (a. 1107—13): statuit ut unaqueque -a inferius annotata persolveret. CARTUL. S. Petri Carnot. 165 p. 380 (a. 1135—43): de

reditu capicerie nostre... Habet eadem -a quoddam pratum. TRAD. Tegerns. 296 (a. 1155—63): quicumque ad ea precio conquisivit... ad -am camere detinuit. CHRON.-CARTUL. S. Theofr. Calm. 467 p. 210 (a. 1190): precepit fieri ut... persolveret -e infirmorum XV solidos Valentinensis monete.

VIII) *bien, possession*: A) *ensemble des biens et revenus affectés à un office claustral ou canonal*: CARTUL. Conch. 386 p. 285 (XI s. ex.): de -a que fuit Deusdet (*sic*) in comitatu Arvernico. DIPL. Henr. IV 466 p. 631,13 (a. 1101): quiddam tamen de illis fratribus qui -cias ab episcopo habuerint, excipimus. Si videlicet de prebendis fratrum quibus prefuerint *canonici*, vel de aliis rebus, quod ad eos iure -cie pertinuit, viventes non disposuerunt. SUGER. carte 7 p. 336 (a. 1137): in reparatione et renovatione dormitorii et refectorii et in augmentatione -e thesauri et in multis aliis tam ecclesie quam officinarum sumptuosis operibus.

B) *prébende*: CARTUL. Nemaus. 129 p. 206 (a. 1043—60): habeat ipsa -a ipse canonicus. ib. 133 p. 215 (a. 1043—60): fiat -a Pontione Isnardo canonico. CARTUL. Roman. 91 p. 108—109 (c. 1050): ille canonicus seu alius clericus cui vos comiseritis supradictam -am de Ansa. CARTUL. episc. Hild. I 275 p. 259,16 (a. 1151): decanus quoque communi fratrum assensu canonicis substitutis ubi vestituram accipiant, designabit et eorundem assensu -as vacantes locabit.

C) *terre quelconque dépendant d'une église*: GREG. CAT. chron. Farf. 11 p. 268,28: abbas confirmavit... abbati ecclesie Sancti Petri in Vallibus portionem eiusdem monasterii... et promisit ut nec ipse... predictam -am ei... tollat. CARTA a. 1052 (Gallia christ. noviss. Arles 386 col. 163): in campis... aquis et piscatoriis, pascheriis et -is totum dono. CHRON. S. Ben. Divion. p. 122: ab illo cui -am illam (*sc. pratum*) providendam commiserit. COD. Bar. I 64 p. 122 (a. 1193): iamdictum monasterium... cum omnibus cappellis, -is et possessionibus suis.

D) *dépendance extérieure d'un monastère, domaine ou groupe de domaines administré par un ou plusieurs moines*: 1) *en général*: CAPIT. reg. Franc. I 33,17 p. 94,30 (a. 802): si necessitas sit ad aliquam obhredientiam aliquis (*sc. monachus*) foris pergere. UDALR. consuet. Clun. III 4 col. 738^c: si *prior* perrexerit ad -as que sunt prope et in circuitu, ducit secum duos fratres et unum saginarium. CARTUL. S. Andr. Vienn. 209 p. 153 (a. 1025): constituo ut de -a de Moidiaco... nichil... aliquis obedientarius in propriis usibus... habere presumat, set in communi hutilitate fratrum... omnia omnino deputentur. CARTUL. Clun. IV 2844 p. 45 (a. 1030): hoc mercatum a domno Stephano monacho est pactum, qui -am de Chiviniis regebat. CARTUL. S. Salv. Vicecom. 19 p. 22 (c. 1048): ubi faciat habitaculum ad manendum monachus qui preerit illi -e. LANFR.

const. p. 87: sollicite observare de fratribus qui in -is sunt, cum ad monasterium redeunt, utrum famulos idoneos et sellam regularem habeant et quomodo se in curia contineant. CARTUL. S. Mar. Santon. 37 p. 43 (a. 1080): quicumque de pane Beate Marie assidue vivunt hac in civitate vel in -ciis. CARTUL. Aurel. p. 186 (c. 1100): in manu fratris nostri Willelmi Bernardi qui, tunc temporis, tenebat -am de Tort. CARTUL. Mai. Mon. Dun. 72 p. 65 (a. 1107—08): requiret... a monacho qui illi -e preerit vel a serviente eius. DOC. Port. reg. I 75 p. 96 (a. 1127): ut habeam participationem in cunctis beneficiis et... orationibus vestris tam in ecclesia Cluniacensi quam in ceteris -is que Cluniaco pertinere videntur. ABELARD. reg. monial. p. 250: qui habitatio-num quoque suarum sicut sua abutentes, -as loca sua nominant, ubi nulla regula tenetur... ubi cum propinquis vel familiaribus suis manentes tanto liberius agunt quod volunt. CARTUL. S. Alb. Andegav. II 839 p. 311 (a. 1157—89): susceptus in monachum a Gaufrido armario, qui -am Sancte Marie de Lusdo in manu sua habebat. HIST. Mont. Pannon. I p. 611 (a. 1184—86): -am Sancte Crucis in Fen... vobis... et ecclesie vestre confirmamus. STEPH. TORNAC. epist. CX p. 127: per -as inobedienter vivunt, nec abbati revocanti respondere, nec corripienti volunt adquiescere, nec credere corrigenti. ROTUL. cart. p. 8b (a. 1199): in -ciis ipsius monasterii aut locis. 2) *synonyme de 'villa'*: CARTUL. Belliloc. Lemov. 50 p. 92 (c. 971): curtem vero de Matriniaco... -am de Podios sive de Columbario cum XL mansis. CARTUL. Clun. IV 2940 p. 142 (c. 1039): werpicio... de servitio quem exigebat de -a Igoranda [= villa Ivuiranda]. CARTUL. Vindoc. I 59 p. 115 (a. 1040—46): quamdam terram... cum omnibus appenditiis ville illius nobis concessit, ita tamen ut medietas de profectu illius terre a monacho tenente illam -am illi annualiter reddetur. ACTA Pont. 5 p. 7 (a. 1053—75): ut nemo ministrorum... villam introeat, sed monachus cui ipsa -a fuerit iniuncta... *censum* studeat liberare. CARTUL. Long. Pont. I p. 60 (a. 1152): -am de Papinivilla cum appendiciis suis. 3) *synonyme de 'grangia'*: EKKEH. IV cas. Gall. 40: erant autem dies vindemie, quibus fratres ad -as dimissi sunt per vineas. CARTUL. Vindoc. I 173 p. 301 (a. 1060—64): de comessionibus pene quotidianis per omnes -as, quas ipse et brenarii eius faciunt. GUILL. HIRS. const. 2,44: huic (*sc. granatario*) quando messis est tota collecta, prior innotescit, quanti modii de illa et de illa -a sint venturi. 4) *P'obedientia tenue par un 'prior' est synonyme de prieuré (cella, locus)*: CARTUL. S. Alb. Andegav. I 95 p. 110 (a. 1082—1106): Frotmundus, monachus de Viriaco, prior predictae -e. CARTUL. S. Florent. Santon. 30 p. 68,9 (c. 1095): abbas Guillelmus... -am de Tézzone ita libere habebat quod nullus in eiusdem -e ecclesia sacerdos ministrabat nisi quem prior -e... ministrare per

mitteret. CARTUL. S. Lupi Escer. 4 p. 8 (a. 1104): domnus Ademar prior qui... curam atque providentiam eiusdem -e gerebat. CARTUL. Saviniac. 911 p. 487 (c. 1121): prior -e de Mornanto. CARTUL. Vindoc. II 549 p. 400 (a. 1157): constituit ut omnes priores -ciarum ad ius Vindocinensis ecclesie pertinencium, excepta cella Andegavensi et Credonensi, annum censum armario prebeant. GAUFRID. VINDOC. epist. IV 7 col. 151^B: ad -am vestram de Pinu... hospitandi gratia divertere dignum duximus... Prior abest. *dans le Midi et en Italie le mot désigne des prieurés ou églises dépendant d'une abbaye-mère*: MON. hist. Neap. II 358 p. 223,6 (a. 1016): ipsam medietatem monasterii trahere ad suum expensum ad illam -am S. Basilii de Nonnaria. CARTUL. Gellon. p. 315 (a. 1029): iam dictum receperunt locum, ut sit cella et -a supradicti monasterii Gellonis. CARTUL. Lerin. 318 p. 327 (XI s.): Massiliensis abbas Lyrensi abbati... condonavit illas omnes -as quas tenebat ipse Lyrinensis... videlicet Sanctum Paulum de Maritima, Sanctam Mariam de Avinione, Sanctum Stephanum de Barjemon, Sanctam Mariam de Calidiano. DIPL. Loth. III 46 p. 77,4 (a. 1132): concedimus eidem monasterio omnia predia et omnes possessiones et homines, quos per se vel per suas -as detinet. 5) l' 'obedientia' tenue par un '(monachus) prepositus' est dite prepositura, prévôté: CARTUL. Saviniac. 124 p. 85 (c. 1000): Hismido, Randanensis -e prepositus. ACTUS pont. Cenom. p. 420 (XI s.): preposituras ecclesie... nostro dimisit capitulo... ita ut in -as verterentur. CARTUL. Andegav. II p. 1,3 (c. 1050): -e de Marcilliaco tunc temporis prepositus. CARTUL. Mai. Mon. Dun. 15 p. 16,25 (a. 1069): cum Odone monacho nostro preposito -e de Chamartio. CARTUL. Vindoc. 75 p. 120,5 (c. 1070): quandam vineam... quod dicebat se emisse illam a monacho nostro preposito illius -e. CARTUL. S. Joh. Ang. p. 184 (c. 1072): -e ipsius preposito Goffredo. CARTUL. Mai. Mon. Bles. 98 p. 107,5 (XI s.): Sigevertium -e de Semitario prepositum, fratrem nostrum. CARTUL. S. Florent. Pictav. 51 p. 68 (c. 1100): Aimericus, monachus Sancti Florentii, dum prepositus esset -e Sancti Clementini. CARTUL. Cormar. 55 p. 112 (a. 1123): prepositus ipsius -e Vindiniaci. SIGEBERT. GEMBL. gesta p. 531,16: preposituras quas sub nomine et merito -e religiosi et timoratis viri committere debebant. 6) l' 'obedientia' tenue par un 'decanus' est dite doyenné: CARTUL. Athanac. 188 p. 693 (a. 1024): Bernardum decanum -e Sancti Victoris. CARTUL. Clun. V 3666 p. 16 (a. 1093): decano -e supradicte de Berziaco. CARTUL. Marciniac. 33 p. 30 (a. 1089—96): ita ut decanus qui predictam -am tenuerit de redditibus Cluniaco appendentibus illos Marciniaco persolvat. CARTUL. S. Maxent. 255 p. 281 (a. 1113): Beraudus decanus ipsius -e. CARTUL. Celsiniac. 485 p. 371: domnus Geraldus... decanus de Abulnaco fecit placitum... de omnibus ratzonamentis

que in domo vel -a seu in ecclesia ratzonabant... Domnus Geraldus supradicte tunc temporis -e decanus finivit eis... omnia mala. 7) *église paroissiale dépendant d'une abbaye et desservie par un de ses moines*: CARTUL. S. Vict. Mass. I 135 p. 161 (c. 1010): in -a Sancti Victoris de Solers. ib. I 298 p. 319 (c. 1050): per manum fratris Petri, qui tenet -ciam Sancti Maximini. ib. II 753 p. 99 (c. 1070): monachus cui cura -e Sancti Michaelis archangeli, que est sita in monte Cursonis, committitur. ib. II 1096 p. 569 (a. 1100): in manu Willelmi, presbiteri de Madaza, qui tenet eandem -am Sancti Victoris, videlicet ecclesiam Sancte Marie que est sita in territorio ipsius castri, prope mœnia. CARTUL. Novigent. 77 p. 161 (c. 1100): duo monachi Cluniacenses, qui tunc illo tempore regere videbantur -am S. Petri Cetonensis. CARTUL. Pared. Mon. 190 p. 96 (XII s.): domno Hugone Xartines qui tunc tenebat -am Sancti Laurentii. CARTUL. Celsiniac. 900 p. 606: ego Johannes presbiter indignus profiteor ecclesiam Vivariolensem esse iuris S. Petri Celsiniacensis, partem vero huius ecclesie quam in dominio fratres Celsiniacenses possidebant, michi concesserunt ut liberam habeam et possideam in vita mea tali conditione ut et suam recipiant post mortem meam et mea pars... Sig. Stephani qui -am de Vivairols tenebat. 8) l' 'obedientia' tenue par un moine peut être confiée à la garde d'un laïc ou lui être concédée en usufruit: CARTUL. Clun. II 889 p. 6—7 (a. 954—975): commendo tibi (sc. Humberto) has supranominatas -as ad custodiendum ac defendendum... Facio autem hanc comendationem tibi non ut aliquem censum per consuetudinem requiras in his -is... nisi tantum si transitum habueris iuxta -am... et monachus spontanee te ammonuerit, reficias et post refectionem, viam tuam teneas. CARTUL. S. Julian. Turon. II 56 p. 76 (c. 1106): in eadem... -a manebit unus eorum (sc. germanorum abbatis) vel iussum eius similiter cum matre... si matrem ante filios mori contigerit, Hugo eandem domum possidebit et tenebit. 9) *en Allemagne -a signifie bona fratrum*: CARTA Mind. (NA 50 p. 469,22) (a. 1080—95): concedimus... bona fratrum, que -as vocant. COD. Udalr. 146 p. 262,26 (c. 1110): videlicet propter -as, id est bona fratrum.

E) *dépendance extérieure d'un chapitre*: CARTUL. archiep. Magd. 366 (a. 1180): volumus etiam, ut una -a sit, que prefata ecclesia Halle possidet, ut obedientiarum vigilantia maiori fructu excitetur. ib. 384 (a. 1182): unum mansum in Stoterlinge ad -ciam iam dicti capituli pertinentem. CARTUL. S. Sepulcri 128 p. 236 (a. 1195): aliquem de vobis... ad aliquam -am cysmarinam dirigere (cf. C. G. Lamprecht, *Deutsches Wirtschaftsleben im Mittelalter* 1,2 [1886] p. 975).

F) *officine, bâtiments de service affectés aux divers offices du monastère*: DIPL. Caroli III 10 p. 16,25 (a. 898): et omnem curticulam fratrum cum postica quam

causa egrediendi ad diversas fecerunt -as. LANFR. const. p. 72: in primo capitulo ubi sederit, omnes qui intra monasterium -as habent et res monasterii servant, suarum -arum claves ante pedes eius ponant.

G) *bénéfice viager tenu d'une abbaye ou d'un chapitre* (remarquer les expressions: accipere in -am, habere pro -a, tenere ad, in ou per -am, commendare ad ou in -am et committere in -am): 1) *en général*: CARTUL. Vosien. 139 p. 86 (a. 1092—1110): Petrus autem decanus, cum consilio fratrum eiusdem loci, commendavit in -am... unam domum et unum ortum, tali conventu ut post mortem eius remaneret Sancto Petro... cum omnibus que in ea inventa fuerint. 2) *par un ecclésiastique*: CARTUL. Brivat. 30 p. 54 (a. 922): si G. sacerdos vivit, ista... in manu teneat per -am et canonicis Sancti Juliani ut fidelis administret. CARTUL. Carcas. II p. 222 col. 2 (a. 943): filius meus... qui in religione monastica voluerit permanere... teneat ipsum alodem ad -am dum vivat. CARTUL. Nemaus. 66 p. 110 (a. 965): dum Ebrardus presbiter vivit, ipsum alodem teneat ad condergendum, ad -a, in illorum communia. Post obitum Ebrardi ad Aigofredo presbitero revertat ad -a... De uno sacerdote in alio... ipsum alodem teneant ad -a. id. 89 p. 303 (a. 1060—1108): habeat istum mansum suprascriptum Salomon canonicus pro -a vel cui Salomon eligere voluerit. TRAD. Fris. 1634 (a. 1078—98): ut alicui de fratribus in -a committatur *predium*. ib. 1725 (c. 1130): aliquis e fratribus illud in hobia obedientia tenens in anniversario sui die congruum inde fratribus exhibeat oblationem. CARTUL. S. Saturn. Tolos. 193 p. 138: quia sacristanus tenuerat predictum honorem in -a de manu canonicorum. 3) *par un laïque*: DIPL. Ludow. Germ. 116 p. 165,20 (a. 864?): loca, que Richoni et Rihhardo ad -am commendata sunt. CARTUL. Bellilloc. Lemov. 136 p. 189 (XI s.): complacet vero monachis... ut hic honor commendetur mihi in -am et ego cum recipio in tali convenientia ut teneam quandiu vixero... omni vero anno ille qui in domibus steterit... XII denarios aut XII denariatas de cera in censu B. Petro persolvat in communia monachorum. ib. 86 p. 140 (a. 1056—76): ego vineas ipsius honoris accipio per manus monachorum in -am ut quandiu vixero teneam et omni anno ex meliori vino ipsarum vinearum unus asinus oneratus a me censum persolvatur. CARTUL. S. Saturn. Tolos. 280 p. 192 (XII s.): dono ipsum alodem... et teneat Geraldus in -am exceptam ecclesiam.

H) *domaine royal*: ACTA HENR. II, I 154 p. 284,5 (a. 1156—61): concesserunt in nemore Badventi, dominio -e nostre, clausuram, ignem, pasturam, que tamen omnia a tempore W(illelmi) regis ipsa -a habuerat.

IX) *autorité, pouvoir, juridiction*: A) *dans une adjuration solennelle*: PETR. DAMIAN. Romuald. p. 34,4: per -am specialiter mandans. BRUNO MAGD. bell. 3: pre-

cepit per -am ut... hanc presentem relinqueret vitam. Ivo epist. I p. 48 (a. 1091—92): precipio in summa -a ut omni hebdomada... legatur hec epistola. EADM. hist. I p. 38: ne onus impositum subterfugeret ei, per -am iniunxerunt.

B) *émanant d'un pouvoir spirituel*: 1) *en général*: CARTUL. Clun. IV 3507 p. 622 (a. 1077): locum teneat... non per usurpationem sed per sanctorum apostolorum -am. 2) *du pape*: CARTA a. 1098 (Hist. Langued. V pr. 399 col. 753): ius et -a Urbani Romani pontificis. ACTA pont. Rom. Gall. F 6 p. 29 (a. 1132): si quis abbatum qui Romana tibi auctoritate subiecti sunt, erga -am tuam rebellis extiterit. 3) *d'un patriarche*: CARTUL. S. Sepulcri 128 p. 237 (a. 1195): patriarcha nil de rebus ecclesie vestre quod sibi de iure non competit a concanonicis... vestris per -am exigere audeat. 4) *d'un évêque*: CARTUL. Ultraject. 350 p. 322 (a. 1134): abbas... ecclesiam illam... nostro (sc. *episcopi*) regimini et -e substituit. 5) *d'un abbé sur les moines*: THIETM. 4,70 p. 212,12: ille iuvenis qui in nostra nunc erat -a. CARTUL. S. Ben. Divion. 350 p. 129 (a. 1077): *monachi* -e eius subdi non reformidant. 6) *d'une abbaye sur des prieurés ou des églises qui en dépendent*: CARTUL. Clun. II 1709 p. 730 (a. 985): ecclesie in honore sancte Marie constructe, de -a Cluniensis cenobii. CHRON. CARTUL. S. Theofr. Calm. p. 125 (a. 1018): de cella que est dedicata in prefato loco Cervarie, in -a de abbate illius monasterii Sancti Theofredi. CARTUL. Carcas. II p. 244 col. 2 (a. 1117): ipse abbas... sit sub iure et directione abbatis S. Marie Crasse ita ut ipse abbas... subire -am abbatis S. Marie Crasse promittat. CARTUL. Long. Pont. p. 60 (a. 1152): omnia integra conserventur... salva Sedis apostolice auctoritate et Cluniacensium abbatum -a. 7) *d'un chapitre sur une église de sa juridiction*: CARTUL. Biterr. 166 p. 227 (a. 1148): ego... Biterensis episcopus... trado sancte domui Hospitali Jherusalem... unam capellam, ecclesiam scilicet Sancti Saturnini..., salva reverencia et -a ecclesie Sancti Nazarii sedis Biterensis. 8) *d'un prêtre sur le bien canonal ou monastique qu'il est chargé de gérer*: CARTUL. S. Julian. Brivat. 413 p. 124 (a. 979?): et post obitum meum ipse res suprascripte Sancto Juliano remaneant sine ulla controversia et in -a Bertrandi sacerdotis. CARTUL. S. Ben. Divion. 269 p. 60 (a. 1019—26): -am et constitutionem presbiteri, quemcumque elegerint, ... superaddimus.

C) *émanant d'un pouvoir temporel*: OTTO FRIS. gesta 2,34 p. 142: miles proprio principi militans eiusque -e astrictus.

X) *protection assurée par une autorité*: BERNOLD. CONST. chron. a. 1079 p. 436,13: legatus... Heinrici, legatos pape... securos fecit de conductu et -a domini sui. ib. a. 1091 p. 453,6: ut sub eorum -a communiter vivere... mererentur. ib. a. 1091 p. 453,22: *filie rusti-*

corum sub alicuius sacerdotis -a vivere studuerunt.

XI) *responsabilité incombant à l'exercice d'une fonction*: TRAD. Ratisb. 987 (a. 1186–90): Aescricus, sub cuius fuerant -a (*sc. aquarum collectiones*), opere artificioso... molendinum fecit.

obedientialis, -e sive oboedientialis, -e [obedientia] formes: obedientialis: CARTUL. Gellon. 191 p. 167 (a. 1106–1120). oboedientialis: *passim*.

I) *adj.*: A) *de l'obéissance monastique*: WOLFARD. Waldb. 1,2(1): -i norma sibi ingesta. THEOD. S. TRUD. Bav. 22: ex regule precepto -i.

B) *ordonné par la règle monastique*: THEOD. S. TRUD. Bav. II prol. p. 546,7: fratrum quorum me, ut hec auferem, coegit imperiosa auctoritas et semper imperterrita -cialis caritas.

C) *soumis à la règle monastique*: CONSUET. Fructuar. 2,12 p. 173: suadente diabolo ut aliquis de monasterio fugiat, nullum consortium cum ceteris habere debet qui -es remanent.

D) *soumis à, dépendant de (en parlant des liens de dépendance d'une église à l'égard d'une autre)*: CARTUL. Basil. I 1, 275 p. 423,21 (a. 1192): in ecclesia de Bues-siszhein, que cum omnibus appendiciis suis -cialis est ecclesie S. Albani.

E) *monachus sive frater -is: moine obéancier, chargé de l'administration d'un domaine monastique*: CARTUL. Saviniac. 841 p. 447 (c. 1100): memoriale... quod fuit inter -es... monachos eorumque vicarios propter quosdam ipsorum qui inique agere cupiebant in eorum terris ab eis noviter acquisitis. CARTUL. Gellon. 191 p. 167 (a. 1106–20): accipio decem et octo solidos de manu Bernardi Rigaldi monachi obedientialis. LIB. trad. S. Petri Bland. p. 165 (a. 1162): Willerus faber, cum frater -is fieret, reddidit predicto abbati... ea que ab ecclesia Sancti Petri pro reparatione caldarii braciarii solitus erat habere, videlicet singulis mensibus unum sistarium frumenti.

F) *domus -is: priuré*: ACTA pont. Rom. Gall. II 183 p. 277 (a. 1166–79): fratres tuos, qui -ibus domibus ad idem monasterium pertinentibus presunt.

G) *-i iure: à titre d'obédience*: CARTUL. S. Paul. Leod. p. 7 (a. 1153): capella Sancti Martini... singulis annis XX^{li} solidos in usus fratrum... solvebat et iure -i ad donum prepositi eiusdem ecclesie pertinebat. TRAD. Weihest. 10 p. 446,25 (a. 1156–72): receperunt autem eadem bona de manu abbatis -i iure, ut in his interim laborarent quamdiu viverent... et singulis annis duo talenta... inde persolverent.

II) *subst.*: A) *m.*: 1) *moine pourvu d'une fonction monastique*: STATUT. Cisterc. p. 33 (a. 1134): prior et subprior et alii -es tam ab abbatibus quam a monachis, nominibus suis, sed non puris vocantur. AELR. serm. XV col. 296^c: -es, verbi gratia cellerarios, portarios, hospitales. PETR. DIAC. chron. Cas. IV 102 p. 816: ex

parte fratrum, facto ab -ibus sacramento et a cuncta congregatione promissione de pacta conventionne.

2) *obéancier, moine chargé de l'administration d'un domaine monastique*: CHRON.-CARTUL. S. Theofr. Calm. 56 p. 50 (a. 1024): accepit in pretium a Ganilone, -i de Valle Erodone, unum mulum. CARTUL. Gellon. 48 p. 47 (a. 1031–60): ipsum alodem precepit plantare abbas Geraldus et Ingilricus -is. CARTUL. Anian. 303 p. 424 (a. 1128): ego... -cialis Sancti Amancii, cum consilio Petri Berengerii monachi et Bernardi cellararii de Aniana, solvo et guirpisco. ib. 173 p. 310 (s. d.): -cialis de Fontanes donat XXX solidos, V porcos et decimum de karnatico. CHRON.-CARTUL. S. Theofr. Calm. 34 p. 32 (XII s.): revertatur unaqueque terra ad obedientiam illam de qua sumpta est vel jungatur illi obedientie cui vicinior est, ut regatur ab -i secundum usum ipsius coenobii. CARTUL. Elisont. 97 p. 154 (a. 1177): tibi Johanni Spore -ciali monasterii Sancti Petri Elisencie.

3) *chanoine chargé de l'administration d'un domaine d'un chapitre*: CARTUL. Matic. 10 p. 9 (a. 1074–78): si alii illas terras laborarent per laudationem et preceptum -cialis vel ministri eius atque ministri illius Hugonis, illas haberent.

4) *prieur*: CARTUL. Conch. 67 p. 65 (XI s. ex.): adquisito altare Beate Fidis de Galatea Quercu et Stephano Pruinensi qui in illo tempore erat -cialis ipsius cellule.

B) *f.*: *religieuse pourvue d'une fonction monastique*: CARTUL. Hosp. S. Joh. Hier. 859,20 p. 535 (a. 1188): -es... absque licentia egrediantur.

obedientiarius, -i *m.* sive oboedientiarius, -i *m.* [obedientia] formes: obbedientiarius: CARTUL. Ins. 45 p. 53 (a. 1190). oboedientiarius: CARTUL. Cadun. p. 39 (c. 1182). obedientionarius: CARTUL. Rhen. inf. I 536 (a. 1192).

I) *adj.*: A) *qui adhère à, qui suit l'exemple de*: BERNOLD. CONST. chron. a. 1093 p. 457, 24: rex... Adefonsus, in fide catholicus et in conversatione Cluniacensis abbatis -us.

B) *chargé de faire respecter une règle de vie religieuse*: BERTHOLD. CONST. annal. a. 1077 p. 303,25: magistros -os quos pre ceteris religiosiores et prudentiores noverat, semper... secum... habebat, quorum cottidiana lectione... se undique premuniri cupiebat. Quicquid enim illi oneris per oboedientiam imponebant, sine mora... supportabat.

C) *d'obédience monastique*: CARTUL. S. Cruc. Burdigal. 88 p. 121 (a. 1165): terram domui -e de Sadirac perpetuo possidendam constituit tali conditione ut... quoque procuratori decem solidos censualiter persolvat. CARTUL. S. Lamb. Leod. I p. 97 (a. 1178): domum ipsam a preposito nostro -o iure amministrandam, accepit.

II) *subst.*: A) *m.*: 1) *celui qui adhère, celui qui applique (une vertu)*: HERBORD. Otton. 3,42 p. 769,15 K:

ecce habes quod volebas; vel adhuc me liberum fateare devotum caritatis tue -ciarum.

2) *moine chargé d'une fonction dans le cadre de l'abbaye*: UDALR. consuet. Clun. 1,21 col. 670^C: -i quorum interest ad mensam fratrum servire. GUILL. HIRS. const. 1,47 col. 977^D: exceptis -is, etsi qui tales sunt, qui choro interesse possunt. LIB. ordin. Rhenaug. p. 53,7: Ps. 'Ad te levavi' pro -is dicitur.

3) *obédienier, moine chargé de l'administration d'un domaine rural appartenant à son abbaye*: UDALR. consuet. Clun. III 18 col. 761^B: notat summam porcorum et arietum qui debentur de obediencia nostris, ut... questionem moveat si quid de summa per incuriam cuiusque -i decedat. CARTUL. S. Andr. Vienn. 209 p. 153 (a. 1025): constituo ut de obediencia de Moidiaco... nichil... aliquis -us in propriis usibus deinceps quiquam habere presumat. CARTUL. Glannafol. 40 p. 383 (c. 1090): hortatu... Wilferii monachi -ciarum curtis Gointhonis. CARTUL. S. Cypr. Pictav. p. 143,13 (a. 1090): II sextaria annone... a monacho ipsius loci -o. LAMB. ATREB. dipl. II col. 703^A (a. 1097): -us vero altarium supradictorum monachus synodis semper intererit. CARTUL. S. Joh. Ang. p. 127 (c. 1099): omnes bestie Ivencis -i. CARTUL. Kartof. p. 123 (a. 1100): cum ipsius curtis -ciarum placitum faciat. CARTUL. Clun. V 3821 p. 177 (a. 1103—4): eiusdem iustitie leges et placita inter -um et seniore de L. per medium esse deberent. CARTUL. Celsiniac. 802 p. 564 (a. 1114): tria... sextaria de silica -us de Aix per singulos annos mihi pro vestimentis persolvat de decimis. CARTUL. S. German. Prat. I 77 p. 124 (c. 1110—16): persoluturos sex sextarios annone... -o Gilliacensi. LEGES Henr. I 23,4 p. 561: de monacho quem -um fecerit, respondeat abbas eius per omnia. CARTUL. Clun. V 4132 p. 477 (a. 1147—48): hec mesatica ita constituta sunt ut non tres tantum neque quatuor sextarios frumenti... ad opus uniuscuiusque diei -i iamdicti granatario dent, sed quantum necessarium fuerit. CARTUL. Belliloc. Lemov. 196 p. 276 (a. 1164—90): hominum -o de Friac pro his faciant. CARTUL. episc. Hild. I 389 p. 378,18 (a. 1179): advocatos et omne ius eorum a dictis obedienciae bonis et hominibus precidimus arbitrio -i relinquentes. CARTUL. archiep. Magd. 366 (a. 1180): volumus... ut una obediencia sit, que prefata ecclesia Halle possidet, ut -ciarum vigilancia maiori fructu excitetur. CARTUL. Rhen. inf. I 536 (a. 1192): si... seu vir seu femina in ius alterius potestatis alio mancipio se mutare voluerit, -tionario pro licentia commutationis... persolvat. ADAM SCOT. serm. XVIII, 2 col. 195^A: illi sunt qui ob curam exteriorum sibi commissam -i vocari possunt.

L'obédienier peut être tenu à certaines obligations (éducation à donner à des enfants dans l'obédience dont il a la charge): CARTUL. Clun. IV 3021 p. 215 (a. 1049—1109): parvulum suum... recepimus ita sane

ut apud quandam obediencia nostram... usque ad V annos... commoraretur, necnon ab -o eiusdem loci doceri, vestiri, nutrirsi usque ad tempus prefinitum... precepimus. (*nourriture et vêtire à assurer à un bien-facteur de l'abbaye*): CARTUL. Celsiniac. 483 p. 370 (a. 1114): nobilis vir... possidebat omnem decimam unius ville que... est sita in parrochia de Bolnaco; commonitus autem a... Petro -o de Bolnac, omnem decimam eiusdem ville et totius territorii eius Celsiniacensi ecclesie dedit;... prior Celsiniacensis et Petrus supradictus de Bolnac concesserunt predicto homine victum et vestitum in obediencia de Bolnac.

4) *prieur*: CARTUL. Clun. V 3809 p. 157 (a. 1101): dimisit... Beato Petro locoque Cluniacensi omnes terras de Gibriaco... omnesque illas... in quibus monachi Gibriacenses aliquam habent... iusticiam...; ut si prepositus de Valeria clamorem fecerit -ciarum de Gibriaco de aliquo suo iusticiabili homine, ipse -ciarum statuatur diem preposito apud Gibriacum in quo sibi hominem iusticietur de quo clamor factus fuerat.

5) *avoué d'un chapitre*: CARTUL. Ins. 45 p. 53 (a. 1190): si super homicidio, furto, raptu, incendio causa aliqua emerit,... obedienciae me vocare et causam ipsam ad presentiam meam deducere tenebitur.

B) *f. (forme obediencia)*: CARTUL. Andegav. III 191 p. 126 [c. 1145]. *obédieniere, moniale chargée de l'administration d'un domaine dépendant de son abbaye*: CARTUL. S. Mar. Santon. 214 p. 137 (a. 1083—85): si homines nostri aliquas possessiones... in terra Sancti Juliani habentes... aliquod forisfactum... fecerint, non iustificabimus eos sed abbatissa seu -a placitabit et iustificabit eos. ib. 94 p. 83 (a. 1119—34): domina Agnes, -a de Pontolabio, donavit ad restaurationem duas salinas desertas. CARTUL. Andegav. III 191 p. 126 (c. 1145): testibus... Rustica, S. Crucis -ciarum.

obediencia, -c f. [obediencia] 1) *petite église dépendant d'un monastère*: CARTUL. Lerin. 318 p. 327 (XI s.): Lyrinensis abbas Massiliensis... concessit abbati omnes illas -as quas ipse Massiliensis, contra voluntatem Lyrinensium retinuerat, videlicet Sanctum Petrum de Paradiso, que Sancti Petri ecclesia prope, ante monasterium Sancti Victoris habetur, Paleion, quod est prope civitate Foroiulii, Sanctum Petrum de Salernis et Sanctum Genesium iuxta civitatem Arelati.

2) *petit prieuré, ou petit domaine administré par un moine et dépendant d'un monastère*: CARTUL. S. Alb. Andegav. II 852 p. 322 (c. 1190): per Thomam, monachum suum, prefati castri -e priorem.

obedienciaarius, -i m. v. obedienciaarius.

obedienciauncula, -c f. [obediencia] *petite obédience, petit domaine rural dépendant d'un monastère et administré par un moine de ce monastère*: CARTUL. Talmund. 286 p. 277 (c. 1130): Arnaudus monachus S. Crucis, cum inhabitaret -am Naismilii, tale pactum fecit cum

Hugone eius vici domino de stagno Berengarii.

obedimentum, -i m. [obedio 4.] 1) *service découlant du droit de ban (du pouvoir de commandement)*: CARTUL. S. Vict. Mass. I 515 p. 511 (c. 1055): ipsi dederunt omnia que in ea terra sunt, que modo sunt vinee, decimum, gardia, -um. CARTUL. Lerin. 64 p. 62 (a. 1060): nos seniores... donamus tota Grada-Camunnae erma et colta Sancte Marie sicut stat per circuitu et tascha et decima et -o de illas terras que donata sunt Sancte Marie.

2) *autorité*: CARTA consulat. Arclat. p. 3 (a. 1142—55): ad bonam fidem et ad bonum intellectum et -um consulum.

3) *licence, permission*: CARTUL. Hosp. S. Joh. Hier. 366 p. 251 (a. 1166): universa animalia que ibi abitant de fratribus... habeant -um pascendi, erbitandi et nemorum.

obedio sive **oboedio**, -vii, -tum 4. *formes*: hobedio: DANCUS REX prol. 17 p. 50. obaedio: GUARIMP. p. 201,12. obbedio: MEM. Milano p. 460,17 (a. 870). obendio: HARTV. legend. Steph. p. 428. obidio: COD. Lang. 156 col. 269 [(a. 844). cf. *obaudio*.

1) *écouter, prêter l'oreille à* (UGUTIO s. v. auris: -o i.c. circum audio vel undique): a) *avec accus.*: CARTUL. Palnat. 12 p. 27 (a. 991): maluit -re vocem chelidri, id est antiqui serpentis. b) *avec dat.*: DANCUS REX prol. 17 p. 50: dixit quod verum erat quod audierat et cepit multum hobedire ei.

2) *obéir, se soumettre (volontairement)*: a) *absol.*: PETR. PICTOR carm. 23 (éd. Boutemy p. 65): cedit, concedit tibi sponsus, obaudit, -t. STEPH. TORNAC. epist. 72 p. 86: retinet me mandatum apostolicum, cui non parere perire est, non -re obirc. *spéc. en parlant de la règle de l'obéissance monastique*: EIGIL. Sturm. 13: monita quibus fratres qualiter -re et subesse deberent imbuit. BRUNO QUERF. frat. 29: quidam novicius bone qualitatis secundum multiplex -re et magne puritatis secundum simplex vivere. VITA Theod. Andag. p. 42,16: ad -endum semper paratus, mirabilis erat omnibus. b) *avec dat.*: α) *de la personne ou de la collectivité*: HRABAN. epist. 37 p. 474: tibi -entes. HINCM. REM. epist. 169 p. 151,39: quod... eis sui subiecti -ent. Ivo epist. I p. 34 (a. 1091): -turum me paternitati vestre. *spéc. en parlant de la soumission de l'homme à Dieu*: GODESC. SAX. div. II p. 318,25: ne quis non -ens Deo non possit non -re nec sibi. RIMB. Ansc. 35 p. 68: qui Deo -unt. ALAN. INS. dist. col. 877^D: -re significat aliquid propter alium facere, ut quando aliquis servit Deo propter Deum; unde demones dicuntur servire Deo, sed non -re, quia quod faciunt, propter Deum non faciunt, immo quantum in ipsis est contra Deum. β) *de l'ordre reçu*: CHRON. S. Bened. Cas. 5 p. 471,31: principis... Radelchisi -re preceptis. WIDUK. 3,18: cum non -rent edictis regis. ADALBOLD. Henr. II p.

691,48: Carentani regiis mandatis -unt. Ivo epist. I p. 4 (a. 1090): -entes vos nostris monitis. c) *avec accus.*: DIPL. Ludow. Germ. 10 (a. 833): preceptum Domini per Ysaïam prophetam -mus dicentis. CARTUL. Imol. I 49 p. 86 (a. 1131): nisi... canonicè hoc -at quod superius legitur. d) *avec ad et l'accus.*: BERTHOLD. CONST. annal. a. 1077 p. 299,24: ad hoc Roudolfus rex... promptissimus -ebat. e) *avec in et l'abl.*: DIPL. Otton. I 310 p. 424,41 (a. 965): in omnibus sicut petiit -vimus. 10 VITA Cunib. I C 4 p. 365,28: in hoc -ens voce Domini sui. f) *spéc. dans des expressions signifiant mourir*: LEGEND. Steph. maior p. 391: dispositioni eterne, cui cuncta subiacent, -endo... vitam hanc exitialem commutavit sempiternam. PETR. RIGA Aurora I Machab. 11 p. 399: morti vir -t.

3) *(au moral) suivre, adhérer à*: WETT. Gall. 1: Christi exemplo -ens. CAND. FULD. Eigil. I 9 p. 226: veritati... -re. SUMMA Trec. p. 10,28: de pœnis imponendis his personis que huiusmodi iniquitati deserviunt atque -unt. MON. Budap. I p. 3 (a. 1148—1253): manifestum sit tam modernis christiane religioni -entibus quam posteris.

4) *(milit.) suivre un chef (à la guerre)*: ORD. VIT. hist. IX 4 t. III p. 489: hi omnes... Buamundo... se in via Dei devotissime -turos inseparabiliter iuraverunt.

5) *faire obédience*: a) *absol.*: COD. S. Columb. Bob. 137 p. 431,2 (a. 1098): sinodum episcopi si vocatum fuerit, veniat et -at. CONST. I 188,4 (a. 1160): abbas de patriarchia Sancti Laurentii cum suis monachis -t; abbas Cirengii -t...; abbas de patriarchia Sancti Pauli per suos nuncios -vit et in signum obedientie de bonis ecclesie sue illi misit. b) *avec dat.*: THIETM. 8,32: quedam civitas fratri suo tunc -ens, a Iarizlavo vi capitur. BERNOLD. CONST. chron. a. 1091 p. 451,1: turrem Crescentii, que eatenus domno pape -ebat. EPIST. Bamb. 24 p. 517,13: domnus imperator apostolice Sedi -at. c) *avec ad et l'accus.*: CARTUL. Imol. I 90 p. 130 (a. 1145): ut habeatis... licentiam innovandi et serviendi et -endi ad iura S. Cassiani, cuius est ius et dominium. ANNAL. Elwang. (a. 1113): capellam... filiis domini Sigefridi concessit, que moderno tempore ad Nueler -vit.

part. prés. obediens, -tis forme obediens: REG. Sublac. 7 p. 16,4 (a. 858—67). DOC. Amiat. XLVI 4 p. 339 (a. 1010—11?).

1) *adj.*: A) *qui écoute, qui prête l'oreille à*: PETR. VENER. epist. col. 77^A: oculum videntem et aurem -tem.

B) *soumis, disposé à obéir*: 1) *absol.*: FORM. Augiens. C 15: paratus sum vobis in his que apud nos melius inveniuntur, venerabiliter atque amicaliter -s obsequi. DOC. Amiat. XLVI 4 p. 339 (a. 1010—11?): Christus... factus -ies usqu(e ad mortem). CARTUL. Argent. app. 616,2 p. 467,5 (c. 1129): -s tamen et paratus ad iusticiam existat. 2) *avec dat.*: ADALBOLD. Henr. II p. 688,41:

per omnia regie maiestati -s fuit. VITA Theod. Andag. p. 48,17: -tes preceptis. IVO epist. I p. 36 (a. 1091): nos vobis -tes. URBAN. II epist. IV col. 287^B (a. 1088): Romane... Ecclesie -s ac devota. CARTUL. S. Florent. Petrigor. 28 p. 136 (s. d.): se esse -s deprecacioni sue. 3) *avec ad ei l'accus.*: RATHER. phren. col. 387^B: -tissimum preterea ad omnia que libuerit precipere. S. STEPH. decr. I 2: volumus ut et laici in eorum ministerio obedient episcopis... et ut -tes sint ad eorum christianitatem servandam. 4) *avec in et l'abl.*: BERTHOLD. CONST. annal. a. 1078 p. 310,5: ut -tissimus erat in omnibus quod in Romana synodo nuper canonice diffinitum est.

C) *qui doit obédience*: 1) *en parlant des curés de paroisses vis à vis des évêques*: STEPH. TORNAC. epist. I p. 12 (a. 1178—80): sine licencia episcoporum suorum quibus -tes esse debent (*sc. parrochiales presbyteri*). 2) *en parlant d'un abbé vis à vis d'un évêque*: CARTUL. Tarvan. 84 p. 67 (a. 1192—93): abbas Sancti Vulmari... recognovit in capitulo Attrebatensi... se non esse exemptum sed eiusdem domini episcopi -tem abbatem et devotum. 3) *en parlant d'un prêtre vis à vis de l'abbaye dont dépend son église*: CARTUL. Carcas. II p. 223 col. 1 (a. 943): qui regulam vel obedientiam sancti Benedicti abbatis voluerit tenere et ad abbatem vel monachos Sancte Marie Urbionensis... -s voluerit esse, sicut regula sancti Benedicti commemorat. 4) *en parlant de prieurés vis à vis des abbayes-mères*: CARTUL. S. Michael. Mos. 111 p. 354 (a. 1150—78): sub protectione nostri regiminis semper subiecte et -tes erunt (*sc. moniales*). CARTUL. Clun. V 4381 p. 740 (a. 1200): monachi vero Lewenses... protestati sunt in iure se abbati tamquam patri et domino et ecclesie Cluniacensi subiectos et -tes existere.

D) *qui est dépendant de*: CARTUL. Carcas. I p. 82 col. 1 (a. 1054): acceperunt concilium ut dedissent vuarda et ministeralia Guillelmo presbitero, subtus prepositum, in tali vero deliberatione ut ipse Guillelmus -s sit, omnibusque diebus vite sue, preposito ipsius ville et monachis S. Johannis.

II) *subst. m.*: A) *celui qui accomplit une loi, celui qui observe un commandement*: REG. Sublac. 7 p. 16,4 (a. 858—67): qui vero pio intuitu custodem et -ies atque observatores huius nostre salutifere preceptionis extiterit. ABSAL. serm. 40 col. 232^C: tria enim -tium genera Simonis nomine, qui obediens interpretatur. CARTUL. Popul. 94 p. 52 (a. 1187): recipimus te... per donatum et ...sis -s noster ad omnia que tibi iniuncta fuerint.

B) *celui qui doit obédience à*: BERTHOLD. CONST. annal. a. 1079 p. 317,37: misit quoque domnus apostolicus litteras... Sancto Petro -tibus.

adv. obedienter 1) *docilement, avec obéissance (en parlant d'un ordre ou d'une recommandation)*: EPIST. var. II 32 p. 354,29: cuius iussioni libentissime et -issime

parens. HINCM. REM. epist. 198 p. 212,19: preceptiones -r obaudio. VITA Theod. Andag. p. 42,30: ille autem -issime paruit. SIGEBERT. GEMBL. gesta p. 534,32: tam -r sue voluntati favere fratrum unanimiorem.

2) *avec la soumission et la déférence due à un supérieur*: a) *Dieu*: GODESC. SAX. div. II p. 306,28: si Creatori adherens in eius dilectione -r viveret. b) *dans la hiérarchie ecclésiastique*: SIGEBERT. GEMBL. gesta p. 525,38: seque suosque suaque omnia ad eius nutum -r ordinavit. c) *dans la hiérarchie laïque*: DUDO Norm. IV 94 p. 252: principes namque huius terre adherent -r Hugoni.

3) *en se faisant obéir*: GUILL. HIRS. const. 2,47 col. 1105^B: hortulanus cellerario debet esse subiectus, ut si quid fuerit in horto quod ipse voluerit ad servitium fratrum, -r habeat ab illo (*cf. UDALR. consuet. Clun. III 20 col. 763^A*).

obeditialiter sive oboedicialiter [obedio] *avec obéissance, avec soumission*: VITA. Deic. 34 (12): quin... beatissimi patris Benedicti regule tonsura, habitu, professione oboedicialiter se subderet. *v. obedienter*.

obeditio sive oboeditio, -nis *f.* 1) *obéissance, action d'obéir*: DONAT. METT. Ermenl. I p. 683,1: obtentu -nis, omnium mearum virium destitutus iuvamine. VITA Corb. 6 p. 603,19: -nem tamen maiorem iudicavit, ne patrem resistendo contristaret. THIETM. 1,22: edictum amati senioris -ne humili Bernhardus mox complens. VITA Menel. p. 138,18: antiqui Abrahe -nis.

2) *accomplissement d'un commandement*: CARTUL. Lux. I 168 p. 218 (a. 960): necessariam esse huius precepti -cionem omni christiano prospiciens (*cf. CARTUL. Epternac. 172 p. 270 [a. 965—66]*).

3) *obédience, soumission*: a) *due par des chanoines à leur évêque*: ACTA c. 1077 (Hist. Langued. V 325 col. 628): ego Hisarnus episcopus... sanioris consilii sancte sedis canonicorum premissa regularibus institutis -cione dono.. cunctum honorem.

b) *due par un abbé au pape (spéc. dans une formule de salutation épistolaire)*: EPIST. Tegerns. I 2: T(heoderico) ... W(igo)... devote subiectionem -nis. CARTUL. S. Michael. Mos. 55 p. 193 (a. 1097—98): Urbano sanctissimo patri... Udelricus... -nem cum devotione, subiectionem cum humilitate.

obeditor, -is *m.* [obedio 4.] *obédiencier, moine chargé de l'administration d'un bien monastique*: CARTUL. Roman. compl. 158 p. 49 (XI s. ex.): ut inde non exiret sine elongatione -is qui hunc honorem habebit a dominis et si sine -e esset non exiret sine elongatione Romanensis sacriste.

obeditus, -us *m.* [obedio 4.] *obéissance*: NIVARD. Ysengr. 5, 118: strictus -u mystica sacra tacet.

obedium, -i *n.* [obedio 4.] *usufruit*: LIB. Croce Pist. p. 392 (a. 1110): investivit per affectum Johannem... de integris quattuor petiis de terra... ad abendum...

laborandum atque meliorandum usumque fructuandum et afflictum atque -um reddendum. *ib.*: si istud afflictum atque -um et annuale redditum ita fuerit eis omni anno.

obedus, -i *m.* *v. obitus.*

obeit *v. ovetes.*

obelaius, -i *m.* *v. obliarius.*

obelias, -e *f.* *v. ovelias.*

obeliscus, -i *m.* 1) *flèche, trait*: PAPIAS: -um qui est sagitta prius in Effarim. AELFR. angl. sax. vocabul. p. 35: nomina armorum... Telum vel -us, flaa.

2) (*instrument de torture*) *pointe*: NOTK. BALB. martyr. V id. oct.: post -os ignitos, post confixos clavibus acutissimis digitos... ursis... proiecti sunt. (*cf. PASS. Thyrsi* 12 p. 205: eneas adfert -os quos fortes capitulini gigantes manu pro hasta constringunt et ei lacertos ac brachia minutatim confringite.)

3) *obélisque*: PAPIAS: -um... rex Aegypti fecit ad honorem solis; in medio circo ponitur.

4) *borne, limite*: GLOSS. cod. Cas. 401 p. 469,33: -us, meta, finis.

obelismene, -es *f. signe séparant différentes parties d'un texte*: 1) *aversa -e*: HUGO S. VICT. gramm. p. 304,3: *aversa -e*: hec ponitur quotiens strophe et antistrophos infertur. 2) *diple -e*: HUGO S. VICT. gramm. p. 304,1: *diple -e*: hec ponitur ad separandas in comediis et tragoediis periodos.

obellarius, -i *m.* [?]: CARTA a. 1028 (Corner, Ecclesiae Venetae IX p. 369): cum capulo et pasculo et omnibus piscationibus, venationibus, molendinis, aqueductis, silvis ac -is, rivis, rupinis, paludibus.

obelo 1. 1) *frapper d'une flèche*: UGUTIO *s.v.* obelus: -o, -as... tali virga denotare, destrucere, sagittare, sagitta percutere.

2) *marquer, indiquer par un obèle*: HUGO S. VICT. gramm. p. 304,12: *ceraunium*: hec ponitur quotiens multi versus improbantur nec per singulos -antur.

obelus, -i *m.* 1) *flèche, trait*: a) *au propre*: PAPIAS: sagitta enim ὀβελος, -us, dicitur. GUIBERT. NOV. moral. XXIII 12,13 col. 177^A: obolus vero a similitudine -i dicitur, quod est sagitta. HUGO S. VICT. gramm. p. 303,15: -us enim grece sagitta dicitur. UGUTIO *s.v.*: -us grece, latine dicitur sagitta et est masculini generis. ROB. MELODUN. sent. I p. 190: est enim -us veru sagitta. b) *au figuré*: CHRON. Rames. pref. p. LXXIX: Deus... hunc diaboli dolum, suo ipsius confodit -o. *ib.* 30 p. 56: dignitas conditionis humane a primeva sue originis radice cupiditatis mundane -o sauciata.

2) *pieu de bois servant à faire sécher les harengs*: INQU. terr. don. p. 23: lingna ad siccandum allec, et si eis precipitur ducent ad Ospringes -os ad allec pendendum.

3) *obèle, signe critique employé pour indiquer une répétition, une faute ou un passage douteux, paraissant se rencontrer sous différentes formes (définitions*:

PAPIAS: -us id est virgula iacens; nota est que apponitur in verbis vel sententiis superflue iteratis vel illis locis ubi lectio aliqua falsitate notata est... -us superne et punctus ponitur in his; quae utrum tolli debeant dubitatur an apponi. HINCM. REM. epist. 141 p. 109,30: per singulas sententias more veterum -um, id est iacentem virgulam, eis preponemus, ut quasi sagitta falsa illius dicta confodiat. REMIG. psalm. col. 144^C: -on, id est iacentem virgulam preposuit, quam nos Latini veru possumus dicere, quo signo ostenditur confodiendum quod in authenticis libris non est. HUGO S. VICT. gramm. p. 303,15: -us, id est virga iacens; hec apponitur ut superflua vel falsa confodiat. UGUTIO *s.v.*: -us quedam virgula iacens... que apponitur in verbis et litteris superflue iteratis et in hiis locis ubi aliqua locutio falsitate vel fallacia notata est... -us superne ad punctatis est aliqua virgula ... ponitur in hiis de quibus dubitatur an tolli debeant vel apponi. ROB. MELODUN. sent. I, I, XI p. 190,17: -um et asteriscum ad significandum que erant confodienda et iugulanda et que ad evidentiore intelligentiā apposita): GRIMALD. epist. 1: alia... que a Benedicto dictata sunt et in neotericis minime inventa, -o et punctis duobus consignavimus. EPIST. var. II 26 p. 340, 23: quid prenotatum -o ÷ plus in his quam in Hebreorum voluminibus haberetur. CLEM. SCOT. gramm. (?) XX p. 12: notae... ut in Scriptura sacra -us. AMALAR. antiph. prol. 8 t. III p. 14,9: prenotavi -o alleluia quod sequitur. BOVO BERTIN. relat. pref. p. 525,33: queque eius superflua apostolice auctoritatis confodiantur -is, minus dicta dilucidentur asteriscis. CHRON. Hild. 17 p. 854,31: Gregorii... septimi dampnationem... timore mortis subscripsit, set quod scripserat, ... -o supposito dampnavit *Ethylo episcopus*. EPIST. her. p. 13,25: quod vero eius iudicium offenderit competenti desubtus signatum -o ad me remitto, quatenus a me ipso abrasum in nova emendationis cude reformetur. PETR. COMESTOR hist. schol. col. 1468^A: Origenes translationes illas corrigens quatuor columnas fecit... et convenientiam trium notavit asterisco, discordantis a tribus translationibus notavit -o. GIRALD. gemma I 24 p. 64: transvolutis ab hoc -o usque ad asteriscum foliis.

obenio 4. *v. obvenio.*

obeo -ii, -itum 3. *formes: (parft.) hobiit*: ANNAL. Lauson. p. 152,18. ANNAL. Engol. p. 487. *etc. hobieris*: CARTUL. templ. Dozenc. A 86 p. 82 (a. 1110). CARTUL. S. Mar. Nov. 77 p. 198 (a. 1157). *obrevit*: CARTUL. Carcas. V p. 259 col. 1 (a. 1125).

I) *aller vers*: A) *aller au-devant de*: PASS. Thiem. II 11 p. 58,46: concaptivi christicole... ut patrem -ibant, ut sancto humiliabantur. B) *aller visiter*: ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 893: rex per totam... provintiam monasteria, episcopatus causa orationis -ibat.

II) *aller autour de, entourer* (PAPIAS: -ire, ... circumire):

GESTA Bereng. 2,251: num penetrabile plantis/ hunc modo tergus -it? [glos.: circumdat]. PETR. DAMIAN. epist. VI 5 col. 385^A: leonem... draconis spiris -euntibus involutum.

III) *se dresser contre, s'opposer à* (UGUTIO [ms. Paris BN lat. 7622]: -ire, contraire): A) *au propre*: NIVARD. Ysengr. 1,530: uterque/hostis agens hosti, non temere actus, -it. B) *au moral*: WOLFARD. Waldb. 4,20 (12): ad aures... mentium reprobarum, que semper Christi virtutibus -ire conantur. EGBERT. LEOD. rat. 699 p. 129: qui solis, periture, minis ignavus -ibis. EPIST. Reinh. 25: vestris imperiis nunquam -ire volenti. ARABS 56 (Alt. dt. Bl. 2 p. 384): amicus,/ qui tibi succurrit, cum tibi mundus -it.

IV) *s'acquitter de, s'occuper de*: THANGM. Bernw. 16: ob -eunda tante festivitatis sollempnia minime suffecerat. UDALR. consuet. Clun. epist. col. 637^D: ut fratres... coquinc munus -irent. LAMB. HERSF. Lull. 21 p. 334,18: virum... episcopalis officii negocia post episcopum -ire solitum. ADAM BREM. p. 143,13: in divinis ministeriis... -eundis. ib. p. 170,17: latino more ecclesiastica -ire mysteria.

V) *s'en aller*: A) *en parlant de l'âme qui quitte le corps*: HENR. ARIST. transl. Plat. Meno 21,29,81 b: aiunt quippe animam hominis esse immortalem et aliquotiens -ire — quod mori vocant. B) *mourir* (PAPIAS: -ire, mori): 1) *au propre*: a) *absol.*: CARTUL. Rhen. mcd. I 135,55 p. 176,2 (a. 893): si quis -ierit, optimum quod habuerit seniori datur. THIETM. 7,73: ille plenus dierum -iit. GUILL. TYR. hist. rer. transm. XXI 29 p. 1057: in vinculis et squalore carceris... dicitur -iisse. b) *avec abl. seul ou précédé d'une préposition*: AGIUS epic. Hath. 192: immaturo -ierit occubitu. BERTHOLD. CONST. annal. a. 1073 p. 276,35: subita morte -ierat. CARTUL. Pared. Mon. 131 p. 66 (XI—XII s.): hoc donum fecit in infirmitate de qua -iit. c) *expressions signifiant mourir*: α) *avec accus.*: -ire vitam, diem [extremum] -ire: *s'acquitter de sa vie*: LUPUS epist. II 130 p. 206: donec diem -iret, suo passus est subici discipulo. ADREVALD. mirac. Bened. 14 p. 35: Ansegiso... filioque eis... humanam -euntibus vitam. ib. 20 p. 47: Carolo Augusto... diem -eunte. WIDUK. 1,22: diem extremum -iit. ANDR. FLOR. mirac. Bened. IV 4 p. 252: Gauzolino vitam -cunte. STEPH. FULG. Vital. VIII p. 365: monachicam vitam subiit, atque in sancta religione inibi diem extremum -iit. GIRALD. topogr. III 3 p. 143: in quadam... insula diem -iit. mortem -ire: *affronter la mort*: WALAHFR. carm. 5,42,18: mortem -it, astra subit. WANDALB. martyr. comm. 28: quamvis morte -ita hunc abisse cernat. AIMOIN. FLOR. mirac. Bened. I 5 p. 104: is -iit mortem, duobus liberis superstitibus. β) *avec abl. seul ou précédé d'une préposition*: ADREVALD. mirac. Bened. append. 41 p. 86: vita -euntibus fratribus. CARTUL. Carcas.

IV p. 72 col. 2 (c. 873): Fredaldus archiepiscopus de oc seculo -iit. DOC. Port. part. III 79 p. 68 (a. 1102): si in hac audatia ab hoc seculo -ierit. d) *expressions s'appliquant à une mort chrétienne*: WOLFHER. HILD. Godeh. I 19 p. 181,4: XXXI. pontificii sui anno plenus dierum ad Christum -iivit. GESTA abb. Fontan. X 5 p. 78: consortiis humanis subtractus, -iit in Christo. COD. cath. Cracov. I p. 1 (a. 1167): Matheus... episcopus in Christo -iit. THEGAN. Ludow. 25: non post multos dies -iit in pace (WIPO gesta 29). 2) *au figuré*: STEPH. TORNAC. epist. 72 p. 86: retinet me mandatum apostolicum, cui parere perire est, non obedire -ire. C) *s'éteindre*: NIVARD. Ysengr. 5,853: flatibus attacte subitis -iere lucerne.

part. prés. *obiens*, -euntis *employé comme adj. en parlant d'un mort*: JOH. SCOT. gloss. Mart. Cap. praef.: Ciceronis discipulum fuisse, sive vivente illo sive -eunte floruerit. DIPL. Karoli III 119 (a. 885): concedimus, ut, -eunte pastore, proprio omni deinceps tempore canonicam habeat electionem. WIDR. Gerh. 25 (AASS. Apr. III p. 211^D): ubi corpus servabatur iam -euntis fratris. MIRAC. Mansuet. II 10 p. 657^F: genetrix infelix... -euntis filii anxiabatur obsequio.

obequito 1. *chevaucher, cavalcader*: 1) *au propre*:

a) *pour passer une troupe en revue*: EINH. Carol. 13: eum -antem ac singulos hortantem. b) *autour d'une ville*: ANNAL. Lauriss. a. 813 p. 139,24: quem moenibus urbi -antem Leo imperator eruptione facta incautum excepit. 2) *au figuré*: BERNARD. serm. de temp. 5 p. 215,3: cum iam in animo eius timor et letitia -ent et obvient sibi. GUIDO BASOCH. epist. 30 p. 126,30: modulatio vocis -ans consonantias.

oberaco 1. [orig. inc.] *mettre en valeur (une terre)*: COD. Neap. I app. 26 p. 268 (a. 1138): vobis offeruit ut super legitur conciare et edificare et scrucere et -are et in altum ad rendere et coperire qualiter abetere fuit. v. aussi *ostraco*.

obero 1. [ob et acs] 1) *entourer d'argent*: UGUTIO s.v. es: -are i. undique ere circumdare.

2) (*métaph.*) *cacher la valeur spirituelle par des biens matériels*: MEGINFR. Emm. 5 col. 975^C: ne ubi rerum presens affluentia thesaurum beate remunerationis -aret, pauperes divitias dives pauper exposuit.

3) *donner de l'argent à profusion, combler d'argent*: 45 EKKEH. IV cas. Gall. 72: Enzelinus... coepit cum propinquis suis yconomis et aliis, quos plurimo... auro -averat, amicis... sollicite agere. ib. 73: aurum Ezelini, quod plurimum, ut dixi, attulerat, -ando eis dilapidantes. ROB. TORIG. chron. II a. 1174 p. 50: rex... qui multos de baronibus Francie -atos habebat. GUILL. MALM. gesta reg. IV 387 t. II p. 454: duces eius... pecuniis -atos ab eo alienavit.

4) *emprunter*: UGUTIO s.v. es: -o, -as i. precio vel ere conducere.

part. passé oberatus, -a, -um forme oberratus: GLOSS. cod. Cas. 401 p. 469,28. 1) *couvert d'argent, plein d'argent*: GLOSS. cod. Cas. 401 p. 469,28: oberratus, subarratus vel circumfusus pecunia. PAPIAS s.v.: -us, suberatus vel circumfusus pecunie, ut plus dicatur pecunie quod habeat.

2) *emprunté*: UGUTIO s.v. es: -us, -a, -um i. ere conductus.

oberrator, -is [oberro 1.] *errant, qui erre, qui voyage*: OTTO FRIS. gesta 1,3 p. 14: ab oberrandi circuitu patria lingua Giscardus tamquam -r vel girator appellatus est.

oberratus v. *oberatus* s. v. *obero*.

oberresco 3. v. *obhorresco*.

oberro 1. I) *au propre*: A) *errer çà et là sans guide*: 1) *absol.*: THEODULF. carm. I 68 p. 446: hic cecus -at iners. AIMOIN. FLOR. mirac. Bened. II 5 p. 141: anime quoque peremptorum nocturno tempore... quiescentes homines somnos rumpere... cogebant flebiliter -ando inclamantes se miseris fore. 2) *avec per et l'accus.*: a) *dans l'espace*: HIST. Hier. II 14 p. 563: nocte illa vel -ans per montana vel delitescens. FULCO hist. vie Jeros. II 129: per extente fines regionis -ant. b) *dans le temps*: ARNULF. LEXOV. epist. 125 p. 191 (a. 1178): per alienas domos cum pane alieno per X circiter dies conpulit -are. 3) *par analogie, en parlant de choses*: ANNAL. Fuld. II a. 855 p. 45,15: sub laquearibus domus ignis pendulus inlesa materia ... -abat. HUGO PRIMAS carm. IV 10 p. 124: cumque fretum verret, vereor ne navis -et. OTTO FRIS. chron. 1,18 p. 53,11: sole per devia -ante fervor intolerabilis terras exussit.

B) *(trans.) parcourir*: EKKEH. IV bened. I 33,91: si mare, si terras male conciliatus -as. BALD. BURG. carm. CCXVI 908 p. 296: homo lucos vagabundus -ans. HELM. 93 p. 183,5: tota die paludes et nemora -antes neminem invenerunt. *de là: passer en revue, inspecter*: CONSUET. Marb. § 88 p. 147: servitores... quorum oculi totum -ent, ... perspicientes ... quo indigeat.

C) *se présenter, surgir par hasard*: BABIO 28: amens, si tibi mus parvus -et, eris.

II) *au figuré*: A) *se tromper, commettre une faute*: 1) *au point de vue intellectuel*: RAGIMB. epist. 2 p. 519,23: habes... in mensuris duplicitatem quam a me exegisti, et si in quibus clam -avi, queso mihi rescribi. PETR. CELL. epist. 120 col. 570^A: in hoc circumspectio vestra -avit. JOH. AFFLIG. mus. 18,15: modulatori iniungimus ne in una neuma nimium eam inculcando -et ut quanta opera peritus poeta vitare contendit vitium illud. 2) *au point de vue de la foi*: DUDO Norm. IV 124 p. 287: illos vero qui -are cupiebant paganis ritibus (cf. ADAM BREM. 2,22 p. 79,15). GALTER. CANC. I,IV 11 p. 71: quod si forte -averint, per emendationem et satisfactionem ecclesie eos salvari posse. ANDR. SUN. hex. 2688 p. 89: in tantum paganus cecus -et.

3) *au point de vue moral*: CARTUL. S. Mar. Paris. I 32 p. 275 (c. 982): pro quo a via rectitudinis et observatione canonica eos -are necesse foret. GIRALD. expugn. II 8 p. 324: quod... aut temerariis ausibus aut per incuriam -averit.

B) *être différent de, s'éloigner de*: LUPUS epist. I 1 p. 6: propterea quod ab illa Tulliana ceterorumque gravitate, quam insignes quoque christiane religionis viri emulati sunt, -arent. PETR. DAMIAN. carm. A LXXXIII p. 69: qui divina docent, a se non prorsus -ent.

part. prés. oberrans, -tis employé adjectivement: 1) *qui erre, errant*: CARTUL. S. Steph. Divion. II 1 p. 13 (c. 1155): mulus -ans stramine et sterquiliniis pastus.

2) *qui papillonne (en amour)*: ANDR. CAPELL. II 6 p. 256 (éd. Trojel): si -antem igitur mulier talis tenere cupit amantem suum, ei studeat celare propositum.

part. passé oberratus pris substantivement au n. pl.: fautes, péchés: CARTUL. S. Cucuph. I 218 p. 184 (a. 988): -ata sua legitime emendare.

oberus [= *angl. sax. mund-bryce, edorbryce*] *attaque d'un domaine rural*: PAPIAS: -us id est cu[r]tis ruptura (cf. LIB. Pap. 374 (373) p. 393,25: si servus regis -us aut wecworin seu maraworfin aut aliam culpam quamlibet minorem fecerit [glosé: oberus id est curtis ruptura]).

obes, -is f. v. ovis.

obesitas, -tis f. embonpoint, obésité: GUILL. MALM. gesta reg. III 279 t. II p. 335: quanquam -s ventris nimis protensa corpus regium deformaret.

obeso 1. *engraisser, grossir*: PAPIAS: -at, impinguat.

obesus, -a, -um 1) *adj.*: A) *sens passif*: 1) *rongé, abimé* (UGUTIO s.v. edo: -us, -a, -um, circum esus): ACTA Ludov. VII 667 p. 450 (a. 1174—75): privilegia... iam vetustate -a erant et corrupta. HENR. ARIST. transl. Plat. Phedo p. 76,28: tellus et lapides et omnis locus qui hic correpta sunt et -a velut in ponto a salsugine. ib. p. 78,2: illi lapilli puri sunt et non -i neque corrupti.

2) *resserré, étroit*: BRUNO QUERF. Adalb. (rec. A) p. 193: -e cluse artas vias.

3) *assourdi*: ALAN. INS. Anticlaud. IV 350 p. 117: iste sonus cythare celestis -is/ vocibus expirat.

B) *sens moyen*: 1) *gras, gros* (PAPIAS: -us plus est quam pinguis. -us, pinguis, corpulentus, curatus, plenus, distentus. -um dicitur quod forinsecus est; crassum vero quod intrinsecus. UGUTIO s.v. edo: -us, -a, -um... id est pinguis, immo plus quam pinguis, et -us quidem proprie est pinguis et undique rotundus quasi circumquaque esus esset et est -us forinsecus, crassus intrinsecus): EINH. Carol. 22: cervix -a et brevior (cf. POETA SAXO 5, 337). WALAHR. Gall. 2,18: donec grex totus affatim carnibus gravaretur -is. THEODULF. carm. VIII 1,12 p. 462: corpora sunt horum plurima -a boum.

FULCO. MELD. nupt. I 658: boves.../ non macie lesas sed enim vehementer -as. GALTER. CASTIL. Alex. VIII 300: in -o corpore. ORD. VIT. hist. IV 19 t. II p. 295: facie -a, corpore pingui.

2) *grossier, sans finesse*: FULCO. MELD. epist. XV 20 p. 250: naris... -c. ALAN. INS. Anticlaud. I 329 p. 66: mentis -e/ segniciem.

II) *subst. n. pl.: nourriture grasse*: INNOC. III de miseria II, XVII 1 p. 52: gulosis non sufficiunt fructus arborum, non genera leguminum... sed nutriuntur altitia, capiuntur -a que studiose coquantur.

obesta, -e f. [*orig. germ.?*] *forme* obestum: infra. *premier lait (après l'accouchement ou le vêlage)*: AELFR. angl. sax. vocabul. p. 27 (X s.): -a, beost. Colostrum, byst. Silotrum, pillsape. GLOSS. Harley (éd. Oliphant) C 1568: Colostrum i. lac novum, beost vel obestum [cf. Isid. etym. 20,2,33].

obet v. *ovetes*.

obete v. *ovetes*.

obex, -icis m. et f. *sive (rarius) obiex forme n.* GLOSS. cod. Cas. 401 p. 469,30. *forme* ovex: GLOSS. cod. Cas. 401 p. 479,27. 1) *obstacle, empêchement*: a) *matériel* (UGUTIO s.v. iacio: hic -ex, -icis id est obstaculum quod obicitur; invenitur etiam apud actores -ex, -icis, feminini generis): WALAHFR. imag. Tetr. 176: moles absterret aque atque volubilis -ex. GUILL. S. THEOD. cant p. 132: ignis... camino inclusus eo magis estuat in semetipso quo fortius alienis -icibus detinetur. b) *par métaph., en parlant d'une chose physique*: WOLFARD. Waldb. 3,8 (6): obsistente -ice inflexibilis lingue miserabiliter muta muliercula. c) *au figuré, au point de vue moral*: CARTUL. S. Bened. Floriac. 61 p. 151 (a. 975): si quis... calumnie sue sufflaminis -ice impedire temptaverit. DUDO Norm. III 58 p. 202: refragationis et dissuasionis -ice commotus. GERARD. Mores. delib. p. 208: Apostolus -icem se ponit in medium. GUIBERT. Nov. gesta Franc. col. 682^B: importunitatum -ices astiterant. BERNARD. serm. sup. cant. II 56 p. 116: utinam unus mihi tantum obstat paries corporis, solumque -icem patiar id quod est in carne peccatum. GAUFRID. S. VICT. microcosm. 74 p. 87,29: invenit -ices falsitatis aut nugacitatis veritati contrarios. CARTUL. S. Bened. in Wevria 17 p. 61 (a. 1154—58): devote et absque contradictionis -ice. CARTUL. Lover. 64 p. 84 (a. 1196): multe tribulationes... nobis per Dei gratiam hoc iter ingressis -icem posuerunt.

2) *obstacle constituant une défense ou une protection*: a) *au propre: rempart*: RADULF. TORT. Bened. 2 p. 279: oratorii... ambitus... nullius valli muniebatur -ice alteriusve obstaculi. GUILL. PICTAV. gesta p. 58,25: -ice castelli... clausit. RADULF. CADOM. gesta Tancred. 74 p. 659: construitur murus, Turcis descenditibus -ex. ib. 116 p. 687: mons... solo muri humilis -ice ad Hierusalem summotus. HIST. de via Hier. 112 p.

218: remotus ab Ierusalem solo -ice muri ipsius. b) *par métaph., en parlant d'une chose*: RADULF. CADOM. gesta Tancred. 133 p. 698: -ice parme/ pectora protectus. RADULF. DIC. abbrev. chron. p. 48: Italia... ab occidente autem -icibus Alpium obruitur. c) *au figuré, au point de vue moral*: GALTER. CASTIL. Alex. I 215: per quos insidiis obsistitur -ice, vallo /consilii.

3) *charge, fardeau*: RADULF. CADOM. gesta Tancred. 26 p. 624: hactenus ergo sarcina tantum gravis, lorice, scuta et galee; nunc gratissimus -ex, vite mortisque fines disterninat.

4) (*techn.*) *verrou* (AYNARD. p. 622: obiex... pessulus. PAPIAS: -ices... valve compages qui opponuntur): WALAHFR. Mamm. 22,3: ostia cuncta loci clauduntur... arta -ice. MIRAC. Dion. Paris. p. 349: -icem ferreum quo fores vestibuli fulciebantur... occuluit. HIST. de via Hier. 124 p. 222: ianuis serratis, -icibusque firmatis. HUGO S. MAR. mirac. Bened. I p. 359: serram carceris fortibus -icibus ac cuneis obserare curaverunt.

5) *bondon, petit morceau de bois qui sert à fermer la bonde d'un cuveau*: JOH. WIGORN. chron. p. 46: cellarius... repperit unam de cupis quam... plenam reliquerat, usque ad foramen -icis qui usitato nomine spina seu pessulum dicitur, evacuatam et vinum per totum pavimentum diffusum.

6) *partie d'une charrette (peut-être clavette qui fixe la roue à l'essieu)*: ERMENR. ad Grim. 19 p. 557,9: ut essent curtus tui iam predicti canti et modioli, seu -ices ac lora.

7) *pris adjectivement: qui fait obstacle, qui est un obstacle*: THEOD. AMORB. Bened. I 8: Ligeris spatium... absque gubernatore et remige humano, nullo gelu -ice offendente, peractum est. ANNAL. S. Petr. Erf. III a. 1179 p. 63,25: rigore brumali precipiente et labili fortuna -ice.

obf... v. *off*.

obgannio 4. v. *oggannio*.

obgarrio 4. [ob et garrio] *attaquer par des paroles moqueuses*: GALBERT. BRUG. Karol. pref. p. 2: si quis quicquam -ire et detrahere contendat, non multum curo.

obgiro 1. [ob et giro] (*au figuré*) *entourer*: ODO CLUN. occ. I 20 p. 3: dum minima affectu magna et medioxima dulci / intimus -at refovensque forinsecus implet.

obgrunnio 4. [ob et grunnio] *grogner, se rebiffer*: VINC. KADL. chron. p. 209: hiis qui volent -ire, iubet strictim compedire pectorali fascia.

obhinc [ob et hinc] *dès lors*: MIRAC. Firm. 3: -c autem sapientia fortiter vincens maliciam, parietis lapsuram supplere satagebat.

obhorior 4. v. *oborior*.

obhorreo 2. 1) *craindre, avoir horreur de*: SUGER. Ludov. VI 7 p. 30: cuius intolerabilem... rabiem... cum omnes circumquaque compatriote et formidarent

et-erent. HERRAT hort. exc. p. 141: cruce[m] nimis trucem/pati non -uit.

obhorresco 3. [ob et horresco] *ici forme oberresco. craindre*: DHUODA lib. man. p. 248: psalmos quos elegeris non oberrescas cantare.

2) *craindre, hésiter à*: SUGER. Ludov. VI 26 p. 194: cum... Rothomagensis archiepiscopatus terram destructum iri non -eret.

obiatio 3. v. *obiicio*.

obiam v. *obviam*.

obicio 3. v. *obiicio*.

obicula, -e f. [diminutif de obex] *instrument agricole*: AELFR. angl. sax. vocabul. p. 16: de instrumentis agricolarum. —... -a, ioc-sticca.

obidio 4. v. *obedio*.

obiectio, -nis f. *forme obitio*: GERARD. MORES. delib. p. 77. 1) *présentation*: a) *au propre, d'une personne ou d'un objet*: JOCUND. Serv. III 13 p. 57,19: infirmantium -o et leprosum. CONR. BRUNW. Wolfh. 30 p. 192,9: cum crebra sancte crucis -ne "Salvator mundi, salva nos" cœpit canere.

b) *au figuré: intervention*: ANNAL. Altah. a. 1042 p. 31,21: absque alicuius cause -ne. COD. Udalr. 86 in.: quantis minis et terroribus et diversarum oppositionum -nibus se suamque sedem inquietare non desinant.

2) *obstacle, position de ce qui se dresse devant*: ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 894 p. 125,8: ille se defendens -ne Alpium. GUIBERT. Nov. gesta Franc. III 4 col. 721^D: quamdam eiusdem urbis partem -o laci... ambierat. PETR. COMESTOR hist. schol. col. 1057^C: umbram ex -ne corporum luci. HIST. de via Hier. 120 p. 220: aries lignee turri adstans antemuralis -ne... procedere eam (*i. machinam*) non permittit. RADULF. CADOM. gesta Taner. 124 p. 692: procedere murorum non permittebat -o.

3) (*jur.*) *empêchement*: DIPL. Otton. III 326 (a. 999): ut hec... pagina omnium... -ne remota... incommutabilis permaneat. ib. 356 (a. 1000): omnia... sub eadem libertate abbati monachisque... sine omni -ne statuimus permanere. CARTUL. archiep. Magd. 264 p. 333 (a. 1147): ipso Martino consentiente... et omnibus prorsus -nibus... postpositis... venditio... confirmata est. *dans l'expression canonica* -o: CARTUL. episc. Hild. I 208 p. 190,34 (a. 1134): ut... virgam pastoralem... sumendam... concedat, nisi... canonicis -nibus refutare prevaleat. DIPL. Loth. III 59 p. 94,14 (a. 1134): nisi... canonica illum (*abbatem electum*) -ne removeere prevaleant.

4) *offensive*: MIRAC. Bertin. II 10 p. 515,6: quanquam pro crebra hostium iniectione tenatius instarent defensionem quam -ni.

5) *accusation, dénonciation*: ANNAL. Bertin. a. 833 p. 10: inter quos Ebo Remorum episcopus falsarum -num incentor extiterat. GERBERT. epist. 57 p. 87,12 (a. 985): -o in Adalberonem. CARTUL. Mai. Mon. Dun.

14 p. 15 (a. 1060—64): calumniosarum -num tenebras offundentes. IVO epist. p. 26 (a. 1092): litteras contumeliosas... in quibus... falsas criminum -nes in me factas... indolui. EADM. Wilfr. I 46 p. 211: tandem suis -nibus id adiecere, illum decretis archiepiscopi Cantuariensis Theodori minime parere. RICHARD. LOND. Ep. dial. scacc. I, VIII p. 47: quod si se invicem hii qui ad scaccarium resident contumeliosa qualibet -ne molestaverint.

6) *objection, argument opposé à une opinion*: LANFR. comm. Pauli col. 113^A: Lanfrancus ad initium capituli III prescripsit "'-o". — Quid ergo amplius Judeo est? COD. Udalr. 202 p. 368,29: ex... rationis -ne partium inter nos facta est dissensio. ROB. MELODUN. sent. I,III 3,2 p. 34: verum tamen quamquam supradicte -ni resisti possit... nos ea nec concedimus, nec concedenda asserimus. ib. I,IV 24,2 p. 151: eisdem illis potest responderi -nibus que contra hoc fieri possunt quod dicitur divina essentia divinam essentiam genuisse. *spéc.: argument servant à une défense*: GERH. AUG. vita Udalr. 23 p. 408: cum ei predictum crimen imputaretur, multis -nibus diversorum colloquiorum cum suis adiutoribus a predicto crimine se defendere studuit. GIRALD. itin. Kambr. I 7 p. 70: presertim cum nec odii, neque invidie, aut iniurie alicuius poterat -ne crimen illatum evacuari.

7) (*astron.*): ANNAL. Brunw. a. 1147: in qua hora circulus quem -nem... estimant maximo rotatu ferebatur diversis coloribus obductus.

obiectiuncula, -e f. [objectio] *petite objection, petite difficulté*: GUIBERT. Nov. verit. Dom. III col. 530^{C-D}: sed quoniam de Domini corpore -as fieri epistole auctor dicit, quod signum, et veritas extet, pauca etsi exilia, super eo contemplerur. RUP. TUIT. Joh. 6 col. 464^C: isti sapientes, qui tantis -is mensam Domini diverberant. ib. 7 col. 491^A: illam supradictam -am iure explodendam improbamus.

obiecto 1. 1) *placer devant*: THEOD. PALID. annal. a. 1046 p. 69,18: intincto pane sepius illi in faciem -ato.

2) *opposer* (PAPIAS: -are, opponere): a) *sens concret*: GUILL. MALM. gesta reg. V 395 t. II p. 472: docebat quomodo... clypeos -arent. b) *sens abstrait*: RADULF. CADOM. gesta Taner. 25 p. 623: at vero parvissimi numeri robur maximum muralem contra -at audaciam.

3) *exposer à un danger*: WALTH. SPIR. Christoph. II 3, 94: ignotis caput -are periculis. GALTER. CASTIL. Alex. VI 552: gladiis caput -are suorum. FULCO hist. vic Jeros. III 282: pectora vel facies hosti -are sequenti. VINC. KADEL. chron. p. 232: quando ergo vitam -avit pro amico.

4) *objecter, opposer un argument*: ARNULF. MON. del. cleri 782: si rogans instes, non omnia possumus omnes, / hoc tamen exculpes nichil -are deinceps.

5) *répandre*: GLOSS. cod. Cas. 401 p. 469,31: -at, spargit.

obiector, -is m. *celui qui reproche, accusateur*: RICHER. IV 98 t. II p. 310: horum omnium -r mihi loquatur. PETR. VENER. epist. col. 130^A: affirmatur ab -ibus monachos salute fraudatos, nisi hec ut sonuerunt, servare voluerint. GRATIAN. I causa III quest. X c. 3: aparet quod in primo capitulo deficientes tamquam falsorum -es ad sequentia procedere non valent.

obiectus, -us m. 1) *exposition (à un danger)*: MON. Polon. hist. II p. 87: Paulicius... proprii corporis -u crebras percussiones excipiens... sublevabat... prostratum.

II) *intervention*: A) (*sens concret*) *présence (d'un défenseur)*: HIST. Hier. II 29 p. 573: custodes ibi... ponens, quorum -u predonum latronumve... prepedirentur excursus. B) (*sens abstrait*) *présentation*: 1) *d'un moyen servant d'empêchement ou de défense*: ALAN. INS. planct. nat. p. 498: a grege latrantium canum excipias aut admonitionis -u detrahentes hebetes linguas. ACTA pont. Rom. ined. I 389 p. 338 (a. 1187): ut... eorum calliditas auctoritatis nostre refreretur -u. CARTUL. S. Mar. Magd. 81 p. 78,25 (a. 1199): cum... ipsi se ex longi temporis consuetudine magis quam ex aliquo rationis vel iuris -u defendere niterentur. 2) *d'une charge, d'une servitude*: LAMB. ARD. hist. Ghisn. 31 p. 578,8: locus... ab omni turpitudinis et exactionis et indebite consuetudinis -u liberrimus esse cognoscitur.

III) *obstacle* (PAPIAS: -us, oppositio): A) *en général (avec gén.)*: LUPUS Wigb. 18: murorum. VITA Liutb. 31: parietum. GUILL. MALM. gesta reg. IV 366 t. II p. 422: claustrorum muralium. OTTO FRIS. gesta 2,20: montis seu fluminis. UGUTIO s.v. fos: fluviorum vel lapidum vel murorum. LAMB. ARD. hist. Ghisn. 77 p. 597,17: molis terre. B) *s'opposant à la lumière*: 1) *s'appliquant à une éclipse*: RICHER. I 52 p. 102: luna... terre -u obscurata. HIST. Hier. II 31 p. 574: luna... ex -u terre umbrata. 2) (*métaph.*) *s'appliquant à la lumière divine dans le mystère de l'Incarnation*: BERNARD. serm. sup. cant. I 20 p. 119,13: umbram siquidem Christi, carnem reor esse ipsius de qua obumbratum est et Marie, ut eius -u fervor splendorque Spiritus illi temperaretur. AMADEUS LAUS. homil. 3,301: obumbrabit ergo tibi, quia luci se inaccessiblei assumpta a Verbo humanitas obiciet, cuius -u lux illa temperata castissima viscera tua perfundet.

IV) *accusation*: CHRON. reg. Col. cont. I a. 1193 p. 156,10 (rec. I): papa... Leodiensem electum omnibus suis... privari iubet pro -u mortis domni Alberti.

obiex, -icis v. obex.

obiicio (sive obicio), -eci, -ectum 3. formes: abicio: DIPL. Otton. I 339 p. 463,37 (a. 967). objacio: DIPL. Henr. IV 87 (a. 1062). 3° pers. subj. prés. obitiatur: CARTUL. Andegav. t. III 371 p. 227 (c. 1115). I) *mettre devant, placer devant* (PAPIAS: -icit... praetendit): A) *s'appliquant à la lumière*: 1) *en général*: SERLO WILT.

24,13 p. 103: mare cum portu, cui sol -ectus ab ortu. 2) *avec idée d'obstacle*: RICHER III 64 t. II p. 78: dico umbre causam esse corpus luci -ectum. ALAN. INS. expos. pros. angel. p. 205: a simili, per hoc quod videmus solem pati eclipsim, scimus lunam soli esse -ectam. id. ier. p. 228: per hoc quod luna -icitur soli. VITAL. BLES. Aulularia 668 p. 99: -icc luminibus robora, pone seras. B) *catcher*: PAPIAS: -icere, obtexere.

II) *rencontrer*: A) *avec idée d'obstacle*: GALL. ANON. chron. p. 421 (50,22 M): lorici Polonia dissuevit, et sic expeditior hostem quisque invasit, tutiorque flumen -ectum sine pondere ferri transmeavit. B) *avec idée de heurt*: ANON. de trib. soc. 7 p. 259: fons petitur, lapis -icitur, pes labitur.

III) *exposer à un danger concret*: A) *avec ad et accus.*: WALTHARIUS 1370: caput inclinans -ecit ad ictum. B) *avec dat.*: RADULF. CADOM. gesta Tanct. 4 p. 607: periculo vitam -icit.

IV) *opposer* (PAPIAS: -icit, opponit): A) *au propre*: WIDUK. 2,11 p. 66: tela telis -icere non cessabant. WALTHARIUS 968: munimen clipei -ecit. RICHER. III 76 t. II p. 94: -ectis clipeis /telisque obnitentes. GALTER. CASTIL. Alex. VI v. 87: -ecta testitudine. *spéc. par métaph.*: CARTUL. Andegav. t. III 371 p. 227 (c. 1115): necesse est ut eis cartarum murus -itiatur. VINC. KADL. chron. p. 34: ori -iceret silencii repagulum.

B) *au figuré*: RIMB. Ansc. 1 p. 19: diabolus... quanto sanctiorem... quemque conspexerit ducere vitam, tanto maiori conamine adversa queque -icit. WOLFHARD. Waldb. 1,1 prol.: imbecillitati, necne scrupulositati mee vires haud proprias, sed olympiacas -icio.

V) *objecter*: A) *exposer un argument*: HELGAUD. Rob. 17 p. 94: pauperis viri unius ovicule et divitis ovium habundantis multitudine paradigma -ecta.

B) *objecter une opinion*: 1) *avec accus.*: THEGAN Ludow. 36: ei multa contraria. HROTSV. Gall. II 1,2 p. 122: sententiam Christi. WIDUK. 3,16: multas ac graves causas summo pontifici. ABELARD. gloss. Porph. p. 59, 25: que -ici solent, et ponamus et dissolvamus. ORD. VIT. hist. XII 39 t. IV p. 461: quid contra hec rationaliter -iceret non habuit. 2) *introduisant la prop. objectée en discours direct*: EGBERT. LEOD. rat. I 338 p. 74: qui se vera dixisse fatetur, illi ironice -icimus: 'ideo etc.' INVECT. Rom. p. 145,29: -icis fortasse et dicis: 'Marinus non fuit episcopus'. 3) *avec prop. inf.*: RADULF. CADOM. gesta Tanct. 149 p. 710: noctis viciniam adesse -iciens. GIRALD. gemma II 32 p. 324: si -iciant hoc non esse simoniam. 4) *avec prop. introd. par quod*: PETR. RIGA causa reg. Franc. p. 9: -icis... quod Anglus/iste nec est nec erit angelus.

VI) *reprocher*: A) *faire des reproches, reprocher (un défaut)*: 1) *avec accus. de la chose reprochée*: WALAHFR. Gall. 1,12: turpitudinem sui corporis illi. ADAM BREM. p. 183,15: multis... ignobilitatem. GUILL. TYR. hist.

rer. transm. III 9 p. 122: timiditatis... titulum. 2) *avec prop. inf.*: WIPO gesta epist. p. 4,1: si vero aliqui calumniantes -iciunt mihi hoc opus supervacuum esse.

B) *reprocher (un crime), porter, lancer (une accusation)*: LEX Frision. 14,1 (c. 802): crimen homicidii. 5 EIGIL. Sturm. 16: crimen... de inimicitia regis. ANNAL. Bertin. a. 831 p. 4: de cunctis se -icientibus purificare velle aiebat. NOTK. BALB. I gesta 26 p. 36,11: crimen (REGINO chron. a. 887 p. 127,14). BERTHOLD. CONST. annal. a. 1071 p. 275,31: sacrilegia. CARTUL. cath. 10 Ambian. I 14 p. 20 (c. 1115—18): se ab -ecta occasione purgabit. ORD. VIT. hist. V 16 t. II p. 432: facinus.

VII) *réfléchi*: A) *se placer*: CHRON. Salern. 53 p. 496,11: inter agmen populi se Radechis -icit. GESTA Ern. duc. I p. 24,36: inter nos et mare se medios iam 15 -ecerunt.

B) *s'exposer à un péril*: PURCH. Witig. pref. p. 263,19: conatus sim me ad ea quasi audacter -icere. GUILL. PICTAV. gesta p. 26,12: invicem... cohortati, prope in dubium casum, ut illum eripiant, sese -iciunt. 20 DIPL. Henr. IV 87 (a. 1062): his, qui causa nostre defensionis se multis -iacere periculis. PETR. ALF. disc. cler. p. 6: -ecit se ergo periculo. CARTUL. templ. Sommer. 6 p. 11 (a. 1149—61): telis se -iciunt paganorum.

C) *se proposer*: GERH. AUG. vita Udalr. 10 p. 398: 25 cumque eos rex nullatenus ad concordiam et pacem revocare potuisset, -ecit se filio in adiutorium fratris.

D) *s'opposer à (en combat)*: ASTRONOM. Ludov. 46 p. 634,39: querebat more Francis solito, scilicet crimen -icienti semet -icere volens, armisque incompacta diluere. 30

part. passé obiectus, -a, -um *sens explétif*: 1) *adj.*: *existant*: a) *dans le présent*: DIPL. Karoli III 125 p. 201, 36 (a. 885): neque vero abba... monasterium... vel per se vel per quamlibet -am personam subtrahere ab 35 episcopi potestate moliatur. b) *dans le passé*: TRANSL. Chrys. 26: mira celeritate -a deseruit cecitas oculis.

2) *subst. n. obiectum*, -i *n.* a) *empêchement*: PAUL. DIAC. homil. temp. col. 1287^c: ut nulla nos seculi -a prepediant. CARTUL. S. Steph. Vall. 52 p. 40 (a. 1170): 40 prefatam prefate decime particulam... donavit habendam, atque ab omni -o liberam... definivit. b) *accusation*: REGINO chron. a. 788: -a Tassilo denegare non potuit. RICHER. IV 8 t. II p. 154: magni ducis ceterorumque principum benivolentia ab -is purgatus. CARTUL. Pared. Mon. 154 p. 175 (XI s.): mandavit... ut... ex -is in 45 ratione placiti responderet. RADULF. TORT. Bened. 22 p. 311: definitum est eum debere iuramento sibi -a refellere, quia inficiabatur omnia illa de quibus criminabatur. GUILL. NEUB. hist. p. 120: Willelmus Papiensis vir eloquentissimus, perspicuis rationibus -a 50 elisit. c) *problème intellectuel, difficulté*: RICHER. III 58 t. II p. 70: afficiamur... aliquibus -is, quibus et animus excellentior ad intelligentie certiora ducatur. GUILL. MALM. gesta pont. I 65 p. 122: fere omnia vel sua

assumpta similitudinibus vel transigens vel aliorum -a eludens.

obilitus, -a, -um [*orig. inc.*] *aplati, élargi, laminé*: GLOSS. cod. Cas. 401 p. 469,37: -us, latatus, lamnatus. (Gloss. Aa O 63 p. 304: *var. oblitus*).

obinde [ob et inde] 1) *en conséquence*: TRAD. Fris. 772 (a. 856—60): et -e scripserunt cartulas duas ut uterque... teneat. LIB. fid. Brac. 21 p. 43 (a. 1078): -e ego... pactum... facio. THEOD. EUCH. transl. Celsi 4: si... similia panderentur, ipse rhetor rhetoricis... 10 plura -e volumina venustaret floribus. HENR. AUG. planct. 754: est caput ut mundum conformet -e rotundum. JOCOND. Serv. III 24 p. 92,13: dicentibus -e pre nimia letitia Saxonibus. CARTUL. Rhen. med. II 5 p. 41 (a. 1171): dummodo ius nostrum nobis exsolvisset, a capitosa... advocatorum impetitione -e immunis 15 esset. CARTUL. Bund. p. 347,24 (a. 1189): multis habitis -e alternis querimoniis.

2) *ensuite*: TRAD. Fris. 1560 (post 1180): et ad ipsam aream pertinet plateam et pontem -e emeliorandam.

obinductio, -nis *f.* [ob et inductio] *action de couvrir*: GLOSS. cod. Cas. 401 p. 469,25: obductio, -o.

obiter adv. 1) *chemin faisant, sur le chemin* (PAPIAS: -r, dum in itinere est): HERM. AUGIENS. chron. a. 1047 p. 126,30: domnus papa et imperator... ad Lateranense palatium... proficiscuntur, cunctis civibus... mirantibus honoremque singulis quibusque pro facultate -r impendentibus. GESTA Franc. expugn. Hier. 4 p. 493: multi -r de die in diem exercitui adherebant. ORD. VIT. hist. III 13 t. II p. 134: Beatus Judocus... peregre profectus est. Haimo... Pontivi dux -r eum... detinuit. VITA Adalb. Prag. II 10 p. 1181,8: cupiens... pervenire ad metropolim... Gnezden, -r forte devenit ad quandam villam. ADAM EYNS. Hugon. 5,19 p. 365: -r per 35 agros et villas uterque sexus, omnis conditio... obviam confluebant.

2) *pendant ce temps* (UGUTIO: -r est... interim): NIVARD. Ysengr. 4,473: itque reditque diu. / Ostia Carcophas -r servanda subibat.

3) *rapidement* (PAPIAS: -r, velociter): EGBERT. LEOD. rat. 1555 p. 195: discurrens -r lupus ad predam prope-rabat. ROB. TORIG. chron. a. 1096 t. I p. 81: per nuntium mandat ut in Normanniam festinanter veniat... et de thesauris Anglorum opimis suam et suorum indigentiam -r suppleat. NIVARD. Ysengr. 4,101: nox -r surgit. GIRALD. topogr. II 53 p. 134: subita et improvisa morte iuxta latus Hugonis... -r occubuit.

4) *uniquement*: BERTHOLD. CONST. annal. a. 1079 p. 322,37: non solum -r Longobardos, Romanos etiam set et ipsum papam decipere.

obites v. ophites, ovites.

obitio, -nis *f. v. obiectio.*

obito 1. [obitus] *mourir*: CATAL. Osel. p. 520,18 (X—XI s.): -avit dies (*sic*) Veneris.

obitura, -orum *n.pl.* [obiturus *de obo*] *fin de la vie, mort*: CARTUL. S. Cruc. Burdigal. CI p. 130 (XII s.): ut ipsi in vita sua dimitterent, post -a vite sue, habitatoribus Sancte Crucis possidendam... concessit.

obitus, -us *m. formes*: *hobitus*: ARDO Bened. p. 215,4. CARTUL. Conch. 185 p. 160 (a. 933–934). COD. Cavens. II 276 p. 82,18 (a. 974). CARTUL. S. Cyr. Nivern. 46 p. 87 (a. 974). CARTUL. Regul. 80 p. 123 (a. 1090–1110). DOC. comm. Ven. *passim. etc.* opedus: CARTUL. Rhen. med. I 41 p. 47,11 (a. 804). opitus: ANNAL. Vedast. p. 70 n. 1 (a. 873–900). ovitus: CARTUL. Carcas. II p. 177 col. 1 (a. 837). *accus. sing.* obito: TRAD. Fris. 551 (a. 828). TRAD. Scheftl. 25 p. 36,37 (a. 828). obitu: CARTUL. Imol. I 14 p. 40 (a. 1064). *gén. sing.* obedi: COD. Lang. 90 col. 169^b (a. 814). obitis: CARTUL. Mica Aurea XXI 29 p. 29 (a. 1004). *abl. sing.* obito: CARTUL. templ. Dozenc. A 110 p. 102 (a. 1137).

I) *mort, fin* (PAPIAS: -us, mors. ALAN. INS. dist. s.v. natale col. 870^c: natale... dicitur mors sancti, que eleganter dicitur natale... dicitur etiam -us, quia tunc anime sancti veniunt obviam angeli [cf. JOH. BEL. div. off. IV col. 17^c]): A) *en général*: TRAD. Corb. 248 (a. 822–26): ut... uxor eius usque ad -um suum possideat *villam*. TRAD. Fris. 551 (a. 828): post -o nostro (cf. TRAD. Scheftl. 25 p. 36,37 [a. 828]). POETA SAXO 4,272: immaturus huic -us. REGINO synod. caus. 2,173: maritali -u destituta mulier. GUILL. PICTAV. gesta 39 p. 94: raptam properato -u. PETR. DAMIAN. Romuald. p. 64,21: usque ad -um in vinculis miserabiliter viverent. GIRALD. itin. Kambr. II 4 p. 121: post -um regis eiusdem.

B) *expressions*: 1) *carnis -us*: HELGAUD. Rob. 14 p. 84. 2) *venire ad -um*: CARTUL. Celsiniac. 659 p. 480 (s.d.). CARTUL. S. Ben. Divion. 240 p. 34 (a. 1007). CARTUL. Athanac. 132 p. 652 (a. 1022–1031). 3) *avec un mot faisant redondance*: a) *excessus*: TRAD. Werd. 100 (a. 1055): post -us vero et excessum utriusque de hac vita. b) *finis*: ARIBO mus. p. 17: unum... et equalem exspectant -um et finem. c) *mors*: AGIUS epic. Hath. 260: mors -usque patet. WALTHARIUS 1449: post mortem -umque parentis. *spéc.*: venire ad -um mortis: CARTUL. Clun. I 349 p. 330 (a. 927–942): ego qui primus ad -um mortis veni. ANNAL. Camald. I append. XVIII col. 47 (a. 951): quando venit ad -um mortis sue. CARTUL. S. Savin. Levitan. p. 381 (a. 1128–40): veniens ad -um mortis, dedit se... pro monacho. (cf. *sens III et IV*).

II) *obit*: A) *jour anniversaire de la mort*: 1) *absol.*: CARTUL. Argent. 48 p. 38,11 (a. 965–91): ut annuo -us mei die... fratribus det tres porcinas fruskingas. HARTV. legend. Steph. p. 431: aderat igitur felix illa dies (*sc. assumptionis Marie*) per eius (*sc. regis Stephani*) -um felicior mox futura. CARTUL. templ. Dozenc. A 110 p. 102 (a. 1137): promisit Deo unum ministerium per quemque annum in -o mei patris. STATUT. Cisterc.

p. 85 (a. 1175): episcopo Caturcensi plenarium servitium in -u suo concessum est. 2) *expression -us mortis*: CARTUL. Conch. 15 p. 20 (a. 1060): donamus... munera nostra que ad -um mortis ad elemosina nostra pertineat. ib.: de elemosina que ad -um mortis pertineat.

B) *office d'anniversaire*: CARTUL. episc. Halb. 152 p. 126,34 (a. 1122): quatenus, quolibet eorum defuncto -uque hic recitato, orationes fient pro ipso. CARTUL. capit. Agath. 82 p. 84 (a. 1177): precor... canonicos... ut singulis annis -um meum faciant. CARTUL. capit. Atreb. 95 p. 66 (a. 1200): pro faciendo in ecclesia nostra -u Philippi... centum solidos solvi volumus annuatim. ib.: anniversario die obitus nostri, noster et dictorum parentum nostrorum -us insimul in eadem ecclesia celebretur.

C) *inscription dans un obituaire*: LAUR. LEOD. gesta Virdun. 4 ex.: feliciter excessit, inter -us nostrorum ascriptus est.

III) *fin, arrêt*: ANAST. pass. Petr. col. 692^D: non -us, sed initium episcopatus Theone refertur. *expression -us vite*: *la fin de la vie, la mort*: TRAD. Fris. 505 (a. 824): post -um vite sue. DIPL. Otton. I 158 p. 240,2 (a. 952): usque ad vite illius -um. CARTUL. Argent. 52 p. 45,16 (c. 1007): quam... habuerat usque ad -um vite (cf. *sens I et IV*).

IV) *accomplissement de la vie, dans des expressions signifiant la mort*: TRAD. Fris. 506 (a. 824): usque in finem -us sui. CARTUL. Icaun. I p. 94 (a. 866): ante sui -us terminum. CARTUL. Lux. I 150 p. 180 (a. 926): res teneamus usque ad terminationem -us nostri. CARTUL. Berbez. 34 p. 15 (XII s.): in fine -us sui, elemosinam suam disponens... dedit. (cf. *sens IB et III*).

V) *coucher (des astres)*: AGNELL. RAV. lib. pont. p. 384,14: post solis -um. POETA SAXO 5,555: sidereo ortus, cursus -usque notabat.

obiugo I. [ob et jugo] *avoir en sa dépendance*: LIB. fid. Brac. I 189 p. 222 (a. 1055): -avit illud *monasterium* per plures annos et laxavit in iure de suos filios.

obiuratio, -nis *f.* [obiuro I.] 1) *attachement*: RADBERT. epitaph. Arsen. 3 p. 25,3: alias autem fides non est fides, quia non est ex dilectione Dei et proximi, sed terrena -o animalis et diabolica devinctio. 2) *mise en demeure, menace (confusion avec obiurgatio)*: EPIST. var. II suppl. 6 p. 623,7: rursus his excusationibus reluctantem ceperunt me suasoriis affaminibus, immo strictis -nibus compellere. cf. *obiurgatio* (3).

obiurgatio, -nis *f.* 1) *reproche, admonestation, sollicitation à se corriger*: WALAHFR. expos. in psalm. col. 785^D: -nes autem quibus velut grandine corda dura tunduntur. HROTSV. lib. I prol. 9 p. 3: quia vis frangitur -nis, ubi intervenit humilitas confessionis. RICHER. III 34 t. II p. 42: multa -ne reprehendum est. DIPL. Conr. II 276 (a. 1038?): digna penitentia et -ne secundum qualitatem persone et temporis seu ordinis sancta

ecclesia maceratos recipiat. RADULF. TORT. Bened. 22 p. 311: post plurimas -nes, quibus ut se a suis pravis corrigeret actibus commonitus.

2) *récrimination, critique, rancœur*: CARTUL. Sangall. I 700 (a. 895): necessarium existimamus, ut ea ad devitandas pravorum -nes stilo conscriptionis adfirmare curemus. CARTUL. S. Sepulcri 77 p. 154 (a. 1129): post longas -nes et contumelias ab ea nobis illatas voluntati nostre et consultui filie sue adquiescere noluit.

3) *menace*: TRAD. Fris. 391 (a. 818): ad prefatum edem perpetualiter... preter -nem ullius repellitudinis adhabetur. cf. *obiuratio* (2).

obiurgator, -is m. *celui qui fait des reproches*: ANNAL. Adm. a. 1137 p. 579, 14: eisdem -ibus suis, qui vel de stupro illum purgari vel loco pastoris cedere iam deliberraverant, cum omni modestia se promisit responsurum.

obiurgatorius, -a, -um *réprobateur, grondeur*: REIN. LEOD. Wolb. 11: ille vultu vocisque sonitu -o philosophum sese profitetur.

obiurgo 1. 1) *réprimander, blâmer*: a) *trans.*: CHRON. 20 Salerno. 14 p. 480, 29: non modice ab ipso principe est -atus. ANDR. FLOR. mirac. Bened. I 9 p. 186: eorum princeps... illos quasi desides et imbecilles -ans. ib. III 5 p. 225: maximis illum -ant iniuriis. b) *suivi d'une prop. causale introduite par quod*: ANDR. FLOR. mirac. Bened. III 13 p. 239: ipsi monachum -antes, quod nocturnis horis inibi somnum carpere non timuisset.

2) *admonester, exhorter*: BERTHOLD. CONST. annal. a. 1077 p. 304, 8: a secretis... omni arte et ingenio coargutis, -atis, obsecratis opportune.

3) *châtier, punir*: CARTUL. S. Cyr. Nivern. 6 p. 16 (a. 1050): multoties eum redargui et increpavi, ac pene usque ad excommunicationem ira promotus -avi. Doc. Port. part. III 514 p. 438 (a. 1115): si quis... hoc testamentum inrumpere quesierit, pro sola presumptione -atus atque districtus a iudice... pariat in quadruplo.

4) *attaquer*: a) *trans.*: DIPL. Otton. I 142 (a. 952): omnia... sub tutamine nostre dominationis innectimus eamque (*canonicam*) a nullis in aliquibus -are volumus. b) *suivi de contra et l'accus.*: se dresser contre: DUDO Norm. I p. 129: hi... rerum pro possessionibus contra patres avosque, aut sepius inter se ferociter -ati.

5) *chasser (les mauvais esprits), exorciser*: SIGEH. Maxim. 6: multis fratres exorcismis malignos spiritus -abant.

obiuro 1. 1) *affirmer sous la foi du serment*: RADBERT. epitaph. Arsen. pref. p. 21, 7: exertisque brachiis -are. PETR. RIGA Aurora t. I Machab. 262 p. 409: tunc ineunt fedus Simon, Demetrius; iras / -ant, dextras dant animasque ligant.

2) *refuser, rejeter (confusion avec abiuro)*: HERIB. Bos. epist. 20 col. 1452^B: adiiciens quod de cetero numquam cum eo novum amicitie fedus contraheret,

si non prius quodcunque imperatori iuraverat, id totum -aret. v. *abiuro*.

obius v. *obvius*.

oblabor 3. [ob et labor] *s'écouler (en parlant du temps)*: CARTUL. archiep. Magd. 405 p. 533 (a. 1185): ne per -bentis temporis cursum aut per oblivionis caliginem facta nostra aliquam... inveniantur habere contrarietatem.

oblaccio, -nis f. v. *oblatio*.

oblacto 1. v. *oblecto*.

oblagerius, -i m. [oblata; forme refaite sur a. fr. *oublaier*] *pâtissier, fabricant d'oublies*: GUILL. CASS. II 1299 p. 73 (a. 1191): testes... Amarigus -us.

oblagium, -i n. [offerro 3.] *office ecclésiastique (peut-être aumônerie)*: MAGNUS REICHERSB. chron. a. 1195 p. 521, 48: inpetravit litteras confirmationis... ad offitium quod dicitur -um, quod spetialiter per ministerium unius qui ex fratribus ad hoc eligeretur ydoneus, ad consolationem pauperum Christi fratrum... inserviat.

oblaiarius, -i m. v. *oblarius*.

oblaquealatio, -nis f. v. *oblaqueatio*.

oblaqueatio, -nis f. *forme oblaquealatio*: UGUTIO s.v. vincio. (*horticulture*) *déchaussement (d'un cep de vigne)*: HRABAN. univ. XIX, IV col. 507^D: vitibus inter cetera magis ista conveniunt: -o, putatio, propagatio, fossio (cf. PAPIAS s.v.; UGUTIO s.v. vincio). v. *ablaqueatio*.

oblaqueo 1. (*horticulture*) *déchausser (un cep de vigne)*: HRABAN. univ. XIX, IV col. 507^D: vitibus inter cetera magis ista conveniunt... -are est circa radicem terram aperire et velut lacus efficere. PAPIAS: -are, circa codicem terram aperire et circa velut lacus efficere; hoc quidam dicunt excodicare. UGUTIO s.v. vincio: -are enim est contra corticem vel codicem terram aperire et velud lacum effodere; hoc aliqui excodicare dicunt (cf. ib. s.v. licio). v. *ablaqueo*.

oblarius, -i m. v. *oblarius*.

oblata, -e f. v. s.v. *offerro*.

1. **oblaterius**, -a, -um [oblata] *soumis à redevance (en parlant de terres d'église qui doivent les "oblater")*: CARTUL. S. Joh. in Vall. 38 p. 24 (c. 1125): contulit se Ernaudus in societatem nostram et factus est canonicus noster et dedit nobis campum terre suum secus arpena -a. v. *oblaterius*.

2. **oblaterius**, -i m. [oblata] *clerc chargé de recueillir les redevances ecclésiastiques appelées "oblater" ou "oblateries"*: DOC. Vindoc. 111 p. 144 (a. 1185): testes... Hamelius -us. CARTUL. Novigent. 109 p. 211 (a. 1203): in perpetuam prebedam (*sic*)... assignantes quadraginta solidos in ecclesia nostra, per triennium capiendos per manum Mathei de Corbont et magistri Radulphi -i. v. *oblaterius*.

oblatero 1. [oblatero] *attaquer, critiquer violemment*: HUGO CANTOR vers. 90 p. 221: in latere est clavus, oculo

sudit intimus hostis, / auscultans, scrutans, -ansque malum. COD. Croat. 192,26 (a. 1185): eius [sc. Romane Ecclesie] doctrinam -antes.

oblatarius, -a, -um [oblatio] *soumis à redevance (en parlant de ceux qui versent les 'oblaciones')*: CHRON. Maurin. I 6: hospites -os pene octoginta inibi congregavit. v. *oblatarius*.

oblatio, -nis f. *formes*: oblatio: DIPL. Karlom. II 9 (a. 877). oblaccio: CARTUL. mon. S. Cruc. 8 p. 9 (a. 1023). oblazio: COD. Ar. 142 p. 205 (a. 1030).

1) *action d'offrir*: a) *en général*: JOH. SCOT. versio Prisc. p. 68: medicaminis -nem. GERH. AUG. Udalr. 7: alicuius -nem muneris non exposcebat nisi presbiter... eum accipere impetraret. GUILL. MALM. gesta pont. I 54 p. 102: munerum -o. GIRALD. itin. I 1 p. 18: si baculum devote cum unius denarii -ne pctierint. b) *présentation (d'un plat)*: STEPH. TORNAC. epist. I p. 16 (a. 1178—80): rusticanus cibus... adolescentis palatum offendunt (*sic*) et ad singulas -nes nauseam movent. c) *production (d'un témoin)*: CARTUL. S. Gundulfi 9 p. 28 (a. 1097—98): toto die perducto in expectatione placiti et -ne testium ibi astantium. d) *offrande d'une personne*: LEGEND. Steph. maior p. 385: per votum et -nem semet cum regno suo sub tutela perpetue virginis... Marie... conferens. e) *oblation d'un enfant à Dieu*: CORP. consuet. monast. I p. 477,1 (a. 817): ut puerum pater et mater altari tempore -nis offerant et petitionem pro eo coram laicis testibus faciant. DIPL. Otton. I 288 p. 403,31 (a. 965): dedit predium pro... -ne filie sue. RUOP. MED. Adalb. 23: puer... irremediabilis habebatur donec ad altare sancti viri regulari -ne traditus absolveretur. CARTUL. Athanac. 85 p. 617 (c. 1020): quicquid habet... dat... pro -ne huius pueri... et ut ab histo die in mensa monachorum... semper sit. TRAD. Salisb. I 276 p. 398,4 (a. 1125—47): in -ne filie sue... predium suum... ad altare... tradidisse. f) *offrande à Dieu de l'exercice d'une vertu*: HRABAN. epist. 29 p. 447: si forte det illi Deus penitentiam... continentie sue spontanea voluntate -nem postmodum offerat Deo. LANFR. comm. Pauli col. 108^A: sunt grate Deo -nes operum nostrorum. COD. Polon. Min. II p. 2 (a. 1153): facta est autem hec -o sive devotio nostre humilitatis.

2) *menues offrandes matérielles faites par les fidèles à une église (ce casuel servant en principe à l'entretien du clergé, des pauvres ainsi que des bâtiments ecclésiastiques)*: a) *en général*: CONCL. Aquisgran. a. 816, B 28 p. 455,33: de -nibus que a fidelibus sanctimonialibus deferuntur, decime dentur ad eorundem sustentationem pauperum. DIPL. Zwent. 7 p. 30,23 (a. 896): ad usus pauperum et matriculariorum Sancto Privato cottidie servientium et -nes cottidie offerentium pro communi utilitate concessimus. CARTUL. Clun. I 378 p. 356 (a. 929): capellam... cum -nibus que illic devotione populo-
50

nachos... pertineat. ABBO FLOR. epist. 14 col. 441^A: iudicio episcoporum -nes ecclesie plus equis et canibus laicorum prosunt quam peregrinis, orphanis et viduis, aut restorationi ecclesiarum. CARTUL. Saviniac. 731 p. 378 (a. 1046): -nes eorum hominum qui in circuitu ipsius manent, ad ipsam ecclesiam pertinentium. CALIXT. II concil. Later. XV col. 1364^B: -nes de sacratissimo... altari Beati Petri... ecclesie... a laicis auferri penitus interdiximus. CARTUL. S. Michael. Mos. 74 p. 266 (a. 1112—26): presbiter... pro -nibus ab unaquaque domo sibi bis in anno constitutis. CARTUL. Salem. 53 p. 80,26 (post 1194): -nes universas quomodocumque fideles offerre consueverunt. CARTUL. Argent. 143 p. 118,21 (a. 1190—1202): ut... ad perficiendam domum Beate Dei Genitricis dona et -nes suas hilariter tribuant. CHRON.-CARTUL. S. Theofr. Calm. 24 p. 25 (XII s.): -nes sunt... que pro peccatis suis redimendis fideles... ecclesiis contulere, quatenus inde pauperes Dei communiter viventes sumptus
20

b) *offrande de pain et de vin offerte par les fidèles au prêtre qui célèbre la messe*: ORDO Rom. V 4 t. II p. 218: populus dat -nes suas, id est panem et vinum. ib. 9,23: rediens itaque a populo pontifex accipiat
25 -nem scole sine vino. CAPIT. reg. Franc. II p. 234,1 § 35 (a. 895): ad missas cuilibet christiano cum -nibus est currendum. THIETM. 1,11: magnam multitudinem -nes offerentem sacerdoti coram templi foribus stanti. VITA Mathild. II 19 p. 296,7: mos quippe fuerat sancte domine, cotidie sacerdoti ad missam presentare -nem panis et vini. WOLFER. HILD. Godeh. I 21 p. 182,22: hinc chorum ad accipiendas a congregatione -nes ingreditur. ANDR. FLOR. mirac. Bened. IV 9 p. 265: cum in... basilica missarum... agerentur sacra...
30 omnes... cum -nibus catervatim concurrerent. CARTUL. Corbel. 27 p. 41 (a. 1191): si quas -nes ad missam illam receperit, ad manus devenient capellani. CARTUL. Hosp. S. Joh. Hier. 925 p. 586 (a. 1192): -ciones que ad manum sacerdotis venerint, scilicet panis, vini, candelarum, denariorum. (v. *aussi sens 7 f*).

c) *offrande faite à une église à l'occasion d'une fête solennelle*: FLODOARD. hist. I,IX col. 289^A: ecclesie... Sancte Eugenie -nes pentecostales ac Nativitatis dominice atque ipsius assumpte Virginis festivitatis a laicali
45 possessione liberavit. CARTUL. S. Vit. Virdun. II 46 p. 65 (a. 1065): de -nibus vero festivitatum anni duas partes abbas, tertiam presbiter habebit. CARTUL. S. Petri Cult. 16 p. 23 (a. 1076): -nem denariorum qui offerebantur abbati vel priori illorum cantanti missam dominicam in festo sancti Macuti quod est in novembri. CARTUL. Vindoc. II p. 135 (a. 1100): omnes -nes solemnes iuxta mos ecclesiasticum deferuntur. ACTA pont. Rom. Gall. III 38 p. 88 (a. 1154): -nes duarum missarum in nocte Natal[is] Domini et -nes crucis in

Parasceve et sepulchri in vigilia Pasche. CARTUL. S. Cruc. Aurel. 85 p. 162 (a. 1175): quod circumpositi parrochiani episcopali et matrici ecclesie annis singulis in festo Pentecostis munus -nis impendant. CARTUL. Karrof. p. 159 (a. 1176): -nes que vulgo dicuntur per casus, unum denarium pro capellania et in Nativitate Domini tres, in Pascha duos. ACTA pont. Rom. ined. I 306 p. 273 (a. 1180): totam -nem de quinque diebus sollempnibus, scilicet Pasche, Pentecostes, Beati Leodegarii et Omnium Sanctorum et Nativitatis. REG. S. Mar. Vellat. 252 p. 173 (a. 1182): de -nibus in vigiliis Pentecostes. CARTUL. S. Vedast. p. 154 (XII s.): canonici vero solemnnes -nes... Nativitatis Domini, Pasche recipiunt. PETR. COMESTOR hist. schol. col. 1195^A: -nes etiam trium solemnitatium.

d) *offrande faite à l'occasion d'une cérémonie ou de la collation d'un sacrement*: CARTUL. S. Cyr. Nivern. 76 p. 128 (c. 1080): cum integra altaris et baptisterii -ne. CARTUL. Molism. 25 p. 35 (ante 1096): -nes nuptiarum et purificationum, confessiones. CARTUL. Vindoc. II p. 273 (a. 1136): concessit... -nes purificationum vel nuptiarum...; -nes baptisteriorum... refutasti. CARTUL. S. Michael. Mos. 95 p. 325 (a. 1145—52): -o quod post benedictionem in eodem primo die et in tertio sponsus et sponsa proprie obtulerint capellani quorumlibet qui tunc simul obtulerint quartam partem habebit. CARTUL. S. Steph. Divion. II 75 p. 87 (a. 1181): presbiter cui cura commissa fuerit... habebit... -nes perarum et baptisteriorum... et -nes feminarum ad purificationem venientium. CARTUL. Derven. p. 207 (a. 1185): baptisteria, confessiones..., -o mulieris post partum... presbiteri sunt. CARTUL. Ausc. 101 p. 105 (s.d.): archiepiscopus dedit... medietatem -cionis penitentium.

e) *offrande pour les âmes des défunts*: ODHLO SUSS. transl. Sebast. p. 408: cum... ei -nes Deo mactandas... pro coniugis mee absoluteione... offerrem. DECRET. Burch. 19,131: quicumque se propria voluntate... morti tradiderit, istius -o non recipiatur. CARTUL. Imol. I 8 p. 22 (a. 1052): propter -cione eterne remuneracionis anime mee. PETR. LOMB. sent. IV 20,7,2 p. 879—80: si aliquis fuerit mortuus, qui non sit confessus et testimonium habet bonum et non poterat venire ad sacerdotem... faciant pro eo parentes eius -nem ad altare et dent redemptionem pro captivis. *spéc., offrande pour les vivants et les morts*: GREG. CAT. chron. Farf. II p. 210,33: -nes mortuorum sive vivorum in ipsa ecclesia Sancti Johannis vel huic monasterio tribuant. CARTUL. S. Florent. Burdigal. I p. 7 (a. 1177): in -nibus pro vivis et defunctis et in aliis proventibus.

f) *offrande faite à l'occasion d'un pèlerinage ou dans une intention pieuse particulière*: ALTR. Liudg. 2,12:

parentes... devoverunt... se illum (*sc. puerum*) ad idem sacrum sepulchrum cum -nibus adducturos. GERH. AUG.(?) mirac. Udalr. 15: -nes ad illa sancta loca deferendum non habeo. ANDR. FLOR. mirac. Bened. III 10 p. 232: votiva -ne cum presentia sui patrem Benedictum placaturus quotannis. ib. III 13 p. 238: ut quidam languidus... sue paupertatis -nem, videlicet candelam, super altare deponeret ob Salvatoris honorem. ADAM BREM. 3,17 p. 159,22: -nes quoque ac tesauros, qui... collati sunt ad tumulum fratris, ipse Haroldus... militibus dispersit. CARTUL. Vindoc. I 36 p. 64 (a. 1040): abbas... censum... ad concinnanda luminaria ante venerabile corpus beatissimi Petri... persolvere non negligat. Ut autem hec -o nostra... inviolabilis existeret, Romam perreximus. CARTUL. Saviniac. 731 p. 378 (a. 1046): donamus etiam -nes quas attulerint homines peregrini et romei et aliorum extraneorum pergentium ad aliquem sanctum. CARTUL. episc. Halb. 198 (a. 1140): procurator -nis maioris monasterii transmittat cereum VI nummorum ad idem monasterium qui tempore vigiliarum incendatur. *en parlant d'ex-voto*: MIRAC. Gilduini 17 p. 159: hec fuit prima cerearum que plurime ante sanctas reliquias pendent, manuum aliorumque membrorum similitudinum -o. *spéc., offrande païenne*: LADISL. decr. I 22: quicumque... ad arbores et fontes et lapides -ciones obtulerint. FRUTOLF. chron. p. 65,13: in Frigiam in templum quod dicitur Solis, in quo et -nem fecit.

g) *revenu attaché à la possession d'un bien ecclésiastique et tiré des offrandes des fidèles*: CARTUL. Carcas. II p. 214 col. 1 (a. 850): dono villam... cum ipsa ecclesia Sancti Petri, cum decimas et primitias et -nes fidelium. DIPL. Caroli II, I p. 415,29 (a. 853): ecclesiam... cum his que ad eam pertinent, cum decima, -ne atque sepultura. CARTUL. Ruscinon. III p. 11 (c. 900): monasterium... cum cellulis suis et ecclesiis pertinentes ad ipsum locum, cum decimis et primitiis et -nibus suis. CARTUL. mon. S. Cruc. 8 p. 9 (a. 1023): decimas et primitias, -cciones atque servitia. CARTUL. S. Mar. Paris. I p. 362 (c. 1030): medietatem minutarum decimarum et -num et sepulture. CARTUL. Gratianop. p. 21 (a. 1034): medietatem de decima et de primitiis et de cimiterio necnon de -nibus. CARTUL. Ausc. 26 p. 26 (a. 1040): dedit similiter medietatem -num et penitentium. CARTUL. S. Alb. Andegav. I 287 p. 330 (a. 1047—67): cum omni iure ad ipsas ecclesias pertinente, scilicet altaria tota..., -nes, primitias. CARTUL. S. Ben. Divion. 360 p. 139 (a. 1084): sacerdos... in ecclesia de Mora medietatem tam elemosinarum quam -num accipiet. CARTUL. Carit. 94 p. 202 (a. 1085): hoc est feodum presbyterorum, -nes, decimas, sepulturas... dono dare placuit. CARTUL. Molism. 25 p. 35 (ante 1096): omnes -nes que ad manum sacerdotis veniunt,

baptisterium, benedictionem perarum, visitationes infirmorum, missas pro defunctis. GRATIAN. II causa I quest. III c. 13: symoniaci sunt episcopi qui decimas et -nes laicis non clericis distribuunt. CARTUL. S. Saturn. Tolos. p. 122 (a. 1138): donaverunt... terciam partem primitiarum -nis. CARTUL. S. Sepulcri 117 p. 219 (a. 1141): ecclesie -nes, nuptias, purificationes, confessionem et visitationes infirmorum, baptisteria et cimiteria habeant. OTTO FRIS. chron. 4 prol. p. 181,11: ad spiritalem gladium spiritalis quoque possessiones pertinent, id est decime, primitie, -nes fidelium. COD. Bar. I 54 p. 105 (a. 1171—79): predictam tertiam decimarum et -num. CARTUL. Inch. p. 2 (c. 1198): sciant... me dedisse... ecclesiam... cum... -nibus. *noter l'expression* -o altarium sive altaris: CARTUL. S. Paul. Mausol. 3 p. 7 (c. 1080): -nem altarium, primicia, decima. CARTUL. Clun. IV 3585 p. 733 (a. 1081): de -nibus altaris, de primiciis. ACTA pont. Rom. Gall. G 20 p. 57 (a. 1137): decimationem ecclesie et altaris -nem. CARTUL. S. Cruc. Aurel. 25 p. 54 (a. 1154): concessionem decem librarum in -ne altaris et calicis. CARTUL. S. Udalr. Aug. I 6 (a. 1156): -nes altarium... quidam successorum ipsius... retinuerunt. CARTUL. S. Mar. Carnot. 73 p. 175 (a. 1165—81): statutum est... ut videlicet -nes altarium de villis vestris, annone de molendinis, minute decimationes... usibus fratrum... cedant. CARTUL. S. Cruc. Aurel. 53 p. 105 (a. 1171—72): canonicis... annuum redditum quindecim librarum in -nibus magni altaris et calicis in elemosinam perpetuam donavit. ACTA pont. Rom. Gall. II 192 p. 285 (a. 1179): ecclesiam... cum partibus -num altaris. CHRON. -CARTUL. S. Theofr. Calm. 36 p. 35 (XII s.): de -ne altaris a sacrista pars aliqua vestimentorum fratribus tribuebatur.

3) *oblation, menue prestation en nature qui s'ajoute au cens et qui est remise à certains termes de l'année:*
 a) *par les curés à l'évêque:* CARTUL. Ultraiect. I 245 p. 221 (a. 1085): dedi eis ecclesiam in F... liberam a circatu, a censu, a denariis quos -nes vocant. b) *par les tenanciers au seigneur censier:* POLYPT. Rem. p. 42: quando... illuc venerint, occurrunt eis deferentes -nes, prout melius potuerint seu possibilitas fuerit. ib. p. 56 col. 2: maior eiusdem ville... debet, Nativitate Domini et Pascha, venerari seniores in monasterio ex his -nibus: de melle buticulas II, de vino II. ib. p. 109: ad Natale Domini XX solidos de -nibus. POLYPT. S. Vit. Virdun. p. 117: aspiciunt ad eam mansi III in dote; -nes de ecclesia, unus porcus et XII denarii. TRAD. Tegerns. 34 (a. 1034—41): metuens ut ipsa posteritas ad tantam miseriam deveniret, quod predictam -nem solvere non possent... predium... tradidit. CARTUL. Vindoc. I p. 51 (a. 1040): dedit dimidium aripennum... ad censum et -nes. CARTUL. S. Florent. Pictav. 74 p. 100 (a. 1059): medietatem omnium exterarum redditionum -numque

internarum quascunque habeo vel homines habent de me. CARTUL. S. Lamb. Leod. 26 p. 40,6 (a. 1079): in -nibus, X modios puri frumenti. ib. p. 40,12: ad -nes dat villicus in Natale Domini II bonos porcos, II sextaria vini. CARTUL. Pared. Mon. 143 p. 69 (XI s.): servitium vero tale debet:... porcum de XII denariis et pro -ne VIII^{ve}m denarios. CARTUL. Vindoc. I 282 p. 439 (a. 1079): de terra quam habebat... dedit medietatem...; de hominibus vero qui in predicta terra... hospitabuntur, census totum et -nes. POLYPT. Derven. p. 18 (addit. XI—XII s.): apud Summam Veram sunt mansa XXVI quadra minus, que debent -nes integras. POLYPT. S. Wald. Mont. p. 286: in Natali -nes C, IIII minus, que valent CC pullos, uni minus. CARTA a. 1170 (Duvivier, Actes I p. 248,7): terram... quotannis reddentem 20 hod frumenti et 12 hod avene et tres plenas -nes. CARTUL. Vosien. 328 p. 220 (s.d.): do... in bordaria de Vinzella... VI denarios et unas -nes ad duos homines et unam sextairadam terre.

4) *paiement, versement en argent:* RICHARD. LOND. Ep. dial. scacc. II 1 p. 69: solvunt autem et iudicantur vicecomites et alii plures in regno quorum quidam voluntariis -nibus, quidam necessariis solutionibus obnoxii sunt. *spéc., à titre de droit de succession:* LEX fam. Worm. 3: si quis in dominicata nostra hereditatem habens moritur, heres sine -ne hereditatem accipiat.

5) *donation, acte de donation:* DIPL. Karlom. II 9 (a. 877): omnes res, quascunque monasterium... tam emptione, donatione quam fidelium -ne adquisivit. ib. 21 p. 315,15 (a. 879): quicquid eidem... monasterio... ex dono priscorum regum... seu aliorum... fidelium suorum largitione, collatione vel qualicumque -ne divina pietas contulit. CARTUL. S. Vit. Virdun. I 20 p. 413 (a. 980): res quas episcopus... eodem cenobio... pia -ne contulerat. DIPL. Otton. III 310 p. 736,30 (a. 999): tam per precepta predecessorum nostrorum seu etiam per precaria et -nes ac per investituram. COD. Ar. 142 p. 205 (a. 1030): cartula -zionis. GREG. CAT. chron. Farf. I p. 126,22: tam emptu quamque ex -ne fidelium illum fuisse edificatum. ACTA Henr. Leon. 15 p. 23,26 (ante 1150): confirmamus eciam eidem ecclesie -cionem comitis Ottonis, hoc est XX mansos. ib. 18 p. 27,8 (a. 1152): huic -ni affuerunt dominus rex Fridericus, rex Swein de Tenemarch, Welfo dux. CARTUL. march. Misn. II 355 p. 246,22 (a. 1168): testes... -nis quam delegavit Dedo comes. COD. cath. Cracov. I p. 6 (a. 1186): quecumque bona... ecclesia -ne fidelium... poterit adipisci.

6) *ensemble de biens appartenant à une église par suite de donations et destiné à son entretien:* CAPIT. reg. Franc. II p. 289,7 (a. 857): res et facultates ecclesie -nes appellantur quia Domino offeruntur. HINCM. REM. epist. col. 247^A: invasor rerum et facultatum ecclesiasticarum Belvacensis ecclesie, que secundum

sacras regulas -nes appellantur. TRAD. Fris. 1605 (a. 1006—22): hobam I... clericis... ad -nem illorum tradidit. TRAD. Ratisb. 507 (c. 1048): tradidit... hobas II cum III mancipiis... ut specialiter in usum vel -nem monachorum... administrent. Et si ullus prepotens homo... easdem hobas a predicta fratrum -ne subtraxerit. TRAD. Patav. 193 b (a. 1100—20): tradidit super altare Sancti Stephani predium suum apud Nospach in -nem fratrum. TRAD. Fris. 1724 (c. 1130): curtiferum... in subsidium nove -nis fratrum tradidit. CARTUL. Naumb. 270 p. 252 (a. 1169): Teto comes... fratres... in quibusdam bonis eorum que -ciones dicuntur molestare solebat... de singulis mansis duos modios frumenti... exigendo. CARTUL. episc. Wirz. II 17 p. 33 (a. 1169—83): commutationem... de quibusdam iugeribus nostris sitis in -ne nostra Lindelbach. CARTUL. Gosl. I 301 p. 320 (a. 1174—95): -o ecclesie Goslariensis, ad quam pertinent CCX mansi, orti XI, domus VIII. *spéc., par opposition à stipendium*: GERH. AUG. vita Udalar. 28 p. 418,3: ut iure et potestate canonicorum perpetualiter in -cione permaneat, salvo in omnibus eorum cottidiano stipendio. DIPL. Henr. IV 483 p. 658,35 (a. 1104): quod episcopus... cum omnibus tam ad -nem quam ad stipendium eorum pertinentibus eisdem fratribus... stabilivit. COD. Udalar. 95 p. 184: non modicam stipendii et -nis nostre patimur penuriam.

7) *sens liturgiques*: a) *acte de l'offrande de l'eucharistie*: EADM. Osw. 24 p. 30: gratias egit Deo Patri per -nem corporis et sanguinis dilectissimi Filii sui. GERH. AUG. vita Udalar. 28 p. 418,6: hostie -cionem omnes in commune Deo offerant. *spéc., en parlant de la triple offrande symbolisée dans le sacrifice eucharistique*: AMALAR. off. 3,19,1: officium introducit in quo celebratur -o eorum qui Domino vota sua persolvunt. Primo ad memoriam reducenda est -o legalis, ac deinde Christi, postremo nostra.

b) *offrande ou offertoire (partie de la messe)*: ANDR. FLOR. mirac. Bened. III 13 p. 239: cœpta... missarum celebratione, ut ad divini ventum est -nem sacrificii. Lib. ordin. Rhenaug. p. 175,14: ad matutinalem missam qui graduale vel tractum cantant, post -nem se exuunt... sed non prius quam diacono et presbitero aquam administrant. COD. Pray. XXIII (Microlog.): ante -cionem iuxta canones iubeantur exire cathecumeni. *spéc. -o palmarum*: *partie des rites de l'offertoire*: LIB. ordin. Rhenaug. p. 112,14: post -nem palmarum sacerdos, lotis manibus, calicem accepit.

c) *messe, sacrifice de la messe*: DONAT. METT. Ermenl. p. 686,32: cum devotus Deo -nem studiose cotidie offerret. WALAHFR. Gall. 2,31: presbyter... in ipsa ecclesia non longe sacris -nibus operam dedit. COD. Pray. V (Microlog.): *presbiter missam celebraturus* ut...

summo sacerdoti *Christo* placere valeat, quem cum sanctissima -cione sibi omnibusque christianis placere desiderat.

d) *service ou commémoration des défunts*: CARTUL. Molism. 5 p. 11^B (a. 1101): si defunctorum amici annuas -nes vel tricenarios ibi facere voluerint. CARTUL. S. Ben. Divion. 460 p. 232 (a. 1119): -nes que pro memoria defuncti de die dominica et secunda feria usque ad anniversarium diem faciende sunt. CARTUL. Argent. 90 p. 70,31 (a. 1143): hec donata sunt, quo -nes animarum offerri et constitui obtinet. CARTUL. Imol. I 92 p. 132 (a. 1146): donatrix in predicta canonica pro -cione et illuminatione seu eterna remuneratione anime Johannis Rogaterii. *spéc.: memento des défunts au canon de la messe*: DECRET. Burch. 19,130: placuit ut hi qui sibi ipsis... inferunt mortem, nulla pro illis in -ne commemoratio fiat.

e) *récitation d'une prière ou d'un office*: CARTUL. Bund. 72 p. 63,4 (a. 800): celebrationem vigilie decantent communisque -o ab omnibus fiat. *ib. p. 63,9*: fiatque -o omnium fratrum simul. PAUL. FULD. Erh. 1,5 p. 12,15: post communis -nem orationis.

f) *les oblats ou offrandes, destinés au sacrement de l'eucharistie*: RADBERT. corp. dom. IX 12 col. 1303^A: quantum prosit animabus fidelium immolatio sacre -nis, etiam post mortem facile ostenditur. BERNOLD. CONST. microl. 11 col. 984^A: composita autem -ne in altari dicit sacerdos hanc orationem. ALAN. INS. serm. p. 280: o quantum misse misterium, ubi Christi passio representatur,... ubi oratio offertur, ubi -o sacerdoti presentatur! PETR. LOMB. sent. IV 12,5 p. 812: illud quod offertur et consecratur a sacerdote, vocari sacrificium et -nem, quia memoria est et representatio sacrificii veri et sancte immolationis facte in ara crucis. *noter l'expression -o panis et vini*: RUP. TUIT. off. 2,3: suscepta sacra panis et vini -o, sic ad sanctum altare pervenit, ut subdiaconus ad diaconum, diaconus ad manus perferat sacerdotis. JOH. ABRINC. p. 13: panis et vini -o a subdiacono diacono, a diacono offeratur presbytero.

g) *hostie*: CONCIL. Paris. a. 825 p. 479,7: immiscuerunt -nibus et vino et ex hac -ne post missarum celebrationem dabant communicare. AMALAR. epist. p. 271,40: panis ille sacrosancte -nis corpus est Christi, non materie vel specie visibili, sed virtute et potentia spiritali. ORDO Rom. 7,6: hic signat sacerdos -nem et calicem tribus vicibus. VISIO Flothild. p. 171: clericus... sacras -nes nivei candoris ferens in manu. *spéc.: revenu destiné à la confection des hosties*: DIPL. Odon. 36 p. 156,9 (a. 894): ad -nem unde eucaristia dominici corporis super ara altaris conficitur cotidie.

8) *présentation du Christ au Temple*: ANNAL. Bertin. a. 838 p. 23: peractis sacre Nativitatis, Apparitionis atque -nis dominice sollempnitatibus (*cf. REGINO chron. a.1*:

in templum cum -ne a parentibus inducitur *Christus*). PETR. DAMIAN. *carm.* A VI p. 53: de -ne Domini. Non capitur celis, Simeon quem stringit in ulnis. COD. Pray. 99: corda nostra... sanctus splendor tue Incarnacionis, Nativitatis, Circumcisionis, Apparicionis, -nis... illustret.

9) *ressource offerte*: a) *par le droit*: CARTUL. Carcas. II p. 257 col. 1 (a. 1178): si quis contra vis et rationem vel super -ne iuris aliquod malum... inferret. b) *par la médecine (= remède)*: ABSAL. *serm.* 22 col. 136^B: si laborares infirmitate aliqua corporali et mandaret tibi Hippocrates vel Galenus per clientulum suum... modicas -nes sumere, libenter obœdires pro consequenda sanitatis corporis.

oblationalis, -is *n.* [oblatio] *ici forme oblacionale. voile servant à couvrir les offrandes, corporal (?)*: CATAL. *thes.* Germ. I 6,29 (a. 1127): -cionale cum aurifrigio et tyntinnabulis.

oblacionarius, -i *m.* [oblatio] *forme ablatianarius*: CONCIL. Raven. p. 119,11 (a. 861). 1) *oblacionnaire, sous-diacon chargé de remettre à l'officiant les oblats c'est-à-dire le pain et le vin*: ORDO Rom. V 54 t. II p. 220 (IX s.): deinde archidiaconus suscipit oblatas duas de -o et dat pontifici. ib. VI 45: composito igitur altari et ornato, archidiaconus deinde sumit amulam pontificis de subdiacono -o. NECROL. Fuld. p. 176,17: Liutfrid. pr. et obl. CONCIL. Raven. p. 119,11 (a. 861): David subdiaconus, Heliat ablatianarius, Petrus subdiaconus. *de là: cleric d'un rang inférieur*: ODILO SUESS. *transl.* Sebast. p. 393: -o itaque vocato, cuius erat sortis ex Romana consuetudine aperire sepulcrum.

2) *oblacionnaire, officier de la cour pontificale chargé de remettre les oblats au pape quand il officie*: LIUTPR. *gesta* 9 p. 166,10: Leo primicerius scole cantorum, Benedictus subdiaconus et -us. THANGM. Bernw. 36 p. 774,12: ad presentiam synodi per -um legatus venerabilis Bernwardi episcopi statutus est. THIETM. 4,44: comitantibus secum Ziazone tunc patricio et Robberto -cionario cum cardinalibus. DIPL. Otton. III 278 p. 701,2 (a. 998): una cum Ropperto... diacono et -o sancte et apostolice Sedis simulque domno Johanne urbis Rome prefecto. ANNAL. Camald. I *append.* LXVI col. 160 (a. 1001): Robertus -cionarius sancte summe Sedis apostolice Romane Ecclesie. SERG. IV *epist.* col. 1525^D (a. 1009—12): Crescentius Anpodiaconus -cionario.

3) *oblacionnaire chargé d'accomplir certains rites pendant les cérémonies du couronnement impérial*: ORD. coron. imp. 14,32: tunc -us prior et secundus sumant coronas electi et regine de altari sancti Petri et ponant super altare sancti Mauriti.

oblatiuncula, -e *f.* [oblatio] *petite offrande (UGUTIO s.v. fero: hec oblatio... a quo -a, -e, diminutivum)*:

WOLFHARD. *Waldb.* 2,5 (3): presbyter... -as que in eo (*sc. saculo*) latebant, ecclesiis condonavit. CONCHUBR. Monnenn. p. 211: -am meam vobis detuli. VITA Berthold. Garst 77: cumque de memoria s. Patris cum eodem infantula minime recederet, positisque -is, non statim sequeretur consolatio. CARTUL. Osn. I 425 p. 340 (a. 1196): eum... nostre quoque devotionis -as non despecturum.

oblator, -is *m.* 1) *celui qui fait une offrande religieuse*: THEODULF. *carm.* XXI 16 p. 478: Sem quoque, mutato rex est qui nomine iustus, verique -r rite sacrificii. PETR. RIGA *Aurora Levit.* 395 p. 160: has suos -r flammis torrere iubetur.

2) *donateur*: CARTUL. capit. Derton. XXX p. 41 (a. 1099): nos Grimaldus... et Berta... -r et oblatrix, donator et donatrix ipsius monesterii presentes presentibus diximus.

3) *celui qui cède un bien sous la contrainte*: WIBALD. *epist.* 12 p. 90,18: quanti cruciantur, ut tradant, si quid auri vel argenti proprium vel ecclesiasticum habeant; et dum que habent, urgentibus penis facilius dant, iterum crudelibus tormentis -es urgent, autumantes quamdam partem non totum oblatum.

oblatorium, -i *n.* [oblata] 1) *oblatoire, fer à hosties ou à oublies*: MIRAC. Wandr. 53 p. 290^D: accessit ad ignem ferroque quo imprimende ac decoquende erant oblate arrepto, mox nervi manus eius dextre contracti sunt ac -um quod sponte susceperat, invita vi agente divina retinuit. 2) *calice*: BERNARD. CLUN. *ordo Clun.* 50 p. 243: oblatio sacra ministerii cum vino a priore est offerenda; ab uno sacerdote cappa induto exhibetur aqua etiam cum argenteo -o.

oblatorius, -a, -um [oblata] 1) *qui a trait aux sacrifices*: WALAHFR. *cpit.* in Lev. col. 795^B: Vaiekra id est Leviticus, quasi -us sacerdotalis liber.

2) *utilisé pour le sacrifice*: GIRALD. *gemma* I 49 p. 138: vide in tota Jerusalem non fuisse nisi unicum templum, unicum tabernaculum, unicum etiam in atrio templi sub divo altare -um.

3) *utilisé pour la messe*: CATAL. *thes.* Germ. I 48,47 (c. 1078): linea coopertoria altarium sunt XVII quorum V sunt serica, tria sunt -a.

oblatratio, -nis *f.* *attaque, injure*: WIBALD. *epist.* 381 p. 512,16: fideles monitores super hac re sunt... oportuni sane propter quorundam laicorum -nes. PETR. CELL. *epist.* CXIV col. 564^A: si muscas abigere possem vestram sanctitatem -ne invidiosa pungere volentes. EKKEB. SCHON. *c. cath.* 10,7: inter multas procillas persecutionum et -nes hereticorum.

oblatrator, -is *m.* *détracteur, adversaire*: GODESC. AQU. *opusc.* 4,15 p. 150,13: de tali suisque similibus -ibus in psalmo sic legimus: 'ut excludant eos, qui probati sunt argento'. ORD. Vit. *hist.* VI I t. III p. 2: Hieronymum et Origenem aliosque doctores de cavillati-

onibus -um in allegationibus suis conquestos cernimus.

oblatratus, -us *m.* [oblatro 1.] *machination*: BENED. ANIAN. munim. fid. p. 53,13: complices horum -ibus. GERARD. IHER. expl. sent. pref. p. 423,29: doctrinam et eruditionem viri iusti respuere et obnubilare iniquis -ibus.

oblatrix, -cis *f.* [oblator] 1) *donatrice*: CARTUL. capit. Derton. XXX p. 41 (a. 1099): nos Grimaldus... et Berta... oblator et -x, donator et donatrix ipsius monesterii (*sic*) presentes presentibus diximus.

2) (*dans l'église de Reims*) *femme chargée de la confection des hosties?*: CARTUL. Remens. I 33 p. 218,9 (c. 1067): beneficium quoque ministerialium feminarum maioris ecclesie, quas -ces dicunt, quia satis inhoneste vivebant, melius ordinandum iudicavi. ACTA Phil. I 31 p. 96,19 (a. 1067): beneficium quod -ces tenebant quas quadragintarias vocabant, quia non satis convenienter vivebant, visum est archiepiscopo ut melius ordinaretur. ACTA pont. Rom. Gall. I 13 p. 201 (a. 1126): in villa que Seiles dicitur, decimam, sicut quadraginta -ces tenuerunt. *cf.* CARTUL. Remens. I p. 275 (a. 1123).

oblatro 1. I) *au propre*: A) (*intrans.*) *aboyer*: MIRAC. Hubert. II 8: oblatro sibi panes... canibus suis, qui -abant, proici iussit. B) (*trans.*) *déchirer, mordre en aboyant*: WALTH. MAP nug. cur. 2,19 p. 88: instar apri quem canes -ant eminus. LAMB. ARD. hist. Ghisn. 128 p. 624,45: *urso* adducto et coram populo demonstrato et canibus -ato et fere usque ad internitionem discerpto et depilato. C) *proférer violemment*: ALBER. CAS. flor. rhet. VII p. 56: ut ipse dictiones sibi invicem consenciant, nil absonum -ent, sibilent, expedite proferri possint.

II) *au figuré*: A) *s'attaquer, s'opposer*: 1) *intrans.*: a) *absol.*: CARTUL. Lux. I 309 p. 464 (a. 1088): nulla calumnia -ante, illud possidebam (*cf.* CARTUL. Marcinac. 30 bis p. 28 [a. 1088]). b) *avec dat.*: EPIST. Ratisb. 3 p. 279,7: ne me tibi credas -are, qui tuis delector in verbis. LAMB. ARD. hist. Ghisn. p. 557,8: lividis -antium nobis dentibus emulorum nos dilacerandos prenosticamus. c) *avec contra et l'accus.*: GODESC. SAX. pred. p. 220,20: quis ullo modo contra hec audeat -are nisi pertinaciter infidelis? 2) *trans.*: PETR. BLES. amicitia prol. p. 102: quid ergo aemulus detrahit et -at. CARTUL. Basil. I 275 p. 423,32 (a. 1192): ne quis huius nostre caucionis paginam infirmare vel -are presumat.

B) *s'acharner à (suivi d'une prop. infinitive)*: HELGAUD. Rob. 17 p. 92: cuncta boni operis succedentia germina canino dente -ante suffocari.

C) *insinuer méchamment*: VINC. KADEL. chron. p. 164: asserens talia non zelo pietatis de se prolata, set invidie typo de principe -ata. *v. aussi oblatro.*

oblatum, -i *n.* *v. s. v. offero.*

oblatura, -e *f.* [offerro 3.] *redevance due à un ecclésiasti-*

que: CARTUL. Berbez. 27 p. 13 (XII s.): de omnibus vero aliis habet capellanus duas partes totius -e, scilicet denariorum, panis, candelarum, annone et prior terciam.

oblatus, -i *m.* *v. s. v. offero.*

oblatus, -us *m.* [offerro 3.] *remise, tradition*: CARTUL. Pared. Mon. 192 p. 97 (XI s.): suam rectitudinem obtulerunt iniustitiam vero reliquerunt et huius carte -u in manu prioris posuerunt.

oblazio, -nis *f.* *v. oblatio.*

oblarius, -i *m.* [oblia] *pâtissier, fabricant d'oublies*: CARTUL. Tiron. I 201 p. 229 (c. 1135): testes: Robertus -us, Ascelinus mediterius.

oblectabilis, -e *agréable*: 1) *en général*: HENR. ARIST. transl. Plat. Phedo 60b p. 8,23: quam admirabile... videtur esse hoc quod vocant homines -e (*en grec ἡδύς*). 2) *en parlant d'un lieu*: JOCUND. Serv. III 10 p. 34,14: est vero locus... iocundis Mose fluminis inundationibus -is.

oblectabiliter [oblectabilis] *de manière agréable*:

1) *pour les sens*: ODILO SUESS. transl. Sebast. 28: de sancto diutius loco spirante vapore, tota -r illa respersa est domus. 2) *dans le domaine des sentiments (au comparatif oblectabilius)*: RODOLF. TRUD. gesta Trud. pref. p. 228,3: quod nove res delicatos hominum animos... -ius afficere soleant.

oblectamen, -inis *n.* *plaisir*: 1) *au plur.*: GUIGO I medit. 26 p. 73—74: una febris auferet omnia contra que pugnas, id est -ina quinque sensuum. ABELARD. hymn. p. 210: ex substantia solis ignea / calor prodiens et lux genita / -ina prebet maxima. HONOR. AUG. spec. col. 913^c: mira pretiosorum unguentorum de se spargebat -ina. *noter l'expression* carnis -ina: VITA Gaufrid. Castal. 6 p. 25: carnis -ina respuebat ut poenarum infernalium cruciamina devitaret. 2) *au sing.*: RATHER. prel. 5 col. 294^c: in ipso -ine tori sese voluntantes, nec quiescere valentes. GALTER. CASTIL. Alex. IV 428: sui seria ludis / miscentes vario divam -ine mulcent. 3) *plaisir spirituel*: WARN. BASIL. synod. 575: ut mens semper ali queat -ine tali.

oblectamentum, -i *n.* 1) *amusements, plaisirs*: a) *en général* (PAPIAS: -um, solatium, levamen, requies, delitie): ORD. VIT. hist. XI 20 t. IV p. 228: dapibus et ludis et cunctis postea securus -is frui poteris. REGINALD. COLOD. Cuthb. 91 p. 200: tot tormenta sustinuit quot prius -a suscepit. b) *des sens*: BERNARD. apol. 28 p. 105,4: nos... qui omnia pulchre lucentia, canore mulcentia, suave olentia, dulce sapientia, tactu placentia, cuncta denique -a corporca arbitrati sumus ut sterora. c) *de la chair et de l'amour*: RATHER. Metr. col. 462^c: carnali -o... pollutus. LAMB. ARD. hist. Ghisn. 11 p. 568,8: post multa amoris colloquia furtivaque ardoris -a. d) *de ce bas-monde (nuance péjorative)*: RADBERT. Adalh. p. 310: vicisti -a mundi fortiter. ACTA duc. Norm. 207 p. 395 (a. 1055—66): cuncta mundi huius

-a cotidie ad ima dilabuntur. GUILL. S. THEOD. cant. 97 p. 126: hec etenim sunt gaudia seculi vastatoria, vanas -orum imaginationes afferentia: BERNARD. dilig. Deo 18 p. 135,4: varia et fallacia mundi -a. CARTUL. S. Joh. in Vall. 135 p. 67 (a.1199): volens omnino mundi -a abdicare. *spéc. au sing.*: HUGO S. Mar. mirac. Bened. prol. p. 358: eos, quod huius seculi -um fecit in hac vita relinquere.

2) *attrait*: a) *en général*: BENED. ANIAN. conc. col. 880^A: servorum Dei mentes diversitatis -o exercentur. b) *attrait, charme du mal*: MISSALE Lat. p. 98,7: contra -a peccati mentis ratione persistere. BERENG. TREV. myst. col. 981^C: dum in ligno mortis -um culpe sibi arctius impressit (*sc. primus homo*), virtus divina lumen unum ei abstulit, et aliud concessit.

3) *plaisir, joie (dans le domaine philosophique et théologique)*: RUOTG. COL. 32: cetera que tam brevi tempore sue ecclesie filiis -a contulit et dona salutis, pensari nequeunt. HENR. ARIST. transl. Plat. Phedo 59a p. 7,7: inconspicua habitudo ab -o commixta simul et a tristitia (*en grec ἡδονή*). RICHARD. S. VICT. Trin. III 18 p. 153,14: unde absque dubio melliflua illa dilectionis -a haurit. id. stat. int. hom. col. 1122^B: spiritus concitatus, ... per diversa rapitur, et per varia -a ad satianda desideria fertur.

oblectatio, -nis *f.* 1) *ce qui charme, ce qui donne de la joie*: a) *en parlant d'une personne*: RUOTG. COL. 18 p. 18: qui eras gaudium et corona patris tui, spes et -o tocius regni. GOSC. CANT. transl. Aug. 2 p. 41^C: omnibus affatim satisfacit thurificatio, ita ut in claustrum fratrum etiam haec erumperet -o. b) *en parlant d'une chose, au plur.: plaisirs, charmes*: HUGO FLAV. chron. II p. 470,39: precor, domine Jesu, non me secernas a numero et consortio servorum tuorum, qui dereliquerunt gloriam mundi cum suis -nibus.

2) *fait de prendre plaisir à*: HRABAN. univ. VI, I col. 143^A: sapientia ergo carnis est primum in loco astrorum ab hominibus inventa disputatio: deinde visibilium -o.

3) *plaisir*: a) *en général*: GERBERT. epist. 126 p. 154,5—6: opus crucis a vobis nostro nomini elaborate non sine magna -ne conspiciunt. b) *des sens; volupté*: LEGEND. Emer. p. 455: grande est... corpoream sopire luxuriam et concupiscentie flammam adolescentie... spirituali conatu vim gemine -nis excludere. GUILL. S. THEOD. medit. II p. 62: ab usu vel ab -ne sensuum et sensibilibus expergefacte anime prima occurrit imaginatio. c) *spirituel*: DIPL. Caroli III 95 p. 220,5 (a. 918): ut maior ei esset -o et desiderium pro illa orandi.

oblectator, -is *m.* 1) *celui qui charme*: VITA Gumb. 2 p. 69^B: bonarum -r mentium Deus. 2) *celui qui attire, celui qui amuse (péjoratif)*: ADAM PARVIPONT. utens. p. 126: hunc plagiatores, cenum, ... -em, femellarium. **oblecto** 1. *forme oblectare*: GLOSS. cod. Cas. 401

p. 469,46. I) *trans.*: A) *charmer (les sens)* (PAPIAS: -at, delectat, delectationem infundit): WALAHFR. hort. 178: candorque saporque / -ant fauces.

B) *distraindre, divertir*: WANDALB. mens. de Aprili 93 p. 607: turtur cum gemitu pariter rauceque palumbes / rurali -ant fessos studio atque labore. ADAM BREM. p. 182,26: faceciis -abatur. ib. p. 183,5: pantomimos, qui obscenis corporum motibus -are vulgus solent, ... eiecit. GUILL. PICTAV. gesta 17 p. 38: sepe falconum, sepiissime accipitrum volatu -atur. *spéc. en parlant d'un plaisir intellectuel ou spirituel*: SUGER. Ludov. VI 12 p. 78: virtus animi, corporis exercicio agitata, ... quibus -ata strenuitas perfruatur. *avec animum*: WIDUK. I pref.: ut ea legendo animum -es. HUGO S. VICT. didasc. VI, III p. 115,3: ut et vocum differentiam aure perciperem, et animum pariter meli dulcedine -arem.

C) *apprécier*: SUGER. adm. 10 p. 167: in hac itaque nova terra, ... loci -antes amoenitatem... curiam honestam muro cingi fecimus.

D) *forme réfléchie*: 1) *se plaire à*: RUOTG. COL. 36 p. 37: ibi se non tam fraternis deliciis quam mutuis cum illo aspectibus, affatibus et cunctis omnino iucundissimis usibus -avit. 2) *se livrer au plaisir (avec une femme)*: TRACT. de invest. episc. p. 503,22: iste Johannes se cum uxore cuiusdam -ans.

II) *intrans.*: *provoquer du plaisir, exercer de l'attrait*: ADAM PERSEN. epist. III 28 p. 82: si concupiscentia carnis -at, respice Virginem et periculum castitatis aufertur.

30 **1. oblego** 1. *tourner la loi, l'attaquer, l'é luder*: GLOSS. cod. Cas. 401 p. 469,42: -aře, contradicere aut contra leges venire. ib. p. 469,44: -at, circummittit. PAPIAS: -are, contradicere vel contra leges venire, circummittere. UGUTIO s.v. lego: -o, -as, contra vel 35 circum legare vel contradicere vel contra leges venire vel dicere.

2. **oblego** 1. *v. obligo*.

obleia, -e *f.* [*forme refaite sur l'a. fr. oblee; du lat. oblata, cf. FEW 7, p. 268*] *forme obleria*: CARTUL. Celsiniac. 659 p. 480. *oublie, redevance annuelle due au seigneur*: CARTUL. S. Mar. Paris. II p. 356 n. II (a. 1195): quosdam redditus, qui dicuntur -e, in panibus, caponibus, avena et denariis. CARTUL. Celsiniac. 659 p. 480 (*s.d.*): ut monachus de Sancto Maximino habeat parceriam et decimum et oblerias de ipsa vinea. ib. 956 p. 643 (*s.d.*): II denarios d' -as. *v. oblata, oblia, obliata. obleria, -e f. v. obleia.*

oblesio, -nis *f.* [*ob et lesio*] *blesure*: FRULAND. Leud. p. 360,23: de cuiusdam obscurato oculo maxima -ne.

oblia, -e *f.* [*forme refaite sur le fr. oblee, oublie: cf. FEW 7,267.*] *formes*: obblia: CARTUL. Berbez. 589 p. 169 (XII—XIII s.). obliga: CARTUL. Vindoc. I 12 p. 28 (c. 1037). CARTUL. Nuchar. 118 p. 142 (c. 1084). oblita: ACTUS pont. Cenom. 36 p. 440 (XII s.).

CARTUL. S. Mar. Carnot. 56 p. 154 (c. 1149—55).
 CARTUL. S. Magd. Castrodon. 23 p. 27 (c. 1153).
 CARTUL. S. Cruc. Aurel. 75 p. 147 (a. 1155). CARTUL.
 Vindoc. II p. 478 (a. 1190) *etc.* oblivia: CARTUL.
 S. Petri Carnot. II 165 p. 381 (a. 1135—1143).
 CARTUL. Belliloc. Carnot. p. 44 (a. 1178). ublia: CAR-
 TUL. Saviniac. 749 p. 386 (c. 1060). CARTUL. S. Mar.
 Santon. 166 p. 117 (a. 1131). CARTUL. Richar. 181 p.
 158 (a. 1135—49). CARTUL. Cadun. p. 60 (a. 1158).
 CARTUL. Domin. 233,51 p. 225 (c. 1200).

oublie, redevance annuelle due au seigneur: CARTUL.
 Nemaus. 51 p. 89 (a. 936—54): Bertrandus Calvinus
 et infantes sui... debent donare de censu pro ista vinea...
 den. III; de -as, omnique anno ad canonicos Beate
 Marie. CARTUL. Lerin. 286 p. 290 (XI s.): medietatem
 quartonis vini et porcorum et multonum ac -arum et
 mestriliarum. CARTUL. Engol. p. 24 (a. 1018—31):
 dono... mansos V indomnicatos qui -as solvant
 solidos IIII et denarios X. CARTUL. Biterr. 65 p. 74
 (a. 1050): dono ad feudum ipsos masos... cum omnes
 -as. CARTUL. Conch. p. 296,10 (XI s.): per -as ad
 kalendas II et duos sestarios de civada. CARTUL.
 Berbez. 2 p. 3 (ante 1060): in hac terra mainaverunt
 monachi rusticos qui reddunt eis quartum terre et -as
 XX^{II} scilicet et II solidos et questam et avenam. FONT.
 Flor. 53 p. 138,19 (a. 1060): ipse -e et opere. CARTUL.
 S. Vict. Mass. I p. 162 (a. 1060—64): in territorio
 Sancti Victoris, fraxinnas et -as. CARTUL. Gellon. p. 87
 (a. 1070): donet mansus... sex denarios de vagagio et
 quatuor de -as. CARTUL. Nobiliac. p. 234 (a. 1078):
 dedit omnino monachis in proprio ut censum et -as
 recipiant. CARTUL. S. Mont. 54 p. 84 (a. 1088): debet
 dare... -as sicut... cairalem vini. CARTUL. Clun. IV
 3760 p. 113 (a. 1100): habet medietatem de -is de castel-
 lo. CARTUL. Magalon. I 25 p. 38 (c. 1100): in vineis de
 dominicatura quam habebit episcopus, neque -as, troil-
 laticum, neque gardias, neque tortellos habebit pre-
 dictus G. CARTUL. Gratianop. p. 110 (c. 1100): dat
 II^{os} solidos, inter -as et multonem. CARTUL. S. Saturn.
 Tolos. p. 44 (a. 1122): donamus etiam -is... cum
 omnibus dominationibus ad predictis -is pertinentibus.
 ib. p. 16 (a. 1142): casalis iste donat -as V, denarios
 reapte alios V. CARTUL. Richar. 181 p. 158 (a. 1135—
 49): reddo de censa annuali Deo et fratribus Templi
 quasdam ublias et II solidos valentianorum. CARTUL.
 S. Mar. Carnot. 56 p. 154 (c. 1149—55): clamorem...
 super oblitis agripenorum de culturis. CARTUL. S.
 Saturn. Tolos. p. 161 (a. 1151): teneat semper in vita
 sua francamente et sine -is. CARTUL. S. Magd. Castro-
 dun. 23 p. 27 (c. 1153): concessi eis ut unusquisque
 rusticorum dimidium agripennum terre ad oblitas
 haberet. ACTA pont. Rom. Hispan. I 86 p. 370 (a. 1154—
 59): vallem Andorre cum pernis, vaccis, -is et cum omni
 censu qui inde debet exire. CARTUL. S. Cruc. Aurel. 75

p. 147 (a. 1155): quasdam vero consuetudines que
 vulgo oblite vocantur... quietas dimisit. CARTUL.
 Biterr. 191 p. 257 (a. 1157): conquerebamur... vinetum
 ... ubi nos forscapium et -as ... habebamus. CARTUL.
 5 S. Eparch. Engol. 48 p. 26 (a. 1166): de -is habet medietate-
 tem sine aliqua capellania. CARTUL. Mont. Pessul. p. 737
 (a. 1167): concedo in perpetuum ad feudum... et VI
 denarios per -as. CARTUL. hosp. Castrodon. p. 13 (a.
 1169): de... commodo quod proveniet de terra Johan-
 10 nis quam excoluerint hospites, videlicet de terragio et
 decima, de censu hospitem et de oblitis et de tallia et
 aliis omnibus redditibus qui provenient ex hospitem,
 habebunt elemosinarii medietatem. ACTA Henr. II, I
 303 p. 452 (a. 1170): tali dispositione quod pro singulis
 15 VI denariis -arum de solucione vendarum decem solidis
 minuantur. CARTUL. Belliloc. Carnot. p. 44 (a. 1178):
 quamdiu fuerit sine hospitem ego medietatem camp-
 pipartis habeo et cum hospitata fuerit, medietatem
 obliarum similiter habeo. CARTUL. Carcas. I p. 245
 col. 2 (a. 1184): si tamen isti quartos vel quintos aut
 20 agraria sive -as tribuerint, per medium illud habeamus.
 CARTUL. S. Joh. in Vall. 116 p. 60 (a. 1187—96): annona
 et avena qualis in arpentis coligetur talis nobis reddetur
 ad mensuram obliarum nostrarum eiusdem ville.
 25 CARTUL. Domin. 21 p. 25 (*s.d.*): -as de duobus mem-
 bris et duobus panibus. *v. aussi oblata (6 et 7), obleia
 et obliata.*

oblialis, -e [lat. med. oblia] forme oblials: CARTUL.
 Berd. 559 p. 384 (a. 1194). *en pâte d'oublie*: CARTUL.
 Ausc. 96 p. 100 (c. 1140): pro ea censum constituit
 XII denarios, XII panes -es et cadum unum optimi
 vini. CARTUL. Berbez. 291 p. 88 (XII s.): dedit...
 II denarios et unum panem -em et terciam partem
 alterius et unam eminam avene. *ib.*: II denarios et
 35 unum panem -em. CARTUL. Berd. 559 p. 384 (a. 1194):
 sciendum quod illi homines... debent facere servicium
 annuatim fratribus Berdonarum V sol. morl. et III
 denarios et XV panes oblials.

obliarius, -i m. [offero] formes: obbellarius: ANNAL.
 40 Ratisb. a. 1174. obelaicus: TRAD. Patav. 770 (a. 1199—
 1203). oblaiarius: *ib.* 767 (a. 1197—1207). obliarius:
 CARTUL. episc. Aug. 41 p. 41 (a. 1159). *clerc chargé
 de recueillir les redevances appelées 'oblata' ou 'obla-
 tiones' (dans des chapitres de l'Allemagne du Sud)?*:
 45 CARTUL. episc. Aug. 41 p. 41 (a. 1159): Hermanus
 plebanus, Conrat archipresbiter... Conrat obliarius.
 ANNAL. Ratisb. a. 1174: domus... Brunonis cellerarii,
 Hainrici obbellarii, Purchardi igne consumpte sunt.
 CARTUL. Tirol. 465 p. 257 (a. 1191): presbiter Otto de
 50 Pao qui tunc erat -us canonicorum. *ib.* 500 p. 284
 (a. 1197): Herman -us. TRAD. Patav. 767 (a. 1197—
 1207): testes... Domini de choro:... Chunradus
 oblaiarius. Chunradus de Stamham. *ib.* 770 (a. 1199—
 1203): coram decano Eberhardo et Hartnido et Chun-

rado obelαιο et domino Manegoldo. v. *oblatus*.

oblata, -e f. [*forme refaite sur l'a. fr. 'oublée'*; du latin *oblata*] *oublie, redevance annuelle due au seigneur*: CARTUL. Tiron. II p. 94 (a. 1166): monachis quippe et Matteo in hac terra communia sunt terre campars et decima, -e, census. v. *oblata, obleia et oblia*.

oblicum, -i n. v. *obliquum*.

oblico 1. v. *obliquo*.

oblicatio, -nis f. v. *obligatio*.

oblicus, -a, -um v. *obliquus*.

oblido 3. *blessar*: UGUTIO s.v. *ledo*: -o, contra *ledere*. *part. passé oblisus*, -a, -um: 1) *usé, abimé*: NIVARD. Ysengr. 5,398: nonne tibi dentes vehemens immorsus edendo/ ferculaque -sos dura cavasse queunt?

2) *étouffé, assourdi (en parlant d'un son)*: NIVARD. Ysengr. 2,560: si foret in planis echo, iam cardine ab omni/ cornibus -sis assouisset ager.

obliencus, -a -um [oblia] *payé à titre d'oublie*: CARTUL. Conch. p. 181,4 (XI s.): habent censum ipsi mansi... octo denarios -os.

obliga, -c f. v. *oblia*.

obligatio, -nis f. v. *obligatio*.

obligamentum, -i n. *entrave, lien*: GUILL. S. THEOD. nat. amor. 53 p. 136: disruptis omnibus -is, superatis omnibus impedimentis... perfecte Deo inheret anima. CARTUL. Popul. 196,19 p. 117 (a. 1197): absque -o cartularum que inter nos et nostros et vos et vestros fuissent peracte.

obligate v.s.v. *obligo*.

obligatio, -nis f. *formes*: *hobligacio*: CARTUL. Imol. I 4 p. 13 (a. 1019). *oblicatio*: CARTA a. 838 (Manaresi, Placiti I 43 p. 142,15). *Doc. Luc. V 2 p. 454 col. 1,15 (a. 861)*. *CARTUL. S. Justi Secus. I p. 14,163 (a. 1029)*. etc. *obligatio*: CARTA a. 814 (Manaresi, Placiti I 28 p. 88,31). *oblivicacio*: COD. Patav. I 151 p. 188 (a. 1048).

I) *obligation, lien de droit*: A) *définitions juridiques*: SUMMA Trec. IV 10 p. 83,2: -o quidem est vinculum non corporale set iuris quo obstricti sumus ad aliquid dandum seu fatiendum, vel ex conventione propria seu quod pro eodem habetur vel etiam contra propriam voluntatem, ut cum delinquimus seu quod pro delicto habetur. *ib. p. 84,24*: ius autem dicimus per quod intendimus rem nostram esse vel personam nobis obstrictam ad aliquid dandum faciendumve. In superiori casu dicitur dominium, in inferiori -o seu actio. *ib. p. 26,26*: si -o rei vel verborum vel litterarum, vel consensus, ibi ubi solus consensus sufficit ad -nem parandam, pacto adminiculetur. STEPH. TORNAC. epist. 150 p. 175: in ecclesia nostra simul et suo verbo naturalem, scripto civilem, re et consensu cum utraque canonicam, cum beata Virgine cui assistimus, -nem contraxit.

B) *lien découlant*: 1) *d'un 'votum'*: EINH. Carol. 33 (éd. Halphen p. 96): velut res, quam nulla voti -ne a dominio possidentis alienatam esse constaret. 2) *d'un*

engagement oral: ACTA pont. Rom. ined. II 178 p. 145 (a. 1089): facere conventum... et sine verborum -ne reddere apostolica vestris episcopis. 3) *d'un serment*: COD. Croat. p. 37 (a. 1124): eandem libertatem... sub eiusdem sacramenti -ne confirmo. HERBORD. Otton. p. 768,40 k: quod nulli a Romano pontifice consecrato nostris temporibus contigit, sine -ne alicuius iuramenti consecratus sum.

C) *lien personnel de dépendance*: 1) *en parlant de la servitude*: ACTA duc. Norm. 25 p. 111 (a. 1023): ut habeant licentiam et facultatem libere in eundo et redeundo... sine cuiuspiam muneris oblatione vel servitii -ne. TRAD. Ratisb. 774 (a. 1126—29): quatuor mancipia... iniuste -ne servitutis multis annis coartaverat. CARTUL. S. Joh. in Vall. 129 p. 64 (a. 1197): omnes eorum homines ab omni -ne qua nobis obligati fuerant prorsus absolvimus. VINC. KADL. chron. p. 40: mancipiorum -cio et alii bone fidei contractus. 2) *en parlant de l'hommage*: SUGER. Ludov. VI 9 p. 44: caritate Dei et -ne hominii adiurando. LAMB. ARD. hist. Ghisn. 120 p. 619,45: Boloniensi tamen comiti aut Ardensi domino aliquo subiectionis aut -nis titulo amplius innodari... abdicaverunt.

II) *obligation découlant d'un lien juridique*: A) *en général*: DIPL. Henr. II 289 p. 351,37 (a. 1014): omnia illa... ad ipsum monasterium redeant sine -ne. BENED. VIII epist. III col. 1583^c: per privilegia... apostolorum qui hic fuerunt functi et -nem illorum tenuerint. *dans l'expression -nem facere: s'engager, promettre*: COD. Bar. I 12 p. 21 (a. 1024): talem -nem ego... tibi... facio ut si... ea removere quesierimus... viginti solidi pena vobis componere obligamus. CARTUL. S. Justi Secus. I p. 74,163 (a. 1029): in quantum possumus, -cationem facimus.

B) *service dû par un dépendant*: CARTUL. episc. Halb. 206 p. 175,31 (a. 1144): quatenus illi episcopus... de vacantibus liberorum hominum beneficiis, que hominum subservientium carerent -ne, beneficium XX talentorum adaugeret.

C) *mise en gage, remise (d'un bien matériel à titre de garantie)*: CARTUL. Tirol. 426 p. 22 (a. 1185): sub eadem -ne quingentarum videlicet librarum promiserunt... iuvare episcopum. ACTA pont. Rom. ined. III 385 p. 338 (a. 1186—87): indemnitati... ecclesiarum prospicere, investituras, alienationes, infeudationes, concessionnes, -nes et permutationes in preiudicium et gravamen ecclesie tibi commisse ab intrusis. CARTUL. capit. Atrcb. 77 p. 57 (a. 1191): CXX marcas communis solutionis super portionem decime... sub -ne vadimonii, ad instituendam capellaniam... commodavit. STEPH. TORNAC. epist. p. 435 (a. 1196—97): cum... episcopus res, ex quo... ecclesie suc acquisite fuerint, alienare non possit vel pignori obligare... nisi auctoritate domini regis eadem alienatio vel -o fuerit con-

cessa. PETR. VIENN. (?) except. I 48 p. 312: si debitor minoris annis viginti quinque firmiter se ab eius -ne solvere velit. OBERT. SCRIBA a. 1190, 405 p. 160: promitto vobis... quod... defendam ab -ne quam Otoni Bono de Cruce estis obligati ex eo quod ipse debet obligari et manulevare dotem... uxoris mee. GUILL. CASS. II 1426 p. 123 (a. 1191): promittit... se daturum... lib. XXV... pro -ne qua tenetur ei pro Guasco de Volta, sub pena dupli.

D) *hypothèque*: CARTUL. Argent. 122 p. 101,27 (a. 1187): ab omni -ne scilicet domus inter sellatores et molendini... se... solvit, qua conventui Sancti Petri... obligatus fuit.

III) *acte d'obligation*: CARTA a. 814 (Manaresi, Placiti I 28 p. 86,15): ecce convenientia -nis quam michi fecit. ib. p. 88,31: munimina omnia obligacionis et convenientie quas... facta habuerant. DOC. Luc. V 2 p. 454 col. 1,15 (a. 861): da quam vero chomutationis ita inter nos oblicatio facta est. CARTUL. Imol. I 4 p. 13 (a. 1019): scriptor sum huius cartule refutacionis, sponsionis, hobligacionis. GREG. CAT. chron. Farf. II p. 156,1: confirmavit ad partem huius monasterii promissiones et -nes in territorio Montano. DOC. comm. Ven. 30 p. 32 (a. 1103): si... aparuerit quod ego convenienciam vel securitatem aut -cionem factam habeam. DIPL. Loth. III 47 (a. 1133?): concedimus ut securitates, -nes, dationes, feuda, beneficia... firma semper rataque permaneant. CARTUL. S. Mar. Nov. 77 p. 199 (a. 1157): si ita impletum est, hec -o sit vacua et hec chartula ad nos revertatur. GUILL. CASS. II 1122 p. 10 (a. 1191): omnia bona sua... pignori obligat. Iurat etiam hanc cartam dotis et hanc -nem tenere et habere firmam et ratam.

IV) (*sens actif*) *prononcé d'une sentence créant un lien de droit*: BULLAR. Cas. II p. 38 col. 2,48: sub anathematis vinculi -ne. THANGM. Bernw. 48: non eius vaniloquio attendens, -nis sue anathema illi retexit, dicens. DIPL. Henr. IV 259 (a. 1073): nullum hominum aliquod genus venationis... exercere banni nostri -ne interdiximus. CARTUL. Mog. A 542 p. 449 (a. 1127): traditionem banni sui -ne prefatis fratribus firmavit.

V) (*sens matériel*) *fait d'être lié, paralysie*: BERNARD. grad. humil. 37 p. 45,12: Zacharie infidelitas lingue -ne mulctatur.

VI) *au figuré*: A) *lien moral, contrainte spirituelle*: 1) *imposée par le mal ou le péché*: PONTIF. Rom. XVI 5 p. 175 (XII s.): deprimentes impietatis -nes in eo dissolve. BERNARD. serm. de temp. 3 p. 379,18: crucifixum enim videbat mundum -nibus vitiorum. RICHARD. S. VICT. pot. lig. col. 1160^C: peccatorum -o consideratur circa duo. Alia est enim illa -o per quam homo obligatur ad culpam et alia est illa per quam obligatur ad penam. ib. col. 1161^A: -o culpe dicitur mors anime. b. col. 1164^B: utrobique ergo peccator solvitur, utrobi-

que ligatur, sed ibi absolutio est causa -nis, hic e converso -o est causa absolutionis. 2) *imposée par l'amour*: ANDR. CAPELL. I,6 F p. 142: tantum igitur distare constat inter omnimodam coniugatorum affectionem et amantium -nem. HILDEGARD. epist. I 142 col. 375^D: nos omnes in multis -nibus delinquimus. 3) *union de l'âme et du corps*: DOM. GUNDISS. transl. Avicen. an. I 5 G p. 62a: -o anime cum corpore est propter hoc ut perficiatur intellectus accomodatus et sanctificetur et mundetur.

B) *aliénation (mentale)*: RICHARD. S. VICT. verb. incarn. col. 1008^C: de nocte nos custodit ne post peccati lapsum... de malo in malum cadamus tandem in desperationem vel in mentis -nem.

VII) -nes mortuorum: *offrandes remises aux prêtres à l'occasion de la célébration d'offices pour les morts*: BULLAR. Rom. I p. 166 col. 2,45 (a. 817): confirmamus... vobis... oblationes, decimationes... colligendas, -nes mortuorum a cunctis recipiendas et a nullis interdendas. GREG. CAT. chron. Farf. II app. p. 298,20 (a. 1119): de -nibus mortuorum et festivitatum et de decimis sive officiis ecclesiasticis.

obligator, -is m. [obligo 1.] 1) *celui qui contracte une obligation vis à vis d'autrui*: COD. Bar. I 10 p. 19,1 (a. 1021): me ipsum mediatorem et -em qui vobis et vestris heredibus dedi licentiam pignerare me et meos eredes.

2) *ensorceleur*: CAPIT. reg. Franc. I p. 104,7 (a. 802): nec sint malefici nec incantatores nec phitones, calculatores nec tempestarii vel -es.

obligatorius, -a, -um *qui lie, qui a la force d'obliger, valable*: Ivo pan. VI 58 col. 1256^A: iuramentum contra bonos mores prestitum non est -um. PETR. BLES. epist. 19 col. 70^C: cum errore inducta votum castitatis emisit, votum hoc -um non videtur.

obligatrix, -cis f. [obligo 1.] *celle qui contracte une obligation*: COD. Bar. I 50 p. 97 (a. 1167): ego prememorata Savina venditrix, -x et mediatrix.

obligatum, -i n.v.s.v. *obligo*.

obligatus, -us m. [obligo 1.] *obligation, mise en gage*: ANNAL. Camald. I app. XCI col. 210 (a. 1013): dedit fideiussorem per manum executoris... et levavit eum Petrus... in -u solidorum viginti.

obligia, -e f. [obligo 1.] *obligation, nécessité*: AELFR. angl. sax. vocabul. p. 45 (X s.): -a, nytte.

obligo 1. *formes*: hobligo: COD. Cavens. II 314 p. 133 (a. 979). obbligo: COD. Neap. I app. 6 p. 229 (a. 1132). oblego: TRAD. Patav. 61a (a. 804–06). oblico: COD. Lang. 167 col. 284^d (a. 848). CARTUL. capit. Astens. 29 p. 45 (a. 897). DIPL. Hugon. 75 p. 222,25 (a. 944). COD. Lang. 597 col. 1022^b (a. 951). DIPL. Henr. II 299 p. 372,16 (a. 1014). DOC. Tusc. IX p. 260,3 (a. 1017). COD. Crem. I 29 p. 55 (a. 1019). CARTUL. Regens. 13 p. 327 (a. 1028) etc. obliho: CARTUL. Bund. 387 p. 287,13 (a. 1174). obliquo: COD.

du gage: CARTUL. Carcas. V p. 544 col. 2 (a. 1156): oportet liberam tertiam partem decimi predicti 371,17 (a. 1014). oblligo: COD. Cavens. I 22 p. 25 (a. 843). opbligo: ANNAL. Camald. I app. XCIX col. 225 (a. 1018). ublico: COD. Laudens. I 6 p. 11 (a. 885). *part. passé obligatus: PAPIAS.*

1) *exercer une contrainte: A) lier, attacher: 1) au propre: NOTK. BALB. gesta I 20 p. 27,9: quasi catenis -ata stetit in loco fixa. NADDA Cyr. I 27,2: nudus, catenis -atus. CHRON. Salern. 107 p. 526,40: ut... 10 proceres civitatis compedibus -arent. ANON. gesta Hung. 21: milites... cathenis ferreis -atos.*

2) *par métaphore: EIGIL. Sturm. 22: gentem que... demonum vinculis fuerat -ata. MON. arch. Neap. IV 367 p. 273 (a. 1036): ille qui oc ausus fuerit penetrare, sub anathematis vinculis sit -atus. RICHARD. S. VICT. pot. lig. col. 1161^B: hominem autem eiusmodi vinculis -atum solus ille solvere potest qui vere omnipotens est.*

3) *au figuré: a) par un serment: WIDUK. 3,18 p. 114,8: illi autem iuramentis vicariis -ati. CARTUL. S. Bened. Floriac. II 206 p. 58 (a. 1174): prepositos meos... simili iuramento feci -ari ne... ea... audeant repetere. CARTUL. S. Magd. Castrodun. 37 p. 42 (a. 1190): -atus tenebitur sacramento. b) par un engagement de valeur religieuse: WALTH. SPIR. Christoph. II epist. ad cell.: hac, quam polliciti estis, fide -ati, diem et digitum correctionis non subtrahentes huic operi. CHRON. Merseb. pref. p. 165,31: Bosoni... suimet capellano eiusdem professionis -ato. GIRALD. itin. Kambr. II 13 p. 147: Christi obsequiis... -ati. c) par une manière commune de sentir ou d'aimer: FULCH. hist. Hier. III 38 p. 751: quia pro redemptione sui obsides eis... contradere oportuit, non omnino liber exiit, cum se et illos incerta et pendula spe sic anxius -averit. CARM. Bur. B 163,5,6: amens amans amplius/ -or amore. d) par un lien de dépendance: TRAD. Ratisb. 765 (a. 1120—26): ad altare... sub censu V denariorum esse -atos. CARTUL. Ins. 51 p. 57 (a. 1193): que michi et successoribus meis iugo servitutis -abantur. e) par le lien vas-salique: OTTO FRIS. gesta 2,5 p. 106: accepto a manu ipsius regno, fidelitate et hominio ei -aretur. ib. 2,43: proceres Baioarie hominio et sacramento sibi -antur. ib. 2,45 p. 153: numquid non sacramento fidelitatis tibi -ata est Verona? SUGER. Ludov. VI I p. 10: suscepta eiusdem regis Anglie militia, hominio -ati, regnum... impugnare... firmaverunt. GUILL. TYR. hist. rer. transm. XVII 14 p. 782: quidam ex iis qui infra sortem eius habebant possessiones et ei fide media erant -ati. *absol.: s'attacher quelqu'un par un lien d'obligation: SUGER. Ludov. VI 19 p. 146: inter quos Lancelinum Bulensem... Paganum de Montem Gaio... -avit.**

B) *engager, obliger à accomplir un engagement: 1) absol.: PETR. VIENN. (?) except. I 4 p. 298: pupillus sine tutoris auctoritate et stipulatione non -atur.*

CARTUL. capit. Atreb. 88 p. 63 (a. 1198): si patres possunt suos heredes imperpetuum -are... iudicavimus quod pater suus ipsum... super predicta fideiussione potuit -are et ipse teneatur ecclesie Atrebatensi sicut plegius respondere.

2) *en parlant d'un dépendant soumis à une obligation: TRAD. Ratisb. 723 (a. 1105): ut V denariorum censu annuatim reddito nullius -entur servitio. CARTUL. episc. Hild. I 476 p. 453,15 (a. 1190): diversis personis ex antiquo -ati erant per hoc quod vulgo dicitur vor-hure. CARTUL. S. Joh. in Vall. 129 p. 64 (a. 1197): omnes eorum homines ab omni obligatione qua nobis -ati fuerant prorsus absolvimus.*

3) *en parlant d'une dette: GLOSS. epit. Nov. 342,8 p. 219: creditorum priorum... priores creditores non -antur preter in dotibus. CARTUL. Mai. Mon. Cenom. II 36 p. 40 (a. 1194—1203): cum erga iudeos de Meduana... multo et gravi debito -ati essent.*

C) *condamner, contraindre (à une pénitence ou une condamnation): LIUTB. ad Hadr. 2 p. 425,8: donec... reatum suum visi fuerint emendasse et coram ipsis, quibus decernentibus eos -avimus, etiam absolvere debeamus. PETR. LOMB. sent. II 42,2 p. 529: totusque homo supplicii -atus perpetuis. GIRALD. gemma I 49 p. 131: solent enim presbyteri... in confessione pœnitentialibus suis de tricennariis faciendis iniungere ut multis -ati tricennariis maiorem... questum faciant.*

D) *ordonner: DIPL. Loth. III 40 (a. 1132): Sedis apostolice legatus, ... archiepiscopus banno suo ex auctoritate beati Petri et domni pape... -averunt quatenus perpetuo anathemati subiaceat quicumque... traditioni obviare... presumpserit.*

E) *immobiliser, coincer, serrer: 1) au propre: ACTUS pont. Cenom. p. 23 (IX s.): puer -atus a serpente. 35 VITA Euch. Val. Mat. 7: sevientium turba... ita cœlitus -ata est ut alii ex eis ... brachiis extensis inflexibiles starent, alii ... terre, pronis cervicibus, inhererent. IUD. Dei XIV 5,1 p. 425: lingua seu fauces sue sic fiant constrictæ et -ate ut panem... non prevaleat manducare. 2) au figuré: retenir, dominer: RUOTG. COL. 30 p. 31: hunc terrorem, qui beneficio -ari non potuit... formidavit.*

II) *remettre un gage: A) engager, mettre en gage: 1) en général: COD. Lang. 167 col. 284^a (a. 848): vindere, donare, -care, comutare. DOC. Ver. 3 p. 16 (a. 1063): posuit fideiuxores... qui -cavit pignera sua. ACTA pont. Rom. ined. II 166 p. 133 (a. 1077): vendendum, alienandum, hipotecandum, -andum in totum vel in partem. ACTA pont. Rom. Gall. IV 227 p. 377 (a. 1178—80): multa de possessionibus monasterii vestri infeodando, -ando et alienando distraxerunt. CARTUL. Bund. 471 p. 365,3 (a. 1195): manifestavit esse suum allodium liberum nulli alii -atum aut alienatum. 2) avec indication du montant*

Lang. 952 col. 1676^b (a. 998). *oblivico*: COD. Patav. I 151 p. 188 (a. 1048). *obllico*: DIPL. Henr. II 299 p. depignorare, cui pro septingentis solidis melgoriensibus est -ata. CARTUL. S. Steph. Nivern. 21 p. 49 (a. 1194): ter mille solidos quos burgenses... mihi de consuetudine reddere debent... erga dictos burgenses pro octies viginti libris geniensibus -avi. CARTUL. S. Cruc. Aurel. 116 p. 198 (a. 1196): allegabant domos easdem et vineas sibi... -atas pro quadraginta libris parisiensium quas... eis pro firma Maziaci solvere tenebatur. CARTUL. S. Paul. Mausol. 39 p. 63 (a. 1198): recognosco tibi... te habere molendinum -atum [V] milibus solidorum raimundensium predictorum et recognosco... me [dar]e tibi et tuis fructus et gauzidas in donis. 3) *hypothéquer*: GUILL. TYR. hist. rer. transm. XX 5 p. 949: in centum millibus aureorum domum dimisit -atam. CARTUL. Argent. 122 p. 101,29 (a. 1187): ab omni obligatione scilicet domus... se suosque heredes solvit, qua conventui Sancti Petri... -atus fuit.

B) *remettre un bien (à autrui)*: 1) *en général*: CARTUL. Clun. I 425 p. 412 (a. 935): ita tamen ut eas (*res*) in aliena potestate non -ent sed ipsi perpetualiter eas in usu habeant. CARTUL. march. Misn. 3 (a. 1196): quatuor mansos... nullis colonis ex parte ipsius iure hereditario -atos iure proprietatis... assignavit. 2) *avec les mots pignus, vadium ou vadimonium*: CARTUL. capit. Astens. 5 p. 6 (a. 832): nos eum investivimus ad proprietatem et ei -avimus per uadia ut ei exinde cartolam vindicionis emitere debuissimus. CARTUL. Trappe M 3 p. 318 (a. 1142—86): notum fieri curavimus quod cum... terram... vadio -assent Muceto de Baladone pro XII libris cenomannensis monete. CARTUL. Camaler. 178 p. 93 (a. 1162—72): omnia bona sua priori domus huius pro CCC solidis pignori -avit. CARTUL. Bund. 443 p. 343,9 (a. 1187): iamscripto venditore -ando omnia sua bona pignori pro se et suis heredibus. OBERT. SCRIBA 1190, 490 p. 193: pro dote et antifacto omnia mea habita et habenda tibi pignori -o. CARTUL. Corbel. 42 p. 56 (a. 1193): totam magnam decimam... predictae ecclesie... pro quatuor viginti libris parisiensis monete per vadimonium -avit. CARTUL. Tarvan. 90 p. 77 (a. 1196): decimam... quam feodali titulo possedi, canonicis Beate Marie Morinensis pignore -avi in LXX marchis. STATUT. Cisterc. p. 206 (a. 1196): abbas de Tela,... contra formam ordinis quasdam decimas sibi titulo pignoris -avit. STEPH. TORNAC. epist. p. 435 (a. 1196—97): terras quasdam, quas ecclesie adquisierat et que regalibus vestris afferebant, postea, in infirmitate positus, eidem... nepoti suo pignori -avit: quas idem episcopus minus rationabiliter -atas dicebat cum aliquis episcopus res, ex quo semel ecclesie sue acquisite fuerint, alienare non possit vel pignori -are. CARTUL. capit. Atreb. 86 p. 62 (a. 1198): recognoverunt se totam

decimam... que illos iure hereditario contingebat, ecclesie nostre... octoginta marcis, nomine pignoris' -asse. 3) *donner, faire une donation*: TRAD. Patav. 61a (a. 804—06): episcopus iussit hoc oblegare et per testibus firmare. TRAD. Fris. 495 (a. 823): patres sanxerunt ut qui... aliquid tradere voluerit, hoc coram testibus... sciat per scripturarum seriem -are. SUGER. adm. 20 p. 181: aliam... Beati Dionysii possessionem... de proprio -avimus. CARTUL. S. Mar. Avenion. 134 p. 156 (a. 1196): omnes res meas inde tibi et per te ecclesie Beate Marie pro evictione -o.

C) *vendre, remettre contre argent*: CARTUL. Mai. Mon. Dun. 189 p. 179 (a. 1178): urgente tamen necessitate, G. suam partem vendere vel -are poterit homini iusticiabili, qui sit de potestate Beati Martini. CARTUL. Carcas. IV p. 83 col. 1 (a. 1189): ego Rogerius vicecomes... -o et pro pignore trado tibi... omnia castra et villas... que habeo... -o tibi... pro pretio XXV. M. solidos melgoriensis de quibus teneo me bene per pagatum.

D) *s'engager, promettre*: 1) *suivi d'une prop. infinitive*: COD. Cavens. I 22 p. 25 (a. 843): biginti aurei solidi... penam bobis vestrisque eredibus nos et nostros eredes componere oblligamus. DIPL. Hugon. 75 p. 222,25 (a. 944): tunc oblicavit et spopondi ipse Richaldus pro se et suis heredibus cumponere... arginti libras sexcenti. COD. Bar. I 8 p. 15 (a. 1001): -amus nos et nostros heredes componere vobis vestrisque heredibus pena decem solidi Constantini (cf. DIPL. Henr. II 299 p. 371,16 [a. 1014]. Doc. Tusc. IX p. 260,3 [a. 1017]. DIPL. Conr. II 92 p. 126,34 [a. 1027]. COD. Ar. 163 p. 235 [a. 1043]). REG. S. Mar. Vellat. 204 p. 144 (a. 1179): -avit se venditorem et fideiussorem pro trex partes. CARTUL. Tirol. 426 p. 222 (a. 1185): quingentas libras prememorato domino episcopo... se dare -averunt.

2) *suivi d'une subordonnée au subj. introduite par ut, ne ou quatinus*: COD. Crem. I 29 p. 55 (a. 1019): promittimus... et in ac promissione -camus ut non abeamus licentiam presbiteros ordinari. CARTUL. Regens. 13 p. 327 (a. 1028): pena... inter se posuerunt et sic -caverunt ut si... non compleverint omnia... tunc componant pars parti fidem servandi pena argenti... solidos sexaginta. COD. S. Columb. Bob. 128 p. 411,13 (a. 1076): promittimus atque et spondimus seu -amus ut amodo nulla umquam in tempore non habeamus licentiam... agere nec causare... de omnibus rebus.

3) *suivi d'une complétive à l'indicatif*: COD. S. Columb. Bob. 129 p. 414,16 (a. 1076): -avit abbas... de prelibatis rebus nu [11] am securitatem nec investituram... aliqua persona... mittere non debet.

4) *dans la formule eodem nexu -are contraentes*: COD. Laudens. I 6 p. 11 (a. 885): commutatio... eodemque nexu ublicant contraentes. CARTUL. capit. Astens. 29 p. 45 (a. 897): eodemque nexum -cant

contraentes. COD. Lang. 597 col. 1022^b (a. 951): eodemque nexu -cant contraentes. ib. 952 col. 1676^b (a. 998): comutatio bone fidei nossitur esse contractum ut vicem emtionis obtineat firmitatem eodemque nexu -quant contradantes. CARTUL. Bund. 387 p. 287,13 (a. 1174): ut vice emcionis optineat firmitatem eodemque nexu -hat contentes placuit. CARTUL. S. Solut. Taurin. 60 p. 82 (a. 1198): comutatio bone fidei noscitur esse contractus ut ad invicem emptionis obtineat firmitatem eodemque nexu -at contraentes.

III) *forme réfléchie*: A) *s'engager, promettre*: 1) *suivi d'une prop. infinitive ou d'un infinitif*: ADREVALD. mirac. Bened. 27 p. 63: voto se -at, nunquam se cuiquam ex familia Sancti Benedicti aliquid molestie illaturos. WIPO gesta 8: rex... voto se -avit pro aliquo episcopatu vel abbacia nullam pecuniam amplius accipere. Doc. Amiat. LX p. 116,11 (c. 1113): promicto et -o me et meos eredes tibi... ut componamus tibi pena numerum de bono argenti libras centum. 2) *suivi d'une subordonnée au subj. introduite par ut, ne ou quatinus*: WETT. Gall. 22 p. 268: voto se -averat ne averteretur a sanctitate. DIPL. Otton. I 235 p. 326,21 (a. 962): ut omnis clerus... sacramento se -et, quatinus futura pontificum electio... canonicè et iuste fiat. LAMB. HERSF. annal. a. 1069 p. 107,34: se sacramento obstrictos -atosque fuisse ut raptores et predatores inultos non sinerent. VINC. KADEL. chron. p. 21: certa pingnoris quantitate se -ant, ut victus celeriore non nisi regis nomine audeat salutare. 3) *suivi d'une subordonnée introduite par quod*: TRAD. Tegerns. 65 (a. 1048—68): voto se -avit, quod nemini potens esset reliquam partem promtuarum dare. GUILL. TYR. hist. rer. transm. V 17 p. 221: datis dextris se -antes quod sibi creditum nemini revelarent arcanum. ib. XI 29 p. 506: quod ita facturus esset, si vita ei concederetur productior, voto se -avit.

B) *s'engager, contracter des liens d'obligation vis à vis d'une personne (avec dat. de la personne envers qui on s'engage)*: THANGM. Bernw. chart. 51 p. 779,31—32: tanto divinius se Deo quisque -at in omnibus rebus. ADALBOLD. Henr. II p. 695,26: civitas tota se regi reddidit et... fidei promissione per sacramenta, per obsides -avit. BERNARD. serm. de div. XI col. 570^c: Satane et operibus eius -antes denuo nosmetipsos. GUILL. TYR. hist. rer. transm. II 22 p. 107: sacramenta prestantes, imperatori se -averunt. ib. VII 4 p. 283: se... prebitis corporaliter iuramentis, christianis principibus fidelem -avit et tradidit.

C) *adopter, choisir*: GUILL. TYR. hist. rer. transm. I 16 p. 44: iniunctum fuerat ut quotquot predictæ vie voto se -arent, vivifice crucis salutare signum imprimerent.

D) *se rendre coupable (d'une faute)*: CARTUL. Corbien. 29 p. 273 (a. 855): unde magnifici principes cogitent,

quanto se crimine ante conspectum divine maiestatis -ent, qui res Deo (tra)d(itas) invadere... non metuunt. VITA Adalb. Prag. I p. 169: illi co arcus se in omni peccato -are non cessant.

5 *part. passé obligatus, -a, -um* 1) *pris adjectivement*: a) *tenu par des obligations, non libre*: RATHER. conf. col. 401^B: prestet Deus non inaniter velle, non enim miser et -us me invenio posse. WIBALD. epist. 138 p. 217,20: nullam, inquit, personam -am et in alio
10 monasterio ordinatam, ut assumamus, hortantur.

b) *(au compar.) soumis, attentif à accomplir quelque chose*: WETT. Gall. 25: quanto eum in capessendis exemplis divinis -iorem esse conspexit. GERH. AUG. vita Udalr. 3 p. 389: tantum se ipsum in Dei voluntate
15 facere nitebatur -iorem. DIPL. Henr. III 120 (a. 1044): si fidelium nostrorum petitionibus... nostre benivolentie assensum prebuerimus, -iores eos et devotiores in nostra fidelitate stabilimus. DIPL. Conr. II 130 (a. 1027—29): ut pro ecclesiarum Dei statu sollertius
20 invigilemus, nos -iores esse non ignoramus. GUILL. CANT. Thom. II c. 49: martyri... -ior tenebatur. COD. Udalr. 56 p. 120,13 (a. 1074—1078): quid divine maledictioni -ius. COD. Croat. p. 339 (a. 1199—1272): divine gratitudini -cior.

25 c) *dū, promis*: CAND. FULD. Eigil. I 10 p. 228: si -am sibi pecuniam de peccato libenter acciperet. PETR. VIENN. (?) except. IV 54 p. 364: de rebus mariti uxori -is post redditionem dotis.

d) *imposé (en parlant d'une peine, d'une condamnation)*: CARTUL. Cupersan. p. 18,7 (a. 915): si pena -a componere boluerint (cf. ib. p. 26,9 [a. 938]). DIPL. Otton. II 266 p. 309,20 (a. 981): pena -a se ipse Landolfus mille aureorum eiusdem ecclesie refutaverat puplice. SER. princ. Lang. 42 p. 87,39 (a. 1018): omnia
35 adimpleamus... per superdicta guadia et -a pena.

e) *coupable*: MEGINFR. Emm. 11 col. 980^D: vel per te vel per nuntium canonicè examinationis pondus de obiectis experiri licebit, quatenus -us aut absolutus inveniar.

2) *subst. m.: dépendant, personne soumise à des liens d'obligations*: CARTA a. 872 (Manaresi, Placiti 1,72 p. 262,7): reclamans quod... subdole... servos et ancillas vel -os vel alias res subtractas esse de ipso monasterio.

obligate [obligo 1.] *durablement, indéfectiblement*: EPIST. Ratisb. 22 p. 348,11: que tenax memoria, quod est venter animi, tanto -ius includit quanto difficilius acquisivit.

obligatum, -i n. ici forme oblegatum. obligation, ordre: PAPIAS: oblegatum, iniunctum, mandatum.

50 *obligum, -i n. [obligo 1.] forme oblicum*: CARTUL. Interamn. 27 p. 58 (a. 897). (*jur.*) *obligation*: 1) *engagement moral*: CARTUL. Interamn. 27 p. 58,28 (a. 897): ipsa res de Musiano... per -cum vobis exinde veritatem dicimus quia plus pertinet ad Muntone.

2) *biens ou services qui en dérivent*: COD. Bar. VIII p. 49.32 (a. 1104): *subiaceamus dare tibi... tuisque hereditibus totum ipsum -um quod dicunt ipsa vestra scriptora.*

obliho 1. v. *obliho*.

1. **oblimo** 1. [limo 1.] 1) *rendre clair, polir*: PAPIAS: 5
-at, limpidat. UGUTIO s.v. lenio: -o, -as, limpidare, polire.
d'où: *user par le frottement, amollir*: UGUTIO ib.:
deterere vel molliri, corrodere.

2) *(au figuré) ronger*: EPIST. Hann. 24 p. 58,17 (c. 1073): non cessans... meam famam apud arrectas de-
tractionibus aures dente venenato -are. 10

2. **oblimo** 1. [limus] *couvrir de limon*: PAPIAS: -at, ...
sulcos obducit, id est limo replet. UGUTIO s.v. lenio: -o
limo cooperire.

1. **oblinio** 4. *enduire, couvrir*: MAPPE clav. XI p. 15
195: et obturabis diligenter os ampulle, et gipso -es.

2. **oblinio** 4. [oblenio] *apaiser, calmer*: UGUTIO s. v.
lenio: -o, -is, id est placare.

oblino, -levi, -litum 3. 1) *enduire, couvrir*: a) *au propre*
(PAPIAS: -litus, linitus, superinductus, inceratus): RA-
DULF. CADOM. gesta Taner. 134 p. 699: larga sanic -linit
aedes. ADELARD. BATH. cod. et div. p. 9,7: unguentis
-litos. ALEX. NECK. utens. p. 118: tabellam ceratam...
vel argilla -litam. *spéc.*: *se barbouiller (le visage)*: CARM.
anon. (Sitzungb. Akad. München 1873, III p. 706,14):
huc it non pigra facie gens -lita nigra. b) *au figuré*:
HELM. 50 p. 99,7: pactiones iste apud Kanutum firme,
apud Magnum dolis -lite sunt. 25

2) *boucher (ici par métaphore)*: WALTH. SPIR.
Christoph. II prol. 25: proice quisquilias et hiantes
-line rimas / dictaque commodius in gratum suscipe
munus. 30

3) *(au moral) souiller, couvrir de souillures*: HROTSV.
Pafn. 3,8 p. 171: me sordidulam, milies millenis sor-
dium offuscationibus -litam. EPIST. Hann. 79 p. 128,23
(1057—1064): omnia fere ingenia quadam sordidissima
scientia velut fece -lita sunt et obsoleta. 35

4) *effacer*: VITA Galli 1588: qui nos ad superas
dignetur ducere sedes, -lita cum fuerint viciorum sor-
dida cena. CARTUL. Richar. 89 p. 88 (a. 1138): quorum
nomina ne diuturnitas temporis, -linat in hac memo-
riali cartula ponere curavi. 40

oblio, -nis f. v. *oblivio*.

obliotege [erreur pour bibliotheca] *bible*: CARTA a.
1105 (A. Steiger, Zur Sprache der Mozaraber [Fest-
schrift J. Jud] p. 644): officiarium, missale, -a, comitis
(cf. Lopez Ferreiro, Historia de la... iglesia de San-
tiago de Compostela III app. 18 p. 58 [a. 1105]). 45

obliquacitas, -tis f. [obliquo 1.] *duplicité*: GERARD. IHER.
expl. sent. 190 p. 469: crapule, verborum, -tise adaptantes. 50

obliquatio, -nis f. *position oblique*: GALTER. CASTIL.
Alex. III 32: in tauros quantum geminos sapit ira
leonis, / quos stimulat ieiuna fames, causamque furoris /
adiuvat excusse gravis -o caude.

oblique v. *obliquus*.

obliquitas, -tis f. 1) *caractère de ce qui n'est pas droit, de ce qui est de travers, position oblique*: a) *en parlant d'une chose*: GALAND. REGN. prov. 68 p. 64: quedam
(ligna)... pre nimia tortitudine, nodositate et -te bene
aptari non poterant. *spéc.*, *en parlant d'une raie dans
la chevelure*: ALAN. INS. planct. nat. I p. 431: quoddam
... spatium, sub -te decussata, crinis dividebat litigium,
nec illa, inquam, -s vultui erat detrimento, sed preerat
decori. b) *en parlant du Zodiaque*: JOH. SCOT. gloss.
Mart. Cap. p. 165,6: -s enim signiferi non secundum
naturam est sed secundum positionem terre. ADALBOLD.
comm. Boet. consol. (éd. Silk) p. 21: ex -te zodiaci.
HONOR. AUG. imag. mundi 1,68: he (planete) nec
inferius nec superius propter -tem signiferi vagantes.
ALEX. NECK. nat. rer. I 5 p. 36: de zodiaci -te. ADE-
LARD. BATH. quest. nat. c. 71: huius -tis necessitas.

2) *(par métaphore) en parlant d'un écrit*: a) *ambiguïté, difficulté*: JOH. SCOT. divis. nat. V 38 col. 1010^B:
concatenatus quippe est divine Scripture contextus,
dedalicsque diverticulis et -tibus perplexus. b) *carac-
tère faux, trompeur*: LUPUS epist. I 6 p. 56: non carmen
me scribere, ... sed historiam, que se obscurari colorum
-tibus rennuit.

3) *(par métaphore) en parlant de l'esprit: caractère tortueux*: MATTH. VINDOC. ars vers. II 6 p. 153: satira
sede proxima vicinatur, ... oculis indirectis mentis -tem
testantibus.

1. **obliquo** 1. *forme oblico*: GLOSS. cod. Cas. 401
p. 469,40. UGUTIO s.v. equus. 1) *placer obliquement, incliner*
(GLOSS. cod. Cas. 401 p. 469,40: -cat, trans-
versus facit. UGUTIO: -o, -as, flectere): a) *dans la
nature*: RICHER. II p. 60: in mundi regionibus diversis
stellas -atas. ib. p. 62: per hos quoque circulos eum
circulum -avit. MEGINFR. carm. col. 648^D: sub quo
planete variant per tempora cursum, / orbis zodiaci
sic -atur ab arcto. GUIBERT. Nov. gesta Franc.
VIII 19 col. 822^C: Testor Deum, me, ... vidisse ad
se versum -atas aliquantum die media nubes. JOH.
SARISB. poligr. col. 440^B p. 107 (II 19): cum signis suis
-ant zodiacum. ADELARD. BATH. quest. nat. c. 71:
quod zodiacus a cancro ad capricornum -atus sit.
spéc. se -are: *s'infléchir*: GUILL. TYR. hist. rer. transm.
V 4 p. 198: ab occasu vero solis et septentrione, fluvius
in civitatem se -ans. b) *dans un ouvrage humain: s'évaser*:
GALBERT. BRUG. Karol. c. 74 p. 118: exierunt ... per fe-
nestram in gradibus turre -atam. PETR. COMESTOR hist.
schol. col. 1354^D: fecit in templo fenestras obliquas,
id est exterius angustas et interius -ando diffusas.

2) *traverser en biais*: GIRALD. expugn. II 7 p. 321:
cursum itaque fluminis lateraliter -ans, ... ad oppositam
indemnis ripam nobili transvectus equo.

3) *détourner (les yeux)*: PETR. DAMIAN. epist. LVI
col. 818^D: non facit supercilium, oculos non -at, non

detorquet faciem. LIDIA 215 p. 234: ut rediit sibi mens, -at lumina. GUILL. BLES. Alda 313 p. 142: oculorum -at in illum / fulmen. *par métaphore*: ALAN. INS. Anticlaud. III 163 p. 93: nunc totum lucis acumen / in latus -ans, anfractus querit et umbram.

4) *faire dévier*: a) *par métaphore*: ALAN. INS. planct. nat. p. 521: omnis qui legitimum Veneris -at incessum. b) *au figuré (suivi de in et l'accus.)*: ANDR. SUN. hex. 2191 p. 72: culpam... -avit in anguem. PETR. COMESTOR hist. schol. col. 1073^D: nec ipsa se accusavit, sed -avit peccatum in serpentem, tacite vero in auctorem serpentis. ALAN. INS. planct. nat. p. 497: prudentiam aut in fraudis versutias, aut in verborum ampullositatem -at. *noter l'expression -are in gravamen*: CARTUL. Bass. Font. 59 p. 80 (a. 1145—61): eapropter, ne quis hoc donum honeste factum aliquo modo -are vel obliterare in gravamen ecclesie presumeret.

5) *déprécier*: ALAN. INS. Anticlaud. IV 139 p. 111: tercius a tanta speciei luce parumper / -atur equus, nec enim sibi dona priorum vendicat. *spéc.*: a) *affaiblir (la vue), perdre l'acuité du regard (par suite de la vieillesse)*: EPIST. Hann. 79 p. 128,15 (a. 1057—64): rigent arterie, pavitant labra, frons obscuratur, oculi -antur. b) *abâtardir*: GESTA pont. Autiss. c. 47 p. 382: Heribertus... ex concubina Reingarda nomine nobilitatem paternam materna disparitate -avit (*cf. obliquus C*).

6) *agir contre le droit*: UGUTIO s.v. equus: -o, -as... quasi contra equalitatem facere.

part. prés. obliquans, -tis pris substantivement: celui qui agit de façon détournée: CARTUL. Icaun. t. I p. 445 (a. 1148—1170): propter questiones male -antium enervandas.

part. passé obliquatus, -a, -um pris adjectivement: a) *de travers*: RICHER. II p. 94: a Gallo mox telo -ato confixus. ADAM PARVIPONT. utens. p. 126: quicumque qui malis inequalibus... columpna narium -ata... se uno aspectu prebet notabilem. VINC. KADEL. chron. p. 124: -ato cuspidum vibramine. b) *retors, hostile*: JOH. SARISB. epist. 237 col. 267^B (a. 1168): plerumque -ata mente, legum et canonum, qui munere potior est, potentior est et iure.

2. obliquo 1. v. obliquo.

obliquus, -a, -um formes: oblicus: GLOSS. cod. Vatic. 1471 p. 547,5. ADAM BREM. 3,52 p. 197,1. CARM. cod. Paris. 8812, 2,17. RADULF. LEOD. epist. I p. 514,15. etc. obliquus: ABBO SANGERM. bell. Paris. III 35.

1) *adj.*: A) *oblique, de biais* (GLOSS. cod. Vatic. 1471 p. 547,8: -cum, devexum, decursum. PAPIAS: -a, non directa, contraria, curva. UGUTIO s.v. equus: -us, -a, -um id est non rectus): 1) (*en général*) *placé de biais, fait de travers*: WALTHARIUS 1291: sollers -i delusit tegmine scuti. RADULF. TORT. Bened. 12 p. 291: qualiter ferox taurus... sulcos agens -os.

2) (*math.*) *oblique*: RADULF. LEOD. epist. I p. 514,24:

duo reliqui *anguli*, quos -a linea divisit, rediguntur in quatuor dimidiis. RAGIMB. epist. 4 p. 526,11 (c. 1025): quatuor, igitur, ut arbitror, sunt genera linearum: rectum, -um, curvum, circulare. ib. p. 526,20: alii duo anguli, hebes et acutus, formantur ex lineis plus vel minus -is. ANON. circ. p. 537: -a vero *linea* que a dextera in sinistram, sic, / vel a sinistra in dexteram ascendit vel descendit, sic.

3) (*astron.*) *oblique*: WANDALB. mens. 81: stellis huic Aries ternis denisque coruscat, / signorum -o qui fulget in ordine primus. RICHER. II p. 62: per hos quoque circulos eum circulum obliquavit, qui a Grecis loxos vel zoe, a Latinis -us vel vitalis dicitur, eo quod animalium figuras in stellis contineat.

4) *en parlant d'une fenêtre: évasé*: PETR. COMESTOR hist. schol. col. 1354^D: fecit in templo fenestras -as, id est exterius angustas, et interius obliquando diffusas.

5) *en parlant d'une route: (chemin) de traverse*: BRUNO QUERF. frat. 22: cruentis faucibus hians lupus -a via contra se furendo et currendo venit.

6) *en parlant de la démarche: boiteux*: WOLFHARD. Waldb. 4,2 (1): gressu tamen -o... oratorium adiit *claudus*.

7) *en parlant du regard*: a) *qui regarde de côté*: VITA Theod. Andag. p. 47,33: -o lumine respectans, ne... quem videbat... puer desiliret. b) *louche*: GALAND. REGN. prov. 24 p. 50: tot... homines videmus... hos retortis pedibus, illos -is oculis esse. GUILL. TYR. hist. rer. transm. XV 17 p. 686: oculis aliquantum -is, non tamen ad indecentem modum.

B) *mal disposé envers quelqu'un*: 1) *en général*: HRABAN. homil. II 36 col. 213^C: Iudeis compellentibus... -um iudicem videns, coactus appellavit Cesarem (sc. Paulus). GESTA Franc. expugn. Hier. 44 p. 522: quia ipse Balduinus et ipse patriarcha Daimbertus invicem aliquatenus -i erant propter quasdam suspiciones et populi submurmurationes. DAN. BECCL. Urb. Magn. 724: sepius -us fit rectus amicus. ib. 727 p. 26: in minimis non sis -us amicis.

2) *en parlant de l'expression du visage: fourbe, retors*: WALTH. SPIR. Christoph. I 4: -o et dedignant admodum vultu aras et compagensium cerimonias... preterit. HUGO PRIMAS carm. I p. 113,17: hospes at astutus -o lumine ridet. GAUFRID. VINDOC. epist. IV 7 col. 151^C: nos torvo vultu et -o oculorum lumine inspicere. PETR. VENER. epist. IV col. 331^D: niger... monachus album fortuito occurrentem -o sidere respicit.

3) *à double sens (en parlant d'un discours)*: REMIG. comm. Mart. Cap. V 235,22 t. II p. 90,5: 'ductus' tres, scilicet figuratus, -us et mixtus... -us est quando oratores timore tyranni territi nihil aperte audent dicere.

C) *en parlant de la filiation: qui a une origine illégitime*: ADAM BREM. 3,52 p. 197,1: Willelmus, cui

pro oblico sanguine cognomen est bastardus. VITA Edw. f. 42 p. 20 (éd. Barlow): quidam filiorum eius Haroldus -o ut aiunt sanguine natus.

D) (*mus.*) *mineur*: Ps. HUCBALD. ton. p. 213: qui plagis protus, id est lateralis vel -us primus dicitur.

E) (*gramm.*) *oblique (en parlant des cas)*: SMAR. carm. I p. 611, VII: de casibus... / nam prius rectus, vocitatur -us et alter, / hic genitus, generans dicitur ille tamen. JOH. SCOT. gloss. Mart. Cap. 121,9 p. 79,1: lien et rien et gluten e observant ante ultimas syllabas in -is casibus. ABELARD. gloss. peri erm. p. 356,9: causalia vero sive -a omnia dicimus quecumque sequuntur post presens indicativi modi.

II) *subst.*: A) *masc.*: *cas oblique*: HUGO S. VICT. gramm. p. 290,37: sciendum autem quod omnium participiorum tam recti quam -i constructionem sequuntur verborum suorum. UGUTIO s.v. eo: iste nominativus iter est in usu sed eius -i non, et isti -i itineris, itineri sunt in usu.

B) *neutre*: 1) *biais, détour*: DIPL. Henr. II 496 p. 633,16 (a. 1023): terminus vadit... a recta via per -um unius callis.

2) *dans des expressions formant locutions adverbiales*: a) in -um: $\alphasens propre) *de biais, de travers*: GESTA Franc. expugn. Hier. 33 p. 512: avulsus est ab eis quantum iactus est lapidis versus montem Oliveti in -um, ut oraret. ADAM SCOT. ordin. can. Prem. 6,5 col. 491^B: oculos in -um vertit. STEPH. LICJAC. Steph. Mur. 19 p. 115,8: nasum curvaverat in -cum. GIRALD. gemma II 13 p. 229: oculos in -um trahens. β) *au figuré*: HADR. II epist. 19 p. 722,13: a via veritatis in -um deflectere. b) per -um: α) (*au propre*) *obliquement*: DIPL. Otton. II 174 (a. 978): hanc cartam... quodam caractere per -um ducto more nostro firmavimus. RAGIMB. epist. 4 p. 526,21 (c. 1025): si intra lineas recti anguli due linee iunguntur per -um. UDALR. consuet. Clun. II 4 col. 704^A: utramque manum coniunge per -um. β) (*au figuré*) *indirectement*: RUFIN. summa 4,1 p. 274: per -um datur intelligi. SUMMA Trec. p. 190,3: quemadmodum universitas directo relinquatur dictum est. Nunc autem quomodo per -um relinqui possit, veluti in codicillis, dicendum. c) ab -o: *de biais, de côté*: LAMB. ARD. hist. Ghisn. 58 p. 590,16: ab -o veniens sagitta stetit in capite Ardensis domini. d) ex -o: α) (*au propre*) *de côté, venant de côté*: RADULF. TORT. Bened. 27 p. 324: africanum vehementem, qui ex -o flans, vapores incendii... ab eo omnimodis arceret. ROB. MON. REM. hist. Hier. VII 11 p. 831: ventus flans ex -o. β) (*au figuré*) *en prenant une voie détournée*: RATHER. conf. col. 417^A: non verebatur aliquem ex -o respondere valere. id. epist. 9 p. 48,12: provocaverunt me... quibusdam obloquiis, non quidem in facie, sed ex -o. RUFIN. summa 12,2 p. 328: datur ex -o intelligi.$

oblique adv.: 1) *de biais, obliquement*: UDALR. consuet. Clun. II 4 col. 703^C: duos digitos qui pollicem sequuntur paululum divisos pone -e super alteros digitos. ADELARD. BATH. quest. nat. 71: cur *planete* -e recedant. HUGO S. VICT. pract. geom. I p. 43,559: hypotenusa est visionis radius, ab oculo metientis -e descendens in latus fundi. 2) *de manière détournée, indirectement*: GIRALD. gemma II 36 p. 347: culpam suis aperte, sibi vero -c, imponens. id. expugn. I 46 p. 305: provectiones eiusdem annos... -e aspiciens. id. topogr. III 32 p. 178: -e satis... respondit. 3) (*jur.*) *subrepticement*: GALBERT. BRUG. Karol. c. 120 p. 174: pro comitatu -e tradito ibidem restitisse duci et Wilhelmo comiti. 4) (*philos.*) *d'une manière complexe*: JOH. SCOT. versio Dion. Ar. III 4 col. 1133^C: -e vero anima movetur, non intellectualiter et potenter, sed rationaliter et investigiose, et ut commixtis et transitoriis operationibus.

oblisus, -a, -um v. *oblido*.

oblita, -e f. v. *oblita*.

obliteo 2. *se cacher*: PAPIAS: -eo, -es, -ui, -ere, latere.

obliteratio sive oblitteratio, -nis f. *forme* *obliteracio*: CARTUL. Bern. I 5,74 (a. 1182).

1) *action d'effacer*: ANNAL. Pegav. pref. p. 234,18 (c. 1148–49): ne qua videlicet vetustatis aut oblivionis -ne favoralis eorum vita... mortalium animis excideret. *spéc.* in -nem: *pour effacer*: CARTUL. Templ. 231 p. 156 (a. 1141): intendens animum quid in meorum -nem peccaminum Deo reconsignarem.

2) *oubli*: GERARD. MORES. delib. p. 68: fuerunt multi informatores... quorum longi temporis senio et incuria tepidorum -ni beatissima... commendata sunt studia. RIGORD. 6 p. 15: audierat enim multoties a pueris... et hoc sine -ne memorie commendaverat. CARTUL. Bern. I 5,74 (a. 1182): iuris advocatie sue... nulla deinceps mencio exurgat, sed perhempni -cione sepulta penitus depereat.

oblitero sive oblittero 1. 1) *effacer les lettres, effacer ce qui est écrit*: RICHARD. LOND. EP. dial. scacc. II 2 p. 74: si dum corrigitur inventus fuerit error, non debet subducta linca cancellari set nec abradi,... immo potius in quo erratum fuerit debet penitus -ari, ut quod scriptum fuerat, nulli pateat.

2) *effacer du souvenir, livrer à l'oubli* (PAPIAS: -atur, deletur, de memoria exit, oblivione obscuratur... -atum, deletum, obscurum, oblivioni datum. UGUTIO s.v. lego: -o, -as, delere, oblivioni tradere): a) *en général*: RUOTG. COL. 5 p. 7: -atas diu septem liberales artes. UFFING. Ida proem.: huius perplura miracula vel antiquitate temporum, vel scriptorum inopia -ata, nobis manent incognita. LAMB. HERSF. annal. a. 1075 p. 216,10: vir... omnibus... invisus, propterea quod in diebus eius Fuldense nomen multis calamitatibus... attritum et pene omnino -atum fuisset. b) *dans le*

*préambule ou la formule comminatoire d'une charte ou d'un diplôme: α) -o renforcé par oblitio: TRAD. Corb. 363 (a. 843–56): ne umquam oblivione -eretur, iterum alia vice cam tradidit. Dipl. Otton. I 90 (a. 947): ut hec nostre regalis concessio nulla oblivione unquam -ari valeat. CARTUL. S. Alb. Andegav. I 196 p. 225 (a. 1146): res gestas litteris tradere... ne oblivione -ari... possint. β) *seul*: ACTA Pont. 8 p. 14,16 (a. 1100): quasi nostram -are cartulam velit. CARTUL. Bass. Font. 59 p. 80 (a. 1145–61): ne quis hoc donum honeste factum aliquo modo obliquare vel -are in gravamen ecclesie presumeret. CARTUL. S. Lupi Trec. 27 p. 51 (a. 1158): ne temporum vetustate, vel invidiorum malitia, vel -ari vel immutari posset in posterum, scribi... precepimus. ACTA pont. Rom. Gall. I 83 p. 278 (a. 1160–62): quod hominum infirma memoria diutius retinere non potest, ipsarum lectione -ari non valeat. COD. Croat. p. 176 (a. 1181): quoniam diuturnitate temporum benefactorum sepius -atur memoria. c) *par métaphore: effacer*: FRITHEG. Wilfr. 1205: sint rata quae sanxit, non haec -et usquam / aut regalis apex aut ecclesiasticus ordo. PETR. DAMIAN. carm. B 3,5 p. 84: que primus Adam scripserat, secundus -at. HUGO S. VICT. quest. ined. 29 p. 205: illius in nobis -avimus imaginem, nostram sibi adaptavit infirmitatem.*

3) *détruire*: a) *en parlant de choses concrètes*: RATHER. phren. col. 387^C: quamvis maximam nuper eorundem (*voluminum*) fama sit eum -asse partem. ANNAL. Pegav. a. 1101 p. 246,52: prioribus edificiis -atis, potiora cepit construere. b) *en parlant de choses abstraites*: HILDEB. epist. I 8 col. 157^A: cupiditas leges -at. CARTUL. eccl. Erf. 97 p. 53,7 (a. 1185): omnimodis cepit satagere, ne grata Deo societas aliqua -aretur antiquitate. c) *numism.*: PETR. DAMIAN. epist. II 1 col. 256^D: quod si ipsius monete -ata vel detrita sit regula, postquam metallis imprimitur, non nummus, sed paracaraximus (id est, sine nota) invenitur.

part. passé oblitteratus, -a, -um employé adjectivement: funeste: CHRON. S. Michael. Mos. p. 37: ne -ata negligentium sive imperitorum desidia, inferant loco inremediabilia dispendia.

oblitio, -nis f. [?] *choix*: GLOSS. cod. Cas. 401 p. 470,58: -o, electio.

oblito 1. [oblitus; cf. REW 6015] 1) *cesser*: GLOSS. cod. Cas. 401 p. 469,49: -avit, desiit, excessavi (*sic*).

2) *cache, gêner*: ADAM PARVIPONT. utens. p. 121: intuitum veprecule -antes.

oblitteratio, -nis f. v. *oblitteratio*.

oblittero 1. v. *oblitero*.

oblivetum, -i n. v. *olivetum*.

oblivia, -e f. v. *oblia*.

oblivicacio, -nis f. v. *obligatio*.

oblivico 1. v. *obligo*.

oblivifer, -a, -um. [oblivium et fero] *qui apporte*

l'oubli: FLODOARD. Rom. pont. (AASS Mai. VII) p. 587: pressa -um proflabant pectora poclum / nuntia, dum pape hec secreta silentia rumpunt.

1. **oblivio**, -nis f. *formes*: hoblivio: CARTUL. Imol. I 4 p. 12,5 (a. 1019). oblio: GLOSS. cod. Cas. 401 p. 435,32. obliuio: ACTA Pont. 95 p. 135,20 (a. 1177–78).

1) *action d'oublier, oubli*: A) *définitions*: PAPIAS: -ni trado, contemno, de memoria exit mihi. BURG. Pis. transl. Joh. Damasc. fid. orth. p. 130: -o autem est memorie ablatio. HENR. ARIST. transl. Plat. Phedo p. 30,24,75^d: nonne hoc dicimus -nem sciencie amissionem.

B) *en général*: EINH. Carol. prol.: que... -ni tradantur. CARTUL. Sax. 869 t. III p. 14 (a. 948): minime in -ne habui quod. PETR. ALF. disc. cler. p. 45: quem rex -ni tradidit. ORD. VIT. hist. VIII 17 t. III p. 377: aliaque plurimaque -ne abolita sunt, ab ore ipsius audivi. GIRALD. topogr. III 34 p. 181: -ni cuncta tradiderat.

C) *dans le préambule d'une charte ou d'un diplôme*: CARTUL. S. Mar. Avenion. 43 p. 48 (a. 1075–1119): et hec est illa gravis quercimonia quam numquam -o delebit. CARTUL. S. Launi Toarc. 30 p. 29 (c. 1120): quoniam habentium prolixitate temporum magna que rerum varietate et hominum rebus gestis plerumque accidit -o. DOC. S. Quir. Pruv. 8 p. 232 (a. 1159): in remotione totius -nis vobis in perpetuum... confirmo. ACTA pont. Rom. Gall. IV 68 p. 180 (a. 1155): ne in -nem temporis processu deveniant, fidei committere litterarum. CARTUL. Salem. 30 (a. 1184): ut autem huius delegacionis continencia nullam alicuius -nem vetustatis patiat. COD. cath. Cracov. I p. 10 (a. 1189): ut ergo hec omnia... robor optineant contra omnis... -nis incommodum. GUILL. CASS. II 1701 p. 236 (a. 1192): si -o vel iustum Dei impedimentum intervenerit. *à noter l'expression signifiant oublier*: THIETM. 4,74: ne sit apud me in aliqua -ne.

D) *formules métaphoriques comparant l'oubli*: 1) *à ce qui cache, ce qui voile*: EINH. Carol. prol. p.1: -nis tenebris aboleri. CARTUL. archiep. Magd. 367 (a. 1180): ne factum nostrum... aliqua nebula -nis valeat obtenebrare, ... volumus. 2) *à ce qui ronge, ce qui dévore*: CAND. TREV. ? epist. 1 p. 484,34: rubigo -nis. WIPO gesta epist. p. 3: ne virtus memorialis obducatur -nis rubigine. CARTUL. S. Florent. Pictav. 42 p. 59 (c. 1051): rerum gestarum noticiam edax solet -o consumere. 3) *personnifiant l'oubli*: WALAHFR. carm. 5,5,81: si non -o memet / presserit. EPIST. Ratisb. 1 p. 274,8 (XI s. ex.): quasi ea possim in memorie sinum revocare, que -o, diligentie noverca, extinxit. SIGEBOTO Paulin. 48 p. 934,8: mater negligentie -o. CARTUL. S. Joh. in Vall. 103 p. 55 (a. 1179): subrepens -o, noverca memorie. VINC. KADEL. chron. p. 2: veras patrum effigies de sinu -nis... excidere.

II) *perte de la mémoire*: A) *due à la vieillesse*: LUPUS epist. (= EINH.) I 3 p. 16: ad revocationem mortis

revocet, quam ad spem et amorem longevitatis otium atque -o senectutis illexerat. *ib.* I 7 p. 58: ad -nis remedium.

B) (*méd.*) *due à la maladie: amnésie:* HILDEGARD. *caus.* p. 195,13: de -ne. Homo qui absque voluntate sua obliuosus est, urentem urticam accipiat. *ib.* p. 97,9: multotiens velut in -nem sui ducuntur. UGUTIO *s.v.* veto: qualibet infirmitas quam habent veteres vel iuvenes ex consueto, sicut est -o, gravitas, guttositas.

III) *action de ne pas attacher d'importance, de ne pas retenir (par vertu):* CERBAN. *transl.* Max. II c. 47: in furore ... longanimitas et -o iniurie ac mansuetudo sistunt eum et non sinunt crescere.

IV) *négligence:* A) *en général (sens fort):* DIPL. *Henr.* II 525 (XI s. *med. spur.*): quoniam per incuriam res ecclesiastice sepiissime solent subiacere dispendio, multa quoque monasteriis quam ecclesiis prioris seculi tulit -o.

B) *dans le domaine moral:* 1) *absol.:* GUILL. S. THEOD. *medit.* IX p. 204: mala mea que patent nec te nec me latent; sed sunt plura que me per cecitatem meam vel -nem latent. 2) *avec le gén.:* HRABAN. *epist.* 33 p. 466: ne -o preceptorum Dei in populo fieret. ORDO *Illyr.* col. 1318^C: sollicitudo terrena, -o anime, negligentia sanctitatis.

V) (*théol.*): A) *oubli de Dieu, perte de la grâce:* 25 *CARTUL.* S. Mar. de Firmit. 20 p. 56 (a. 1147): instabilitas et -o ex quo primi parentes vetitum gustaverunt in paradiso multum prevaluerunt in genere humano. *SENT. divin.* III p. 29: dum his que promittebat (*Satanas*) fecit intendere, sic corruiit homo de memoria in -nem. 30

B) *méconnaissance de la vérité révélée:* RUP. TUIT. *Joh.* 14 col. 800^C: quid enim est -o vel ignorantia veritatis, nisi cecitas vel tenebre mentis?

VI) *objet digne d'être oublié:* OTTO FRIS. *chron.* 8,28 p. 400,4: qua in re sciendum est duas esse scientias duasque -nes (*cf.* *Isaic*, 65,17).

2. *oblivio, -nis f. pour oblatio: redevance:* *CARTUL.* S. Petri Carnot. t. II CLXV p. 381 (1135—1143): tota avena de -nibus et XII solidis de obliuiis.

obliviosus, -a, -um 1) *qui oublie, oublieux:* a) *sens général:* THIETM. 8,8: hominum vitam piorum, quam ego culpabilis et -us nimis, superius dicendam preterivi. LANFR. *const.* p. 80: si quis -us non inceperit, cum incipere debet responsorium aut antiphonam ... ipse (*cantor*) debet esse provisus et paratus. *CHRON.* S. Petri Besuens. p. 318 (c. 1031—32): quia homo -um est animal. BERNARD. *serm. sup. cant.* t. I 26 p. 172,7: improvidus et -us, et commonebat me. *ACTA Pont.* 70 p. 106,1 (a. 1166—67): memoria -a et labilis. GIRALD. *gemma* II 27 p. 296: debet *prelatus* Manasses esse, hoc est -us, obliviscens scilicet populum suum et domum patris sui. *à noter l'expression* auditor -us: *auditeur oublieux* (*cf.* *ep. Jac.* 1,25): LIUTG. *Greg.* 13 p.

78: divinam Scripturam legens vertit in opera, et non auditor -us factus sed factor operis in lege Dei semper erat. *CARTUL.* Ursicampi 342 p. 208 (a. 1158): non auditor -us sed factor illius dominici precepti.

b) (*méd.*) *amnésique:* HILDEGARD. *caus.* p. 195,13: de oblivione. Homo qui absque voluntate sua -us est, urentem urticam accipit.

c) *qui ne tient pas grief de, qui oublie volontairement (avec le gén.):* LIUTG. *Greg.* 12 p. 77,15: quod tamquam parvulus tam -us iniuriarum, tamque tenax virtutum fieri valuit? WALAHFR. *homil.* in *Matth.* 10: Christus enim est -us peccatorum nostrorum.

d) *qui néglige (avec dat.):* HELGAUD. *Rob.* 28 p. 130: ut tamen numquam fuit illi Deus -us.

2) (*en parlant d'une qualité abstraite*) *dû à la négligence:* RUP. TUIT. *Joh.* 8 col. 556^A: non per -am ignorantiam, sed per insidiosam malitiam dixerunt.

3) (*en parlant d'une chose*) *digne d'oubli:* *CARTUL.* Turg. II 71 p. 250,4 (a. 1199): omninoque -um factum illud cassatum esse volumus.

obliviose [obliviosus] 1) *en apportant l'oubli:* *CARTUL.* S. Savin. *Levitan.* p. 249 (a. 1059—1078): evolutis multorum -e annorum curriculis.

2) *d'une manière négligente:* *COD.* *Udalr.* 146 p. 262,25 (c. 1110): viginti enim annorum tempus ... pertransiit, ex quo dubia illa causa excommunicationis sonuit. Si excommunicatio potest dici, quam modo -e et inreventer commemoratis. *à noter la litote* non -e: *de manière délibérée:* GUIBERT. *Nov. gesta Franc.* VIII 29 col. 820^C: diabolus videlicet non -e preterisse hominem, sed ex ipsa sui ostensione et effectu enuntiasse quid voluerit.

obliviscor, -tus sum 3. I) *sens actif:* A) *perdre le souvenir de, oublier* (UGUTIO *s.v.* leo: -viscor, -visceris, -tus sum, ... memoriam alicuius rei amittere): 1) *avec le gén.:* THIETM. 7,14: ut ... mei non -viscatur. DIPL. *Henr.* II 99 (a. 1005): quatinus his utendo seniorisque nostri Ottonis memoriam habendo ... nostri quoque ... non -viscendo. *VITA Burch.* *Worm.* *prol.* p. 832,4 W: dixisti ..., te non adhuc esse -tum mee interrogationis.

2) *avec l'accus.:* *ANNAL.* *Camald.* I *append.* LXII col. 149 (a. 999): cur modo illa -tus es? HELGAUD. *Rob.* 30 p. 138: vultus sui presentiam aspiciens, quis non est -tus dolos? SUGER. *consecr.* *Dion.* 1 p. 213: carnalia desideria in admirationem et spectaculum aliorum -viscuntur.

3) *avec l'abl.:* *ETHELWERD.* IV 2: -ti classe ... feruntur.

4) *constructions:* a) *prop. infinitive:* GUILL. *PICTAV.* *gesta* p. 6: extinctos fuisse truculentia Danica sue gentis nobilissimos minime -ti sunt. b) *infinitif seul:* LIUTG. *Greg.* 14: quod et utique agere non est -tus. *EGBERT.* *LEOD.* *rat.* I 384 p. 84: familia domus -viscitur ignem struere cum ceperit manducare. c) *complétive*

introduite par quia: GERH. SACERD. epist. p. 344,9: non -viscatur quia, quid superventura pariat dies, nescitur.

B) *oublier la présence de*: GERH. AUG. vita Udalr. 17 p. 406,16: illius vero episcopi in posteriori rostro navis sedentis -ti sunt.

C) *négliger*: 1) *avec le gén.*: BERTHOLD. CONST. annal. a. 1068 p. 274,8: legitime coniugis adeo -viscitur. RAYM. POD. 20 p. 295: cum tanta letitia et securitate naute eos susceperunt, ut navium ... suarum -viscerentur.

2) *avec l'accus.*: HROTSV. Cal. 8,1 p. 139: hoc decet tui sanctitatem, ut non -viscaris in te confidentem. ADREVALD.(?) transl. Bened. 2 p. 3: nequaquam -tus sui destinationem desiderii, in supradicto agello cepit edificare habitationes utiles monachis. SIGEBERT. GEMBL. gesta p. 531,25: -ti illam sententiam qua sanctus Benedictus nos regulariter informat. BERTHOLD. CONST. annal. a. 1077 p. 304,15: vite sancte et religiose propectu in dies se semper in anteriora extendens et posteriora -viscens. AELR. Edw. reg. col. 785^D: usquequo -visceris me in finem? COD. Pray 21v.: Dominus meus, non me -viscaris in finem (cf. VULG. Ps. 73,19).

3) *avec l'abl.*: ADALB. DIAC. Martin. p. 254,5: -ti sunt eadem pugna.

D) *ne pas tenir compte de*: 1) *en général*: RADULF. GLAB. hist. IV, VII 22 p. 110: veluti pugne -ti, fugam arripere temptantes.

2) *dans le domaine moral*: CAND. FULD. Eigil. I 5 p. 225: ut -viscaris fraternitatis et humanitatis tue circa nos. IVO epist. I p. 76 (a. 1092): apostolice conversationis, qua vivere optatis, -ti. GESTA Franc. expugn. Hier. 15 p. 500: ascitisque mulierculis quas ante dimiserant a se, ut dictum est, -ti sunt Domini qui salvavit eos. VINC. KADL. chron. p. 175: fidei -viscuntur et principis.

E) *laisser par inadvertance*: PETR. ALF. disc. cler. p. 42: -ta fuit candelam in thalamo.

F) *perdre*: HROTSV. Dulc. 11,4 p. 132: non tibi, Domine, non tibi hec potentia insolita, ut ignis vim virtutis sue -viscatur, tibi obtemperando.

II) (*sens passif*) *être oublié*: WALAHFR. carm. 5,76,54: 40 nunc -ta mihi iam sunt Alamannica rura. EPIST. var. I 33,14: quod hospitalitas antiqua non -viscatur. HROTSV. Mar. 745 p. 25: -ta rabie. THIETM. 8,18: Baldericus reconciliatur et promissio divina -viscitur. *à noter spéc. l'emploi de l'adj. verbal*: DIPL. Henr. III 35 (a. 1040): 45 ob remedium anime pii genitoris nostri ... a nobis ... nunquam -viscendi. ADAM BREM. 2,82 p. 141,8: vale in Christo, pastor amabilis, et tuo gregi nunquam -viscende. *formules équivalent à une tournure impersonnelle*: *on oublie*: CARTUL. Rhen. med. I 190 (a. 948—50): 50 citius enim ... poterit -visci, quicquid litterarie commissum non fuerit scriptioni. CARTUL. Rhen. inf. IV 605 (a. 1021—1236): quia vero post pusillum ... -viscitur quod hodie factum fuerat.

part. passé oblitus, -a, -um I) *pris comme adjectif*: A) *oublié*: GLOSS. cod. Cas. 401 p. 435,31: aboliti, libiti, -i, oblivionem traditi.

B) *oublieux, qui oublie* (GLOSS. cod. Cas. 401 p. 5 469,47: -us, amens factus). 1) *avec le gén.*: RATHER. Metr. col. 464^C: unde, miserime, ac preteritorum -e. THIETM. 2,9: Avarés, quasi iam perpetrati sceleris -i, adversum nos arma commoverant. ANDR. FLOR. mirac. Bened. IV 7 p. 261: prefatus demoniacus omnimodis sui -us, ad horam traditur Sathane in interitum carnis. VINC. KADL. chron. p. 14: sue ... -i dingnitatis. 2) *avec l'abl.*: EPIST. Mog. 18 p. 347,22: si hac -us fuero, que me... ditavit. 3) *suivi d'une prop. infinitive*: CHRON. S. Michael. Mos. p. 25: quippe ut cibi potusque pleni- 15 tudine hylaris, cubitum perrexit, credo ignarus aut -us se sancte Crucis signo tueri.

C) *négligent*: 1) *absol.*: ACTA duc. Norm. 162 p. 352 (a. 1050—64): homo militie seculari deditus et multis peccatis obvolutus ... et beneficiante etiam communi- 20 onis etiamsi non obsecutor idoneus, non tam penitus -us. 2) *suivi du gén.*: GIRALD. gemma II 11 p. 224: mulier ... totius religionis et devotionis -a ... securim in altum erexit.

D) *qui perd conscience*: VITA Fiac. 61 p. 614^B: factum est ut inter acerrimos dolores velut -us et insensibilis in terram corrueret.

II) *subst. n.*: A) (*sing.*) *oubli*: DOC. S. Teon. Tarvis. 17 p. 70 (a. 829): que nobis super in -o remanse. B) (*plur.*) *négligences*: GIRALD. gemma I 37 p. 113: septem itaque 30 casus sunt in quibus exprimere peccata non oportet, sed ad generalis potius confessionis medelam recurrere: -a, venialia, delicta, adiuncta, redeuntia, peccata voluntatis opere secuto et originalia.

oblivium, -i n. *oubli (au pluriel)*: WALAHFR. carm. 5,24,40: nomen adauctum / mente recordabar, reli- 35 quorum -a passus. id. hort. 264: ut immensis optata -a mentem / exuerent curis.

oblivus, -i m. [*pour oliva*] *olivier*: COD. Ver. 189 p. 286,14 (a. 853): eos -os colterare.

oblivio, -nis f. v. *oblivio*.

obllico l. et *oblligo* l. v. *oblligo*.

oblocacitas, -tis f. [*ob et loquacitas*] *bavardage*: GERARD. IHER. conf. spec. 31 p. 372,12: de gulositate vestra, de elatione vestra, de pigritia vestra, de -te vestra.

obloco l. [*ob et locare*] *ébranler (sens moral)*: PAUL. FULD. Erh. 1,4: non obcecabateumquamavaricia, non -avit eum desperatio, non inquietavit eum murmuratio.

oblocutio, -nis f. 1) *contradiction, critique*: ADAM BREM. 3,56 p. 201,20: contentiones et pugnas, -nes et blasphemias et quecumque maiora scelera commiserint in ebrietate. BERNOLD. CONST. libell. IX 1: mihi conquerendo retulisti -nem quorumdam de ordinatione ... Constanciensis episcopi. URBAN. II epist. 248 col. 518^B: adversus te -nis vocem auferimus. GERHON. epist.

3 col. 491^A: parum curo de quorumdam contra me-nibus.

2) *opposition, empêchement*: CARTUL. Rhen. inf. I 510 (a. 1188): absque alicuius contradictionis -ne ... contradidimus.

oblocutor, -is *m. contradicteur*: RICHER. IV 98 t. II p. 310: sic -em adorsus est. PETR. DAMIAN. epist. V 8 col. 350^D: dicturus est -r quia... nosmetipsos... castigare propriis manibus non debemus. BERNOLD. CONST. libell. IX 2: volo ut illi nostri -es causam diligenter investigent et ... iuxta statuta sanctorum patrum fideliter examinare studeant.

oblongo 1. [ob et longus] *prolonger*: NIVARD. Ysengr. 1,280: ancipites tricas tenui discriminat hora, / longius -ans ante parumque retro.

oblongus, -a, -um *forme oblungus*: ADAM PARVIPONT. utens. p. 126. *oblong* (UGUTIO s.v. licn: -us, -a, -um; -um est quod in medio dilatatur et in capitibus stringitur): WALAHR. hort. 176: -o scemate ventrem demissum. RUD. FULD. mirac. 14 p. 339,39: arcam -am quadrangulo scemate factam. ANON. geom. II p. 347,12: in omni sphaera sive rotunda sive -a. RUODL. XIV 9: dentes -i moti stant ut ruitur(i). GUILL. TYR. hist. rer. transm. VIII 2 p. 323: forma quidem -a et parte altera longiore. GIRALD. topogr. II 28 p. 113: poma alba et -a. *employé substantivement: de forme oblongue*: OTTO FRIS. gesta 2,13: altissimis et scopulosissimis alpinis, in -um ductis.

obloquens, -tis *m. v. obloquor*.

obloquium, -i *n.* 1) *critique, reproche*: EKKEH. IV cas. Gall. 3: comitantur, ut assolent, in absentem -a. ib. 128: -a quedam iterum in nos susurrari regibus sciverat. GUILL. MALM. gesta pont. I 47 p. 78: cum ... eorum -a honesta diu conversatione vitasset. HELM. 96 p. 188,28: alii odio concitati minus pepercerunt -is. CARM. Bur. B 60,4,3: grave ferens imperium, vilipendens -um.

2) *paroles, discours*: DOC. S. Florb. III 22 p. 380^C: quid referam pietatis opus, quod me peregrinum / -is letis dum fovet, addit onus.

obloquor, -cutus sum 3. 1) *contredire, critiquer* (PAPIAS: -itur, obmurmurat, obstreperit, obtrectat. UGUTIO s.v. loquor: -quor, contra vel male loqui et est obtrectantis): a) *absol.*: ACTA pont. Rom. Gall. IV 363 p. 518 (a. 1196): quod multis ex vobis datur materia -quendi et in vobis enervari videtur ecclesiastica disciplina. b) *intrans. (avec le dat. de la personne ou de la chose critiquée)*: ADREVALD. mirac. Bened. 27 p. 61: primoribus magis sibi invicem invidere et -qui, quam regni utilitati consulere, placuit. HRABAN. univ. VI, I col. 155^B: qui potestati divine nefandis dogmatibus -quantur. RATHER. phren. col. 388^B: non maledicas surdo, neve -quaris absentem. PETR. COMESTOR hist. schol. col. 1692^B: blasphemus enim est, qui ex invidia -quitur veritati. GIRALD. gemma I 7 p. 24: consuetudinibus au-

tem non -quimur. c) *avec contra et l'accus.*: CERBAN. transl. Max. I 69: homines contra quoslibet -quentes. d) *trans.*: GODESC. SAX. div. I p. 161,14: ut contentiosi nihil possint -qui nil reniti. EPIST. Hann. 22 p. 52,17 (c. 1073): illud etiam indignantes et -quentes.

2) *dire fausement, à tort*: ROB. MELODUN. (R. Heinzmann, Die Unsterblichkeit ... p. 95,465): si enim corpus, quod hominem esse -quantur.

3) *parler, prononcer des paroles*: GERARD. IHER. Steph. Mur. 1 p. 278,55: et si -cuti sumus, Domine, ista sic dicentes: Ne memineris iniquitatumstrarum.

part. prés. obloquens, -quentis *employé substantivement: adversaire, contradicteur*: CARTUL. S. Mar. Avenion. 105 p. 112 (a. 1063): quatinus... contra -quentium garrulitatem veritatis teneant fundamentum. HUGO FLAV. chron. II p. 438,53: obtendat contra -quentes et subsannantes... clipeum defensionis. PETR. VENER. epist. I 20 col. 99^C: claudatur ad -quentium vel murmurantium detractionem. NICOL. CLAR. epist. 3 col. 1596^C: relisis -quentium faucibus, perpetuum silentium susurrantibus et invidiosis indixit.

oblucido 1. [ob et lucidus] *obscurcir, cacher*: UGUTIO s.v. luceo: -o, obscurare, tegere, cooperire.

obluctatio, -nis *f. résistance, empêchement*: VITA Annon. I 2,15 p. 490a, 36: nulla ... in liberandis eis morarum -o, ... hortantis eos ad fugam voce sunt commoniti.

obluctor 1. *forme oblutor*: UGUTIO s.v. nitor. *lutter, résister*: 1) *au propre*: DUDO Norm. IV 86 p. 242: telis lanceisque pugnando confractis, -abantur fortiter mucronibus extractis.

2) *au figuré* (PAPIAS: -ari, contradicere, contra leges venire): a) *absol.*: VITA Burch. Wirz. I 2: divina ... dispositione imponendo mihi oneri non -or. GUILL. S. THEOD. cant. p. 48: hic aliquando in oratione non sine labore ac certamine -ando omnem incursantis imaginationis caliginem superare sibi videtur. b) *avec le dat.*: IVO epist. I p. 116: adversariis Romane Ecclesie ... -atur. REIMBALD. LEOD. strom. 38,1 p. 71: stultum est -ari velle veritati. c) *avec adversus et l'accus.*: PETR. DAMIAN. epist. VIII col. 469^B: adversus malignos spiritus ... iugiter -antes.

part. prés. obluctans, -tis *employé adjectivement: rigide, résistant*: PAPIAS: pertinax, rigidus, durus.

part. passé obluctatus employé adjectivement: repoussé, rejeté: JOH. ALT. Arch. III p. 277: solo fit amicior usu / cœnula luctanti, minus -ata palato.

oblucuvio 1. [oblucuviasse] *agir de façon irraisonnée*: CARTUL. S. Petri Carnot. I, X p. 12 (XI s.): quicquid enim monachorum usibus eximius presul concesserat -ans, quasi sibi subreptum deplorabat.

obludo 3. *railler, tourner en dérision*: UGUTIO s.v. ludo: -o, male vel contrarie vel contra ludentem ludere. **oblungus**, -a, -um *v. oblongus*.

oblustro 1. *faire le tour de*: GLOSS. cod. Cas. 401 p. 469,51: -ans, circumiens.

obmallo 1. [ob et mallo 1.] *forme obmalo*: CAPIT. reg. Franc. I p. 293,15 (a. 819). 1) *se pourvoir en justice*: CAPIT. reg. Franc. I p. 293,15 (a. 819): aut si legem intellexerit, poterit se obmalare ut leodem non solvat.

2) *actionner en justice*: CARTUL. S. Julian. Brivat. 433 p. 133 (a. 927): habeatis etiam potestatem ... -andi omnes debitores meos et requirendi debita mea et indulgendi quibus dignum videritis.

obmalo 1. v. *obmallo*.

obmicto 3. v. *omitto*.

obmitto 3. v. *omitto*.

obmordeo 2. *mordre fortement*: HRABAN. univ. XXII, XVI col. 612^c: frena dicta quod equos fremere cogant vel quod hec equi frendant, id est imprimant dentibus et -cant (cf. Isid. etym. 20, 16, 1).

obmortuus, -a, -um [ob et morior] (*méd.*) *mortifié (en parlant des tissus, de la chair)*: GLOSS. medic. p. 37,5 s.v. gangrena: id est quasi -a caro.

obmotesco 3. v. *obmutesco*.

obmoveo 2. *tendre quelque chose (pour l'offrir)*: GLOSS. cod. Cas. 401 p. 469,57: -veto, promovito, dant.

obmunio 4. [ob et munire] *confirmer, garantir (un acte)*: CARTUL. Argent. 104 p. 85,17 (a. 1154): Burcardo qui sigilli impressione -vit.

obmurmuratio, -nis f. *critique, murmure de mécontentement*: HUGO FLAV. chron. II p. 484,33: ignitus ille serpens -nis malum a populo Judaico migravit in turbas monachorum. CARTUL. Mog. A. 568 p. 484 (a. 1130): ut eidem de rebus ecclesie V talenta persolverentur, ne deinceps inde -nes ulle suborerentur.

obmurmuro 1. 1) *exprimer du mécontentement, critiquer* (UGUTIO s.v. mugio: -o, contra murmurare): CARTUL. Altah. inf. 45 p. 170,1 (a. 1154): quibusdam autem de illa abbacia -antibus et ob hoc partibus in iudicium vocatis. STEPH. TORNAC. epist. VI p. 402 (a. 1167—87): ne aliquis -et et contra misericordiam, cuius discipuli sumus, me locutum asserat. CARTUL. Osn. I 401 p. 319 (a. 1189): cum Dathan et Abiron, qui bonis institutionibus Moysi -are ausi sunt.

2) *s'élever en un léger murmure*: GIRALD. itin. I 3 p. 41: ibi, inquam, actiones perstrepant et declamationes, hic vero lectiones -ent et orationes.

obmutefactus, -a, -um [ob, mutus et facere] *rendu muet, privé de la voix*: MARTYR. Fuld. III kal. Dec.: natalis sancti Saturnini episcopi, qui in capitolio eiusdem urbis a paganis tentus, eo quod eius presentiam omnes ipsorum dii -i, nullum sacrificantibus ex more possent dare responsum.

obmuteo 2. [obmutesco 3.] *se taire*: UGUTIO s.v. mugio: -eo id est undique vel ex toto vel ob aliquid mutere.

obmutesco, -ui 3. *formes*: obmotesco: RECEPT. C. XXXV p. 71. ommutesco: CARTUL. Mai. Mon. Vindoc.

172 p. 244 (c. 1070). ommutisco: RADULF. CADOM. gesta Tancr. pref. p. 603.

1) *intrans.*: a) *se taire, faire silence*: WETT. Gall. 16: -esce, Sathanas! HELGAUD. Rob. 6 p. 66: presul... quicvit, -uit et siluit a dogmate perverso. JOH. FISCANN. epist. p. 213,43: -escite, Sillei canes. PETR. DAMIAN. epist. III 6 col. 294^A: melius est utcunque mutire quam penitus -escere. LAMB. ATREB. epist. 130 col. 695^D: ut autem obtrectantium et invidorum lingue in eum -escant. THEOB. VERN. Gumm. prol. 165: cessa, queso, invidia; -esce, detractio. GALAND. REGN. prov. 76 p. 67: uno loquente alter -escebat. b) *ne pas exprimer quelque chose (aussi bien par écrit)*: PETR. RIGA Aurora pref. p. 7,5: incertus an scriberet an -esceret. c) *devenir muet*: RECEPT. C. XXXV p. 71: (si) obmutuerit, puleium tritum cum acito potui dabis... mox loquitur. THIETM. 4,65: parali subito percussus, -uit. RADULF. TORT. Bened. 14 p. 295: comperientes deinde fratres ipsum -uisse.

2) *trans.*: *passer sous silence*: THEOD. EUCH. mirac. Celsi 11: indecens fore censemus, si ea (*sc. miracula*)... torpenti silentio -escant. PAUL. FULD. Erh. 1,7 p. 13,24: ne quasi muta prorsus tot sancti patris -escerent merita. PETR. VENER. epist. II col. 210^B: -uerant diversa negotia causarum, nec de ipsis quotidianis necessitatibus tractabatur.

1. **obmutio** 1. [ob et mutus] *être muet*: GISLEB. ELN. incend. Amand. 2,132: annorum totidem vir nunc -at idem (*de muto*).

2. **obmutio** 4. [ob et mutire] *garder un silence hostile*: JOH. SARISB. policr. VI 1 (éd. Webb II p. 6,8): si -re audes ut ad singula que dicunt aut faciunt non dixeris: Euge, euge.

obnavigo 1. [ob et navigo] *naviguer*: AIMOIN. FLOR. mirac. Bened. II 9 p. 152: quidam... prope lintribus -antes.

obnecto, -xi, -xum 3. [*par confusion avec adnecto et subnecto*].

1) *lier*: GLOSS. cod. Cas. 401 p. 469,56: -ere, conligare.

2) *corroborer par une promesse solennelle (par référence à la formule de 'stipulatio')*: CARTUL. Sangall. II 343 (a. 833): presens traditio omni tempore sui fir(mitatis) vigorem obtineat cum testibus firmata atque -xa.

obnisis, -us m. [ob et nisus] *intervention, opposition*: REGINO synod. caus. app. 1,57 p. 419,14: ut nullus... profane potestatis instinctu, sive quorumlibet hominum malitiose voluntatis -u, citra manifestum... iudicium, ab... servitio domus regie arceatur.

obnitor, -xus sum 3. *part. passé obnixus ou (rare) obnisis. forme opnitor*: HUGO S. VICT. epit. Dind. II p. 194,181.

1) *s'opposer, résister, lutter* (GLOSS. cod. Cas. 401 p. 469,50: obluctans, -tens. PAPIAS: -ti, conari, resistere,

repugnare. UGUTIO s.v. nitor; -tor, id est resistere, oblutari, contradicere vel renuere): A) *contre une force physique ou armée*: 1) *absol.*: AIMOIN. FLOR. mirac. Bened. I 18 p. 123: videre erat ingens prodigium, navim, aliquando invito ac frustra -tente gubernatore, in fluentis aque devios agentem cursus. 2) *avec le dat.*: MILO ELN. sobr. 670 p. 665: hic vitulus Christus pinguis bonitate sagine/ cornibus -sus sevo feritate draconi / substravit pedibus captumque in vincla ligavit. RICHER. III 76 t. II p. 94: qui obiectis clipeis telisque -tentes, mente furiosa pauca admodum probra sibi obiecerunt. FLODOARD. annal. p. 56: castrum pugnando cepit, oppidanis non repugnantibus, solis tantum custodibus Hugonis -tentibus.

B) *contre une volonté, un ordre, une opinion ou celui qui la manifeste*: THANGM. Bernw. 35: quibusdam iussis imperialibus -tentibus. SIGEBERT. GEMBL. gesta p. 536,44: imo Dei ordinationi voluerunt -ti. THEOB. VERN. Theoph. I 1,25 p. 487: ac importunus -titur omnibus unus,/ dicens non esse se plura subire necesse. HELM. 14 p. 30,12: non solum divinis legibus sed et imperatoris iussis... -ti.

II) *heurter*: GUILL. MALM. gesta reg. V 419 t. II p. 497: remi in saxum -xi crepuere.

III) *s'appliquer à une activité*: UGUTIO s.v. nitor: -ti, circumquaque niti ad obsequium.

part. prés. obnitens, -tis pris substantivement: celui qui s'applique: LUPUS epist. I 8 p. 66: quamobrem... nec temere nostrum permutemus usum quoad, si non sufficiunt que dixi, vel a nobis vel ab -tentibus aliquid robustius inveniatur.

obnixus, -a, -um *forme obnixius*: GLOSS. cod. Cas. 401 p. 469,58. 1) *qui lutte, qui combat* (UGUTIO s.v. nitor: -us, -a, -um, id est contra... conatus): WALTHARIUS 997: clamorem Franci tollunt saltusque resultat, / -ique trahunt restim simul atque vicissim. ib. 1083: quod rapiens subito -um contorsit in hostem.

2) *ferme, sans défaillance*: a) *au physique*: DIPL. Otton. III 136 p. 547,21 (a. 993): ad hec -a voce precatus est nostram clementiam. b) *au moral*: WALAHFR. Mamm. 13,2: invictum... per vulnera Mammem -is durare animis. ORD. VIT. hist. VI 1 t. III p. 2: posteritas... in visi operis florem fructumque -a expeteret voluntate.

3) *conforme au droit*: CARTUL. Sangall. I 507 p. 121 (a. 865): si filius meus me congruo servitio et -o promeruerit, tunc ipse prefatum conquistum meum... proserviat. CARTUL. Andegav. III 57 p. 49 (c. 1135): de hac autem iniuria... conquesta est, iusticiam inde sibi -am requirens.

4) *pressant (en parlant d'une demande ou d'une démarche)*: (UGUTIO s.v. nitor: -us... id est... circa conatus): WETT. Gall. 29: -is precibus flagitare. DIPL. Otton. I 420 p. 574,18 (a. 972): cum -a fratrum eorundem postulatione. DIPL. Otton. II 26 p. 35,33

(a. 972): per... coniugis nostre... -um interventum imploravit. PETR. DAMIAN. Romuald. p. 62,11: -a supplicatione deposcere.

5) *soumis* (PAPIAS: -us, ... submissus. UGUTIO s.v. nitor: -us, -a, -um, id est... subiectus): CARTUL. Osn. II 1 (a. 1188—1209): bona ecclesie... libera dimisimus ita ut... imperiali placito liberorum et exactioni nostre... nullatenus sint -a.

6) *humble*: PAPIAS: -us, humilis. VINC. KADL. chron. p. 105: non cervicose... set -is occurrunt cervicibus et illius scse obsequale humillime substernunt.

obnixus 1) *fermement, avec force*: a) *sens physique*: WETT. Gall. 22 p. 268: -ius cornu altaris tenuit. DUDO Norm. IV 70 p. 225: ostia -e obfirmantes. b) *au moral*: WETT. Gall. 15: si -ius cogerentur. DUDO Norm. I 5 p. 133: multum preliis contra gentes Francigenas -e certavimus.

2) *fermement (conformément au droit)*: TRAD. Fris. 360 (a. 816): -e transfiravit ad predictum domum totum. ib. 377 (a. 817): hoc... tradidi atque -e ad domum Sancte Marie firmavi. CARTUL. Conch. 37 p. 40 (a. 1060—62): ut... notarentur in cartis atque sic -e atque perpetualiter permanerent.

3) *de façon pressante, avec insistance*: WETT. Gall. 26: divina clementia -ius pro requie Columbani flagitabatur. HRABAN. epist. 8: -e deprecor. DIPL. Ludov. Germ. 81 (a. 857): Christi pietatem -ius exorare. DIPL. Caroli II, II p. 284,19 (a. 871): -e nostram celsitudinem exorans. CARTUL. S. Vinc. Laud. 5 p. 189 (c. 966—69): -e petimus. ACTA pont. Rom. ined. I 58 p. 56 (a. 1091): -e rogamus. PETR. CELL. epist. I 40 col. 455^A: dulcius et -ius pro me exoretis. SUGER. epist. 6 p. 250: -e, subnixus supplicamus. GIRALD. topogr. II 19 p. 103: -e postulantes et devote suscipientes.

4) *chaleureusement, avec enthousiasme*: FULCH. hist. Hier. III 44 p. 771: de praelio contra Borsequinum magnifice patrato eum -e laudaturus. GESTA Franc. expugn. Hier. 46 p. 524: est enim consuetudo ut ea die, intentius et -ius quam aliis diebus, Christiani... ad ecclesiam conveniant.

obnitus v. *obsitus* s.v. 2. *obsero*.

obnixius v. *obnixus* s.v. *obnitor* et *obnoxius*.

obnonsiatus, obnonsiatus, obnossiatus v. *obnoxio*.

45 **obnoxialiter** [obnoxius] *de manière étroite*: ALAN. Ins. planct. nat. p. 471: quamvis ipsa (*sc. descriptio*) nulli nature -r obligata complexionibus, intellectus indaginem non expectans, nullius descriptionis possit signaculo sigillari.

50 **obnoxietas**, -tis *f.* 1) *dépendance*: a) *en général*: HERB. Bos. Thom. III 7 col. 1098^B: in secundis vero qui credunt pro beneficio non impenso quod tamen impensum credunt, dulcis quedam et grata -s est. b) *en parlant des personnes*: CARTUL. S. Mar. Paris.

t. I, VIII p. 224 (a. 1114): donamus, ut... in testimonium efficaciter admittantur, nec propter ecclesiastice clientele -tem, si alia non impediunt, eorum testimonium refutetur. HONOR. II epist. 111 col. 1313^B: ceterorum autem quorumlibet hominum -te fraternitatem vestram nostra auctoritate emancipamus.

2) *obligation*: a) *en général*: CARTUL. hosp. S. Joh. Andegav. 9 p. X (a. 1187): sine aliqua -te quam eadem elemosinaria inde faciat alicui, preter soli Deo. b) *iur.*: CARTUL. Nuchar. 600 p. 632 (c. 1176): eleemosyna ab omni feodali -te libera. CARTUL. hosp. S. Joh. Andegav. 18 p. XXI (a. 1195): ut autem hec omnia... permancant... queta et immunia ab omni servicio et -te. CHRON. Maurin. p. 76: abbatiam enim liberam... et ab omni -te emancipatam. *avec le gén.*: CARTUL. Heist. 16 p. 116 (a. 1200): exemit iam sepe dicta bona... perpetualiter ab omni -te advocatie. CARTUL. Mai. Mon. Dun. 207 p. 192 (a. 1200): in -te annue procurationis teneretur astrictus. c) (*théol.*) *sujétion, devoir pénible*: PETR. LOMB. sent. II 30,6,1 p. 462: quidam enim putant originale peccatum esse reatum pœne pro peccato primi hominis, id est debitum vel -tem, qua obnoxii et addicti sumus pœne temporali et eterne, pro primi hominis actuali peccato. PETR. CANTOR summa sacram. IV 140 p. 329,28: dicimus quod debitum vel -s vel auctoritas discernendi inter ligandum et solvendum est clavis. ALAN. INS. quoniam homines p. 318: tenetur infirmitati et pene eterne -ti..., anima Ade -ti tenetur. id. dist. s.v. laqueus col. 831^D: dicitur -s moriendi.

obnoxio 1. *formes du part. passé*: obnonsiatus: DOC. Ver. I p. 5 (a. 1005). obnosiat: CARTA a. 1025 (Morbio, Storia Novara p. 310,7). COD. Laudens. I 34 p. 53 (a. 1025). CARTUL. capit. Derton. 53 p. 74 (a. 1157). obnossiat: MEM. Milano p. 483,26 (a. 975). CARTUL. Regens. 76 p. 200,1 (a. 989). obnonsiatus: COD. Patav. 175 p. 257 (a. 1058). obnusiatus: COD. Patav. 88 p. 120 (a. 1008). CARTA a. 1017 (Morbio, Storia Novara p. 305,29). opnosiat: CARTUL. capit. Ypor. I p. 7 (a. 1007). opnossiat: CARTUL. Clun. II 1228 p. 312 (a. 967). CARTA a. 1031 (Morbio, Storia Novara p. 312,26). opnonsiatus: DOC. Viquer. 3 p. 20,11 (a. 998). *forme du présent de l'ind.* opnonsiamus: DOC. Ver. II p. 82,28 (a. 1062).

1) *soumettre*: SMAR. reg. Bened. col. 694^D: Adam nos -avit malis omnibus. 2) *soumettre à une obligation envers un tiers (en Italie)*: COD. Lang. 526 col. 895 b (a. 928): nulli ali[i] venditis, donatis, -atis vel traditis nisi vobis (cf. DOC. Pap. I p. 2,21 [a. 929]). CARTUL. Clun. II 1228 p. 312 [a. 967]. MEM. Milano p. 483,26 [a. 975]. DOC. Viquer. 3 p. 20,11 [a. 998]. CARTA a. 1025 [Morbio, Storia Novara p. 310,7]. CARTUL. Regens. 76 p. 200,1 (a. 989): pecia de terre... nulli alii vendita, donata, alienata, obnossiat vel tradita nisi tibi. COD.

Laudens. I 34 p. 53 (a. 1025): trado et mancipio nuli alii vendata, donata, alienata, obnosiat vel tradita. DOC. Ver. II p. 82,28 (a. 1062): nullis aliis vendimus, donamus, alienamus, obnonsiamus vel tradimus. COD. S. Columb. Bob. II 174 p. 104,5 (a. 1154): nulli alii venditam, donatam, alienatam, -atam vel traditam (cf. CARTUL. capit. Derton. 53 p. 74 [a. 1157]).

part. passé obnoxiat, -a, -um *pris substantivement*: *subordonné*: CARTUL. univ. Paris. I p. 38 (a. 1162—67): quod sibi a subiectis et -atis iure offertur.

obnoxius, -a, -um *formes*: abnoxius: CARTUL. Andegav. t. III 65 p. 58 (a. 1105—08). obnixius: ANAST. chron. p. 213,17 note 17. obnoxus: VITA Agnet. 175. opnoxius: HUGO S. VICT. epit. Dind. II p. 193,175.

1) *soumis à* (PAPIAS: -us, subditus vel obligatus. UGUTIO s.v. noceo: -us... ponitur pro subdito, supposito vel subiecto quocumque modo): 'A) *soumis à une autorité* (COMM. Porr. epist. Cor. 1,9 p. 150: 'servum omnium' i.e. omnibus -um, i.e. habui me ad voluntatem omnium): 1) *en général*: ADAM BREM. p. 179,7: regie maiestati fuerunt -i. DIPL. Henr. IV 411 p. 546,18 (a. 1090): omnibus episcopis, abbatibus, ducibus, comitibus necnon omnibus regni nostri legibus -is notum sit. ORD. Vit. hist. IX 9 t. III p. 520: Armenii multi et Suriani, christiani sed Turcis -i. 2) *par métaph.*: ALAN. INS. Anticlaud. II 249 p. 80: nisi sponte meis -a legibus essent / astra poli. id. planct. nat. p. 502: cum nullius etatis legi videretur -us.

B) *soumis à une obligation envers une personne ou une collectivité* (LEGES Henr. I 43,6 p. 569: qu(ot)cunque dominos aliquis habeat vel quantumcumque de aliis teneat, ei magis -us est et eius residens esse debet cuius legius est):

1) *avec le dat.*: NENN. Brit. praef. p. 126: multis -us (-is *éd.*) qui vix aliorum dictamina... intellegere hucusque quiveram. CARTUL. Andegav. t. III 56 p. 47 (a. 1132): comes Fulco dederat ecclesie S. Nicholai forestam Cascie que nulli erat -a parrochie. CARTUL. Magalon. 257 p. 457 (a. 1200): est sciendum quod procurator domus milicie tenetur et tenebitur -us Magalonensi ecclesie.

2) *pour préciser la nature de l'obligation (ou de la redevance)*: a) *in et l'abl.*: CARTUL. cath. Amb. I 92 p. 123 (a. 1197): in omnibus autem consuetudinibus ville ecclesie nostre -us tenebitur. CARTUL. S. Mar. Avenion. 137 p. 163 (a. 1199): ecclesia vero de Beturrita quam in his duabus libris cere predictus abbas ecclesie Beate Marie -am recognoverat. b) *l'abl.*: CARTUL. S. Florent. Cenom. 3 p. 355 (c. 1020): ut neque nobis neque ulli proheredum nostrorum.. colonii servitute -i existant. CARTUL. S. Florent. Pictav. 37 p. 52 (c. 1051): unum mancipium... colonii michi servitute -um. c) *le dat.*: TRAD. Fris. 1520b (a. 1098—1137):

filium... eidem servituti -um. d) *le gén.*: DIPL. OTTON. III 434 p. 870,34 (p.a. 996 spur.): ut... *abbatia* episcopo Wirzeburgensi nullius coacte servitutis -a teneatur.

C) *soumis à la mort ou au péché*: WALAHFR. MAMM. 13,10: corpora qui perimunt... -a morti. GODESC. 5 SAX. div. II p. 294,13: plus enim poenarum pateretur ille [quam] ista peccato videlicet tantum originali -a. TRAD. Ratisb. 32 (a. 847—63): o quam caduca et fragilis hominum generatio, que procul dubio misere morti semper fit -a. PETR. DAMIAN. carm. A XLVI 10 p. 60: per traducem carnis fit adhuc -a morti [sc. *conditio humana*]. ALBER. CAS. carm. v. 5 p. 128: *anima* dum pressuris ac erumpnis se gemit -am. RICHARD. S. VICT. pot. lig. col. 1164^A: peccatrix anima... adhuc debito expiationis -a. ADAM S. VICT. 10 p. 31,39: mors morti non -a / det nobis vite premia!

D) *soumis à des termes abstraits*: ALAN. INS. serm. p. 299: mundus iste sensilis... et sensus indagini -us esse tenetur. ib. p. 305: huius spere centrum mobile, quia creatura mutabilitati -a. RICHARD. S. VICT. Trin. 20 II 9 col. 906^A: quod enim -um est mutabilitati, eo ipso -um est tempori.

II) *tenu à, obligé à (avec ad et l'adj. verbal)*: RUFIN. summa 22,5 p. 401: quidam enim sentiunt eum -um fieri ad complendum (*iuramentum*).

III) *exposé à (en parlant de choses)*: WANDALB. creat. mundi 51: celi hinc proxima terris / pars est condita, tetris / sepe -a fumis. PETR. DAMIAN. carm. A XCII v. 13 p. 70: vana repentinis -a lucra ruinis / spernite. BERNARD. consid. II 5 p. 414,8: quidquid... erit instar 30 congesti pulveris, ventis -um. GUILL. TYR. hist. rer. transm. XIII 5 p. 562: tutam navibus prebet stationem, ventis inaccessam, soli tamen -am aquiloni. *dans une formule négative*: PETR. DAMIAN. carm. A LIII 2 p. 61: fundamenta... nullis -a flabris. REMIG. comm. Mart. 35 Cap. I 12,19 p. 90,31: luna... clara et munda ac nullis maculis -a cernitur.

IV) *lié à*: A) *matériellement*: ALAN. INS. planct. nat. p. 436: hi septem lapides, quamvis nullis iuncturarum ligaturis ipsi diademati tenerentur -i.

B) *jur.*: GUILL. CAMP. carta col. 1042^A: filia quoque militis... si de plebe *maritum* acceperit, ei quam plebi annotavimus manebit -a.

C) *par métaph.*: GIRALD. topogr. I 20 p. 53: corpora... sine spiritu spirantia, sine vita viventia, nec morti 45 tamen nec vite ad plenum -a.

D) *à noter l'expression tenere* -um: *réunir, lier*: CONCIL. S. Bas. 33 p. 160: quia oportet ut una poena teneat -os, quos similis error invenerit implicatos.

V) *coupable*: A) *absol.*: ANAST. collect. col. 565^B: ex 50 peccato progenitoris Ade, qui et se et omne humanum genus -um fecit. IUD. Dei III 3,2 p. 409: quatinus innocens sine ulla difficultate hoc pabulum probationis

deglutiat, -us autem... nullatenus devorandi valetudinem percipiat. BONVILL. 202 p. 107 (a. 1198): illa pars que -a fuerit et culpabilis debet dare nomine pene lib. decem.

B) *avec le gén. de la faute commise*: CONCIL. S. Bas. III p. 116: non patiar... discussionem fieri eius qui dicitur esse maiestatis -us. RADULF. GLAB. hist. IV,V 15 p. 104: viri utriusque conditionis, cuiuscumque antea fuissent rei -i.

C) *avec l'abl.*: 1) *seul*: HRABAN. cpist. 15,8 p. 411,15 (a. 834): cum reos... mortis sententia dampnant, utrum homicidii crimine -i sint an non. PETR. DAMIAN. Romuald. p. 53,4: periurio tenebatur -us. ib. p. 108,16: multis erat malis -us.

2) *précédé de in*: RADULF. TORT. Bened. 32 p. 330: in nullo sum -a. CARTUL. prov. Lugd. 38 p. 54 (a. 1158—1179): in aliquo crimine vel negotio... -us.

VI) *redevable (UGUTIO s.v. noceo: -us dicitur esse alicui qui propter noxam et culpam vel offensam alicui est suppositus, debitus, obligatus)*: A) *en général*: CARTUL. Andegav. t. III 298 p. 188 (c. 1120): cum esset multorum debitorum -us erga domnam abbatissam et sorores congregationis. CARTUL. cath. Amb. I 55 p. 76 (a. 1176): cum pro multis et magnis ab eo 25 illatis dampnis erga matrem suam Ambianensem ecclesiam -us teneretur. PETR. VIENN. (?) except. III 64 p. 349: quicumque pupillum vel adolescentem aliqua causa habet -um sibi, vel aliquo debito obligatum.

B) *d'une somme d'argent, par suite d'une faute (avec le gén.)*: CARTUL. Sangall. I 286 (a. 824): si quis vero hanc... cartulam... inrumpere voluerit, ... reique publice auri untiarum trium argentique ponderum V -us iudicetur. OTTO FRIS. gesta 2,35 p. 143: dupliciter enim peccaverant, cum DCCC librarum facti essent 35 -i, partim defraudando, partim falsam monetam dando.

C) *d'un châtement (avec le dat.)*: ADREVALD. mirac. Bened. 35 p. 77: in manu, que poena -a nequaquam fuerat. MON. arch. Neap. V 497 p. 253 (a. 1098): hoc 40 morti -os... servaverim diversis mortibus puniendos sed tuis postulationibus liberatos... tibi... obligo. GESTA Herw. 364: omnes... exules faceret vel membris -os.

D) *d'un bienfait (au gén.)*: GERV. DOROB. act. p. 347: cui non solum Cantia ingentis beneficii est -a... verum etiam tota Anglia.

VII) *préjudiciable, qui cause du tort*: A) *absol.*: DUDO Norm. IV 80 p. 235: quid turpius hac infamia? tali blasphemiam quid -us? BERNARD. serm. sup. cant. t. I 27 p. 189,26: si grandescat et proficiat, ita ut transiens 50 limitem angusti huius -ique amoris.

B) *avec le dat.*: DUDO Norm. III 44 p. 189: non enim erit heres ultra terre huius, nec nostri amplius domina-

bitur, quia nobis est incongruus et -us. EADM. hist. III p. 133: quid acturum quod aut honori aut voluntati patris Anselmi videri posset -um.

emploi substantivé de l'adj.: 1) *ensemble des obligations du tenancier vis à vis de son seigneur (spécialement les prestations en travail)*: CARTA a. 967 (Perrin, Recherches sur la seigneurie rurale en Lorraine p. 228 n. 5): -i amplius quid sibi nequaquam exigi in posterum debuisset.

2) *faute, crime*: CARTUL. Sangall. I 208 (IX s.): feneravimus ei solidos centum ad sublevationem -i sui. GALL. ANON. chron. p. 461 (123, 7 M): famosa... morte magis appetunt interire, quam ignominiose suis -is obedire.

3) *malheur*: AMATUS CAS. Petr. III 25 p. 79: mater cum natis plorant -a patris.

obnoxie humbement, de manière soumise: VITA Leufr. 15: hortatusque est suos, ut precibus -e instarent. DIPL. Henr. V (Miraeus, Opera dipl. I 74 p. 84) (a. 1119): huius autem charte traditio facta est presente eiusdem ecclesie preposito Hildewino et -e petente.

obnoxus, -a, -um v. obnoxius.

obnubilatio, -nis f. obscurissement, assombrissement:

1) *au propre*: SUGER. consecr. Dion. 5 p. 230: terribilis et pene tolerabilis -ne nubium, inundatione imbrum... tempestatis exorta est procella. HILDEGARD. vit. mer. 6,7: rutilans caelum et pura terra apparebunt quia cum aliis elementis purgata sunt; quoniam nunc quamdam clausuram in -ne caelestium portant.

2) *au figuré*: ANSELM. REM. dedic. p. 116: peccatis suis magis magisque occultationis adhibet -nem. HILDEGARD. epist. I 70 col. 291^B: -o inquietorum morum. ib. II 130: -o dubitationis te aliquantulum circumcingit.

obnubilo 1. *formes*: obnubulo: CARTA XII s. (EHR XVIII 1903 p. 713). opnubilo: HUGO S. VICT. epit. Dind. II p. 193,163. 1) *sens actifs*: A) *au propre*: 1) *obscurcir, rendre obscur*: a) *le jour*: FOLC. gesta Lob. 30 p. 71: -ato acre, factus est sonus subsequere pluvie. DUDO Norm. II 22 p. 162: vidit aerem... concursu peditum densius -atum. GESTA Franc. Hier. 17 p. 84: imbres telorum -abant aerem. ROB. MON. REM. hist. Hier. VII 14 p. 833: aether -atur et, quasi crepusculum fieret, obtenebratur. RADULF. NIGER II p. 163: vidit... radium cruoris in caelum... luccm -are, diem interpolare. b) *la vue*: AIMOIN. FLOR. mirac. Bened. II 5 p. 139: viderunt... ambitum castris densissima vallari nebula que... hostium... -aret intuitum.

2) *laisser dans l'obscurité*: PETR. CELL. tabern. Moys. p. 149,39: candelabrum iubet fieri quod... lumen necessarium ex officio prestat et rei magne sacramentum non -et.

B) *au figuré*: 1) *caler, dissimuler*: CARTUL. Clun. I 766 p. 722 (a. 950): -are sua maleacta. THIETM. 4,36:

ut sic sua opera -are valeret. HUGO FLAV. chron. II p. 447,2: cogitationes suas duplicitate -abat. BERNARD. serm. sup. cant. I 28 p. 193,11: expedit ut... splendor et figura substantie Dei -etur in forma servi pro vita servi. CARTUL. Andegav. III 287 p. 182 (c. 1130): quoniam mortales et mortalium facta pretereunt et scuto oblivionis -antur in cursu. CARTUL. episc. Halb. 236 p. 203,45 (a. 1151): ut nullus umquam error hoc benefactum -aret. GUILL. S. THEOD. epist. frat. M.D. p. 72 n° 9: cum manifestum lumen veritatis -are non queunt. RIGORD. 13 p. 26: quis -are audeat quod Deus revelare disponit?

2) *voiler, rendre confus*: SEDUL. carm. II 9,15: haec (potio) sophicae mentis cunctas -at artes. RATHER. prel. 6 col. 341^C: -ans etiam ipsam mentis aciem adsit labor infortunii. GUIBERT. Nov. moral. V cap. XV 18,19 col. 133^{A-B}: aestus interior tentationis aciem mentis -ans. HERB. LOS. epist. p. 77: ne... philosophantium acies intellectuum -aretur vel obtunderetur. ROB. MON. REM. hist. Hier. prol. p. 722: probabilius est abscondita rusticando elucidare quam aperta philosophando -are.

3) *ternir, altérer*: ANNAL. Einh. a. 778 p. 53,2: cuius vulneris accepti dolor magnam partem rerum feliciter in Hispania gestarum in corde regis -avit. ADAM BREM. p. 144,22: cuius vitii deformitas omnem decorem presulis -arat. PETR. CELL. epist. I 9 col. 411^C: serenitatem vestram... -atam in me. ADAM SCOT. ordin. can. Prem. 6,5 col. 491^C: bonitatis et bone iucunditatis serenitatem pestiferis huiusmodi persuasionibus ac derogationibus -ans. CARTUL. archiep. Magd. 452 p. 585 (XII s. ex.): serenitatem... paternitatis vestre erga me -atam intellexi. GERV. DOROB. chron. p. 157: aliquantulum quidem clarissima dies -ata est: displicebat enim duci quod castella... non diruerentur.

II) *sens réfléchi: s'obscurcir, devenir sombre*: a) *en parlant d'un astre ou du ciel*: FULCH. hist. Hier. III 58 p. 810: cum enim stelle -ant. ROB. MON. REM. hist. Hier. IX 26 p. 881: caelum suis sideribus -avit et terra tremuit. b) *en parlant de la vue*: HELGAUD. Rob. 29 p. 134: quorum visus ita -avit ut nullus alium recognosceret donec quoddam recognoscendi transiret spatium.

obnubo, -psi, -ptum 3. *forme pft.* obnubui: STEPH. COL. Maurin. 12 (8). PETR. DAMIAN. serm. LXIV col. 872^A.

1) *au propre*: a) *couvrir, voiler* (PAPIAS: -it, obtegit, operit. ib. s.v. nubes: nubes dicte ab -endo id est operiendo celum. ib. s.v. nuptie: nuptie quanquam ab -endo capita dicuntur. UGUTIO s.v. nubo: -ere, tegere, cooperire): HRABAN. homil. II 46 col. 232^D: astra indicant nascentem, patientem -unt, recipiunt nubes ascendentem Christum. TRANSL. Dion. Ratisb. 25 p. 365b,49: hoc palliolo expanso, tumbam, in qua sanctus martyr iacuerat, totam -it. MON. Polon. hist. I p. 349 (XI s.): sacro velamine caput -it. ALAN. INS.

par extension: PETR. VENER. epist. I col. 94^B: flumina pontibus -it. b) *assombrir (en parlant de la vue)*: STEPH. COL. Maurin. 12 (8): puero cuidam morbus... densa visum caligine -uit.

2) *au figuré*: a) *cachier, dissimuler*: CARTUL. S. Petri Cult. 105 p. 91 (c. 1170): quum dubietas sue incertitudinis obducta caligine et temporum intervallo rei certe -it auctoritatem nisi presto fuerit scripti subsidium. RADULF. NIGER p. 169: ut factionem propriam aliena Anticlaud. IV 405 p. 119: -ensque comas radiis solaribus. malignitate -eret. b) *aveugler, tromper*: SALOM. III carm. 1,2,273: revera nescius error / -it mentem crebro fallitque videntem.

part. passé obnuptus, -a, -um habillé: PAPIAS: -us, veste circumdatus.

obnubulo 1. v. *obnubilo*.

obnunsiatius v. *obnoxio*.

1. **obnuo** 3. [ob et nuere; par confusion avec abnuere] *se désister, renoncer*: CARTUL. Carcas. V p. 318 col. 1, n° XXXIV (c. 1192): si appellator -crit, nullas expensas prestabit, sed victus prestet eas minores quam curia poterit. v. *abnuo*.

2. **obnuo** 3. [par confusion avec obnubere] *voiler, cacher*: GLOSS. cod. Cas. 401 p. 469,63: -ere, obvolvere. ib. p. 470,3: -it, operuit. ib. p. 470,4: -erat, obtexerat.

obnusiatus v. *obnoxio*.

oboedio 4. v. *obedio*.

obola, -e f. *forme obula*: CARTUL. S. Martial. p. 8,21 (XI s.).

1) *obole, monnaie (valant la moitié du denier)*: CARTUL. S. Martial p. 8,21 (XI s.): de -ula quem exigebant in una bordaria. CARTUL. S. Joh. Ang. p. 41 (a. 1085—96): una -a census Hugonis de Anaciis, de vinea Ricardi. LIB. Domesd. II p. 354,9: reddit de geldo regis VII denarios et -am. CARTUL. templ. Dozenc. A 4 p. 11 (a. 1134—39): pro XI solidos melg. et V denarios et -am.

2) *menue redevance payée en espèces*: CARTUL. S. Cruc. Aurel. 117 p. 200 (a. 1196): predictas XXⁱⁱ libras ad denarios -arum qui in Pentechoste solvuntur.

3) *mesure de surface agraire (correspondant au revenu d'une obole)*: CARTUL. S. Joh. Ang. p. 41 (a. 1085—96): de -a terre arabilis que est in Leato III denarii. v. *obolus*.

obolarius, -a, -um [obolus] *véral (en parlant d'une prostituée)*: LIUTPR. legat. p. 205,2: hec vestis fieri potest, cum penes nos -e mulieres et mandrogerontes his utantur.

obolata, -e f. [obolus] *forme obolatum*: CARTUL. S. Vedast. p. 174. 1) *quantité d'une denrée de la valeur d'une obole*: CARTUL. Rhen. med. I 326 (a. 1016—47): die qua deferent vinum ad naves fratrum debetur illis sua iusticia, unicuique staupus et duobus -a panis. CARTUL. S. Vedast. p. 174 (a. 1036): omnes stalli vel carete sive vehicula super que victualia vendantur ... *solvant* unum obolum vel sui venalis -um. CARTUL. Gratianop.

p. 116 (c. 1100): pulzinum et -am vini. CARTA a. 1170—89 (Duvivier, Actes I p. 366,6): de onere autem iumentum vel asini -am vini dabit. LEGES Cnuti I 12 p. 294: fiat ter in anno simbolum luminis: primum in vigilia Pasche -a cere de omni hida. CONSIL. Cnuti (I Cnut. 12) p. 295: in vigilia Pasche -a cere ab omni hida. CARTUL. Clun. V 4205 p. 551 (a. 1154): de pannelo obolum vel -am paste donare debent. CARTUL. Mont. Pessul. p. 439 (XII s.): saumada de caulibus et de porris que venit de foris, I obolum vel -am. CARTA c. 1200 (Gallia christ. noviss. S. Paul-Trois-Châteaux 98 col. 59): datur tantum de lesda quantum datur pro vestitura illi qui emit sal, -a salis.

2) *taxe consistant en une quantité de denrée de la valeur d'une obole*: CARTUL. Mont. Pessul. p. 439: amarine donant de -a I amarina.

3) *mesure de surface agraire (correspondant au revenu d'une obole)*: CARTUL. templ. Dozenc. A 4 p. 11 (a. 1134—39): habemus unam -am vinee ad Faxias pro alodio que fuit de honore Guillelmi Petri predicti.

obolatum, -i n. v. *obolata*.

oboleo 2. [par confusion avec aboleo] *forme part. passé oboltus*: SALOM. III carm. 1,2,230. *anéantir, effacer, faire disparaître*: CARTUL. S. Caril. 23 p. 41 (a. 863): ne forte cum segnitia ceperit -eri, incentori aditus relinquatur. SALOM. III carm. 1,2,230: ut ... proprium fiat mihi nomen oboltum. THIOFR. Willibr. vita pros. 20 p. 472^A: peccata confitentium capro emissario incommutabili divinitati mystice inprecans in desertum nonaginta novem ovium deportanda et -enda inposuit.

obolitio, -nis f. [par confusion avec abolitio] *action de faire disparaître*: 1) *oubli*: PAPIAS: -o, oblitio.

2) *rémision (des péchés)*: MEGINH. FULD. Alex. 4: ut ... intercessione *apostolorum* suorum -nem peccatorum accipere mereretur.

obolium, -i n. [obolus? sive oblia?] *revenu ecclésiastique*: CARTUL. S. Cruc. Burdigal. XXXII p. 55 (a. 1174?): medietatem fructuum atque reddituum et universorum quecumque nomine predictae ecclesie ... percipiuntur, scilicet oblationes, -a cum fraternitatibus, tracti ordinatione, mortuorum fete.

obolum, -i n. v. *obolus*.

obolus, -i m. *formes*: obbolus: CARTUL. Icaun. I p. 548 (a. 1156). obolum: POLYPT. S. Vit. Virdun. p. 118. CARTUL. Glannafol. 18 p. 361 (c. 1066). obulus: EGBERT. LEOD. rat. I 676 p. 126. BERNARD. ANDEGAV. mirac. Fid. p. 12. DIPL. Congr. II 216 p. 296,13 (a. 1035). EPIST. Hann. 36 p. 78,6. CARTUL. S. Vit. Virdun. (Polypt.) 5 p. 126. HUMBERT. CARD. adv. sim. 2,20 p. 163,45. STEPEL. Trud. p. 827. LIB. Domesd. II p. 236,1. CARTUL. Argent. app. 616,76 p. 472,19 (c. 1129). HILDEGARD. phys. 3,5 col. 1221^B. CARTUL. Gellon. 501 p. 422 (a. 1162). ROTUL. pip. 7 Richard. I p. 160 (a. 1195). etc. ovulus: PAUL. AEGIN. cur. 239 p. 178,17.

1) *obole (monnaie)*: A) *antique (valant la 20ième partie du sicle)*: GUIBERT. NOV. moral. XXIII 12,13 col. 177^A: siclus, iuxta quod legitur, viginti -os habet. PETR. COMESTOR hist. schol. col. 1602^D: duos aereos nummulos valentes quartam partem sicli, scilicet -os quinque. 5
 GUILL. ALB. RIP. arithm. p. 201: siclus enim sanctuarii viginti -os habet, id est denarios.

B) *médiévale (valant la moitié du denier)*: (UGUTIO s.v. obelus: -us etiam sepe dicitur medalia, scilicet medietas numi.): 1) *pièce de monnaie réelle*: EGBERT. LEOD. rat. 1,676 p. 126: letamur nummo plaudentes munere magno, / tristamurque -ulo pretio leviores gementes. BERNARD. ANDEGAV. mirac. Fid. p. 12: sex nummos cum -ulo porrexit. CARTUL. Argent. app. 616,76 p. 472,19 (post 1129): quando monetarius ferramenta in quibus denarii formantur, episcopo resignabit, reddet ei duo in forma nummorum et duo in forma -ulorum. HERB. BOS. Thom. III 9 col. 1102^D: nec -um nec etiam valens acciperet. CONST. I 239,3 (a. 1173): novam monetam apud Dusburch cudi precipimus in denariis et apud Aquisgrani in -is, quorum marcha preponderabit uno denario coloniensi monete. 2) *monnaie de compte*: POLYPT. Rem. p. 108: XX solidos et VIII denarios et -um. CARTUL. S. Vit. Viridun. (Polypt.) 5 p. 126: III solidos et II denarios et -ulum. CARTUL. Conch. p. 279 (XI s.): reddet censum III denarios et -um unum et quartum. ANON. Has. 25 p. 261,4: ne unius quidem -i pretium habuerunt. 3) *avec indication de provenance monétaire*: GUIBERT. NOV. vita III 7 p. 159: ambianenses -os. CARTUL. S. Bened. in Wevria I p. 33 (a. 1133 spur.): V nummos et -um catalanense. CARTUL. Rhen. med. I 616 p. 678 (a. 1159): -o treverensi bono et legali ... redimere. ANNAL. Rod. a. 1121 p. 701,10: X solidos et III -os coloniensi monete. 4) *payée à titre de cens, de chevage ou de taxe*: CARTUL. Glannafol. 18 p. 361 (c. 1066): unum ortum ad tria -a censi dedit. CARTUL. S. Vinc. Cenom. 79 col. 58 (a. 1080—1100): III -os censuales de eodem fevo vendidit. ACTA pont. Rom. Gall. E 10 p. 36 (a. 1138): tres -os quos pro censu debent vobis canonici Sancti Austregisili. CARTUL. Icaun. I p. 474 (a. 1150): exceptis decem denariis et -o de censu quos reddebant de propriis vineis. ib. p. 548 (a. 1156): donat etiam -um de censu quem habebat in molendino de Chicheri. ANDR. FLOR. mirac. Bened. III 2 p. 220: inclusum servilis testimonii -um. DIPL. Henr. IV 476 p. 649,36 (a. 1102): unusquisque de familia *ecclesie* -um I ... ad servitium advocati persolvat. LEGES IV Aethelr. 2,4 p. 232: ipse mango unum -um dabat in telon(eo). ACTA Henr. II, I 226 p. 365,30 (a. 1162): de asini sarcina, si sit mercatura, -us unus. ACTA Phil. Aug. I 4 p. 6,9 (a. 1180): quindecim denarios et -um de censu quos habebat apud Montem Merule. ib. 74 p. 98,17 (a. 1182—83): quisque carnificum ... debet preposito nostro -um de stallagio. CARTA XII s.

(Perrin, Recherches sur la seigneurie rurale en Lorraine p. 578): tres -os visitales. 5) *petite pièce de monnaie (parfois d'or)* (GLOSS. cod. Cas. 401 p. 470,2: -us, exiguus pecunie numerus. PAPIAS: -us, exiguus pecunie nummus): CARTUL. S. Alb. Andegav. II 910 p. 386 (a. 1104): unum auri -um ... se reddituros sponde-runt. ACTA Pont. 109,20 p. 162,13 (a. 1184): unicuique novem libras et aureum -um persolvere tenebitur. CARTA XII s. (EHR XVI 1901 p. 99): LX s. et -us aureus. 10
 ROTUL. pip. 2 Richard. I p. 147 (a. 1190): CC. m. pro XX m. auri in -is de muscze. ROTUL. pip. 7 Richard. I p. 160 (a. 1195): debet CLI et I m. auri de -ulis de musce (cf. Ph. Grierson, *Oboli de musc dans EHR LXVI 1951 p. 75—81*).

II) *menue redevance payée en espèces*: ACTA pont. Rom. Gall. IV 72 p. 185 (a. 1156): quinq; solidos de -is quos annuatim debent vobis piscatores peronenses. CARTUL. S. Cruc. Aurel. 87 p. 168 (a. 1176): a nummo ... quem sacerdos illius ecclesie debet episcopo et ab -is qui in Pentecoste episcopo et capicerio a parrochi-anis persolvuntur. CARTUL. Rhen. inf. I 518 (a. 1189): statuit ... archiepiscopus ut decima animalium cum -is qui vulgo appellantur orkemscherf de domibus predictis ... ecclesie ... tradatur.

III) *revenu d'un cens payé en oboles*: CARTUL. Castr. Ledi p. 37 (a. 1100): ad Bellummontem habet comes de extraneo homine -um et pedagium. ib. 94 p. 66 (XII s.): dominus Philippus de Susa habet medietatem in villicatione, in collecta -i, in pedagio de ponte. 30
 CARTUL. Andegav. III 189 p. 125 (c. 1120): iniuste capiebat quandam cosdumam de hominibus Sancte Marie, scilicet -um de bestia. CARTA a. 1169 (Arbois de Jubainville, Hist. des comtes de Champagne III p. 456): -os panificum quos scilicet Ebrardus falconarius de munere meo ... habebat. CARTUL. hosp. S. Joh. Andegav. 15 p. XVII (a. 1190—95): investivit quatuor capellanos predictae elemosinarie de suis ... propriis redditibus, scilicet de -o pontis Andegavensis.

IV) *mesure de poids d'origine grecque (équivalant à un demi scrupule)*: HRABAN. univ. XVIII, I col. 481^B: -us siliquis tribus appenditur, habens ceratia duo, chalcos quatuor. PAPIAS: -us quatuor calcis vel tribus siliquis appenditur. -us habet cerates duos, calcos quatuor. UGUTIO s.v. obelus: hic -us, -i, dimidius scrupulus qui pensat siliquas tres, habens certatim duos calces vel III^{or}. PAUL. AEGIN. cur. 54 p. 31,15: de antidoto colo-quintidos -os VIII. ib. 198 p. 124,13: in aqua da III -os. ib. 202 p. 135: opii -um cum mirra. HUGO S. VICT. diff. 134: -us pensans duos cerates.

V) *fraction égale à 1/576*: GERBERT. geom. p. 85: -us, due silique et tertia unius. ANON. de minut. p. 228: -us, uncie pars XLVIII, siliquarum III. ib. p. 235: uncie igitur medietas semuncia dicitur ... quadragesima octava -us. PS. ODO CLUN. abac. p. 299: scrupulus duos

-os, -us duos cerates habent. RADULF. LEOD. epist. I p. 516,2: habebit igitur latus maius: III, quadrantem, semunciam, -um, ceratim. ib. III p. 521: cum ad -um in divisione pervenerim, cur hunc ipsum per regulas abaci non dividerim. RAGIMB. epist. II p. 518: minutias quidem usque ad -um naviter tractasti.

obonco v. *obuncus*.

oborior, -tus sum 4. *formes*: obhorior: HERB. LOS. epist. p. 21. oborrior: CARTUL. S. Nicol. Prat. 29 p. 65 (a. 1159).

1) *survenir brutalement, se manifester avec violence* (PAPIAS s.v. *obortus*: -tus, subito natus vel nihil profuturus): a) *en parlant d'un phénomène atmosphérique*: HELM. 97 p. 190,35: tanta maris exundacio -ta est. VINC. KADL. chron. p. 114: -itur tempestas. GUILL. TYR. hist. rer. transm. XIX 16 p. 908: -to subito ventorum turbine immanissimo. b) *en parlant d'un fléau ou d'une contagion*: THANGM. Bernw. 9: -tam ... pestilentiam. MIRAC. Agili Resb. II, VI 9 p. 334: repentina -itur egritudo. DUDO Norm. IV 114 p. 277: fames -itur. c) *en parlant d'une discorde ou d'un mouvement séditioneux*: ADREVALD. mirac. Bened. 24 p. 55: contentio maxima ... -itur. THANGM. Bernw. 11: ne similis controversia ... valeat -iri. ib. 19: tumultu ... -to. DIPL. Otton. III 52 (a. 989): altercatio ... -iretur. DUDO Norm. IV 70 p. 225: hac seditione -ta. GIRALD. expugn. II 1 p. 308: tantam in transmarinis discordiam nuper -tam. GUILL. TYR. hist. rer. transm. XVIII 29 p. 870: occasionis schismatis -ti. d) *dans l'expression lacrimae -te: en versant des larmes*: WALTHARIUS 876: gremium lacrimis conspersit -tis (cf. THIETM. 4,41. DUDO Norm. IV 87 p. 243. GALTER. CASTIL. Alex. VII 187. SUGER. Ludov. VI 3 p. 20. etc.). GALTER. CASTIL. Alex. V 96: dolor intus -tas / sorbuerat lacrimas.

2) *arriver, se manifester*: a) *en parlant d'un événement*: CARTUL. Sangall. I 414 p. 34,36 (a. 851): si Perahtramno ... procreatio filiorum minime -ta fuerit et ita sine prole defunctus fuerit. b) *en parlant d'une idée ou d'un sentiment*: MIRAC. Genes. Hier. 3: inter ... multa alia que solent inter laborantes -iri conloquia subito in talia verba prorumpunt. ERMENR. ad Grim. 14 p. 548,22: nunc vero alia questio mihi -itur in verbo. PETR. BLES. amicitia II, LVI p. 536: rationalis affectus, qui ex aliene virtutis contemplatione -itur.

3) *provenir de, avoir pour origine*: a) *en général*: ACTA duc. Norm. 34 p. 128 (a. 1025): plus ceteris seculi curis intentus, plus omnibus me gravari inde -tis sentiebam sceleribus. b) *avec une signification symbolique*: PETR. DAMIAN. epist. II 5 col. 265^D: illic enim de luxuria sulphureus factor -itur et de cogitationum crebrescentium tenebrosa caligine, tanquam teterrimi fumi volumina generantur.

4) *être suscité, être entrepris (en parlant d'une enquête ou d'une contestation)*: DIPL. Arnulfi 75 p. 113,14 (a. 890): ne ulterius exinde aliqua questio -iatur. RADULF.

CADOM. gesta Taner. 108 p. 682: -itur questio de supra-memorata cuspidis inventione.

obovia, -c f. [?] CARTUL. Rhen. med. I 120 p. 126,26 (a. 882): isti habent -as prescriptas VIII. ib. p. 126,35: ista omnia superius breviter comprehensa tam curtis, ... silvis, -is, pratis, pascuis.

obp... v. *opp...*

obra, -e f. v. *opera*.

obradio 1. *resplendir, briller*: UGUTIO s.v. rado: -o, circum, circa vel contra splendere. ib.: obrizum id est aurum dictum sic quia -et splendore.

obrado, -si, -sum 3. [ob et rado] *forme* ocrado: DOC. Port. part. III 107 p. 93 (a. 1103). ib. 289 p. 256 (a. 1108). *supprimer, enlever*: DOC. Port. part. III 75 p. 65 (a. 1102): ut de hodie die in denante sedea de meo iure -sa. ib. 106 p. 92 (a. 1103): ita ut de odie die vel tempore scedia ipsa ereditate de iurio nostro -sa et in vestro dominio scedia tradita et confirmata. ib. 289 p. 256 (a. 1108): ita ut de odie die sciat ipsa ereditate de iuri nostro ocrasa et in vestro dominio scia tradita et confirmata. v. *abrado*.

obradorerius, -i m. [de obra; pour operatorius] *artisan, ouvrier*: LEGES Januens. I 68 col. 14 (a. 1157): ego non -us, stationarius, pellisarius.

obrectio, -nis f. v. *obreptio*.

obrenuntio 1. *renoncer à*: VITA Deic. I 3 (prol.): asylum miseris atque post multa facinora mundo et concupiscentiis eius -antibus. v. *abrenuntio*.

obrepro, -si, -tum 3. *formes*: obripro: CARTUL. Icaun. I 81 p. 156 (a. 992—1005). *pft.* obressi: RADBOD. TRAIECT. Martin. 6. obpressi: GLOSS. cod. Cas. 401 p. 470,15.

I) *se glisser furtivement, s'insinuer*: A) *au propre*: AYNARD. p. 622: -o est latenter introeo. B) *au figuré*: 1) *intrans.*: PETR. DAMIAN. epist. IV 11 col. 321^B: acedie -entis instantiam. CARTUL. S. Cyr. Nivern. 109 p. 183 (a. 1143): que per fraudem seu per oblivionem -ere solent falsitus repellit. PETR. BLES. amicitia I, V p. 124: ne sub liberalitatis obtentu venenum amicitie venalis -at. GIRALD. itin. Kambr. I 3 p. 41: donec iterum ceca malorum mater -sit ambitio. 2) *avec le dat.*: ECBAS. capt. 1171 p. 141: verum operi longo fas est -ere somnum. HELGAUD. Rob. 17 p. 96: non est mirum quod tam graviter doleat noxium sibi -sisse peccatum. MIRAC. Agili Resb. II, II 5 p. 332: cum ... sopor languidis artibus -sisset. VITA Henr. IV 5 p. 21,7: tam gravis sopor fessis -it. OTTO FRIS. gesta 1,56: cui facile error -ere solet.

II) *se glisser le long de (avec le dat.)*: CARM. Bur. B 102,19,2: pestem concepit mare, fluctus surgere cepit, / puppibus -it spuma, procella strepit.

III) *survenir, arriver*: A) *intrans.*: JOH. DIAC. ROM. Greg. III 6 col. 133^A: si quando necessitas ordinandi sacerdotis -sit. ARNULF. LEXOV. epist. 11 p. 16: tanquam ex insperato morbus -sit. VINC. KADL. chron. p. 179: unde latrociniorem, nonnunquam homicidiorum -sit

occasio non modica. B) *avec le dat.*: PETR. BLES. epist. 21 col. 75^D: unde tibi -ere possit elationis occasio.

IV) *s'occuper, se livrer à une occupation (avec le dat.)*: CHRONOGR. Corb. p. 60,30: que in loco suo agebantur, aliquamdiu non noverunt; ut autem indagini sue -sit, quantocius Kiminaden venerunt.

V) *insinuer dans l'esprit de quelqu'un, persuader quelqu'un (avec le dat.)*: HAIMO BAMB. comput. p. 183,11: quia facillime potuit -ere scriptoribus, ut pro XL scriberent XI familiari et usitata ipsis negligentia.

VI) *tromper, surprendre (PAPIAS: -ere, circumvenire, fallere)*: CARTUL. Icaun. I 81 p. 156 (a. 992—1005): quemadmodum feruntur sirene insciis obripere nautis.

VII) *attaquer (trans.)*: A) *au propre*: ACTA Phil. I 93 p. 240, 3 (a. 1071—79): iusticiam clericorum -sit. B) *au figuré*: RADULF. GLAB. hist. II, VI 12 p. 38: quoniam catolice fidei oculum, videlicet ecclesie prelatos, pessime cecitatis caligo -sit. v. *aussi obripio*.

obreptio, -nis f. *forme obrectio*: CARTA a. 878 (Arbois de Jubainville, Hist. comtes de Champagne I p. 447). 1) *action, intervention*: BENED. ANIAN. disp. Fel. col. 1402^C: quocirca quanta sit cecitatis -o quis non vidcat blasphemantium Christum adoptivum.

2) *violence, pression*: a) *sens physique*: CARTUL. Icaun. I 44 p. 85 (c. 865): constituimus ut obeunte abbâtissa predicti monasterii, non alia ibi quacumque -nis astutia ordinetur (cf. CARTA a. 878 [Arbois de Jubainville, Hist. comtes de Champagne I p. 447]. ACTA pont. Rom. ined. I 49 p. 48 [a. 1075]. ACTA pont. Rom. Gall. III 3 p. 35 [a. 1077]). b) *sens moral*: PETR. CANTOR verb. abbrev. CXXVII col. 322^D: cur hoc observantem statim proclamamus catharum? Iuramentum ... quoddam fit ex -ne, quoddam ex deliberatione. COD. Pray. 124: hanc igitur oblacionem .... placatus accipias et quicquid humane condicionis -o contraxit, expedias ut, tuis purificata remediis ad gaudium sempiternum perveniat.

obreria, -e f. [opera] *corvée*: CARTUL. Sord. 134 p. 112 (s. d.): debet dare VI panes...; debet etiam sarclar, segar e toto -e, sicut rusticus domino.

obrerus, -i m. [operarius] *journalier*: CARTUL. S. Julian. Mar. VIII p. 10 (a. 1056): una gallina et III -os a labore.

obrevi v. *obeo*.

obricius, -a, -um [obrizus] *formes*: britius: REG. Sublac. 144 p. 195 (a. 896). *gén.* britia: CARTUL. S. Mar. Via Lata 12 p. 17 (a. 985). *gén.* ebricis: REG. Tib. 3 p. 29,5 (a. 954). *gén.* ebricie: CARTUL. Mica Aurea XXVI p. 41,27 (a. 1022). *gén.* etbrities: REG. Tib. 4. p. 31,11 (a. 956). *gén.* obbritias: REG. Sublac. 142 p. 193,43 (a. 965). *gén.* obricias: CARTA a. 956 (Muratori, Antiq. I col. 166^A).

pur, éprouvé (pour qualifier l'or): REG. Sublac. 144 p. 195 (a. 896): initium poene nomine auri britii uncias sex. CARTUL. S. Mar. Via Lata 3 p. 4,20 (a. 949): auri

uncie tres ebritiies. CARTA a. 956 (Muratori, Antiq. I col. 166^A): initium pene nomine auri uncie sex obricias. REG. Sublac. 142 p. 193,43 (a. 965): det... auri uncie tres obbritias. CARTUL. S. Mar. Via Lata 12 p. 17 (a. 985): auri uncie tre britia (*sic*). CARTUL. Mica Aurea XXVI p. 41,27 (a. 1022): auris uncie tres ebricie. v. *obrizus*.

obricus, -a, -um v. *obrizus*.

obriczus, -a, -um v. *obrizus*.

obridium, -i n. [*pour obrizum*] *or pur*: UGUTIO s.v. rado: hoc -um et hoc obrizum id est aurum dictum sic quia obradiet splendore; est enim coloris optimi quod... Greci obyron vocant.

obrigeo 2. 1) *se durcir, se raidir (sous l'effet de la chaleur ou du froid)*: PAPIAS: -ere, indurere calore aut rigore congelare.

2) *être pétrifié, être figé (sous l'effet de la crainte)*: AMATUS CAS. Petr. p. 55: -et ille tremens, hoc pro famulamine merens. PAPIAS: -erc,... obstupere.

obrigesco, -ui 3. *intrans.*: I) *sens passif*: A) *être paralysé, devenir immobile*: 1) *en parlant du corps humain*: MIRAC. Genes. Hier. 21: tam horribiliter totis membris -uit ut come equi, quas in collo cum manibus adprehendit, nullo modo nisi abscise ferro potuissent evelli. ALTR. Liudg. 2,8: brachium dextrum similiter incurvatum -uit. ADREVALD. mirac. Bened. 35 p. 77: manum... ad se revocare nequivit; sed in suo conamine -escens, stupida remansit. ATTO VERC. press. col. 59^A: eorum brachia adeo -uerint ut... ea illi nullatenus movere ultra valuerint. HUGO FLAV. chron. II 12 p. 378,22: brachio -escente divinam erga se sensit clementiam. PETR. COMESTOR hist. schol. col. 1344^B: donec deficeret manus eius et -esceret cum gladio. 2) *en parlant d'une chose*: HELM. 39 p. 78,28: pugnavit robustissimus quisque, quousque -esceret gladius in manibus eius.

B) *être raidi (par le froid)*: PETR. DAMIAN. serm. LVII col. 822^D: dum aeris inclementia extrinsecus -escit.

C) *être tanné (par la vie au grand air)*: OTTO FRIS. chron. 7,35 p. 373,23: *solitarii* algore noctis et calore solis in modum Ethiopum denigrati velud tympanum -escant.

D) *être pétrifié (de crainte)*: CHRON. Salern. 106 p. 520,44: apparuit ei mediator Dei et hominum, homo Christus Jesus..., at ille ut eum conspexit, -uit et in faciem ruit. ROB. MOB. REM. hist. Hier. III 12 p. 762: -uerunt timore magno pre multitudine bellatorum. GILO hist. Hier. II 138: hos invaserunt metus et pudor, -uerunt / audaces animi, trepidant et in agmine primi. OTTO FRIS. gesta 1,10: ut... vicini dominationem eius suspectam habentes metu -escerent. JOH. FISCANN. conf. theol. III p. 151,292: peccatrix anima... -uit misera; insensibilis facta est.

II) *sens actif*: *apporter le froid, apporter le gel*: BERNARD. SILV. mundi univ. I, III 155 p. 19: -uit boreas, maduit notus, auster et eurus.

obringor 3. [ob et ringor] *montrer les dents en signe de colère, gronder*: ANSELM. BISAT. rhetor. p. 180,5: molestus interpres huius laboris nostri -ens et latrans nostro huic operi.

obripilatio, -ni^s f. [pour horripilatio] 1) *hérissément des poils*: RADULF. GLAB. Guill. 25 col. 716^D: non... aspicitis quibus est adhuc mens sanior, que scissura et detruncationes vestium rabidissime?... quam turpis in barba -o maxillarum?

2) *au figuré: effroi, horreur*: EPIST. Worm. I 25 p. 47,6 (a. 1032): maiores eorum huius occasionis -ne domno nostro... se huius rei immunes esse... nuper demandaverunt.

obripio 3. *se glisser furtivement*: 1) *au propre*: MIRAC. Agili Resb. II, III 6 p. 333: cum... herbis legendis inserviret, repente lacertum -uisse sensit.

2) *au figuré*: EINH. transl. Marc. 2,1 p. 245,52: -iente paulatim somno. v. *obrepo*.

obripi 3. v. *obrepo*.

obrisus, -a, -um v. *obrizus*.

obritus, -a, -um v. *obrizus*.

obriziacus, -a, -um [obrizus] *forme obbriziacus*: REG. Sublac. 29 p. 70,16 (IX s.). *d'or pur, d'or éprouvé*: REG. Sublac. 29 p. 70,16 (IX s.): auri solidos dominicos probatos obbriziacos integri ponderis et optimos monete numerate. AGNELL. RAV. lib. pont. 174 p. 390,27: ex sinistro latere -a pendentia bulla. CARTA s.d. (Marini, Papiri diplomatici 114 p. 173,42): auri solid. dominicos probitos -os optimos pensantes numero centum decem tantum.

obrizus, -a, -um *sive obryzus formes*: aubrizus: MORICE, Mém. Bretagne I col. 306 (a. 857). *gén.* obrizo: CARTUL. Imol. I 2 p. 7 (a. 984). REG. S. Apol. Nov. 18 p. 36 (a. 1017). *abl.* ebrizo: COD. Ar. 157 p. 228 (a. 1037). obrizus: CARTUL. Clun. I 1 p. 5 (a. 813—16). obrizus: CARM. XI—XII s. (*éd.* Fr. Böhmer in Zeitschr. f. deutsches Altertum V [1847] v. 74). obrizus: CARTUL. Sax. 1040 (a. 958). obrisus: CARTUL. Roman. p. 63 (a. 906). EPIST. a. 1171 (Becket Materials VII p. 453). ALEX. NECK. utens. p. 119. obritus: DIPL. Guidon. 18 p. 46,30 (a. 892). DIPL. Bereng. I 45 p. 131,27 (a. 904). *gén.* obrize: REG. Raven. I 1 p. 7,14 (a. 896). obrussus: TRANSL. Eugen. Diogil. p. 33,5. obryzus: SMAR. via reg. col. 944^A. GALTER. CASTIL. Alex. 236 col. 469^A etc. v. *obricius*.

1) *adj.: éprouvé, déclaré pur (pour qualifier l'or)*: A) *au propre* (AELFR. angl. sax. vocabul. p. 38: aurum -um, read gold): ALCUIN. carm. I 1503 p. 203: ut -o non parvi ponderis auro / ampulla maior fieret. THEODULF. carm. VII 8 p. 461: -i... auri dives Ophir regio. SMAR. via reg. 4 col. 944^A: aurum mundum vel -um. CARTUL. Roton. p. 190,11 (a. 869): calicem aureum ex auro -o. CARTUL. Regens. 13 p. 38 (a. 870): centum libras auri -i. DIPL. Caroli II,II p. 397,32 (a. 876):

duodecim libras auri -i. DIPL. Karoli III 18 (a. 880): tria milia mancosorum auri -i. DIPLOM. Astur. 192 p. 363,37 (a. 908): omnia ex auro -o filo. DIPL. Otton. I 334 p. 449,21 (a. 966): ducentas libras auri -i. EGBERT. LEOD. rat. I 1293 p. 181: si mihi detur et -um vertatur in aurum. CARTUL. S. Vict. Mass. I p. 164 (a. 1093): decem libras auri -i. THEOPH. sched. 1,37: aurum -um et bene coctum lima tenui. SUGER. adm. 32 p. 196: de auro vero -o, circiter quater viginti marcas nos posuisse. HUGO FLAV. chron. I p. 332,25: sanctorum corpora auro -o preciosiora. HELM. prol. p. 1,16: preferentes eam auro -o et cunctis opibus preciosis. CARTUL. archiep. Magd. 315 b p. 404 (a. 1166): thesaurum super topazion et aurum -um desiderabilem. B) *par métaph.*: HRABAN. univ. XVII,XII col. 475^B: quid namque per aurum -um nisi sancti angeli designantur? SCHOL. Adam. Brem. 77: ut ex insciis litterarum philosophos redderet per triennium et ex cupro formaret aurum -um. EPIST. a. 1171 (Becket Materials VII p. 453): quomodo obscuratum est tue caritatis aurum -sum, mutatus est color optimus.

II) *subst. n. (forme obriza*: PAUL. DIAC. carm. 39,11): A) *or pur, or éprouvé*: 1) *au propre* (PAPIAS: -um ὀβρυζόν aurum dictum, quod obradiet splendore. Est enim coloris optimi quod Hebraei ophaz, graeci χρυσόν chryson dicunt. -um, obrude aurum, splendor auri nitidum. UGUTIO s.v. rado: hoc -um, id est aurum dictum sic quia obradiet splendore. GUILL. TYR. hist. rer. transm. XXI 7 p. 1016: auri primi et purissimi quod -um dicitur inestimabilem habens copiam. ALAN. INS. serm. div. b p. 265: corona... ex auro purissimo quod dicitur -o): ALCUIN. epist. p. 129,6: omni -o oculis meis honorabilior. MILO ELN. Amand. II p. 464,12: vestes olosericas, -o in bratteas tenuato contextas. VITA Amant. Engol. p. 346: quod incomparabile est -o et de Aethiopia topazio. CHRON. Rames. pref. p. XXVII: o Ramesinga cohors... purior -o niteris esse Deo! VITA Gerard. Bron. p. 259: urna, -o pretiosiora illius continens membra. EKKEH. IV bened. I 31,52: -o rutilante coronam. GUILL. MALM. gesta reg. II 122 p. 130: munus omni -o pretiosius, partem Dominici ligni. ADAM S. VICT. p. 217,7 v. 38: virgo gloriosa / plus -o pretiosa. 2) *par métaphore*: ALCUIN. Rich. p. 389,33: veluti pretiosum -um vestre prudentissime sapientie ad ornandum diadema. (v. E. Benveniste, *Le terme obryza et la métallurgie de l'or dans Revue de philologie, de littérature et d'histoire anciennes*, 3e série, t. XXVII, 1953, p. 122—126).

B) *minerai d'or à l'état brut*: RUP. TUIT. Job col. 1107^D: -um enim dicimus rudem auri molem, in qua fiduciam suam non posuit.

obrodo 3. *part. passé obrosus usé (par le frottement), éculé*: WERR(?) Albert. 9 p. 144,41: ut erat ex itinere adustus sole... calceis grandibus, duris et -sis.

obrogo 1. *s'opposer (à la loi)*: GLOSS. cod. Cas. 401 p. 470,22: -are, contradicere vel contra legem venire. PAPIAS: -are, contradicere, contra legem venire.

obrosio, -nis *f.* [obrodo 3.] (*au figuré*) critique, attaque: PETR. BLES. tract. I 6 col. 1010^C: scio..., nec me latere patitur magis aemulorum -o, non deesse qui de incepto tamquam de otioso... suggillent opusculo.

obrotatio, -nis *f.* [ob et rotatio] mouvement de rotation en sens contraire: ADALBOLD. comm. Boet. consol. p. 21: applanētis enim festinationem sic -cio planetarum retardando temperat, ut nec ipse applanes pro nimio impetu suo corruat, nec ipsa planetarum -cio ad distinguenda tempora iniunctam sibi retardandi medio-critatem excedat. ... applanētis rotacione et planetarum -cione... quedam procedunt.

obrumpo 3. [ob et rumpo] rompre, briser: GLOSS. cod. Cas. 401 p. 470,19: -rupte, mercede, preesse [= obruptae, mersae, depressae; cf. GLOSS. AA, O 158].

obruo, -i, -tum 3. *forme obtruo*: PETR. BLESS. amicitia II, XLVIII p. 508. *trans.*: A) *recouvrir (d'une masse), ensevelir, enterrer*: 1) *au propre*: AIMOIN. FLOR. mirac. Bened. I 16 p. 120: glebis... cadavera -ebant. LAMB. HERSF. annal. a. 1075 p. 122,1: occisos terra -unt. SIGEBERT. GEMBL. Wicb. 2 p. 508,36: de arbore queritur qualis sit radix eius que latet humo -ta. HUGO S. VICT. didasc. pref. p. 1,24: talentum Dei terra -unt. 2) *par métaph.*: RATHER. conf. col. 408^A: mole gravissima criminis consuetudinarii... -tum. HUGO FLAV. chron. II p. 448,26: mole prave consuetudinis -tus. GUIBERT. Nov. moral. V, XVII 20 col. 138^D: tentationum molibus -i.

B) *voiler, recouvrir d'obscurité*: 1) *au propre*: ALCUIN. carm. I p. 173: -it et dubiis animum caligo tenebris. 2) *au figuré*: ANSELM. CANT. gramm. p. 30: conclusionem callidis tuis expositionibus -isse.

C) *noyer, engloutir (dans un liquide)*: HRABAN. univ. XII,V col. 360^A: ne procella tempestatum atque alluvione undarum -antur? id. carm. 16,37: -it unda nefas, populo gradiente per equor. DUDO Norm. II p. 139 v. 28: Icarus... / gurgite famosus -tus undisono. FULCH. hist. Hier. II 27 p. 474: in memoratum flumen -ti extincti sunt. HUGO S. VICT. didasc. VI,III p. 117,4: peccantes unda -it. GIRALD. topogr. I 38 p. 72: non cataracte -unt; non terremotus absorbent. *expression* potu -tus: *ivre*: GUILL. MALM. gesta reg. V 419 t. II p. 496: iuventus sapientie indiga, simulque potu -ta, navem a littore impellunt.

D) *écraser, accabler*: 1) *au propre, en parlant d'objets dangereux*: ATTO VERC. serm. XVI col. 855^C: fustibus et gladiis super eum insurgere et lapidibus non timuerunt -ere. PETR. DAMIAN. carm. B 12,4 p. 101: -itur ruderibus. Ivo epist. I p. 24 (a. 1092): lapidum aggere -tum. RAYM. POD. 5 p. 243: -ituri lapidibus vel sagittis hostium. GUIBERT. Nov. gesta Franc. VII 2 col. 879^C: a Judeis est -tus imbre saxorum. VINC. KADL.

chron. p. 123: urbem... nymbis telorum -ere contendit. 2) (*au figuré*) en parlant de malheurs ou de corvées: a) *avec l'accus.*: LUPUS epist. I 4 p. 20: dum vos onus domesticarum divinarumque rerum... vestris ex toto impositum... cervicibus -it. HRORSV. Pel. 62 p. 53: -ta mille malis toties urbs nempe fidelis. b) *avec super et l'accus.*: PASS. Ter. Pis. 23,6: ne super eam -at emulorum tempestas.

E) *détruire, saccager* (PAPIAS: -cre, affligere, opprimere): 1) *au propre*: a) *en parlant d'une construction: ou d'un pays*: PETR. DAMIAN. epist. VI 29 col. 421^D: quidquid ille... construxit, hoc diabolus nocturno silentio... -ens, dissipavit. DIPL. Conr. II 251 p. 347,18 (a. 1037?): ut... civitatem veterem a fundamentis -issent. Hist. de via Hier. 134 p. 226: urbs... balearibus tormentis -ta. GUIBERT. Nov. gesta Franc. VIII 1 col. 799^C: urbs... pessumdabatur -enda funditus. VINC. KADL. chron. p. 20: orbata... rege Polonia... sedicionis pene -itur tempestate. b) *en parlant de personnes: tuer, massacrer*: CARTUL. Mai. Mon. Dun. 155 p. 145 (a. 1097): aliquos... quos arbores cadentes -erant et aliquos degladiatos sive martirizatos. GIRALD. itin. Kambr. I 2 p. 31: ut... percussus in capite letaliter -eretur. ROB. TORIG. chron. epist. t. I p. 99: -tis autem eis et pulsus, ceteros gigantes... delevit. VINC. KADL. chron. p. 49: castra hostium irrumpunt, quorum quosdam -unt, quosdam diffugio impellunt. PETR. RIGA Aurora t. I Machab. 129 p. 404: sexcentos -it hostes. 2) *au moral: accabler*: WIDUK. 3,32: innocentem gravissimis accusationibus -tum. LAMB. HERSF. annal. a. 1073 p. 167,31: qui... -ere conaretur innocentiam suam. FULCO hist. vie Jeros. III 14: animos levium pavor -it acer. VINC. KADL. chron. p. 205: tante glorie serenitas repentina subito tempestate -itur. PETR. RIGA Aurora I Exod. 57 p. 93: sic ope divina Sathane iacet -ta virtus. ib. Iudic. 316 p. 243: libido / -itur.

F) *dominer, couvrir, protéger*: RADULF. DIC. abbrev. chron. p. 48: Italia... ab occidente... obicibus Alpium -itur.

G) *combler*: Ivo epist. Sever. III 21 p. 69,9: amor... quem... Deus... cum beneficiis -it. BERNARD. serm. sup. cant. I 16 p. 92,17: si pater non esset, -eret me beneficiis.

H) *pour obrigesco: être paralysé de peur*: LEGEND. Steph. minor p. 399: vir ille anxius -uit..., sibi indulgere precabatur.

part. passé obrutus, -a, -um I) *employé adjectivement*: A) *au propre*: 1) *détruit, en ruine*: REG. Sipont. 77 p. 48 (a. 1172): prope -tam civitatem Sipontinam. 2) *tombé, détaché*: LAMB. ARD. hist. Ghisn. 77 p. 597,4: turrim... lapidibus -tis et a compaginibus disiunctis et dissolutis, ruinam minitantem.

B) *au figuré: anéanti, vaincu*: WALTH. SPIR. Christoph. II 6,32: Christe pater, qui duro in carcere mortis -ta corda tue relevans sufflamine palme bellare.

II) *employé substantivement (n. pl.) débris*: EKKEH. IV bened. I 22,8: cor tibi letetur, tumulus crucis ecce movetur. / Secula letentur, crucis -ta sponte moventur.

obruptio, -nis *f.* [obrumpo 3.] *destruction du souvenir, oubli*: ETHELWERD. chron. pref. p. 2: de cuius prole nulla nobis notitia extat, tam pro extenso spatio quam per -nem quodammodo temporum.

obrussa, -e *f.* *épreuve, pierre de touche*: PETR. CANTOR verb. abbrev. CXXIII col. 317^D: sic verus ille magnus animus et in alienum non venturus arbitrium, probatur. Hec eius -a est, quasi instrumentum probatorium.

obrussus, -a, -um *v. obrizus*.

obrutilo 1. [ob et rutilo] *rutiler, étinceler*: HRABAN. univ. XVII, VII col. 465^C: alius *jaspis*... quasi misto cruore -ans. GUIBERT. Nov. pign. sanct. III 1 col. 658^D: auro et niveis lapillis coornatus -at.

obryziacus, -a, -um *v. obriziacus*.

obryzus, -a, -um *v. obrizus*.

obsaturo 1. *rassasier*: GLOSS. cod. Cas. 401 p. 470,23: -avere, satiaveris.

obsceamia, -orum *n. pl. v. obscenus*.

obscein, -inis, *adj.* [pour oscen *v. oscen*] *dont le chant est prophétique*: PAPIAS: -ines aves, corvi.

obsceinitas, -tis *f.* 1) *indécence, obscénité (de langage)*: RATHER. Metr. col. 463^A: lingua turpiloqua -te sordidata. WIDR. Gerh. 1,2 p. 492,30: a fabulis anilibus verborumque -tibus sensus abstrahebat proprios.

2) *honte, turpitude* (PAPIAS: -s, turpitude): RADBERT. corp. Dom. 21 p. 117,162: non ergo est immaculata quam nevi -s dedecorat. VITA Liutw. I 10: si qui autem pre enormitate criminum et nocentis vite -te desperati, in foveam mortis incidunt.

3) *faute charnelle, impureté*: HEITO Wett. 19: quamdiu enim in illa -te polluuntur, regni celorum aditum numquam merentur. PETR. DAMIAN. epist. I 13 col. 220^C: -s immundi foeda sordidat mundum. GUIBERT. Nov. moral. II, II 14 col. 66^C: in aulis enim totius -tis esse gurgustia. MAGNUS REICHERSB. annal. a. 1080 p. 447, 39: in sue -tatis et impietatis nequitia perseverans. d'où: *faiblesse morale, faute*: HEITO Wett. 11: ut quasi parva -s et concessa fragilitati humane libertas mole tantorum bonorum obrui et absumi potuisset.

4) *(au plur.) plaisirs charnels*: PETR. DAMIAN. serm. LX col. 843^C: qua fronte, quibus oculis videret nos, viveret nobiscum, qui tantis inter nos -tibus deserviret? GUILL. MALM. gesta reg. V 412 t. II p. 488: omnium tota vita omnino -tum cupidinearum expers... non effreni voluptate sed gignende prolis amore, mulierum gremio infunderetur. ABELARD. hist. calam. p. 188: ne -tibus istis te impudenter atque irrevocabiliter immergas?

5) *saleté, chose répugnante*: CHRON. Median. 11 p. 91b,31: cum -te vomitus... est proiectus demon.

6) *parties viriles*: HRABAN. epist. 15,2 p. 406,11: filii eius [Noe] qui velaverunt -tem parentis.

obsceinus, -a, -um *v. obscenus*.

obsceino 1. [obsceinus] *frapper d'une tare physique*: HUBERT. Gudil. VI 23 p. 519^d: huius... sacrilegii auctores... omnesque descensuri ex eorum germine plectantur nevo istiusmodi pœne ut uterque sexus... iugiter claudicet, super hec vero fœmineum gutteria -et.

obsceinulus, -a, -um [obsceinus] *indécent, inconvenant, malhonnête*: GUIBERT. Nov. vita I 17 p. 64: ut effervescente interiori rabie, ad -a quedam verba devolverer.

obsceinus, -a, -um 1) *adj. (forme obscenus)*: PETR. DAMIAN. epist. I 21 col. 253^A: A) *néfaste, de mauvais augure, qui porte malchance*: OTTO FRIS. gesta 1 prol. p. 11: ut, quamvis a prima adolescentia bellicis desudasse cognoscaris officii, -um tibi nondum vultum fortuna verterit.

B) *impudique, indécent, obscène*: 1) *en parlant d'actes, de sentiments*: WANDALB. creat. mund. 278: motus qui reget omnis / -osque premendo / castos exeret actus. OTFR. epist. p. 166,32: laicorum cantus... -us (cf. ELIS. SCHON. viar. 19 p. 122,10). RATHER. conf. col. 398^C: recordando... animalium pecudumque concubitus et alia quedam -a. LIUTFR. legat. p. 181,34: in cena turpi satis et -a. WALTH. SPIR. Christoph. II 4,134: -um celebrare libidinis antrum. PETR. DAMIAN. epist. VIII 12 col. 486^B: in -e vite sterquilinio volutantur. ADAM BREM. p. 183,4: -is corporum motibus. ABELARD. epist. p. 89: miseris illas et -issimas voluptates. ORD. VIT. hist. VIII 17 t. III p. 369: pro illecebris et delectationibus -is. *spéc. negotium -um: relations amoureuses*: PETR. DAMIAN. epist. I 21 col. 253^A: cum imperatrice... -ii negotii dicebatur habere mysterium.

2) *en parlant d'une personne*: WALAHFR. hort. 3: -i... Priapi. PETR. DAMIAN. epist. IV 8 col. 310^A: -e meretricule. GUIBERT. Nov. vita III 5 p. 148: -e leccator.

C) *honteux, dont on doit avoir honte*: JOH. SCOT. gloss. Mart. Cap. 235,10 p. 121,28: loquitur rhetor de verucundosa causa et de -a, id est de turpi. CARM. de Bened. 342: -um valde est, dominum deserere Christum.

D) *sale, répugnant, qui fait horreur*: PAUL. DIAC. homil. temp. col. 1398^D: -a cute deformes leprosi. ANSELM. LEOD. gesta 13 p. 196,38: cum -o vomitu... predam reicere. GUIBERT. Nov. gesta Franc. IV, IV 5 col. 741^C: sitit -um... cruorem. *spéc.: mauvais, désagréable (en parlant d'une odeur)*: GUIBERT. Nov. virgin. 15 col. 603^C: pessime istius cicute... contrite -os odores.

E) *vulgaire, grossier*: EPIST. Col. 4 p. 245,32: cum nostra metropolis inter laicos... divideretur et venatores et inter -as secularium potestates.

F) *défectueux, vitiieux*: ALBER. CAS. flor. rhet. IV 1 p. 41: subest cacenfaton, -a compositio. HUGO S.

VICT. gramm. p. 315,8: cacemphaton est -a enuntiatio vel dictio incomposite sonans.

G) *injurieux, qui fait honte*: UNIBOS 103,4 (éd. P. van de Woestijne v. 104): dum ter iacentem circuit, / -is verbis arguit.

H) *ennuyeux, importun*: TIT. metr. III 16,17: estus dum fervet, ventum facit atque serenum, / fugat et -as importunasque volucres.

II) *subst. (forme absceus: GLOSS. cod. Cas. 401 p. 468,26): A) m.: débauché*: ANAST. chron. p. 323,16: alias vero duas... corrumpit in eisdem ipsis nuptiarum diebus, ab omnibus idem -us irrisus. CARM. Bur. B 91,13,3: dignus morte, dignus penis / ad altare Christi venis / cum fetore, cum -is, osculando fictis genis.

B) *n. pl. formes: obsceamia: GLOSS. cod. Cas. 401 p. 471,54. oscena: LABORANS iustit. p. 18,39. spectacles impudiques: GLOSS. cod. Cas. 401 p. 471,54: orchistra, obsceamia, pantomimus. LABORANS iustit. p. 18,39: nauseat stomachus imposturas, erubescit visus oscena, spernit auditus ineptias.*

obscene de façon indécente, de façon inconvenante: VINC. KADL. chron. p. 150: ydolatrie sordibus -ius inmergitur. ib. p. 176: patrem virus... serpentis... in vesaniam vertit, qua -issime agitur.

obschar origine et sens inc.: CARTUL. Ins. Norm. 308 p. 391 (a. 1196): terram... quam homines mei michi iuraverunt esse de dominico meo et -r de omnibus portagiis segetum mearum... dedi.

obscurus, -i m. [de Obsius, nom du personnage qui découvrit l'obsidienne en Ethiopie, d'après Pline, nat. 36,196] *obsidienne*: UGUTIO: -us, lapis niger translucidus et ponitur in parietibus in speculis propter ymaginum umbras reddendas. v. *obsidius*.

obsculo 1. v. *osculator*.

obsculto 1. v. *ausculto*.

obsculum, -i n. v. *osculum*.

obscuratio, -nis f. obscurité, obscurissement: 1) *au propre*: JOH. SCOT. gloss. Mart. Cap. 452,2 p. 179,7: in propinquo climati, id est ubi prius portio -nis apparuit.

2) *par métaph.*: GERHOH. Antichr. 2,19 p. 229,12: -ne sacrorum eius (sc. Christi) luminum et sputorum foeditate,... nostre ignorantie cecitas excusata simul et illuminata est. LIB. de ignorantia VIII 23 p. 218: in omnimodam animi cecitatem et -nem.

obsuresco 3. [obscurus 1.] *se terminer*: JOH. VEN. chron. p. 148,25: infirmitate detentus sex diebus... antequam ultimum sibi -eret, monachus in Sancti Zacharie cœnobio effectus est.

obscurificus, -a, -um [obscurus et facio] *au figuré: obscur, opaque*: GERARD. MORES. delib. p. 281: ubi splendor, ibi umbra non solum tetra, sed et splendifica et luminifica, quanquam -a... Obscura est Deitas, in qua occultatur eadem Deitas.

obscuritas, -tis f. 1) *obscurité* (PETR. COMESTOR hist.

schol. col. 1056^C: -s autem quedam aeris a Deo creata est, et dicta tenebre): a) *au propre*: THIETM. 6,33: raro illucescit serenitas quam non sequatur caliginose nubis -s. HIST. de via Hier. 31 p. 184: exierunt ergo habitatores civitatis sub ipsa noctis -te. (au plur.) *les ténèbres*: VITA Liutg. I 19: omnes -tes illas ante se in aquilonem...pepulit sol. b) *par métaph.*: GIRALD. expugn. II 28 p. 365: quanto nebulose tenebrositatis et turbationis densior incumbit -s, tanto luce clariore strenuitatis gloria prefulgebit.

2) *obscurissement*: a) *provoqué par une éclipse ou désignant l'éclipse elle-même*: ANNAL. Bertin. a. 860 p. 83: fertur quedam -s corniculata, eodem scemate quo luna splendebat, per medium eiusdem lune apparuisse. HRABAN. homil. I 42 col. 79^D: ne forte dubios ac sollicitos de lune -te, que nuper accidit, vos relinquam. ANNAL. Fuld. II a. 840: eclipsis solis... facta est tam valida, ut etiam stelle propter -tem solis vise sint. b) (méd.) *de la vue*: CHIRURG. Bamberg. p. 139: ex his (sc. humoribus) enim epilepsia, -tes oculorum, surditas aurium fieri habent.

3) *rouille (du fer)*: GLOSS. cod. Cas. 401 p. 456,29: ferruginem, -tem seu ferri curie. PAPIAS s.v. ferrugo: ferrugo, -s aut ferri rasura. d'où: *couleur de rouille, brun sombre*: ib.: -s... nigra a colore ferri.

4) *manque d'intelligibilité (d'un texte, d'une expression)*: CAND. FULD. Eigel. I 10 p. 228: in qua nihil doctrine latentis, nihil -tis comprehendit. HRABAN. epist. 4: hec legens, scias me non difficultati verborum aut -ti sententiarum studuisse. LUPUS epist. I 1 p. 8: quasdam verborum -tes, a vobis uti elucidarentur, mittendas proposui. OTTO FRIS. gesta 1,54: cuius dicti -tem... impacienter... episcopus excepit. HUGO S. VICT. gramm. p. 270,5: propter -tem scripturarum que condite sunt in hiis. id. didasc. VI, IV p. 120,8: vix enim in tanto librorum pelago et multiplicibus sententiarum anfractibus, que et numero et -te animum legentis sepe confundunt. EPIST. ad Hildegard. 65 col. 285^A: licet enim consolationibus verborum vestrorum factus sum sepe letior, a -tibus tamen eorum, eo quod non pene intellectui meo paterent, factus sum tristior. CARTUL. Ursicampi 101 p. 69 (a. 1193): quia vero idem cyrographum plus quam oporteret -te fuerat involutum.

5) *caractère obscur, mystérieux*: a) (théol.) *en parlant des jugements de Dieu*: ELMER. CANT. epist. V 24 p. 86,459: -s iudiciorum Dei de qua Apostolus: «... quam incomprehensibilia sunt iudicia Dei». HILDEGARD. div. op. 3,10 col. 1013^B: quapropter et rectum in equitate iudicium Dei est, quia nullam -tem falsitatis habet. b) (théol.) *en parlant de ce qui est révélé par Dieu*: HRABAN. epist. 11: Numerorum librum multiplicibus mysteriorum -tibus involutum. id. inst. cler. 3,3 tit.: quibus -tibus Scriptura sacra sit involuta. PETR. RIGA Aurora pref. p. 8,24: veteris legis -tes discutiens. RUP.

TURT. spir. 4,3 col. 1671^D: in illo die Spiritus intelligentie replevit eos idem, qui -tem littere dederat, Deus. c) *en rhét.*: MATTH. VINDOC. ars vers. III 44 p. 177: enigma est sententiarum -s quodam verborum involucro occultata.

6) *par métaph.*: a) *lumière cachée* (PAPIAS: -s, splendor latens): *d'où l'expression sub modio -tis: sous le boisseau* (cf. Mc 4, 21 et Lc 11,33): VITA Liutw. I 8 p. 170^B: supernus tamen Arbiter tante claritatis lampadem sub modio -tis cum tegi noluit. b) (*spir.*) *ténèbres de l'âme dues au péché ou au doute, esprit d'erreur et d'ignorance*: ATTO VERC. epist. 5 col. 111^C (cf. I Joan. IV 6): in his que eius sunt boni procuratores existentes, nullius caliginis -te torpeat. GERARD. MORES. delib. p. 117: ut illuminarent subterraneas -tes. BURCH. WORM. ieiun. p. 118,43: si autem... ignorantie -te aut negligentie conculcatione illusio titubationis incidit periculum. GUIBERT. NOV. moral. I 2 col. 36^C: in cordibus iniquorum quod putamus est barathrum, que tenebrarum immensitas, si mentibus electorum tanta inest -s? ib. IV 12,14 col. 115^A: ingredimur Egyptum, cum bone intentionis amisso lumine -tem incidimus mentium. ib. VIII 30,17 col. 226^C: inter -tes tentationum. DOM. GUNDISS. transl. Ibn Gebirol fons vite I 2 p. 5,3: scientia et operatio liberant animam a captivitate nature et purgant eam a suis tenebris et -te. ELIS. SCHON. vis. I,2 p. 4,8: in quadam -te animi tota die permanebam. ABSAL. serm. 11 col. 72^C: paries iste, quem Dominus fodi iussit, -s est conscientie, quam sensus hominis hebetatus penetrare, quandoque non prevalet, eo quod

pondera peccatorum a luce veritatis longe relegatus nescit mala sua cognoscere.

obscuritatus, -a, -um *part. passé du verbe non attesté obscurito* 1. [obscur] *sombre*: JOH. SCOT. gloss. Mart. Cap. 34,18 p. 46, 3: lapis... radio solis repercussus in sanguineum -umque vertitur colorem.

obscurio 1. I) *trans.*: A) *rendre obscur, assombrir*: 1) *en parlant d'une source de lumière*: RADULF. TORT. Bened. 21 p. 309: polus deinde -ari densitate nubium. *spéc. en parlant d'une éclipse*: ANDR. BERG. Lang. 7 p. 226: fuit sol -atus in hoc mundo et stellas in celo parebant. RICHER. I 52 p. 102: tunc etiam luna XIII, terre obiectu -ata, visibus intuentium defecit. ANDR. FLOR. mirac. Bened. II 1 p. 192: sol -atus quasi duarum horarum spatio sui splendoris radios

occuluit. RIGORD. 46 p. 70: pars vero lune -ata fuit aliquantulum rubei coloris et deformis; et duravit eclipsis illa per duas horas. ib. 49 p. 77: erit eclipsis solis ignei coloris tanta quod totum corpus illius -abitur.

2) *en parlant d'un lieu où ne parvient pas la lumière*: CARM. Bur. B 123,2,7: sed cum montes videris / et colles cum ceteris / rebus -ari.

3) *par métaphore: voiler, éclipser*: WIDUK. 3,7: quo tanti decus splendoris extingueret vel certe -aret. WIPO

gesta epist. p. 3: gesta enim illius... a sequenti nimio splendore tuarum virtutum viderentur ... -ari. EPIST. Worm. I 30 p. 56,13: omnis... virtus sine necessario, ut sol sub nubibus, -atur. GERARD. MORES. delib. p. 132: quasi sol -atus est et luna.

4) *au figuré: aveugler*: CERBAN. transl. Max. II 12: qui secundum permissionem Dei temptant nos... rationale -ant.

B) *ternir, enlever de l'éclat*: 1) *au propre*: HRABAN. univ. 17,7 col. 468^D: quem (*sc. topazium lapidem*) si polire velis, -as; si nature proprie relinquant, irradiat. DOM. GUNDISS. transl. Ibn Gebirol fons vite V 41 p. 331,25: facta est ad modum speculi clari, quod cum adiungitur substantie spisse, -atur lumen eius et crassescit eius substantia. *spéc. par comparaison avec un objet brillant*: GALTER. CASTIL. Alex. IV 567: cernitis ut solem gemmis auroque coruscum / -ent clipei. *éteindre (un cierge)*: MIRAC. Pirm. 11 p. 33,49: cereis per se -atis.

2) *par métaphore*: HROTSV. Pafn. 1, 1 p. 162: cuius cor contristatur, eius et vultus -atur.

3) *au figuré*: VITA Wern. Merseb. p. 245,6: quidquid ex parentibus... suscepit, nec moribus nec actibus per-versis -avit.

C) *aveugler, priver de la vue*: 1) *au propre*: ANSCAR. mirac. Willeh. 6 (5): habebat filiam, quam ex ipsa infantia nativo lumine cecitas -averat. FROUM. carm. 11,17 p. 40: -ans oculum pastoris pulvere. *spéc. dans une formule comminatoire* (cf. Ps. 68,24): CARTUL. Elisont. 101 p. 161 (a. 1180): -entur oculi eius ne videant et dorsum illius incurvetur. cf. AELR. Jesu duod. II 14,43 p. 78: -ati sunt oculi vestri ne videant, et dorsa vestra incurvantur.

2) *par métaphore, dans le domaine moral*: WIPO gesta 1 p. 9: clarus ingenio, si fraterno odio, quo imperatori oberat, non -aretur.

E) *au figuré: faire perdre de son rayonnement, de sa valeur*: LUPUS epist. I 6 p. 56: non carmen me scribere ... sed historiam, que se -ari colorum obliquitatibus rennuit. HUGO FLAV. chron. II p. 428,6: plurimi enim eorum qui vocantur episcopi non solum iustitiam non defendunt, verum etiam ne clarescat multis modis -are nituntur.

F) *effacer, détruire*: 1) *au propre*: SUGER. consecr. Dion. 4 p. 224: sicut legitur, si tamen non -etur, in aureo super portas... epitaphio.

2) *au figuré, en parlant de la mémoire, des souvenirs* (PAPIAS s.v. *oblitero*: *obliteratur, deletur, de memoria exit, oblivione -atur*): WIDUK. 1,2: nimia vetustate omnem fere certitudinem -ante. RUOTG. COL. 33 p. 33: ita ut... memoriam tanti viri nullam etatem -atum iri in perpetuum patiantur. CARTUL. S. Cyr. Nivern. 73 p. 120 (XI s.): non enim tanta est memoria animi quin etate vel negligentia aliqua -etur. CARTUL. S. Launi

Toarc. 45 p. 39 (a. 1149): quoniam quidem que temporaliter aguntur prolixitate temporum ac brevitate vite mortalium sepius -antur. CARTUL. S. Lupi Trec. 21 p. 43 (c. 1150): rerum gestarum memoria, temporis vetustate vel invidorum malitia plerumque evanescit, vel -atur. EPIST. Reinh. 97 (c. 1140—1168): hiemis enim tempore, ne scriptura -aretur, illa et illa scribendo, usque in Pascha insistere huic operi non potui. ACTA Henr. Leon. 59 p. 87,24 (a. 1163): hec... ne... oblivioni tradita -entur.

G) (*spir.*) *dépouiller de la grâce, de la lumière divine*: ATTO VERC. epist. Pauli col. 139^D: ecce, dicit Apostolus, cor eorum -atum. ... Intelligendum ergo est, quia -atum nube humane laudis (*cf.* epist. ad Rom. I 21). ALTERC. contra Synag. p. 60,18: te (*Synagogam*)... illa preconia, que in ipsis de Christo scripta sunt, aut non audisse aut certe oblitam esse vel -ata mente non intelligere estimo.

II) *sens réfléchi: s'obscurcir*: ROB. MON. REM. hist. Hier. V 11 p. 799: quum nox -are cepit.

emploi substantivé du part. présent obscurans, -tis aveugle: HARIULF. chron. 1,17 p. 28,17: diu -antem luminatum reddidit.

obscurus, -a, -um *forme oscurus*: CARTUL. S. Cruc. Aurel. 5 p. 7 (a. 1146—1153).

I) *adj.*: A) *obscur*: 1) *en général* (PAPIAS: -a, tenebrosa. CHRON. Salern. 89 p. 513,8: atranum nempe est dictum ab -o; nam atra -um dicimus): WALAHFR. carm. 5,38,25: nox -a. JOH. SCOT. gloss. Mart. Cap. 285, 14 p. 132,8: luna quoque crescentis et senescentis septem formas habet, siquidem de -a crescente luminis sit bicornis, dehinc sectilis. DUDO Norm. II 24 p. 165: -e noctis conticinio (*ib.* IV 98 p. 257).

2) *qui ne reçoit pas de lumière (en parlant d'un lieu)*: HRABAN. carm. 39,63: -a loca carcerum. HROTSV. Bas. 208 p. 82: -o... in antro. *id.* Pafn. 7,9 p. 175: *habitaculum* quam breve, quam -um et quam incommodum. HIST. de via Hier. 5 p. 175: ambulaverunt per -a loca propter nebulas. *par métaphore*: HROTSV. Pel. 7 p. 52: pectoris -um... antrum. *avec pléonasme*: GAUFRID. S. VICT. prec. August. 302 p. 102: in hac caligine corporis -a.

3) *sombre (en parlant d'une couleur)*: REMIG. comm. Mart. Cap. I 34,18 p. 130,32: 'Elyotropios' lapis... radios solis in sanguineum -umque vertit colorem.

B) *confus, peu clair*: ADAM BREM. p. 24,12: distinctio temporum -a est. *d'où* haud -us: *évident*: HROTSV. gesta 1149 p. 226: haut -a tue fidci quia signa dedisti. *à noter l'expression* -issimum facere aliquid: *rendre confus*: HARTV. legend. Steph. p. 401: Priscianus auctor artis grammaticae... longe digressus, faciem suam quasi caligine quadam circumflumam mihi decrepito iam facit -issima (*sic pour* -am).

C) *peu compréhensible, difficile à comprendre*: 1) *en général*: REGINO harm. inst. 17 p. 244a: in re igitur

naturaliter -a qui in exponendo plura, quam necesse est, superfundit, addit tenebras. HUGO S. VICT. didasc. VI, IV p. 120,24: que ambigua sunt, ita interpretare ut non discordent; que vero sunt -a, resera si potes. *ib.* VI, VI p. 123,12: doctrina semper non ab -is, sed apertis, et ab his que magis nota sunt, exordium sumere debet. REIMBALD. LEOD. strom. 1, 52 p. 44: timeo, quemadmodum res -e dicendo plerumque fiant apertiores, sic apertas has -iores forsitan fieri oratione.

2) *en parlant de l'Écriture Sainte*: ALCUIN. carm. I 1306 p. 198: explanans -a volumina sancte / Scripture, nec non metrorum condidit artem. HRABAN. epist. 19 p. 423: -us est sensus. *ib.* 21 p. 428,4: loca... difficilia et diversis enigmatibus valde -a. *ib.* 18 p. 423,29: commentarios in divinas historias scribere decrevi, quorum officium est preterire manifesta, -a disserere. VITA Theod. Andag. p. 43,28: in lectione sanctarum litterarum et scripturarum ita erat studiosus ut... earum questiones quamvis difficillimas et -as cito exsolveret. ORD. VIT. hist. IV 10 t. II p. 245: -as sacre Scripture sententias solerter indagavit. BERNARD. consid. I 12 p. 408,1: -issimam et extremam partem Ezechielis ... exposuit.

3) *-um est referre: il est difficile de dire (à cause du caractère mystérieux du sujet)*: GERARD. MORES. delib. 25 p. 172: -um est referre ex cunctorum consummatione.

D) *obscur, peu connu (en parlant de la naissance)*: 1) *avec un subst. désignant l'origine*: POETA SAXO 3,131: regis (Pippinus nomine natus, / -o generis) materni sanguine cretus. WIDUK. 1,22: hic -o genere natus. RADULF. GLAB. hist. III, IX 37 p. 86: licet a patris sui proavis -e duxisset genus lineae. ADELARD. BATH. cod. et div. p. 21,4: aut honesti aut admirabilis... aut ancipitis aut -i generis esse. SUGER. Ludov. VI 4 p. 22: -i nominis quamplures gregarii et pedestris exercitus multi. *à noter la litote* non -us: CHRON. Carthus. p. 119: Magister Bruno, ... parentibus non -is natus.

2) *absol.* (PAPIAS: -a, ... persona vilis): WALAHFR. carm. 5,37,3: -us licet ingenio natalibus atque. *à noter la litote* non -us: *illustre*: WALTH. SPIR. Christoph. I epist. ad Haz.: domne Hazeche, meritorum et generis speculo non -e. ADAM BREM. p. 4,7: Einhardus aliique non -i auctores. RADULF. CADOM. gesta Tancred. 60 p. 650: viris illustribus inter palatinos regis Francie non -is.

E) *vicieux, mauvais*: 1) *en général*: COMP. Pict. 20 p. 127: quod melius est, ubi lazurium vile et -um, bonum et purum faciet ad scribendum tali arte utatur. WERR. Albert. 4 p. 142,23: imperatori ergo cum suspectum sit et nocivum, si optineret episcopatum Albertus Lovaniensis et sit indccens et -um ipsi, si obtineat Albertus de Restet.

2) (*rhét.*): MATTH. VINDOC. ars vers. IV 12 p. 183: sunt enim alia vitia... scilicet cacephaton, id est -a pronuntiatio.

3) (*moral.*) *inavouable*: GERARD. MORES. delib. p. 152: sive filios suos sacrificantes, sive -a sacrificia offerentes, sive insanie plenas vigilias habentes, neque vitam, neque nuptias mundas custodiunt.

F) *obtus, malhabile (en parlant de l'esprit)*: ANSELM. CANT. incarn. Verbi 2 col. 265^B: et cuius mens -us est ad discernendum inter equum suum et colorem eius.

G) (*méd.*) *voilé, enroué (en parlant de la voix)*: GLOSS. medic. p. 22,8 s.v. coryza: ex pruritu quodam faucium cum titillatione et voce -a.

H) (*philos.*) *invisible*: HILDUIN. transl. Dion. p. 16,13: nobisque -um et benefactum decorem eternalis profecto et intelligibilis communionis (*en grec: ἀφανῆ*).

II) *subst.*: A) *m.*: 1) -i: *les humbles*: GIRALD. gemma II 11 p. 222: sunt enim in ecclesia militante multi -i et parum cogniti, qui apud triumphantem clarissimi gloriose triumphant.

2) (*jur.*) *les gens de naissance obscure*: SUMMA Trec. p. 226,4: libertas omnibus rebus favorabilior est, ideoque in -is pro libertate faciendum est.

3) *les gens à l'esprit obtus*: HUGO BONON. rat. dict. XV p. 83: aput vos enim idiote cito sunt litterati, balbutientes cito sunt eloquentes, -i cito illuminantur.

B) *n.*: 1) (*sing.*) *spéc. dans les expressions in -o, sub -o: dans l'obscurité, dans les ténèbres*: a) *au propre*: DANCUS REX 16, 14 p. 82: postea mitte eum in -o. LEGEND. Steph. minor p. 399: unus eorum (*sc. coniuratorum*) audacter sub -o ingressus est. b) *par métaphore*: VINC. KADL. chron. p. 234: hec sola est lucerna in -o, radius in sereno, tranquillitas in turbine. c) *au figuré*: GUIBERT. NOV. moral. lib. ord. serm. col. 28^B: in deiectione animi, in -o fluctuationis. 2) (*pl.*) *obscurités, ténèbres*: a) *au propre*: PETR. DAMIAN. carm. C, D 14 p. 143: candelas manus teneant, ut -a pereant. b) *par métaphore*: ADAM PERSEN. epist. I 3 p. 50 (c. 1190): quam difficile est eum qui in -is graditur, non sepius suis offendere, corruere gravius, duriusque elidit!

obscure adv. 1) *de manière peu nette, de manière confuse*: a) *en parlant de la vue*: PAUL. AEGIN. cur. CX p. 67,14: occidente vero sole, -ius cernere. b) *en parlant d'une source de lumière (à noter le rapprochement -e lucere)*: BERNOLD. CONST. chron. a. 1093 p. 457,8: signum in sole factum est..., ut circulus quidam in illo appareret, et ipse in sereno celo -issime luceret. GAUFRID. BRETOL. Ham. p. 517,17: candelis nimis -e lucentibus. c) *en parlant des connaissances*: EGBERT. LEOD. rat. I 1668 p. 201: qui nequit -e, deceptor fallit aperte.

2) *en termes obscurs, indistincts*: HRABAN. epist. 39 p. 476: aut si -ius dictum sit, planius dicam. ADAM BREM. p. 30,19: hec plenissime describuntur, -e vero notatur tempus. HUGO S. VICT. didasc. VI, IV p. 120,21: cum autem postea legere cœperis, et multa -e, et multa aperte, multa ambigue scripta inveneris.

3) *d'une origine obscure (en parlant de la naissance)*: EGBERT. LEOD. rat. I 313 p. 69: ignavus et -e natus ille. GUIBERT. NOV. vita III 2 p. 130: vir admodum pauperis domus et -e progenitus.

4) *obscurément, sans éclat (en parlant de la manière de régner)*: OTTO FRIS. chron. 6,22 p. 285,12: qui (*sc. scriptores*)... Lodewicum... itemque Berengarium cum Alberto filio, quamvis -e regnantes, in numero priorum statuunt.

10 *obseco* I. [ob et seco] *ici forme obsequo. inciser*: ROG. SALERN. chirurg. gloss. p. 282: obsequando enim poros facit infistulationem.

obsecor 3. v. *obsequor*.

obsecratio, -nis f. sive obsecratio, -nis f. 1) *supplication, prières à Dieu (PAPIAS: -o, preces)*: a) *en général (associé à preces, viglie, letanie et orationes) employé généralement au plur.*: VITA Willich. I: ieiuniis, vigiliis atque -nibus die noctuque intentus... extitit. EPIST. var. III 2 p. 132,20 (c. 855): pro quibus etiam indesinenter coram summo Deo cotidie in precibus, et -nibus memet ipsum offerre devoceo. ANNAL. Fuld. II a. 791: Carolus... cum omni populo suo ieiuniis et -nibus triduo celebratis exercitum dividit. HROTSV. Gall. II 5,7 p. 124: nos ieiuniis et -nibus Deo interim commendemus. 25 BERTHOLD. CONST. annal. a. 1078 p. 307,8: cum letaniis et -nibus per ecclesias illas devotissime eum a Domino queritando circuibat. OTTO FRIS. gesta 2,25: ordo Deo sacratus orationibus et -nibus libere invigilare potest! b) (*liturg.*) *prières de la messe*: EPIST. var. II 20,6 (c. 835): videtur porro in his missarum -nibus non contemnenda auctoritas de memorata passione sanctorum. Ivo epist. I 63 p. 270 (a. 1096—97): non statim ad mysticas benedictiones et -nes, quibus illa consecratio perficitur, quilibet est admittendus. ANSELM. LAUD. (Lottin, Psychol. et morale V, I p. 19): -o, id est illa que fiunt iuxta et ante consecrationem. HONOR. AUG. gemma 1, 112: missa dividitur in quatuor species, secundum -nes... ab initio misse usque ad offertorium sunt -nes. JOH. BEL. div. off. XXXIV col. 43^D: distribuitur autem missa in quatuor omnino partes, in -nes, orationes, postulationes et gratiarum actiones.

2) *prière de demande*: a) *à Dieu*: ROB. PAUL. II 4 col. 411^A: -o est cum solutionem malorum petimus, ut illud: «Ego dixi: Domine, miserere mei». GUILL. S. THEOD. epist. frat. M. D. 76 p. 123,16: -o vero est in exercitiis spiritualibus anxia ad Deum instantia. b) *à un saint*: NITHARD. hist. 2,6: ad Sanctum Dyonisium laudis et -nisque causa iter direxit.

3) *action de grâces*: PAPIAS: -o... gratiarum actiones.

4) *sacrifice, offrande*: PONTIF. Rom. XIV 9 p. 169: munera, quesumus, Domine, famule tue illi, que tibi -nem sui corporis offert, simul ad eius anime et corporis medela proficiant.

5) -num vota: *accomplissement d'un vœu*: RICHER. I 57 p. 218: habitum militarem in peregrinum transformantes... -num vota simulantes.

6) (*diplom.*): a) *requête, supplique*: CARTUL. Sangall. I 734 p. 337,26 (a. 904): quorum -cione(m) benigne suscipientes. DIPL. Otton. I 58 (a. 944): quorum -ni pro eterna libentissime obtemperantes remuneratione... donavimus. DIPL. Otton. III 28 (a. 986): donamus privilegia cenobio... secundum deprecationem... abbatibus... suscipientes ipsam -nem per legationem fratris Adelardi. COD. Crem. I 12 p. 47 col. 2,24 (a. 1010): dum... talem audisset postulationem et -nem. ANNAL. Quedl. a. 1013 p. 81,42: Heinricus rex a Bolizlavone multis -nibus exoratus, Parthenopolim venit. ACTA Pont. 64 p. 97,15 (a. 1160—1): mea -ne in fraternitate ecclesie Sancti Petri... receptus. b) *adjuration*: CARTUL. S. Cyr. Nivern. 4 p. 12 (a. 986): hoc ... magna -ne et interdictu ipse prohibet episcopus ut nullus episcoporum suorum... quidquam... ausus sit ipsis subtrahere canonicis. ib. 47 p. 89 (a. 1001): post etiam eius necem magna -ne et interdictu ipse domnus pontifex prohibet ut nemo...

7) (*rhét.*) *obsécration (figure de rhétorique)*: GODESC. SAX. opusc. gramm. II p. 424,15: cum adversus inimicos completa fuisset -o, oratio, postulatio.

obsecrativum, -i n. [obsecro I.] *supplication*: TRANSL. Magl. I 2 p. 372,16: illum precibus et -is, humiliter amplexantes illius genua, salutaverunt.

obsecrator, -is m. [obsecro I.] *requérant*: SALOM. II epist. 30 (a. 877): humilis suffraganeus et fidus -r vester ac devotus servitor... pastor indignus.

obsecratorius, -a, -um [obsecro I.] *d'adjuration*: PAUL. DIAC. hist. Rom. p. 201,28: ad quem [*Desiderium*] Adrianus papa sepius suos missos direxit et -as litteras misit, deprecans eum, ut a tantis malis respiceret et eas quas abstulerat ad Sedem apostolicam redderet civitates.

obsecro I. *forme* obsecro: COD. Cavens. I 21 p. 22 (a. 842).

I) *prier instamment, supplier* (PAPIAS: -are, rogare, supplicare): A) *avec l'accus.*: ANDR. FLOR. mirac. Bened. IV 15 p. 273: psalmodias per vigiles devotissime -antes Deum. RADULF. TORT. mirac. Bened. 10 p. 287: ipsam pietatis matrem continuis flebiliter -ans singultibus.

B) *avec pro et abl.*: *prier pour, intercéder pour*: HRABAN. epist. 33 p. 467: Deum orando atque -ando pro salute tua. COD. Pray. 21 v.: orate pro me ad Dominum, viri sancti, -ate pro me.

C) *absol.*: BERNARD. Malach. 17 p. 326,15: blasphematus -abat.

II) *supplier de (ou de ne pas)*: A) *suivi d'une prop. complétive introduite par ut, ne, quatinus*: I) *avec l'accus. de la personne que l'on prie*: HRABAN. epist.

3 p. 386: -o te, sancte pater, ut oblatum tibi opus suscipias. HUGO S. MAR. mirac. Bened. 5 p. 363: ipsum confessorem inclitum... cœpit... -are, ut sibi misere sanitatis opem infunderet. GUILL. PICTAV. gesta 11 p. 24: Normannos etiam -abat, ne committi prelium vel levisimum ante municipium aliquod paterentur. CARTUL. Cales. 31 p. 55 (a. 1187): supradictus Berlio fratres Catusie... humiliter -avit ut predictam domum cum Calesiensibus fratribus bona fide... custodirent. à noter le renforcement par un autre verbe de demande: GUILL. PICTAV. gesta 37 p. 88: suos in ipso fine obtestans et -ans ne quereant alium preter quem ipse dominum eis, heredem sibi, relinqueret. IVO epist. I p. 4 (a. 1090): beati Petri vice vos rogamus et -amus quatenus eum benigne suscipientes... honoretis. 2) *avec l'accus. d'une qualité représentant une personne (métonymie)*: IVO epist. I p. 58 (a. 1092): -o charitatem vestram ut mihi fluctuanti veritatem huius rei quam scitis aperiat. 3) *avec le dat. de la personne*: ANNAL. Vedast. a 879 p. 45,11: Hugo... episcopum misit, -ans Hludowico regi, ut partem regni... acciperet. 4) *sans complément exprimé*: ADREVALD. mirac. Bened. 14 p. 36: contigit ut legationem sacratissimi presulis Gregorii... -antis quatenus sanctam Romanam Ecclesiam a Langobardorum tyrannide liberaret... floccipenderet. DIPL. Ludow. Inf. 3 p. 99,18 (a. 900): -avit namque prescriptus abba, ut... ipsum monasterium... sub nostra constitueremus defensione. GERH. AUG. vita Udalr. 23 p. 408: cecidit ante pedes imperatorum... -ans, ut petitionem domini sui... implere non dedignarentur. PETR. DAMIAN. Romuald. p. 38,4: Olibanus... -are devotissime cepit, ne se violata fide desererent. VITTA Theod. Andag. p. 56,12: -ans ut in eo quod cœperant boni operis proposito perseverarent.

B) *avec le subjonctif seul*: ORD. VIT. hist. VI 1 t. III p. 2: conticescant -o et quiescant.

C) *avec une prop. infinitive*: EPIST. Tegerns. I 107 (c. 1031—1032): litterarum istarum portitori spacium et locum dari -o.

D) *avec un infinitif*: WETT. Gall. 3: rex -abat virum Dei manere in regno eius.

III) *demander une chose, implorer*: A) *avec un compl. à l'accus.*: TRAD. Fris. 360 (a. 816): indulgentiam et remedium delictorum suorum -are venit ad domum Sancte Marie. WALTH. SPIR. Christoph. II 6,237: quicumque tuum vel nomine solo / -at auxilium, sospes fieret omne rogatum. HELGAUD. Rob. 17 p. 96: domnus iste noster Rotbertus confessus est culpam, -avit indulgentiam.

B) *absol.*: PETR. DAMIAN. Romuald. 11 p. 114: eam vociferantem multisque precibus -antem audire contempsit.

C) *en incise: je t'en prie, de grâce*: LUPUS epist. I 4 p. 34: -o, totum cor vestrum ad rogandum Deum

effundite. THIETM. 6,79: credite mihi, -o, credite. HROTSV. Abr. 4,2,5 p. 153: dic, -o.

IV) *exhorter*: A) *avec l'accus.*: HRABAN. epist. 25 p. 432,6: non enim... litigatores illam concordiam apostolicam sequuntur, de qua Philippenses Paulus -at, dicens.

B) *absol.*: BERTHOLD. CONST. annal. a. 1075 p. 280: monita vero apostolice lenitatis, quibus eum multotiens antea arguendo, -ando, increpando ad emendationem vitam adhortatus est. STEPH. TORNAC. epist. I p. 16 (a. 1178—1180): circa novicios tuos sollicitus esto; per te et per alios doctores exortare, instrue, mone, argue, increpa, -a.

V) *traiter avec respect, honorer*: A) *un vieillard* (cf. I Tim. V 1 et Levit. 19,32): RATHER. epist. 27 p. 156,1: dum apostolus precipiat seniore -ari, prohibeat increpari.

B) *un saint*: RADBOD. TRAIECT. Martin. 2: ceterum gemma ista fulget in celo, choruscat in terra, in mari -atur, in insulis honoratur.

VI) *maudire*: UGUTIO s.v. sueo: -o, -as, sacrare vel execrare.

emploi au déponent: prier, supplier: CHRON. Salern. 3 p. 472,33: nimis eum -atus est atque lacrimis profusus eum petiit ut... ANSELM. HAV. litan. 5 p. 149,31: in quibus (sc. *obsecrationibus*) obtestando -amur et -ando obtestamur Dominum per divina sacramenta.

obsecumdo 1. v. l. 48.

obsecundatio, -nis f. *action de se mettre à la disposition de quelqu'un*: 1) *en général*: JOH. SARISB. metal. I,1 p. 7,3: quenam erit -o aut communicatio voluntatum, subtracto verbi commercio? 2) *envers un supérieur*: a) *obéissance*: VITA Bereg. col. 529^B: in mandatorum tuorum -ne promptos. (ADAM SCOT. serm. 305). b) *déférence*: RATHER. prel. col. 179^A: in -ne obsequentium. c) *aide, collaboration*: CARTUL. Clun. I 246 p. 238 (c. 924): ad augendum circa nos sue possibilitatis -cionem, hos eminencie nostre apices fieri decernimus. 3) *envers un inférieur: condescendance*: ANDR. FLOR. mirac. Bened. III 13 p. 238: cum illic Cunctipotentis -o affatim religiosorum vigeret proposito.

obsecundator, -is m. *assistant, collaborateur*: CARTUL. Clun. I 246 p. 238 (c. 924): adiens quidam fidelis noster et -r continuus, Bonus nomine, nostram summam reverentiam. GUILL. MALM. gesta pont. V p. 384: convocatis fratribus et -ibus meis.

obsecundo 1. *formes*: obsecumdo: TRANSL. Eugen. Diogil. 2. obsecundor, -ari: LIUTG. Greg. 2p. 69. BERNOLD. CONST. chron. a. 1093 p. 457,16. GALTER. CANC. II, XIV, 7 p. 109.

1) *obéir* (UGUTIO s.v. sequor: -o id est obedire, obtemperare): a) *à une personne*: WANDALB. ad Otric. p. 569,9: morigerari vero (tibi) sicut equali... non

valeo... ut maiori parere et -are viribus cunctis... desidero. CARTUL. S. Caril. 22 p. 40 (a. 863): eiusque episcopo -antes. OBERT. CANC. annal. Januens. p. 184: volo eis -are in omnibus et per omnia amicus, non hostis, existere. VINC. KADL. chron. p. 215: eis vos -are oportet. b) *à un commandement*: HRABAN. homil. II 15 col. 170^B: factus est omnis homo, ut Deum timens eius mandatis -et. PASS. Ursul. I 7: christiane fidei regulis -ans. DIPL. Henr. V col. 433 (st. 3143 = Ughelli, Italia sacra III): divinis preceptis -are. GALTER. CANC. II, XIV, 7 p. 109: in his et in aliis tanti amici voluntati et dominio funditus -abor. SUMMA Trec. p. 9,17: gaudeant si divino muneri eis iniuncto incessanter -ent. ORD. VIT. hist. XII 24 t. IV p. 399: preceptis vestris, reverende pater, rationabiliter -abo, ut ab initio spondi.

2) (*diplom.*) *acquiescer (à une requête)*: DIPL. Otton. III 259 (a. 997): si fidelium nostrorum petitionibus quorumlibet -antes. DIPL. Caroli Magni 301 (spur. XI s.): Condadescensis cenobii abbatis petitionibus -antes. DIPL. Henr. III 228 p. 304,29 (spur. XII s.): cuius saluberrimis petitionibus non -are nefas et prophanum, (fav)ere autem iustum duximus.

3) *accorder de l'intérêt à*: LAMB. ARD. hist. Ghisn. 107 p. 613,3: de omnibus igitur filiis Elbodonis et filiabus, quasi non fuerint, obmittentes, soli Arnoldo, ut dignum et iustum est, -antes, quasi concepimus prosequamur.

4) *s'appliquer à, adhérer à*: CARTUL. Icaun. I p. 213 (a. 1108): vestigia vel in aliquibusdam bone actionis operibus -antes feliciter sequi. SUMMA Trec. p. 10,25: hic personis... que religioni -ant ac opus pietatis exhibent. LAMB. ATREB. prim. sed. col. 639^D: vestris -andum deliberationibus.

5) *aider, seconder*: CHRONOGR. Corb. p. 44,6: marchioni, cui tunc ad presens militarent, armis -are se debere legaliter... referebant.

6) *servir (une personne)*: TRANSL. Eugen. Diogil. 2: delegavit ibidem clericos qui Domino obsecundarent iuxta quantitatem alimonie. GUIBERT. Nov. trop. V col. 486^D: horum momentanea sanctitas cvanuit, sed "tu", id est tui videlicet incorporati, non temporarie, sed eternaliter tibi -arc deliberant. MIRAC. Lamb. p. 516: ideo presenti et absenti in carne -ant ei ut famule.

7) *être soumis à, dépendre de*: a) *au propre*: CARTUL. Magalon. 171 p. 314 (a. 1179): precipimus ut quicumque in Villenove castro aliquo modo possident... Johanni episcopo... nomine prediorum -ent et in omnibus... fidele servitium satagant exhibere. b) *au figuré*: GUIBERT. Nov. trop. III, II 10 col. 400^D: rationes, voluntati insite, 'post Dominum' ambulant, dum primum ratio Deo subiicitur, et consequenter deinceps rationi voluntatis habitus -ant.

8) *servir à quelque chose, être consacré à quelque*

chose: BERNOLD. CONST. microl. 48 col. 1012^D: qui dies (*sc. Sabbatum*) et proprio officio caret et per totum annum venerationi sancte Marie solet -are (*cf. COD. Pray. XXII*).

9) (*forme réfléchie*) *se plier à, acquiescer*: EPIST. Meginh. 20 tit.: omnibus eius votis atque preceptis se semper sine fatigatione -antem.

10) (*sens actif*) *soumettre, réduire*: ANNAL. Cambr. a. 1165 p. 50: castellum M. valida manu combussit totamque regionem Ceredigeaun -avit.

part. prés. obsecundans, -tis avec le dat.: serviteur: ANAST. chron. p. 222,4: introivit (*in balneum*) cum eo quidam Andreas filius Trohili, -s illi. RATHER. prel. II col. 211^C: excisus a culmine, cecidit ab honore, desertus est a sibi -tibus.

obsecutio, -nis f. *soumission*: PETR. CANTOR verb. abbrev. XXXVIII col. 128^B: est enim nummus vane glorie, est nummus elationis, est nummus cupiditatis, est nummus sordide -nis. REGINALD. COLOD. Cuthb. 1 p. 1: dilectio et – o... sibi... debent mutuo federari.

obsecutor, -is m. *forme obsequator*: HUGO FLAV. chron. II p. 498,50. 1) *celui qui suit (une procession), celui qui participe*: HUGO FLAV. chron. II p. 498,50: cum a longe viderent venientes funeris -quutores.

2) *celui qui obéit, celui qui adhère, disciple*: VITA Pirm. II 10 p. 41^A: promisit (*Dominus*) -ibus suis. GOSC. CANT. transl. Aug. 2 col. 37^D: cum eo quo primum a sanctis -ibus positus est efferret sarcophago *corpus sancti*. GISLEB. TRUD. gesta Trud. 8,20: hospitalitas lete supervenientibus exhiberi maximeque -ibus nostri ordinis.

3) *celui qui observe un contrat*: BULLAR. Cas. II p. 23 col. 1,37: si quis... non devotus existere tentaverit -r, infamie publice reatum incurrens.

obsecutorius, -a, -um [obsecutor] *fidèle, soumis*: PETR. DAMIAN. serm. LXII col. 853^B: Filium Virginis habemus in manibus et -a delinitione (*sic*) vagientis Dei honoramus infantiam.

obsecutrix, -cis adj. f. [obsecutor] *soumise à l'observance de rites religieux*: SIGEBERT. GEMBL. diff. temp. col. 819^B: per hoc ratum esse dico, quod dixi quartam et sextam feriam esse -ces et quasdam preparationes ad ipsum sabbatum martii.

obsedeo 2. *v. obsideo.*

obsedio *v. obsideo.*

obseletus, -a, -um *v. obsoletus.*

obsensus, -us m. [sensus et obsessio] *santé*: COD. Sax. III p. 331 nr. 710 (a. 1004): reddendo... lunaticis daemonicisque -um mentis.

obsender [erreur pour obsiderer?; formé comme praesenter] *en assiégeant*: GLOSS. cod. Cas. 401 p. 470,25: -r, obsessive.

obsepio 4. *clore d'une haie, clôturer*: GLOSS. cod. Cas. 401 p. 470,24: -it, circumdat. ib. p. 446,20:

claustrum mura -ta. UGUTIO *s.v.* sepio: -o, undique vel contra sepire.

obsequela, -e f. 1) *obéissance*: CARTUL. Sax. III p. 544 (a. 970): pro fideli eius -a. HERM. AUGIENS. vit. 605: alius potens esse appetit / et regna celsus concupit, / ut -a plurium / superbiat satellitum. GUILL. MALM. gesta reg. V 392 t. II p. 469: comiti -am suam exhibuit. VINC. KADL. chron. p. 177: omnes quoque maritimum presides non solum -e renunciant, set... arma capessunt.

2) *soumission, mise à la disposition de*: NOTK. BALB. gesta 2,18: ministrantium more ad ipsius -am protendens. VINC. KADL. chron. p. 202: horum hostium princeps... ad Kasimirum accedit, victum se fatetur... tributaria sese -a obstringit. (*au plur.*) *marques de soumission*: VINC. KADL. chron. p. 54: Kasimirus... a singulis circumquaque provinciis principes abigit abortivos, et debitas renovat -as.

3) *dans une formule de salutation, suivi d'un gén.: témoignage de*: HROTSV. gesta pref. 1 p. 201: Gerberge, illustri abbatisse, cui pro sui eminentia probitatis, haut minor -a venerationis. THEOD. EUCH. transl. Celsi 1 pref.: Richardo... Theodericus... vere obedientie -am. COD. Udalr. 34 p. 64,12: Domino... S(igifridus)... omnimode servitutis -am.

4) *amour (nuancé de respect) vis à vis de Dieu*: TRANSL. sang. Dom. in Aug. 34: ut semper erat divine laudis et -e strenuus augmentator.

5) *affection*: a) *manifestée dans l'accueil déferent réservé à un supérieur*: RATPERT. Gall. 19 p. 35,3: Grimaldus abbas ad monasterium Sancti Galli veniens honorifice atque omni -e suavitate a fratribus... susceptus est. VITA Theog. 2,16 p. 474,14: episcopus... redit, ducens secum... sacerdotem; cum quo etiam... archidiaconus iens, fidelem in omnibus ei prebuit -am. b) *propre à l'amitié*: PETR. BLES. amicitia I,VII p. 136: est autem amicitie suavissimus fomes, sinceritas affectionum, mutua -a. *à noter l'emploi au plur.:* *marques d'affection*: PETR. BLES. amicitia II, XXXVII p. 454: unus autem Spiritus universa membra vivificat, eorumque compages mutuis -is et alterna compassione conciliat. LABORANS justit. p. 9: scilicet favorabiles auras... beneficia siderum, munificentias elementorum, hominum -as et animalium adiumenta.

6) (*péj.*) *amour charnel, liens charnels*: ODO CLUN. coll. col. 551^C: divitias, delicias, voluptates, -as atque libidines ulciscendi.

obsequenter *v. s.v. obsequor.*

obsequentia, -e f. *cortège, suite*: VITA Bereg. 12 col. 525^E: hac occasione contigit, ... hunc patrem Beregisum simul et predictam feminam... cum clientum -a transitum habuisse.

obsequialis, -e 1) *complaisant, obligeant*: DPL. Henr. II 137 (a. 1007): Egilberti (e)piscop(i) assid(u)a

-(i) admonitione. 2) *qui est à la disposition de (en parlant d'une chose)*: GONZO Gengulph. 4: nondum illic ignis, nondum erat lucerna -is;... absque ignis adminiculo in manus eius candela succenditur.

employé substantivement: dépendant, client: VINC. KADL. chron. p. 84: *frater fratris*... tam amicos quam -es oculis persuasione a proposito distorsit.

obsequialiter adv. avec déférence, en témoignage de soumission: ANNAL. Quedl. a 1000 p. 77,20: *imperator a duce Sclavonico*... xeniis omnigeni census ubique terrarum studiosissime quesitis -r donatur.

obsequie, -arum f. pl. obseques: VITA Cuneg. A 9 p. 824a,33: ex more regales tanquam inperatrici, non ut paupercule debentur sorori, parantur -e. *spéc.*: *cérémonie religieuse*: VITA Leonorii p. 173: fratres eius sepulture -as preparantes.

obsequio 1. [*forme verbale refaite sur obsequium*] *célébrer la messe*: CORP. consuet. monast. I p. 163 (IX s. in.): direximus etiam et mensuram unius calicis, quam -aturi fratres iuxta sacre regule textum solent accipere.

obsequiolum, -i n. [obsequium] *service, charge accomplie*: 1) *en général*: CHRON. Abbend. t. I p. 156, a. 953: rex et primicerius totius Albionis, Africo ministro meo... ob eius amabile et fidele -um, ruris particulam... concessi (cf. COD. Sax. II 445 p. 331 [a. 956]). 2) *sens concret: tâche, charge*: STEPH. TORNAC. epist. p. 64: iniunctum a vobis, pater, -um prout potui complevi.

obsequitor, -is m. [obsequor 3.] *celui qui observe les clauses d'un acte*: CARTUL. Apt. 108 p. 263 (XII s. in.): dono... dominicaturas Simiane terrarum ac vinearum... Sancte Marie Sanctoque Castori, habeant, teneantque, possideant quorumque -es.

obsequium, -i n. formes: hobsequium: COD. Caiet. p. 6,26 (c. 830). osequium: BONVILL. 215 p. 115 (a. 1198). ossecium: MON. hist. Neap. II 270 p. 167,24 (a. 991). *abl. plur.* obsequibus: ANAST. chron. p. 60, note 14. obsequum: CARTUL. Lerin. 297 p. 303 (a. 1145).

I) *soumission déférente*: A) *en général*: HROTSV. gesta 1163 p. 226: ad patris -um populum digne moderandum. EGBERT. LEOD. rat. II 414 p. 229: -umque suo dignum prebere magistro. RUFIN. summa 12,2 p. 329: officium est quod homo homini debet, quod inter patrem et filium dicitur pietas, inter patronum et libertum -um. ANON. verb. leg. 30 p. 130b: -um quod rationaliter debetur, ut patrono a liberto.

B) *dans une formule de salutation*: THANGM. Bernw. 18 p. 766: archiepiscopum... devoto -o salutant. CARTUL. S. Sulpic. Bress. VIII p. 11 (c. 1132): Petro... Lugdunensis ecclesie archiepiscopo... A. comes et marchio, salutem et fidele -um. ACTA Pont. 113 p. 173,13 (a. 1185): Philippo, Dei gratia regi Francorum, Joannes, comes Pontivi, salutem et fidele -um. CARTUL.

Ins. 59 p. 64 (a. 1196): venerabili... episcopo Tornacensi, Gerardus, Insulensis prepositus et Flandrie cancellarius, salutem et paratum in omnibus -um. HUGO BONON. rat. dict. XI p. 64: hoc modo... exordiatu... debite servitutis et dilectionis -um. CARTUL. cath. Amb. I 104 p. 138 (ante 1201): excellentissime domine sue Ingeburgi... Richardus Ambianensis ecclesie dictus decanus... cum honore debito paratum semper et devotum -um. *spéc.*, *dans la dédicace d'une œuvre*: AGIUS comput. I,1: (Rimbertus n)omine claro / Agius -um. WALTH. SPIR. Christoph. I prol.: domno Baldericho... Walterus... eternum debite subiectionis -um.

C) *marques de respect*: 1) *envers Dieu*: HRABAN. carm. 4,3,30: Huic (*sc. Deo*) tu mente, manu... et sermone benigno -um presta. HROTSV. Dion. 170 p. 89: destitit -um Domino persolvere dignum. ALAN. INS. expos. pros. angel. p. 202: ut et Deo solvat -um. ACTA pont. Rom. Gall. IV 84 p. 201 (a. 1156--1158): sorores, que in eodem loco student grata Deo iugiter -a exhibere. 2) *envers un saint*: AGIUS vita Hath. 13: sanctum Martinum... veneratione et -o celebrandum commendabat. MARB. Flor. p. 432^E: debitum patrono nostro in die festivitatis eiusdem solvamus -um.

D) *témoignages d'affection déférente, respectueuse*: LUPUS epist. I 16 p. 96: et condignis excellentiam vestram -is prosequi. AGIUS epic. Hath. 716: vestram quoque matrem / omnibus omnimodis excolite -is. id. vita Hath. 18: variis modis et miris -is turbatum eius animum lenire temptabat. RATHER. Metr. col. 457^A: nam si veraciter amissos doleres, relictos devotiore cultu atque -o frequentares. Ivo epist. Sever. III 21 p. 69,16: quedam sunt caritatis -a placentia et placentia si in caritate fiant. GUILL. S. THEOD. nat. amor. 29 p. 108: honore et -o invicem certatim se preveniunt. BERNARD. Malach. 10 p. 319,18: in sua prosperitate perpetibus illum amicitiiis devotis que colebat -is. ARNULF. LEXOV. epist. 4 p. 7 (a. 1149): ociosus amor esse non debet, sed alternis invicem pascitur et revirescit -is. ANDR. CAPELL. I 6 G p. 169: alterius -is et amoris petitione asseritis preveniri. PETR. CANTOR summa sacram. II p. 41, 107: aliquis michi devotus fuit in multis -is modicis, tandem magnum -um michi facit. *spéc.*, *en parlant des marques d'attachement des animaux*: WALAHFR. Mamm. 26,32: attonite stupere fere, mirabile dantes / doctori -um. ALEX. NECK. nat. rer. II 157 p. 253: homo... gaudens canis -o fidelis.

E) (*par extension*) *témoignage, marque (suivi d'un gén. exprimant un sentiment de bienveillance ou une heureuse qualité)*: CARTUL. Remens. I p. 32 (ante 833): infirmos visitando -a benignitatis et benedictionis et sancte unctionis inferre. WALAHFR. Gall. 1,9 : qui suscipiens eum cum omni caritatis -o. ib. 1,15: recepit eos hospitio et omni fovit humanitatis -o.

COD. Ver. 243 p. 373,4 (a. 874): quatenus in sua fidelitatis -is devociore undique redat. CHRON. S. Michael. Mos. p. 17 (c. 1025): abbas loci eiusdem hospitibus cuncta humanitatis prebet -a. AIMOIN. FLOR. mirac. Bened. II 11 p. 155: quem abbas... cunctaque congregatio gratantissimo dilectionis suscipientes -o. GUIBERT. NOV. moral. V, XVIII col. 141^c: butyrum... -um charitatis significat. GAUFRID. BRETOL. Ham. 37 p. 543,3—4: infatigabili devotionis -o, spiritui describere cogebat. COD. Pray. 80: -a humanitatis. LEGEND. Gerh. minor p. 473: sancte Dei genitricis se subdere tante humilitatis -o noverat. *spéc., en parlant de la Vierge*: HRÓTSV. asc. 93 p. 32: ut tua vita magis perfulgeat inclucta, castis / sepius -is circumdata virginitatis.

11) *dans la hiérarchie sociale*: A) *dépendance*: 1) *en parlant de personnes*: a) *dépendance vis à vis d'un supérieur*: α) *d'hommes libres*: CAPIT. reg. Franc. II p. 308,30 (a. 862): si sui senioris vel in suo -o manentes talia fecerint. ADAM PERSEN. epist. I 5 p. 52 (c. 1190): quid de Moyse duce Israelis dixerimus qui... Pharaonis abominatur -a. β) *de serfs*: RADULF. TORT. Bened. 11 p. 288: ut tam ipse quam ab eo progeniti perpetuo ipsi famularentur -o servili. TRAD. Tegerns. 275 (a. 1149—1155): filiis Israel... liquescat... Reginlindam... filios suos tali mancipasse -o, ut si quid in eis masculinum fuerit, X denarios... persolvant. b) (*jur.*) *munus ab -o (forme de simonie)*: *acquisition d'offices ecclésiastiques moyennant une promesse de dépendance (cf. munus I C)*: JOH. DIAC. ROM. Greg. III 6 col. 133^A: quia aliud est munus ab -o, aliud munus a manu, aliud munus a lingua. Munus quippe ab -o est subiectio indebite impensa (*cf. SUMMA Paris. 51,4 p. 53*: -um est indebita servitus). PETR. DAMIAN. epist. II I col. 257^c: ut tria dicantur munerum genera, scilicet munus ab -o... munus ab -o obedientia subiectionis. URBAN. II epist. 273 col. 530^B (a. 1088—1099): qui easdem res (*sc. ecclesiasticas*) non ad hoc ad quod institute sunt, sed ad propria lucra, munere lingue, vel indebiti -i, vel pecunia largitur vel adipiscitur simoniacus est. GAUFRID. VINDOC. opusc. 10 col. 227^D: triplici genere simonie... simonia a lingua, simonia a manu, simonia ab -o, quod pereque ut manus a manu in hoc sacro contractu reprobatus cuidam, qui manum fecit ei imponi, et promisit et exhibuit, annum ei ex pacto servitium impendens (*cf. PAUL. DIAC. carm. 51,7,3*: spernendo tripertita munera / manus et -orum favorisque retia). GRATIAN. II causa I, Grat.: exinde suffragantibus meritis in episcopum *filius* eligitur, interveniente -o et paternis precibus. c) *acte de soumission à un vainqueur*: MON. Polon. hist. I p. 278: hii... equum, qui maximus inter alios habetur et ut sacer... veneratur super fixas in terram duarum cuspides hastilium inter se transmissarum supplici -o ducunt.

2) *en parlant d'un animal*: *obéissance*: GUILL. TYR.

hist. rer. transm. XVII 20 p. 793: equi vero... ses-soribus suis... negabant -um.

3) *en parlant de choses*: *propriété*: NOTK. BALB. gesta 1,15: cuncta que habere potuit, in eius -um profligavit. CARTUL. Userc. 31 p. 60 (a. 970—986): transfundimus quandam ecclesiam... que olim fuerat a pontificis Lemovicensis cura in laicali -o transmutata. CARTUL. Nemaus. 181 p. 291 (a. 1080—1096): ad communiam quam Petrus Guigo et socii eius habent constitutam in eorum -o, trado pctia de terra.

4) *au figuré*: *dépendance*: HILDEB. querim. carm. col. 1004^A: cum placeat carni quod vivificatur, ametque / hoc anime -um.

B) *service* (UGUTIO s.v. sequor: hoc -um id est servitium): 1) *public, envers l'empereur ou le roi*: WALAHFR. Wett. 330: palatinis pereuntia premia -is. THEGAN. Ludow. 9: fidem erga eum observare et spontaneum -um non coacti obtulerunt. CAPIT. reg. Franc. II 47 p. 410,4 (a. 845—846): -um ad rempublicam pertinens *ab episcopo debitum*. FORM. Augiens. coll. C 4 p. 366,23: nos, ut iussum est, citius -um pii augusti properamus. THANGM. Bernw. 18 p. 766: imperiali illum -o detentum, adesse non posse. CARTUL. Epternac. 151 p. 288 (a. 855—869): quiquid nostris vel publicis -is impendere debuit. CONST. I 23 p. 50,12 (a. 998): dum subditi nobis debita non possunt exhibere -a. GERH. AUG. vita Udalr. I p. 388: ipse... regis occupatus -is, cursum direxit ad curtem. ANNAL. Quedl. a. 1021 p. 86,16: diversarum... gentium missaticis ad imperiale eius -um undique properantibus. ANDR. FLOR. mirac. Bened. III 16 p. 242: cum belligera apparitorum iuventa, in regis properat -a. GESTA episc. Camerac. I 81 p. 431,35: cum... propter -um Cesaris *episcopus* ... moraretur. CARTUL. Argent. 130 p. 106,19: episcopi, qui nostris ac imperii fideliter ac devote insudavit -is.

2) *vassalique*: a) *en général*: α) *au profit d'un seigneur laïc*: CAPIT. reg. Franc. I 6 p. 262,33 (a. 815): sciat se de illo *beneficio* tale -um seniori suo exhibere debere, quale nostrates homines de simili beneficio senioribus suis exhibere solent. DIPL. Odon. 5 p. 28, 21 (a. 889): habitatores vero locorum illorum servitium et -um quod comitibus actenus impendebant. DIPL. Caroli III 13 p. 23,5 (a. 898): ipsi vero homines... tale -um vel tale servitium supradicto Theodosio vel heredibus suis faciant. GUILL. PICTAV. gesta p. 14: cœpit... -a debita a suis potenter exigere. *ib.* p. 52,23: is... quanquam fidelitatem iuratus et -um, hostilia agitabat. CHRON. S. Michael. Mos. p. 34: ut ei necesse fuerit ad illum veniendum pre ducis -o fungi. β) *au profit d'un seigneur ecclésiastique*: DIPL. Karoli III 148 p. 240,12 (a. 886): ipsi vero homines... tale -um vel tale servitium... episcopo... faciant, quale ad comites nostros facere consueverunt. DIPL. Odon. 5 p. 28, 21 (a. 889): -um quod comitibus actenus impendebant, abhinc iam dicto epi-

scopo impendant ac successoribus eius. CARTUL. Brivat. 330 p. 335 (a. 966): exsolvat matri ecclesie Arvernorum debitum -um. CARTUL. S. Alb. Andegav. I 193 p. 223 (a. 970—977): ad -um abbatis... presto assit more ingenuitatis et militaris manus. CARTUL. cath. Amb. I 77 p. 103 (a. 1190): debitum ecclesie promittunt -um. b) *en particulier, en parlant du service militaire*: CAPIT. reg. Franc. I 17 p. 305,34 (a. 823—825): cognoscat unusquisque omnes qui sunt in suo -o in tali itinere pergunt. LUPUS epist. II 122 p. 188 (a. 857—862): tutorem vero qui... militare -um exigat. TRANSL. Magl. II p. 248: quidam comes Britannorum, Berengarius nomine... eundem principem visurus militareque -um prebiturus. TRAD. Brixin. 135 p. 51 (a. 1050—1065): beneficia que militari -o erga prescriptum pontificem deservivit. ANON. gesta Hung. c. 47: quibus (*sc. principibus et ductoribus exercitus*) pro suo fidelissimo -o dux Arpad donavit munera non minima.

3) *dù par les serfs ou colliberts*: CARTA X s. (Perrin, Recherches sur la seigneurie rurale en Lorraine p. 597,4): familia vero eiusdem cenobii eo servitutis -o, quo fuit priscis temporibus, in eo permaneat. HELGAUD. Rob. 14 p. 82: reddens domino suo que sunt servi debite servitutis -o. VITA Theod. Andag. p. 51,25: -um servitutis sue et parentum suorum obtulit. CARTUL. S. Petri Virsion. 93 p. 225 (a. 1098): hanc collibertam... liberam... esse statuo, ita ut deinceps sit absoluta... et nulli debeat mortalium servitutis vel collibertatis -um. CARTUL. Nuchar. 283 p. 307 (c. 1100): concedo... collibertatis meas... ita ut nulli alii servitutis -um debeant.

4) *domestique*: a) *en général*: EINH. Carol. p. 10: famulos sibi necessaria ministrantes atque -um exhibentes pauca numerositatis habebat. GUILL. MALM. gesta reg. III 245 t. II p. 305: multi ancillas suas ex se gravidas... ad externum -um venditabant. b) *expressions «au service de»*: α) in -o ou -o (*avec gén. ou adj. poss.*): VITA Magni Fauc. 29: expletis vero officiis, que fieri debebant in -o tanti viri. DIPL. Conr. II 216 p. 296,8 (a. 1035): si vero abbas quenquam in suo -o habere voluerit, faciens eum dapiferum aut pincernam sive militem suum. PS. ADALBOLD. Walb. p. 549: dum familiaris ceteris in -o sui domini sueque uxoris assidue ancillaretur. HELGAUD. Rob. 26 p. 122: in -o fraternitatis laborantem. LAMB. TUIT. mirac. Herib. p. 1256,10: in -o cuiusdam matrisfamilias erat puella iuris hereditarii. PETR. DAMIAN. Romuald. p. 63,10: erant autem ibi duo pueri eorum -o ex aula regia deputati. ABELARD. hist. calam. p. 190: alter ille fuit supradictus serviens qui cum in -o meo mecum maneret cupiditate ad prodicionem ductus est. *noter la forme* in -um: CHRON. S. Ben. Divion. p. 33: Chilpericus et Fredegundis filiam suam cum magnis thesauris et magna familia in eius -um Hispaniam direxit. BERNARD. consid. IV 1 p. 449,11: ministri quique diversis deputati officiis in -um tui. *au*

plur.: STATUT. Cisterc. p. 216: omnes persone ordinis nostri qui sunt in -is omnium personarum que non sunt de ordine nostro revocentur... ad domos proprias. β) ad -um: UDALR. Clun. III 25 col. 767^D: infirmarius ad -um infirmorum separatim habet cocum et coquinam. *par extension*: CORP. consuet. monast. I p. 172 (IX s. in.): concessum est etiam fratribus nostris habere manutergia... ad tonsure -um (*cf. officium*).

5) *au figuré*: GERARD. MORES. delib. p. 113: sol itaque et luna Dominum benedicunt, dum inditum illis -um persolvunt, sol nimirum in die et luna in nocte. ib. p. 157: celum est, in quo stelle et astra et sidera continentur atque rotantur, que diversis intervallis distant a terra, nimirum celestium merito -orum, licet una claritate inlustrentur. HILDEGARD. fragm. 359: firmamentum est servitium et -um luminarium terre.

6) *corvée* (RUFIN. summa 54 p. 137: servus ordinandus... nullo retento -o debet liberari... hic -um vocamus quod leges seculi libertorum operas appellant): CAPIT. reg. Franc. I 2 p. 144,8 (a. 802—803): ut liberi homines nullum -um comitibus faciant... neque in prato neque in messe, neque in aratura aut vinea. CARTUL. Sangall. I 455 (a. 857—858): trado... unam hobam... quam servus meus debitis modo colit -is. CARTUL. S. Mar. Avenion. 16 p. 17 (a. 1110): ut predicti... in... terris canonicorum... nec tascam nec ullum omnino -um petant. CARTUL. S. German. Prat. I 155 p. 226 (a. 1174): duobus diebus quibus in mense marcio in -o nostro eratis in agriculturam. ANNAL. Rod. a. 1106 p. 693,37: et molendinum... cui predicta quoque familia debitum molendi ministrat -um.

7) *fonction, charge, métier*: CAPIT. reg. Franc. I p. 255,5 (c. 810): ministeriales non invenimus aurifices, neque argentarios, ferrarios, neque ad venandum, neque in reliquis -is. CONSUET. Farf. II 48 p. 182: ex infirmorum domo sumat ille frater, cui ipsum -um iniunctum est. CARTA a. 921 (Plancher, Hist. de Bourgogne I pr. XX p. 17,1): quidam nostre domus famulus, pro fabrili -o. HUGO V CLUN. consuet. 5 p. 47,39: statui-mus... ut prioratus, decanatus et cetera omnes administrationes... conferantur discretis et honestis viris... et ut -um suum magis rationabile fiat et melius animabus possint consulere. *précisé par un gén.*: CARTUL. S. German. Prat. I 213 p. 297 (a. 1162—1182): concessimus Gilleberto carpentario ministerium paternum et officium ex integro, videlicet ut domos nostras con necesse fuerit quooperiat, -um cellarii in dolis et vasis ligandis et faciendis.

8) *ensemble des services publics*: CAPIT. reg. Franc. I 16 p. 125 (a. 805): ut *pauperes liberi homines* non fiant a potentioribus... oppressi... ne... regale -um minuatur. ib. II 62 p. 51,15 (a. 829): ut vestris -is et regni adiutorio solatium debitum minime subtrahatur. CARTUL. Burgenl. 49 p. 27 (a. 1186): nolens in -is regis

aliquam intervenire *confusionem* servorum meorum numerum et officia distinxit.

C) *aide, secours*: 1) *en général*: THEGAN. Ludow. 54: venerunt filii eius... cum magna multitudine ad -um patris. ODO CLUN. occ. p. 119: -umque suis non dedignatur alumnis/ferre. CARTUL. Rhen. med. I 198 p. 258 (a. 955): quomodo meo impendio et fidelium S. Ecclesie -o restaurari potuisset *monasterium*. GIRALD. topogr. I 12 p. 37: cui nocte tota ob calefactionis gratiam insidendo, tanquam nocturnum -um indemnitate remunerans... mane remittit illesam.

2) *sens abstraits*: a) *en général*: WALAHFR. Gall. 2,16 p. 324,14: dum per totius lacus vastitatem ipsius (*sc. avis*) incognito uterentur ducatu,... ad portum venientes, quid hec nove ducis -a portenderant, mirabantur. FULCH. hist. Hier. III 37 p. 748: diversarum linguarum coutitur alternatim eloquio et -o alteruter. ib. 59 p. 814: *serpentes* aliquando inferunt pestem vel etiam mortem. Interdum vero parant -um, interdum vero nocumentum. b) *secours spirituels*: VITA Ansb. p. 636,1: valde minus indigebat isdem pater humano solatio, qui fruebatur angelico -o. REGINO chron. p. 1: fidelia mandat orationum -a. MON. eccl. Flor. I p. 612,13: gloriosus miles... angelicis -is confortatus. c) *expressions*: -o et *gén.*: *grâce à*: USUARD. martyr. VIII Id. mar. 2 p. 191: -o delfini eorum litori sunt restituta. ADREVALD. mirac. Bened. 18 p. 46: morti corporis mortem anime socians, manuum -o, miserrimam animam Erebi iaculatur ad ima. ECBAS. capt. 644: -o tigridis curetur copia panis. HROTSV. Mar. 652 p. 23: *spelunca*... sideris -o tanti sed rite polita.

3) *sens concrets*: a) *subsistance, entretien*: α) *des moines*: DIPL. Otton. I 349 p. 477,13 (a. 967): unde annualiter viginti librarum precium in -um fratrum habere possent. CARTUL. S. Julian. Mar. 84 p. 105,14 (a. 996): ut ipsa regula Sancta Iuliana ad tibi Indulfo abbas et fratribus tuis abeatis et inde -o et toleratione. FOLC. gesta Bertin. 108 p. 630,7: *villa* unum erat ex principalibus abbacie membris et abbatis -um (*sic*) erat deputata. TRAD. Ratisb. 650 (c. 1080—1088): ut fratribus... super statutam annonam... abinde amministre(n)tur -a. Ivo epist. I p. 46 (a. 1091—1092): si... ipsi denegabunt nobis solita -a, subtrahent nobis necessaria subsidia. β) *des pauvres*: POLYPT. Rem. p. 19: est etiam de ratione ipsius ecclesie ad -um vel susceptionem pauperum... mansus dominicatus unus. RAHEW. gesta 4,83 p. 340,8: sumptus in -um pauperum. γ) *d'une chose*: CARTUL. Bean. 126 p. 66 (XI s. ex.): abbas dedit ei quantum opus fuit ad -um sepulture eius. b) *dons en nature*: α) *en général*: RIMB. Ansc. 24: muneribus eum ac quibuscumque... -is conciliare studuit. CARTUL. cath. Amb. I 103 p. 137 (ante 1201): alicuius muneris -o honorare. β) -a ex caritate, *expression utilisée dans les bulles pontificales*: ACTA pont. Rom. ined. I 379 p. 334 (a. 1186): interdicimus ne quis... benefactores vestros

pro eo... quod aliqua vobis beneficia vel -a ex caritate prestiterint, interdicere... audeat (*cf.* CARTUL. prov. Lugd. 64 p. 90 [a. 1192]). c) *repas, banquet*: FOLC. gesta Bertin. p. 110: villa... quam... contradidit, ut 5 custos ecclesie... annis singulis, post eius vite decessum, in eius anniversarium annuale exinde fratribus prepararet -um. DIPL. Henr. II 263 (a. 1013): ut per singulos annos, cum dies ordinationis nostre recurrat, communiter eis (*sc. confratribus*) in refectorio quanto melius 10 possit in cibo atque potu debitum -um impendatur. MEM. Auxerre p. 11 (XI s.): dedit fratribus... mansum unum, ad exhibendam refectionem et commune -um. *par extension*: *banquet céleste offert aux bienheureux*: OSBERN. Dunst. 44 p. 126,14: videt illos qui se ad celeste convivium invitaverant, beatos angelos assistentes, et celeste illi -um preparantes.

D) *sens concret*: *redevance, prestation*: 1) *due au seigneur*: POLYPT. Rem. p. 39: solvit pro ipso beneficio, annis singulis, solidos X et diversa -a unicuique. DIPL. Karoli III p. 222,23 (a. 886): confirmamus... ut... nec 20 ulla opposita persona paratas nec censum nec aliquod -um a sanctimonialibus exigat. DIPL. Odon. 32 p. 144,24 (a. 888—893): neque comes neque aliqua iudiciaria potestas... ipsi aut famuli ipsorum exigerint ab eis trabaticum... aut salutaticum aut aliquod -um. CARTUL. Carcas. I p. 189 col. 1 (a. 918): nullum -um nec ullum servitium non debent facere de iam dicto villare nec de suum terminium. ATTO VERC. epist. IX col. 117^B: nullum -um sancte Dei Ecclesie persolvere volunt. DIPL. Otton. III 356 (a. 1000): nec terra eius *monasterii* nec homines... 25 residentes ullum -um alio... persolvant. COD. Sax. IV 65—6 (a. 1042): exceptis trium rerum -is expeditione scilicet populari, viatici fundatione pontis, arcis conditione regalis. CARTUL. Remens. I 37 p. 223 (c. 1068): nulla reditio seu pensio inde exigatur,... non alicuius rei inde exigatur -um. CHRON. S. Petr. Besuens. a. 1022 p. 313: ut -a nostre sedi debita temporibus congruis persolvantur. HIST. Mont. Pannon. VIII p. 273 (a. 1135 spur.): isti debent singuli ministrare annuatim cenobio 30 ... cum uno bove trienni et tunella vini... decem candelis, cum totidem denariis. Hoc -um tenentur facere singuli eorum annuatim.

2) *tribut*: ANAST. chron. p. 272,25: coram tota gente et salutare illos et salutari ab illis et -a solita impensa percipere. LAMB. HERSF. annal. a. 1073 p. 148,17: nonnullos etiam ex eis *Saxonibus*... obiurgabat cur... nec de reditibus suis fiscalia sibi -a impenderent.

III) *dans la vie religieuse*: A) *dévotion*: 1) *envers Dieu, le Christ, la Vierge*: JOH. NEAP. Ath. 4 p. 444,11: in ecclesia... ubi ante unus tantummodo excubabat -um, ipse monasterium instituit. THIETM. 7,55: ecclesia, que... Christo eiusque dilecte genitrici sedulum exhibebant -um. LEGEND. Gerh. maior p. 493: exercete in Christi -o officium vestrum, predicando, baptizando ac infi-

deles ad Christum convertendo. ACTA pont. Rom. Gall. I 46 p. 234 (a. 1147): prefatam Beate Marie ecclesiam, in qua divino mancipati estis -o. COD. Polon. 9 (a. 1155): ecclesiam, in qua divino mancipati estis -o, sub... nostra protectione suscipimus. GIRALD. expugn. II 36 p. 388: cum rex pater... aliquem filiorum pro se in Christi -um prompta devotione misisse debuisset. 2) *envers les saints*: ANNAL. Quedl. a. 995 p. 72,49: Adelheid... sanctorum Dionysii et Servatii -is sese pro patria dicavit. 3) *envers le démon*: HROTSV. Theoph. 93 p. 65: demonis -o sevi gestit religari. GIRALD. gemma II 17 p. 248: cum annis pluribus se diaboli -is in hunc modum mancipasset.

B) *culte*: 1) *culte divin*: a) *en général*: THANGM. Bernw. 46: ampliari studens divine servitutis -um in parochia sui presulatus. CHRON.-CARTUL. S. Theofr. Calm. 13 p. 11.: exemplo eorum et doctrina locum sibi commissum ad divinum -um honestare procuravit. *spéc.* ad -um, *en parlant de la desserte d'une église pour l'exercice du culte*: ROTUL. pip. 18 Henr. II p. 84 (a. 1172): ad -um capelle regine. b) *(au plur.) exercices du culte*: AIMOIN. FLOR. gesta Franc. p. 131: e quorum possessionibus multas Dagobertus tribuit ecclesie Sancti Dionysii -a curantibus. ACTA Phil. Aug. I 191 p. 230,18 (a. 1186): ut... divinis... vacent -is. 2) *culte de la Vierge*: BERTHOLD. ZWIF. chron. 16 p. 198, 12: duo vela linea... ad -um sancte Dei genitricis obtulit suspendenda. 3) *culte des saints*: FLODOARD. hist. IV 52 col. 326^A: contigit... ut omnes candelae, que ad -um sanctorum ferebantur, vi turbinis exstinguerentur. DIPL. Otton. I 108 (a. 949): quasdam res... sancto Mauricio martiri et ceteris sanctis quorum iuge -um in silva... celebratur... concessimus. 4) *culte des idoles*: RATHER. conf. col. 412^A: -is idolorum non adco segniter incubuisse.

C) *office*: 1) *en général*: GERBERT. epist. 190 p. 228,6 (a. 994): urgebamur coram dampnatis divina -a celebrare. CARTUL. Clun. IV 2940 p. 142 (a. 1039): ut in anniversario patris mei... ipsi fratres memoriam illius habcant in cunctis divinis -is. LANFR. const. p. 80: ipsius *cantoris* est... providere, ne eveniat negligentia in quocunque -o quod fit in monasterio. UDALR. consuet. Clun. 12 col. 657^A: in toto autem anni tempore, non est ullius diei -um tam multiplex et tam prolixum ut in Cena Domini. AELR. Edw. reg. col. 763^A: homo... cum aliis, divinis astabat -is. COD. Pray. 81: qui eam (*sc. festivitatem sanctorum martyrum*) annua celebritate devotis -is frequentant eorundem suffragiis celestis regni gaudiis consequantur. 2) *précisé par un adjectif ou un gén.*: a) *en général*: CONSUET. Farf. II 60 p. 201: post nocturnale -um denuo pulsantur signa et officium mortuorum peragant. SUGER. consecr. Dion. 3 p. 221: nocte quadam, a matutinarum -o regressus. GALBERT. BRUG. Karol. 15 p. 25: prime hore quoque -um finitum

erat. *spéc.*: *lavement des pieds du Jeudi Saint*: LANFR. const. p. 35: ad... mandati -um ordinari debent. HILDEB. Hugon. Clun. VII 46 col. 889^B: expleto pauperum -o. b) *expressions dans lesquelles -um signifie célébration, manifestation*: α) *cultus -a: exercices du culte*: ACTA duc. Norm. 34 p. 128 (a. 1025): summa erga divini cultus -a adhibui animi diligentiam. β) *misse -um: célébration de la messe*: OLBERT. Veron. p. 751: tota villa convenerat ad misse -um. γ) *commemorationis -um: célébration d'une cérémonie commémorative*: WALAHFR. Gall. 1,30 p. 308,18: finito autem fraterne commemorationis -o. δ) *cantus -a ou oris -a: manifestations vocales, hymnes à Dieu*: PAUL. DIAC. homil. temp. col. 1207^A: nec si totum vite tempus oris -a occupent, laudes teneant. PROSAR. Lemov. 100,12: nos quoque / supplices, ut / placeant nostra cantus / -a. à noter *celestia -a: chœurs célestes*: CHRON. Salem. 122 p. 534,50: ut in terra positus celestia -a auribus auriret atque fidelibus intimaret.

D) *objets du culte*: GESTA Aldrici c. 20 p. 317,17: ut canonici... venirent... cum crucibus et reliquis divinis -is et ornamentis.

IV) *obsèques, funérailles*: A) *en général*: VITA Agnet. 342: turba profanorum fidei contraria votis / impetit -um cunctis transversa fugatis. WOLFHARD. Waldb. II 1,6 p. 536^C: ut vidit *femina* iam unius filii irrevocabilem horam oris portas attentius penetrare, coepit sollicitate necis parare -a. GAUDER. Cyr. 11 p. 21^C: si aliquem ex nobis... obiisse contingeret... illum digno et competenti -o sepeliret. JOH. NEAP. Ath. 10 p. 449,18: occurrente sanctis eius -is cuncto populo Neapolitano. EKKEH. IV cas. Gall. 44: inter exequias Notker eum lavit, in feretrum collocavit; -um faciens totam eius sepulturam ipse procuravit. CARTUL. Argent. 51 p. 42,20 (a. 1003): in -o alicuius eius sororis vel canonici omnes canonici civitatis ibidem conveniant, et exsequias devote peragant. CARTUL. Andegav. III 339 p. 207 (c. 1115): si in hac urbe mortui fuerint, cum processione eant sanctimoniales ad eorum -um.

B) *office funèbre*: FRULAND. Leud. p. 359,16: in qua venerabile corpus decenter repositum dignis colitur -is. CARTUL. S. Alb. Andegav. II 20 p. 36 (a. 972): -a: si ad alicuius deffuncti sepulturam... invitati fuerint. LANFR. const. p. 128: secretarius abbati et priori et sacerdoti, qui -um facturus est, cereos distribuatur, candelas reliquis fratribus. GUILL. TYR. hist. rer. transm. III 18 p. 138: quasi iam defuncto fidelium animabus debita impendit -a. CARTA a. 1172 (Danelaw Charters 381 p. 284): si ego in seculari habitu mortuus fuero, corpus meum suscipiet et pro me facient plenarium sicut pro uno fratrum suorum -um. MEM. Auxerre p. 59 (a. 1191): in die sepulture sue omnibus canonicis et presbyteris de choro nostro qui intererunt -o duodecim denarios *dedit*. *spéc.*: *absoute*: CONSUET. Farf. II 56 p. 195: missa

maiore completa prior signum... sonet ut omnes convenient... et -um mortuorum faciant et circa feretrum omnes stent. à noter spirituale -um: *office funèbre célébré sans la présence du corps du défunt*: CARTUL. S. Michael. Mos. 140 p. 411 (a. 1199): decedente aliquo fratrum de Insula, fratres de ecclesia Sancti Michaelis spirituale -um ei celebrabunt.

C) *office des défunts*: CARTA a. 1015 (HIST. Langued. V pr. 173 col. 362): ipsi monachi faciant -um defunctorum totos quadragesimos... pro animabus omnibus fidelibus defunctis. *spéc.: texte de l'office des morts*: CATAL. biblioth. Lehm. I 42 p. 212,17 (XII s.): tres benedictionales libri; ex his unus habet -um mortuorum et unus brevariarius. ib. 93 p. 484,9 (a. 974—992): psalterium I et -um mortuorum.

D) *cortège funèbre*: RICHER. IV 94 t. II p. 302: ad Sanctum Martinum delatus et in loco quod Maius Monasterium dicitur cum multo suorum -o sepultus. (cf. sens V).

E) -um ou -a funeris: *obsèques*: REGINO chron. p. 111: funerisque eius -a condigno honore celebraverat. ADSo Waldeb. p. 1173: in cuius -um funeris confluentibus undique fidelium turmis. DUDO Norm. IV 129 p. 298: omnis etas utriusque sexus ad huius funeris -um ululans et deflens cucurrit. VITA Theod. Andag. p. 56,26: abhinc in -o funeris non graveris fieri Martha. OSBERN. Dunst. 7 p. 75,23: cum... nihil aliud quam funeris -um meditaretur. NICOL. LEOD. Lamb. p. 427,7: ruit in -um funeris fere tota regio. cf. -um sepulture: BONVILL. 215 p. 115 (a. 1198): lib. quinque in osequio mee sepulture. *locutions*: exequiarum -a: VITA Bard. 28 p. 341,16: igitur exequiarum -a circa viri Dei corpus ambitiose celebrantes. funereum -um: THANGM. Bernw. p. 781,25: preceperat... ut feretrum... non pallio, ut moris est, in talis persone funereo -o, sed cilicio tantum operiretur.

F) *cérémonie de translation de reliques*: THANGM. (?) transl. Epiph. 9: die qua... reliquie... perducebantur, ad tanti patris -um frequens in via... occurrit concursus.

V) *suite, cour*: A) *de l'empereur ou d'un roi*: PAUL. DIAC. gesta Lang. 5,33: iam ibi omnia -a palatina omnemque regiam dignitatem... preparatam se reperit expectari. ANAST. chron. p. 185,37: exiit imperator... cum omni -o regio ac muneribus multis. ib. p. 296,15: -is constipatus *imperator* incedens. CAPIT. reg. Franc. II p. 105,24 (a. 889): palatini qui in regio morantur -o. ANNAL. Bertin. a. 855 p. 70: usque ad regni sui terminos cum -is rege dignis deduci facit. ib. a. 864 p. 107: quando Romam... in Hludowici -o rediit. REGINO chron. a. 869 p. 100: Hilduinus apud Aquis palatium in regio -o morabatur.

B) *d'un seigneur*: AIMOIN. FLOR. mirac. Bened. II 8 p. 150: cum duobus -i sui pueris.

C) *d'un dignitaire religieux*: CARTUL. Sithicens. I p. 148 (a. 962): cum multimodo ac devotissimo mona-

chorum ac canonicorum -o. ORDO Rom. V 1 t. II p. 209: precedit omnis clerus pontificem ad ecclesiam, exceptis qui in -o illius comitantur. UDALR. consuet. Clun. III 3 col. 737^A: fratres qui in eius vadunt -o in via, iugiter observant ut semper sint cum illo in proximo. BERNARD. apol. 27 p. 103,14: tantis hominum crinitorum stipari -is, quatenus duobus episcopis unius abbatis sufficiat multitudo. *en parlant d'un saint apparu dans une vision*: ALTR. Liudg. 2,8: ei per visum idem Domini confessor comitatus magno lumine atque clericorum -o apparuit.

D) *conours de peuple, escorte constituée par la foule*: THANGM. Bernw. 37 p. 775,12: susceptumque est sancta die palmarum festivo -o totius regni. VITA Mathild. II 10 p. 290,10: ecclesiam intravit... non stipata turbarum -is, sed incedebat sine humano favore.

E) *escorte de clients*: ADAM BREM. 3,36 p. 178,7: licet multos in -um traxisset egentes. MIRAC. Girard. Andegav. p. 503: vecta equo, et clientum ducta -o, tumbe sancti oratura prosternitur.

VI) (*méd.*) *fonction, déjection*: COLL. Salern. III p. 2: per manifestos *poros* utpote oculorum pictuitate, aurium superfluitate, minctu urine et ventris -o.

obsequo l. v. *obseco*.

obsequor, -cutus sum 3. *formes*: obsecor: GREG. CAT. chron. Farf. I p. 110,17. OTTO FRIS. gesta 1,32 p. 50 *etc. inf.* obsequere: COD. Croat. p. 361 (a. 1200 fals.). opsequor: DIPL. Henr. IV 72 (a. 1061).

I) *obéir, se soumettre aux volontés de quelqu'un* (UGUTIO s.v. sequor: -r, obedire, servire, in omnibus sequi): A) *en général*: 1) *absol.*: LUPUS epist. I 15 p. 94: ad -quendum cum aliis paratissimam habere voluntatem. STEPH. TORNAC. epist. LXVII p. 81 (a. 1177—1188): ut qui forte in postulando fuimus importuni, in -quendo non inveniamur ingrati. 2) *avec le dat. d'un nom de personne*: HROTSV. Gall. I 7,1 p. 115: ut vocem iubentis domne hausimus, tibi ad -quendum convolvimus. THANGM. Bernw. 6: tercio Ottoni imperatori affectuosissimo animo pro scire ac posse -quebatur. OTTO FRIS. gesta 1,32 p. 50: at omnes... principi suo -cuntur. VINC. KADEL. chron. p. 215: eis vos obsccundare oportet, quod vobis -qui decuerat. 3) *avec le dat. d'un nom abstrait*: ADREVALD. transl. Bened. 4 p. 5: preceptis abbatis sui -quentem. GREG. CAT. chron. Farf. I p. 110,17: illis qui libenter -cuntur suis eque preceptis. CARTUL. Andegav. III 65 p. 46 (c. 1131): nos, iusticie -quentes, omnes S. Nicholai ecclesias... sub interdicto ponimus. OTTO FRIS. gesta 2,13: legibus non -cuntur. ACTA Henr. II, I 241 p. 388 (a. 1164): et id ratum et indubitabile habeatis quod ad -quendum per omnia voluntati vestre paratus sum. ALEX. NECK. nat. rer. II 157 p. 252: pre ceteris animalibus familiaribus -quitur iussioni humane canis. 4) *avec l'accus. d'un nom abstrait: s'acquitter de*: RUOP. MED. Adalb. 19: ad missarum solemniam ministerii sui

-cutus est devotionem. 5) *au figuré*: CERBAN. transl. Max. III-92: potestatem autem habet mens et virtutem cui vult -qui, sive resistere. ALAN. INS. expos. pros. angel. p. 208: in omni rationalium creaturarum consortio ad instar scale exhibendus est reverentiae ordo, ut in omnibus minores maioribus... reverentiae ministerio -quantur.

B) *faire sa soumission à la suite d'une rébellion (au suzerain)*: GUILL. PICTAV. gesta 40 p. 96: per legatos iterum monitus ad -quendum, mentem obstinatam non omisit.

II) *offrir ses services, servir*: A) *avec dat.*: 1) *en général*: VITA Theod. Andag. p. 38,17: vidit per somnium se in quadam ecclesia cum quibusdam reverendi habitus viris officiose sibi -quentibus. SUGER. consecr. Dion. 2 p. 220: officiales... vires proprias itineris difficultati offerentes, obviabant, quanto poterant ope, Deo sanctisque martyribus -quentes. CERBAN. transl. Max. IV 95: quamdiu namque ipse [*sc. Deus*] nos custodit, et amici omnes nobis -quantur, ... quodsi ipse nos dereliquerit et omnes amici nos aversantur. 2) *spéc.*: *servir la messe*: MON. Polon. hist. II p. 143: qui ei in vice diaconi et subdiaconi ad missam fuerant -cuti.

B) *avec l'accus.*: VITA Mathild. I 1 p. 575,41: *Heinricus* cunctos -quens diligensque cum quibus erat, nemini adversus.

III) *faire sa cour, se concilier les faveurs de*: GIRALD. gemma II 34 p. 336: presbyteri vero et persone ecclesiarum militibus ac patronis donis creberrimis et exeniis -quantur, quatinus favorem et gratiam quam ex se non habeant obsequiis et muneribus assequantur.

IV) *être de service, au service de, aider*: A) *absol.*: 1) *être au service de Dieu*: DIPL. Otton. I 270 p. 385,36 (a. 964): cum universis monachis ibidem -quentibus. 2) *être de service*: UDALR. consuet. Clun. III 8 col. 747^B: quando in coquina *pueri* -quantur. ib. I 12 col. 661^A: qui in capitulo fuerunt -cuti.

B) *être au service de (avec dat.)*: 1) *en général*: UDALR. consuet. Clun. III 25 col. 768^D: famulis autem qui infirmis -quantur. 2) *dans une circonstance déterminée (par ad et gérondif)*: UDALR. consuet. Clun. III 3 col. 736^C: -quitur illi et ad collocandum et ad levandum.

C) *être utile à (en parlant d'une chose personnifiée)*: RADULF. CADOM. gesta Tancred. 67 p. 655: nox hactenus christianis -cuta est.

V) *donner son assentiment, déférer à*: PETR. ALF. disc. cler. p. 35: quod vulpis simul ac vidit, quasi -quens precibus lupi urccolam intravit. ORD. VIT. hist. XI 20 t. IV p. 228: ne sermonibus pacis -queretur. GUILL. TYR. hist. rer. transm. XI 12 p. 472: tam iuste petitioni mee -quentes. (*familièrement*) *être d'accord avec*: NIVARD. Ysengr. 3,489: -queris, Reinarde, michi?

VI) *suivre, accompagner*: A) *une personne*: AIMOIN. FLOR. mirac. Bened. II 10 p. 152: missus est ut sua vice iam dicto -queretur abbati ad regale palatium properanti.

B) *un enterrement*: VITA Annon. I 1,3 p. 468b,2: funeri eius quousque terre mandaretur magna cordis contritio -quebatur.

VII) *accomplir (et l'accus.)*: THANGM. Bernw. 33: quemcumque sacer conventus... imperet, obedienter se -culturum ac servaturum.

VIII) *sens passif: être accompli, être rempli (en parlant d'une fonction)*: GUIBERT. NOV. pign. sanct. I 4 col. 628^A: apud gentiles respectu humanitatis omnino inopibus pollinctorum, et vespillonum generaliter -quebantur officia. JOH. BEL. div. off. 92 col. 94^A: Christus maiori exhibitione illud observari et -qui preceperit.

emploi du gérondif dans une formule de salutation: qui doit être obéi: HRABAN. epist. 27: domino dilectissimo atque cultu sincerissime caritatis valde -quendo atque venerando patri.

emplois spéciaux du part. prés. obsequens, -tis: 1) *adj.*: *empli de déférence, de complaisance*: GERBERT. epist. 117 p. 145,8: -tissimus servus. GESTA Franc. expugn. Hier. 40 p. 519: dum Boamundus... affines suos aut vi aut -ti amore sibi subiugare niteretur. GIRALD. expugn. I 12 p. 247: -tis gratie beneficio.

2) *subst. m.*: a) *disciple (en parlant des moines qui suivent la règle de leur saint patron)*: AIMOIN. FLOR. mirac. Bened. I 5 p. 105: ut, penitens eorum que iniuste intulerat beatissimo -tibus Benedicto, veniam flagitaret. b) *serviteur*: TRANSL. Chrys. 6: -tium adminiculo obviam ducta vix tacto feretro... sana effecta est. ADREVALD. mirac. Bened. 24 p. 55: -tium manibus ad domum refertur propriam. PETR. DAMIAN. Romuald. p. 55,14: cum vidisset prius homines sericis, immo deauratis vestibus indutos, crebris -tium cuneis constipatos. RADULF. TORT. Bened. 42 p. 347: haud contemptibili -tium comitatus famulatio, peragravit magnorum loca sanctorum.

obsequenter avec déférence: GUILL. PICTAV. gesta 7 p. 14: bonis -r juvantibus rectorem consueta libertate perfrui.

obsequator, -is m. v. obsecutor.

40 *obseraculum, -i n.* [obsero 1.] *obstacle, ce qui enferme*: VITA Austrig. I 17 p. 200,14: in carceribus re-trusi, sua oratione laxati a vinculis, nullius custodis -o ad ecclesiam confugerunt.

obseratio, -nis f. 1) *fermeture*: a) *sens concret: serrure*: JOH. FORD. Wulfr. 20: necessarium quiddam ad ostii -nem quod vulgo stapellum dicimus. b) *sens abstrait: effraction*: ANAST. chron. p. 338,23: mentiebantur divinitus... fuisse portas sepulchrorum apertas, presentati vero tribunali prefecti... -nis fraudem ante omnem poenam confessi sunt.

2) *apposition (du sceau sur un acte)*: CARTUL. S. Steph. Wirz. 197 p. 202 (a. 1173): hec... nostri... sigilli -ne confirmata in posteros nostros transmittimus obser-vanda.

obserbo I. v. *obserbo*.

[*obsericus*, -a, -um [*faute pour* (h)olosericus] *de soie*: ADAM EYNS. Hugon. V, XIV p. 311,25: palliis -is. ib. V, XVIII p. 360,23].

I. *obsero* I. *forme subj. présent obseram*: THIETM. 3,26. 1) *fermer*: A) *au propre*: 1) *en général*: OTLOH. Dion. 8 p. 830,36: -atum eundem loculum sigillavit. CARTUL. Argent. app. 616,107 p. 474,28 (c. 1129): clausuras et cathenas ad portas civitatis -andas. STEPH. LICIAE. Steph. Mur. 63 p. 151,466: procedit ad carceris ostium quod invenit -atum. 2) *munir d'un verrou*: UGUTIO s.v. sereno: -o id est seram hostio apponere. 3) *verrouiller*: RUD. FULD. Leob. 5: cum... fores ecclesie -aret. UDALR. consuet. Clun. III 6 col. 741^A: videt si clausa sit et -ata domus eleemosynaria. ANDR. FLOR. mirac. Bened. IV 17 p. 276: -atis... ianuis. 4) *bloquer, renforcer*: HUGO S. MAR. mirac. Bened. I p. 359: seram carceris fortibus obicibus et cuneis -are curaverunt. 5) *fortifier*: THIETM. 6,97: domus in qua fuit, a suis firmiter -atur. ODO DIOGIL. 3 p. 35: Greci autem suas civitates et castella -abant.

B) *par métaphore*: CARTUL. cath. Amb. I 59 p. 83 (a. 1178—79): tenemur... iurgiis atque discordiis aditum fortius -are. MILES GLORIOSUS 263 p. 206: immemor ipsa sui, se sopiat, -et oris / hostia.

II) *conserver sous clé, enfermer*: A) *un objet précieux*: VITA Norb. II add. 1,5: idem sericum... summa honoratur reverentia, precipua quoque conservatur et -atur diligentia. REGINALD. COLOD. Cuthb. 20 p. 42: brachia ei... astrinxerat, ... tibias... -averat.

B) *une personne*: LAMB. ARD. hist. Ghisn. 60 p. 591,18: infra terre munitiones et oppidorum receptacula solito diucius -atus et detentus.

III) *au figuré: clore, terminer*: THIETM. 3,26: obseram modo tercii seriem voluminis.

2. *obsero*, -sevi, -situm 3. *semer* (*de mauvaises semences*): GLOSS. cod. Cas. 401 p. 452,25: spinis -eri. UGUTIO s.v. sereno: -o... contra vel undique serere.

part. passé obsitus, -a, -um *formes*: obnitus: GLOSS. cod. Cas. 401 p. 470,7. obsetus: ib. p. 470,30.

1) *planté, couvert d'une végétation désordonnée*: CARTUL. Turg. II 34 p. 116,25 (a. 1152): in prato eorum quod salicibus -situm contiguum est vinee. CARTUL. march. Misn. II 260 (a. 1155): paludem... virgultis et arbustis -sitam. GUILL. TYR. hist. rer. transm. XVI 11 p. 723: regio tota vepribus et fructectis humilibus... -sita. GIRALD. topogr. III 2 p. 141: terra... silvis immensis et fruticosis nemoribus fuerat -sita. *par extension*: GAUFRID. MONEM. hist. IV 8 p. 76: montem... rupibus et coruletis -situm.

2) *couvert, recouvert*: a) *d'un vêtement (sens péj.)*: RADBERT. epitaph. Arsen. p. 52: dum se vilissima -situm cuculla hiemali conspiceret. HROTSV. Dulc. 6,1 p. 130: scissis et nigellis panniculis -situm. ROB. MON. REM.

hist. Hier. VI 3 p. 806: vilibus pannis -situs. *par métaphore*: WALTH. SPIR. Christoph. II 6,160: nocturne caliginis -sita pannis. b) *d'un couvercle*: NOTE Xant. p. 44,29: in scrinio -sito imaginibus deauratis sunt reliquie. c) *absol.*: *vêtu, habillé*: EGBERT. LEOD. rat. I 625 p. 121: moribus effulgens non pulcrius -situs ibit.

3) *entourer, investir*: GLOSS. cod. Cas. 401 p. 470,30: obseta, obsesta, obsepta.

4) *accablé (par un mal)*: a) *physique*: METELL. Quir. 78,6: acri decidit -sita febri. GALTER. CASTIL. Alex. V 134: -situs imbre quiritum. b) *moral*: WALAHR. Mamm. prol. 21: multis egomet sordibus -situs, / sanctorum precibus, ... / donari veniam credo. EGBERT. LEOD. rat. II 391 p. 227: -situs ille dies erumnis, plenus et ira. ACTA duc. Norm. 162 p. 352 (a. 1050—64): homo militie seculari deditus et multis peccatis obvolutus et periculis -situs.

5) *fortifié, protégé (par un bien)*: VITA Martin. Turon. prol. 32 p. 4: ut virtutibus -siti/ cœli coniubilent choris.

20 *observabilis*, -e 1) *qui doit être observé, auquel il faut se conformer*: BERTHOLD. CONST. annal. a. 1075 p. 277,26: memorandas -es canonicasque sanctorum patrum constitutiones.

2) *consacré à la pratique religieuse (en parlant d'un jour déterminé)*: HONOR. AUG. hex. 3 col. 259^B: septimum diem Deus Pater antiquo populo celebrandum instituit; octavum vero, qui et primus est, Deus Filius novo populo -em fecit. id. spec. col. 986^D: sancitum est... ut sicut hic dies prius -is ob honorem summi principis mundi haberetur, ita postmodum celebris in honore principis apostolorum et Ecclesie ageretur.

30 *observaculum*, -i n. [obserbo I.] *réceptacle pour conserver quelque chose*: HILDEGARD. evang. 7,1 p. 261,23: "erant autem ibi" in genere Ade, quem Deus formaverat, "lapideae... hydriae", scilicet -a, "scx".

observere v.s. v. *obserbo*.

observantia, -e f. I) *observation, examen des circonstances (qui permettent de mieux agir)*: STEPH. LANGTON in Gal. IV (Landgraf, Dogmengesch. der Frühscholastik III 2 p. 106): tempus observa ut faciunt hodie multi et maxime in negotiis... Quedam -a est, que pendet ex qualitate temporum, ut serere in cstatu fervore, et illa non est superstitiosa.

II) *observance, pratique*: A) *dans le domaine laïque*: 1) *pratique (d'une vertu)*: THANGM. Bernw. 11: a solite humilitatis et patientie tenaci -a. LANFR. comm. Pauli col. 107^B: -a bonorum operum. THEOPH. sched. 3 pref. ex.: vite melioris -am arripit.

2) *(gramm.) pratique, usage*: LUPUS epist. 1 9 p. 74: his exceptis nominibus, que longa -a deprehensa notavit.

3) *accomplissement (d'un projet)*: RUOP. MED. Adalb. 18: ad -am propositi sui facultas eis minime suppedibat. ib. 24: sublimioris propositi... -a.

4) (*jur.*) *respect*: a) *de la loi*: GLOSS. epit. Nov. p. 218 cap. 24,9: secundum legis -am, id est secundum observationem constitutionis authentice. b) *d'une formule de serment*: LEGES Will. I Lad. 3,2 p. 484: si Anglicus non audeat eum probare per bellum, defendat se Francigena plano iuramento, non in verborum -is. LEGES Henr. I 64,1c p. 583: in Hamtesira qui verborum iurat -ciis, semel iuret. ib. 64,3a p. 584: Francigene quoque vel alienigene in verborum -ciis non frangunt.

5) (*par extension*) *respect, égards (vis à vis d'une personne)*: HRABAN. univ. V I col. 417^B: -a, per quam homines aliqua dignitate antecedentes, cultu quodam et honore dignantur. DIPL. Karoli III 188 p. 316,37 (c. 885 spur.): ut eundem honorem et -am quam ceteri episcopi in suis urbibus habent, episcopus Nevernensis ecclesie... habeat. ABELARD. dialect. II p. 687: reverentiam eam partem iustitiae dicimus, per quam omnibus debitam venerationem exhibere spontanei sumus, tam videlicet Deo, que religio dicitur, quam et hominibus potestate vel aliquo merito dignis que -a vocatur. CARTUL. S. Petri Cult. 91 p. 83 (a. 1167): in signo pacis et fraternitatis et fidelis -e abbati... osculum dantes.

6) *soin, rigueur*: LEGES Aelfr. 1,1 p. 47: cuicumque fidelium fidem et iuramentum suum multa convenit -a custodire. LEGES Cnuti II 1 p. 309; volo, ut iuste leges erigantur... et omnis iniusticia, quanta possumus -a, de finibus nostris sarculetur et explantetur.

7) *jurisdiction (dans l'expression -a legis)*: LEGES Henr. I 24, 1 p. 561: super barones socnam suam habentes habet iudex fiscalis iusticie legis -ciam.

B) *dans le domaine religieux*: 1) *pratique religieuse, respect de la religion*: a) *absol.*: HRABAN. inst. cler. 3,27 p. 244,22: ut gratiam et vindicationem, -am et veritatem conservet catholicus. HROTSV. Abr. 3,17 p. 152: recta... discretionem uteris, si artioris frenos -e laxabis. WALTH. SPIR. Christoph. I 4: ne tamen patrie, legis et -e visa sit contraisse mandatis. BERTHOLD. CONST. annal. a. 1076 p. 287,51: spe non modica ecclesiastice religionis et -e restaurande non parum exhilarati sunt. ib. a. 1077 p. 305,30: canonicè restaurator discipline et -e. GERARD. IHER. conf. spec. 82 p. 409,12: -a qua observare debemus observationes religionis, id est traditiones quas tradiderunt nobis predecessores nostri. b) *dans l'expression religionis -a (UGUTIO s.v. servo: hec observatio est certe doctrine et artis; -cia est religionis)*: HROTSV. Dulc. 1,3 p. 127: relicta vetuste -a religionis, inutilem christiane novitatem sequimini superstitionis. LANFR. epist. 38 col. 536^B: christiane religionis -a stabilitur. c) *respect des commandements divins*: RUD. FULD. Leob. 6: parentes... studiosi ambo in religione et -a mandatorum Dei. RICHARD. S. VICT. dub. apost. col. 674^D: quid enim rectius dicitur iustitia quam divini mandati -a?

2) *pratique de la discipline monastique, soumission à la*

règle, d'où état monastique: a) *dans des expressions avec gén.*: CARTUL. Sax. 312 t. I p. 434 (a. 803): -a disciplinae sua monastica iura studeant observare. LEIDR. epist. p. 544,20: ut ad hanc regularis vite -am pervenire potuissent. CAPIT. reg. Franc. II p. 226, 30 c. 24a (a. 895): *virgines velate* postea in eadem religionis -a se permanere cognoscant. CARTUL. Userc. 31 p. 60 (a. 970—86): quatenus per succedentia tempora monasticus ordo et religionis -a sub regula sancti Benedicti ibi habeatur. ACTA pont. Rom. Gall. I 32 p. 216 (a. 1135): liceat... eandem ecclesiam in religionis et monastice discipline -a... disponere. CARTUL. episc. Pictav. I p. 2 (a. 1185): abbatissas... per quarum insufficientiam... devote femine -am religionis exorbitant. CARTUL. Stir. II 22 p. 51 (a. 1197): statuta... super canonici ordinis -a. b) *dans des expressions avec adj.*: CONCIL. S. Dion. p. 690,3 (a. 832): quisquam successorum meorum, qui post me futuri sunt in Dei servitio et regulari -a. CARTUL. S. Bened. Floriac. I p. 111 (a. 938): si in illo cœnobio... -a regularis reffloruerit. RADULF. GLAB. hist. 1,3 p. 68: regularis -e non impar custos. CARTUL. S. Ben. Divion. 436 p. 210 (a. 1113): -a regularis et fervor religionis tepefactus... videbatur. ACTA pont. Rom. Gall. II 269 p. 361 (a. 1185—6): discipline rigor intepuit et deperiit -a regularis. DIPL. Ludov. Germ. 67 p. 94,18 (a. 853): ut... familiam... Domino militantem... disciplinis regularibus et -e monasterialis institutione corrigat. RUOP. MED. Adalb. 18: cultores monastice -e inibi Deo vacare constituit. SIGEBOTO Paulin. 49 p. 934,20: ne... censura claustralis -e lentesceret. *noter les expressions* dura -a, districta -a: *stricte observance*: GRATIAN. II causa XX q. III c. 4: si... tam dure -e monasticam intellexisset regulam. CARTUL. Hosp. S. Joh. Hier. 1082 p. 673 (a. 1199): cum ordo premissus districtioris sit -e quam secundum, prudenter attendens quod de laxiore ascendendum sit ad ordinem arctiorem.

III) *règle, loi*: A) *en général*: CAPIT. reg. Franc. I p. 364,32 c. 15 (a. 807—23): tantum quartam partem *decime* secundum usum Romanorum pontificum. et -am sancte Ecclesie Romane de eadem habere volumus. CARTA a. 1065 (Hist. Langued. V 886 col. 442): quatuor tempora posuerunt in tali -a [*sc. treuga Dei*]. ADEMAR. CABANN. hist. III 35 p. 132,27: Alduinus... novam -am constituit, scilicet ecclesias et monasteria... cessare a divino cultu et sancto sacrificio et populum quasi paganum a divinis laudibus cessare et hanc -am excommunicationem censebat. CARTUL. Ultraicct. I 309 p. 284,10 (a. 1177 spur.): decrevimus... circa hoc *teloneum* et in perpetuum precepimus antique institutionis et -e modum qui talis est.

B) *legalis -a: loi judatque, bible*: HUGO ROTOMAG. dial. VII 4 col. 1238^A: legalis -e mysteria... *Christum* predixere.

C) *règle monastique*: ACTA pont. Rom. ined. III 107

p. 111 (a. 1152): secundum Dei timorem et cisterciensium fratrum -am (cf. CARTUL. Mog. B 93 p. 97 [a. 1184]: secundum Dei timorem et cisterciensium fratrum -as). ACTA pont. Rom. Gall. V 105 p. 194 (a. 1157): secundum beati Augustini regulam et -am religiosorum fratrum Sancti Victoris.

D) *organisation de la pratique religieuse*: 1) *relative à la liturgie, au culte*: a) (*au sing.*) *liturgie, cérémonial*: HRABAN. epist. 6: qualem -am deberent habere in festivitibus precipuis que sunt in anni circulo. ADSO 10 Frod. 22 p. 79,26: cum iuxta morem christiane -e kalendis ianuariis dominice circumcissionis celebritas immineret. MARTYR. Fuld. VIII kal. sept.: de mysteriis christiane -e. SUMMA Trec. p. 8,23: necnon *episcoporum profectio debet fieri sine -a*. b) (*au plur.*) *rites, pratiques*: 15 LANFR. const. p. 136: secundum varietatem temporum et dierum variantur gestus et -e in ecclesia et etiam locis. ABELARD. epist. ad Rom. II 153: circumcissionem vel ceteras legis -as. COD. Sil. (M) I p. 44 (a. 1145): 20 impios Ruthenorum ritus atque -as extirpare. HELM. I p. 6,5: nisi quod in omnibus -is suis Grecos magis quam Latinos imitari videntur. NICOL. CLAR. epist. VIII col. 1603^C: habent revera observationes vestrorum -is Judeorum nonnullam similitudinem. c) *célébration d'un office ecclésiastique*: 25 DIPL. Henr. III 368 p. 500,32 (a. 1056): concedimus ut... *canonici* circas et vigiliis non faciant propter perpetuas ecclesie -as, nisi in obsidione civitatis. CARTUL. Rhen. med. I 411 p. 471 (a. 1103—24): hereditas ad prefatam -am perpetuo cum aliis appositis servitura. d) *spéc., en parlant de la fête de Pâques*: 30 HELP. comput. XVII col. 32^A: propter paschalem -am quam nonnisi XIV luna post aequinoctium celebrare fas est. ib. XVIII col. 32^D: ne et lunaris calculatio et tota turbetur paschalis -e ratio. ABBO FLOR. circ. decenn. col. 573^A: paschalem -am quinque decemnovalibus circulis comprehenderat. PRIOR. Hexh. VI p. 21 (XII s.): de paschali -a in communi concilio a sancto Wilfrido... superato. COD. Pray. 39v: sacrificium -cie paschalis offerimus.

2) *relative à la pénitence*: a) *en général*: POENIT. S. 40 Gatiani (E. Martène, De antiquae ecclesiae ritibus I p. 2a, c. 6, art. 7): indicat singulis congruam poenitentiam sive -am. COD. Pray. 39 v.: -ciam, quam corporaliter exhibemus, mentibus etiam sinceris exercere valcamus. b) *pendant le Carême*: ORDO Rom. XXIX,1 t. 45 III p. 437 (IX s.): a dominica, quam sedis apostolica mediana voluit nuncupari, usum -e credimus intemandum. HERIC. mirac. Germ. p. 167: sacre quadragesimalis -e. LANFR. const. p. 19: sententia regule sancti Benedicti de -a quadragesime. LEGEND. Gerh. maior 50 p. 500: sancte quadragesime -a peccatoribus data est ad veniam. c) *pendant l'Avent*: ORD. VIT. hist. XII 8 t. IV p. 334: multi -am adventus Domini violaverunt.

IV) (*jur.*) *valeur obligatoire, engagement*: RUFIN.

summa 22,5,1 p. 400: promissorium *iuramentum* est, quo quis iurat promittendo aliquid se facturum vel non facturum; assertorium iuramentum est, quo quis iurat asserendo aliquid fuisse vel non fuisse, esse vel non esse... Et primum iuramentum habet -am, secundum vero nullam.

observatio, -nis *f.* I) *observation*: A) *action d'examiner, de scruter l'avenir*: 1) *absol*: GRATIAN. causa 26 q. 3—4 § 5: augures... aliaque signa rerum vel -nes improvisas hominibus occurrentes ferunt. ORD. VIT. hist. I 13 t. I p. 53: interrogatus de tempore regni Dei, respondit non cum -ne venturum et fulguri comparat Filii hominis adventum. 2) *dans l'expression -o dierum: astrologie*: IVO pan. prol. col. 1046^B: de natura demonum, de sortibus, de -ne dierum et mensium. BERNARD. PAPIENS. decret. V 17,6 p. 243: -nes dierum ad huiusmodi sortilegia spectare videntur et ideo prohibentur.

B) *manifestation visible, dans l'expression -o temporis: état visible du moment, circonstances*: EPIST. Tegerns. I 102: non adeo aptum mihi videbatur in huius temporis -ne id itineris meatim arripi.

II) *garde, surveillance*: S. STEPH. decr. I 9: exceptis qui ignes custodiunt. Si quis vero non -cionis causa remanebit.

III) *action de se conformer à, de respecter*: A) *en général: 1) accomplissement de dispositions (dans l'ordre temporel)*: DIPL. Bereng. I 3 p. 15,6 (a. 888): ut ex utraque parte de observandis his constitutionibus sacramenta dentur et postea per -nem harum constitutionum pax firma inter illos perseveret. GLOSS. epit. Nov. p. 218 cap. 24,9: secundum -nem constitutionis authentice. CARTUL. S. Petri Cult. 103 p. 90 (c. 1170): de legitima partis utriusque -ne accepta fide. CARTUL. S. Eutrop. Santon. p. 270 (a. 1199): ad -nem horum que a predecessoribus nostris pia sunt intentione collata. 2) *obligation juridique*: TRANSL. Pus. 6: sub frequentia... multorum procerum qui tunc aulicis -nibus tenebantur. MIRAC. Firm. 2,4 p. 807,57: legali sanctione ei contradidit ut annuali -ne bis ternos nummos ecclesie persolveret. 35 CARTUL. capit. Atreb. 73 p. 54 (a. 1176—88): se predictam conventionem observaturum spondit et quicquid de nostra ecclesia tenet in -nis sue fideiussionem concessit. CARTUL. Icaun. II p. 409 (a. 1189): antequam bannum canonicorum incipiat... in ecclesia publice dicitur quod bannum incipere debet et... preparabunt se ad -nem banni. 3) *pratique (d'une vertu)*: ANON. inst. mor. 5: paciencie et iudicii -cio. MATTH. VINDOC. ars vers. I 39: de negligentia Cesaris, de -ne libertatis.

B) *dans le domaine religieux: 1) observation, respect*: a) *de la religion chrétienne*: S. STEPH. decr. I 13: -cione christianitatis neglecta. b) *des commandements de Dieu*: LEO III epist. 5 p. 63,2 (a. 800): secundum timorem Dei et -nem mandatorum eius. HRABAN. epist. 33 p.

466: magis incitarentur ad -nem preceptorum illius. THIETM. 6,21: cum mandatorum -ne divinatorum. GUILL. S. THEOD. contempl. 25 p. 60: Filius manet in dilectione Patris usque ad plenam mandatorum eius -nem.

2) *soumission (à Dieu)*: GERH. AUG. vita Udalr. 14: 5 in magna -ne Dei ille locus... semper maneat.

3) (*absol.*) *pratique de la religion, piété*: HRABAN. univ. XV,I col. 417^B: religionem, pietatem, gratiam, vindicationem, -nem, veritatem. HROTSV. Sap. 1,4 p. 182: quod maius potest rumpere civilis concordiam pacis, 10 quam dissonantia -nis? DECRET. Burch. ind. col. 540^C: sextus liber continet de homicidiis... et de -ne et de poenitentia singulorum.

4) *observance (d'une règle monastique ou de canons ecclésiastiques)*: BENED. ANIAN. conc. III col. 737^A: 15 integram... -nem discipline. ALFR. Liudg. 1,30: quod promissionem -nis monachorum non fecerat. VITA Theod. Andag. 14 p. 44,37: -ne cœnobialis vite spectabilis. CARTUL. Carcas. II p. 245 col: 1 (a. 1118): 20 contra regulam et contra omnem ordinem et canonum -nem. STATUT. Cisterc. p. 13 (a. 1134): de -ne sancte regule. CARTUL. Libaudi I p. 55 (a. 1137—9): locum... ad -nem ordinis de Cartusia. ACTA pont. Rom. Gall. I 279 p. 394 (a. 1191): in -ne regule et institutionum. 25 *spéc.: profession de fidélité à la règle (à l'occasion d'une prise de voile)*: PONTIF. Rom. XIIbis 25 p. 161 (XII s.): ad interrogationem episcopi profiteatur virgo de -ne sacri velaminis.

5) *pratique d'une prescription religieuse*: AGIUS vita Hath. 7: carniū abstinentia,... virginitatis -o. HEL- 30 GAUD. Rob. 23 p. 114: pro ieiunii eius -ne. LEGEND. Gerh. minor p. 476: -o sancte quadragesime. ANON. inst. mor. 9: -cio oracionis.

6) *observance d'une cérémonie religieuse*: REGINO chron. p. 28: Scottos in -ne Pasche effantes. PRIOR. 35 Hexh. I p. 213 (XII s.): contentione... de -ne paschali. GUILL. MALM. gesta pont. I 72 p. 135: in -ne catholici Pasche delirabant. THIETM. 1,25: hoc cum -ne festivitatum honoratur. S. STEPH. decr. I 8: de -cione dominici diei. LADISL. decr. I 37: de -cione vigiliarum sanctorum. 40

7) *célébration d'offices*: CONSUET. Trev. 10: de triginta dierum -cione ut non reor opus est scribere.

IV) *loi, réglementation*: A) *dans l'ordre temporel*: LEX Rom. can. 57,52,2: si quis adversus istam -nem mulierem in sua domo habuerit. ib. 71,98,1: emphyteu- 45 seos contractum sub hac -ne sanctus constituat locus. ORD. VIT. hist. III 5 t. II p. 69: abbas effectus... iustas -nes, quas pius predecessor eius instituerat, non solum non imminuit, sed etiam pro ratione et tempore... augmentavit. SUMMA Trec. p. 188,14: codicilli... cum 50 eadem -ne publicandi item aperiendi sunt.

B) *dans l'ordre religieux*: 1) *cérémonial*: FULB. epist. 3 col. 192^D: in multis Grecia ab Hispania, ab illis Romana et Gallicana discrepat Ecclesia. Sed neque in hoc scan-

dalizamus si audimus diversam -nem, sed non diversam fidem in Christi semper Ecclesiis exstitisse. LIB. ordin. Rhenaug. p. 153,3: in secunda die nil mutatur de prioris diei -ne. SUGER. epist. 6 p. 250: plenitudinem officii secundum -nem ordinis sui.

2) (*au plur.*) *pratiques, rites*: a) *chrétiens*: HRABAN. epist. 3 p. 385: de officio suo et variis -nibus que in ecclesia Dei... observantur. id. inst. cler. 1,33 p. 77,5: de ceteris officiis atque -nibus... plura relaturi. WA- 10 LAHFR. exord. pref.: de multiplicibus sacramentorum, officiorum et -num rationibus multi multa dixerunt. ORD. VIT. hist. VIII 27 t. III p. 452: nigredinem vestium aliasque -nes sumpserunt. ROB. PAUL. III 1 col. 438^D: ad speciales -nes que pro temporum varietate fiunt 15 in missa. NICOL. CLAR. epist. VIII col. 1603^C: habent revera -nes vestrorum cum observantiis Judeorum nonnullam similitudinem. GERARD. IHER. conf. spec. 82 p. 409,13: observantia qua observare debemus -nes religionis, id est traditiones quas tradiderunt nobis 20 predecessores nostri. b) *païens*: CAPIT. reg. Franc. I p. 104,8 (a. 802?): ut -nes quas stulti faciunt ad arbores vel petras vel fontes... tollantur. HRABAN. epist. 31 p. 458,32: de superstitionibus diversis quas gentiles et falsi christiani in divinationibus suis et -nibus diversis 25 sequi videntur.

3) *fête religieuse*: MISSALE Lat. p. 41,7: -nis huius annua celebritate letantes. ib. p. 148,15: -nes sacras annua devotione recolentes.

4) *quadragesimalis -o: temps du Carême*: ANNAL. Bertin. a. 840 p. 36: propinquante quadragesimale -ne. 30 MIRAC. Viviani p. 262,30: sacratissima quadragesime occurrit -o. RADULF. GLAB. hist. III, III 12 p. 61: ante diem nativitatis dominice seu quadragesimalis -nis tempore.

V) *jurisdiction*: CARTUL. episc. Halb. 213 p. 182,126 35 (a. 1164): ut *advocatus* in legitimis placitis suis homines sub -ne quod vulgo dicitur vara, astare et respondere non cogat. ib. p. 183,130: in maioribus vero excessibus homines deprehensi sub -ne respondeant. CONST. I 245,8 (a. 1175): nec cogat dominus imperator pre- 40 dictas civitates... de his que spectant ad obedientiam vel -nem ecclesie vel apostolici. CARTUL. march. Misn. II 523 p. 631,40 (a. 1168): *Francones* de generali placito iardink scilicet et de -ne que theothonice vara dicitur... liberi existant (*cf.* ib. 565 p. 391,14 [a. 1191]: stricto 45 iure quod... vulgo dicitur vare).

observator, -is m. forme opservator: REG. Sublac. 37 p. 76,40 (a. 959). 1) *espion, guetteur*: RICHER. II 90 t. I p. 278: -es itaque directi agasonum consuetudinem eorumque habitum... referunt. ib. IV 16 t. II 50 p. 172: cum... in vineis ab -ibus repertus esset. IVO epist. I p. 258 (a. 1097): de terra nostra exire... non possumus, propter quosdam sceleratos viarum nostrarum -es. GALBERT. BRUG. Karol. 50 p. 80: cum... armati circa turrin deambularent illi qui monachis

ducatum prestiterant, vigiles perterriti cornua circumquaque personuerunt et evocati cives et -es turris irruerunt contra preconem.

2) *garde*: ANAST. chron. p. 236,2: relictis propriis -ibus hec imperatori suggestit.

3) *celui qui observe un commandement, qui respecte une décision*: a) *en général*: SUMMA Trec. p. 5,25: tam -ibus premium promittendo quam contemptoribus... pœnam imponendo. GRATIAN. II causa XXIV quest. III c. 36: canonum -es cum hereticis nullum debent inire certamen. GUILL. CAMP. dial. col. 1045^c: si enim lex bona et a Deo data, est utique observanda; nec eius -es idcirco quod eam observant execrandi sunt, imo eos execrantes magis contemnendi sunt. GIRALD. expugn. I 46 p. 304: author pacis diligentissimus et -r. b) *en parlant du chrétien*: VITA Gaufrid. Castal. VI p. 27: vere religionis sedulus -r. c) *en parlant du moine qui observe la règle*: NOTK. BALB. gesta II 11 p. 69,13: monachos vero voti sui prevaricatores ita despexit, ut -es omni affectu dilexit. VITA Rimb. 10 p. 88,36: tamquam verus -r eius... regule. ANNALISTA SAXO a. 1048 p. 688,2: illum... admonuit ut... sacre regule -es in eodem loco restituere studeret. d) *(dans les clauses finales d'un acte) celui qui observe fidèlement les prescriptions d'un acte*: CARTUL. capit. Derton. 2 p. 3 (a. 883): qui vero custos et -r huius apostolici nostri privilegii fuerit. CARTUL. Sangall. II 733 p. 336 (a. 904): qui autem verus custos et -r extiterit. CARTUL. archiep. Magd. 52 p. 74 (a. 967): qui pio amore -r huius nostri privilegii extiterit. CARTA a. 977 (Hist. Langued. V pr. 127 col. 282): quicumque ergo fuerit filius benedictionis, -r et affirmator. CARTUL. Carcas. V p. 65 col. 2 (c. 982): qui custos et -r fuerit huius nostri apostolici precepti. CARTUL. Epternac. 176 p. 279 (a. 983—4): qui vero pio intuitu custodes et obediens atque -es huius nostre salutifere preceptionis extiterint. ACTA pont. Rom. Hispan. I 5 p. 256 (a. 1016): qui vero custos et -r huius nostri privilegii fuerit, gratia omnipotentis Dei... nostraque benedictione fruatur. ACTA pont. Rom. Gall. I 5 p. 181 (a. 1028): qui vero pio intuitu amator et -r huius nostri apostolici privilegii extiterit. ACTA pont. Rom. Gall. G 6 p. 40 (a. 1097): qui vero pio intuitu decretorum presentium custos et -r extiterit. COD. cath. Cracov. I p. 2 (a. 1167): -es vero huius statuti Dei omnipotentis gratia protegat. e) *celui qui observe des pratiques religieuses*: SCHOL. Adam. Brem. 41: Olaph sollertissimus festivitatum -r. f) *celui qui pratique une vertu*: ACTUS pont. Cenom. p. 382: humilitatis tam et patientie exstitit -r. HELM. 81 p. 153,7: virum... in his que ad Deum pertinent pre-pollentem, -em sane fidei.

4) *garant*: CARTUL. Mog. A 438 p. 346 (a. 1108): affuerunt etiam idonei testes ac precipui veritatis -es. ib. 457 p. 365 (a. 1112): veri precipui -es.

5) *(liturg.) ministre qui assiste l'officiant aux offices solennels (peut être pris adjectivement)*: ORDO Ber. p. 52,4: in dominicis diebus finita antiphona... septimarii vadunt ad festum et -es, videlicet presbyter, diaconus et subdiaconus, canunt missam incœptam, magistro -e faciente officium cum pueris suis. ib. p. 16,2: cum duobus subdiaconibus -ibus. ib. p. 47,13: ebdomadarius subdiaconus cooperit altare cum -e subdiacono. ib. p. 47,15: duo custodes -es portant calicem offerende et observant, sicut mos est.

observio 4. 1) *servir à, être utilisé pour*: FOLC. gesta Lob. 29 p. 70,41: nullum erat preter capituli domum et ligneam ediculam que prioris refectorii ianuam vestiebat, que annuatim scindulis operiebatur; sed ubi exsiccate erant, foco -ebant.

2) *v. observo (sens X)*.

observo 1. *formes*: auservo: DIPL. Otton. I 409 p. 557,31 (a. 972). hobserbo: COD. Cavens. I 26 p. 30 (a. 845). ib. I 98 p. 125,3 (a. 883). hopservo: CARTUL. S. Mar. Nov. IV 38 p. 192 (a. 1017). obserbo: CARTUL. Sax. II p. 154 (a. 873). opservo: DIPL. Hugon. 2 p. 9,24 (a. 926). CARTUL. Imol. I 9 p. 28 (a. 1086). oservo: CARTUL. Imol. I 13 p. 38 (a. 1064). osservo: WIBALD. epist. 263 ex. 3e pers. plur. pft.: observato fuere: DOC. S. Teon. Tarvis. 14 p. 63 (a. 804). part. prés. au dat.: observandi: DOC. Nov. 3 p. 3,3 (a. 972).

I) *observer, regarder*: A) *au propre*: 1) *voir*: EIGIL. Sturm. 18: ingressum regis -ans, ianuas ei ecclesie aperuit. 2) *examiner un phénomène naturel (en appliquant une science naturelle ou occulte)*: LUPUS epist. I 8 p. 70: vidi... stellam... que... radium ad spicam Virginis usque porrexit. Quam rem, aliquot dies scrupulose -ans, stellam eandem contemplatus sum. HUGO S. VICT. didasc. VI, XV p. 133,3: haruspices... id est horarum inspectores, qui -ant tempora in rebus agendis. ib. p. 133,11: sicut genethliaci faciunt, qui nativitates -ant.

B) *au figuré*: 1) *examiner, étudier avec attention (un texte)*: RATHER. phren. col. 376^b: qui hec -are nostris nescit in libris. HRABAN. epist. 47: libros propheticos sanctorum patrum sensum et dicta -ando elucidare contendi. 2) *noter, remarquer*: RATHER. prel. col. 152^c: -ato scilicet ut simul succus radicis eidem in haustum egro tribuatur. HENR. ARIST. transl. Plat. Meno p. 26,5: -a sicubi invenias me docentem et exponentem ipsi. 3) *compter, observer (une périodicité)*: ANAST. chron. p. 70,33: de sedecim annorum circulo qui in Pasche ratione -ari solet, exposuit canonem. CONSUET. Trev. 21 p. 21,4: frater... cui commissum est horas regulariter -are. 4) *(dans l'avenir) attendre*: LEGEND. Gerh. maior p. 490: cumque -aret tempus quo eum perderet.

II) *observer, surveiller*: A) *garder, guetter*: GERH. AUG. vita Udalr. 12 p. 402,28: ab his qui litora -abant interfecti sunt. WIPO gesta 28 p. 46: itinera ducis diligenter -abant. LEGES Aethelr. (Quadrip. IV 1) p. 232:

portas illas -abant custodes. OTTO FRIS. gesta 1,33: exploratoribus ducis non bene, propter quod missi erant -antibus. ib. 2,45: quosdam latrunculos angustias viarum -are ausos fuisse.

B) *occuper, défendre*: OTTO FRIS. gesta 2,40 p. 148,13: illam *rupem* nisi forte ab eis -etur, si incautis preripere poteris, propositum tenebis.

C) *tenir à vue, surveiller de près*: CAPIT. reg. Franc. I 1 p. 298,6 (c. 820): si se emendare noluerit, in palatio nostro -etur. ANAST. chron. p. 183,34: tenuit eas et -avit in dominico monasterio. LEGES Ine (Quadrip. 74,1) p. 121: solvant postea parentes eius weram illam *occisi*, si cognationem habeat liberam; si non habeat, -ent eum inimici sui (cf. LEGES Henr. I 70,5 a p. 588). ABELARD. hist. calam. p. 198: me interim bene -ari precepit donec me regi traderet.

D) *par métaphore: surplomber (en parlant d'une chose)*: OTTO FRIS. gesta 2,40 p. 47,1: saxum fortissimum... -ans viam.

III) *garder, conserver, maintenir*: A) *conserver une chose matérielle*: WETT. Gall. 34 p. 276,4: capsellam ligneam... quam sub clavis custodia... usque ad finem vite -avit. TRANSL. Marci in Aug. 9: dic abbati... ut corpus meum studeat cum omni diligentia -are. INVENT. Troph. II 15 p. 236^D: una *ampulla* -abat ipsius sancte pedis vestigium. BERTHOLD. CONST. annal. a. 1080 p. 325,33: stationem ubi custodes, tyrones et scutarii... saumarios, vehicula et sarcinas... -abant. WALTH. MAP pap. p. 299: -ant / ut pupillam oculi. *spéc. en gramm. (en parlant d'une désinence)*: JOH. SCOT. gloss. Mart. Cap. 121,9 p. 79,1: lien et rien et gluten c -ant ante ultimas syllabas in obliquis casibus.

B) *garder une personne auprès de soi*: PS. ADALBOLD. Walb. p. 550^B: quam suscipiens cum omni diligentia -avit sexque hebdomadis... secum detinuit. EPIST. Wibald. 146: cum omni diligentia ac devotione... a nobis -atus est.

C) *maintenir un état ou une qualité*: CAPIT. règ. Franc. I 168 p. 335,7 (s.d.): ut emphyteusis, unde damnum ecclesie patiuntur, non -ctur sed... destruat. THEGAN. Ludow. 9: pacem et fidem erga eum -are. ATTO VERC. press. col. 61^A: ad pugnam sacerdotes impingere querunt, nullam amplius reverentiam ipsis -antes. IVO epist. p. 176 (a. 1095): magna vobis est necessitas iniuncta -ande pacis. CERBAN. transl. Max. IV 98: usque in finem continuitatem caritatis -ent. RICHARD. S. VICT. dub. apost. col. 675^D: modestie metas et equitatis mensuram et agnoscere simul et -are. GIRALD. topogr. I 22 p. 55: libidini datus et laqueis illectus amoris, modum et modestiam minus -at. GUILL. TYR. hist. rer. transm. XIV 9 p. 618: domino Boamundo... fidelitatem -are.

D) *maintenir dans un certain état*: FUND. Werth. p. 167,19 (IX—X s.): semper liber et incontaminatus locus iste a Deo est -andus. ACTA duc. Norm. 73 p. 213 (a.

1027—35): hoc... preceptum inconvulsum... -ent. CARTUL. Carcas. V p. 314 col. 1 (a. 1184): sicut alios indigenas... eos honoratos tenebo et -abo. REG. Luc. II 1544 p. 355 (a. 1186): predictas terras et res non peiorare et sic -are obligavit se. CARTUL. S. Joh. in Vall. 119 p. 61 (a. 1187—96): ipsos... ab omni exactione et angaria... immunes -are tenemur.

E) -are memorie, memoria sive ad memoriam: *conserver le souvenir de*: HIST. Mont. Pannon. I p. 590 (c. 1093): iussimus ut ad memoriam posteris per succedentia tempora -aretur. MON. Strig. I p. 109 (a. 1156—1347): placuit... archyepiscopo ut... statutum... posterorum memorie irrefragabiliter -andum relinqueret. COD. patr. Hung. VI p. 3 (a. 1163—4): hoc testamentum... apud posteros perpetua memoria -andum relinquo.

IV) *observer, se conformer à, suivre*: A) *respecter un ordre, une loi, une règle*: 1) *en général*: RATHER. conf. col. 398^B: precepta eorum non -avi sicut debui. DIPL. Otton. III 225 p. 639,21 (a. 996): nostrorum predecessorum precepta -antes. HELGAUD. Rob. 19 p. 98: quibus iussa -antibus. OTTO FRIS. gesta 2,26 p. 131,24: treugam datam -are. COD. S. Columb. Bob. 191 p. 134,45 (a. 1173): iuraverunt... -are precepta consulum Placentie. GUILL. CAMP. dial. col. 1045^C: lex bona et a Deo data est utique -anda. 2) *une règle monastique*: EIGIL. Sturm. 14: regulam sancti patris Benedicti... -are. TRAD. Fris. 523a p. 449 (a. 825): monachi... qui in ipso domo regule sancti Benedicti professi sunt et qui ipsam -are nituntur. CARTUL. S. Vit. Virdun. I 15 p. 403 (a. 963—66): quatinus... fratres in sancta conversatione vivere et regularem ordinem... possent perhenniter -are. CARTUL. Carcas. V p. 255 col. 1 (a. 1119): ut ibi regula sancti Benedicti possit -ari et teneri. COD. S. Columb. Bob. II 164 p. 57,17 (a. 1144): -abunt dictam regulam sancti Benedicti. STATUT. Cisterc. p. 94 (a. 1183): monemus ut in hoc abbates... auctoritatem regule -ent. 3) *la religion chrétienne*: RIMB. Ansc. 24 p. 52: christianitatem suam -andi. LEGEND. Emer. p. 450: qualiter ante omnia debeat -are fidem catholicam.

B) *tenir*: 1) *une promesse, un serment*: CARTUL. S. Mar. Nov. IV 38 p. 192 (a. 1017): cuncta que superius promissa sunt non hopservavero (cf. CARTUL. Imol. I 9 p. 28 [a. 1056]). LADISL. decr. III 1: iusiurandum se velle -are. BERTHOLD. CONST. annal. a. 1077 p. 289,40: fidem huius sacramenti... -andi. LEGES Henr. I 64,1 p. 583: ante iuramento plano vel -ato. 2) *les engagements d'un contrat*: DIPL. Henr. I 5 (a. 923): ut hoc preceptum verius credatur ac per futura tempora a cunctis nostris fidelibus diligentius -etur. CARTUL. Imol. I 5 p. 16 (a. 1025): si... omnia que super leguntur non -averimus. LIB. Domesd. fol. 262b,1: qui hoc non -abat, XL sol. emendabat. CARTUL. Carcas. II p. 241 col. 2 (a. 1110): si ego seu mei filii... non -aremus tibi... omnia predicta..., volumus quod predicta feuda sint tibi. CAR-

TUL. Tarvan. 30 p. 25 (a. 1155—76): ut ergo pactio... contracta incommutabilis -etur perpetualiter et rata. GUILL. CASS. II 1103 p. 3 (a. 1191): iurat etiam ita attendere et -are et salvare et custodire et non defraudare.

C) *se conformer (à une coutume)*: DIPL. Henr. IV 336 p. 442,39 (a. 1081): consuetudines, que habent de mari, sic eis -abimus, sicut illorum est consuetudo. ORD. Vit. hist. X 10 t. IV p. 63: episcopo imperavit ut mores, quos antecessores eius... tenuerunt, -aret. GUILL. TYR. hist. rer. transm. XI 6 p. 461: Grecorum -ans morem. COD. cath. Cracov. I p. 6 (a. 1186): consuetudinem a predecessoribus tuis hactenus -atam. *absol.*: CONST. I 454,1 p. 681,2 (XI s. ex.): quicumque... ex militari ordine decesserit, qui de feudo investitus fuerit... -etur de successione beneficii et de culpis.

D) *observer, pratiquer (des rites et coutumes religieuses)*: 1) *un rite chrétien*: ANNAL. Xant. a. 868: ut ieiunium triduanum generaliter -aretur. RIMB. Ansc. 30 p. 62: ieiuniis que christiani -abant. LEGEND. Zoer. p. 358: ieiunium semper -avit. GERARD. MORES. delib. p. 17: circumcisionem -ant. FLORILEG. S. Amand. p. 313,15: quedam fuerunt in veteri Testamento... que in novo non -entur figuraliter, sicut de circumcisione, pro qua nos -amus baptismum. *noter l'emploi absolu: observer les prescriptions de l'abstinence*: S. STEPH. decr. I 11: si quis in sexta feria ab omni christianitate -ata carnem manducaverit. COD. Pray. XIII: hoc tempore nullius festi vigiliam ieiunare vel -are iubemus. 2) *un rite païen*: SYNOD. Strig. I 7: ut nullus aliquid de ritu gentilitatis -et. 3) *se conformer (à des dispositions liturgiques)*: COD. Pray. XV: in estivo autem ieiunio illum ordinem officiorum competenter annuatim -amus quem et maiores nostri... tenuerunt. 4) *célébrer (une fête religieuse, une cérémonie religieuse)*: RADULF. TORT. Bened. 32 p. 330: omnes celebritates... se venerabiliter -aturam. COD. Pray. XX v^o: utcumque licet ecclesia sui patroni... festum sollempniter -et. *au passif: se dérouler (en parlant de cérémonies)*: HRABAN. epist. 3 p. 385: me de officio suo et variis observationibus que in ecclesia Dei decen-tissime -antur. 5) orationes -are: *dire des prières*: COD. Pray. XXIII v^o: easdem orationes cum genuflexionibus in IIII feria debemus dicere quas in Parasceve... sancta ecclesia solet -are.

V) *participer à, assister à*: CAPIT. reg. Franc. I 141,14 p. 290,19—21 (a. 819): de placitis siquidem quos liberi homines -are debent... ut videlicet in anno tria solummodo generalia placita -ent. CARTA a. 945—59 (Perrin, Recherches sur la seigneurie rurale en Lorraine p. 191 n. 1): in anno III placita -abit. CARTUL. Ultraiect. I 273 p. 253 (a. 1105): iudicatum est quod homines de H... ecclesie de S. deberent subditi esse, synodum ibi -are, ecclesiam construere. ACTA Henr. Leon. 81 p. 119,35 (a. 1169): ut... placita nostra, que marchinc vocantur, -ent. GALBERT. BRUG. Karol. 21 p. 36: quod funus

mulieres... pia lamentatione... vigilanter -abant. *spéc.* fora -are: *tenir un marché*: CONST. I 239,1 (a. 1173): quattuor fora mercatoribus Flandrensibus statuimus... certis temporibus -anda.

VI) *faire, accomplir*: DIPL. Karoli III 13 (a. 879): ut... habeant potestatem illo supraordinato modo pro remedio anime nostre -ato. RIMB. Ansc. 18 p. 38: agens itaque ille que circa cultum huiusmodi -are solebat. DIPL. Conr. II 244 p. 337,9 (a. 1037): senior... qui cul-patur, qui ad nos venire decreverit, sex ebdomadas... ei cum quo litigavit, innotescat. Hoc autem de maiori-bus vavasoriis -etur. IVO epist. p. 4 (a. 1090): vos rogamus... quatenus... debita sollicitudine que vobis annuntiaverit, -etis. GUILL. TYR. hist. rer. transm. VI 8 p. 248: excitati sunt qui in ea regione -abant excubias.

VII) *faire en sorte que, veiller à ce que (avec ut ou ne et le subj.)*: UDALR. consuet. Clun. III 5 col. 740^B: -at etiam ne quoquam ponat eam *cucullam* ubi a se longius sit separata quam cubitus unus. LEGES Henr. I 87,2c p. 601: -et autem ille cuius arma erant ut ea non recipiat antequam in omni calumpnia munda sint. CARTUL. S. Joh. Orbist. 4 p. 8 (a. 1182): ipsi provideant et disponant fideliter et -ent ne dicti monachi possint amictere sua iura que habent. (*en application d'un usage, cf. sens IV C*): CARTUL. cath. Amb. I 57 p. 81 (a. 1171—2): est quod, cum hactenus in ecclesia vestra longa sit consuetudine, sicut audivimus, -atum ut nullus in eadem ecclesia nisi sit de legitimo matrimonio natus, in canonicum ordinetur.

VIII) *s'occuper de, prendre garde à*: A) *prendre soin de, soigner*: FLODOARD. annal. a. 951 p. 130: quem suscipiens... utiliter eum in ipsa egritudine -avit. GUILL. S. THEOD. cant. p. 134: non solum diligit eum sicut seipsum, sed et -at eum plus quam seipsum. *au passif: être traité*: REGINO chron. a. 746: cognitus ab omnibus cum magna reverentia est -atus.

B) *protéger*: DIPL. Henr. III 70 p. 92,28 (a. 1041): plebem Sancti Dalmatii de Quadringento... precipimus ab omnibus esse -andam. GUIBERT. Nov. trop. I,1,7 col. 345^B: nec gladio discretionis -at. ACTA Phil. Aug. I 7 p. 9,10 (a. 1180): volumus esse amici quod uterque nostrum alteri -abit vitam... contra omnes homines pro posse suo.

C) *se soucier de*: LEGES Januens. I col. 5 (a. 1157): de lamentationibus que ante eos venerint -abo et operabor in laude eorum.

D) (*liturg.*) *assister l'officiant*: ORDO Ber. p. 47,15: duo custodes observatores portant calicem offerende et -ant, sicut mos est.

IX) *accorder, octroyer, concéder*: DOC. S. Teon. Tarvis. 14 p. 63 (a. 804): duas casas massaricias... ad te Todo -ato fuere. DIPL. Henr. IV 94 (a. 1062): si nos eisdem ecclesiasticam quietudinem et primitivam libertatem sub diligenti sollicitudine -amus. CARTUL. Eichst.

19 p. 43 (a. 1185): ita ut predia prenomina cum familia canonicis maioris ecclesie in Eystet -arct.

X) *pour observio: servir, faire un service militaire:* CARTA XII s. (Liber Ely dans EHR VII, 1892, p. 15): ex hoc compulsus quasdam terras Sancte Aedeldrede in vasoribus in feudum permisit tenere... ut in omni expeditione regi -arent (et) ecclesia perpetim infatigata permaneret.

forme réfléchie: 1) *se trouver, être:* CASUS Petrish. 3,45 p. 659,31: cum abbas Theodericus cum suis se in insolito calore estatis Rome incautus -arent.

2) *être sur ses gardes, avoir l'esprit en alerte:* ANNAL. Fuld. II a. 871 p. 74,12: Baioarios nihil mali suspicantes et minus se -antes... aggressus est. IVO epist. p. 60 (a. 1092): ut, cum feceritis quod debetis, vestras animas et eorum qui ad vocem buccine se -averint, vobiscum liberetis.

3) *se garder de, s'abstenir de (en parlant d'une chose):* a) *avec ab et l'abl.:* HRABAN. homil. I 30 col. 58^D: quatenus... melius se a peccatis omnibus -are queat. CONSIL. Cnuti (II Cnut. 36,1) p. 339: se deinceps ab huiusmodi -aturum. HILDEGARD. phys. 3,5 col. 122^A: a forti cibo et a saligenio pane et a pisa et a lente te -a. b) *avec l'accus.:* COD. Patav. 11 p. 22 (a. 853): quod si hoc malum... soror mea Romana se -averit et custodierit se de malo vicio.

4) *se tenir loin de, être en garde contre (une personne) (avec ab et l'abl.):* EPIST. Col. 7 (a. 870): monemus ut ab infidelibus et discordantibus nos per omnia -emus. ib. 8 (a. 870): ut rememorantes pristinos dies nos caute et prudenter ab illis -emus, qui... amicitias simulant.

part. prés. observans, -tis employé comme adj.: qui pratique avec rigueur (une vertu): LUPUS Wigb. 7: -tissimus caritatis, fratrum se contemperabat societati. RUOTG. COL. 41: amantissimus pacis, -tissimus equitatis.

part. passé observatus, -a, -um employé comme adj.: conforme à la règle, juste: MATTH. VINDOC. ars vers. p. 111,1: non enim aggregatio dictionum... facit verum sed elegans iunctura dictionum, expressio proprietatum et -um uniuscuiusque rei epithetum.

observanter scrupuleusement: HRABAN. homil. I 68 col. 130^A: orationes... multo pro eius -ius et abundantius impendunt, qui suos... non solum carnaliter, sed spiritaliter amant. ADELM. LEOD. epist. ad Bereng. p. 476,19: sanctorum patrum -issime inherentes.

obses, -idis m. formes: opses: ANNAL. Laresh. a. 798. *osses:* CARTUL. S. Julian. Turon. II 91 p. 117 (a. 1140—56). ROTUL. scacc. Norm. I p. 48 col. 1 (a. 1195).

1) *otage (UGUTIO s.v. sedeo: hic et hec -es, -idis... dicuntur proprie -ides qui ab obsessis dantur vel qui dati cum honore solent custodiri):* a) *à la suite d'une reddition armée:* ANNAL. Pet. a. 778 p. 16: accepit -ides in Hispania de civitatibus Abitauri atque Ebilarbii. ANNAL. Laresh. a. 780: Saxones omnes tradiderunt

se illi et omnium accepit -ides, tam ingenuos quam et lidos. ANNAL. Bertin. a. 853 p. 67: Aquitani... ad Ludouicum regem Germanie legatos sue dedicionis cum -idibus mittunt. FLODOARD. annal. a. 943 p. 89: munitionem obsidet quam tenebat Dodo...; accepto parvulo filio ipsius -ide, discedit. RICHER. III 5 t. II p. 12: rex autem ab urbanis -ides quot vult capit, sicque... urbs ab exercitu liberata est. DUDO Norm. IV 98 p. 257: urbs non capietur, -ides non dabuntur. b) *politique:* HROTSV. Gall. I 9,3 p. 116: datis -idibus, facite vos tributarios imperatoris et vivite beate sub Romana pace. COD. Croat. II p. 50 (a. 1142): -ides a vobis nullo modo recipiam, sed in curia nostra servire volentibus rogam impendam, et morandi sive discedendi ad suum velle facultatem obtineant. c) *diplomatique:* LAMB. HERSF. annal. a. 1073 p. 162,29: ut decernerent, XII ex sua gente, XII ex parte regis -ides dari, quorum fide interposita ipsi tuto ad colloquium venire possent. d) *prisonnier échangeable contre rançon:* THIETM. 4,24: cum laicali habitu quo apud piratas debui -es conversari. ROTUL. scacc. Norm. I p. 42 col. 1 (a. 1195): pro delibrandis -idibus. e) *remis en gage de la libération d'un captif:* ANNAL. Bertin. a. 862 p. 88: -ides electos et a Karolo iussos ea conditione donant ut omnes captivos quos ceperant... redderent. RICHER. II 73 t. I p. 250: ille vero me eripere simulans, filios meos iure -idum dandos petebat. GUILL. TYR. hist. rer. transm. XI 8 p. 464: datis -idibus pro certa summa pecunie, quam pro sua redemptione pepigerant, in suam se libertatem ceperunt.

2) *garant, répondant, caution (d'un contrat, d'une décision):* a) *en général:* CAPIT. reg. Franc. II 194,9 p. 22,43 (a. 831): de -idibus autem, qui propter credentias dati sunt et a nobis per diversa loca ad custodiendum destinati sunt, volumus ut... in suscipiendis -idibus alter alteri mutuum ferat auxilium. CARTUL. Bituric. 82 p. 179 (a. 1032): huius autem conventionis dono -ides. CARTUL. Saviniac. 804 p. 421 (c. 1070): hoc placitum ita difinierunt ut, si ipse aut aliquis de heredibus eius plus acceperit, -ides emendent... et si aliquis de istis -idibus... obierit, alter in loco eius recuperetur. CARTUL. S. Michael. Mos. 49 p. 180 (a. 1090): castellanus -ides dedit... qui iuraverunt si castellanus preter supradicta valens X solidos de abbacia surripuerit et infra XL dies post ammonitionem abbatis non persolverit, se ipsos apud Montiacum incarcerent et donec abbati redditum fuerit non exeant. CARTUL. Roman. compl. 158 p. 49 (XI s. ex.): posuit duos -ides... quod si sic ex parte sua non teneret, isti ad monasterium Vernumni se conducerent cum domini monerent et inde non exirent sine predicta elongatione. ACTA com. Flandr. 81 p. 184,2 (a. 1116): hec omnia supramemoratus ministerialis se firmiter observaturum sub sacramento... promittens, filios et parentes... huius rei -ides comiti dedit. CARTUL.

S. Martin. Camp. I 176 p. 287 (a. 1120—24): abbatem etiam Latiniacensem Gaufridum et Hugonem de Pomponia -ides sibi monachi dederunt, qui hanc concordiam sicut hic determinata est, si quis inde exierit, testificentur et iniuriam patientem prout poterunt, verbo et consilio adiuvent. CARTA a. 1142 (J. H. Round, Geoffrey de Mandeville p. 171): comes Andegavie... assecurabit ei manu sua propria illud idem tenendum... et quod rex Francie erit inde -es si facere potero. ib. p. 172: de hoc debent esse -ides per fidem Juhel de Modiana et Robertus de Sabloil... et alii barones mei... erunt inde -ides similiter. CARTUL. Lux. I 504 p. 700 (a. 1183): Philippum... comitem qui compositioni huic interfuit... Balduino comiti Hainoensi, super his conservandis -idem posui. b) *avec l'emploi conjoint de termes similaires*: assertor: CARTUL. Baioc. I 76 p. 97 (ante 1147): huius conventionis assertores et -ides. fideiussor: CARTUL. Vindoc. I p. 304 (a. 1064): de omnibus his pactionibus prosequendis -idibus et fideiussoribus datis. CARTUL. S. Alb. Andegav. I 155 p. 181 (c. 1160): de qua etiam terra... miles Mosterioli est fideiussor et -es monachis Sancti Albini. CARTUL. Magalonn. 114 p. 227 (a. 1162): fideiussor et -es iuratus est pro M solidis Bertrandus de Sancto Cosma. plegius: CARTUL. S. Bened. Floriac. II 200 p. 47 (a. 1172): ipsum regem inde plegium et -idem constitui quod nullo unquam tempore predictam viariam... alienare nec aliquo modo a manu mea potero remove. Doc. S. Quir. Pruv. 43 p. 279 (a. 1184—5): hanc pacem... bona fide fiduciaverunt et me et filium meum Henricum -ides et plegeios dederunt. CARTUL. Ursicampi 253 p. 150 (a. 1199): de eadem firmiter tenenda plegius et -es remansi. responsalis: CARTUL. S. Cruc. Aurel. 58 p. 112 (a. 1164): si a predicta pactione... resilire voluerit... dederunt me -idem et responsalem super possessionem suam... ita quod... de rebus eorum capiam. testis: CARTUL. Rhen. med. I 610 p. 672 (a. 1159): qui secuntur ex parte comitis... nobis et ecclesie nostre dati sunt in testes et -ides.

3) *garant du champion dans un duel judiciaire*: CARTUL. S. German. Prat. I 117 p. 176 (a. 1152—5): nostrum pugilem... cum -idibus bonis in medium adducentes obtulerunt iudicibus eum ad probandum quod promiserat...; presens cum ibidem non fuit, nec pugilem suum, sicut mos est, cum -idibus pretaxatis iudicibus exhibuit, unde iidem iudices fratribus nostris... cum pugilibus et -idibus nostris dederunt licentiam recedendi a curia (cf. CARTUL. Paris. I p. 343 [c. 1154]). CARTUL. S. Bened. Floriac. 168,14 p. 383 (a. 1155): si homines de Lorriaco vadia duelli temere dederint et... antequam tribuantur -ides, concordaverint.

4) *gage, garantie*: RUORG. COL. 41 p. 43,9: erat... filius... -es pacis et gloria plebis. ANNAL. Alam. a. 913: cuius sororem... rex quasi pacis -idem in matrimonium

accepit. VITA Godefr. Cap. I add. p. 528,32: sororis sue filiam Carolus, tamquam pacis -idem, Widekindi filio dedit uxorem. CARTUL. Tarvan. 98 p. 77 (a. 1196): advocatus traversum suum Tervannense quod est de feodo nostro... in hostagium dedit et -idem, ut de illo dampna sua rehaberent, si forte... heredes advocati... huic donationi se opponerent.

5) *au figuré: ce qui provient d'un lieu et porte témoignage d'une culture*: EKKEH. IV cas. Gall. 22 ex.: in nominatissimis locis plerisque harum regni partium, Sintrammi caracteris libri, Sancti Galli -ides, habentur. *obsessa, -e f. v. obsideo.*

obsessio, -nis f. 1) siège, investissement d'un lieu: GERH. AUG. vita Udalr. 10: hec vero -o cum comperta fuisset... castra inimicorum invaserunt. GREG. CAT. chron. Farf. I p. 67,10: eruitur frater eius ab -ne. PETR. TUDEB. hist. X 9 p. 68—69: rogansque humiliter eum ut nobis subveniret in -ne illius exsecrate gentis que tenebat nos inclusos in civitate. ROB. TORIG. chron. add. t. II p. 222 a. 1090: -o montis huius. SUGER. epist. 18 p. 269: fratrum Templi et aliorum fidelium in urbe Antiochena -nem.

2) *tourment (d'un mal ou d'une maladie)*: VITA Steph. II 8 p. 229,38: omnesque quacunquē doloris tenebantur -ne, curam meruerunt (cf. LEGEND. Steph. minor p. 400).

obsessive [obsideo 2.] en assiégeant: GLOSS. cod. Cas. 401 p. 470,25: obsenter, -e.

obsessor, -is m. 1) celui qui siège, celui qui occupe une charge (en parlant d'un archevêque): EPIST. Hann. 108 tit. (a. 1074): M. Remensis ecclesie -i W. peccator.

2) *assiégeant*: HIST. Hier. II 23 p. 569: coangustantur undique ab -ibus obsessi. GUILL. MALM. gesta reg. IV 320 t. II p. 373: -cs, eius audita fama, dissiliunt. ALEX. NECK. nat. rer. I 60 p. 109: castri gnarus -r vel unum eruere lapidem arietis ictu crebro studet.

obsessorius, -a, -um [obsessor] de siège: HENR. HUNT. hist. VIII 32 p. 284: castellum... obsedit et in pontis ingressu castellum -um construxit quod inclusis escarum illationem et liberam progressionem prohibuit.

obsessus v. obsideo.

obsetrix, -cis f. v. obstetrix.

obsetus v. obsitus s.v. 2. obsero.

45 *obsevio 4. [ob et sevio] s'acharner contre*: UGUTIO s.v. sevio: -o, contra sevire.

obsibilo 1. faire entendre des sifflement hostiles (UGUTIO s.v. sibilo: -o, contra vel undique sibilare): LIGURINUS 2,505: regia signa nitent, et clausis hostibus omnes/aggressus aditusque negant: qua pinniger austros/excipit, atque notis -at Appenninus.

obsida, -e f. v. absida.

obsidatus, -us m. forme obsidiatus: HADR. I epist. 83 p. 617,35. 1) *condition d'otage, qualité d'otage*: ANNAL.

Einh. p. 75: minore ducis filio... -us gratia suscepto. EINH. Carol. p. 32 (éd. Halphen): unoque ex filiis, qui minor erat, -us gratia retento, maiorem patri remisit (cf. CHRON. S. Ben. Divion. p. 75). ANNAL. Sith. p. 35: Grimoldus, filius Aragisi ducis Beneventanorum, in -um regi datus. ANNAL. Fuld. II a. 787: Grimaldum... in -um accepit. GUILL. MALM. gesta reg. IV 363 t. II p. 418: ut infamiam prodicionis insigni excusatione palliaret, Boamundo filium in -um dedit. FULCH. hist. Hier. III 44 p. 770: *filia* in -u detenta fuerat. CHRON. reg. Col. a. 1162 p. 113,12: Cesar... fideiussores regis Francie in -u tenuit, donec... hominum ei fecerunt.

2) *qualité de garant*: CARTUL. Vindoc. I 66 p. 123 (c. 1046): Herbrannus de -u in quem missus fuerat contra Gosfridum se periuravit et contra illum in guerra illa perstitit. CARTA a. 1189 (Duvivier, Actes II p. 146): -us iure terram ipsius ecclesie debeo guarandire.

3) *sens collectif: les otages*: FLODOARD. annal. a. 939 p. 72: episcopi vero, quoniam rex Otho eorum secum detinebat -um, Ludowico regi se committere differunt.

obsidendus v. s. v. *obsideo*.

obsidens, -tis v. s. v. *obsideo*.

obsideo, -sedi, -sessum 2. *formes*: obsideo: MARIAN. SCOT. chron. a. 776. obsedio: COD. Cavens. I 75 p. 98 (a. 872). opsideo: PAUL. DIAC. epist. 17 p. 515,34. *plus-que-pft.* obsideram: ANNAL. S. Disib. a. 1089 p. 9,31. CASUS Petrish. 6,4.

1) *tenir*: A) *s'asseoir*: CARM. Augiens. 5,3,1: mortue, surge citus -sidensque loquensque revive.

B) *se tenir dans, occuper*: EBERW. Symeon. 8: Arabitis, qui cum mulieribus et parvulis clausuram monasterii -sederant... distribuebatur. LAMB. HERSF. annal. a. 1075 p. 214,34: ecclesias indefessi -sident, in cinere volutantur et cilicio.

C) *posséder, détenir*: DIPL. Ludow. Inf. 38 p. 155,25 (a. 905): qui eandem *abbatiunculam* eatenus iure beneficii -sederat. ib. 42 p. 162,30 (a. 905): hobam unam quam Sclavus quidam... quondam -sederat. CARTUL. Epternac. 169 (a. 919—36): plurimi fratrum ipsius monasterii -sidebant predium quod a me traditum fuerat.

D) (*jur.*) *prendre possession d'un bien par une occupation symbolique*: TRAD. Fris. 363 p. 310 (a. 816): iussit *episcopus* -sidere vestituram ad prefatum edum. ib. 370 p. 315 (a. 817): episcopus proprium famulum supramemorati domui hanc rem -sidere fecit ad predictum domum Genetricis Dei Marie.

E) *accéder à une fonction en prenant possession de ce qui en dépend*: VITA Adalb. Prag. I p. 167: sanctus Adalbertus magno gaudio civium episcopalem cathedram -sedit.

F) *tenir (un plaid)*: DIPL. Conr. III 293 p. 509,39 (a. 1146): homines... a tribus generalibus placitis

comitis que in Dulcebergh -sident singulis annis, ipso comite presente, liberos iudicari fecimus.

II) *attaquer*: A) *assiéger, investir*: 1) *au propre*: ADAM BREM. p. 27,3: per Rhenum vecti Coloniam -sederunt. DUDO Norm. IV 72 p. 227: -sidebo Atrabatum donec capiam illum. RAYM. POD. 7 p. 248: Turci civitatis vias maris -sidere atque portitores victualium interficere cœperunt. WIPO gesta 13 p. 34: quidam in domibus hospites suos aggressi sunt, alii in plateis pugnabant, alii portas -sidebant. ANDR. FLOR. mirac. Bened. III 14 p. 240: quod enim castrum -sicens, aut solo tenuis non eruit aut in deditionem non recepit. VINC. KADEL. chron. p. 198: -sessa est civitas a Syriis. 2) *au figuré*: MEGINFR. Emm. 3 col. 974^c: aditum tetre rapacitatis ita pastoralibus armis -sedit ut... reverberaret. 3) *par métaph.*: *encercler*: GUIDO AMB. Hasting. proel. 767: Sardonicus quintus regales -sident aures.

B) *attaquer*: 1) *au propre*: ASTRONOM. vita Ludov. p. 614: litora Hiberi -sederat fluminis. WALAHFR. carm. 5,76,56: desero terras / hostibus -sessas. LEO VERCELL. epist. p. 20,24: venit super me, vexillis erectis, ut me -sideret, caperet et occideret. CARTUL. capit. Atreb. 28 p. 22 (a. 1154—59): terras male distractas et iniuste -sessas et terragia novarum terrarum. CHRON. reg. Col. cont. I a. 1198 p. 165,4: Philippus rex... ripas Moselle -sedit, volens transire in partes inferiores. GIRALD. topogr. II 37 p. 122: quis enim locus miseris aviculis relinquebatur, cum homines terram et aquas, avis inimica gravisque tyrannus acrem -sidebat. 2) *par métaphore*: HILDEB. epist. I 11 col. 169^c: plena est *via que ducit ad vitam* offendiculis et eam latrones -sident. 3) *en parlant d'une calamité: sévir*: VITA Bonif. II 3 p. 95,10: tanta etenim fames divine predicationis orientales *Germanie partes* -sederat. 4) *en parlant d'une maladie: tourmenter*: CRUINDM. p. 16: morbo -sessus. HROTSV. Gong. 313 p. 43: variis -sessos... morbis. HARTV. legend. Steph. p. 436: variis -sessi langoribus... ad sanctum eius tumulum... festinare cœperunt. PETR. BLES. epist. 151 col. 442^c: variisque incommoditatibus senectutis -sessus. SIGEW. Mein. 41: qua exesa *mamilla*, -sedit *morbus* etiam carnis contigua loca. 5) *sens moral*: EIGIL. Sturm. 24: tristitia magna animos -sidebat fratrum. GUIBERT. Nov. moral. IX,XLI 46 col. 282^d: vitiorum confusione submersus, ipsas malorum nequaquam, quibus -sidentur, atrocitates attendit. 6) *au passif: être possédé (par le démon)*: LUPUS Maxim. p. 79,2: femina, maligno spiritu -sessa. PASS. Kil. I p. 723,15: multitudinem ibi nobilium viroorum ab antiquo hoste -sessam. VITA Vincentiani p. 128,23: ab spiritibus inmundis -sessi. GERH. AUG. (?) mirac. Udalr. 23: cumque cum illo... maneret *mulier*, a demonio -sessa est. AIMOIN. FLOR. mirac. Bened. I 11 p. 114: *mulier* quedam, demonio -sessa. GRATIAN.

I dist. XXXIII c. 4: clerici qui in adolescentia a demonibus cognoscuntur -sessi, ad superiorem sacri regiminis gradum accedere non possunt. LEGEND. Gerh. maior p. 505: quedam mulier in nocte... a demone -sessa est.

part. prés. obsidens, -tis employé substantivement: assiégeant: RADULF. TORT. Bened. 24 p. 316: apertis portis improvisi adsunt -tibus.

part. passé obsessus, -a, -um: I) employé adjectivement: possédé par le démon: VITA Ansb. p. 638,25: clamabat per -am mulierculam spiritus inmundus. MIRAC. Genov. II p. CXXV: ab -o homine exturbatus adversarius fugit. VITA Rom. Cenom. p. 311: immundi spiritus de -is corporibus in fugam conversi sunt. VITA Hilar. conf. p. 111: demonia ab humanis corporibus -is suis precibus eiciebat. ADREVALD. mirac. Bened. 28 p. 65: demones ab -is extrudebantur corporibus. LANFR. cel. conf. col. 629^C: exorcistarum est officium ex -is corporibus demonia effugare. ORD. VIT. hist. II 3 t. I p. 241: demon vero per -um hominem, Iesum et discipulum eius Paulum palam recognovit.

II) *employé substantivement: A) m.: 1) assiégé:* GUILL. PICTAV. gesta p. 58,26: manum adducens armatorum non modicam ad hoc quibus indigent -i complura.

2) *possédé:* ALCUIN. carm. I 775 p. 186: expulit atrocem de -is sepe chelydrum. VITA Leufr. p. 141: -i a demonio liberantur. SMAR. coll. ad I Cor. 12, 10 col. 421^A: cecos illuminare, -os absolvere, mortuos suscitare. ODO CLUN. Ger. V 85 p. 324^B: quod nunc -os a demonibus liberat.

B) *f.: possédée:* GIRALD. itin. Kambr. I 12 p. 94: cum autem liber evangelicus, vel sanctorum reliquie, super os -e quandoque ponerentur.

C) *n.: siège:* GAUFRID. MALAT. I 32 p. 22,29: ab -o recedens, citato cursu, ubi eos esse audivit, advolat.

adj. verbal obsidendus, -a, -um employé substantivement: assiégé: GUIBERT. NOV. gesta Franc. IV 2 col. 732^A: plurimis suffarinati copiis suggerere properabant -is auxilium. ib. col. 732^B: quas deferebant -is copias.

obsidianus, -a, -um [obsidius] *d'obsidienne:* ERACL. color. III,V p. 55: in genere vitri et -us lapis adnumeratur. Est autem virens interdum et niger aliquando et translucidus crassiore visu et in speculis parietum, pro imagine, umbras reddente. Gemmas multi ex eo faciunt. Hunc lapidem et in India et in Italia et ad Oceanum in Hispania nasci tradunt. *v. obscius et obsidius.*

obsidiatus, -us m. v. obsidatus.

obsidio, -nis f. forme obsisio: CARTUL. Templ. 557 p. 346 (a. 1149). 1) *siège:* ANAST. chron. p. 51,35: hunc secundus Agrippa removit, in -ne vere Hierusalem occisus est. CARTUL. Mai. Mon. Dun. 94 p. 86 (a. 1114): ut homines suos post eum mitterent ad -nem Beleismi. CARTUL. Tirol. 258 p. 116 (a. 1157): in -ne

Papie civitatis obiit. RAHEW. gesta app. a. 1162: Mediolanum denuo novo genere -nis clausum est, castris in giro eius constructis. *spéc., dans des expressions signifiant:* a) *mettre le siège, assiéger:* ANNAL. Mett.

5 p. 99: -ne itaque cincta Cesaraugustana civitate, terribi Sarraceni obsides dederunt cum immenso pondere auri (cf. EGBERT. LEOD. rat. II 504 p. 234. ANDR. FLOR. mirac. Bened. III 18 p. 245). REGINO chron. a. 887 p. 125,27: Nortmanni... castra ponunt et civitatem -ne claudunt. RICHER. I 38 t. I p. 76: huc rex cum exercitu properat locatque -nem, hinc et inde navalem, a fronte vero equestrem. ib. III 12 t. II p. 20: urbem Trecasinam -ne circumdat. GALL. ANON. chron. p. 483 (162,18M): -ne castrum aliud circumvit. GESTA Norm. p. 535: sibi castrum statuunt adversus civitatem eamque -ne vallant. b) *lever le siège:* GERBERT. epist. 120 p. 147,15 (a. 988): obsides... accipere et -nem solvere... volumus. ADALB. MAGD. chron. p. 161: castellum -ne absolvitur. ROB. TORIG. chron. a. 1141 t. I p. 220: ad -nem regis dissolvendam. FLODOARD. annal. a. 951 p. 132: -nem resolvere fecit. ib. a. 941 p. 82: -ne relicta. ib. a. 945 p. 97: rex ab -ne recedit. RICHER. III 3 t. II p. 10: victus indigentia, exercitu fatigato, ab -ne disceditur. c) *un lieu et une date:* DIPL.

25 Conr. II 70 (a. 1026): acta sub -ne Eporeie. CARTUL. S. German. Prat. I 62 p. 101 (a. 1058): actum publice in -ne castris quod vocatur Timerias. LIB. Domesd. (Oxon.) fol. 158b,1: hanc terram dedit rex W. Roberto apud -nem S. Susanne. d) *les travaux de l'assiégeant (au plur.):* MIRAC. Ren. p. 213,34: urbs, que -nibus circumvallata manebat. VINC. KADL. chron. p. 117: Boleslaus -nibus urbem includit, fundibulis circumvolat.

2) *attaque armée:* a) *au propre:* ANNAL. Fuld. II a. 851: terram eorum ingressus gravi eos -ne fatigavit. 35 ANNAL. Quedl. a. 1020 p. 85,33: hunc... locum imperator... omnigeno -num genere circumligat. WIPO gesta 37 p. 57,21: ibi dispositis -nibus et insidiis adversus Mediolanenses. CONST. I 206,10 (a. 1162): Placentini... facient hostem et -nem per Lombardiam iuxta mandatum domini imperatoris. b) *au figuré:* VITA Liutb. 19: has undique terrorum -nes cauta mens contemplatione prospiciens. GUIDO BASOCH. epist. 34 p. 145,18: rupem decorem -ne viridantium vinearum.

3) *situation pénible, péril:* REGINO chron. a. 887 p. 127,2: Gozlinus episcopus inter ipsas -num presuras migravit ad Dominum.

4) *camp d'un assiégeant:* RAYM. POD. 20 p. 293: comes autem et exercitus eius sedit ab occidente et obsedit Iherusalem ab -ne ducis usque ad ascensum montis Syon. ORD. VIT. hist. XII 22 t. IV p. 393: Eustachius et Juliana, uxor eius, cum amicis consiliati sunt, et ad -nem, amicorum instinctu, properaverunt, nudisque pedibus ingressi tentorium regis ad pedes corruerunt.

5) *otage*: FRECULPH. chron. II, V, VII col. 1240^A: qui pacem optimam cum Honorio imperatore, datis lectissimis -nibus, pepigit. ANNAL. Mett. I p. 76 note f: postquam dederat filium suum in -nem.

6) *échange d'otages*?: ANNAL. Xant. a. 795: obsides regi offerentes, accepitque eorum terciam partem in -nem generis masculini.

obsidionalis, -e *d'un siège, obsidional*: GUILL. PICTAV. gesta 28 p. 62: in ipsa mora -i Normannorum aliquanti potentiores ab duce ad regem defecerunt. GUILL. MALM. gesta reg. IV 371 t. II p. 429: nostri, qui nihil minus diligerent quam -es erumpnas denuo perpeti. *spéc.* corona -is: *couronne obsidionale (donnée au général qui a fait lever un siège)*: RADULF. TORT. memorab. III 2,243 p. 69: ex auro rutilas gestabant octo coronas, / bis septem quernas sospite cive datas, / murales tres, -is fuit una.

obsidium, -i *n.* 1) *condition de garant personnel*: CARTUL. Magalon. 121 p. 238 (a. 1165): dono tibi obsides... qui... debent redire in -um apud Montempessulanum.

2) *garantie promise par un garant personnel*: CARTUL. Roman. compl. 158 p. 48 (IX s. ex.): iuravit -um Valentie sicuti constructa est per civitatem ut inde non exiret sine elongatione obeditoris. ib. 329 p. 146 (a. 1174—95): isti omnes postquam vocati fuerint, obstagium tenebant in monasterium de Vernonis pro quibuslibet impedimentis... et pro censu, si redditus non erit iuxta predictum modum, -um tenebant apud Valentiam. CARTUL. S. Petri Burg. Valent. 3 p. 9 (a. 1160): ad commonicionem prioris... -um sub iuramento tenere debent donec de dampnis sibi illatis... sit satisfactum. CARTUL. Magalon. 121 p. 238 (a. 1165): dono tibi obsides... qui... debent... -um tenere, donec infrangimentum integerrime emendetur.

obsidius, -i *m.* [*de Obsidius, nom du personnage qui découvrit l'obsidienne en Ethiopie; forme donnée par certains mss. de Plin. nat. 36,196*] *obsidienne*: PAPIAS: -us lapis est niger, translucidus, vitro similis. *v. obscius, obsidianus.*

obsido 3. *s'établir autour, investir*: UGUTIO s.v. sedeo: -sido, -sidis, id est circum vel circa sedere, cingere vel cligare.

obsigillo 1. [*ob et sigillare*] *sceller pour boucler (par métaphore)*: HONOR. AUG. spec. col. 857^A: sociis cera, id est incarnatione Christi, auditum -at, ut a vicis et concupiscentiis cor avertant et sola caelestia appetant.

obsigno 1. 1) *marquer d'un sceau (par métaphore)*: PETR. DAMIAN. serm. LIII col. 806^A: que sunt autem sigilla, quibus liber evangelicus -atus dicitur nisi septem illa sacramenta quibus utique totus ordo dominice dispensationis impletur? HONOR. AUG. gemma 3,60: frontibus eorum cruce impressa quasi sigillo demonibus -atur.

2) *sceller*: GUILL. MALM. gesta reg. V 410 t. II p. 486: cistas thesaurorum, plumbo impletas et -atas, apud cum deponens.

3) *enclorre, enfermer*: LAMB. ARD. hist. Ghisn. 77 p. 597,18: vivarium magnis plenissimum piscibus certis limitibus -avit.

4) *fermer, clore*: MARTYR. Fuld. II id. Mart.: -atis diligentissime ianuis.

5) *enfermer, serrer*: VITA Bertulfi 41 p. 641,1: cum... Bertulfi corpus lintheaminibus mundis involutum, diligenter -atum et de theca in thecam esset translatum.

6) *contresigner (un acte)*: GLOSS. cod. Cas. 401 p. 470,34: -are, cum aliis signare.

7) *souscrire une obligation*: a) *s'engager (en parlant d'une personne)*: CASUS Petrish. 4,6 p. 662,27: iuravit per animam ipsius et per omnes animas quod minime permitteret et ita stricte -avit ut nec privatas orationes quemquam in ecclesia vel in capellis ipsi adherentibus facere concederet.

b) *engager (un bien)*: GLOSS. Pist. p. 36,92: quatinus tutores curatoresve res pupilli vel adulti... sine decreto possint -are.

obsillagis [*peut-être erreur pour Psylli, peuple d'Afrique que les Anciens citaient en même temps que les Marsees comme immunisés contre le venin des serpents*: Plin. nat. 21,78: Psyllis Marsisque; 28,30: Psylli Marsique] (*forme osylla*: PAPIAS). GLOSS. cod. Cas. 401 p. 470,35: -is, masusus [*cf.* GLOSS. Abba, O 43 et Abstr. O 69: obsillagis; marsus]. PAPIAS: osylla, rex marsus.

obsipo 1. *renverser, jeter devant ou sur*: UGUTIO s.v. sipo: -o, -as, undique vel contra vel obviam sipare.

obsisio, -nis *f.* *v. obsidio.*

obsistentia, -e *f.* [obsisto 3.] *action de se trouver devant, obstacle*: VITA Bard. 12 p. 328,10: tempore enim umbrifero cum sole inferius mundi hemispherium emetiente, terre diametros sui -a tenebras in celum funderet quod nox dicitur.

obsisto, -stiti 3. I) *se placer devant, s'interposer*: CARM. de temp. rat. 340: cum Fœbus... / patri stellarum pulcherrimo / lambere mundum luce sereno/pergens subter plane -sistit. RADULF. TORT. Bened. 2 p. 279: unum de canibus, quia patebat ingressus, nemine -sistente, intrasse iam dictum... oratorium.

II) *faire obstacle, faire opposition*: A) *en parlant d'une chose: empêcher*: 1) *absol.*: a) *obstacle physique*: HERIC. collect. p. 103,2: declamationes fluctuum fragoribus -sistentibus cdebat. THIETM. 6,64: nisi infirmitas -sisteret, omni die missam... cantavit. RAYM. POD. 3 p. 238: capta esset civitas nisi noctis tenebre -stitissent. COD. Pray. 115 v: pro iter agentibus nichil illis... difficultatis -sistat. b) *obstacle moral*: GUIBERT. Nov. moral. III,VIII 8,9 col. 100^D: religionis fervente memoria et pudoris humani -sistente repagulo. GUILL.

MALM. gesta reg. V 419 t. II p. 497: -sistebat fortuna, omnes eorum conatus in irritum deducens. 2) *suivi d'un compl. au dat.*: WALTH. SPIR. Christoph. I 4: si parentum sibi formido non -stitisset. PETR. RIGA Aurora Levit. 340 p. 158: horum/-sistens votis propositoque malo. 3) *suivi d'un infinitif*: WALAHFR. exord. 27 p. 511,10: neque ob hoc aliquid -sistit baptizandum semel in aquis mergere. 4) *suivi d'une consécutive introd. par ut et le subj.*: THANGM. Bernw. 43 p. 777: si quicquam -stitit ut id non posset efficere, numquam mente feriabat donec violatam caritatem reformabat.

B) *en parlant d'une personne: s'opposer*: 1) *absol.*: DIPL. Ludow. Inf. 40 p. 160,12 (a. 905): nullo -sistente, nemine contradicente. HIST. Hier. II 11 p. 558: indignatur quod ad -sistendum fortiores sunt impii et blasphemi quam ipsi ad insistendum. GUILL. MALM. gesta reg. V 394 t. II p. 471: comitatum suum, -sistente nullo, recepit. 2) *suivi d'un compl.*: a) *au dat.*: WALAHFR. Wett. 349: nemo bono -sistit. THANGM. Bernw. 22 p. 769: interdico ne aliquis tibi, nisi quantum canones permittunt, -sistat. DIPL. Otton. I 366 (a. 968?): vos... admonemus ne quid in hac ordinatione archiepiscopo nostro in vobis -sistat. ACTA duc. Norm. 100 p. 257 (a. 1035—45): ne quis... huic nostre donationi unquam contradicere vel -sistere audeat. CARTUL. S. Sepulchri 25 p. 46 (a. 1114): inobedientes et regularibus preceptis -sistentes. CARTUL. Carcas. II p. 247 col. 2 (a. 1118): nec devotioni et extreme voluntati... ullus -sistat. b) *introd. par ad et l'accus.*: ERMENR. Sval. pref. 1: ad hec ne -sisterem. 3) *suivi d'une prop. infinitive*: RATHER. Metr. col. 469^A: si corde simplici ita te non -stitit exaltari. 4) *suivi d'une consécutive introd. par ne et le subj.*: ACTA duc. Norm. 132 p. 306 (a. 1054—5): studeant unanimiter -sistere ne aliquo modo hanc Sancto Michaeli... possit auferre. BERTHOLD. CONST. annal. a. 1077 p. 301,42: ne convenirent, illis undique... -stiterat.

C) *résister, lutter (par les armes)*: 1) *au propre*: POETA SAXO 1,125: qui bella parabat/ se frustra Carolo sperans -sistere posse. ANON. gesta Hung. 9: dum hoc intellexissent quod eis -sistere non valerent... rogaverunt... ut pacem facerent cum eis. ADAM BREM. p. 21,14: ut piratis -sisteret. HERM. AUGIENS. chron. a. 1051 p. 130,19: milites interriti hostes, per fluvios -sistentes... fugant. HIST. Hier. II 37 p. 580: cives... indefesse impugnantibus -sistunt. 2) *au figuré: se battre, lutter l'un contre l'autre (sens réfléchi)*: NIGEL. WIREK. mirac. Mar. Mss. Vesp. D XIX, f° 22b: fortius -sistunt spiritus atque caro.

obsistor, -is m. v. *obstitor*.

obsitus, -a, -um v. 2. *obsero*.

obsoletia, -e f. [obsoleo] *dégénérescence, désuétude*: BERTHOLD. CONST. annal. a. 1075 p. 277,30: agrum dominicum, quamvis... incuriosa predeces-

sorum suorum pigritia dumosis nimium usurpationum abusioibus asperrime satis fruticantem, necnon veteriosa fructus ecclesiastici eiulabili -a luxurianter prorsus silvescentem.

5 **obsoleo** 2. 1) *tomber en ruines, tomber en désuétude*: UGUTIO s.v. oleo: -eo, -es, -vi vel -ui... dissuascere, ab usu recedere, vilescere vel propter fetorem deserere ut: iste locus -et, id est ab usu recedit, id est propter fetorem deseritur.

2) *passer, s'effacer*: TRANSL. sang. Dom. in Aug. 14: cuius memoriale eodem in loco numquam -ebit. LAMB. HERSF. annal. a. 1071 p. 121,15: hoc... ficbat, ne in plures... claritas illius familie per inopiam rei familiaris -eret.

3) *effacer, faire disparaître*: PASS. Kil. II 19: ut vix eius audiverit famam, quam paulatim ignorantia -ebat.

4) *accomplir, purger (en parlant d'une peine)*: FONT. March. I 2 p. 4 (a. 1036): post pen(am datam) et -utam (*pour absolutam?*).

20 **obsolesco**, -vi, -tum 3. 1) *s'abimer, tomber en ruines*: UFFING. Ida 1,9: cum ipse locus... ob presidentium incuriam vilitatibus -scere cepisset.

2) *décliner, tomber en décadence*: LUPUS epist. I 9 p. 72: litterarum studiis pene -tis. ANDR. FLOR. mirac. Bened. III 13 p. 237: ita paulatim divine servitutis -verat ministerio ut... quivis sacerdotum posset reperiri, qui inibi saltem dignaretur commanere pensumque officii persolvere.

3) *s'abaisser, déchoir (au moral)*: PETR. DAMIAN. epist. V 4 col. 346^A: quo magis videntur in carne vilesce, eo deterius marcescentes -scunt in squalentis anime fæditate. ANDR. FLOR. mirac. Bened. IV 1 p. 250: quibuslibet concinnationibus -vere, seu qua fraude dominantium scepra astu callide perversitatis corrosce. BERNARD. serm. sup. cant. II 44 t. II p. 47: inest ergo nature, si peccato non -scat.

4) *s'affaiblir, s'estomper*: a) *en parlant de l'oubli des choses*: CARTUL. S. Florent. Pictav. 42 p. 59 (c. 1051): ne vetustate nocio -scat. EPIST. Hann. 79 p. 128,24: omnia fere ingenia quadam sordidissima scientia velut fece oblita sunt et -ta. LAMB. HERSF. Lull. 21 p. 336,2: etiamsi vite clarissime et insigniter acte memoria -visset. CARTA a. 1161 (Le Glay, Glossaire topogr. de l'ancien Cambrésis p. 48): ne oblivione -sceret scu aliqua detractioe minueretur. PETR. BLES. amicitia prol. p. 100: que situ et neglectu vetustatis -verant. GIRALD. topogr. intr. p. 4: nec rerum inclite gestarum memorabilis auctoritas -vit. b) *en parlant d'un sentiment ou d'une vertu*: HUGO S. VICT. quest. ined. 56 p. 61: per concupiscentiam mali -tus est in anima amor virtutis et delectatio boni. GUILL. S. THEOD. cant. p. 130 n° 103: amor ipse -scit et languet. BERNARD. consid. I 2 p. 395,9: nil tam fixum animo, quod neglectu et tempore non -scat.

part. passé obsoletus, -a, -um *formes*: obsoletus: CARTUL. Mai. Mon. Dun. 14 p. 14 (a. 1060—64). obsolitus: GLOSS. cod. Cas. 401 p. 470,38. 1) *vieilli, suranné, tombé en désuétude*: GLOSS. cod. Cas. 401 p. 470,38: -itum, veteratum. ADAM PARVIPONT. utens. p. 121,26: rerum usitatissimarum nomina ignotissima esse vere dicebas, ideoque quod iam pene -a apud eruditos celebrare oportere asserebas. GUILL. MALM. gesta reg. II p. 516: omne divinum officium, quod agresti quadam vetustate -um, per industriam suam nativa excultum venustate fecit enitescere.

2) *usé, effacé*: CARTUL. Mai. Mon. Dun. 14 p. 14 (a. 1060—64): -a rei huius memoria. GIRALD. topogr. intr. p. 7: ardua res est vetustis novitatem dare, novis auctoritatem, -is nitorem, fastiditis gratiam. id. itin. Kambr. I 6 p. 62: cum... vaticinali veterique vado dudum -o, ad aliud eiusdem aque vadum... transire parasset.

3) *qui efface le souvenir, qui fait oublier*: CARTUL. S. Florent. Namn. 19 p. 89 (c. 1135): quod -a temporis vetustas non debeat.

4) (*par confusion avec oboleo*) *repoussant, dont l'odeur écarte*: UGUTIO s.v. oleo: -us, -a, -um, propter fetorem desertus.

obsolitus, -a, -um v. *obsoletus*.

obsolvo 3. [ob et solvo 3.] (*pour absolvo*): 1) (*dr. rom.*) *délivrer (un acte aux parties)*: CARTA a. 965 (Falco, L'amministrazione papale dans Arch. Soc. Rom. storia patria 38, 1915, p. 707,14): complevi et -vi. CARTA a. 1036 (Manaresi, Placiti III 341 p. 61,6): Ursus tabellio de civitate Corneliensi scriptorius hec investicione... posst roboracionem testium complevit, -vit. 2) *payer en contrepartie* (UGUTIO s.v. solvo: -vo, contra solvere). CARTUL. Apt. 73 p. 214 (c. 1040): insuper libram auri coactus -vat.

absolute v. *absolute*.

absolutio, -nis f. [obsolvo 3.] (*pour absolutio*) *formes*: obsolucio: CARTUL. Clun. I 782 p. 736. opsolucio: ANNAL. Camald. I append. CV p. 235.

1) *pardon, rémission*: CARTUL. Clun. I 782 p. 736 (a. 950): in misericordia Dei et in -cione Sancti Petri... spem abui.

2) *permission, concession, appui*: ANNAL. Camald. I append. CV p. 235 (a. 1019): ego suprascripta Roti per comiatum et opsolucione de suprascriptu virum meum.

obsonatus, -us m. 1) *approvisionnement, action de s'approvisionner*: UGUTIO s.v. somptus: -us, -us, -ui, actus vel actio obsonandi vel ipsa cena vel obsonium vel somptus qui expenditur in cena vel obsonio. 2) *repas*: v. *supra*. 3) *frais d'approvisionnement*: GLOSS. cod. Cas. 401 p. 470,40: -um, cmptum. UGUTIO: v. *supra*.

obsonio 1. [obsonium] *fournir*: HARIULF. chron.

Centul. p. 307: vicus sellariorum cunctas abbati et fratribus ibi degentibus -at sellas.

obsonior 1. [obsonium] *banqueter*: GUILL. MALM. gesta reg. II 144 t. I p. 159: in sollempnitate sancti Augustini... quo scilicet die Angli festive -ari solebant pro predicatoris sui memoria. v. *I. obsono*.

obsoniolum, -i n. [obsonium] *mets, petit repas*: VINC. KADL. chron. p. 35: domestici... *hospitibus* -um et braxati modicillum liquoris apponunt.

1. *obsonium*, -i n. *forme* opsonium: HUGO FLAV. chron. I p. 333,44. OLBERT. Veron. 4. CARTUL. Babenb. 12 p. 17,22 (a. 1139).

1) *plat, mets, nourriture*: a) *en général* (PAPIAS: -a dicuntur omnes cibi generaliter): GUIBERT. Nov. vita I 14 p. 50: victus parsimoniam sequi, pauperrima -a amplecti. GUILL. MALM. gesta reg. V 412 t. II p. 488: cibus indifferenter utens, magisque explens esuriam quam multis -is urgens ingluviem. VINC. KADL. chron. p. 153: inconditi saporem -i palato persuadere. b) *plats légers et délicats*: UGUTIO s.v. somptus: unde et quilibet modicus cibus et delicatus inter alios somptus dicitur -um, quod vulgo dicitur companaticum. GIRALD. gemma II 22 p. 277: ut delicatas cœnas et -a taceam. c) *tout ce qui n'est pas le pain*: HUGO S. VICT. didasc. II,XXV p. 42,12: cibus in duo dividitur, in panem et -um. ib. p. 42,17: -um dicitur quasi adiunctum pani, quod nos cibarium dicere possumus. d) *viandes*: GLOSS. cod. Cas. 401 p. 470,39: -i, carniū.

2) *repas, banquet*: a) *en général*: ROB. MON. REM. hist. Hier. VII 15 p. 834: in sartaginibus et cacabis et in lebetibus et in ollis paravcrant omnes ad -um. CARTA a. 1145—64 (Duvivier, Actes I p. 141,27): si abbatem... ad partes illas venire contigerit, sacerdos... cereos... in -um vespertinum dabit. ALEX. NECK. utens. p. 102: domino... et suis collateralibus in -is oxigallum sive quactum... ministrare. b) *pitance (servie lors de la célébration d'un obit)*: FOLC. gesta Lob. 15 p. 61,31: ut dies anniversarius Carlomanni regis... annuatim esset recensitus, preparato ad id opus ab episcopo competenti -o. c) *hospitalité offerte à un hôte*: CARTA a. 1085 (Bourgin, La commune de Soissons 8 p. 415): carnes ad edendum... quas capiebant in die placiti advocature, ad opus -i de hospitibus nostris, qui sui non erant consuetudinarii. RODULF. TRUD. gesta Trud. V 7 p. 254,26: quamdiu ergo Aquisgrani crat, eunti illuc et moranti ibi, episcopus -um illi dabat.

3) *prestation de repas (ou son abonnement en espèces)*: a) *due annuellement par les paroisses ou certaines abbayes à l'évêque, à son chapitre ou à ses agents*: EGBERT. LEOD. rat. p. 168: de iniusto -o. DIPL. Otton. III 92 p. 504,5 (interp. post a. 992): ut ab omni -o episcopis Leodiensibus debito libera esset ecclesia omni tempore. VITA Gerard. Bron. 16 p. 263: ecclesia Broniensis ab omni -o episcopis Leodiensibus debito ulterius im-

munis habeatur. CARTA a. 1023 (Miraeus, Opera dipl. I p. 150 col. 1): ab ecclesia autem episcopali iuri nullam consuetudinem persolvendam statuimus... nisi ut in synodo denarii octo, pro -o, in anno persolvantur. MONAST. Angl. I p. 295 col. 1,45 (a. 1045): episcopo et clero sibi volentibus... contra leges... quasdam consuetudines et -a usurpare. DIPL. Henr. III 265 p. 354,25 (a. 1051—2?): hec quinque *altaria* concedo fratribus eiusdem loci hac lege tenenda... sine redemptione et -orum persolutione. CARTA a. 1057 (Le Glay, Gloss. topogr. de l'ancien Cambrésis p. 7): ita tamen ut debita -a persolvant; et presbiteri eorumdem altarium de animarum cura cum episcopo... rationem habeant. CARTUL. capit. Atreb. 2 p. 2 (a. 1074): iterum altare eiusdem ecclesie... ab omni reddito confirmo liberum, preter quod singulis annis, pro -o, persolvat tres solidos denariorum. CARTA a. 1089 (Duvivier, Actes I p. 309): *altare* tradidi... ab omni consuetudine... solum, exceptis debitis annue sonegie et -orum. PASCHAL. II epist. 213 col. 212^B (a. 1107): in Frisia terras censuales... salvis nimirum consuetis episcoporum vel episcopaliu ministrorum -is. RODULF. TRUD. gesta Trud. I 12 p. 235,25: a dominis nostre ecclesie et a tyrannis principibus terre non minus vexabatur frequentibus -is et gravissimis precariis. SIGEBERT. GEMBL. gesta p. 538,38: timent circumitionis -a ab ecclesia antiqua exigenda esse ab episcopis futuris. CARTUL. Rhen. inf. I 106 p. 62 (964; spur. XII s.): cenobium... ab omni prorsus -o episcopali liberum esse permittimus. CARTUL. Tarvan. 11 p. 9 (a. 1123): altare de Lampernessa, libere et absque -o. ib. 12 p. 12 (a. 1124): debent etiam moniales soniatam et -um persolvere. ACTA pont. Rom. ined. I 181 p. 160 (a. 1139): ecclesiam Sancti Martini in Castro novo cum appendenti ecclesia Sancti Quintini sub -o duodecim denariorum. b) *exigée par des avoués et autres laïques*: DIPL. Otton. I 438 p. 592,21 (post 947; spur. XII s. cf. Bonenfant dans Bull. Comm. royale hist. 100 [1936] p. 363): neque enim propter hoc *bellum* in abbacia vel in villis ad eam appendentibus aut -a aut servitia aliqua exigere ei licebit (*sc. subadvocato.*) CARTUL. S. Michael. Mos. p. 160 (a. 1080): querimoniam faciens super iniuria... que faciebat Boso de Wiacort rusticis sue advocacionis...; communiter debent V solidos -i aut servitium X militum unius noctis. HARIULF. Richar. p. 570: villanos non arguet nec angustiabit -um, vel pastum ab eis numquam requiret. SIGEBERT. GEMBL. gesta p. 531,24: substantiam monasterii immoderate in -is secularium personarum exstirpari. ACTA com. Flandr. 86 p. 193,22 (a. 1118): G... qui de me in feodo quedam -a avene possidebat in pago Tornacensi, ubicunque in terris vestris quas in eodem pago excolebatis prefata ci -a debebantur, vobis... remisit. DIPL. Loth. III 80 p. 125,40 (a. 1136): sciat... advocatus... neque intrare

neque exire ei licere,... neque tunc vel -um vel de aliquo placito aliquid posse exigere. CARTUL. Rhen. inf. I 349 p. 237 (a. 1143): ut... plus iusto appeteret ipsamque ecclesiam supra modum de iniusta -orum exactione gravaret (*de quodam advocato*).

4) *cadeau matériel destiné à récompenser le bienfaiteur d'une église (remis par un laïque)*: CARTUL. Babenb. 12 p. 17,22 (a. 1139): quicumque ecclesias auxerit... donavi eis debitum opsonium quod ad nostram pertinuit rationem, quod vulgo dicitur Marhtinesth.

5) *offrande votive*: OLBERT. Veron. 4: ferens que pro posse suo paraverat candelae opsonia.

6) *au figuré*: a) *valeur (dans une formule d'humilité)*: GALL. ANON. chron. p. 427: domino Paulo... Poloniensi... episcopo... modici dispensator -i paterne venerationis... obsequium. b) -a verborum *ou absol.*: *compliments*: VITA Galli 1007: hec dum verborum fierent -a, felix/ querit adire fugam, quo evadere possit honorem. ib. 1514: his itaque prolatis populus responderat amen. / Hec postquam fuerant -a rite peracta. c) *satisfaction*: FULCO. MELD. epist. 21 p. 261: ut... / in simili sexu nil fructus, nulla voluptas, / nil mercedis erat, sed erant -a parva.

2. *obsonium*, -i n. v. *obxonium*.

1. *obsōno* 1. 1) *dîner*: UGUTIO s.v. somptus: -o, id est cenare, quia cena contra somptum solet dari et sumi sed licet ita -are inveniatur simpliciter pro cenare, proprie tamen -are est post cenam, contra somptum sumitur. 2) *prendre quelque nourriture après le repas*: v. *supra*.

2. *obsōno* 1. 1) *ne pas résonner*: GLOSS. cod. Cas. 401 p. 470,37: -at, non sonat seu valde resonat. 2) *faire du bruit*: v. *supra*.

obsons, -tis *adj.* [ob et sons] *méchant, pervers*: WALTH. ANGL. Esop. 3,4 (éd. Mc. Kenzie p. 261): -tes animos florida lingua polit.

obsonus, -a, -um [ob et sono 1.] *qui sonne mal*: RATRAMN. an. p. 118,11: absonum, quod a sono longe est, significat, hoc est nullum habens sonum... -um autem contrarium, sive male sonans significat.

obsorbeo, -ui 2. *formes*: *ind. prés. 3e pers. sing.* *obsorbit*: GLOSS. cod. Cas. 401 p. 470,36. *subj. prés.* *obsorveat*: CARTUL. Eslon. 109 p. 175 (a. 1188). *pft.* *obsurbuit*: DIPL. Pepin. II 61 p. 267,5 (a. 848). *part. passé* *obsorbitus*: AEDILV. 11,55.

1) *dévorer, engloutir*: a) *au propre*: GLOSS. cod. Cas. 401 p. 470,36: -it, vorat. b) *par métaphore*: EKKEB. SCHON. opusc. 4 p. 294,11: cum esses filius Dei,... non despexisti in hoc nostre mortalitatis ergastulum altitudinem tuam inclinare, ubi nostram et gustares et -eres miseriam. c) *engloutir, faire disparaître (en parlant des éléments)*: WETT. Gall. 39 p. 279: in cineribus inlesa reperta est in quibus nec minimum quid ignis -cre ausus est. HRABAN. carm. 16,21: tumidum ne -eat equor.

DIPL. Pepin. II 61 p. 267,5 (a. 848): Datan et Abiron, quos vivos -surbuit terra (cf. CARTUL. S. Petri Carnot. I, VII 75 p. 201 [a. 1060]. CARTUL. Eslon. 41 p. 73 [a. 1080]. ib. 109 p. 175 [a. 1188].) LAMB. HERSE. annal. a. 1075 p. 221,13: plurimam... partem fluvius Unstrut, dum metu gladii imminenti precipitanti irruunt, -uit. LIGURINUS 10,391: dum tandem decimus violento gurgite fluctus/ insiliat, victamque premens -eat alnum.

2) *détruire, anéantir*: VITA Liutb. 13 p. 19,7: qui sitibundo iugiter ore, quoscumque poterant,/ propter aurum et argentum atque pecunias -uerant? WIDUK. 3,2 p. 105: quia facile posset una portione [var. *portione*] telorum Saxoniorum septem -ere. v. *absorbeo*.

obsordeo 2. 1) *devenir sale, être sali*: WALAHFR. carn. 5,50,1,28: denique candidulas nigro sub gurgite pennas, -ere dolet.

2) *au figuré: être méprisé*: COD. Udalr. 75 p. 154,19: Baal paulatim confusus est, et mundo -et donorum Spiritus sancti fraudulentus mercator.

obsordesco 3. v. *obsurdesco*.

obsordium, -i n. [obsordeo?] *tâche, devoir*: COD. Cavens. I 169 p. 217,7 (a. 940): et dum nostri episcopii -um est illud laborare et nequaquam eos laborare possumus.

obsorveo 2. v. *absorbeo*.

obspargo 3. [ob et spargo 3.] *passer sous silence*: MEM. Amalf. p. 183,33 (a. 988): ut de congregatione ipsa minime providendi occasione -atur.

obsqualeo 2. [ob et squaleo] *être dans un état d'abandon*: VITA Livini 7 (P. L. 87 col. 331^c): imbecillitatis gravedine -entem.

obstaculum -i n. *formes*: opstaculum: EKKEH. IV bencd. I 31,30 gloss. ostaculum: CARTUL. S. Mar. Nov. 13 p. 208,24 (a. 1042).

1) *obstacle*: A) *au propre: obstacle matériel*: 1) *qui arrête, qui empêche de passer*: a) *en général*: α) *absol.*: DIPL. Henr. IV 414 p. 552,28 (a. 1090): ita quod in his fluminibus nullus... audeat molendina vel aliquod -um ... f(acer)e. ROB. MON. REM. hist. Hier. VIII 17 p. 856: illi... fugere vulerunt, sed nostri inter ipsos et civitatem -um se statuerunt. ITIN. Ricardi IV 35 p. 305: nullis nec hostili excursione retardandi -is. ALAN. INS. Anticlaud. II 99 p. 75: cuius iter, gressus -a nulla retardant. GIRALD. itin. Kambr. I 2 p. 36: his igitur -is (*sc. montibus*) ad meridiem appositis. β) *avec gén.*: TRAD. Patav. 94 (a. 1013—45): episcopus... tantundem recta mensura et demonstracione ubi silvarum -o mensura non pertinuit... Sigiberto tradidit in proprium. GUILL. MALM. gesta pont. I 46 p. 76: reclusis enim a dormitorio in ecclesiam omnium parietum -is. CARTA a. 1194 (Brit. Borough Charters p. 200): concessi eis... aquam de Boing deliberandum... ab omni -o et impedimento goidi et stagni et piscature, ut cum batellis... suis ire

valeant et redire. *expression* absque -o fundi: *sans fond*: HILDEGARD. div. op. 3,6,6 col. 960^c: eundem serpentem... in puteum inferni proiecit, qui absque -o fundi est. b) *spéc., s'appliquant à la lumière*: α) *absol.*: THEOD. CARNOT. comm. Boet. Trin. p. 7,1: quoniam oculus grossum quiddam est et testeum, nec oculo aliquid nisi grossum comprehendat, sed et illud quidem confuse sc. per -um. GUILL. S. THEOD. cant. p. 162 n. 130: et sicut illuminante lumine solis huius oculus corporis uti liberum habet ab omni -o intuitum. ALAN. INS. icr. p. 227: radius visibilis ad comprehendendum corporale dirigitur et ad -um offenditur, et circa -i illius partes diffunditur. β) *avec gén.*: MIRAC. Mansuet. p. 657: rediviva luce sospes mox recepit oculum; hec iam solis radiantis persensit -a. REGINO chron. app. 1: *sidus* priusquam se inter montium ingereret abdita -umque sui occasus nostris obtutibus auferret.

2) *formant protection*: a) *avec adj.*: RADULF. TORT. Bened. 2 p. 279: oratorii ergo eiusdem ambitus... nullius valli municbatur obice alteriusve -i. CARTUL. Augustod. II 22 p. 110 (a. 1178): in margine ad cautelam deambulantium aliqua lignea -a ponere. GIRALD. topogr. I,6 p. 27: terra... ventis exposita, nullam penitus partibus ex illis seu propinquam seu remotam solidi -i defensionem habet. b) *avec gén.*: RATHER. conf. col. 436^b: urbs patens et absque murorum -o. ERACL. color. III, VII p. 59: facies -um quoddam macerie ne ab igne consumeris.

B) *au figuré: obstacle, empêchement, difficulté* (GLOSS. cod. Cas. 401 p. 470,53: -um, impedimentum): 1) *en général*: GERH. AUG. vita Udalr. 4 p. 392: ne in antea ei aliquod -um illud perficiendi impedimentum faceret. DUDO Norm. IV 105 p. 267: huius... responsionis -o. Ivo epist. p. 4 (a. 1090): venerabilem virum Ivonem presbyterum... sine more longioris -o consecravimus.

2) *spéc.*: a) *s'appliquant à des personnes*: GESTA Franc. Hier. 8 p. 42: quos studiose servabat ut illos ad Francorum nocumenta et -a paratos haberet. ORD. VIT. hist. XII 13 t. IV p. 344: Radulfus autem Rufus grave illis -um se interdum prebebat. b) *s'appliquant au péché*: GUIBERT. Nov. trop. V 3,44 col. 474^a: nubes ei opponitur, cum -um inter nos et Deum prave nostre intentionis obtenditur. GUILL. S. THEOD. cant. p. 156 n. 124: saltus liberi sine -o peccati.

3) *expression* ab (absque) omni -o: *sans difficulté*: EADM. Osw. 33 p. 35: iter suum eundi ad Deum toto conamine purum ab omni -o faciens. HERIB. Bos. Thom. IV 12 col. 1188^c: talis et tanta vite huius prosperitas absque omni -o sine omni flagello.

II) (*jur.*, *souvent dans les formules diplomatiques*) *empêchement, intervention*: A) *absol.*: CARTUL. S. Vit. Virdun. I 26 p. 427 (a. 1020): illi tam similiter cum filiis et filiabus possiderent absque contradictione et

-o. CARTUL. Gellon. 377 p. 307 (a. 1125): nos... sine ullo retenimento, et absque ullo -o, vendimus et solvimus.

B) *avec gén.*: 1) *de la personne qui intervient*: DIPL. Otton. II 71 p. 87,36 (a. 974): ut nullius (inferentis) in nostro iure degentis -um vel tergiversatio fiat contra hos nostre confirmationis apices. *expressions* absque (sine, nullo) contradicentis (-ium) -o: DIPL. Ludow. Germ. 118 (a. 865): iubemus, ut prescripte res... deserviant absque alicuius contradicentis -o (cf. ib. 125 [a. 868]. DIPL. Karoli III 27 [a. 880]. TRAD. Ratisb. 190 p. 142,28 [a. 901]). TRAD. Patav. 89 (a. 899—902): ad Sanctum Florianum domum redeat nullo posterorum suorum seu propinquorum contradicentium -o. CARTUL. Rhcn. med. I 181 (a. 943): quatinus... in proprios usus sine ullius contradicentis -o secure sibi met habent. absque calumniatoris -o: DIPL. Ludow. Inf. 42 p. 163,3 (a. 905): absque ullius calumniatoris -o. sine (absque) ullius (alicuius) persone (hominis) -o: *sans aucune intervention*: DIPL. Arnulfi I (a. 887): ut hec... traditio... firma et stabilis perseveret sine alicuius persone vim inferentis -o (cf. CARTUL. Sangall. I 754 [a. 908]. TRAD. Fris. 1143 [a. 955—57]. CARTUL. Turic. 37 p. 10,9 [X s.]). DIPL. Ludow. Germ. 74a p. 108,22 (X s. ex.): (iussimus... titulum inde conscribi... precipientes, ut iam facta traditio... sub tuitone... ut cetera... cause absque ullius persone -o perhenniter maneat). TRAD. Fris. 1440 (a. 1034): ut uterque quod ab altero accepit firmiter teneat absque ullius hominis -o atque contradictione possideat. 2) *de la chose qui crée un empêchement*: sine appellationis -o: ACTA pont. Rom. Gall. IV 85 p. 202 (a. 1157—58): causam ipsam... sine appellationis -o terminandam (cf. CARTUL. Turic. 338 [a. 1184—85]. COD. Sil. (M) I p. 190 [a. 1198]). CARTUL. Glamorg. I p. 18 (a. 1163—83): neque appellationis -um, neque reclamatio. sine contradictionis -o: TRAD. Ratisb. 50 (a. 863—85): liberam in omnibus habeant potestatem sine alicuius contradictionis -o (cf. DIPL. Otton. II 418 [a. 972]). sine contrarietatis -o: CARTUL. templ. Dozenc. A 26 p. 38 (a. 1160): sine alicuius contrarietatis -o nobis in perpetuum remaneret. divestitionis -o: MEM. Moden. II pr. CLVI p. 4,17 (a. 1015): divestitionis -um... pro persona episcopi factum.

III) *danger, péril (de mort)*: VITA Severi Neap. 10 p. 276: ille qui... mortis -um longius ambigat.

IV) *obligation pesant sur une terre, dans les expressions* sine -o, liber ab omni -o: COD. Sax. II 385 p. 227 (a. 940): sit... predictum rus liber ab omni mundiali -o... excepto istis tribus expeditione, pontis arcusue coedificatione (cf. ib. III 657 p. 227 [a. 987]). CARTUL. Bean. 15 p. 16 (a. 1083—98): partem illam quam ipsi de ecclesia Sancti Caprasii de Pauliniaco sine -o habebant... dederunt.

V) (*techn.*) *bief d'un moulin*: DIPL. Boleslav. duc.

Bohemia a. 993 (COD. Boh. I 348): de ipso flumine Vultava ad tria -a molendinorum in eodem loco. ib.: mansum in littore fluminis Vultave ad horreum construendum et -um in eodem loco ad tria molendina edificanda.

obstadius, -i m. v. *ostagius*.

obstadium, -i n. v. *ostagium*.

obstamen, -inis n. [obsto 1.] *obstacle*: WALTHARIUS 974: -ine scuti. ΕΚΚΕΗ. IV bened. I 33,109: -n superans.

10 **obstatico** 1. [obstaticum] v. *ostatico*.

obstaticum, -i n. v. *ostaticum*.

obstaticus, -i m. v. *ostaticus*.

obstendo 3. v. *ostendo*.

obstentatio, -nis f. v. *ostentatio*.

15 **obstento** 1. [ob et tento] *opposer, présenter une difficulté*: GAUFRID. MALAT. II 6 p. 31: mare vero turbatum cum periculosum transitum -aret.

obsterno 3. *abattre, écraser*: VINC. KADL. chron. p. 190: o rem... stuporis plenam! non illum *regem* tam robustorum impetus obruit, non tanta incursancium moles -it vel obterit.

obstetricatio, -nis f. [obstetrico 1.] *naissance, mise au monde*: JOH. SCOT. version Dion. Ar. II 3 col. 1083^C: tanquam si imperfecti et informes ante excidant iuxta carnem infantes propria -ne, veluti obcecati et abortivi, non genitalem, et non vitalem, et non illuminatum in terra casum habebunt.

obstetrico 1. *accoucher, exercer le métier de sage-femme*: 1) *au propre* (RUP. TUIT. Trin. 3,12 col. 64^A: quidnam est -are nisi nascentes infantulos excipere et diligenter tractando ad vitam custodire? UGUTIO s.v. stasis: -o, -as... tale officium [sc. *obstetricis*] exercere): PETR. COMESTOR hist. schol. col. 1142^C: precepit obstetricibus Hebraeorum... ut masculos Hebraeorum in -ando interficerent.

2) *par métaphore*: BERNARD. CONST. can. pref. p. 473,6: gere et tu in mente solum hunc, cui ego te, gratia -ante, genui. AMADEUS LAUS. homil. 4,47: Dei genitrix nec in carne delectata, nec carne cruciata et in conceptione virginior et in partu exstitit sanior, -ante illa manu, de qua per psalmistam Deo dicitur: 'Fiat manus ut salvet me'. 3) *au figuré: introduire à la vie spirituelle*: JOH. SCOT. versio Dion. Ar. II 3 col. 1083^B: ultimus igitur catechumenis distribuitur ordo. Sunt enim expertes et indocti omnis ierarchie perfectionis, neque iuxta divinam designationem divinam habentes subsistentiam, sed adhuc paternis eloquiis -ati et adhuc talibus formis informati.

part. prés. obstetricans, -tis *employé substantivement: sage-femme*: GERHOH. in psalm. 36,24 p. 534,7: est autem -antis officium ut nascentem sua manu excipiat infantulum, cum tanta lenitate circumvolvendo illum pannis infantie ut de ventris angustia cadens non collidatur.

obstetricor 1. *accoucher, pratiquer un accouchement*

(*sens figuré*): PETR. CELL. epist. 75 col. 522^A: manus angelice -antur in tam salubri partu, pannis virtutum involvitur fetus, donec rapiatur ad Deum et ad thronum eius.

obstetrix, -cis 1) *subst. f. (forme obstetrix*: GLOSS. cod. Cas. 401 p. 470,52). *sage-femme, accoucheuse*: a) *au propre* (PAPIAS: -ces dicuntur que infantes levant. UGUTIO s.v. stasis: hec -x, -cis, femina... que recolligit puerum de ventre matris procedentem): NOTK. BALB. hymn. p. 12: Dei genitrix,/ quam circumstant -cum vice/concinentes angeli/ gloriam Deo. PETR. DAMIAN. serm. 25 col. 643^D: -x, eo nascente, clamavit. BERTHOLD. CONST. annal. a. 1077 p. 306,8: dum infantulus ille mox moriturus baptizaretur, -ces... baptizabant. PETR. COMESTOR hist. schol. col. 1142^C: precepit -cibus Hebraeorum... que preerant multitudini -cum, ut masculos Hebraeorum in obstetricando interficerent. GIRALD. topogr. III 10 p. 150: non enim -ces in Hibernia aque calentis beneficio vel nares erigunt, vel faciem deprimunt, vel tibias extendunt. b) *au figuré*: WALTH. SPIR. Christoph. II epist. ad coll.: assumpto in manu opusculo, non cecutientium oculorum silicernio, nec palpitantis assentatoris eloquio, sed diligentis, ut ita dicam, -cis opus esse videtur auxilio.

2) *adj.*: a) *accoucheuse, qui accouche*: HROTSV. Mar. 589: *Joseph mox -ces secum duxit mulieres*. b) *au figuré: qui donne la vie*: JOH. SCOT. versio Dion. Ar. II 6 col. 1101^C: eius quidem tanquam adhuc administrantium -cibus eloquiis ad vitalem approbationem et formande et figurande.

obstinacia, -e f. v. *obstinatia*.

obstinaciter v. *obstinax* col. 183,5.

obstinantia, -e f. v. *obstinatia*.

obstinate v. s.v. *obstino*.

obstinatia seu obstinacia -e f. [obstinatus] *forme* -antia: VITA Deic. I 12 p. 677,38.

(*péj.*) *obstination, entêtement* (ALAN. INS. virt. et vit. p. 44: -cia... pertinacia in malo): 1) *absol.*: HUGO BONON. rat. dict. 12 p. 75: sicut promeruisti -a penam, sic cordis compunctione veniam merearis habere. HELM. 107 p. 210,15: ut sopita priori -cia exhiberet episcopus duci que iusta sunt. 2) *expressions*: a) *animi -a*: HELM. 25 p. 48,2: Slavi... tanta... animi -a libertatem defendere nisi sunt, ut prius maluerint mori quam christianitatis titulum resumere. RICHARD. S. VICT. pot. lig. col. 1170^C: lapideo monumento mortuus tenetur, qui in prevaricatione sua per multam animi -ciam obduratur. b) *mentis -a*: VITA Deic. I 12 p. 677,38: eodem vero comite in tanta mentis -antia vita decedente. 3) *avec le gén. de la faute ou du défaut*: MARB. Gualt. 9 p. 704^C: unus tantum extitit, qui non tam religionis amore quam -a superstitionis resisteret. HELM. 110 p. 218,16: Pribislavus quoque, deposita diuturne rebellionis -cia, ... sedit quietus.

obstinatio, -nis f. *forme ostinatio*: CARTUL. Ursicampi 354 p. 216 (a. 1178).

1) *obstination au mal, position obstinée* (AELFR. angl. sax. vocabul. append. p. 51: -o, pertinacia): a) *en général*: TRAD. Fris. 475 p. 407 (a. 822): videns quod nequaquam in sua -ne persistere poterat. BERTHOLD. CONST. annal. a. 1078 p. 310,35: totam quippe illius sententie seriem regi... falsa sua -ne pertinaces inponebant. *au plur.*: EIGIL. Sturm. 11: sancti vero servi Dei cum pravorum hominum -nes, immo zabuli adversitates, ferre necdum possent. *expression -o animi*: RADULF. TORT. Bened. 33 p. 332: tanta fuerat captus dementia et -ne animi induratus, ut nequaquam confiteri acquiesceret. b) *spéc.: action de persévérer dans un sentiment*: LUPUS epist. I p. 34: sed in ea vos -ne animum relinquere, quantum audeo, dehorter. c) *défin. théol. s'appliquant au péché d'obstination*: HUGO S. VICT. scala III, I p. 232: -o est cogitatio indiscreta que pertinaciter satagit implere cogitata... -o ... tres habet species: prima est arrogantia, secunda astutia, tertia pertinacia. BANDIN. sent. col. 1069^C: est autem -o pertinacia mentis indurate in malitia, per quam fit homo impenitens (cf. STEPH. TORNAC. summa dist. XXV p. 39. PETR. LOMB. sent. II 43,1,1 p. 533. PETR. PICTAV. II sent. II p. 125). RICHARD S. VICT. tract. spir. blasphem. col. 1187^B: idem est -o quod summa animi obduratio qui adeo obduratus sit ut de cetero poenitere non possit. BERNARD. serm. de temp. 5 p. 165,9: -o diabolica: nempe perseverare in malo diabolicum est. ALAN. INS. quoniam homines I 2 p. 122: alia species extaseos (inferioris) dicitur -o in malitiam qua maxime fit per contemptum et superbiam. id. serm. div. d p. 276: qui sunt ergo... qui de cupiditate labuntur in avaritiam, de avaritia in simoniam, de simonia in -nem extremam. ib. f p. 287: de somno in mortem ruunt, cum de invidia in -nem cadunt.

2) *en bonne part: résolution*: EINH. Carol. 10: rex, utilitate gentis magis quam animi eius -ne considerata.

3) *persistance, continuation*: SIGEBERT. GEMBL. gesta p. 536,47: reliquum diei cum nocte superveniente in hac rebellionis -ne consumptum est. *au plur.*: HENR. HUNT. hist. VIII 34 p. 286: tantas acerrimi frigoris -nes.

4) (*diplom.*) *opposition*: CARTUL. Sangall. I 597 (a. 876): post obitum autem amborum ad prefatum redeat monasterium absque ullius -ne in evum possidendum. DIPL. Arnulfi 111 (a. 893?): si autem ullus contra hoc decreti nostri preceptum aliquid -nis vel repugnationis inire presumat.

obstinato v. s.v. *obstino*.

obstinatus, -a, -um v. s.v. *obstino*.

obstinax, -cis *adj.* [obstino1.] 1) *en mauvaise part: acharné* (UGUTIO s.v. teneo: -x, -cis, induratus in malo, perseverans, intentus): GESTA Steph. a. 1139 p. 53: -ces regni sui insecutores.

2) *constant, persévérant*: HONOR. AUG. spec. col. 992^D: defuncto episcopo ab omni clero et populo presul eligitur; sed ipse ob humilitatem -ci mente renuitur.

obstinaciter *adv.* [obstinax] *obstinément*: TRANSL. sang. Dom. in Aug. 34: fratres, quibus rem optatissimam postulantibus -r denegasset. LAMB. ATREB. epist. 108 col. 686^C: tam -r... tamque contradictorie, tandem vobis retinere, sed non sine conditione voluistis.

obstineo 2. *conserver, maintenir*: CARTUL. S. Cyr. Nivern. 73 p. 121 (XI s.): quum etas differt animum procul dubio scire potestis artificialem memoriam satis cum magna veneratione debere -eri.

obstino 1. 1) *s'entêter, s'obstiner*: PAPIAS: -at, desperat, indurat, opponit. UGUTIO s.v. teneo: -o, -as,... in malo obturate facere, in malo perseverare, intendere.

2) *animum -are avec ad et l'accus.: être déterminé à*: LAMB. HERSF. annal. a. 1075 p. 233,4: quoniam rex ad internicionem tocius Saxonice gentis animum -asset.

3) *(théol.; au passif) être enfoncé irrémédiablement dans le péché*: ALAN. INS. serm. div. c p. 268: triplex... terra in opere tuo maledicta: terra materialis...; terra tui corporis...; terra tue mentis que pro tuo delicto gravius -atur.

obstinatus, -a, -um I) *adj.*: A) *obstiné* (PAPIAS: -us est qui ad aliquid precipitatus et sine revocatione facere festinat. AELFR. angl. sax. vocabul. append. p. 51: -us, pertinax): 1) *s'appliquant à une personne: entêté*:

a) *absol.*: THEGAN. Ludow. 20 p. 595: ut non statim incipiant esse iracundi,... maliloqui, -i. ANDR. FLOR. mirac. Bened. III 2 p. 219: -us ad instar dure silicis. CARTUL. S. Eparch. Engol. 245 p. 232 (a. 1151): si... tam -i essent ut nollent concorditer cum monacho vel misso eius. b) *suivi de in et l'abl.*: CAND. FULD. Eigil. I 11: non -us in consilio. ANDR. FLOR. mirac. Bened. I 5 p. 180: in sua -us malitia. CARTUL. Bund. 466 p. 358,26 (a. 1194): -us in malo.

2) *s'appliquant à un sentiment ou à une attitude de l'esprit: obstiné, tenace, persistant*: LUPUS epist. I 6 p. 52: ut in -issima negatione persistirem. CARTUL. S. Paul. Mausol. I p. 4 (a. 1080): si adhuc -a, diabolo instigante, malicia non quieverit. GUILL. TYR. hist. rer. transm. XIV 16 p. 629: -o odio ducti. *d'où les expressions*: a) -us animus: DOC. Luc. V 3, 1794 p. 666 col. 2,22 (a. 1061): si... -o animo in eadem pertinacia manere presumpserit. GIRALD. itin. Kambr. I 6 p. 66: quas... omnes animo -o et corde indurato, incorrigibiliter omnino contempsit. b) -a mens: HIST. Mont. Pannon. I p. 588 (a. 1146): -e mentis nec Deo nec sancte Ecclesie reverentiam exhibens. RICHARD. S. VICT. dub. Apost. col. 678^D: quis enim poterit tam obdurate, tam -e mentis esse. c) -um cor: DUDO Norm. IV 123 p. 286: malivolas prave intentionis ambages usque modo

prestolatus, iterum iterumque repetam vestri -i cordis excessum. ORD. VIT. hist. XI 20 t. IV p. 225: at ille -o corde in obsidione perduravit. d) -um pectus: HROTSV. Gall. II 6,1 p. 124: si autem -o restiterint pectore, perimantur.

B) *endurci dans le péché, impénitent*: (UGUTIO s.v. teneo: -us, -a, -um, in malo induratus vel intentus): CAND. FULD. Eigil. I 5 p. 224: si... iracundus et -us contra preceptum veritatis fuerit effectus, quid faciemus? BERTHOLD. CONST. annal. a. 1076 p. 285,32: contemptores -i contra apostolica statuta se conantur qualitercumque defensare. RICHARD. S. VICT. tract. spir. blasph. col. 1187^B: habere autem animum -um sunt qui putant peccatum in Spiritum sanctum esse.

C) *ferme*: 1) *phys.*: VITA Euch. Val. Mat. 7: ut... omnes secundum uniuscuiusque corporis motum immobiles et -i perdurarent.

2) *moral: résolu*: a) *suivi de ad et le gérondif*: HENR. ARIST. transl. Plat. Phedo p. 32,24: -issimus hominum est ad non credendum racionacionibus. b) *suivi de l'infinitif*: LAMB. HERSF. annal. a. 1073 p. 158,5: aut mori aut vincere sit -a.

D) *expression -atum est suivie de l'infinitif: il est difficile, il est délicat de*: GERARD. MORES. delib. p. 230: durum autem -um est nimis percurrere disciplinarily [sic] sub velamine, ad denudationem, duplicissimo et utraque diploide super repositum.

II) *subst. m.: entêté*: HADR. II epist. 5 p. 702,9: sicut -is et incorrigibilibus debetur vindicta.

obstinate *adv. forme superl. obstinacissime*: PETR. CELL. epist. 166 col. 609^B.

1) *en mauvaise part: obstinément, avec acharnement* (UGUTIO s.v. teneo: -e, adverbium, id est perseveranter, intente, sed hoc in malo): BERNARD. serm. sup. cant. t. I 33 p. 240,28: videas... importune superflua queritare qui prius necessaria -issime recusabant. PETR. CELL. epist. 166 col. 609^B: et membra puerilia, tamquam ligna flammis apta, -issime succiduntur. STATUT. Cisterc. p. 121 (a. 1190): si qui... huic sententiae contraire voluerint, sententiam que de conspiratoribus data est sustineant, ita tamen si -e resistant.

2) *en bonne part: avec persévérance*: GUILL. TYR. hist. rer. transm. XX 9 p. 954: -e seduloque persuadebat ut ad hoc potentissimum daret operam.

obstinato [obstinatus] *adv. obstinément*: LAMB. HERSF. annal. a. 1076 p. 257,5: episcopatum Coloniensem, sicut a Mimis -o intenderat, Hidolfo dedit *rex*.

obstipesco 3. *v. obstupesco*.

obstipidus, -a, -um *v. obstupidus*.

obstipo 1. 1) *incliner, pencher*: UGUTIO s.v. stips: -o, -as, sic inclinare.

2) *obstruer, encombrer*: ib.: -o, undique vel contra stipo vel obturare.

obstipus, -a, -um 1) *incliné, baissé* (PAPIAS: -us, inclinatus, intentus. UGUTIO s.v. stips: stipus componitur: -us, -a, -um, id est inclinatus; qui enim stipem petit et stipem accipit, caput inclinat): WALTH. SPIR. Christoph. II 3,239: -o sed figens lumine terram. VITA Burch. Worm. prol. p. 830,46 W: cur solito tristior -o capite terram intueris? (EPIST. Hann. 79 p. 128,18. WOLBERO in cant. I col. 1070^B. ADAM PARVIPONT. utens. p. 126. NIGEL. WIREK. c. cler. p. 181).

2) *oblique*: GLOSS. cod. Cas. 401 p. 470,44: -um, obliquum, contrapostum. PAPIAS: -um, obliquum, inequale.

obstiter [obstitus] *adv. placé en face*: ΕΚΚΕΗ. IV bened. I 12,48: conveniens Marie Raphael fuit -r alme.

obstitor, -is *m.* [obstitus] *forme obsistor*: CARTUL. Antr. 5 p. 109 (a. 917). *celui qui barre la route, celui qui empêche d'entrer*: CARTUL. Clun. I 112 p. 127 (a. 910): habeatque, nisi respuerit, archiclavum totius monarchie ecclesiastice iuncto sibique sancto Paulo -em (cf. ib. IV 2983 p. 182 [a. 1049]. CARTUL. Bern. I 4,37 p. 275,17 B [spur. XII s.]). CARTUL. Clun. I 378 p. 357 (a. 929): si ... hanc nostram constitutionem infringere temptaverit ... omnipotentem Deum... habeat -em atque contradictorem. DIPL. Henr. IV 280 p. 361,35 (spur. ? XI s.): nisi respiscat Petrum regni celorum archiclavigerum cum sancto Aurelio et tota celesti militia porte paradysi -em habeat in eternum.

obstitus, -us *m.* [obsto 1.] *amende pour agression ou pour rébellion*: CONSIL. Cnuti (II Cnut. 12) p. 317: hec sunt rectitudines quas rex habet super omnes homines in Westsexia; que sunt: monte fractura, domi invasio, -us, exercitus, reatus.

obsto 1. *formes*: obstrare: GLOSS. cod. Cas. 401 p. 475,1. ostare: CARTUL. Livon. A I 13 p. 16,9 (a. 1199).

1) *faire obstacle, être un obstacle à, empêcher* (GLOSS. cod. Vatic. 1471 p. 546,39: -abit, repugnabit. GLOSS. cod. Cas. 401 p. 475,1: prepeditare, obstrare, impedire. PAPIAS: -are, officere, impedire, contraire, nocere, oppositum esse. UGUTIO s.v. stasis: -o, -as, -iti, -itum, contra stare, nocere, impedire): A) *absol.*: 1) *en général*: BERTHOLD. CONST. annal. a. 1073 p. 275,49: licet multa pericula -arent, ardenti tamen fide cum multis aliis Jerusalem cœpit ire. 2) *dans le domaine physique*: POETA Saxo 2,158: temporis -abat simul asperitas hiemalis. HROTSV. Pel. 287 p. 59: sed licet ingentes -antes undique rupes. THIETM. 1,12: ni infirmitas -aret. WIPO 37: calore nimio -ante in Triento sepelitur. DUDO Norm. II 7 p. 147: -itit et intercludit nos glacialis hiems. GUILL. PICTAV. gesta 34 p. 82: rheuma maris -abat. ib. 25 p. 58: ni -itissent citius obserate fores. 3) *dans le domaine moral*: ADAM BREM. p. 144,21: multis virtutibus in unum vas congregatis poterat vir talis esse dicique beatus, nisi unum vicium -aret. ib. p.

166,8: facile converti posse, nisi -itisset avaricia Saxonum. IVO epist. I p. 232 (a. 1097): -are enim quedam videntur, de quibus nobis cum ipso electo agendum est. VINC. KADL. chron. p. 145: qui turbine ambicionis -ante ad se redire non potuit. *d'où l'expression non -ante*: CARTUL. Ins. 36 p. 44 (a. 1182): non -ante quod a memoratis canonicis id vobis dicitur... fuisse permissum. CARTUL. capit. Agath. 341 p. 303 (a. 1187): non -antibus pactis factis inter nos et Bernardum Athonem. ACTA Phil. Aug. I 361 p. 444,17 (a. 1190): non -ante huius rescripti nostri auctoritate. DOC. Amiat. 68 p. 125,8 (a. 1196): non -ante appellatione vel reclamatione cuiuslibet.

B) *avec le dat. d'un nom de personne*: 1) *en général*: RIMB. Ansc. 30 p. 61: nihil nobis -are poterit. HROTSV. Pafn. 2,6 p. 169: nullum tibi -at impedimentum eam videndi. NADDA Cyr. I prol. 7,28: timiditas illa que historiographis nostris -abat, quod hec eadem nobis minime aperiebant. BERTHOLD. CONST. annal. a. 1077 p. 290,2: si aliquod impedimentum ipsi -aret. NICOL. CLAR. epist. 6 col. 1600^D: nihil horum -itit nobis, quos nec pecunia, nec fortuna, nec famosi nominis divulgata celebritas... colligavit. 2) *en parlant d'un obstacle matériel*: HRABAN. carm. 15,8: nec mare, nec tellus, montes, nec silva, vel Alpes huic -are queunt aut inhibere viam. *ou d'un obstacle dû aux conditions naturelles*: RADULF. CADOM. gesta Tancr. 149 p. 710: ardenti hostes aggredi vesper -at militieque dehortatio, noctis viciniam adesse obiiciens.

C) *suivi d'une complétive introduite par ne: s'opposer à ce que*: VITA Theod. Andag. p. 39,41: ita Theoderico, ne in tabernacula Domini ministraret, pater suus quamquam christianus -abat. PETR. RIGA Aurora I Daniel 348 p. 354: responsio regis / -at ne noceant ora ferina viro.

II) *s'opposer*: A) *avec le dat. d'un nom de personnes*: 1) *en parlant de faits de guerre*: DUDO Norm. III 58 p. 201: quis contra nos ingruentium paganorum exercitui -abit? ib. IV 69 p. 223: -emus repugnando volentibus dominari nobis. CARM. de bello Saxon. 3,250: per totam patriam nullus vastantibus -at. PETR. RIGA Aurora I Exod. 327 p. 104: -at / arma gerens Iosue. ib. I Iosue 60 p. 221: hostibus haste / non -ant. 2) *en parlant d'une personne qui réplique aux paroles d'une autre*: HIST. de via Hier. 31 p. 185: cui -abat prudentissimus Tancredus, dicens: 'Absit hoc a me'.

B) *avec le dat. d'autres noms*: 1) *en général*: GESTA Franc. expugn. Hier. 52 p. 529: rapidissime incursioni, rigidus percussor atque suorum defensor... -itit. JOH. SARISB. metal. II 7 p. 73,14: -ant enim profectui. 2) *(méd.) s'opposer à un mal, combattre l'effet d'un mal*: WALAHFR. hort. 89: dicitur occultis adprime -are venenis. ib. 96: febribus -at enim.

C) *absol.*: VITA Galli 542: -antem nobiscum ducito noctem/cras... proficiscor. DUDO Norm. IV 112 p. 275: invadit armatos -antesque Francos. PETR. DAMIAN. Romuald. p. 108,11: que... res venerabilem virum tanto merore deiecit ut, nisi discipulis -antibus acquiesceret, ad cellam repedaret.

D) à noter l'emploi du passif impersonnel: GALL. ANON. chron. p. 463: intitulandum precipue... ut impetuosis -itum fuerit Alemannis.

III) nihil -at = nihil refert: PS. EGBERT. EBOR. penit. I 34: nihil -at an cum astutia ieiunet.

emplois spéciaux du part. prés. obstantia, -um.

1) *subst. n. plur.*: a) *ce qu'on rencontre sur son chemin*: EUPOL. Mess. 232 p. 520: sternens -antia fulminis instar. GILO hist. Hier. II 470: sperabant... / more locustarumque -antia cuncta vorare. PETR. COMESTOR serm. 47 col. 1837^D: comparatur iumentis insanientibus, et insanior factus est illis, que... in queque -antia ruendo excerebrantur.

b) *obstacle*: WALTHARIUS 994: quo cuncta -antia vincat. NICOL. CLAR. epist. 34 col. 1626^B: quis ille, aiunt, vigor, que solertia spiritus, que saltu sue subtilitatis -antia queque perrumpit? HENR. HUNT. hist. IV 19 p. 121: cum... -antia quaeque consumerent.

2) *adj.*: HENR. HUNT. hist. IV 19 p. 122: ictibus immensis arma -antissima pares lacesunt.

obstrangulo 1. *baillonner*: ERMENR. ad Grim. 24 p. 561,38: nolo me loris tuis intantum -es, vel obtutum tegas, ut et loqui vel videre viam non possim.

emploi métaphorique du part. passé: VINC. KADL. chron. p. 174: nisi tam -ate reipublice relaxetur par te spiraculum, suffocari necesse est.

obstrepto, -ui, -itum 3. I) *résonner, retentir*: A) *en parlant d'un son perceptible*: 1) *avec le dat.*: PETR. DAMIAN. B 31,4 p. 119: tintinnabula cui dulciter -unt. BERNARD. serm. sup. cant. t. I 31 p. 223,15: verbum nempe est, non sonans, sed penetrans;... non -ens auribus; sed affectibus blandiens. GAUFRID. S. VICT. fons philos. p. 35,19: namque meis auribus mox -uere / murmure dulcisono rivi mille fere. 2) *avec per et l'accus.*: GUILL. S. THEOD. cant. p. 184: vacant sensus, nec per eos aliquid -it.

B) *en parlant de l'air qui retentit d'un son*: GILO hist. Hier. II 291: iam tubicen teter/ lituis sonat, -it ether.

II) *pousser des cris d'hostilité contre quelqu'un*: A) *absol.*: ABELARD. hist. calam. p. 195: quo audito, statim emuli mei -entes exclamaverunt. NICOL. CLAR. epist. IV col. 1598^B: vidi ergo oculata fide populos frementes -ere, et circumlatrare, plurimos clericorum turbari. CARTUL. archiep. Magd. 421 p. 555 (a. 1188): statuimus... ut in conventu civium nulli stulto liceat inordinatis verbis -ere neque voluntati meliorum in ullo contraire.

B) *invektiver*: 1) *avec le dat.*: GESTA Franc. expugn.

Hier. 66 p. 539: tenebris se totumque ovile obduxerant, adeo ut totus mundus eis inde -cret atque detraheret. 2) *avec in et l'accus.*: GESTA episc. Camerac. I 79 col. 81^B: licet in eos calumniis -ens.

5 III) *affirmer bruyamment que (suivi d'une prop. infinitive)*: GIRALD. expugn. II 6 p. 319: cessent igitur invidi... amplius -ere, Anglorum reges nullo Hiberniam iure contingere.

IV) *montrer de l'opposition*: LAMB. HERSF. annal. a. 1071 p. 129,22: contemptis -entium fratrum similitudinibus.

V) *par métaphore: susciter (une réaction violente)*: HILDEB. epist. I 6 col. 152^C: si circa te fabulatorii spiritus et incantatores carnis motus -uerint, esto constans. LAMB. ARD. hist. Ghisn. p. 558,36: verissimo tamen siquidem credimus vaticinio, emulationem malignam non modice nobis -ere.

VI) *se répandre, se manifester*: EPIST. Ebr. 2 p. 30 (1161—62): inter mala, que multipliciter -unt. à noter l'expression rumor -pit: le bruit se répand, le bruit court (cf. sens I): EPIST. Fiscann. p. 26 (XII s.): cum per claustrum, ut mos est, rumor -eret, te cuidam fratrum nostrorum misisse litteras.

part. prés. obstrepens, -tis employé comme adj.: bruyant (au figuré): JOH. FISCANN. epist. p. 213,44: obmutescite, Sillei canes; en ego, obturata aure, -tem lacerationis vestre rabiem pertransibo.

[**obstrico** 1. [pour obstetrico] *accoucher, exercer le métier de sage-femme*: UGUTIO s.v. stasis: obstetrico, -cas vel -o, -as, tale officium (sc. obstetricis) exercere].

obstrictio, -nis f. *contrainte*: SUMMA Trec. IV 10 p. 83, 29: in his autem omnibus casibus... obligatus sis, tam civilia quam pretoria iura obstringunt te ad id quod quum est prestandum seu solvendum... cum aliquis ligatus est, vinculum illud ei liberam facultatem agendi vel non agendi tollit, ita hec iuris preceptio seu -o liberam voluntatem dandi vel non dandi aufert.

obstrigillus, -i m. v. 2. *obstrigillus*.

1. **obstrigillus, -i** m. (*ici forme obstrigillus*) *sandale retenue au pied par une courroie*: PAPIAS: -i, genus calciamenti qui per plantas consuti sunt et ex superioris parte corium trahitur, ut constringatur.

2. **obstrigillus, -i** m. [obstringo 3.] *forme obstrigillus*: HINCM. REM. div. Loth. col. 719^A. *illusionniste*: HINCM. REM. div. Loth. col. 719^A: sunt et prestigiatores, qui alio nomine -ii vocantur, quod prestringant vel obstringant humanorum aciem oculorum, sicut isti qui de denariis quasi iocari dicuntur, quod omnino diabolicum est. AELFR. angl. sax. vocabul. p. 26: -i, rifelingas.

obstringillus, -i m. v. 1. *obstrigillus*.

obstringo, -nxi, -ctum 3. I) *lier, attacher, immobiliser, retenir*: A) *sens propre*: 1) *par métaphore*: WALTH. SPIR. Christoph. II 2,54: sacre si gratia spei / iungitur et duplicis -cta catenula legis. PETR. DAMIAN. epist.

VI 4 col. 374^B: mirande conversationis vestre me viscus -nixit. ADAM BREM. p. 192,5: angustiarum laqueis -ctus. 2) *au moral*: RUOTG. COL. 38 p. 41: -cti sunt sacramentorum fide spontanei. VITA Theod. Andag. p. 49,4: precibus eius -ctus, ecclesiam... tradidit. Ivo epist. p. 176 (a. 1095): Regis eterni sacramentis -cti. RADULF. CADOM. gesta Tancred. 65 p. 654: promissum... quod iureiurando -ngitur iam quasi datum est. PETR. CELL. epist. 154 col. 597^A: terrenorum sollicitudine assidua obstructus et -ctus. GUILL. MALM. gesta reg. V 411 t. II p. 488: animos omnium timori, sermones amori -ctos habebat. GUIBERT. Nov. trop. V 3,7 col. 468^C: acsi carcere corporis vitiis irremissibiliter -ngamur. BURCH. TRUB. limbo patrum I p. 729 (7): originali peccato -cti.

B) *cimenter*: PETR. DAMIAN. ined. p. 163,180: quod si parietis machina in alta se subrigens solis lapidibus coacervatur et calcis ac sabuli glutine non -ngitur.

C) *geler, saisir par le gel*: THEOD. AMORB. Bened. I 9: ingens frigus... cuncta -nxerat arva.

D) *captiver (un sens)*: HINCM. REM. div. Loth. col. 719^A: prestigiatores, qui alio nomine obstrigilli vocantur, quod prestringant vel -ngant humanorum aciem oculorum. PASS. Quir. Tegerns. 4: -cte aures recipere merentur auditum.

II) *obliger, contraindre, forcer*: A) *sens propre*: 1) *avec ad et l'adj. verbal*: SUMMA Trec. IV 10 p. 83,3: obligatio quidem est vinculum non corporale set iuris, quo -cti sumus ad aliquid dandum seu fatiendum. 2) *avec ut et le subj.*: RADULF. NIGER p. 178: omnes totius Anglie optimates... sacramento adegit et -nixit ut, si ipse sine herede masculino decederet... Mattildem... dominam susciperent. 3) *part. passé obstrictus*, -a, -um *employé comme subst.*: *celui qui est soumis à*: THANGM. Bernw. 16: astruens imperialibus iussis -ctum.

B) *déclarer coupable, fustiger (au moral)*: THANGM. Bernw. 48: gladio verbi Dei illum -nixit et anathematizavit.

C) *forme réfléchie*: 1) *s'engager, se lier (par serment)*: RADULF. GLAB. hist. III, VI 21 p. 69: crudelior quippe fiebat, sacramentis etiam se -ngens, non ultra victurum obsecrantem se miserum. ib. IV, VII 22 p. 110: in voto... voventes sese -nxerant ut... totum omnino ad locum Cluniaci... destinarent. 2) *se soumettre*: COD. cath. Cracov. I p. 8 (a. 1189): eiusdem provincie dispendia tutele officio suscipimus corrigenda, tutorio nos iure -ngentes. VINC. KADL. chron. p. 65: execracione... sese -nxerant.

obstro I. v. obsto.

obstructio, -nis f. (*milit.*) *défense, point de résistance, point d'appui*: ANNALISTA SAXO a. 1040 p. 684,33: -nem quandam in saltu expugnaturi, inconsulte processerunt (*cf.* ANNAL. Magd. II a. 1040 p. 172,2). ANNAL. Magd. II a. 1040 p. 172,7: ex legione Ottonis... eandem -nem

ex alia parte aggressi, cum Bawaricis pluribus militibus perempti sunt. v. *obstructura*.

[**obstructum**, -i n. [*faute pour ostrum*] *pourpre*: GLOSS. cod. Cas. 401 p. 470,50: -um, purpura].

5 **obstructura**, -e f. [obstruo 3.] *défense, point d'appui*: FLOR. WIGORN. chron. I p. 115: ex utraque amnis parte -am fieri mandat. v. *obstructio*.

obstrudo sive (rarius) obtrudo, -si, -sum 3. I) *fermer, bloquer*: A) *une porte*: 1) *au propre*: CARTA a. 1180 (Le Glay, Glossaire topogr. de l'ancien Cambrésis 50 p. 71): portam... que -sa erat quotiens timor guerre erat. 2) *par métaphore*: BERNARD. laud. milit. 30 p. 237,25: -so labiorum ostio.

B) *un accès*: 1) *un chemin*: CARTUL. cath. Amb. 15 I 15 p. 22 (a. 1135): si... vias et semitas... clauserit... donec que -sa fuerint restituantur... ab omni transitu liberi erunt. GUIBERT. Nov. gesta Franc. VII 4 col. 794^A: circa ipsos quos Sarraceni -serant urbis portarum introitus. SUGER. Ludov. VI 15 p. 94: castrum cingit, portarum vias -dit. CARTUL. Magalon. p. 42 (a. 1165—7): predictum enim gradum lapidibus -sit. 2) *un cours d'eau*: LEX Frision. add. 6 capit.: de flumine -so. Si quis in flumine viam publicam occluserit. GESTA Trev. 4 p. 133,5: *aqueductus* ex inscitia artificis 25 undique -sus, cum nulla in se admitteret aurarum spiramina, inpeditate aque non pervenere ad destinata. ROTUL. cur. reg. I p. 216 (a. 1198): abbas... -sit aquam de Brumle.

C) *boucher*: 1) *un récipient*: WOLFARD. Waldb. 2,1 (prol.): -sis vasculis. GAUFRID. S. VICT. fons philos. II p. 59, 687: vas adhuc -sum. 2) *le nez*: EGBERT. LEOD. rat. I 354 p. 78: naribus -sis.

II) *enfermer*: A) *dans un récipient ou dans un lieu*: WOLFARD. Waldb. 3,2 (1): in buxula -sas altario oblatas impone. GUIBERT. Nov. gesta Franc. V 5 col. 762^D: intra... arcem tres eorum milites -serint.

B) *environner d'obstacles, enserrer*: SUGER. Ludov. VI 31 p. 252: per abrupta et nemoribus -sas vias. GALL. ANON. chron. p. 446: de parte Polonie Moravia arduitate montium ac densitate silvarum adeo est -sa.

III) *repousser, écarter*: VITA Egid. II 5 p. 105,10: Aegidius, pompis -sis seculi, vestigia... Domini... deliberabat exsequi. RADULF. DIC. opusc. p. 257: a cuius *castelli* ingressu cum Hugo se videret -sum.

IV) *sens figuré: négliger, passer sous silence*: EBERH. BAMB. epist. 16 col. 556^A: nam interdum cum de his agitur que secundum unitatem persone conveniunt, naturam obtruditis, et e converso cum de nature diversitate agitur, ad personam transilitis.

part. passé obstrusus, -a, -um 1) *pris adjectivement*: a) *paralysé, qui ne fonctionne pas*: MIRAC. Viviani 29 p. 271,4: in verborum decursu cum receperunt profluum quem nuperrime -sis vocis organis secum adduxerant mutum.

b) *caché, retiré, secret*: VITA Gang. p. 167,1: a parte -sa corporis. ECBAS. capt. 1180: -so carcere. ERMENR. Sval. 10 p. 161,38: -sa angustia familiariter dissoluta solet... levius portari.

c) *obscur, impénétrable*: CARM. var. III 43,3: -sum celesti lumine sensum / illustra (cf. TRANSL. sang. Dom. in Aug. 1). GERHOH. Antichr. 2,51 p. 300,23: Augustinus ..., quamvis et ipse de re tam -sa non... sententiam de corporali sessione Domini Jesu precipitet.

2) *pris substantivement, au n. pl.: choses secrètes*: CARM. 10 de Tim. 75: nam si -sa queunt retegī prodentibus undis. **obstruncatio, -nis f. v. obruncatio.**

obstruo, -xi, -ctum 3. 1) *obstruer*: A) *fermer un lieu par une construction, par des travaux* (PAPIAS: -ctum, preclusum, oppilatum, clausum, ex ob et struo): 15 1) *en général*: GUILL. S. THEOD. cant. p. 168 n. 135: clauduntur foramina petre et -untur caverne macerie. CASUS Petrish. 3,13,9: ante eam (sc. capellam parvulam) cancelli erant... quos ipse -xit.

2) *pour obstruer un passage*: a) *au propre*: WIDUK. 20 3,53: via arborum robore -itur. BERTHOLD. CONST. annal. a. 1077 p. 300: vadis qualitercumque -ctis. GALL. ANON. chron. 132: Bolezlavus... -ere transitus et vada fluminis Ode... commendavit. ORD. VIT. hist. IX 9 t. III p. 529: omnis locus -ctus erat, ne forte 25 negotiatores ad eos accessissent. ROB. MON. REM. hist. Hier. V 5 p. 794: vias ac semitas -xerat his qui erant in civitate. CARTUL. cath. Amb. I 15 p. 22 (a. 1135): concessit ut si quando... vias et semitas solitas ob munitionem terre sue clauserit atque -xerit. 30 CARTUL. Ursicampi 331 p. 201 (c. a. 1167): violenter ... -xerant fratribus Ursicampi antiquam viam. b) *au figuré*: BERNARD. consid. I 13 p. 408,20: -unt iudicii vias. PETR. RIGA Aurora IV col. 21^D: -itur paradisi, et ignea spatha... ponitur ante fores.

3) *pour combler une ouverture*: ADAM BREM. p. 58,23: sinum maris... molibus saxorum -entes. HERM. AUGIENS. chron. a. 1053 p. 132,27: quidam lacus, quos Julius quondam Caesar quadrato lapide... fertur -xisse. 40 CARTUL. Morbihan 232 p. 188 (a. 1182—1202): statuentes... ut ruptura illa -eretur et sclusa usque ad motam per terram eiusdem Inisani protenderetur. LAMB. ARD. hist. Ghisn. 77 p. 597,18: fluminis aquas objectu molis terre et lapidum in modum exclude... -xit.

4) *pour investir une ville*: GUIBERT. Nov. gesta Franc. IV. VI col. 746^B: subtractis com meatibus cœpit circumcingere, imo -ere omni vigilantia civitatem.

5) *pour couper l'approvisionnement en eau*: ERMENR. ad Grim. I p. 536,28: tam habilis fons... quam sepe 50 machinamentis quorundam... hominum dispendio -itur. RADULF. CADOM. gesta Taner. 96 p. 674: huc accedit quod suburbanos etiam -xerant puteos. RAYM. Pod. 20 p. 293: Sarraceni... -xerant venas fontium.

GUILL. TYR. hist. rer. transm. VIII 4 p. 327: quomodo cives audito nostrorum adventu, lacus dissipaverint, et -xerint fontes.

B) *fermer, obstruer*: 1) *un four*: THEOPH. sched. 2,16: 5 extractis lignis furnum -unt.

2) *la bouche*: BERNARD. grad. humil. 40 p. 47,19: cumque os pugnis -xerit suis, per nares adhuc sternutare auditur.

3) *la lumière*: CARTUL. scrin. Col. A I p. 267,11 (a. 1189—91): neuter tamen eorum alteri lucem -et.

II) *fermer une porte, clore un moyen normal de fermeture*: A) *au propre*: CONCIL. S. Bas. 30 p. 156 (a. 991): Domino tuo regi portas civitatis -xisti. DUDO Norm. I 7 p. 134: -xerunt pagani ostia templi, ne posset ullus elabi. ROTUL. cur. reg. II p. 181: noctu venit ad domum suam et tunc -xit hostia sua cum vi sua super eum et ignem imposuit. GALL. ANON. chron. p. 458,117: castellani... solummodo in armis confidentes propugnacula relevant... -ere portas festinant. CARTUL. capit. Atreb. 29 p. 24 (a. 1161): statuerunt ... iudices quatinus ostium illud *capelle sancti Jacobi* -eretur. ROTUL. scacc. Norm. I p. 27a (a. 1180): in reparandis et -endis ostiis turris Vernolii.

B) *au figuré*: RATHER. conf. col. 418^A: tute tibi ostium -is... penitentie, et pro libitu aperis. PETR. LOMB. sent. I 9,4 p. 70: his... verbis omnis calumniandi versutis hereticis -itur aditus. *spéc., en parlant de l'excommunication*: RATHER. Metr. (rec. A) col. 458^B: se enim et peccatorem ultra omnes diiudicans homines, ecclesie sibi limina -xit.

C) *par métaphore (s'appliquant aux organes des sens)*: 1) *en général*: GUIBERT. Nov. moral. V cap. XIX,10,11 col. 149^D: et "ostium", fenestras scilicet corporis, qua mors subintrat, -it. 2) (*bouche*) *empêcher de parler*: 35 CAPIT. Bened. 3,222: de ore eorum in accusatione vel testimonio -endo. LAUR. CAS. Bened. col. 890^A: -e, queso, nostri misertus iniquorum ora crudelia. CARTUL. Argent. 55 p. 47,13 (a. 1052): visum est nostris fidelibus, quatenus ora hiantia -eremus et pro plena reconciliatione aliquid beneficii eis concederemus. RADULF. TORT. Bened. 16 p. 300: hoc exitu -ctum est os loquentis iniqua. BERNARD. serm. sup. cant. t. II,50 I p. 79: mandando impossibilia, non prevaricatores homines fecit, sed humiles ut omne os -atur, et subditus fiat 45 omnis mundus Deo. CARTUL. cath. Amb. I 51 p. 70 (a. 1172): a predecessore nostro... per gratiam Dei studiose *pacem* elaboratam inexterminabilem conservari cupientes, ut omne os -atur memoriale cyrographum conscribimus. 3) (*oreilles*) *refuser d'entendre*: HILDEB. epist. I,17 col. 188^D: nolite igitur vocationem Dei aures -endo respuere. GUIBERT. Nov. trop. II 17 col. 391^A: et aures ei -unt animorum. GALTER. CASTIL. Alex. II 293: aures /-it his monitis. *noter la redondance*: BERNARD. serm. de temp. 6 p. 472,20: nisi ut adversus

consolationem fidei aurem cordis -at et obduret.

III) *enfermer*: A) *au propre*: ΕΚΚΕΗ. IV pict. Mog. 521: -itur Danihel, quia solverat in nihilum Bel. GUIBERT. Nov. pign. sanct. I 4 col. 626^C: cum Dei filius saxo vilissimo -atur.

B) *retenir, arrêter*: 1) *sens physique*: CARTUL. archiep. Magd. 412 (a. 1152—85): ad -cndum aque superhabundantis impetum aggerem terre qui dik vulgo dicitur. 2) *sens moral*: THANGM. Bernw. 48: hac responsione -itur machinatio episcopi. CARTUL. S. Nicol. Prat. 21 p. 55 (a. 1104): ad -endam vero et refutandam... malignantium... improbitatem. PETR. CELL. epist. 154 col. 597^A: calamus... noster... terrenorum sollicitudine assidua -ctus et obstrictus, rauce sonat.

C) *cacher* (PAPIAS: -ere, abscondere): 1) *concret*: UFFING. Ida 1,11: aliter eam *camistiam* occultare nescia sub propria -it veste. 2) *abstrait*: HELM. prol. p. 2,5: quorum gloria non erit -enda silentio.

obstruse [obstrudo 3.] *adv. selon le sens caché*: JOH. SCOT. ier. Dion. 13,3 col. 239^C: potest tamen plus expresse, quamvis -ius, interpretari.

obstupefacio, -feci, -factum 3. *employé au part. passé obstupefactus*, -a, -um *forme* opstupefactus: VITA Wulfr. p. 670,11. HROTSV. Mar. 804. *frappé de stupeur*: 1) *sous l'effet de l'admiration*: RIMB. Ansc. 20 p. 45: tanto -facta miraculo. THIETM. 3,3: verbis -facta talibus. PETR. DAMIAN. Romuald. p. 89,15: omnes igitur tanto -facti miraculo letas ad celum voces tollunt. 2) *sous l'effet de la crainte*: HROTSV. Mar. 804 p. 27: cuncti presentes -facti / in terram proni consternuntur tremefacti. WIDUK. 3,46: ut socios viderunt terga vertere, -facti nostrisque intermixti extinguuntur. GESTA Franc. expugn. Hier. 53 p. 529: pars quedam nostri exercitus, partim strepitu, partim pulvere -facta ... interfecta est.

obstupefio 3. 1) *devenir insensible*: HENR. ARIST. transl. Plat. Meno p. 20,17: tu michi videris nunc me talem secundum quid fecisse -fieri et narcissare.

2) *s'étonner*: HILDEB. ord. mundi col. 1230^C: cum propius veniunt *Assyrii* plus ac plus -fiunt, / utque nove stelle radium mirando puelle.

obstupeo 2. *forme* opstupco: SERLO WILT. 28,2 p. 105. 1) *s'étonner, être dans la stupeur*: ABELARD. dialect. p. 496,19: sunt tamen nonnulli qui ad nomen conversionis hypotheticarum obstrepant et vehementer -ant eo quod de earum conversionibus Boethium tractare non viderint. SERLO WILT. 28,2 p. 105: tres cerno puellas; / -o studioque meo res addo novellas. GIRALD. topogr. II 38 p. 124: hec equidem quanto frequentius et diligentius intueor, semper quasi novis -o, semper magis ac magis admiranda conspicio.

2) *se demander avec étonnement*: MATTH. VINDOC. Milo 95 p. 171: -t unde tenor fidei deflectat habenas.

obstupendus, -a, -um *étonnant, stupéfiant*: PS. ADAL-

BOLD. Walb. p. 550^C: cunctis -a detinebatur abstinencia. COD. Udalr. 61 ex.: -a abusione novitatis suc. EPIST. Mog. 56 p. 407,5: illud quoque valde -um est, quod discretio vestra in hac parte dormitat. HERIB. BOS. mel. III col. 1377^A: unitatem... quam iam novam a seculis inauditam et incognitam, imo omnium seculorum seculis reverentissime admirandam et -am... instauravit. GIRALD. topogr. I 15 p. 49: illa quidem, quoniam a Domino nature tantum semel, ideo semper -a processit.

5 **obstupescibilis**, -e [obstupesco 3.] *stupéfiant, étonnant*: HERIB. BOS. mel. III col. 1378^B: quod est pre nimia admiratione -e et pre dignatione incomprehensibili amplexabile, sic est Verbum in carne. *pris substantivement: chose stupéfiante*: HERIB. BOS. mel. III col. 1382^A: tu igitur, homo, audi et attende pre nimie dignationis admirationem -ia de hoc executionis modo propter te ut ad unitatem revertaris.

obstupesco, -ui 3. *formes*: obtupesco: BENED. ANIAN. munim. fid. 13 p.44,5. VITA Girard. Andegav. II 17 p. 498^B. STEPH. TORNAC. epist. 295 p. 369. ARNALD. BONEVALL. euch. III p. 55,34. opstupesco: GESTA Godefr. Trev. 4 p. 202,23. *pft.* obstipui: VITA Martin. Turon. 18,54 p. 28. obstipuere: FRITHEG. Wilfr. 1180.

25 1) *intrans.*: A) *être paralysé, être engourdi*: 1) *sens physique*: a) *sous l'effet d'une maladie*: GREG. CAT. chron. Farf. p. 134,7: ipsa nocte percussus est et unum totius lateris corporis -escens in eo, donec advixit, periit. DECRET. Frison. A 8 p. 53,15: pro oculo qui remansit, vel qui clausus est, vel cilium -uit, et oculum claudere nequit. GUIBERT. Nov. gesta Franc. III 5 col. 725^B: -uere manus. NITZO Frid. 14 p. 507,28: dextrum perdiderat brachium... -uerat enim complicatum ac retortum. *spéc.*: *perdre sa sensibilité*: BERNARD. consid.

30 I 1 p. 394,10: si doles, condoleo; si non, doleo tamen... sciens longius a salute absistere membrum quod -uit et egrum sese non sentientem periculosius laborare. GUILL. TYR. hist. rer. transm. XXI 1 p. 1005: comperi brachium eius dextrum manumque eandem, pro parte dimidia, -uisse, ita ut penitus vellicationes aut etiam morsus non sentiret. *par métaphore*: AELR. Jesu duod. II 12,2 p. 72: panis est angelorum quorum palatum ad gustum uve acerbe non -uit. b) *sous l'effet de la crainte*:

45 HIST. Hier. II 5 p. 554: -uerant adeo pre formidine et pene dirigerant ut... nudas cervices ferientibus obiectarent. c) *être insensible (aux passions de la chair)*: BERNARD. serm. sup. cant. II 52 p. 92: ut non sentiam vite luxuriantis mortifera blandimenta, ut -escam ad sensus libidinis. HENR. ARIST. transl. Plat. Phedo 19,22, 68a: circa concupiscentias non -cercere. 2) *au moral*: HENR. ARIST. transl. Plat. Meno p. 20,18: ego et anima et ore -esco et non habeo quid respondeam tibi. *spéc., en parlant de la vie spirituelle*: VITA Hildulfi I 2: dum enim multi talium controversiis forensibus,

alii ludis multiplicibus, aliqui... in investigandis secularium modis disciplinarum intenti -escant.

B) *diminuer d'intensité*: GEZO corp. Christi col. 376^B: si contuentibus solis claritatem virtus intenti luminis -escit. GERARD. MORES. delib. p. 136: -escere... solem et erubescere lunam.

C) *être stupéfait, se troubler sous l'effet d'une émotion*:

1) *être frappé d'effroi*: GERARD. MORES. delib. p. 171: propter immensitatem vero damnationis... -escant.

THEOB. VERN. Gumm. 334 p. 174: -uit cernens vicina pericula mortis. 2) *être atterré*: THIETM. 1,25: cum... pareret infantem in pedibus digitos habentem retortos, -uit. DUDO Norm. IV 122 p. 285: que audientes Daci -uerunt, imoque... dixerunt: 'Heu nobis omnium bonorum ignaris'.

3) *être frappé de stupeur admirative*: a) *absol.*: WETT. Gall. 5: quorum auditor prefatus presbyter -uit, umectans vultum lacrimis. STEPH. LICIAE. Steph. Mur. 68, 602 p. 155: illa, statim erubescens et -escens ante ipsum sese prostravit.

b) *l'objet de la stupeur étant exprimé par ad et l'accus.*: STEPH. TORNAC. epist. 295 p. 369 (a. 1198): ad tantam munificenciam vestram obtupescit alta consideratio nostra.

c) *par l'abl.*: WALAHFR. imag. Tetr. 149: -ui, fateor, gemmis auroque deorum. RUD. FULD. Leob. 12: plebs omnis -uit miraculo.

d) *par in et l'abl.*: RADULF. TORT. Bened. 44 p. 351: -entes... in tanto miraculo. ARNALD. BONEVALL. euch. III p. 55,34: ut... in earum consideratione rationis tue subtilitas obtupescat.

e) *par pre et l'abl.*: ADELM. LEOD. epist. ad Bereng. p. 477,51: -ui pre gaudio. 4) *(sens affaibli) s'étonner*: a) *avec de et l'abl.*: PS. ADALBOLD. Walb. p. 550^C: cumque... de huiusmodi inaudita unquam causa nimis -escerent.

b) *avec in et l'abl.*: CHRON. Salern. 107 p. 524,52: -escimus in his que serenitas tua prosequitur. PETR. CANTOR verb. abbrev. col. 182^B: mirantibus autem et -escantibus discipulis in verbis eius.

c) *avec super et l'abl.*: ANAST. chron. p. 161,20: Romani usque ad Barbarorum vallum venerunt ita ut Baram super hoc -esceret. GESTA Godefr. Trev. 4 p. 202,23: me super hoc opstupescente et pro rei novitate fidem adhibere nolente.

d) *suivi d'une prop. explicative introduite par quod*: AIMOIN. FLOR. mirac. Bened. I 9 p. 111: primum quidem satis -escendum quod basilica Sancti Petri... casuali conflagrante incendio... illesa resedit. HIST. de via Hier. 111 p. 217: primo quidem -ui quod solus sine cohorte armatus huc ascendisti.

e) *suivi d'une prop. explicative introduite par cum*: PETR. DAMIAN. Romuald. p. 55,11: quis enim non -esceret... cum vidisset prius homines sericis, immo deauratis vestibus indutos... nunc eos cerneret uno birro contentos.

f) *suivi d'une prop. infinitive*: SEQ. ined. 10,1a p. 21: -escat natura / frustrari sua iura / in partu virginis.

D) *éprouver un agacement (en parlant des dents)*: ATTO VERC. epist. XI col. 121^C: ut ait Dominus per

prophetam... «Patres comederunt uvas acerbis et dentes filiorum -escunt» (= Jer. XXXI 29 et Ezech. XVIII 2). cf. PETR. DAMIAN. serm. 29 col. 660^D: vinum de quo dentes bibentium -escunt. THEOD. THEOL. Contr.

4 p. 217b, 15: calicem ire Dei universo propinavit orbi, cuius amarissimo sapore... dentes filiorum -escere habent. PETR. COMESTOR serm. 19 col. 1773^D: qui comedit uvam acerbam, dentes eius -escunt et frangere non potest panem.

II) *trans.*: A) *diminuer, refréner*: VINC. KADL. chron. p. 83: tanta vero Boleslai... fama percubuit ut omnes illius animositatem hostes -escerent.

B) *regarder avec admiration ou étonnement*: HROTSV. Sap. III 2 p. 183: uniuscuiusque pulchritudinem -esco sed et honestatem habitus satis admirari nequeo.

GIRALD. topogr. I 15 p. 49: eclipsim vero solis, quia raro accidit, totus orbis -escit. VITA Girard. Andegav. II 17 p. 498^B: quis tanta non obtupescat miracula.

C) *provoquer un agacement (aux dents)*: VINC. KADL. chron. p. 148: nec enim equum est paterne acerbitem uve gingivas filiorum -escere.

obstupescendus, -a, -um *étonnant*: GOSC. CANT. transl. Aug. 1 col. 29^B: prodigium nostroque seculo tam -um quam insuetum.

obstupidus, -a, -um (*ici forme obstipida*) *stupéfait, troublé*: GLOSS. cod. Cas. 401 p. 470,51: obstipida, amens vel mente turbata.

obstupo 1. v. *obstippo*.

obstuppo 1. [ob et stuppa] *forme obstupo*: CARTA a. 1192 (MONAST. Angl. V p. 525 n° IV). *fermer, boucher*: VITA Henr. IV 1 p. 10,22: cum minister mense contra foetentem nares in rugam contraheret aut -aret. CARTUL. Rames. I 166 (a. 1192): placitum fuit... quod omnes lade quas monachi de Saltreia fecerant in illo marisco -abuntur, excepta illa magna lada... que remanebit aperta.

obsum, obfui ou offui, obesse I) *être présent*: A) *avoir lieu, exister (en parlant d'une chose)*: POETA SAXO 3,174: assiduus quoniam nimis offuit imber et naturalis terram dissolverat humor. EADM. Wilfr. I 26 p. 187: ne in ipsa gestione negotii tua virtus decidat, que -sunt gnarus preordina. GIRALD. itin. Kambr. I 3 p. 45: hinc vero voracitas -est, ventris ingluvies et intemperantia.

B) *être dans un endroit précis (en parlant de pers.)*: CARTUL. scrin. Col. A II p. 17 (a. 1170—1183): si Henricus non sit, quod proprietatis eius sit, si domina non est, quod Henricus habeat quod dicitur livzut, et si non possint -esse, quod singulatis manibus vertere possint quo velint.

II) *être devant*: ORD. VIT. hist. IX 9 t. III p. 531: -erat fugientibus pons angustus, fluiviusque rapidus et profundus. ANSELM. Mog. Adalb. 227: nil oculis... nichil obfuit ori, ut patuit, nichil hic tribuit natura pudori.

III) *gêner* (GLOSS. cod. Cas. 401 p. 468,6: nihil obfuit,

nihil impedivit. PAPIAS: -sit, impediatur): A) *sens concret.*: être un obstacle: ADREVALD. transl. Bened. 8 p. 8: nam Omnipotentis potentia tenebrarum densitate ita eos occuluit, ut sibi quidem nil -esset. GUILL. TYR. hist. rer. transm. XVI 25 p. 748: nostris autem -erant locorum angustie. VITA Petri Abrinc. 2 p. 490: in celesti namque gloria nihil abest, nihil -est.

B) *sens abstrait*: 1) être un obstacle à, empêcher: SUGER. Ludov. VI 7 p. 23: hoc unum mutue congressioni -erat.

2) *nuire, porter préjudice à* (PAPIAS: -sum, -es, -est, malo est, ledit. -esse nocere est. UGUTIO s.v. sum: -futurus... id est nociturus): a) *matériellement*: CARTUL. Andegav. III 399 p. 244 (a. 1142): querimonia... pro molendinis scilicet de Curia Hamonis qui dicebantur -esse terre vestre. b) *morale*: WALAHFR. imag. Tetr. 11: felici numquam offuit ulli adversis firmare animum. CAND. FULD. Eigil. I 23 p. 232: dum Petro... nihil -esse dinoscitur culpa trine negationis. WIPO gesta 1 p. 11: si fraterno odio, quo imperatori -erat, non obscuraretur. HUGO S. VICT. quest. ined. 36 p. 43: non -fuerunt illis natales ancillarum, sed prevaluit semen paternum. EPIST. Wibald. 93 (a. 1148): multumque tam vobis quam ecclesie vestre offuturum si cito non redieritis, affirmat. *dans les expressions*: non -est: GODESC. SAX. opusc. gramm. II p. 451,11: non -est, immo decentissimum est. -esse in damnum: CARTUL. Saviniac. I,1 prol. (s.d.): provida sollicitudine previdens ne ipsa vetustas venture generationi atque ecclesie sue -esset in damnum. *opposé à prosum*: RATHER. epist. (NA 4 p. 179): profore plurimis, -fore nulli. ADALBOLD. Henr. II p. 683,20: et male gesta sepe prosunt ad correctionem et bene gesta frequenter -sunt. Ivo epist. I p. 20 (a. 1091): quod et salutis multorum proderit et proposito tue sanctitatis non -erit. SUMMA Trec. p. 42,15: quemadmodum enim absentia tibi -esse non debet, eodem modo nec prodesse. *opposé à proficio*: HROTSV. Agn. 408 p. 104: quod non speravit, agendo / illi profecit, cui gratis -esse cupivit.

IV) *s'opposer à, être hostile à* (PAPIAS: -esse... contrarium esse. UGUTIO s.v. sum: et dicitur -sum tibi id est sum contra te): TRANSL. Dion. Ratisb. p. 360a,5: Gallorum proceres secretius virum conveniunt, et ut se apud imperatorem, qui multitudini -esse non possent, orant, excuset. COD. Sil. (M) I p. 74 (a. 1150): ac sic frequenter illic concurrunt, et non illis -sunt nec ledunt. GUILL. TYR. hist. rer. transm. XI 10 p. 468: restabant... quatuor rebelles civitates... que nostrorum novelle plantationi multum -erant ad obtinendum incrementum.

obsumo 3. [ob et sumo] *se consumer*: GUILL. MALM. gesta pont. III 115 p. 250: toto corpore in pulverem -pto, stola sacerdotalis, qua fuerat amictus, corruptele... dampnum non sentiat.

obsuo, -ui, -utum 3. *forme part. passé obsitus*: HIST. Mont. Pannon. I p. 591 (c. 1093). 1) *coudre tout autour*

(UGUTIO s.v. suo: -o, undique vel contra suere): HIST. Mont. Pannon. I p. 591 (c. 1093): pallia vero altarium ac cortine palliis parate LIII, ex his cortinis due marginibus -site.

2) *envelopper dans*: HERB. BOS. Thom. VI col. 1285^A: cilicium in humero, cilicium in brachio, cilicium in dorso, cilicium in tibiis, viri toto corpore cilicinis quasi -to.

3) *voiler, aveugler*: NIVARD. Ysengr. 5,394: patrué, non clare video, fumosa culina / -it et calidus lumina nostra vapor.

obsurbeo 2. v. *obsorbeo*

obsurdesco, -ui 3. *forme obsordesco*: EPIST. Worm. I 30 p. 56,10. 1) *devenir sourd*: a) *au propre*: BERNARD. serm. de temp. 4 p. 193,16: oculi nihil videbunt, -escent aures. GALAND. REGN. prov. 39 p. 55: minoris periculi est execerari quam -escere. b) *par métaphore*: GALTER. CASTIL. Alex. II 314: rivulus... / garrulus et strepitu facit -escere montes.

2) *refuser d'écouter, faire la sourde oreille*: a) *par vertu*: HILDEB. epist. I 6 col. 152^B: adversus tam pestilentes cantus si sapis, -escas. PETR. VENER. epist. col. 273^C: auris illa cuncta simul et integre audiens, quando hec vicissim conferebantur -uerat. b) *péj., avec idée de contestation*: RADBERT. epitaph. Arsen. p. 32: si quis vestrum mihi de cornu quippiam opposuit, tubam audiat veritatis, quia, quamvis -escant invidi, Arsenius iste verus Christi adletha fuit. FULB. epist. col. 213^C: si te canones scire constat et tamen impudenter -escere et contraire contendis. PETR. DAMIAN. serm. 47 col. 763^C: ne aures tue -escerent ad clamorem pauperis. RUP. TUIT. off. 5,5 col. 127^A: qui Domino predicante -uerant. VINC. KADL. chron. p. 164: ad vocem sapienter incantantis aspis -escit.

3) *s'affaiblir*: a) *sens concret: cesser de résonner*: EPIST. Worm. I 30 p. 56,10: mute *campane* -sordescunt. b) *sens figuré: diminuer*: GUIBERT. Nov. trop. V orat. Jer. 15 col. 486^B: 'Gaudium cordis nostri' deficit, cum testimonium conscientie, quod est gloria nostra... in nobis -escit.

obtabilis, -e v. *optabilis*.

obtalma, -e f. v. *ophthalmia*.

obtalmicus, -a, -um v. *ophthalmicus*.

obtalumus v. *ophthalmus*.

obtans, -tis [pour obtans ?] *dépendance?*: CARTUL. Albeld. 31 p. 79 (a. 1032): agros cum earum pascuis et fontibus et cum -tibus vel adiacentiis suis.

obtarium, -i n. v. *oterum*.

obtarmico 1. v. *obtarunto*.

obtarmicum, -i n. [ptarmicum, du gr. *παρμικός*] *sternutatoire*: COLL. Salern. II p. 98: -a etiam fiant cotidie de castoreo vel elleboro albo et castoreo, distemperatum cum arundine naribus infunde. ib. p. 114: -um de quartum in quartum diem fac de elleboro albo, pipere. v. *ptarmicum*.

obtarmicus, -a, -um *v. ophthalmicus*.

obtarunto 1. *erreur pour obtarmico: éternuer (cf. obtarmicum)*: COLL. Salern. V p. 301: talis succus vel pulvis de tali succo naribus inmissus facit hominem -are et sternutare.

obtativus, -a, -um *v. optativus*.

obtatus *v. optatus*.

obtego, -xi, -ctum 3. 1) *couvrir, recouvrir*: a) *en parlant d'une chose qui se trouve placée sur une autre et la recouvre*: CAND. FULD. Egid. II 27: iacet -ctus tumulo. VITA Rup. 6 p. 160: omnia dilapsa et silvis fuerant -cta. RATHER. Metr. col. 469^A: si eos non -git tellus sed mausolei venustat ornatus. ADAM BREM. 3,26 p. 169,8: silvam que montis verticem -xit. MON. Polon. hist. II p. 107 (Herbord): clipeus... auri laminis -ctus. b) *en parlant de quelqu'un qui place une chose sur une autre pour la recouvrir*: LAMB. ARD. hist. Ghisn. 117 p. 618,31: de capite beati Audomari... dentem... quem in auro purissimo et lapidibus preciosis -xit. c) *(par extension) parcourir en tous sens, en parlant d'une exploration totale du terrain*: GUILL. TYR. hist. rer. transm. XXI 21 p. 1040: processerant quippe excursores usque ad locum... et -xerant pene universam superficiem terre eorum preambuli.

2) *voiler, cacher, dissimuler à la vue*: a) *au propre*: HROTSV. gesta 556 p. 220: nox... -git rursus nebulo terram tenebroso. PETR. DAMIAN. serm. 64 col. 872^B: splendorem sui vultus -xit, ne ab illa plebe conspiceretur. GESTA Franc. expugn. Hier. 52 p. 529: copiosa multitudo in tantum eos -xit ut vix alius alium pulvere obducto cognoscere posset. SUGER. consecr. Dion. 3 p. 220: cum imbrium refusione turbatum acra tenebrosa -xisset opacitas. DOM. GUNDISS. transl. Avicen. an. III p. 102a: corpus quod non solet -gere... quod vocatur translucens. b) *au figuré*: ANSCAR. pigm. p. 46: exoramus ut nobis in caligine mundi huius -ctis illuminare digneris. DUDO Norm. IV 73 p. 230: demonstrans -ctum diu nefarie captionis secretum. PETR. DAMIAN. Romuald. p. 63,14: ut tanti reatus crimen -gerent (cf. MON. Polon. hist. I p. 330 [XI s.]). CARM. Bur. B 124,2,1: dulcis mos -gitur / a doli diluvio. SIGEBOTO Paulin. 16 p. 917,45: ubi... reliquum vite spatium... divino servitio manciparet et excessum mundane levitatis -geret.

obtellium, -i *n.* [pour bdellium] *bdellium (suc produit par diverses espèces du genre balsamée)*: ANTIDOT. Glasg. p. 132: colofonia lib. I—VIII, -u —III, oppoponacis —III.

obtemperantia, -e *f.* *forme obtemperantia*: JONAS AUREL. Hubert. 29 p. 817^C. *obéissance*: SMAR. reg. Bened. prol. col. 693^A: obedientia dicitur... -a, eo quod obtemperat imperanti. REGINALD. COLOD. Cuthb. 28 p. 63: Cuthberti misericordiam... maris natatilia ex mansuetudinis -a obsecundando commendant.

obtemperatio, -nis *f.* *action d'obéir, accomplissement (d'un ordre)*: HETTI epist. 2: sciscitabitur de -ne sui Dominus mandati.

obtemperator, -is *m.* [obtempero 1.] *celui qui obéit, celui qui se soumet*: 1) *avec le gén.*: ADREVALD. transl. Bened. 7 p. 7: preceptorum senis haud segnis -r exstitit. ROB. WALC. Foran. (MGH, Script. XIV p. 512,49): -es... apostolice iussionis gestientes existere, ad monasterium superius nominatum una pervenere. 2) *avec le dat.*: VITA Egid. II 24 p. 111,17: satagens -r dominicis iussibus effici.

obtemperantia, -e *f.* *v. obtemperantia*.

obtempero 1. *forme obtempero*: EINH. epist. p. 142,15. DIPL. Ludov. Inf. 16 p. 120,12 (a. 902). THIETM. 1,17. GERBERT. epist. 25 p. 48,1. BERNARD. serm. de temp. 2 p. 229,20 etc.

1) *obéir, obtempérer, se plier*: A) *absol.*: CAND. FULD. Egid. I 9 p. 227: quid minoribus -aturis imperare oporteat, obediendo non didicit. ALAN. INS. serm. p. 246: in civitate alii sunt imperantes, ut sapientiores, alii operantes, ut milites qui custodie civitatis sunt deputati, alii -antes, ut plebei. id. planct. nat. p. 453: in hac ergo republica Deus est imperans, angelus operans, homo -ans. Deus hominem imperando creat, angelus operando procreat, homo -ando se recreat. HENR. ARIST. transl. Plat. Phedo p. 8,10: ianitor, qui solitus est -are. *noter le sens juridique: obtempérer à une sommation péremptoire ou à une condamnation*: STEPH. TORNAC. summa, causa II q. 6 p. 180: '-are', venire ad iudicium tribus edictis solemniter vocatis, vel uno peremptorio pro omnibus. CARTUL. S. Michael. Mos. 135 p. 400 (a. 1194): si nec infra VIII° alios dies... restituerit, tunc decanus... beneficia non -antis insaisiet.

B) *avec le dat.*: 1) *obéir à quelqu'un*: EIGIL. Sturm. 17: abbatem... qui sibi per omnia -aret. DUDO Norm. II 6 p. 147: tibi aves diversarum specierum -abunt. 2) *obéir à un ordre*: ACTA duc. Norm. 34 p. 128 (a. 1025): tantis divine pietatis monitis non solum corporis sed etiam cordis aures, ut -emus, accomodare oportet. GUILL. PICTAV. gesta 19 p. 42: iussis -are. GUIBERT. Nov. moral. I 28 col. 57^C: nostre ditioni -are. NICOL. CLAR. epist. 34 col. 1625^A: legibus -are. PETR. CELL. epist. 4 col. 408^C: quod... -averit preceptis curie Romane et summorum pontificum. ALAN. INS. planct. nat. p. 469: imperantis... imperio ego -ans. *spéc. dans l'expression calcaribus non -are: refuser d'avancer (en parlant d'une monture)*: HENR. HUNT. capt. Antioch. 3 p. 375: equi namque eorum, insolitum non ferentes clamorem... calcaribus non -ant. 3) *se laisser dominer par une passion*: CORP. consuet. monast. I p. 443 (a. 816): in -ando gule inlecebris. BERNARD. serm. de temp. 2 p. 229,20: cum -aremus desideriiis secularibus. GUILL. MALM. gesta reg. V 412 t. II p. 488: non -ans libidini ut famulus. 4) *(milit.) se soumettre, faire red-*

dition: REGINO chron. a. 887 p. 127,10: eo quod incole illarum regionum sibi -are nollent. THIETM. 1,17: Northmannos et Danos armis sibi -antes fecit.

C) *avec l'abl.*: PASS. Kil. I 3: statim sacre ammonitione beati viri -antes. *spéc.*: être du parti de: GESTA Steph. p. 103 (a. 1143): fuit eo in tempore ex his qui rege -abant G. de Magnavilla.

D) *avec l'accus.*: *observer une règle*: VITA Ermin. 3 p. 463,17: fecit... -are regulam.

II) *aider*: A) *prêter une oreille favorable, acquiescer (à une prière ou une requête)*: DIPL. Ludov. Inf. 36 p. 152,25 (a. 904): cuius petitioni libenter -antes. CARTUL. S. Cruc. Aurel. 62 p. 121 (a. 978): complacuit -andum petitis domni Arnulfi. CARTUL. Ruscinon. priv. p. 62 (a. 1178): cuius precibus -antes. THEOB. VERN. Gumm. prol. p. 165: amico enim roganti -avi. GUILL. TYR. hist. rer. transm. V 13 p. 215: suis grato assensu -aturos desiderii.

B) *venir en aide à, soutenir*: GEZO corp. Christi 9 col. 385^B: imbecillitati nostre potius -ans quam de his in quibus erat ipse deficiens.

III) *soumettre, convertir*: NADDA Cyr. I 14,8: corda rebellium non minus miraculis quam predicationibus -abat.

IV) (*pour tempero*) *arroser, détremper*: PASS. Mauric. 152: ut cum rorifluus celo dilabatur ymber / dulcibus ac terram madidans -at undis.

forme réfléchie: 1) *se conformer à*: COD. Ar. 94 p. 129,27 (a. 1009): eos qui se eisdem dogmatibus salubriter -arent.

2) (*jur.*) *donner satisfaction (à la suite d'une plainte en justice)*: RIGORD. 7 p. 16: promittens quod... omnibus ecclesiis et clericis Deo servientibus plenissime satisfaceret et de cetero se ab huiusmodi -aret.

obtemperanter adv. avec obéissance, docilement: HROTSV. Abr. 7,13 p. 158: in nullo unquam tuis votis renitor, / sed, que iubes, -r amplector. MEGINH. FULD. ? Ferr. 1: creatura Deum sentiens eius -r obedit imperio. RUP. TUIT. Joh. 13 col. 789^A: ut regem Judeorum non solum -r, verum etiam gaudenter interficerent milites Romani. HIST. fund. eccl. Niniv. p. 553,45: cuius verbis... -r auscultans.

obtemptus, -us m. v. 1. obtentus.

obtendo 3. I) *présenter, tenir devant*: A) *en général*: GIRALD. expugn. I 20 p. 260: sacram vulneribus coronam -it.

B) *tendre (un voile dans l'intention de cacher)*: 1) *au propre*: VITA Cuneg. A 9 p. 824a,34: aurea feretro -enda proferuntur velamina. 2) *par métaphore*: RATHER. prel. col. 272^A: excusationis sibi -ere valeant velum.

C) *opposer un obstacle*: 1) *au propre*: HUGO FLAV. chron. II p. 438,53: donnus papa... porrigat et -at contra obloquentes et subsannantes... clipeum defensionis. 2) *par métaphore*: GUIBERT. NOV. trop. V 3,44

col. 474^A: nubes ei opponitur, cum obstaculum inter nos et Deum prave nostre intentionis -itur. 3) *au figuré*: RIMB. Ansc. 38 p. 73: ne ulla fraus in futurum pro eadem re -eretur.

II) *présenter, remettre*: FUND. Mur. 23 p. 71,6: semen enim, quod seminat et metit, et fenum quod secatur, sepe debet -ere.

III) *au figuré: alléguer*: A) *présenter des arguments*: EPIST. var. II 18 p. 325,18: quid digne nostra ex parte possumus -ere contra... sapientiam vestram. EPIST. Hann. 103: quodsi -unt 'Quecunque ligaveris, erunt ligata' non est ligare passim vaganterque ligare.

B) *présenter des paroles d'excuses ou de discolpation*: PETR. DAMIAN. serm. 32 col. 679^A: multa huiusmodi excusationis verba beatus martyr potuisset -ere, si indomita cervice mentis iugum voluisset obedientie detrectare. BRUNO MAGD. bell. 65 p. 57,18: apostolico supplices confessionis litteras dirigunt et se reos ei agnoscunt, sed expurgationem necessitatis -unt. TRAD. Fris. 1482 (ante 1100?): nec ego neque aliquis de concolonis meis... debemus vel poterimus ocasionem -ere, quin solvamus debitum servitium pro iure alpium. PAUL. BERNR. Herl. 30: utraque enim -it qualemcunque caussam, quare preire deberet sociam.

IV) *exposer, expliquer*: HONOR. AUG. an. 8: in hac civitate Hyginus per astrolabium incrementa ac decrementa lune, anfractus solis, planetarum cursus ac recursus -it, spheram evolvit. HUGO RÔTOMAG. hex. I 6 p. 239: Deus non semper creat, igitur non creavit. Nosse debes, qui sic -is quod quicquid de Deo.

V) *préparer, fomenter*: GERARD. MORES. delib. p. 289: civile enim et intestinum non cessat bellum, immo mutuum -it conflictum.

obtentus, -us m. v. 2. obtentus.

obtenebrasco 3. [obtenebro 1.] *se trouver dans l'obscurité*: 1) *au propre*: GUIBERT. NOV. moral. II,III 8 col. 73^D: 'date nobis de oleo vestro, quia lampades nostre exstinguntur'..., id est quia ex nostro opere -imus.

2) *au figuré*: GUIBERT. NOV. moral. I 8 col. 43^A: -it animus ex vitio terrene molis. v. *obtenebresco.*

obtenebratio, -nis f. [obtenebro 1.] 1) *obscurité, ténèbres*: ROB. MON. REM. hist. Hier. VIII 7 p. 848: cessavit... illa fervens persecutio quia ultra protendi abnuebat vesperi -o. HILDEGARD. epist. I 82 col. 304^B: sol effulsit et -nem illam scidit. ALAN. INS. summa predic. col. 197^A: sicut varie sunt species noctis, ita diverse sunt species -nis.

2) *obscurcissement*: a) *d'une source de lumière*: RUP. TUIT. Spir. IV 8 col. 1677^B: solis -o. b) *de la vue*: ALAN. INS. dist. col. 726^A: caligo... dicitur -o visus. MAURUS urin. III p. 411: cuius hec sunt signa: -o spiritus visibilis ante oculos.

3) *au figuré: manque de compréhension*: CERBAN.

transl. Max. III 70: cuius finis est sive ipsius scientie paulatim -o aut... mentis ad materialia conversio.

obtenebresco 3. 1) *au propre*: a) *s'obscurcir, devenir sombre*: GERV. DOROB. chron. p. 478: orta est interim cahos et caligo tenebrarum insolita ut diem licet advesperascentem -ere faceret in noctem. b) *s'obscurcir, se troubler (en parlant de la vue)*: GLOSS. medic. p. 76,21: oculi eorum -unt. CONCIL. S. Bas. 12 p. 122: -ant oculi vestri, qui concupiverunt.

2) *au figuré: être obscur, être inintelligible*: SMAR. coll. ad Matth. 8,24 col. 99^D: fidei splendor -it. PETR. VENER. Iud. col. 519^D: Scripturarum sacrarum claritas splendet, ut que alios illuminant, vobis lucere non possint, que aliis fulgent, vobis -ant. v. *obtenebrasco*.

obtenebro 1. *forme obtenero*: RATHER. conf. col. 432^A.

1) *couvrir de ténèbres, rendre sombre*: a) *en général*: VITA Meginr. 7: ut nec ipsam lucem diei, isdem tenebrarum ministris -antibus, cernere posset. LAMB. HERSF. annal. a. 1075 p. 218,21: cum repente conspicantur caelum pulvere -atum. GALTER. CASTIL. Alex. IV 302: iam fessus emenso Cynthius orbe / -ans faciem. CASUS Petrish. 6,11: -avit nostrum rectorium quia due fenestre erant super principalem mensam, quas obstruxerat. VITAL. BLES. Geta 54 p. 36: preradiat stellis -atque diem. ITIN. Ricardi I 31 p. 73: sagittarum imbribus -ato aere irruentibus.

b) *au passif: s'obscurcir*: RADULF. NIGER p. 165: -atus est dies hora sexta. ROB. MON. REM. hist. Hier. VII 14 p. 833: aether obnubilatur et, quasi crepusculum fieret, -atur.

c) *spéc.: plonger dans l'obscurité (au physique et au moral)*: JOH. SARISB. poligr. VIII 25 t. II p. 419,27: secundum interdictum veracis Dei -atus est homo et in esuriam prostratus.

d) *par métaphore*: SIGEH. Maxim. 14 (12): ut... diu nimis -ata religiose conversationis claritas vite nostre tandem splendidius reluxisset. HIST. mon. Volte 6: aliis tenebris infidelitatis -atus. CARTUL. Conch. 57 p. 56 (a. 1060—65): -amur prioris mortis caligine. CARTUL. archiep. Magd. 367 (a. 1180): ne factum nostrum... aliqua nebula oblivionis valeat -are.

e) *au moral, en parlant du péché*: RATHER. Metr. (rec. A) col. 469^A: caecumine forsan criminum ita licet -atus suorum.

f) *au sens intellectuel, en parlant des ténèbres de l'esprit*: ANAST. chron. p. 188,29: Persas -avit radius solis quem adorabant ut deum. id. pass. Cyr. et Joh. col. 709^A: -antes mentem ipsius. PETR. LOMB. sent. IV 18,8 p. 865: unde intellectus obtunditur et totus homo interior -atur et ita quasi caligine quadam mens obvolvitur. GERARD. CREM. transl. Isaac Israeli defin. p. 315: propter hoc -atur (facta est remocior a splendore intelligencie propter multitudinem umbre et tenebrarum suarum).

2) *en parlant de la vue: aveugler, empêcher de voir*: VITA Find. p. 505,28: cum... lacrimas... fudisset..., obtutibus paulisper -atis, vocem audivit. GILO hist. Hier. V 45: -ant oculos lapsi de vertice conii.

5 *part. prés. obtenebrans, -tis: obscur, qui couvre de ténèbres*: HENR. AUG. planct. 30: -ante chao stetit hec informis origo. HUGO FLAV. chron. 2 p. 496,11: nocte -ante.

10 *part. passé pris substantivement obtenebratum, -i n.: chose obscure*: ADEMAR. CABANN. vers. p. 325: -ata fugas, palponibus ac via constas / fulgida lucis amas, -ata fugas.

obteneo 2. v. *obtineo*.

obtenero 1. v. *obtinebro*.

15 **obtentio, -nis f.** *confirmation d'une possession et restitution de celle-ci*: CARTUL. S. Florent. Pictav. 40 p. 57 (a. 1107): cum eadem nostre ecclesie -ne quam prius habueramus, a curia redeuntes. CARTUL. Argent. I 111 p. 92,7 (a. 1161): Cunradus... domum suam... consensu et manu Waltheri causidici, cuius fidelitati et tuitioni omnia que habuerat, gratia -nis ipsi tradiderat... ecclesia contulit.

25 **obtentor, -is m.** [obtineo 2.] *celui qui mène, celui qui fait triompher*: CHRON. Maurin. p. 74: Girardus ille sedicionis auctor et -r. GIRALD. expugn. II 31 p. 375: schismatis quoque, quo tunc Alemannica exorbitabat ecclesia, factus inceptor, nec -r.

1. obtentus sive optentus, -us m. [obtendo 3.] *forme obtemptus*: GLOSS. cod. Cas. 401 p. 470,55.

30 **I) occasion, prétexte** (GLOSS. cod. Cas. 401 p. 470,55: obtemptu, occasione. GLOSS. Pist. p. 59,766: sub -u... occasione. PAPIAS: -us, occasio, nomen): **A) en général**: EPIST. var. II p. 625,26: excubante me in sacro palatio sub -u, inquam, traditionum liberalium artium. LAMB. HERSF. annal. a. 1074 p. 186,9: episcopus... familiaris amicitie -u evocatus. GUILL. TYR. hist. rer. transm. VII 4 p. 282: sub -u fraternitatis invitatur humiliter, ut sibi, pro amico laboranti, opem ferre non differant. *au plur.*: LEGES Henr. I 36 1d p. 566: sicut presens causa dictabit in circumstantiis vel paupertatis vel qui aderunt -ibus.

40 **B) mauvais prétexte, ce que l'on met en avant pour se justifier**: 1) *-u seul avec le gén.*: VITA Agric. 5: licet aliquamdiu -u timoris sue relinquende prolis humiliter excusaret. ROB. TORIG. chron. add. t. II, XLII p. 313: canonici qui prebendas ipsas habere noscuntur, paupertatis -u... peregrinos indebita elemosinarum extortione fatigant. 2) *sub -u avec le gén.*: THEGAN. Ludow. 56 p. 602,44: melior est iustum iudicium sanctorum patrum exercere in eo, quam falsam pietatem sub -u religionis demonstrare. ANAST. chron. p. 72,19: Novatus... sese ab ecclesia separavit, sub -u quasi eorum qui Decii tempore in persecutione immolaverant. ANNAL. Xant. a. 867: nimie sanctitatis viros sub -u religionis simulabant. DIPL. Otton. III 206 p. 617,7 (a. 996): *pravi*

homines sub -u seu occasione commendationis... clericos illius ac laicos... opprimebant. ANDR. FLOR. mirac. Bened. III 3 p. 221: quidam advocatus... sub -u tuitionis... adnihilabat *prediolum*. CHRON.-CARTUL. S. Theofr. Calm. 34 p. 33 (XII s.): si... aliquis homo, sub -u bonitatis alicuius... convenientiam... ruperit. NICOL. CLAR. epist. 45 col. 1646^A: vidi manducare labores manuum suarum, non viduarum lacrymas... nec sub -u pietatis carnificinam pietatis intrudere. PETR. COMESTOR serm. 50 col. 1843^A: quandoque sub -u sanitatis egreditur monachus. ib.: quandoque sub -u utilitatis fratrum egreditur monachus ad principes terre. GIRALD. topogr. III 22 p. 167: sub religionis et pacis -u ad sacrum aliquem locum conveniunt.

C) sub -u, *par métaphore: sous le voile de*: UFFING. Ida 1,6: que sub -u exteriorum in solius Domini prospectu clandestinis sudoribus factitavit.

II) -u, sub -u: *au nom de, sous le nom de*: A) *avec un nom de personne*: RICHER. I 55 p. 108: episcopium Remense sub -u filii sui adhuc pueri ab eo accepit. CARTUL. S. Symph. Augustod. 19 p. 47 (a. 1060): acceptis ab eo tribus libris argenti, -u nostri abbatis Hugonis, iussimus ei hanc prestatorie cartam facere. CARTUL. Bund. 363 p. 273,2 (a. 1164—1167): predium suum Vetanes situm -u Curiensis episcopi et ministerialium et advocati eiusdem ecclesie... possideant.

B) *avec un nom de chose: à titre de*: DIPL. Zwent. 20 p. 55,12 (a. 898): plangens eam a Regenhario sub -u precarie contra libitum suum suorumque fidelium... usurpatam. CARTUL. Lux. I 149 p. 176 (a. 924): quasdam ecclesiasticas res... Liutfridus sub -u precarie adquisivit.

III) -u, sub -u: *en vertu de, en se prévalant de*: EPIST. Worm. I 25 p. 47,8 (a. 1032): se huius rei immunes esse sub iuramenti -u nuper demandaverunt. LAMB. HERSF. annal. a. 1071 p. 132,5: sub -u regie maiestatis precepit. ACTA pont. Rom. Gall. IV 242 p. 397 (a. 1171—1181): excommunicatos absolvendi vel confraternitatis aut alio -u tradendi ecclesiastice sepulture habeat facultatem. ALAN. INS. serm. p. 263: contra secundam *temptationem* pugnandum, rationis -u.

2. *obtentus sive optentus, -us m.* [obtineo 2.] *formes*: obtendus: CARTA XI s. (Morice, Mém. Bretagne I col. 258). optemptus: CARTUL. S. Steph. Divion. II 1 p. 16 (c. 1155). optenptus: GERBERT. epist. 108 p. 137,14.

I) *acquisition, fait d'obtenir*: A) *en général*: LABORANS iustit. p. 21: divina pietas etiam sic illos ad -um sue glorie dirigens. GUILL. S. THEOD. epist. frat. M.D. 116 p. 152: ratio sapientie conformata... aptat... in -u virtutum formam conscientie. ANNAL. Rod. a. 1148 p. 720,18: regressus est Cunradus rex... absque -u salutis et victoriae. PETR. BLES. epist. 102 col. 318^C: quid de hospitalitate dicam?... Christus enim causam ei non prestat sed inanis glorie -us. *expression plé-*

nastique: RUOP. MED. Adalb. 17: per cuius interventum celerem promeruit impetrationis -um.

B) *acquisition du droit de (suivi d'un gérondif au gén.)*: COSM. PRAG. chron. 3,15 p. 176,18: in ducem eligendi -um ponit in arbitrio Boemorum.

C) *occupation d'un lieu*: ADELARD. BATH. quest. nat. p. 63,5: ad loci -um.

D) *expressions*: 1) *pour obtenir*: a) -u, pro -u ou sub -u *avec le gén. du subst.*: ANNAL. Vedast. a. 894 p. 74: sub -u pacis, acceptis a Rothberto obsidibus. ACTA duc. Norm. 2 p. 70 (a. 965): pro -u venie suorum parentumque peccatorum. CHRON. S. Michael. Mos. p. 29: ducem... ad imperatorem pro pacis -u dirigit. ACTA Pont. 72 p. 109,1 (a. 1170): divine remunerationis -u mandamus. THOM. MONEM. Will. VI 10 p. 237: loca sanctorum per totam Angliam miserationis -u peragravit. COD. Pray. 39: concede propicius, ut sic eos imitemur habitu, quatinus venie prosequamur -u. b) eo... -u... ut: *pour obtenir que*: TRAD. Patav. 105 (a. 1013—1045): ancillam... tradidit... eo scilicet -u, ut annuatim V nummos in eandem persolvat aram. 2) *contre remise de*: ANNAL. Bertin. a. 862 p. 93: sub -u obsidum ad Franconofurth palatium revertitur. STATUT. Cisterc. p. 170 (a. 1193): abbas de Charitate qui novis exactionibus animalia sua sub -u novi census centum librarum redemit. 3) sub -u: a) *sens négatif: sous peine de ne pas obtenir*: CARTUL. S. Ben. Divion. 328 p. 110 (a. 1049): *nos rex* precipientes sub -u nostre gratie. ANNAL. Altah. a. 1071 p. 83: hoc rege precipiente sub -u gratie sue. DIPL. Loth. III 37 (a. 1131): sub -u gratie nostre interdicimus. ACTA Henr. Leon. 49 p. 70,32 (a. 1161?): Odelrice, sub -u gratie mee precipio tibi, ut. HELM. 53 p. 105,6: precipiens *imperator* Pribizlavo sub -u gratie sue, ut... sacerdotis... gereret diligentiam. CONSUET. Medebach. 25 p. 46 (a. 1165): sub -u gracie nostre et sub districtione banni B. Petri... interdicimus. COD. cath. Cracov. I p. 4 (a. 1166—1186): abbas decimas... sub -u gracie personaliter ad tempus obtineret. b) *sens positif: sous peine d'encourir (formule comminatoire)*: COD. Polon. Mai. I p. 23 (a. 1152—1153): ab utroque episcopo coram astante multitudine sub perpetui anathematis -u confirmari.

II) *à l'abl. seul ou précédé d'une préposition: pour, dans le but de*: A) -u *avec le subst. au gén. pouvant être traduit comme un verbe*: DONAT. METT. Ermenl. p. 689,20: basilicam... orationis -u ingressus est. GUIBERT. Nov. gesta Franc. II 4 col. 705^A: urbes et municipia predicationis -u circumire vidimus.

B) sub -u *suivi d'un gérondif au gén.*: ADREVALD. transl. Bened. 5 p. 5: sub -u visendorum sanctorum locorum. GUIBERT. Nov. gesta Franc. V 5 col. 765^B: hi nulla libidine plus habendi, imo sub -u pro Deo cegendi.

III) *demande, intervention* (PAPIAS: -us... preces... ab obtineo): A) *avec le gén.*: 1) *d'un nom de personne*: a) -u: DIPL. Otton. I 429 (a. 973): Adeleid nostre coniugis ac consortis. NOTE S. Emm. II p. 573,13: Eberhardi abbatis. ANNAL. Hild. a. 1034 p. 38: imperatricis. ACTA duc. Norm. 127 p. 299 (a. 1052): domni ac venerabilis Hugonis Nivernensis episcopi. WOLFHER. HILD. Godeh. II 17 p. 205,16: regis eiusque matris. GESTA episc. Camerac. I 70 p. 426,9: Gisleberti ducis. DIPL. Loth. III 9 (a. 1126): omnium fratrum ecclesie. b) sub -u: NADDA Cyt. I 25. c) per -um: DIPL. Arnulfi 120 (a. 893). ANNAL. Altah. a. 1052 p. 48,9. d) pro -u: CARTUL. Nuchar. 595 p. 625 (s.d.). 2) *d'un mot abstrait*: ADREVALD. mirac. Bened. 6 p. 24: orationum suarum... -u, animarum sibi concessa salute. CARTUL. S. Lamb. Leod. I p. 461,8 (a. 1088): tum ipsius erga nos habite benignitatis ac fidelitatis -u, tum principium (*sic*) nostrorum interventu. ACTA Phil. Aug. I 377 p. 467,11 (a. 1191): -u gratie et bonitatis ipsorum. *ib.* p. 467,13: -u precum nostrarum et gratie et intuitu et fidelitatis et devotionis.

IV) *intercession d'un saint ou de la Vierge auprès de Dieu* (PAPIAS: -us... intercessio): ERMENT. mirac. Philib. p. 51: istius sancti -u gavisus est se et dolore caruisse luminum et clarissimum recepisse visum. TRANSL. Chrys. 19: que cum... martyrum imploraret auxilium, -u eorum meruit sanitatem. THEOD. EUCH. mirac. Celsi 2: sospitatem... per tanti intercessoris -um promeruit. AIMOIN. FLOR. mirac. Bened. I 11 p. 114: persona illa mundata est, -u gloriose matris Domini. WIDR. Gerh. 22: Patroni admodum exorabili -u. *expression pléonastique*: intercessionis -u: AILN. Canut. prol. 6 p. 128^C (éd. AASS): eius quoque intercessionis -u hostium tibi vires subiiciantur.

V) *aide, appui*: A) *en général*: WETT. Gall. 40: Pirhtilo... ad ecclesiam... perrexit cum quo et idem Willimar... militiae -u advenit. JOH. SCOT. gloss. in Mart. Cap. praef.: fabulam de nuptiis Filologic et Mercurii finxerat nec hoc sine acutissimi ingenii -u. CARTA Xls. (Morice, Mém. Bretagne I,V col. 258): Lantdebertus comes... deserens dominatum regis Caroli invasitque totam provinciam Namneticam simul et Andegavam ex obtendu ducis Britannie.

B) *du Saint-Esprit*: LAMB. ATREB. prim. sed. col. 631^A: quocirca, sancti Patres et domini, sub -u Sancti Spiritus, sub cuius nomine convocati estis, respicite sororem vestram, Atrebatensem ecclesiam.

obtero, -trivi, -trivum 3. *formes*: *pft.* optrivi: ADAM BREM. 2,31 p. 92,14. 2e *pers. ind. prés.* obsterris: GLOSS. cod. Cas. 401 p. 471,1. *inf. act.* obteri: CHRON. Salern. 68 p. 501,32.

1) *écraser, briser*: a) *une personne*: GUILL. TYR. hist. rer. transm. VIII 15 p. 348: molaris immissus utramque illarum... -trivit. *ib.* XV 27 p. 701: sella caput -trivit

ita ut cerebrum tam per aures quam per nares etiam emitteretur. VINC. KADL. chron. p. 186: aula namque... nulla vi, nullo turbine incompacta... repente convulsa pene omnes -terit. b) *une chose*: PETR. DAMIAN. carm. B 20,5 p. 109: fragmen -triti calicis priorem / surgit in formam, pereunte parva / parte.

2) (*milit.*) *écraser, tailler en pièces*: a) *au propre*: POETA SAXO 4,134: subiectos sibimet reliquos -triverat armis. ADAM BREM. 2,31 p. 92,14: Sueones et Dani victores totam virtutem Saxonum optrivere. LAMB. HERSF. annal. a. 1065 p. 98,31: qui... magnas... acies comisso certamine -trivissent. b) *par métaphore*: PETR. DAMIAN. serm. II col. 515^C: quam insuperabilis preliator perversum Arianorum dogma gratia catholice veritatis -triverit. c) *au figuré*: *détruire*: CHRON. Salern. 68 p. 501,32: quatenus inimici mei nimirum seviciam -teri valeam. PETR. DAMIAN. serm. 58 col. 834^B: hanc *desperationem* -terere debemus vigore confessionis, gratia humilitatis et compassione illius cui aperimus conscientiam nostram.

3) *fouler aux pieds*: CARM. var. I 22,7: sonipes sua limina nunquam / -trivit, tantum armentis sua cura studebat.

4) *soumettre*: CHRON. Salern. 62 p. 499,4: nec Alfanum abbate Rofrit ditioni -trivere.

5) *empêcher, contrarier*: DUDO Norm. I 5 p. 133: reverti volentes ad terram nostre nativitatis, prius aquilonibus adversis, postea Zephyro Nothoque nobis contrariis -triti, finibus invitati vix adnatavimus vestris.

obtestatio, -nis *f.* *forme* optestatio: GREG. CAT. chron. Farf. II p. 287,1 (a. 1118). 1) *action de prendre à témoin (en général, la divinité)*: DIPL. Otton. II 54 (a. 973): condonavimus... mansos duos... sub -ne divini nominis et nostri potentia imperii. CARTUL. S. Bened. Floriac. I p. 157 (a. 977): cum -ne nominis Dei. GREG. CAT. chron. Farf. II p. 287,1 (a. 1118): hoc divina optestatione sancimus et hac nostra preceptali pagina omnino firmamus. CARTUL. Helv. arb. 9 p. 14,34 (c. 1192): sub -ne Verbi veritatis.

2) *mise en garde solennelle*: ANNAL. Bertin. a. 865 p. 121: non solum sub eadem -ne ut supra, sed verum etiam sub adiuratione et excommunicatione. TRANSL. Libor. I 18: illa... pignera... commendavit, sub -ne gravissima, ut cum... honore tractarentur. ADAM BREM. p. 185,14: sub -ne divini timoris premonuit. PETR. DAMIAN. epist. V 4 col. 378^A: quod ut faciat, huius quidem vobis -nis adiurium pono. EPIST. Meginh. 41 p. 244,7 (a. 1075): ibi inquam papa ipsum archiepiscopum aliquosque nostrates terribili -ne convenit ut. *spéc., dans l'expression* sub divini iudicii -ne: CARTUL. Carcas. II p. 225 col. 2 (a. 946): sub divini iudicii (*sic*) -ne et anathematis interdicta (*sic*) promulgantes decernimus. CARTUL. Ruscinon. 34 p. 53 (a. 1031): hoc ante

omnia sub divini iudicii -ne et nostri ordinis interdictione statuentes. ACTA pont. Rom. ined. I 36 p. 35 (a. 1061); sub divini iudicii -ne. DOC. Luc. V 3, 1803 p. 674 col. 2,15 (a. 1076): statuentes apostolica censura sub divini iudicii -ne et anathematis interdictu. SIGEBERT. GEMBL. gesta 7 p. 528,4: sub divini iudicii -ne ac validis atque atrocioribus anathematis interdictionibus (cf. CARTUL. Antr. 8 p. 122 [a. 937]: sciat se subditum iudicii -ne anathematis vinculo... innodandum).

3) *invocation (divine)*: GIRALD. topogr. II 28 p. 115: divina -ne ad se incontinenti ursum accivit.

4) *supplication, prière instante*: COD. Januens. III 35 p. 104,10 (a. 1193): quum multam fecissent erga maiestatem meam -nem ne... totam per ipsos abiiceret civitatem.

5) *clause d'un contrat*: FUND. Sangeorg. 4 (c. 1090): tradidit ... Hezelo ... sepedictam Waldam cum omnibus appendiciis suis, cum -nibus, ut monasterium... sub prestatione annui census traderet.

obtestificatio, -nis f. [ob et testificatio] *témoignage, rappel*: CARTUL. Roton. 304 p. 256,18 (a. 1038—41): ut memoria huius donationis... permaneret... abbas... librum unum... comiti tradidit... ut in capella comitis -nem huius rei iugiter haberetur.

obtestor I. *formes*: obtesto: CARTA a. 1040 (Duvivier, Actes II p. 16). octestor: COD. Ar. 96 p. 134,13 (a. 1009). optestor: AMULO epist. p. 366,38. LUPUS epist. II p. 62. EUGEN. VULG. causa Formos. p. 118,18, etc.

I) *porter témoignage*: AMULO epist. p. 366,38: annuntiando omnibus fideliter atque optestando. TRAD. Tegerns. 171 (a. 1121—26): Adalrammo, Pertholdo iureiurando veritatem -antibus.

II) *prendre quelqu'un à témoin de (construit avec double accus.)*: FUND. Sangeorg. 86: tradidit eidem martyri predium suum... quod eius fidei tradiderat Bobo miles de B., eandem eum -atus traditionem.

III) *affirmer, protester*: A) *en général (suivi d'une prop. infinitive)*: AIMOIN. FLOR. mirac. Bened. II 10 p. 153: -antibus pene omnibus qui cum abbate aderant illum metam iuste divisionis transgredi. VITA Theod. Andag. p. 39,27: se infelicem clamitans, se -ans miseram. VINC. KADL. chron. p. 155: totus dirigit ille clientulus...; hinc inparem sese -ans, causas undique subterfugii aucupatur. B) *affirmer solennellement par serment*: REG. S. Silv. 3 p. 288,12 (a. 955): sub terribili anathematis obligatione optestantes decernimus. SUGER. carte 4 p. 328 (c. 1130): cotidianum sex solidorum generale quatuor solidis... ad refectionem eorum augmentamus et augmentatum... permanere indeficienter -amur.

IV) *conjurer, prier instamment, adjurer quelqu'un* (GLOSS. cod. Cas. 401 p. 470,54: -atur, adiurat. PAPIAS: -atur, quasi adversarios adiurat, supplicat, preces intendit): LUPUS epist. II p. 62: monemus te, obsecra-

mus, optestamur, tue salutis cupidi, pone finem malis tuis. *l'objet de la prière peut s'exprimer*: A) *par pro et l'abl.*: ADAM BREM. 3,56 p. 200,24: qui circumstantes iam moriens -atus est pro salute sui occisoris. B) *par super et l'accus.*: COD. Ar. 96 p. 134,13 (a. 1009): super hec omnia octestamur et coniuramus omnes nostrum sucesores. C) *par une prop. introduite par*: 1) ut: RATHER. prel. col. 148^A: obsecro preterea et -or te... ut hoc... nequaquam omiseris. CARTUL. S. Petri Virsion. 32 p. 151 (a. 1025): coniuro et -or ut in perpetuum sic habere monachis... concedas. CARTUL. S. Martin. Troarn. 6 p. 365 (a. 1066—83): volo, precipio, -or ut indissolubiler duret. GUIBERT. Nov. gesta Franc. VIII 2 col. 803^A: suos -ans ut presenti necessitati... concurrerent. CARTUL. Wirt. I 277 p. 351,37 (a. 1122): obsecrat pontifex idem et omnino -atur apostolicum pontificem... ut illum Dei... contemptorem... tradat omnino Satane. 2) ne: ANDR. FLOR. mirac. Bened. I 3 p. 178: ne erres -or. HELGAUD. Rob. 14 p. 84: te -or ne quando animus subripiat adquiescere consiliis adulantium. GIRALD. topogr. II 19 p. 101: -atus a sacerdote adiuratusque per Deum... ne eis noceret. 3) quo: EUGEN. VULG. causa Formos. p. 118,18: in Deum vos compellimus perque communem fidem optestamur, quo... pie a vobis recipiamus responsum. 4) quatinus: VITA Bonif. II 4 p. 96,12: per... Deum vos -or, quatinus... diligentiam cure gregis... impendatis. GIRALD. gemma II 11 p. 219: perque Dei virtutem omnipotentis -ans, quatinus ei miserendo virginitatem ipsius... nec ipse violarem. *s'emploie dans une clause diplomatique d'adjuration aux successeurs*: DIPL. Henr. IV 178 (a. 1066): postulans et -ans omnes vos, o successores mei episcopi,... ut quod feci... conservetis.

obtexo, -ui 3. *voiler de toutes parts*: 1) *au propre*: UGUTIO s.v. texo: -o, undique vel contra texere. GILO hist. Hier. IV 451: iaculis -itur aether. VITA Martin. Turon. 18,40 p. 27: nox -uit umbris / arva.

2) *au figuré*: GUIBERT. Nov. laud. Mar. II col. 450^B: quid fuit illud obumbrare, nisi illius incircumscripti luminis immensitatem obtutibus mentis -ere? JOH. SARISB. polier. col. 390^D: nature morumque mysteria variis figmentorum involucris -entes.

obthalmia, -c f. v. *ophthalmia*.

obticeo, -ui 2. 1) *intrans.*: a) *se taire, faire silence, cesser de parler*: GLOSS. cod. Cas. 401 p. 470,57: -uit, omnino tacuit. MON. Polon. hist. p. 154 (XI s.): -e fracter, presul infit. ib. p. 155: ille molliter ridens ab inceptis non -uit orationibus. CHRON. S. Michael. Mos. p. 16: paululum -uit. b) *devenir muet*: RECEPT. C. XXXV p. 71: si ex paralise aut ex aliqua egritudine -ucrit vir aut mulier.

2) *trans.*: *taire, passer sous silence*: ATTO VERC. epist. Pauli col. 735^C: nomen legis -uit. v. *obticesco*.

obticesco 3. *se taire, garder le silence*: GLOSS. COD. Cas. 401 p. 470,56: -it, obmutescit. v. *obtimeo*.

obtimas, -tis v. *optimas*.

obtimatus, -i m. v. *optimatus*.

obtime v. *bene*.

obtimus, -a, -um v. *bonus*.

obtinencia, -e f. 1) *obtention, acquisition*: RUOP. MED. Adalb. 22: quisquis... venerit... captivatus amentia integerrime redemptionis gloriabitur -a. TRAD. Werd. 121 (XII s.): qui mansus olim... isti capelle... assignatus est ad predictum luminare, impetrantibus huius pietatis -am Wigmanno preposito cum Liudolfo villico suo. GUNTH. PAR. (?) orat. 3 prol. col. 123A: quoniam ex hac distinctione... eliciendum crit, quantum Deus aperire dignabitur, id quod quesitu difficile est, scitu vero difficillimum, videlicet de -a sive effectu orationis.

2) *manière dont on possède quelque chose*: RICHARD. S. VICT. Trin. IV 11 p. 173,27: -am dico hoc loco modum quo quisque obtinet quod substantialiter est, vel naturaliter habet.

obtineo sive **optineo**, -tinui, -tentum 2. *formes*: 3e pers. sing. subj. prés. *obtenead*: CARTUL. capit. Astens. 27 p. 42,4 (a. 896). *obtenead*: CARTUL. capit. Astens. 29 p. 45 (a. 897). *obtenecat*: FORM. Patav. 4. *obtimead*: COD. Laudens. I 6 p. 11 (a. 885). COD. Crem. I 34 p. 35 col. 2,53 (a. 970). CARTA a. 1037 (Morbio, Storia Novara p. 325,3). *inf. prés. omtinere*: FONT. Flor. 11 p. 39,15 (a. 997).

1) *avoir en sa possession*: A) *un bien-fonds, un bien matériel*: 1) *en général*: ANNAL. Bertin. a. 862 p. 87: possessionibus venditis quas in Anglorum regno -uerat. TRAD. Ratisb. 87 (a. 877—878): ea... ratione... quatinus beneficium ad Utilinga firmiter in proprio -eat usque ad finem suum. COD. Laresh. 53,41 (a. 897): ut... res utrasque... michi potestative ac securiter ac quiete -ere, ordinare et frui liceat. PURCH. Witig. 97: predia sub scripto mihi tradita tempore prisco nil sibi iusticie servantes -uere. CARTUL. cath. Amb. I 5 p. 9 (a. 1069): illis perpetuo iure habere concessi quicquid... ego et milites totius Contiensis honoris ubique terrarum seu villarum -ebamus. CARTUL. Carcas. V p. 254 col. 2 (a. 1118): in istis honoribus... nihil possit -ere aut acquirere Raimundus frater eius, sine eius consilio. COD. Croat. p. 106 (a. 1166): fratres... habeant... ceteras terras, quas in diversis locis per Chroatiam sepedictum monasterium -et.

2) *spéc., des églises*: CARTUL. S. Petri Virsion. 78 p. 207 (c. 1071—1090): facta est universalis excommunicatio super illos laicos qui patrimonio Dei -ebant ecclesias. ROB. MON. REM. hist. Hier. VIII 3 p. 844: trecentas et sexaginta ecclesias -et in sui confinii territorio.

B) *un pouvoir, une marque d'autorité*: 1) *civil*: CHRON.

CARTUL. S. Theofr. Calm. 366 p. 123 (a. 1084—1085): nomen imperii infeliciter. PETR. DAMIAN. Romuald. p. 83,2: monarchiam. CARTUL. S. Sepulcri 29 p. 55 (a. 1114): regnum Ierosolimitanum dispositione Dei. 5 ORD. VIT. hist. VI 1 t. III p. 3: potestatis apicem. COD. Croat. p. 53 (a. 1151): regnum paternum iure hereditario. COD. Zich. I p. 2 (a. 1165): paterni regni gubernacula Deo annuente. ANON. gesta Hung. c. 57: omnia iura regni sui.

2) *religieux*: ANNAL. Senon. p. 104: monarchiam clericatus. HROTSV. Gall. II 5,4 p. 123: clericatum in ecclesia. VITA Agric. 26: patriarchatum. COD. Croat. p. 10 (1103 spur.): episcopatus. PETR. DAMIAN. Romuald. p. 18,20: archiepiscopalem cathedram.

C) *sens affaibli*: 1) *avoir, avoir part*: RICHARD. S. VICT. Trin. I, XIV p. 99,19 (col. 879^D): multo... excellentius magne alicuius rei habere plenitudinem quam -ere participationem. *à noter la construction avec sibi*: HELGAUD. Rob. I p. 56: sicut sancta Ecclesia... -uit sibi ad regendum populum Dei pontifices, abbates et ceteros sancti ordinis ministros.

2) *-ere locum: occuper un lieu, avoir une place déterminée*: a) *au propre*: CARTUL. Abbatol. 10 p. 23 (a. 1128): decet in omnibus bonis auctoritatem esse utrinque reverentie persone, videlicet sacerdotis et regis, vel alicuius eorum locum -entis et vices agentis. RADULF. TURON. summa dict. Aurel. IV p. 108: sequitur de exordio, quod secundum locum -et in epistola. b) *au figuré*: AGOBARD. epist. p. 196,34: non minimum inter eas virtus illa -et locum. VITA Theod. Andag. p. 51,32: ad Gregorium septimum... venit, a quo, quia ab adolescentia maximum familiaritatis locum -ebat, est affectuose susceptus. LEGEND. Steph. p. 387: inter omnia... beneficia... illa dinumeranda... que locum primum -ent ad eterne vite gaudia promerenda. ALAN. INS. ier. p. 230: secundum locum -et ille ordo.

3) *-ere terram: occuper une terre*: GIRALD. topogr. II 9 p. 91: fuit in terra illa quam nunc lacus -et.

4) *se trouver*: a) *dans l'espace: s'étendre*: CARTA Henr. II (W. H. Stevenson, Records of the Borough of Nottingham I, p. 3—4): iter... liberum esse debet navigantibus quantum pertica una -ebit ex utraque parte filii aque. *à noter l'expression impers.* quantum in se -et *dans les chartes portugaises: dans toute son étendue*: LIB. fid. Brac. I 113 p. 134 (a. 1082): concedo... illas ab integro et quantum in se -et per illa vena. Doc. Port. part. III 11 p. 9 (a. 1101): et vicis et locis... cum quantum que in se -et. *et passim*. b) *dans le temps: se trouver, tomber*: WALAHFR. carm. 5,89,2 p. 422: idibus intrat hiems septenis dura Novembris / quattuor et ternas Februi ver -et Idus. WANDALB. mens. 167: septimus a Iano medium nunc -et annum / Iulius. id. martyr. 543 p. 593: vates Zacharias octonas -et Idus.

D) *expression figurée: rationem -ere*: 1) *avec gén.*

d'un nom de personne: posséder les qualités de: CERBAN. transl. Max. II 21: diaconi rationem -et is, qui ad sacra certamina ungit mentem et vitiosam a se cogitationem abigit.

2) *avec gén. d'un nom de chose: jouer le rôle de, pouvoir être comparé à:* CERBAN. transl. Max. II 55: pecorum enim rationem -ent moralia officia; propter quod et dicebat Jacob: 'viri pecorum nutritores sunt pueri tui' (Gen. 46,34). Pastor autem ovium, qui est pascendi gnarus. Ovium enim rationem -ent cogitationes, que sub montibus cogitationum a mente pascuntur. ib. IV 67: hec donorum rationem -ent ut si quedam mandatorum exequi... non possumus, per donum... propitium reddamus Dominatorem.

1) *garder:* A) *conserver (dans les formules diplomatiques):* CARTUL. S. Michael. Mos. 8 p. 67 (a. 816): hec vero auctoritas, ut firmiorem -eat vigorem. BULLAR. Cas. II p. 24 col. 1,15: ut animarum... provida procuratio perennem -eat vigorem. ACTA duc. Norm. 2 p. 70 (a. 965): ut hec notitiales littere stabilem et inconvulsam -eant firmitatem. CARTUL. S. Lamb. Leod. I p. 27,15 (a. 1006): huius itaque precepti auctoritatem ut... plenior -eat vigorem. CONST. I p. 428,1 (a. 1094—1102): qui... hanc cartulam infra tempus constitutum firmam -ebunt. DOC. Ver. 9 p. 33 (a. 1154): commutatio bone fidei innoscitur esse contractus, ut invicem emptionis -eat firmitatem. COD. Croat. p. 88 (a. 1158): ipsa donatio nihilominus suum robur -eat. COD. Sil. (M) I p. 118 (a. 1163): sententia... prolata, stare et firmitatem inconvulsam -ere debeat. GIRALD. topogr. pref. p. 21: literarum beneficio firmum perpetuitatis robur -eat.

B) *maintenir en son intégrité:* 1) *en parlant de biens matériels:* DIPL. Henr. III 227 p. 302,23 (a. 1048): predicta silvarum spacia concedimus... a predicto Arnolde episcopo in forestum -eri. DIPL. Henr. IV 49 p. 63,44 (interp. a. 1059): cum has ecclesias, que interius in regno site... sunt, ordinatio status -eat.

2) *en parlant de valeurs abstraites (situations, pactes):* THIETM. 2,28 p. 74: gratiam imperialem usque in exitum suimet vite fideliter -uit. COD. Croat. p. 2 (c. 1097): Colomanus... tecum Vitalis Michael concordiam ab hoc die in antea -ebo. GALL. ANON. chron. p. 439 (83,27 M): nec pater cum filiis pactionem factam -uit.

C) *conserver dans son esprit, retenir:* SALOM. III carm. 1,2,266: scribit quodque manus, scriptum mens -et intus. CHRON. Salern. 54 p. 496,37: beacius tibi mihi que fore, si meos -ebis sermones. RUP. TUIT. medit. 2,7 col. 385^D: si simplicem huius historie sensum -ere placet, nec alium requirimus.

D) *sens réfléchi: persister:* PAUL. AEGIN. cur. 73 p. 51,3: -ente vero frigiditate, et zosimi ungento... utemur. ib. 99 p. 130,4: -ente vero dolore, et narcoticis utendum est.

III) *acquérir:* A) *entrer en possession d'un bien* (RICHARD. S. VICT. Trin. IV 11 p. 174,28: -endi... modus in aliis et aliis est multum diversus, sive in accipiendo, sive in non accipiendo, sive in dandi vel accipiendi modo. UGURIO s.v. teneo: -o, -es, id est impetrare, acquirere): 1) *en général:* TRAD. Fris. 284 (a. 808): nequaquam -ere potuit, quod volebat. Ivo epist. I p. 198 (a. 1096): quod ergo ecclesia tam liberaliter in primis -uit, quod tam multis temporibus quiete possedit. ACTA Pont. 51 p. 77,12 (a. 1154—1155): communia herbagia et miricas... hospites amodo... -ere concessimus. COD. Polon. I p. 16 (a. 1190): omnia bona... fratres et sorores supradicte religionis... -eant. ADAM EYNS. Hugon. II, XIII p. 93: nescierat enim quonam ordine rex -uisset illam bibliothecam.

2) *d'un bien dont la possession est juridiquement confirmée:* TRAD. Brixin. 127 (a. 1050—1065): omnem litem... prorsus solvit... idem predium... antistes -uit. ACTA Pont. Rom. Gall. I 293 p. 402 (a. 1194): pratum... quod adversus Tirricum de Lovenci militem et matrem eius -uistis in iure. *spéc.: obtenir confirmation de la possession:* TRAD. Tegerns. 310 (a. 1157—1163): predium, quod hereditario iure in eadem curte sederunt, in presentia... abbatis... publice -uerunt.

3) *d'églises:* TRAD. Corb. 224 (a. 1037): abbas D. ecclesiam quandam... a domino, cui hereditario iuri provenerat, -uit. BERTHOLD. CONST. annal. a. 1075 p. 277,41: qui ecclesias datione pecunie -ent vel -uerint.

4) *de revenus:* COD. cath. Cracov. I p. 4 (a. 1166—1186): abbas decimas de quibus agebatur... -eret. *spéc.: faire obtenir un revenu:* CARTUL. S. Vit. Virdun. II 76 p. 100 (c. 1124): medietatem oblationum et elemosinarum a memorato pontifice eis -ui.

5) *d'un droit:* TRAD. Ratisb. 327 (a. 1020-28): tradidit... sex mancipia pro remedio anime sue utque certam inibi sepulturam... -eret.

B) *entrer en possession d'un pouvoir:* 1) *civil (impérial, royal):* DIPL. Karlom. II 4 p. 289,38 (a. 877): cum gratia auxiliante divina regnum Italicum -uimus. GENEAL. reg. Franc. p. 247: imperium -uit, ordinatus a Johanne bono papa. REGINO chron. p. 120: frater regnum illius -uit. ADAM BREM. p. 48,11: Chnot et Gurd regnum -uerunt post obitum patris. ANNAL. Quedl. a. 1014 p. 82,31: quo sibi et contectali imperatorium nomen -uit. ANNAL. Pegav. a. 1156: Heinricus antecessor marchionatum in Hostiriche -uit. ANON. gesta Hung. 1: Athila..., fugatis Romanis, regnum -uit. GALL. ANON. chron. p. 417 (45,11): Meczzlaus... ambitione... excecatus nisus est -ere per presumptionis audaciam quod sibi non cedebat per ius aliquod. *spéc., sans complément: régner:* ANAST. chron. p. 303,23: Arabum dux Madi... mortuus est et -uit Moses, filius eius. ib. p. 76,26: post Claudium Quintilius -uit per dies decem et septem et mortuus est.

2) *religieux: obtenir un siège pontifical, épiscopal:* REGINO chron. p. 18: Leo magnus apostolicam -uit cathedram (PS. ADALBOLD. Walb. p. 549^B).

C) *obtenir un avantage:* 1) *la paix, la victoire:* RIMB. Ansc. 30 p. 61: victoriam (ANNAL. Mett. I p. 77. LEGEND. Gerh. maior p. 481. PRIOR. Hexh. I p. 82 [a. 1138]). RICHER. II 33 t. I p. 178: colloquium. WIDUK. 3,38: pacem. DUDO Norm. IV 99 p. 261: triumphum. à noter: *obtenir en mariage (en garantie de paix):* BERTHOLD. CONST. annal. a. 1059 p. 271,8: Andreas rex cum prius pacem... confirmasset etiam sororem eius... filio suo Salomoni adhuc puero sponsam -uit.

2) *une faveur:* LEGEND. Gerh. maior p. 498: veniam... iste solus Gerhardus -uit. RADULF. GLAB. Guill. 21 col. 714^A: iram compecscuit, ut etiam summam dignitatis gratiam apud illos -eret.

D) *obtenir par la prière:* 1) *un bienfait spirituel:* LUPUS epist. I 4 p. 26: recolite... Paulum... ter Dominum orasse quo a se angelum Sathane / ... submoveret, nec -uisse quod voluit, sed quod profuit. GODESC. SAX. div. II p. 304,21: me... ire ut -erem vobis locum in regnum patris mei. CARTUL. Ruscinon. II p. 7 (a. 881): ad future beatitudinis premia facilius -enda. THANGM. Bernw. (carta) 51 p. 779: sicque remedium mee -erem anime. HARTV. legend. Steph. p. 431: precibus hoc... postulavit, suspiriis et lacrimis -uit. COD. Pray. 134 v.: partem beate resurrectionis -eat anima famuli tui. *spéc. -ere indulgentiam:* HRABAN. epist. 41 p. 479: citius indulgentiam... -ebit. TRANSL. Marci in Aug. 7: valens atque potens est Marcus -ere nobis indulgentiam apud omnipotentis Dei clementiam. COD. Pray. 75 v.: sanctorum martirum tuorum... tibi grata confessio... tuam nobis indulgentiam semper -eat.

2) *une guérison:* GESTA episc. Virdun. p. 40,34: quidam etiam homo... sospitatem meruit -ere. LEGEND. Gerh. maior p. 481: obtulerunt eum Sancto Georgio martyri, cum oblationibus deferentes puerum pro -enda sanitate.

3) *un bienfait naturel:* AIMOIN. FLOR. mirac. Bened. II 19 p. 169: preces ad -endas a Domino imbrium profusiones.

4) *la possibilité d'atteindre un lieu:* a) *au propre:* INVENT. Troph. 5 p. 234^D: intemerata littus Reginarum, angelo duce, meruit -ere. b) *au figuré:* ARNULF. LEXOV. epist. 84 p. 139 (a. 1172): nundum tamen navim nostram portum perfecte securitatis credimus -ere.

E) *obtenir gain de cause:* CARTA a. 1141 (Bourgin, La commune de Soissons 2 p. 407): si Mathcus inde aliquando vellet agere, et causam -eret. HIST. Mont. Pannon. X p. 501 (a. 1184): memorati comites... in hunc modum censuerunt diffiniendum quod abbas... ius suum ecclesie -eret. *d'où ius -tentum: droit*

acquis: TRAD. Tegerns. 217 (a. 1127—1147): ius -tentum in presentia abbatis... et advocati... confirmavit.

F) *obtenir que..., suivi d'une proposition:* 1) *introduite par ut:* a) *en général:* RIMB. Ansc. 35 p. 68: vix ab eo -uit ut... dictaret. EIGIL. Sturm. 17: Lullus interim -uit... ut monasterium Fulda in suum dominium donaretur. GERH. AUG. vita Udalr. 28 p. 416: cumque vix -uissent ut in capitulum intrarent. RICHER. III 45 t. II p. 54: iuvenis... regem adiit atque ut G. committeretur -uit. GUILL. TYR. hist. rer. transm. I 26 p. 62: -et ut... reliquias populi ab imminentibus periculis precipiat liberari. CARTUL. Tarvan. 70 p. 57 (a. 1184): -uit nichilominus a capitulo ut idem sacerdos... anniversarium quoque suum, post decessum suum -eret. b) *par la prière* (PAPIAS: -ere, ... precibus habere): DIPL. Arnulfi 103a p. 151,27 (a. 892): abbas apud excellentiam nostram imploravit et impetrando -uit, ut eidem loco tale privilegium permitteremus. DIPL. Henr. III 51 p. 65,36 (a. 1040): id -ente apud nostram celsitudinem abbatis... reverentia, petente eodem abbate. DIPL. Henr. IV 374 (spur. XII s.): *episcopus* -uit, ut... miles... beneficium suum... sibi redderet.

2) *introduite par ne:* PETR. DAMIAN. carm. A LXIX p. 66: sic lis -eat, ne pax post bellica perdat.

3) *infinitive:* THIETM. 6,35: eos exire inlesos apud regem -uit.

G) *vouloir, prescrire, être en vigueur (en parlant d'une coutume ou d'une loi):* CONST. I 288,12 p. 398,4 (a. 1183): cives vero *fideliatatem faciant* secundum consuetudinem -entem ante regnum domini. *d'où l'expression mos -et:* 1) *suivie d'une proposition introduite par ut:* HRABAN. homil. II 25 col. 191^A: unde mos -uit ecclesiasticus, ut... non flexis genibus sed declinatis in terram vultibus, oremus. CARTUL. S. Michael. Mos. 65 p. 233 (a. 1117): mos antiquus -uerat ut, quoties abbas moreretur, alter in loco illius... nullatenus substitueretur. PRIMORD. Windb. 3 p. 562,25: lex -uit, ut singulis annis in media Pentecostes ebdomada populus ibi confluat.

2) *suivie d'une proposition infinitive:* HUGO FLAV. chron. I p. 342,24: dedit militibus, quos soldarios vocari mos -uit.

H) *saisir, définir:* CAPIT. reg. Franc. II p. 447,16 (a. 859): hec ventilata, definita et -tenta sunt in synodo. STEPH. TORNAC. epist. V p. 22 (a. 1170—1176): Nemo dixerit quia quod dicitur: 'Ite, docete omnes gentes', vel sacramenti -eat substantiam, vel exprimat formam.

IV) *s'emparer de, prendre:* A) *en parlant d'un lieu:* 1) *qu'on occupe par fait de guerre:* RICHER. IV 76 t. II p. 270: ab Odone copie clam parantur ut castrum ingrediatur et -eat. THIETM. 3,20: urbem Tarentum quam Danaï iam presidio munitam -uerant. WIDUK. 1,6: loca iure belli -ent. BERNOLD. CONST. chron. a. 1078 p. 435,29: ipse campum victoriae -uit. BERTHOLD.

CONST. annal. a. 1077 p. 299: quia vias per Alpes... sub sua manu -uerat. ADAM BREM. p. 48,9: regnum -uit Danorum vi et armis. ORD. VIT. hist. I 24 t. I p. 184: munitione -tenta, Guillelmum exheredavit. GESTA Steph. p. 63: rex... castellulum... -uit. GALL. ANON. chron. p. 436 (79,7 M): qui... barbarorum... munitiones vel civitates -ere vel destruere meditatur. *spéc.: assiéger*: ANAST. chron. p. 75,12: isti *Scythe* Mysos Nicopolim fugientes -ucrunt.

2) *métaphoriquement*: BERNOLD. CONST. chron. a. 1077 p. 433,25: maxima nix totum regnum... -uit.

3) *au figuré*: ANAST. chron. p. 95,13: turbatio ecclesiam -ebat Antiochenam. ib. p. 236,9: -uerat enim eos timor atque confusio.

B) *en parlant d'une personne*: 1) *qu'on capture*: 15 CARTUL. Andegav. III 58 p. 49 (a. 1110—1111): cum pergeret ad ecclesiam, -tentus est ab inimicis quos acquisierat nocendo, vulneratus est ad mortem.

2) *qui est saisie par un mal*: MEGINH. FULD. Alex. 9: diversis infirmitatibus -tenti, eius precibus liberantur. 20 GLOSS. medic. p. 24,13 s.v. disinteria: quos diutissime solutio ventris -uit. *ou un besoin physique*: VITA Martin. Turon. XXV 13 p. 49: pontificem sopor -uit.

C) *recevoir un nom*: UDALR. consuet. Clun. III 10 col. 748^D: precentor et armarius armarii nomen 25 -uit eo quod in eius manu solet esse bibliotheca, que et in alio nomine armarium appellatur.

V) *l'emporter sur*: A) *vaincre*: 1) *absol.*: GESTA Frid. Imp. A p. 45, 1: cumque imperator ad castra redisset et dixit: '-ui', alius repondit: 'imo victus es'. GAUFRID. 30 VIT. gesta Frid. 106: rex prius -uit, sed post fugiendo recessit.

2) *avec compl. direct*: ANAST. chron. p. 167,12: Romani... valide Sclavinis infensi -ent gloriosissime barbaros. ib. p. 258,7: cum -uisset Arabes. ANNAL. Fuld. II 35 a. 873 p. 80,33: non eos sine cruenta -ebimus victoria. MARIAN. SCOT. chron. a. 457: Burgundionum regem... Aeticus bello -uit. HELM. 106 p. 208,5: pugnaverunt pauci contra innumeros et -uerunt Romanos. RICHARD. LOND. Ep. dial. scacc. p. 76: sic in brevi pene rebelles 40 omnes -uit. *d'où spéc.: établir sa domination sur*: ANAST. chron. p. 87,19: cum Constantinus... quievisset, tres filii eius -uerunt Romanos. ib. p. 228,30: gentes Abimelech -uit (*en grec: ἐκράτησε*).

B) *sens figuré: prévaloir*: 1) *absol.*: a) (*jur.*) *en parlant d'une personne ou d'un groupe dont l'avis l'emporte*: 45 RADULF. DIC. opusc. p. 273: synodus habita est generalis... contra Grecos... ubi Anselmus Cantuariensis archiepiscopus disputavit et -uit. GIRALD. gemma II 36 p. 346: iudicio summi pontificis -uit et abbas remansit. b) *en parlant d'une cause qui triomphe*: VITA Norb. II add. 1,5: novissime viri Dei -uit petitio.

2) *l'emporter sur un rival lors d'une élection*: GUILL.

TYR. hist. rer. transm. XIV 11 p. 621: -uit tandem, post multos labores et immensa pericula, dominus Innocentius, predicto Petro, papatus emulo, prius vita defungente.

C) *réussir*: PAUL. AEGIN. cur. 212 p. 152,17: hoc vero et ipse probans -ui.

part. passé pris substantivement obtenta, -orum n. plur.: choses acquises: ADEMAR. S. RUF. Trin. p. 121,13 pref.: nunc ergo cum 'omnia que Patris sunt' sua sunt, divinitatis significat naturam, non -tentorum communionem... de Patris sumeret non etiam non de suo sumere intelligeretur (*cf. HILAR. PICTAV. dans P. L. 40 col. 340^A*).

obtingo, -tigi 3. 1) échoir, tomber en partage: a) *avec le dat.*: THEOD. TREV. Liutr. 21,2: cupita illis proles -tigit. AIMOIN. FLOR. mirac. Bened. II 4 p. 135: sibi salutem -tigisse gaudebat. VINC. KADL. chron. p. 7: ut... equa utrisque -tingeret porcio. b) *avec ad et l'accus.*: 20 DIPL. Caroli M. 130 (a. 780): quicquid ad ipsum monasterium -tingebat. CARTUL. S. Vict. Mass. I p. 45 (a. 780): sicut alias res ipsas, que iuste ad domnum regem Karolom -tingebant, in alode Antener adhabcret.

2) *arriver, survenir, avoir lieu*: EPIST. Hann. 85 p. 144,16 (c. 1050): quantum... tibi de ea, si -tingeret oportunitas, satisfacere pervellemus. ABELARD. gloss. peri erm. p. 425,17: casum... philosophia definit 25 dicens quod quotiens aliquid cuiuspiam rei gratia geritur, aliudque quibusdam de causis quam intendebatur, -tingit, casus vocatur. GUILL. TYR. hist. rer. transm. XVI 26 p. 749: presagiebat... quod aliquid 30 sinistri -tigerat.

obtinguo, -tinxi, -tinctum 3. [ob et tinguo] colorer: ALEX. NECK. utens. p. 117: albedo autem incensa visum digressat, et maxime nimium -tinctum obtenebrat.

obtio, -nis f. v. optio.

obtitulo 1. [ob et titulus] exposer, exprimer: CAND. FULD. Eigil. II 20,4: Hrabanus iure magister / versibus -at, partim sermone retexit.

obto v. octo.

obto 1. v. opto.

obtondo 3. v. obtundo.

obtonsus, -a, -um v. obtusus.

obtorgo 1. v. octorigo.

obtorico 1. v. octorigo.

obtorpesco, -ui 3. intrans. 1) s'engourdir, devenir 45 comme paralysé (au figuré): GUILL. MALM. gesta reg. III 292 t. II p. 345: quia solus favor alit ingenia, cessante favore -uerunt omnia.

2) *être troublé, être bouleversé*: RADBERT. epitaph. Arsen. p. 53: quorum profecto cor -uerat. ODBERT. 50 TRAIECT. Frid. 6: vir Dei ingemens -uit, lacrimatusque coram cunctis, ait...

obtortio, -nis f. colique: GLOSS. medic. p. 95,7: dolor his per intestinarum -nem occurrat.

obtortus, -a, -um *tortueux, sinueux*: BERNARD. SILV. mundi univ. II, XIV p. 67: sinuosus ad ipsum / transitus -o limite ducit iter. *en parlant de celui qui louche*: REMIG. comm. Mart. Cap. I 36,15 p. 135,3: limos enim dicimus strabos, id est -os oculos habentes. *dans l'expression* -o collo: *pris au collet (au figuré)*: CHRON. Andag. 78 p. 196,11 H: principum exactione compressus, licet quasi -o collo cogeret velle quod nolebat.

obtracto 1. *v. obtrecto*.

obtrancto 1. *v. obtrecto*.

obtrectatio, -nis *f. dénigrement, critique malveillante*: GERH. AUG. vita Udalr. 6 p. 394,35: sine -ne aliorum in statum rectitudinis converti persensit. Ivo epist. I p. 216 (a. 1096): ne vel aemulorum -ne, vel fame mutatione secus acta credantur. PETR. BLES. epist. 6 col. 17^C: unusquisque secundum ordinem suum sine lite et -ne ad bene dicendum mentem suam acuit. LAMB. ARD. hist. Ghisn. 25 p. 574,16: ne livoris -ne nobis aliquid de aliquo emuli immurmurent Samurenses.

obtrector, -is *m. forme obtrector*: HERIC. collect. p. 81,23. *détracteur, envieux*: LUTG. Greg. 12 p. 77,9: qualiter fecit... de omnibus -ibus suis qui ei aliquando derogabant propriis vicis instigati. PETR. DAMIAN. carm. A LV p. 62: livido -i. Ivo epist. I p. 236 (a. 1097): contra omnes -es vestros, eos etiam qui me nunc apud vos lacerant... propugnare. RUP. TUIT. Herib. 10 col. 401^B: rex -ibus sancti pronius aurem prebebat. ADAM PERSEN. epist. X 98 p. 164 (1194—1206): propositi mei est Martini confutare emulos, -es persequi.

obtrectorie *en dénigrant, avec dénigrement*: PETR. DAMIAN. epist. V 8 col. 352^B: et que ipsi nesciunt cum spiritualibus agere, paveant -e cum secularibus irridere.

obtrecto 1. *formes*: obtracto: UGUTIO *s.v.* traho. obtrancto: CARTUL. Karad. 370 p. 378 (a. 1039). *dénigrer, médire* (GLOSS. cod. Cas. 401 p. 470,60: -are, maledicere. PAPIAS: -at, detrahit, maledicit, resistit, interficit. UGUTIO *s.v.* traho: -o, -as vel obtracto, -as, detrahare, maledicere): SMAR. via reg. 22 col. 962^A: unitas scinditur, dum -atur sacerdotibus, episcopis invidetur. BERNARD. MORL. reg. 172 p. 71: utque Saul David ense timet sic ore ferire / obloquiove patrem subdita turba gregis. / Dum tamen -ant leviter clamidem quasi rumpunt / sed sibi percutiunt mox cor ut ille David.

part. prés. obtrectans, -tis pris substantivement: détracteur: LAMB. ATREB. epist. 130 col. 693^D: ut autem -tium et invidorum lingue in eum obtumescant.

obtrector *v. l. 20*.

obtrepido 1. [ob et trepido] *trembler de peur*: JUD. Dei III 3,2 p. 409: quatinus innocens sine ulla difficultate hoc pabulum probationis deglutiat, obnoxius autem, -ante mentis statu et totius compagine corporis vacillante... nullatenus devorandi valetudinem percipiat.

obtracamen, -inis *n. [ob et trico] tromperie*: ERNULE.

text. Roff. p. 36: quod in hac culpa humanos latet oculos et sermonum humane procacitatis obtegatur defensionibus, tua coelesti et superna moderatione, sine ullo reveletur -ine.

5 **obtrudo** 3. *v. obstrudo*.

obtruncatio, -nis *f. forme obstruncatio*: MEGINH. FULD.(?) Ferr. 14. 1) *ablation, action de couper (la tête ou un membre)*: TRACT. de ord. pont. p. 14,6: membrorum (ANNAL. Altah. a. 1063 p. 62,2). HIST. pont. com. Engol. p. 2: capitis (ORD. VIT. hist. IV 13 t. II p. 262). 2) *massacre*: GLOSS. cod. Cas. 401 p. 470,61: -o, interfectio. VITA Burch. Worm. 7: ob hoc -nes et homicidia multa ex utraque parte fiebant.

obtrunco 1. 1) *au propre*: a) *mutiler, couper (un membre)*: THIETM. 4,25: naribus ac auribus et manibus -ant. b) *décapiter*: OTTO FRIS. gesta 2,19 p. 121: ut... manu mutilaretur vel etiam capite -aretur. c) *égorger, tuer, massacrer*: GUILL. PICTAV. gesta 25 p. 58: ni obstitissent citius obserate fores... male ominatos ex magna parte -avisset. ADAM BREM. 1,38 p. 41,2: Saxonia vastata est a Danis... Brun dux occisus cum aliis XII comitibus, Thiadricus et Marwardus episcopi -ati. WIDUK. 1,36: captivi omnes... -ati. ORD. VIT. hist. IX 9 t. III p. 530: Christianos Sarraceni -abant. GUILL. MALM. gesta reg. III 232 t. II p. 289: Isembardum Pontivi comitem coram se -ari. VINC. KADEL. chron. p. 66: filium in maternis pene visceribus -at.

2) *au figuré*: a) *mutiler, transformer*: ANAST. in Max. col. 608^D: quoniam evidenter -at symbolum Typus... Recitemus, dixi, symbolum et scito qualiter -etur a Typo. b) *détruire, anéantir*: PETR. DAMIAN. epist. VI 5 col. 383^A: ad -andas impugnantium vitiorum acies velut elato mucrone spiritus inflammatur.

35 **obtruo** 3. *v. obruo*.

obtrusto 1. *faute de lecture pour obfusco? ou obtrunco?*: CARTUL. Xant. 50 (a. 1190): hanc nostram constutionem (*sic*), ne temere quis infringat, omnes -are intendentes anathematis gladio percellimus.

40 **obtuagesimus**, -a, -um *v. octuagesimus*.

obtuber, -bris *m. v. october*.

obtubrius, -a, -um *v. octobrius*.

obtuitus, -us *m. v. obtutus*.

obtunc [ob et tunc] *alors soudainement*: HUGO CANTOR arch. p. 107: accelerans versus Lundoniam -c audivit Henricum regem esse consecratum.

obtundo, -tudi, -tusum 3. *formes*: obtondo: GALAND. REGN. prov. p. 44 n° 5. octundo: BALD. BURG. carm. CLIV 10 p. 132. optundo: GLOSS. cod. Cas. 401 p. 459,26.

50 I) *frapper à coups redoublés*: A) *au propre*: CARM. de bello Saxon. 3,17: audent -tundere pugnibus / aurasque cruces manibus lacerare cruentis. GILO hist. Hier. VI 61: -tundunt acies gladiatorum membra revulsa.

B) *au figuré*: 1) *abattere, combattere*: HELM. 27 p. 54,3: ad quorum audaciam -tundendam rex celeriter cum exercitu venit. 2) *détruire*: BALD. BURG. carm. CLIV 10 p. 132: quod manet est ferrum, stilus id quod perdidit esse, / esse quod artificis octudit ingenium. CARTUL. Leoncel. 28 p. 33 (a. 1178): falsis assertionibus veritas sepe -tunditur. WALTH. MAP nug. cur. II 23 p. 93: -tundo cornua Wallie ne possint ledere matrem.

II) *émousser, affaiblir*: A) *les sens*: 1) *éblouir la vue*: GALTER. CANC. I,VI 3 p. 73: contra arma nostrorum solis vibrante lumine Parthorum lumina -tunduntur. HELM. 34 p. 68,21: solis splendor iam occumbentis obiectos Slavorum oculos... -tuderit. PETR. VENER. epist. Joh. col. 492^A: illa lux... noluit... aegros mortalium oculos subitus apparens -tundere. 2) *voiler les yeux (de larmes)*: GAUFRID. VINDOC. epist. III 20 col. 126^A: quibus oculus noster penitus -tundebatur, manu sue lenitatis lacrymas detererunt.

B) *l'acuité de l'esprit*: CARTUL. Andegav. III 449 p. 283 (a. 1104): ne... oblivio... memorie nostre aciem -tundat. HERIB. LOS. epist. p. 77: ne... philosophantium acies intellectuum obnubilaretur vel -tunderetur. PETR. LOMB. sent. IV 18,8 p. 865: unde intellectus -tunditur et totus homo interior obtenebratur. GUIBERT. NOV. trop. II 11 col. 366^C: acumen nostre discretionis -tunditur. EBO BAMB. Otton. 2,17 p. 643,6: non calidi acumen ingenii frigidus sanguis -tundebat. ARNULF. LEXOV. epist. 27 p. 37: intelligentiam potius sermo tenebrosus -tundit.

C) *les forces*: ARNULF. LEXOV. epist. 118 p. 182: animi vires et corporis senectus -tundit.

III) *importuner, fatiguer*: A) *répéter en insistant*: LAMB. HERSF. annal. a. 1069 p. 107,10: hec (sc. uxor) placido hominis ingenio... iuveniles animos inspirabat, sepius -tundens, quia, si vir esset, non inultus iniurias acciperet.

B) *dans l'expression -tundere aures: rebattre les oreilles*: LAMB. HERSF. annal. a. 1071 p. 125,22: fratres de monasterio Stabulaus... aures regias -tundebant pro repetitione monasterii Malmendrensis. RADULF. CADOM. gesta Tancred. 34 p. 630: haec simili vero et forsitan dicaciori revocatione Tancredi aurés -tundente.

IV) *fermer, empêcher, écarter*: A) *au propre*: UGUTIO s.v. tundo: -tundo,... obturare, in angusta claudere vel prohibere.

B) *passif de sens réfléchi, avec le gén.: se fermer à (au figuré)*: INVENT. Troph. 4 p. 234^B: cuius et precordia divinatorum sunt mandatorum -tusa.

obtusus, -a, -um sive **obtunsus**, -a, -um *formes*: obtonsus: CARM. var. II, X, III 14 p. 1083. optunsus: ARS Bern. p. 102.

1) *émoussé*: a) *au propre, en parlant d'un objet qui subit une usure*: CARM. var. II, X, III 14 p. 1083: cardones obtonso mandere dente. THEOPH. sched. 3,12:

ferri... -i ad poliendum opus. b) *par métaphore*: PETR. VENER. epist. col. 87^B: regalis gladius in tales nimium -us est. c) *en parlant de la terre: érodé*: COMM. Boet. phil. III 9 p. 162,23: dicitur terra -a, quasi non acuens in summitate. d) *au figuré*: BERNARD. gratia 5 p. 170,2: nec tardum ingenium,..., nec sensus -us. FULCO hist. vie Ieros. II 249: neque id -tunsus valuit perpendere sensus. ANON. quinque digres. cogit. p. 316: ad ymaginationem et sensus -i purgandum iudicia.

2) (*geom.*) *obtus*: GERBERT. geom. p. 66: hebes autem, qui et plus normalis vel -us dicitur angulus, qui... semel rectum excedens, incerta indiffinitaque quantitate donec in lineam deficiat, dilatari et expandi potest. HERM. DALM. transl. Eucl. elem. I p. 9: angulus vero qui recto maior est, -us dicitur. GIRALD. gemma II 37 p. 355: de angulo acuto et -o. ALAN. INS. Anticlaud. III 497 p. 104: cur angulus omnis / aut -us hebet, aut sursum tendit acutus / -oque minor sit rectus, maior acuto.

3) *rauque (en parlant d'un son)* (PAPIAS: -tunsa vox. raucida, gravis, dura): PETR. DAMIAN. epist. I 15 col. 227^A: sicca quippe chorda clarum harmonic sonitum, humida reddit -um. GIRALD. topogr. III 11 p. 154: sub -o grossioris chorde sonitu. ALAN. INS. Anticlaud. IV 459 p. 120: non verberat auram / -o cantu.

4) *obscur, voilé*: a) *en parlant de l'atmosphère*: GIRALD. topogr. I 3 p. 25: occiduam temperiem quo nubilosior et -ior, tanto benignior atque salubrior aura fecundat. b) *en parlant d'une couleur*: REMIG. comm. Mart. Cap. I 34,14 p. 130,10: "Iaspis" et ipse est lapis viridis sed -tunse et non adeo perspicue viriditatis.

5) *grossier, insensible*: a) *sens physique (en parlant d'un élément)*: ADELM. LEOD. epist. ad Bereng. p. 483,215: naturam aque insensibilem... hoc est mobilem atque -tunsam esse. GAUFRID. S. VICT. microcosm. 19 p. 46,15: terra corpulenta, -a et immobilis in imo iacet. b) *sans pénétration intellectuelle, abruti* (PAPIAS: -tunsus, hebes, stolidus, stultus, quia acies sapientie caret): JOH. SCOT. divis. nat. V 40 col. 1022^C: mee contemplationis -e lucubrationibus. DOM. GUNDISS. an. p. 5: virtutem intellectivam huiusmodi esse, quia, quanto magis corpori se miscuerit aut immerserit, tanto eius intelligere erit obscurius, -ius et tardius et erroribus admixtius. GUILL. TYR. hist. rer. transm. XX 15 p. 965: ad proprie salutis tutelam fiunt ex -is subtiliores. HENR. ARIST. transl. Plat. Phedo p. 58,20: novissime tamen michi ipsi videbar ad hanc considerationem -us esse quantum nullam rem.

obtunsus, -a, -um v. *obtusus*. s. v. *obtundo*.

obtuor 3. *regarder en tous sens*: UGUTIO s.v. tuor: -or, -eris, -itus sum, id est contra vel undique vel ob aliquid tueri.

obtupesco 3. v. *obstupesco*.

obturabilis, -e [obturo 1.] *qui voile, qui cache*: CARTUL. Corbiniac. p. 4 (a. 1076): ut preterite actionis conditionem -i nubilo amittat.

obturate adv. [obturo 1.] *en se fermant (au figuré)*: UGUTIO s.v. tenco: obstino, ... id est in malo -e facere, in malo perseverare.

obturatio, -nis f. *perte de la grâce (état de celui qui ferme son cœur à la parole divine)*: HILDEGARD. scivias 1,4 col. 420^B: In deceptrice autem versutia sua antiquus serpens -nem mihi inducit. v. *obduratio*.

obturbatio, -nis f. *tumulte, désordre*: MIRAC. Eparch. p. 562,15: pro -ne populi ad locum destinatum nequid accedere.

obturbo 1. *investiver, s'opposer violemment*: PAPIAS s.v. obstrepro: circonsonat, impendit, -at, obmurmurat, contendit. ib. s.v. nocere: obesse, ledere, -are.

obturco 1. v. *octorigo*.

obturgo 1. v. *octorigo*.

obturio 1. v. *octorio*.

obturo 1. *forme opturo*: UNIBOS 190,11 p. 298.

1) *boucher, fermer*: A) *en parlant d'une chose* (UGUTIO s.v. tundo: -o, -as, id est claudere, stipare): MAPPE clav. XI p. 195: et -abis diligenter os ampulle. EGBERT. LEOD. rat. I 264 p. 60: de folle accipias -ans foillis hyatum. ib. 622 p. 120: ad caveas laris ostiolove muribus uno, / quo fugient, illud quando -averis unum? CARTUL. S. Gundulfi 34 p. 57 (a. 1172): portallum monachorum, quod erat in murum castrum apud pontem suum, -ari precepit. GUILL. TYR. hist. rer. transm. XVII 27 p. 806: hiatum replent, -ant aditum et locum certatim faciunt impermeabilem.

B) *en parlant d'une partie du corps*: 1) *l'oreille* (cf. Ps. 57,5 et 6). a) *au propre*: GODESC. SAX. opusc. gramm. II p. 492,2: exclamantes Judei continuerunt aures suas, instar aspidis -antes eas. GALAND. REGN. prov. 166 p. 97: auditores aures suas digitis -antes. GUILL. TYR. hist. rer. transm. XXII 6 p. 1071: -atis auribus, vocem noluit sapienter incantantium exaudire. b) *au figuré: ne pas vouloir entendre, ne pas prêter attention à*: ORD. VIT. hist. VIII 17 t. III p. 371: dum poterat aures suas ad clamores pauperis -are. GALTER. CASTIL. Alex. I 91: servus / in dominum surgens... / -at precibus aures. CARTUL. S. Mar. Magd. 50 (a. 1160—80): iusticie amatores ac pauperis Christi propugnatores aures credulitatis -ent. HELM. 32 p. 62,21: -antes aures suas perrexerunt ad filium, deferentes ei imperialia. *noter l'expression -are aures cordis par assimilation entre obdurare (cor) et obturare (aures) ayant pour origine deux textes différents de l'Ancien Testament* (Ps. 94 et 57): Ivo epist. I p. 118 (a. 1094): contra sibilum serpentis auditum -etis et monitis salutis aures cordis aperiatis. BERNARD. serm. de div. 24 col. 603^B: ut contra venenatos serpentis antiqui sibilos... aures cordis iugiter -are studeatis. ROB. TORIG. chron. a. 1181

t. II p. 100: ille vero aures cordis habens -atam, nulla quidem prece flexus est. *de même -are aures mentis*: HILDEB. epist. I 6 col. 152^B: aspidis exemplo, mentis aures -abis.

2) *la bouche*: a) *au propre*: ANAST. pass. Acac. II 14 p. 185^D: qui fortitudinem diaboli in cruce confregisti, qui -asti ora leonum et eripuisti famulum tuum Danielem (cf. epist. ad Hebr. 11,33). b) *au figuré: fermer la bouche, faire taire* (ALAN. INS. dist. col. 879^A: -are, proprie silentium imponere): FULB. epist. col. 273^D: volo interim mandes mihi... utrum iubeas ad presens non -ari os bovis triturantis. PETR. RIGA Aurora I Deuteron. 205 p. 215: lex ait: 'ora bovi non -es operanti'. Bos operans doctor est sacra verba serens.

3) *l'œil (par métaphore)*: IVO epist. Sever. III 25 p. 73,22: non potest -ari amoris oculus quominus videre possit quem amat. PETR. COMESTOR hist. schol. col. 1238^D: unde et -atus erat oculus carnis.

4) *le cœur (par métaphore)*: PETR. RIGA Aurora II cant. 737 p. 737: sponsam seram facit ostiolo cum lumina cordis / -at contra sponsum nigredine sordis.

C) *en parlant des sens en général (par métaphore): rendre insensible* (cf. *obdurare*): GUILL. S. THEOD. medit. II p. 62: expergefacte anime mec prima occurrit imaginatio, que assuetam sensibilibus animam, sensibus -atis sensibilibus obscurat imaginibus.

D) *en parlant d'une source ou d'un cours d'eau: obstruer, empêcher de couler*: 1) *au propre*: GUILL. TYR. hist. rer. transm. VIII 4 p. 328: fontes qui erant extra urbem -avit. HELM. 76 p. 145,21: fontes salis qui erant Thodeslo... -ari fecit. 2) *par métaphore*: GUILL. S. THEOD. epist. frat. M. D. 93 p. 135: omnis enim vitii frustra siccatur rivus, si fons non fuit -atus. NICOL. CLAR. epist. XI col. 1608^B: ingratitude... -ans flumina gratiarum. HELM. prol. p. 1,29: qui de abyssio iudiciorum Dei multa... emanare videntes, -averunt venas eloquentie sue.

II) *combler*: STATUT. Arelat. 87 p. 218: fossata levatarum nullus audeat claudere, -are, vel impedire.

III) *enfermer dans*: ADELARD. BATH. quest. nat. p. 24,26: exhalat enim cerebrum calorem, qui, si in eo -aretur phrenesim... generaret.

IV) *mettre fin à*: BABIO 305: non scelus -at ea que gemit. V) *se sauver, s'échapper*: ALAN. INS. dist. col. 879^A: -are... notat evadere.

obtusio, -nis f. 1) *trace de coups, usure*: INNOC. III reg. 349 p. 522,23 (a. 1198): falsitatem bulle poterit... intueri vel in adiunctione filorum vel in collatione bulle vel motione vel -ne.

2) *affaiblissement (de la voix)*: ALAN. INS. Anticlaud. IV 480 p. 121: quem non cantus -o reddit / insipidum.

3) *qualité d'un angle obtus*: ALAN. INS. serm. de sphaera p. 305: isti etiam anguli censentur recti, quia nec

generationis -ne, nec corruptionis acumine deviant a rectitudine unitatis essentiae.

4) *au figuré*: a) *critique*: ADAM PARVIPONT. add. ad art. p. 158,78: contra -nes illas quas pro disputationibus usurpare consueverunt circa veterum disciplinas corrixantes. b) *condamnation*: BANDIN. sent. I 41 col. 1020^A: precedit in aliis peccatoribus, quo digni sunt -ne. ib. col. 1020^B: peccatores digni sunt -ne, nondum obtusi.

obfusitas, -tis *f. inertie, pesanteur, lourdeur (de la matière)*: BERNARD. SILV. mundi univ. I 2 p. 14,186: quod enim spontanea -ti subtilitas non accedit, applicatio numerus in virtute complexionis medius intercessit, qui corpus animamque quodam quasi glutino... illigavit. GUILL. CONCH. phil. mundi I 21 col. 52^A: aqua habet enim cum terra coniunctionem secundum corpulentiam et -tem (cf. DAN. MORL. nat. p. 18: habet... communem cum terra corpulentiam et -tem).

obfusivus, -a, -um [obtusus] *superficiel, vain*: ADAM PARVIPONT. ars p. 11,18 note: quemadmodum ex ignorantis veterum locutionibus licentiosis -e ille orte sunt contentiones.

n. pl. pris substantivement: aspects superficiels, aspects grossiers: ADAM PARVIPONT. ars CLXIV p. 104,13: tale est et illud 'quid, quo, de quo, qualiter enuntietur', in quibus quatuor rationem enuntiandi constituimus ne documentorum -a sequeremur, que male doctos indoctis imperitiores quamvis loquaciores reddiderunt.

obtusus *v. obtundo*.

obtutus, -us *m. formes*: obtuitus: THEOD. AMORB. Martin. 20. CARTUL. Saviniac. 941 p. 510 (c. 1140). CONR. HILD. ad Hartb. p. 193,19. ASINARIUS 192. optutus: JONAS AUREL. Hubert. p. 76. DIPL. Otton. III 276 (a. 998). etc. *accus. pl.* obtutos: CARTUL. S. Turib. 78 p. 92 (a. 1001).

1) *action de regarder, regard*: a) *au propre*: EIGIL. Sturm. 7: avidus locorum explorator ubique sagaci -u... perlustrans loca. DONAT. METT. Ermenl. p. 683,4: qui... ad hoc legendum opusculum sacrum deflexerint -um. DUDO Norm. II 6 p. 146: quarum... multitudinis inexhaustam extremitatem perspicaci et angustato -u non poterat comprehendere. b) *information visuelle (par opposition à relatus)*: EIGIL. Sturm. prol.: sicut ipsorum relatu vel meo -u expertus sum. GUIBERT. Nov. gesta Franc. IV 1 col. 729^D: non solum que -ibus, sed ea scripsisse que aliorum hauscrant intellecta relatibus. c) *au figuré*: intelligentie sive mentis -us: JOH. SCOT. divis. nat. (484 A) p. 130: intelligentie -u consideratur. GUIBERT. Nov. vita I, XV p. 55: in somnis mortuorum hominum mentis mee -ibus crebrius imagines inferens. id. laud. Mar. II col. 540^D: quid fuit illud obumbrare, nisi illius incircumscripti luminis immensitatem -ibus mentis obtexere? GUILL. S. THEOD. enigma fid. 3 p. 94: mentis -u sicut unusquisque semetipsum videt aliquid

querentem aut scientem. LABORANS iustit. p. 15: quatinus evidenter sed altivide mentis -ibus per certitudinem illucescat. contemplationis -us: JOH. SCOT. homil. Joh. 1 p. 204: theologie... clarissime supereque contemplationis -ibus transcendentis.

2) *vue, faculté de voir*: ACTUS pont. Cenom. p. 415 (XI s.): -u orbatu oculorum. RADULF. TORT. Bened. 41 p. 346: exhilarata de sibi restitutis -ibus.

3) *œil (organe de la vue)*: HRABAN. carm. 38,11: auribus hec servit, labris, -ibus. TRANSL. Gorg. I p. 592: corporcis -ibus cernentibus. JOH. SCOT. ier. Dion. XV 34 p. 295: suisque -ibus in tenebris radiantibus. ADREVALD. mirac. Bened. 31 p. 68: sanguinei huic -us, pallidus color, macilenta facie torvus aspectus. GUIBERT. Nov. gesta Franc. I 3,4 col. 690^D: eversis -ibus, facie tabida.

4) *ouverture (d'une maison)?*: CARTUL. S. Turib. 78 p. 92 (a. 1001): ipsa casa cum suo vesteito et suos cangatos et fastiales et suos -os.

5) (*par méton.*) *la personne qui regarde*: a) *avec adj.*: DIPL. Otton. III 276 (a. 998): id... nostris ab -ibus eiecimus. PS. ADALBOLD. Walb. p. 550^C: ne aliqua astutia humanos falleret -us. THIETM. 7,43: ille... divinum placavit -um. ADAM BREM. p. 173,4: ne malesuada pelicum vicinia castos violaret -us. CHRON. Maurin. p. 18: divinis -ibus placere. b) *avec gén. de la personne qui regarde (le mot -us formant ici une redondance)*: EPIST. var. III p. 169,6: si sanctitatis vestre placet -ibus. CARTA a. 952—70 (Bull. Soc. Sciences hist. et natur. Yonne 1898, p. 190): adiit serenitatis nostre -us quidam noster fidelis. FULCH. hist. Hier. II 21 p. 452: Francorum -ibus dorsa fugientes verterunt. GUIBERT. Nov. gesta Franc. II 3 col. 703^B: imminebat plane etiam potentiorum -ibus omnium estimatione conclamata miseria. c) *dans des expressions signifiant 'présenter ou soustraire quelque chose à l'attention de quelqu'un'*: CARTUL. Basil. I 1 49 p. 95,2 (a. 816): obtulit -ibus nostris immunitates domni et genitoris nostri Karoli (cf. CARTUL. Argent. 23 p. 18,27 [a. 831] et sepe): CARTUL. S. Lamb. Leod. p. 3,18 (a. 831): duas commutationes... -ibus nostris collate sunt. DIPL. Ludov. Germ. 56 (a. 849?): ostendit quandam celsitudinis nostre -ibus auctoritatem genitoris nostri. BULLAR. Cas. II p. 31 col. 1 (a. 861): detulit -ibus nostris preceptiones et privilegia regum Longobardorum (cf. DIPL. Henr. III 238 p. 317,12 [a. 1049]). EPIST. divort. Loth. II p. 227,16: apologiorum nostrorum littere vestris sanctissimis -ibus perlate. ORD. VIT. hist. VI 1 t. III p. 2: nostris multa precipua subtracta sunt -ibus. d) *dans des expressions signifiant 'en présence de'*: CAPIT. reg. Franc. I 170,14 p. 344,30 (a. 817): coram fratrum -ibus. TRAD. Fris. 721a (a. 850): veradica sua dicta quasi coram -u Dei diserta. CHRON. Salern. 14 p. 480,24: ante suum -um venire. PASS. Kil. I p. 723,20:

presentemus nos -ibus beati pape. GERBERT. epist. 70 p. 101,16 (a. 986): vestris -ibus representanda. AELR. Edw. reg. col. 762^A: mulier... regis se representat -ibus. COD. Polon. Mai. III p. 741 (a. 1198): omnibus quorum -ibus presencia venerint... notificandum. e) presenti -u: à sa disposition: HRABAN. univ. IV 3 col. 90^B: ibi enim abolita omni adversitate pacem, que est Christus, presenti possidebit -u.

6) chose vue, vision: BERNARD. SILV. mundi univ. II 5 p. 42,57: ne sacros oculos fedo violaret -u.

7) -u et le gén.: à cause de, poussé par: CARTUL. Saviniac. 941 p. 510 (c. 1140): charitatis -tuitu... contulit quadraginta solidos. CARTUL. Lisk. I p. 53 (a. 1174): de claustra sine mandato abbatis sui nisi -u arctioris religionis, discedere.

obvallo 1. entourer d'un retranchement: GLOSS. cod. Cas. 401 p. 471,8: -atum, undique montes. cf. obullatus.

obvallus, -a, -um retranché: GLOSS. cod. Cas. 401 p. 471,3: -um, undique munitum.

obvelatio, -nis f. représentation voilée d'une chose, symbole: RATRAMN. corp. Dom. 2 p. 33: dum enim quidam fidelium corporis sanguinisque Christi mysterium, quod in ecclesia cotidie celebratur, dicant quod nulla sub figura, nulla sub -ne fiat.

obvelo 1. 1) couvrir d'un voile: a) au propre: UF-FING. Ida 2,2: ecclesiam scopare, altaria -are, cereos accendere. GUILL. MALM. gesta pont. III 100 p. 217: antistes, -atam faciem pusioli cum retexisset. b) au figuré: RATRAMN. an. p. 95,5: stultitie tenebris est -atus.

2) masquer, dissimuler: a) au propre: RICHER. III 23 t. II p. 30: quarum uniuscuiusque ale extense duo latera altaris usque ad medium -abant. ib. III 22 t. II p. 30: altare præcipuum... cancellis utrimque radiantibus -avit. b) au figuré: FOLC. gesta Lob. 19 p. 63,32: cetera eiusdem episcopi bene gesta... hanc infamiam -averant. PETR. DAMIAN. serm. 23 col. 632^D: gloriosum nomen Adonai, quod omnibus -atum fuerat, revelatur. SIGEBERT. GEMBL. gesta p. 532,31: -are voluerunt infamie opprobrium.

obvenientia, -c f. ingérence: CARTUL. Otterb. 3 p. 2,27 (a. 1173): confirmationis paginas karakterum nostrorum impressione signatas contra omnium -as incursum reservandas utriusque damus.

obvenio, -i, -tum 4. formes: hobenio: COD. Caiet. I p. 38,12 (a. 909). hobvenio: MON. hist. Neap. II 67 p. 57,9 (a. 949). hocvenio: CARTUL. Apt. 22 p. 123 (a. 966—72). hovbenio: MON. hist. Neap. II 305 p. 189,26 (a. 997). hovenio: REG. S. Apol. Nov. I p. 3,16 (a. 959). hovvenio: ib. p. 3,17. obbenio: CARTUL. Interamn. 13 p. 27,2 (a. 891). COD. Caiet. I p. 33,16 (a. 906). MEM. Amalf. I p. 128,35 (a. 921). obenio: REG. S. Alex. 2 p. 367,3 (a. 987). obvinio: REG. eccl. Mutin.

I 6 p. 9 (a. 816). ofvenio: COD. Ar. 155 p. 224 (a. 1036). opvenio: REG. archiep. Janue I 70 p. 101 (a. 1018). ovenio: CARTA IX s. (Marini, Papiri diplomatici 98 p. 152,17). COD. Ar. 67 p. 93,5 (a. 955). REG. S. Apol. Nov. 2 p. 6,23 (a. 973). CARTUL. Imol. I 7 p. 20 (a. 1046). ovvenio: COD. Caiet. I p. 42,18 (a. 914).

I) venir au-devant, survenir (UGUTIO s.v. venio: -o, -is, contra venire vel undique): AGIUS vita Hath. 14 p. 171: non dubium erat... quod in meridiana -erat, ipsum assistere clamans. GUILL. PICTAV. gesta p. 24,12: -iunt ex parte hostili XV superbientes in equis et armis.

II) échoir en partage, être dévolu, obvenir: A) par héritage: 1) avec le dat.: CARTUL. Anian. 59 p. 199 (a. 873): vindo vobis omnia... qui (sic) michi -it de genitori meo. DIPL. Karoli III 83 (a. 883): res quas... eis in portionem aut in hereditatem... -it. CARTUL. capit. Agath. p. LXXXI (a. 954—82): qui michi -it de genitori meo. CHRON.-CARTUL. S. Theofr. Calm. 312 p. 105 (a. 965): de rebus nostris que nobis ex hereditate parentum nostrorum legibus -erunt. AIMOIN. FLOR. mirac. Bened. II 5 p. 136: qui media pars ipsius castri hereditaria -erat successione. CARTUL. S. Michael. Mos. 78 p. 277 (a. 1133): fundos... qui -erant hereditario iure Hugoni militi. TRAD. Ratisb. 902 p. 442,26 (c. 1170—7): mancipia, que sibi ex paterna hereditate -erant. 2) avec l'accus.: TRAD. Fris. 322 (a. 814): quicquid me -it de parte genitoris mei proprie hereditatis (cf. ib. 336 [a. 815] et 352 [a. 815]).

B) par un autre mode d'acquisition: 1) avec le dat.: MEM. Amalf. I p. 128,35 (a. 921): michi obbenit ex comparatione. DIPL. Otton. I 260 (a. 963): omnes proprietates vel res que per qualicumque instrumenta cartarum -erunt Uuidoni quondam marchioni. REG. S. Apol. Nov. 2 p. 6,23 (a. 973): res... quantascumque inibi mihi ovenit da quondam Martino. REG. archiep. Janue I 70 p. 101 (a. 1018): tibi qui supra Anna de illorum parte opvenit. COD. Ar. 155 p. 224 (a. 1036): mihi in parte ofvenit vel ofvenire debet. CARTA a. 1040 (Morbio, Storia Novara p. 328,25): sicut mihi -i (sic) per cartulam venditionis ex parte Ottane. CARTUL. Imol. I 118 p. 165 (a. 1148): undecumque michi -isset per quemcumque modum vel titulum. 2) avec ad et l'accus.: REG. S. Apol. Nov. 1 p. 3,16 (a. 959): rem iuris supradicte basilice... quod inibi hovenit per donationis ad me. REG. Luc. 97 p. 35 (a. 1019): quas tibi odie per cartula... ex comparationem -i ad nos ipsis.

III) arriver, se produire, survenir: ORD. VIT. hist. IX 9 t. III p. 540: Turcisque somno vinoque sepultis crudelior necis angustia -it.

obventio sive obvencio, -nis f. 1) rentrées financières, revenus: a) en général (souvent associé à 'redditus'): CARTUL. Magalon. 151 p. 278 (a. 1170): concedimus vobis... omnes lesdas et usaticos et -ciones et proventus

que solent dari vel accipi in aliquo mercatu. CARTUL. S. Mar. Paris. II p. 323 n° 1 (c. 1175): si autem ibi molendinum vel vivarium facere canonici voluerint, Droco medietatem solvet expense, medietatem -cionum percipiens. CARTUL. Remens. I p. 388 (a. 1182): medietatem terragii et -num banni et iusticie. RICHARD. LOND. EP. dial. scacc. II, XXIII p. 120: sunt item tertii generis -nes que non videntur prorsus inter oblata computande set magis 'fines' ad scaccarium dicuntur. GUILL. TYR. hist. rer. transm. X 28 p. 442: si reddituum et -num que ex marino accessu in portu colligerentur, tertia pars illis in perpetuum concederetur. ACTA Phil. Aug. I 345 p. 419,15 (a. 1190): precipimus quod omnes reditus nostri et servitia et -nes afferantur Parisius. CONST. I 339,2 p. 485,41 (a. 1191): omnes et reditus et -nes, conditiones, condicia, fodra, banna. CARTUL. Anian. 328 p. 444: quintam de ceteris -cionibus, fructibus vel redditibus qui quoquomodo exinde percipientur.

b) *impositions*: GUILL. TYR. hist. rer. transm. XIX 13 p. 903: principis illius inestimabiles thesauros, census, vectigalia, de terrestribus et maritimis urbibus annuas -nes quantitatis infinite.

2) *revenus ecclésiastiques (cf. fr. obvention)*: a) *en général*: CARTUL. Gemet. 154 p. 98 (a. 1188): illam portionem ecclesie... cum omnibus pertinentiis et -nibus suis... dedisse. CARTUL. cath. Amb. I 83 p. 112 (a. 1192): -nes oblationum pro duobus solidis... habere debet. PETR. CANTOR verb. abbrev. XXXIV col. 119^c: ob fecunditatem et utilitatem Ecclesie spirituales, potius quam -nem et fructum temporalem.

b) *distingués des 'oblaciones'*: CARTUL. S. Bened. Floriac. II 185 p. 18 (a. 1164–5): oblaciones et -nes que vos in ecclesia ipsa contingunt per se vel per suum nuncium recipiendi liberam habeat facultatem. CARTUL. Clun. V 4272 p. 631 (a. 1182): omnes oblaciones et -nes capelle habebunt. GUILL. TYR. hist. rer. transm. XVIII 3 p. 820: ut oblaciones et ceteras -nes matricibus ecclesiis debitas ipsi haberent. CARTUL. S. Michael. Mos. 139 p. 407 (a. 1197): oblaciones et -nes ecclesie ipsius universas.

c) *distingués de la dime*: ACTA pont. Rom. Gall. F 45 p. 81 (a. 1178): preterea decimas, primitias et quas-cumque alias eiusdem ecclesie -ciones. ACTA pont. Rom. Gall. I 157 p. 322 (a. 1178–9): ecclesiam quoque ipsius loci cum decimis et aliis -nibus suis. ACTA pont. Rom. Gall. B 41 p. 67 (a. 1179): quicquid iuris habetis in decimis et -nibus ecclesie de Lunencurt. ROB. TORIG. chron. add. t. II p. 328: due partes -num ecclesie illius et due partes decimarum in blado. GIRALD. itin. Kambr. I 2 p. 21: in decimarum et -num seu rerum quarumlibet ecclesiasticarum detentores. ACTA pont. Rom. Gall. IV 368 p. 523 (a. 1197): cum... tota minori decima et omnibus -nibus et oblationibus eiusdem loci.

d) *attachés à une prébende, un autre bénéfice ecclésiastique ou une chapelle*: ARNULF. LEXOV. epist. 34 p. 56 (a. 1161): quod in regulares personas sicut prebende ita et archidiaconatus et omnium rerum tam potestas quam administratio conferetur, ita nimirum ut omnes -nes deberent in commune referri, ne cupiditati daretur occasio, si eas liceret privatis usibus applicare. CARTUL. hosp. Bellocvac. 7 p. 9 (a. 1183): eiusdem minute decime medietatem cum fructibus et commodis omnibusque -nibus. CARTUL. cath. Amb. I 70 p. 98 (a. 1186): ut canonici qui... in ea non fuerint residentes, nonnisi LX solidos communis terre monete de prebendarum suarum -nibus percipere debeant. GIRALD. itin. Kambr. II 4 p. 120: solum altaria cum decimis et -nibus clero relinquentes. CARTUL. Tarvan. 96 p. 75 (a. 1195–6): iamdictorum altarium -nes... tanquam canonicus, nomine prebende possidebit.

e) *casuel ecclésiastique provenant de l'exercice du culte*: GIRALD. gemma I 49 p. 131: exemplum de -ne prime misse debita quibusdam monachis, secunde sacerdoti. CARTUL. Bellomont. Rog. 52 p. 47 (a. 1192): prior de Bellomonte candelarum -nes de ecclesia Beati Nicholai percipere consuevit. CARTUL. S. Cruc. Aurcl. 117 p. 200 (a. 1196): omnes -nes que ex eis provenient qui anniversario nostro intererunt.

obventus, -us m. profit, bénéfice: 1) *au propre*: CARTUL. Nemaus. 153 p. 244 (a. 1077): dono... ipsum -um cum ipsa ferragine. CARTA a. 1164 (Le Glay, Glossaire topogr. de l'ancien Cambrésis p. 51): omnium impensarum et omnium -uum e qua sit inter nos et eos participacio.

2) *au figuré*: PETR. BLES. amicitia I, VII p. 134: vera tamen amicitia in se ipsa fructus suos constituit, omnemque spem futuri -us mera liberalitate precurrit. ib. I, XX p. 206: utinam omnes essent pauperes spiritu, uberius emineret in beneficio mutue benignitatis -us!

obverso I. [ob et verso] *tourner, retourner*: RADULF. TORT. memorab. I 3,35 p. 18: -ans vultum, tollentem colla chelidrum / conspicit immanem cernere terribilem.

obversor I. *se trouver, résider, séjourner*: HROTSV. Abr. 5,2 p. 154: fac ut prepulchra, quam tecum -ari experiebar, puella nostro intersit convivio. THANGM. Bernw. prol.: a puero mecum usque ad iuvenilem etatem -atus. THEOD. AMORB. Bened. I pref. p. 363,13: in illo solitario... -atus es monachorum archisterio. ACTA duc. Norm. 218 p. 411 (a. 1059–66): quidam cenobite... qui dum seculari habitu potirentur intra eius curiam fuerant -ati. LAMB. HERSF. annal. a. 1074 p. 179,26: tibi formidandi sunt hi, qui lateri tuo familiariter -antur. TRANSL. Annon. 3 p. 516a, 3: quis quousque Theutonice lingue sonus perstreperit -atus, nomen vel meritum Annonis nesciat?

obversus, -a, -um v. obverto.

obverto, -ti, -sum 3. *tourner, retourner*: WORMON. Paul. 37 p. 235: cornua velatarum antennarum -tens. FRITHEG. Wilfr. 283: fixos -tere fines. WALTHARIUS 1134: hic postquam oceanas sensim calefecerat undas, / Hesperos Ausonidis -tit cornua terris. GUILL. PICTAV. gesta p. 36,16: pectus vero intrepide ille -tens. RADULF. CADOM. gesta Tancred. 89 p. 669: -so turbine, dextris / tela retorquebat. GUILL. MALM. gesta pont. IV 153 p. 292: navem -tunt.

part. passé obversus, -a, -um *employé adjectivement*: 1) *retourné en arrière, recourbé*: CARM. Sangall. I 1,8: hedique petulci / cornibus -sis viridem cursare per herbam / consueti fuerant.

2) *acharné à détruire*: SIGEBOTO Paulin. 54 p. 937,36: alios vel pedibus abscisis vel oculis effossis obtruncando, diverso modo suis -sis conatibus vel vexando vel perimendo in se intriverat.

obvexatio, -nis *f.* [ob et vexatio] *tourment, persécution*: PETR. SUBD. Agnell. 17 p. 319: tale non ferentes opprobrium et -nis dolorem.

obviam formes: *obbia*: BENED. ANDR. chron. p. 78,12. *obiam*: MARIAN. SCOT. chron. a. 850. *oviam*: ANDR. BERG. Lang. 13 p. 230,9.

1) *adv.*: A) *au-devant, à la rencontre (de quelqu'un)*: 1) *en général*: THEGAN. Ludow. app. p. 603,22: iussit ut Hlutharius ibi -m venisset. HROTSV. Gall. I 8,1 p. 116: dux egreditur; ascendamus equos, offeramus nos -m. THIETM. 2,1: cum appropiarent, omnis senatus -m perrexit. ADALBOLD. Henr. II p. 684,35: dux... cum Bavaricis episcopis et comitibus -m venit. *spéc.: devant soi*: LAMB. HERSF. annal. a. 986 p. 46,14: Otto rex... Misichonem cum muneribus -m suscepit. 2) *avec une idée d'hostilité*: ORD. VIT. hist. VII 7 t. III p. 176: multis igitur hortatibus animati, cum armis -m processerunt. B) *expressions*: 1) *habere -m*: a) *avec un nom de personne: rencontrer*: THIETM. 1,7: clam postea evadens, -m ducem predictum habuit. ib. 4,38: reversus -m habuit patrum meimet marchionem Liutharium. b) *avec un nom de choses*: α) *trouver sur son chemin*: GAUFRID. VINDOC. epist. IV 7 col. 151^B: de pinu, quam -m habuimus, hospitandi gratia divertere dignum duximus. β) *avoir sous les yeux*: RAYM. POD. I p. 236: habuimus -m litteras imperatoris de pacc. 2) *-m facere: confronter*: GERARD. MORES. delib. p. 154: verum ad omnia ex omnibus -m facere, infinitas scripturarum silvas quis valet penetrare?

II) *préposition*: A) *avec le dat.*: 1) *à la rencontre de, au-devant de*: a) *en général*: NAVIG. Brend. I p. 4: navigantibus nobis in predictam insulam occurrerunt / -m. ib. 19 p. 55: avis... a longo volans -m illis. WALTH. SPIR. Christoph. I 27: patriam celi letantibus -m angelis coronatus intravit. GIRALD. topogr. I 19 p. 52: ad primam archangeli vocem emergent, -mque Christo in aera

rapti. *expression fieri -m*: ADREVALD. transl. Bened. 11 p. 10: -m eis quidam cecus factus est. VITA Corb. I 35: turba... -m sancto viri Dei corpore facta est.

b) *avec un verbe de mouvement*: currere -m: LEGEND. Gerh. maior p. 504: currebant de villis et de tota provincia Chanadinensi corpori viri -m. ire -m: THEGAN. Ludow. 16: iussit missos suos -m ire sancto pontifici. COD. Polon. Mai. I p. 38 (a. 1193): prudentibus virginibus que... accensis lampadibus per opera sanctitatis... se preparant ire -m sponso. exire -m: GERH. AUG. vita Udalr. 12 p. 401,21: eis -m exire voluerunt. THIETM. 4,71: nec huic -m exire voluit. mittere -m: EINH. Karol. 10: filios suos... -m regi mittens. occurrere -m: VITA Pirm. I 6: nos occurramus -m Christo domino. ADALBOLD. Henr. II p. 692,31: occurrit ei -m Tietoldus marchio. pergere -m: THIETM. 4,5: cum nostris -m sibi pergentibus. procedere -m: EIGIL. Sturm. 19: -m ei a monasterio longius processerunt. ANON. gesta Hung. 11: dux... et sui primates -m Almo duci... processerunt. HIST. Rod. II p. 927: processerunt ei -m et occurrerunt ei -m. venire -m: TRAD. Fris. 669 (a. 845): abbas Arn -m venerabili viro Erchanberto episcopo venit. ADALBOLD. Henr. II p. 692,34: archiepiscopus Ravennas cum suis et sibi finitimis ei -m venit. c) *avec une idée d'hostilité*: THEGAN. Ludow. 34: direxit exercitum suum -m Sarracenis. WIDUK. 3,30: collecta valida manu, -m procedit acerrimis hostibus. ANDR. FLOR. mirac. Bened. IV 2 p. 252: adversarii pergit -m. ANON. gesta Hung. 26: congregavit exercitum suum et cepit velocissimo cursu equitare -m ei, ut eum per portas Mezesinas prohiberet. GUILL. TYR. hist. rer. transm. X 17 p. 425: ubi autem constitit quod hostes accederent, rex illis procedens -m, acies sex numero precepit ordinari. GALL. ANON. chron. p. 418: Pomoranorum exercitui... Kazimirus... -m properavit.

2) *en présence de, devant*: TRAD. Fris. 702 (a. 848—853): -m illis eodem die Pilgrim convenit. DIPL. Otton. I 419b p. 573, 21 (a. 972): nos quippe veritatis re perspitienda cives Curicensis Constantie nobis -m convenire iussimus. VITA Mathild. I 14: imperator... matrem illuc cum rege filio pariter et pulchra virgine -m sibi vocari precepit.

B) *avec l'accus.*: 1) *à la rencontre de*: a) *avec idée d'accueil*: ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 887: -m quem imperator... veniens... ad hominem sibi quasi adoptivum filium iniunxit. b) *avec idée d'hostilité (en vue d'un combat)*: ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 882 p. 109,17: missus est -m Nordmannos. 2) *en faveur de*: ADREVALD. mirac. Bened. 18 p. 44: quod maturato peregisset nisi pietas indulgentissimi conditoris -m se tanto facinori opponere disposuisset.

C) *avec le gén.: à la rencontre de*: THEGAN. Ludow. 41 p. 598,28: perrexit Limodiam civitatem -m eius.

TRANSL. Chrys. 12: suorum -m concito reversa gradu, iussit eos qua venerant redire. TRANSL. Eugen. Diogil. 7 p. 34: venit -m sancti cum ambitione magna.

III) *locution in obviam*: A) *adverbiale*: à la rencontre de, en face: COD. Sil. (M) I p. 71 (a. 1150): quibus urbani cognitis cum magna vi seu copia in -m adcurrunt.

B) *prépositive (avec le dat.)*: 1) *avec un nom de personne*: à la rencontre de: ALBER. AQU. hist. 2,1 p. 300: exercitus... a proposito eundi in Iherusalem cum suis principibus et ductoribus aversus fuerit iamque eis in -m desperatus redierit. 2) *avec un nom de chose*: en face de: TRAD. Fris. 421 (a. 819): infra silva quod iacet in -m loco nuncupato Kenperc.

obviatio sive obviatio, -nis f. I) *fait de venir au-devant de, rencontre*: A) *dans le désir de faire fête*: 1) *en général*: ANSELM. LAUD. Matth. 21 col. 1423^D: miraculum vero auditum de Lazaro, ad hanc honorificam -nem commovit. ALAN. INS. planct. nat. p. 506: pefatam vero virginem, pedissequarum paucitate vallatam, festine -nis applausu Natura suscipiens. 2) *(liturg.) rencontre de Jésus avec Siméon et Anne au Temple, le jour de la fête de la Purification* (ABSAL. serm. 14 col. 87^C: ut autem grecum vocabulum quod est hypapanti latino nomine -nem interpretemur, -num alia est reconciliationis, alia contradictionis, alia examinationis): ΘΙΕΤΜ. 5,44: Tagino venerandus III^a non. februarii, id est yppapanti Domini, id est -cione iusti Simeonis. BERNOLD. CONST. microl. 48 col. 1012^B: Ὑπαντή autem nuncupatur -o, quia venerabiles persone Simeon et Anna eo die obviarunt Domino, dum presentaretur in templo. HONOR. AUG. gemma 3,24: Ypapante dicitur -o, quia hac die Simeon et Anna Christo obviaverunt. LIB. ordin. Patav. 7,12 p. 1018,30: in diebus presentationis Domini in templo Sergius PP. iussit fieri lytanias, ita, ut diebus -nis que ypopanti grece dicitur, ... populus occurrat.

B) *dans un dessein d'hostilité, de combat*: HENR. HUNT. hist. VI 13 p. 183: sed in ipsa -ne precedentium vexillatorum, horror nimius Dacos invasit. BALD. TREV. Alber. 25 p. 256,5: quales militum -nes in equis, quali hastas fragore discindi perspiceres! LEGES Henr. I 43,7 p. 569: qui proditor domini sui fuerit, quicumque ab eo in -cione hostili vel bello campati fugerit... terram suam forisfecerit.

II) *(logique) échange de vue, discussion*: JOH. SARISB. metal. II 13 p. 85,9: eis *disciplinis* tamen logica metodos suas, compendii scilicet rationes, communiter subministrat, unde non modo ad exercitationem, sed ad -nes et ad secundum philosophiam disciplinas utilissima est.

obviative adv. [obvio 1.] *en s'opposant*: LIB. de ignorantia XIII 43 p. 224: involuntarium... uno modo dicitur... contradictive et -e quasi... contra voluntatem.

obviator, -is m. [obvio 1.] *celui qui s'oppose à une*

disposition ou un ordre (avec le dat.): CARTUL. S. Sepulcri 172 p. 311 (s. d. 1178): si quis huic mandato nostro temerarius -r extiterit, nostri culminis indignationem incurret. CARTUL. episc. Hild. I 521 (a. 1196): quicumque huic nostre confirmationi et mandato temerarius -r extiterit, imperialis culminis indignationem se noverit incursum (cf. CARTUL. Nuremb. 105 [a. 1200]). MON. hist. Hung. I p. 68 (a. 1198—1226): si quis autem huic mandato nostro temerarius -r extiterit, nostre celsitudinis indignationem incurret.

obvie v. obvius.

obvinio 4. v. *obvenio*.

obvio 1. *formes*: *pft.* hocviaberit: COD. Cavens. II 257 p. 57 (a. 968). *inf.* obiare: CARTA a. 854 (Manaresi, Placiti I 59 p. 215,15). *oubio*: CARTUL. Irach. 9 p. 14 (a. 1040—46).

I) *rencontrer, s'avancer à la rencontre de* (UGUTIO s. v. *velo*: -o, -as... in via contra ire): A) *avec empressement et faveur*: 1) *au propre*: GODESC. SAX. opusc. gramm. II p. 494,15: exeunti pape cum clero... -at populus. THEGAN. Ludow. 16: perrexit post missos domnus Hludowicus obviam supradicto pontifici, -antes sibi in campo magno Remensium. GUILL. PRACTAV. gesta 12 p. 26: paululum hinc progressis alacer -at eorum dominus. CARTUL. Karrof. p. 41 (a. 1045): de ramis et foliis olivarum cum quibus -averunt Domino pueri Hebreorum. ROB. MON. REM. hist. Hier. I 11 p. 735: -averant Waltero, qui erat primicerius et signifer agminis Heremite. ROB. TORIG. chron. t. 2 a 1177 p. 67: transfretaverunt in Normanniam, quibus -averunt iunior rex Henricus et Richardus... cum gaudio magno et honore.

2) *au figuré*: a) *s'avancer pour accueillir*: CARTUL. archiep. Magd. 262 (a. 1147): his, qui Christi pauperes possunt denotari, paterna sollicitudine, ... debemus -are. b) *s'avancer pour rencontrer (sens spirituel)*: GERARD. MORES. delib. p. 2: adiuvet sic me tue postulationi satisfacere, quo inimicorum laqueos possim evadere, et Tibi (*sc. Deo*) plenissime ad libitum -are.

B) *par hasard*: 1) *avec le dat.*: ANAST. pass. Dem. col. 721^A: navigans Thessalonicam quibuscumque -avit, visionem martyris narravit. RATHER. coniect. col. 537^B: quia si inimico suo -asset, similiter eum salutasset. HIST. de via Hier. 76 p. 203: postquam -avit imperatori ad Filomenam, accessit ad eum. HENR. HUNT. capt. Antioch. 9 p. 378: Stephanus comes, muliebriter aufugiens, -avit imperatori. PETR. ALF. disc. cler. p. 22: -avit cuidam vetule pannis heremitalibus indute. GIRALD. gemma II 16 p. 240: cuidam heremite itineranti forte -avit conventus monialium. id. topogr. II 48 p. 131: quicumque -abat, insufflans in os eius dicebat. *par métaphore*: ALAN. INS. Anticlaud. VI 125 p. 144: ne maior oculis lux -et.

2) *avec l'accus.*: RADBERT. epitaph. Arsen. p. 29:

quendam ruricolam -asse. GEZO corp. Christi LXIV col. 404^B: expleto autem convivio cum rediret, -avit episcopum qui fratres illos excommunicavit. ANDR. FLOR. mirac. Bened. III 4 p. 224: suum quedam -ans inimicum.

3) *expression sibi -are: se rencontrer (en parlant de deux personnes ou deux choses): a) au propre: se croiser: ACTA Pont. 144 p. 218,22 (a. 1198): viam quoque de grangiis ad abbatiam, tam largam ut due quadrigae sibi libere possint -are. spéc., en parlant de lames de ciseaux: BURCH. BELV. barb. III 47 p. 68: forceps duabus aciebus sibi -antibus. b) au figuré: DUDO Norm. IV 127 p. 293: misericordia et veritas in regno eius, ut Psalmista refert, sibi -averunt. ADELARD. BATH. cod. et div. p. 11,12: dumque sibi eodem in itinere -ant, contrarii dicendi non sunt Plato et Aristoteles. BERNARD. serm. de temp. 9 p. 218,9 (a. 1140): sola hec est, in qua virginitas et fecunditas -averunt sibi.*

4) *se -are: se rencontrer, se mêler: CARTUL. S. Cucuph. I 126 p. 101 (a. 977): de aquilonis -at se cum termine de iamdicta Olerdola. GERARD. MORES. delib. p. 20: sub autem splendidissimis mavortibus et circa habitudinem trabes multe latent nausic, seque -ant mutuo spurcicie.*

C) *(liturg.) rencontrer, en parlant de la rencontre de Jésus et de Siméon au Temple, le jour de la fête de la Purification: HRABAN. inst. cler. 2,33 p. 123,1: ὑπαντάω enim greco sermone dicitur, quod -are latine interpretatur.*

D) *venir à l'esprit: THIETM. 6,72: quod tunc mihi -aret in animo, non possum cuiquam prodere. VITA Bonif. I p. 84,7: inter gravissimi quoque doloris lamenta... -avit illi in mente, quantocius synodum coadunare debere.*

E) *(jur.) se présenter en justice: HIST. Mont. Pannon. I p. 594 (a. 1105—16): omnibus adversariis resistere volentibus, in urbem Strigoniensem nobis arbiter iudicium ferre iudicavit.. nemo illorum ut lex -are constituit, venit.*

F) *tomber par hasard sur quelque chose: HIST. de via Hier. 13 p. 178: cœperunt illi statim carpere iter, et -averunt imperatoris litteris de pace et fraternitate danda.*

G) *se trouver: CARTUL. Irach. 9 p. 14 (a. 1040—46): de villulis qui oubiaverunt in ipsa sacratione de S. Maria.*

H) *s'opposer, faire obstacle (GLOSS. cod. Cas. 401 p. 471,4: -at, renitere luctatur. PAPIAS: -are, contrarium esse, adversari, repugnare): A) en parlant d'un ennemi ou d'actions de guerre: ANNAL. Fuld. II a. 850 p. 39,34: ut... piraticis Danorum incursionibus -ando resisteret. WIDUK. 3,54: barbari et ipsi -are legionibus contendunt. DUDO Norm. II 15 p. 156: cui quidam piscator Sequane, attributus Rolloni, -avit teloque transverberatum occidit. FULCH. hist. Hier. II 27 p. 472: hostium phalangibus -averunt. RADULF. CADOM. gesta Taner. 25 p. 623: ascendenti Turco fraxinus obiecta eminus -at. CAF. annal. a. 1100 p. 6: tribus militibus Turco-*

rum militum... stantibus -avit. SUGER. Ludov. VI 2 p. 18: cum ei extra castrum... cum magna militari sagittaria manu et balistaria -asset. *par métaphore: DIPL. Arduini 9 p. 713,1 (a. 1005): impietati... divino clipeo munitus -ando... condicimus contestamurque. PETR. DAMIAN. Romuald. p. 27,20: fidei se armis accinctum provocantibus hostibus in campum protinus -are.*

B) *s'opposer à une personne, résister: BERTHOLD. CONST. annal. a. 1077 p. 301,11: de manu regis Roudolfi, cui fere -averant. UDALR. consuet. Clun. III 28 col. 771^C: quicumque illi -averint, veniam petunt. ACTUS pont. Cenom. p. 445 (XII s.): Hugo... tyrannis et contumacibus sapienter -abat.*

C) *s'opposer à Dieu: JOH. FISCANN. conf. theol. II p. 131,338: non mihi, non diabolo, non mundo, non alicui rerum, non alicui hominum liceat in me tanta dona subvertere, quia totum fragile est quicquid tibi nititur -are.*

D) *s'opposer à une action, une évolution, une suggestion: EPIST. Reinh. 5 p. 4,28: noverit autem dilectio vestra fratrem illum... nec aliquid apud nos fecisse, quod eius -et profectui. CARTUL. S. Petri Cult. 102 p. 89 (c. 1170): contra falsitatis importunitatem scripti auctoritate fidelius -are consuevit veterum auctoritas. ALAN. INS. epist. p. 290: cum vestre -are petitioni... ignavie ascribi posset vel superbie. PETR. RIGA Aurora pref. p. 7,7: petitioni sodalium -are formidabam.*

E) *absol.: s'opposer, s'interposer: CARTUL. Landevenec. (vita Winwaloei) p. 85,26: cum... me per immania vellent miserabilem trahere tormenta, sanctus -avit Uinualocus. THANGM. Bernw. 12 p. 763,41: omnia episcopalia...rite procuravit, nullo -ante.*

F) *expressions métaphoriques (en parlant de l'opposition aux puissances du mal): EKKEH. IV bened. I 2,47: virginis et matris puer -et hostibus atris. ALAN. INS. expos. pros. angel. p. 209: angeli quidam parati sunt ut adversantibus -ent.*

G) *l'emporter sur: BABIO v. 197: ut tenebris lumen, sol noctibus -at atris.*

III) *répondre, répliquer: A) absol.: CAND. FULD. Eigil. I 5 p. 224,27: huius itaque assertioni alius -abat. HROTSV. Mar. 761 p. 26: cui senior vetulus legis modera mine iustus / haut blande dictis Ioseph mox -at istis. ANSELM. CANT. monol. p. 7,12: voluerunt etiam, ut nec simplicibus peneque fatuis obiectionibus mihi occurrentibus -are contemnerem. ANNAL. Altah. a. 1042 p. 29,10: Cesar... talibus -avit responsis. PETR. RIGA Aurora I Reg. IV 5 p. 304: -at Helias, ait. B) trans.: WETT. Gall. 2 p. 258: cui talia obicienti responsum regale -avit.*

IV) *au figuré: aller à l'encontre de (ALAN. INS. dist. col. 879^B: -are... notat contradicere, secundum quod solet dici: iste -at illi, id est contradicit verbis vel factis illius): A) en général: BURCH. BELV. barb. III 13*

p. 49: nature quidem -ant, dum colorem naturalem adulterino tegunt colore. ORD. VIT. hist. XIII 44 t. V p. 134: paternis nempe votis tenellus puer -are non presumpsi. VITA Norb. I 2 p. 671,29: licet rationi et consuetudini prorsus -aret aliquem simul diaconum et presbiterum ordinari. ANDR. CAPELL. I 6 E p. 114: cognoscitur amoris -are mandatis. NIGEL. WIREK. c. cler. p. 188: verba -ant exemplis et exempla verbis.

B) *de préceptes ou de lois*: CARTA a. 934 (MEM. Moden. I 83 p. 103): si quis... aliquid eis intulerit, quod sacris legibus -avcrit. IVO epist. I p. 28 (a. 1091): cuius iudiciis et constitutionibus -are, plane est heretice pravitatis notam incurrere. RADULF. CADOM. gesta Tancr. I p. 605: eum coquebat anxietas, quod militie sue certamina precepto videbat -are dominico. GUILL. TYR. hist. rer. transm. XI 28 p. 504: nec enim possumus manifeste sanctis patrum nostrorum constitutionibus -are. RICHARD. LOND. EP. dial. scacc. II, X p. 101: nec enim est qui regie constitutioni... -are presumat. ACTA Phil. Aug. I 169 p. 203 (a. 1186): clerici regie constitutioni -antes. PETR. COMESTOR hist. schol. col. 1270^A: et Caleb -abat legi iam dante, dando fratri nepoti suo filiam suam.

C) *dans les formules comminatoires de chartes ou diplômes*: CARTUL. Sangall. I 327 (a. 829): si quis vero... istius traditioni firmitatem corrumpere voluerit, -ante ei ordine veritatis nullatenus fallatiam suam valeat perficere. CARTUL. S. Ben. Divion. 260 p. 52 (a. 1016): si quis nostre auctoritati -are temptaverit. DIPL. Henr. III 60 (a. 1040): si quis autem huic nostre traditioni -are presumerit. CARTUL. Turic. 252 (1111—1124): si quis huic donationi -averit, multam coactus persolvat. ACTA pont. Rom. Gall. I 12 p. 190 (a. 1119): si quis ergo huic nostre confirmationi temere, ... -are temptaverit. Doc. comm. Ven. I 95 p. 97 (a. 1150): si quis... contra huius nostre notitie cartulam... -are presumpserit. EPIST. Cant. III p. 356 (c. 1160): si quis... ei in aliquo -are conatus fuerit, anathema sit. CARTUL. Friburg. 24 (a. 1186—1218): ne quisquam huic traditioni seu institutioni -are audeat. CARTUL. cath. Amb. I 76 p. 102 (a. 1190): prohibentes ne quis predictae conventioni deinceps temere -are presumat.

V) *parer à, remédier à*: LUPUS epist. I 15 p. 94: imbecillitati tamen -are non potui. ADREVALD. mirac. Bened. 20 p. 48: quorum vesanie Boso abbas -ando. ACTA duc. Norm. 52 p. 168 (a. 1024—1026): ad -andum meorum multitudini scelerum pauca. IVO epist. I 98 (a. 1093—1094): eo vehementius est... lamentabilibus Ecclesie ruinis -andum. EADM. hist. I p. 34: omnia crimina que deinceps Angliam prement, tibi imputabuntur, si tu hodie per susceptionem cure pastoralis eis non -averis. GUILL. TYR. hist. rer. transm. XX 15 p. 965: ut artem arte deludant et nostris moliminibus eadem subtilitate -ent. CHRON. Rames. 6 p. 15: utrique des-

perationis periculo hoc modo -avit. ALAN. INS. serm. div. b p. 263: quam gloriosum... temptationes vincere, ... temptationibus -are. ACTA Phil. Aug. t. I 380 p. 470 (a. 1191): Christi bellatores bellorum periculis -are decet. ANDR. CAPELL. 2,7,7: quibus (*sc. actibus damnabilibus*) iura humana poenis novimus gravissimis -are.

obviscero 1. [*ob et viscus*] *engloutir, anéantir*: CARM. cod. Vat. 5330, 3,1: sol oriens faciem stellarum -at omnem.

obvius, -a, -um *forme obius*: WIDR. Gerh. 6. ovius: MARIAN. SCOT. chron. a. 382.

I) *adj.*: A) *qui va à la rencontre, qui va au-devant*:

1) *d'une personne*: a) *sans complément*: WALAHR. carm. 5,20,17: -a turba pio stravit sua tegmina Christo. POETA SAXO 2,462: namque propinquaret cum rex illius ad urbem, / -us ipse suo pariter processerat omni cum populo. WALTH. SPIR. Christoph. I 9: quin immo tota pene civitas -a simul exceptit! ADALBOLD. Henr. II p. 685,36: cum nunciatum esset ei quod Herimannus -us venire vellet. DUDO Norm. IV 117 p. 279: uterque horum, ut alterum conspexit -us quisque cucurrit. GUILL. PICTAV. gesta I 41 p. 102: Guillelmus... -us honorifice suscepit eum. HILDEB. lib. reg. IV col. 1256^D: rex ... exit, / ... -us it. b) *sui du dat.*: POETA SAXO 3,605: -us huic... Leo papa sacratus / venerat. CHRON. Salern. 26 p. 484,38: omnis sexus omnisque etas ei -a exierunt. PETR. ALF. disc. cler. p. 12: cui versificator -us denarium postulat. RADULF. NIGER p. 125: beato Antonio in deserto vaganti... -us fuit centaurus.

2) *d'une chose*: DUDO Norm. II v. 27 p. 139: cognomen pelago dedit -us Icarus ipse. *spéc., au figuré*: VITA Emm. 9: se alieno crimini -um tulit.

3) *expression habere -um aliquem ou aliquid*: a) *rencontrer par hasard, tomber sur*: ADALB. MAGD. chron. a. 953 p. 167,5: Metensem episcopum... omnesque Lotharienses... rex -os habuit. ADALBOLD. Henr. II p. 690,34: quemdam Saxonem... -um habuit. GUILL. PICTAV. gesta 25 p. 56: haud procul ab ipso castro -os habuit quosdam sue militie principes. BERNARD. Malach. 7 p. 315,20: quidquid incompositum, quidquid indecorum, quidquid distortum -um habuisset, non parcebat oculus eius. STEPH. LICIAE. Steph. Mur. 627 p. 156: -os forte habuit latrunculos. PETR. COMESTOR hist. schol. col. 1304^C: et habebis -um cuneum prophetarum descendentium de colle Domini (*cf. -um habere*: Gen. 32,17). b) *rencontrer volontairement*: OTTO FRIS. gesta 1,68 p. 96: legatos -os habuit. FRID. I epist. (OTTO FRIS. gesta p. 4,25): Paliologum... principem Grecorum et Maroducam socium eius cum ceteris nunciis Constantinopolitani -os habuimus.

4) *au figuré, dans l'expression manibus -is: accueil-*

lant: LAMB. HERSF. annal. a. 1059 p. 75,16: quasi ex inferis redivivus emergerem, sic -is ut aiunt, manibus me gratulabundus excepit. BERTHOLD. ZWIF. chron. 33 p. 244,8: Noggerus... Dieterico... illud *nemus*... commendavit, et ille -is, ut dicitur, manibus amplectens suscepit. EPIST. BECC. II p. 152,16: quam... -is manibus gratulabundus excipio.

B) *qui se trouve en face de*: 1) *en parlant d'une personne*: RIMB. Ansc. 25 p. 54: ubi quidam ei -us factus, locutus est ad eum. WIDUK. 1,5: cui -us quidam Thuringorum: 'quid sibi vult', inquit. GERH. AUG. vita Udair. 28 p. 415,40: quidam nuntius eis -us dixit.

2) *par métaphore, en parlant d'une chose abstraite*: WALAHFR. Wett. 616: -a maiestas Christique immensa potestas / elevat inclines.

C) *prêt à, qui s'offre à (avec ad et l'accus. du gérondif ou le supin)*: GERH. AUG. vita Udair. 12 p. 400,47: cum... sepe dictus filius eius... cum alio exercitu -us ad pugnandum contra eum deveniret. LEO VERC. Otto 21 p. 121: pugnax currit Saxonia, ad subjectum -a. GERARD. MORES. delib. p. 179: Christus autem -us est in eloquiis ad exemplandum. *d'où: facile à comprendre*: HROTSV. Cal. 9,6 p. 140: quanta supernus arbiter districtione cunctorum facta examinat quamque equa lance singulorum pensat, id non -um, nec cuiquam explicabile fore potest.

D) *opposé, placé dans une attitude hostile*: 1) *en parlant de personnes*: a) *en général*: CARTUL. Rhen. med. I 41 p. 47,27 (a. 804): si... qualibet persona -us vel repetitor exstiterit. REGINO chron. a. 853 p. 76: paternis votis Lotharius eiusdem pueri frater -us nequaquam permisit... eum adtondi, sed vi abstraxit de manu patris. b) *adverse, adversaire (au combat)*: HROTSV. gesta 625 p. 222: non bellum movit, reginon -us exit. WIDUK. 1,20: -um invenerunt alium exercitum Ungariorum. GESTA Franc. expugn. Hier. 52 p. 529: Arabem sibi -um cum equo et falceris in terra prostravit. GUILL. PICTAV. gesta 34 p. 80: ne... in ipso ingressu -o propugnatore... repellerentur. GUILL. TYR. hist. rer. transm. XVI 11 p. 723: -as acies gladiis et ferro dissolventes.

2) *en parlant de choses (armes et combats): hostile*: POETA SAXO 1,420: -a ferre iubet statim Saxonibus arma. THIETM. 6,7: sagittis atque lapidibus -is tardantur. *pléonasme, pour qualifier la guerre*: PETR. RIGA Aurora I Reg. II 10 p. 271: eligit ut moveant -a bella sibi.

E) *dans le domaine moral*: 1) *absol.: hostile*: BERNARD. Malach. 11 p. 320,25: hoc plane sacramentum potens peccata consumere, debellare -as potestates. NIVARD. Ysengr. 3,244: -a non audet reddere verba miser. PETR. RIGA Aurora I 358 p. 159: ledit -a culpa bonum.

2) *avec dat.: ennemi*: PETR. RIGA Aurora I Gen. 825 p. 59: -a nature Sodomorum culpa calore / carnis fetore sordis agebat eos. *d'où les expressions*: ACTA pont. Rom. Gall. I 124 p. 304 (a. 1160—1176): quam indignum sit et -um rationi, pro scolarum regimine

pretium exigi. ib. II 163 p. 254 (c. 1176): quam sit inhonestum et sanctorum patrum institutionibus -um.

II) *subst.*: A) *masc.: personne que l'on rencontre, passant*: ORD. VIT. hist. XIII 26 t. V p. 72: qui nihil aliud nisi predari -osque ferire vel vincere cupiebant. GUILL. MALM. gesta reg. II 171 p. 202: custos ab -is sciscitatus, illumque vestigiis insecutus, interrogat an vidisset asinum.

B) *n. pl.: tout ce qui se présente devant, qui fait obstacle* (PAPIAS: -a ad manum posita): THIETM. 7,59: Cesar vero cum exercitu suo... -a queque devastans. WALTHARIUS 197: -a queque metens armis. VITA Theod. Andag. p. 54,46: que ruens -a, plangentia iungit agmina. GUILL. PICTAV. gesta 40 p. 98: se vius omni ferro queque -a vastantes. GUIBERT. Nov. gesta Franc. IV 5 col. 742^A: mucro vias aperit... / -a contuderat.

obvie adv. [obvio I.] *à la rencontre, en face*: UGUTIO s.v. veho: -c adverbium pro quo sepe ponitur vel invenitur obviam, quandoque loco adverbium loci, quandoque loco adverbium qualitatis.

obula, -e f. v. obola.

obulata, -e f. v. oblata.

[*obullatus, -a, -um [faute pour obvallatus] fortifié de tout côté*: GLOSS. cod. Cas. 401 p. 471,11: -um, undique rectum (pour tectum)].

obultraneus, -a, -um v. l. 27.

obultroneus, -a, -um forme obultraneus: GLOSS. cod. Cas. 401 p. 471,5. *spontané, qui agit volontairement*: GLOSS. cod. Cas. 401 p. 471,5: -aneus, voluntarius.

obulus, -i m. v. obolus.

obum, -i n. v. ovum.

obumbraculum, -i n. 1) *ombrage, lieu ombragé*: FOLC. gesta Lob. I p. 56,9: locus ille eorum lingua Lobach dicitur; et 'lo' quidem vocant obumbrationem nemorum, 'bach' autem rivum; que duo si componantur, faciunt -i rivum.

2) *abri qui protège du soleil ou de la pluie*: a) *au propre*: FOLC. gesta Lob. I p. 56,1: rix pergens venatum, ibi sibi fieri iusserat -um ad temperandum solis estum quod lobiam vocant. HONOR. AUG. gemma 3,83: quod super eos portatur pallium est tabernaculum vel nubes -um. b) *par métaphore*: HONOR. AUG. claustr. col. 1248^C: claustrum est omnibus omnia... negotiatoribus, estum curarum declinantibus, est refrigerii -um. c) *portique, galerie couverte*: CARTUL. scrin. Col. A I p. 16 n° 1 (a. 1135—42): domum quandam cum -is que vulgo hallen appellantur.

3) *garantie*: GALL. ANON. chron. p. 414: traditores eam de regno... ciecerunt, puerumque suum secum in regno quasi deceptionis -um tenuerunt.

obumbramen, -inis n. [obumbro I.] 1) *ombre*: HERIG. Hadal. 3 col. 1142^A: solis radium qui oberat vultui imminens soporantis, angelico velari... -ine.

2) *abri, protection*: WOLFHER. HILD. Godeh. I pref. p. 169,11: sub vestri umbonis -ine evadere. REGINALD. COLOD. Wilfr. 39 p. 82: sanctorum pignorum -ine illorum (*sc. ignium*) insanas... cohibebant.

3) *action du Saint-Esprit (dans la naissance du Christ)*: Ps. HILDEB. carm. LXXIII col. 1416^D: in natali Domini./ Fides matris Virginis,/-n Flamini, / Verbi vis et luminis/ cataplasma confecerunt.

obumbraticus, -a, -um [obumbro 1.] *vain, sans réalité*: RUP. TUIT. Joh. V col. 391^D: lex Moysi... peccatores interim cohibebat, sacrificiis illis -is emundari non valentes.

obumbratio, -nis *f.* 1) *ombre*: a) *résultant de l'interception de la lumière par un corps opaque*: FOLC. gesta Lob. I p. 56,8: -nem nemorum. RAMP. Phil. I 6 p. 390^A: -ne feretri. GUILL. MALM. gesta reg. I 20 p. 25: aliquod edificium... quod -ne sua lucem invideret ecclesie. b) *obscurité, ténèbres*: MIRAC. Winn. p. 784,8: prima noctis -ne. c) *ombrage, ombre qui apporte le rafraîchissement (par métaphore)*: LIB. XXIV philos. propos. 13: Deus... non ... indiget -ne ut quiescat fatigatus.

2) *ce qui voile, ce qui empêche de distinguer, mystère (au figuré)*: RATRAMN. corp. Dom. col. 130^A: figura est -o quedam quibusdam velaminibus quod intendit ostendens. NADDA Cyr. I prol. 15,60: ut, quicquid certa disputatione in acie cernentis memorie hinc inprimitur, remota -ne congeram. GERARD. MORES. delib. p. 45: quante -nis sacra habeatur Scriptura.

3) *action de cacher, dissimulation*: THIETM. 3,16: qui mille talenta auri atque argenti pro veritatis -cione ab archiepiscopo percepit.

4) *apparence (par opposition à une réalité solide)*: AMALAR. off. 3,44,17: apud eum apud quem non est vicissitudinis -o. DUDO Norm. IV 121 p. 284: apud quem non est transmutatio nec vicissitudinis -o (= Jac. 1,17). PETR. CANTOR verb. abbrev. 31 col. 113^A: si in Synagoga et in figura nulla potuit fieri officiorum permutatio, nulla ordinis vel vicissitudinis -o. ACTA pont. Rom. Gall. III 154 p. 208 (a. 1185): si clericus est vel cuiuslibet religionis -ne fucatus. ITIN. Ricardi VI 37 p. 448-9: hanc omnem rex amoveri promulgavit simulationis -nem.

5) *crainte due à une apparition insolite*: ALFAN. premn. phys. 21 p. 105: dividitur vero timor in sex: in ocnon... et in verecundiam et in turpitudinem et in stuporem et in -nem et in fatigationem... -o est timor ex insolita apparitione.

6) *intervention agissante de Dieu et particulièrement du Saint-Esprit pour aider et protéger l'homme*: EPIST. Henr. IV 1: si quid adversi vobis occurrerit - quod divina repellat -o —, ... condolemus. HILDEGARD. epist. I 43 col. 213^A: ut ei omnem fervorem peccati in dulcissima -ne sua ex toto abstergeret. PETR. COMESTOR

serm. 8 col. 1744^A: beneficio Patris et consilio resistimus diabolo, mundo, verbo Filii et exemplo, carni -ne Sancti Spiritus et incendio.

7) *obombration, opération du Saint-Esprit au moment de la conception du Christ (cf. Luc. 1,35)*: CARTUL. S. Petri Carnot. I, VI p. 114 (ante 1028): ante secula Deum de Deo genitum sine matre, in fine temporis, Sancti Spiritus -ne de Virgine natum. GUIBERT. Nov. laud. Mar. 6 col. 556^C: ipsius... virginitas et nullis heresibus devirginanda fecunditas vel momentanee -ni succubuit. PETR. VENER. serm. col. 954^C: de cuius nubis -ne et Virgini matri dicitur: Spiritus Sanctus superveniet in te et virtus Altissimi obumbrabit tibi (= Luc. 1,35). ARNO REICHERSB. apol. p. 88,10: premissa namque de Spiritus Sancti in eam (*sc. Mariam*) superventione et virtutis Altissimi -ne. GUERR. serm. IV 3 col. 76^D: hec nempe superne virtutis -o vera fuit purificatio Marie.

obumbratorium -i *n.* v. l. 22.

obumbratorius, -a, -um [obumbro 1.] 1) *adj.*: *ténébreux, ambigu*: NICOL. CLAR. epist. V col. 1599^C: nec -o sermone rerum veritatem velare contendo.

2) *subst. n.*: *abri*: RODULF. TRUD. gesta Trud. VII 4 p. 266,14: concisis viminibus et lignis grandiusculis, casulas nobis et equis nostris conficiebamus presepia et aliqua -a.

obumbratorie [obumbro 1.] *de façon obscure, sans précision*: PAUL. FULD. Erh. 2,6 (4) p. 19,15: et quis scire potest, utrum tante sanctitatis dignitas -e de beato patre predicetur, an sint etiam aliqui commanentes ibi magni apud Deum meriti, ut et veterum asserit memoria?

obumbrifico 1. [obumbro et facio] 1) *plonger dans l'ombre (au figuré)*: CARM. X s. (NA II p. 228 v. 43): ast ego quem tetris tenebris inscitia condit, / tectus -or sophye ceu temptor et exors. 2) *intervenir en protégeant*: WORMON. Paul. 22 p. 227: -ante Sancto Spiritu.

obumbro 1. I) *faire de l'ombre*: A) *ombrager*: 1) *au propre* (AELFR. angl. sax. vocabul. app. p. 54: -o, ic ofersceadewige. UGUTIO s.v. umbra: -o, -as, undique umbrare): GUILL. TYR. hist. rer. transm. XIX 19 p. 912: velariis... que media dependebant et -abant solium. GUIDO BASOCH. epist. 34 p. 146,9: urbs Vienna ... ad instar Lugduniorum imminentibus est -ata preruptis. 2) *par métaphore*: PETR. VENER. serm. 1 col. 954^C: nubes Spiritus Sancti; nubes, quia ab estu carnalium voluptatum mentes quas -at refrigerat. GUILL. S. THEOD. cant. p. 84 n. 56: in prosperis vero tamquam in luce diei, -antem eos quasi nubem virtutem Altissimi.

B) *obscurcir, plonger dans les ténèbres*: 1) *au propre*: NAVIG. Brend. 25 p. 68: cum autem vespertina hora -asset Thetim. ROB. MON. REM. hist. Hier. III 11 p. 761: dum nube volantium sagittarum -antur. 2) *par métaphore*: ALAN. INS. Anticlaud. VI 439 p. 153: qui, nube caduce / carnis -atus, veletur corporis umbra. 3) *re-*

pousser dans l'ombre, éclipser: VITA Macar. I p. 615,25: ciusque opera magna... -antia omnem illustrationem preclare glorie. 4) *obscurcir, rendre triste, obnubiler*: GALTER. CASTIL. Alex. VI 445: mœror et desperatio, victis / indivisa comes, animos illius -at. *spéc., sens réfléchi*: ALAN. INS. Anticlaud. V 372 p. 134: languet Aristotiles, Ptholomei sensus -at. 5) (*méd.*) *part. passé obumbratus, -a, -um: troublé, non limpide*: MAURUS urin. II p. 26: urina... in substantia mediocriter tenuis et superius -a.

C) *obscurcir, voiler, dissimuler, faire oublier*: CARTUL. S. Petri Carnot. I tit. 1 p. 3 (ante XII s.): serpentini sermonis fuco -are. HUGO FLAV. chron. II p. 411,2: novis vetera -ando. GESTA Trev. cont. I 20 p. 194,22: ob huius nequicie infamiam -andam. ROB. TORIG. chron. (epist. Henr.) I p. 97: tanta pernicius oblivionis mortalium gloriam successu diuturnitatis -at et extinguit. RAHEW. gesta 3,53 p. 228,32: de iusticia regni, que... apud illos -ata in desuetudinem abierat. CARTUL. Naumb. 323 (a. 1184): veritas falsitatis imagine frequenter -atur. MATTH. VINDOC. Milo 255 p. 177: non levis arbitrium lingue, non livor -et / debile Mathei Vindocinensis opus.

II) *couvrir*: A) *recouvrir une surface nue*: 1) *en général* (GLOSS. cod. Cas. 401 p. 471,10: -are, obtegere): CARTUL. Epternac. 157 p. 238 (a. 894—5): sacro... sanctimonialis habitus velamine -ata. MON. hist. Neap. II 212 p. 132,26 (a. 977): ut -averit memoratas terras ipse pastinus. GUILL. MALM. gesta reg. IV 337 t. II p. 384: in sacratis vasis parum putamus actum nisi crassi crustam metalli -et honor lapidum. 2) *sens passif*: MON. hist. Neap. II 212 p. 132,23 (a. 977): dum memorate terre non -averint de memorato pastino (*cf.* MON. arch. Neap. 393 p.5 [a. 1050]). 3) *forme réfléchi*: a) *au propre*: FULCH. hist. Hier. III 24 p. 683: -ans se vepribus et fructectis, ne visus agnosceretur. b) *par métaphore*: PETR. RIGA Aurora Gen. 1243 p. 76: Patre iubente Deo tunica se carnis -at / Christus.

B) *protéger, garantir*: 1) *suivi de l'accus.*: ANSCAR. pigm. p. 48: ut te -ante protecti nunquam obligemur laqueis inimici. CARM. var. II A 4,15: amplexatur, amat, veneratur, honorat, -at *Ecclesia*. MON. Polon. hist. II p. 56: Dei protectione, tamquam scuto inexpugnabili -atus fuisset. CARTUL. Gosl. I 219 p. 249 (a. 1152): tanto enim humilitatem nostram protectionis eius alis -ari credimus. PETR. CELL. purit. an. II p. 184,11: -atum sacramentis ecclesiasticis. 2) *suivi du dat.*: WALAHER. Wett. 550: ideo enarrare coronam nemo potest, qua quisque nitet, cui Christus -at.

C) *sens mystique: se répandre sur, inonder de sa puissance (en parlant de Dieu ou de l'Esprit Saint cf. Luc. 1,35)*: 1) *en général*: a) *suivi de l'accus.*: CERBAN. transl. Joh. Damasc. 2: -avit ipsam Dei altissimi per se sapientia et virtus. PETR. DAMIAN. carm. B 23,5 p. 113: quam Patris implet Filius / Sanctus -at Spiritus.

b) *suivi du dat.*: GUIBERT. Nov. moral. XIX 22 col. 152^D: virtus enim Altissimi, que nobis -at, non nisi super humilem et quietum illabitur. id. laud. Mar. II col. 540^B: 'Virtus Altissimi -abit tibi' [Luc. 1,35]. Et quid fuit illud -are, nisi illius incircumscripti luminis immensitatem obtutibus mentis obtexere? *spéc.: inonder de puissance surnaturelle en parlant du germe divin*: BERNARD. serm. sup. cant. t. II 48, III p. 70: Marie -avit proprii filii caro (*cf.* ib. I 20 p. 119,13). 2) *engendrer par l'action du Saint-Esprit, obombrer*: a) *suivi de l'accus.*: Ivo epist. I p. 44 (a. 1092): Virgo Maria... quando est ab angelo salutata, quando est Spiritu Sancto -ata. GUILL. CAMP. dial. col. 1055^A: quam Spiritus Sanctus in eam superveniens -abat. PETR. CELL. epist. 172 col. 625^D: Virginem ab archangelo Gabriele salutata et a Spiritu Sancto -atam. b) *suivi du dat.*: ARNO REICHERSB. apol. p. 20,6: Virtus vero Altissimi, Virgini -ans. c) *suivi de ad et l'accus.*: ADAM PERSEN. epist. II 10 p. 60 (c. 1190): virtus Altissimi -ans ad gravitationem ventris. d) *suivi de in et Pabl.*: CARTUL. Beljoc. app. 1 p. 36 (a. 990—1000): de vestimento eius quo induta erat quando Dominus -avit in ea.

obunco 1. 1) *arracher, déchirer*: CARM. cod. Vatic. 5330,11,11: morbidat, instigat, violat, necat, urit, -at. AELFR. angl. sax. vocabul. p. 22: -o, ic ymbclipe.

2) *attirer à soi*: a) *violemment*: GUIBERT. Nov. gesta Franc. VI 6 col. 780^A: Sarracenos... -are et ad se corripere nitebantur. b) *sens affaibli*: GUIBERT. Nov. pign. sanct. I 1 col. 616^A: quos tamen ille ingenta liberalitate, serena ad se manu -ans, humillime consignabat.

3) *interpeller violemment* (PAPIAS: -are, obiurgare): GUILL. MALM. gesta reg. III 263 p. 323: archidiaconus... a longe clamans et abbatem -ans. ib. IV 320 p. 373: pre furore fere extra se positus et -ans Heliam.

obuncus, -a, -um 1) *adj.*: a) *recourbé* (UGUTIO s. v. unco: -us, -a, -um, undique vel aliquantulum uncus. METELL. buc. 2,41: bos cornua gessit -a. b) *crochu, qui agrippe, qui veut déchirer (au figuré)*: WALAHER. Mamm. 13,4: interiora viri manibus pulsantur -is, / ut tandem cesset magicis confidere vanis. ERMENR. Sval. 10 p. 162,39: tue sanctitati -am verborum congeriem commendo.

2) *subst. m. (forme obonco) ancre*: GLOSS. cod. Cas. 401 p. 471,7: obonco, ancora.

obvolito 1. *voler çà et là*: CARM. de Rob. 111: murmure facundo non -abit hirundo.

obvolvo, -vi, -utum 3. *forme ovoivo*: CARTUL. Eslon. 90 p. 145 (a. 1161).

I) *envelopper*: A) *couvrir*: 1) *en général*: PASS. Petri et Pauli p. 356,31: ligavit velum et -vit. LEX Frison. 14,1: lana munda -uti super altare... mittuntur. 2) *forme passive à sens réfléchi: se vêtir de*: ADREVALD. mirac. Bened. 18 p. 45: linteo -vitur. HUGO FLAV. chron. 1

p. 331,1: cinere et cilicio -vuntur. LAMB. HERSE. annal. a. 1053 p. 64,15: sacco et cinere -uti. GUILL. DAND. Hugon. Lacerta 45 col. 1210^B (p. 199): quibus -vebatur pannos amoveri precepit. 3) *au figuré*: ANSELM. CANT. incarn. Verbi 2 col. 265^B: in eorum quippe animabus ratio... est in imaginationibus corporalibus -uta, ut ex eis se non possit evolvere.

B) *voiler, cacher*: 1) *au propre*: ADAM PARVIPONT. utens. p. 121,23: nubulosa nebulorum densitate -vi. 2) *par métaphore*: DUDO Norm. pref. p. 116: tante caliginis obductione cor -utum. THEOB. VERN. Gumm. prol. p. 164: ne rem lucidam tenebris -verem. PETR. LOMB. sent. IV 18,8 p. 865: quasi caligine quadam mens -vitur. GAUFRID. S. VICT. microcosm. 85 p. 98,14: tenebrosos adhuc et vel ignorantie vel viciorum tenebris -utos. CARTUL. Eslon. 90 p. 145 (a. 1161): de hoc seculo exire ovolutus tetra caligine. CARTUL. S. German. Prat. II 236 p. 11 (a. 1185): ne profunde oblivionis tenebris -vantur. AMADEUS LAUS. homil. 1,89: id quidem nunc sacramentis tegitur, nunc enigmatibus aut similitudinibus -vitur.

C) *protéger, entourer*: EKKEH. IV cas. Gall. 67: turris ipsa... tribus muri -uta tegminibus.

D) *pénétrer, imprégner*: 1) *en général*: LEGEND. Steph. maior p. 379: credulus in Ihesum... ritu paganismi licet -utus. 2) (*péj.*) *souiller*: RADBERT. corp. Dom. 22 p. 127,106: nullis -uti criminibus. ACTA duc. Norm. 162 p. 352 (a. 1050—64): multis peccatis -utus.

II) *retourner*: A) *tourner (le dos)*: EGBERT. LEOD. rat. I 115 p. 28: pressus humi serpens -vit terga vianti.

B) *retourner (la terre)*: GUIBERT. Nov. laud. Mar. 13 col. 575^D: desecto solo tenus stipite si terra -vatur.

C) *rouler (en parlant des eaux qui entraînent)*: WIDUK. 3,46: alii flumen contiguum transnatantes... flumine -vuntur et pereunt.

D) *se dérouler (en parlant du temps)*: NADDA Cyr. I 18,1: annis septem et mensibus novem eo tenore -utis.

obvolutio, -nis f. 1) *enveloppement (sens métaphorique et figuré)*: ANSELM. CANT. proslog. p. 114,5: cum earum (*sc. tenebrarum*) -ne natus sum. ROB. MELODUN. sent. I, I 23 p. 230,4: ut vero illius materic ita confuse atque caliginosa -ne obducte discretio aliqua haberi posset, *facta est lux* que prime diei opus est, id est primum opus formationis.

2) (*méd.*) *convulsion, spasme, occlusion*: GLOSS. med. p. 95,1: yleon: dolor validus et acutus et -o intestinalium cum inflatione et dolore et abstinentia stercorum sive urine. COLL. Salern. II p. 255: yleos est intestinalium -o, que quandoquidem ex interclusa fit ventositate, quandoquidem ex humoris habundantia, quandoquidem ex renium lapide. *par extension*: *trouble*: PASCHAL. ROM. thes. occ. p. 143: pro humorum -ne.

oburbo 1. [*pour oburvo, de ob et urvo*] *délimiter en*

traçant un sillon: PAPIAS: -at, circumscribit, dictum ab arbore que et incurvatura aratri, vel a sulco urbium qui primo aratro circumductus propter altitudinem murus appellatur.

5 **oburo**, -ussi, -ustum 3. [*ob et uro*] *brûler*: WALAHFR. carm. 5,14,4: summas fructicum comas, / quas vis solis -sserat. EKKEH. IV bened. I 31,70: stat triplici costa ferri compacta catasta, / craticule costis tractim torretur -stis.

10 **obxonium**, -i n. [*ob et sonnis*] *forme obsonium*: ACTA com. Bellimont. 196,21 p. 163 (a. 1191). *essoine* [*cf. exonium*], *excuse légitime alléguée par un défaillant en justice*: ACTA com. Bellimont. 196,21 p. 163 (a. 1191): si submonitionem audierit vel legitimum obsonium non habuerit, per V sol. nobis... emendabit. ib. 196,23 p. 163: si... -um legitimum habuerit. ib. 196,34 p. 164: qui vero ad hanc diem ut iuramentum faciat interesse non poterit, vel propter -um sui corporis, vel qui extra villam fuerit.

20 **obzina**, -e f. [*officina; cf. A. Thomas dans Romania XLIII p. 867; cf. FEW 7 p. 303: obeta*] *machine industrielle, usine*: CARTUL. Clun. I 188 p. 175 (a. 912): donamus... molino cum -a et prado super Elna.

oca, -e f. v. *auca*.

25 **ocansio**, -nis f. v. *occasio*.

ocasio, -nis f. v. *occasio*.

ocatus, -us m. v. *ocatus*.

1. **occa**, -e f. *herse*: UGUTIO s.v. cecus: hec -a, -e, quoddam instrumentum ad terram proscindendam aptum sicut rastrum.

2. **occa**, -e f. v. *auca*.

3. **occa**, -e f. v. *olca*.

occacio, -nis f. v. *occasio*.

35 **occaleo** 2. *formes*: obcalleo: ODO CLUN. coll. col. 602^A. AMARC. serm. I 435. UGUTIO s.v. calco. occalleo: LAMB. HERSE. Lull. 7 p. 318, 17. BERNARD. CONST. can. 14 p. 486,34.

1) *rendre dur*: UGUTIO s.v. caleo: obcaleo, id est obdurare, indurare, callum facere et durificare.

2) *devenir dur*: a) *en général*: AMARC. serm. I 435: obcalletque tenax emuncto stiria naso. b) (*méd.*) *se fermer, se cicatriser*: PETR. DAMIAN. Romuald. p. 10,20: fenestra... in frontem illius impegit, in qua manifesta postmodum cicatrix -uit. id. epist. VIII 3 col. 468^B: protinus, omni dolore fugato, cicatrix -uit. LEGEND. Ladisl. p. 524: cicatrix... in mento eius -uit. GUILL. CANT. Thom. II 27: cicatrix obductis... carnibus -uerat. *par métaph.*: LAMB. HERSE. Lull. 7 p. 318,17: ut... vulnus meroris, qui ob decessum beati Bonifacii plerosque invaserat, cito propter tam egregium successorem in cicatricem -uisset. c) *moralem*: ODO CLUN. coll. col. 602^A: pravorum sanc duritia nimis obcalluit. BERNARD. CONST. can. 14 p. 486,34: perdurantes in ea, que semel eis -uit, cervicis obstinatione -precones antichristi con-

clamant. GUILL. MALM. gesta reg. II 125 p. 135: a Deo virtutes provincialium in preliis -uerant ut... in certamen ruerent.

occano 3. *faire retentir de ses chants*: GLOSS. COD. Cas. 401 p. 469,55: obgannire, obcanere. UGUTIO s.v. cano: occino... dicimus enim -o, -is, -ui.

occansio, -nis f. v. *occasio*.

occansionarius, -a, -um [occasio] *qui lève des redevances illicites*: DIPL. Bereng. I 131 p. 339,18 (a. 920): ne a pravis aut -is personis ipsa ecclesia... et plebes sibi subiecte in suis rebus dampnum paterentur.

occarius, -a, -um [occa] *de hersage, qui tire la herse*: CARTUL. Rames. III 656 p. 274 (c. 1200): duc carruce de sexdecim bobus et unus equus -us.

occasio, -nis f. *formes*: hocasio: CARTUL. Carcas. IV p. 77 (a. 1080). hoccansio: COD. Neap. I 7 p. 8 (a. 1009). hoccasio: COD. Caiet. I 5 p. 9,28 (a. 839). DIPL. Hugon. 30 p. 92,21 (a. 932). ocansio: CARTUL. Imol. I 3 p. 10 (a. 1017). ocasio: DIPL. Conr. I 3 (a. 912). TRAD. Fris. 1482 (ante 1100?). occacio: CHRON. Maurin. III 2 p. 67. occansio: DONAT. METT. Ermenl. p. 693,7. DIPL. Otton. I 340 p. 466,13 (a. 967). COD. Neap. I 4 p. 5 (a. 979). occasio: EPIST. Tegerns. I 13 (a. 994). CARTUL. S. Emil. Cocul. 160 p. 172 (a. 1058). occaxio: CARTUL. Bugell. 17 p. 27 (a. 1172).

1) *occasione*: A) *circonstance*: 1) *en général: occurrence*: CARTUL. Rhen. med. I 107 p. 112 (a. 867): missas quoque publicas... prohibemus, ne in servorum Dei recessibus ulla popularis detur -o. PETR. DAMIAN. Romuald. p. 88,17: si talia verba ad Romualdi aures quolibet -ne pertingerent. IVO epist. I p. 24 (a. 1092): si ergo ex hac -ne te afflxit. CARTUL. Mauriniac. p. 6 (a. 1102): orta est -o quedam qua conventionis effectus differretur. STEPH. TORNAC. epist. 61 p. 76 (a. 1180): amicitiam nostram quam caritas excitavit, -o non extinguat. 2) *éventualité*: VITA Severi Neap. 6 p. 273: constituit ut baptizatum (*leniret*) presbiter chrisma... propter -nem transitus mortis. 3) *hasard: dans l'expression per -nem: accidentellement*: DOC. Port. reg. I 3 p. 5,18 (a. 1096): si occisus fuerit per -nem CCC^{os} solidos dabitur pro eo.

B) *circonstance favorable*: 1) *en général: moment propice*: WALAHFR. Wett. 87: fuge hec -o prima patebat. TRAD. Fris. 407 (a. 819): utrorumque -nem et oportunitatem tractantes decreverunt inter se concampiare. GODESC. SAX. div. II p. 301,26: quia se prebet -o. RATHER. phren. col. 368^A: data otii -ne curavit... in libros digerere. PETR. DAMIAN. Romuald. p. 109,1: ut beatum virum interficeret expectare congrui -nem temporis cepit. ROB. MELODUN. sent. I, 5, 31,2 p. 222: non modica -o menti pusille proponitur ad intelligendum plures deos esse. GUILL. TYR. hist. rer. transm. IV 18 p. 182: -nem sumentes ex tempore. 2) *circonstance*

extérieure qui favorise, terrain favorable: a) *à la maladie*: HUGO S. VICT. didasc. II, 26 p. 43,8: medicina dividitur in duas partes, -nes et operationes; -nes sex sunt: aer, motus et quies, inanitio et repletio, cibus et potus, somnus et vigilie, et accidentia anime, que ideo -nes esse dicuntur quia faciunt et conservant sanitatem, si temperata fuerint.; si intemperata fuerint, infirmitatem. b) *au péché*: BERNARD. grad. humil. p. 40,1: etsi culpa non est, culpe tamen -o est, et indicium commisse, et causa est committende. 3) *action de profiter des circonstances*: BRUNO QUERF. frat. 10 p. 727,18: decrevit *Benedictus*... vestem sumere virilem qualem seculares gerunt, ut... cum -ne et... cum discretione ad viam salutis dirigere posset *paganos*.

II) *raison, motif*: A) *cause*: 1) *en général*: RATHER. coniect. col. 544^A: ista... morandi rationabilis -o. GUIBERT. Nov. moral. V, XVIII 30 col. 145^D: motum per quem facit, -nem quare facit. ORD. Vit. hist. VIII 24 t. III p. 412: nimia guerra... orta est, cuius -o talis est. OTTO FRIS. chron. 2,30 p. 102,12: -o autem huius belli Tarentini fuere. HERB. Bos. epist. 20 col. 1451^C: cum statuerit quod absque -ne... venire ad colloquium suum... faceret sexaginta episcopos antipape. 2) *expressions signifiant 'à cause de, pour'*: a) *abl. suivi du gén.*: CAPIT. reg. Franc. II 5 p. 110,2: quodsi -ne vitandi exercitus aut placiti *res arimannorum* vendite fuerint. CARTA a. 1147 (Bourgin, Commune de Soissons p. 409): -ne terre sue, inter parentes suos dissensio. CARTUL. episc. Hild. I 263 p. 242,28 (a. 1150): quorum nomina -ne vitande prolixitatis scripta non sunt. PETR. CANTOR verb. abbrev. 17 col. 70^C: ne -ne eius *paupertatis* furtum perpetraret. CONST. I 343 (a. 1192): quod monasterium Sancti Benedicti de Monte Cassino -ne nostri sub interdicto posueritis. b) *ex -ne*: VITA Rimb. 12: quia sanctus pontifex... nichil ex -ne cure pastoralis de monachica perfectione perdidit. ACTA pont. Rom. Gall. VI 128 p. 196 (a. 1160—78): ex -ne matutinarum. c) *per -nem*: TRANSL. sang. Dom. in Aug. 24: per istius -nem oblivionis. UDALR. consuet. Clun. II 35 col. 728^D: scopant coquinam; totas sordes que fiebant per -nem cinerum vel lignorum, foris ostium accumulant. d) *propter -nem*: ANAST. chron. p. 226,35: nec Romanis propter adiacentium paludum -nem proelium construentibus. e) *sub -ne*: DIPL. Odon. 20 p. 97,11 (a. 890): sub -ne castelli nolumus nomen monasterii deperire.

B) *prétexte, raison non valable*: 1) *en général*: EINH. Carol. 16: ut nulla inter partes cuiuslibet scandali remaneret -o (*cf.* ACTA Pont. 68 p. 103,4 [a. 1163—4]). LEO III epist. p. 96,23 (a. 812): dux -nes proponens in adiutorio eius ire contempsit. REGINO chron. a. 864: Lotharius rex coepit -nes querere, qualiter Thietbirgam... a suo consortio separare potuisset. CARTUL. Glanfol. 17 p. 359 (a. 1066): homines... prepositus... non

maneat aut aliqua -ne eis vim inferat. CARTUL. S. Alb. Andegav. II 736 p. 219 (a. 1092): pretentis -nibus, venire noluit. STATUT. Cisterc. p. 22 (a. 1134): si sanus est ceteris -nibus postpositis venire contendat. 2) *expressions signifiant 'sous prétexte de'*: a) *abl. suivi du gén.*: DIPL. Karoli III 49 (a. 882): interdiximus etiam nemini licere alienas res presumptive invadere -ne cartule ab eo facte qui vestituram legitimam non habuisse dinoscitur. PETR. DAMIAN. Romuald. p. 82,3: coniugem suam -ne propinquitatis abiecerat. CARTUL. S. Ben. Divion. 385 p. 162 (a. 1096): ne -ne iuris sui (hoc) donum revocari posset. DIPL. Henr. IV 474 p. 645,16 (a. 1102): magnam partem prediorum ecclesie... iniuste -ne vicinatis sibi usurpavit. b) sub -ne: DONAT. METT. Ermenl. p. 693,7: aliquid sub dominationis occansione usurpare temptaret. LAMB. HERSF. annal. a. 1073 p. 147,21: ut fama... loquebatur, sub -ne Polenorum (sic) volebat in Saxoniam exercitum ducere.

C) *sujet (dans des expressions signifiant 'au sujet de')*: UDALR. consuet. Clun. I 17 col. 666^A: octavus dies Pasche quomodo sit colendus, per -nem aliarum festivitatum iam superius audisti. GUILL. TYR. hist. rer. transm. XIV 1 p. 606: -ne quorundam castellorum... que... diu possederant.

D) *intervention (dans des expressions signifiant 'grâce à')*: IVO epist. p. 90 (a. 1093): fama et meritum beati confessoris pro mea -ne in Belgica provincia... publicaretur. RAHEW. gesta 4,49 p. 289,7: quorum -ne acceperit ut imperator Urbis et orbis nominetur. EPIST. Mog. 63 p. 413,29: cuius... -ne et consilio servatum est vas.

III) *nécessité*: CARTA a. 991 (Romanin, Storia Venezia p. 382,8): ipsi... Venetici pro -ne defensionis eorum... negotium habent de Constantinopolin in suis navigiis levare.

IV) *difficulté*: A) *en général*: 1) *d'ordre matériel*: ALBER. AQU. hist. 10,44: Boemundo diversas et graves -nes opponentes, nunc ex ciborum inopia, nunc ex populi dispersione... eum ab obsidione avertere conati sunt. 2) *souci, ennui*: GUIBERT. Nov. vita III 3 p. 133: is cum exors esset totius affectionis in Deum... coeperunt diebus eius destructionis urbis illius et ecclesiarum atque totius provincie -nes emergere.

B) *avec idée d'hostilité*: 1) *calve -nes* (Dist. Catonis 2,26: fronte capillata, post est -o calva): *occasions de nuire ou de trahir*: GUILL. TYR. hist. rer. transm. VII 7 p. 288: calvas querens -nes, propositum adimplere differebat, malignandi querens opportunitatem. ib. XXI 16 p. 1032: videntes quod calvas quereret -nes, ne sub hoc pretextu viam declinaret, obtulimus ei sexcentos camelos. OTOB. SCRIBA annal. Januens. a. 1195 p. 58,14: contigit autem quod, quia imperator ille calvas -nes querendo et simulando se velle adimplere que Januensi promiserat civitati. 2) *contestation de droit, chicane*:

a) *en général*: GESTA Aldrici p. 29: propter futuras -nes et resultationes penitus repellendas et abiciendas. ORD. VIT. hist. XI 3 t. IV p. 178: -nes ergo contra prefatos fratres exquisivit, qualescumque invenit pertinaciter ventilavit et exheredatos de finibus Britannie propulsavit. LEGES Henr. I 49, 3b p. 572 (ed. L.J. Downer, Oxford, 1972 p. 162): ne quis -ne potius quam ratione placitare videatur. CARTA a. 1151 (F. Schneider, Tosc. Studien p. 62): omni legum -ne remota. RAHEW. gesta 4 capit. 18: Romanus pontifex iterum -nes quesivit adversus Fridericum. CARTUL. scrin. Col. A I p. 179 n°20 (a. 1189): si liberi Riczonis -nem et allocutionem habuerint de eadem hereditate. CARTUL. Carcas. V p. 315 col. 1 (c. 1192): non quesierunt -nes neque aliquo modo fecerunt ut suas perderent possessiones. b) *revendication injuste*: CARTUL. Rhen. med. I 65 (a. 838): si quis... infringere aut aliqua -ne improbare temptaverit. DIPL. Catal. I p. 114,23 (a. 899): aliquam vim vel -nem inferre. DIPL. Otton. I 340 p. 466,13 (a. 967): ut nullus audeat illum exinde disvestire per nullam occansionem neque ingenium. DIPL. Henr. II 314 (a. 1014): huius precepti nostri paginam violare quocumque venturo tempore aliquo ingenio aut -ne, vi videlicet vel fraude. CARTUL. templ. Dozenc. A 87 p. 83 (a. 1153): omne -ne mala remota. 3) *arrière-pensée, mauvaise intention*: COD. Patav. 10 p. 20,12 (a. 840): solatium prestare debeamus absque ulla -ne. CARTUL. Clun. II 1002 p. 97 (a. 956): reddam sine aliqua -ne. CARTA a. 991 (Romanin, Storia Venezia p. 381,22): nullam -nem aut mormorium in isto facere servitio. CARTUL. Ruscinon. 41 p. 62 (a. 1046): dono sine ulla -ne et sine ulla reservatione. DIPL. Henr. IV 262a p. 336,5 (a. 1073?): omni -ne postposita centum auri optimi libras... componat. CARTUL. Novigent. p. 26 (a. 1070): hec sine ulla -ne vel contradictione dono. CARTUL. S. Maxent. 318 p. 338 (a. 1135—42): terram supradictam concesserunt... remoto omni scripulo -nis. 4) *opposition, empêchement*: a) *de la part d'une personne*: CARTUL. Clun. I 146 p. 151 (a. 910—27): ut recipiatur ipsa hereditas a rectoribus loci facultatem tribuo, remota omni -ne cuiuscunque persone. CONST. I 47 p. 93,22 (a. 1040—43): ut ante se... placita teneat et per legem diffiniat, omnium hominum -ne remota. b) *constitué par une condition juridique*: CARTUL. S. Mar. Carnot. 44 p. 136 (a. 1129): nemo unquam, servitutis -nem eis opponens. 5) *accusation*: ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 884 p. 112,8: alteram etiam -nem adversus eum protulit. REGINO chron. a. 775: dantes -nem ei, ut Carolo regi Veneciam tradere vellet. DIPL. Henr. II 297 p. 422,12 (a. 1014): si -o eis gravis videtur, aut ante... abbatem... deffiniatur aut in nostra... presentia. CARTUL. cath. Amb. I 14 p. 20 (c. 1116—18): si... aliquem de hospitibus nostris de aliqua -ne causati fuerint, per tres eiusdem terre... hospites se ab obiecta -ne purgabit.

CARTA Henr. I c. 1130 (Madox, Form. Anglic. p. 38): nullus... super hanc libertatem... eos amodo placitationibus et -nibus aut homines suos gravet aut labore aut iniuriam... faciat. *noter l'expression in occasione(m) esse: accuser, intenter une accusation: COD. Amalf. 36 p. 56,4 (a. 1020): non siatis nobis exinde in -ne ut nobis ille queratis. ib. 79 p. 128,27 (a. 1086): si ipsa... terra seminare non potuerimus... non siatis nobis exinde in -nem. ib. 90 p. 145,20 (a. 1092): nos vobis exinde non siamus in -nem.*

V) *profit: A) reventus: DIPL. Conr. I 3 (a. 912): quidquid... pontifex sue domui per cumulationes vel emptiones aut quaslibet ocasiones adquisierat... confirmamus. CARTUL. Antr. 59 p. 243 (c. 1096): dederunt ecclesie... omnes -nes quas habebat... scilicet boscum et glandem et herbam.*

B) *redevance occasionnelle: DIPL. Ludow. Jun. 10 (a. 878): ut nullus iudex publicus... de quolibet commercio, undecumque fiscus teloneum exigere potest, ullum teloneum aut quaslibet exactiones vel -nes aut ullum occursum... exigere presumat. CARTUL. Glanfol. 65 p. 409 (a. 1092): sine omni exactione et -ne atque consuetudine. INQU. terr. don. p. 139 (a. 1189): possessiones quietas... de omni seculari servicio et exactione et opere servili et de omnibus aliis -nibus et consuetudinibus secularibus. ces redevances sont très souvent qualifiées d'injustes: DIPL. a. 814 (Hist. Langued. II 30 col. 94): nec ullus redibitiones aut illicitas -nes requirendas ingredi audeant (cf. LIB. cens. S. Petri Gand. p. 35 [a. 815]. CARTUL. Bund. 54 p. 46,22 [a. 831]. CARTUL. S. Saturn. Tolos. p. 7 [a. 844]. CARTUL. Compend. I p. 7 [a. 877]. CARTUL. Gratianop. p. 12 [a. 885]. DIPL. Ludov. IV 11 p. 34,23 [a. 939]. DIPL. Otton. II 49 [a. 973]. CARTUL. Mai. Mon. Pictav. p. 88,35 [a. 1050]. CARTUL. Clun. IV 3495 p. 611 [a. 1076] etc.). CAPIT. reg. Franc. I p. 289,17 (a. 819): de iniustis -nibus et consuetudinibus noviter institutis, sicut sunt tributa et teloni in media via. DIPL. Hugon. 3 p. 13,7 (a. 926): illicitas -nes sive angarias super se imponere presumat. CARTUL. Corbel. I p. 1 (a. 1071): ecclesiam... pravis usibus perversisque -nibus undique circumventam. ACTA pont. Rom. Gall. II 27 p. 92 (a. 1144): compositio facta est quod prave ille -nes et exactiones de cetero in perpetuum quiescerent. CARTUL. S. Bened. Floriac. II 206 p. 58 (a. 1174): omnes malas consuetudines et iniquas -nes quas... exercueramus in terra Sancti Benedicti, videlicet porcellagium, besenagium, messionem.*

C) *don occasionnel: TRAD. Fris. 484 (a. 823): aut in beneficium aut in ulla -ne. CARTUL. Saviniac. 683 p. 354 (c. 1020): donat mihi abbas... unum curtulum... tali tenore ut, quandiu vixero, teneam et nec in -nem, nec ad beneficium ulli hominum mittam.*

VI) *besoin matériel, ce qui est nécessaire: COD. Ver. 122 p. 163,17 (a. 820): ut clerici qui... postposita ali-*

monie et vestimentorum -ne erudiantur. ANAST. in Max. col. 620^C: omni ad vivendum -ne carentes.

VII) *fin, chute: A) terme (de la vie) d'où -o vite: mort: THIETM. 7,31: cum se iam ad -nem huius vite vidisset inclinare.*

B) *damnation: ATTO VERC. capit. 59 col. 39^D: consideret tamen unusquisque conscientiam suam, quia si ex puro corde omnibus a quibus lesus fuerit, non dimiserit, hec oratio magis ad -nem quam ad veniam illi esse videtur.*

occasionalis, -e [occasio] occasionnel: DIPL. Caroli III 104 p. 248,13 (a. 919): de teloneis quoque cunctis, etiam -ibus.

occasionaliter [occasio] occasionnellement: GIRALD. gemma I 51 p. 147: exempla...-r interponere. id. expugn. II 31 p. 372: notabiles igitur nostri temporis in Angliam adventus...-r interserere... non indignum reputavi. ALEX. NECK. nat. rer. II 155 p. 247: scientia in thesauris memorie recondita... infaustam procreat -r sobolem, scilicet arrogantiam.

occasio 1. [occasio] contester, chicaner: CARTA a. 1197-98 (Ficker, Forschungen IV 196 p. 242): firmam et ratam habere et non rumpere vel -are seu aliquo modo vitare.

occasiuncula, -e f. 1) opportunité, circonstance favorable: GIRALD. gemma I 18 p. 53: quoniam ea que fidei probate robur redolere videntur, qualibet -a libenter recole ea.

2) *prétexte: PETR. CANTOR verb. abbrev. col. 350^A: nec -a aliqua recidivum patiaris. GUILL. MALM. gesta reg. III 256 t. II p. 314: cum in aliis provinciis, ob parvam -am in transgressionem precepti herilis, viginti vel viginti quinque pendantur.*

3) *contestation: BALD. BURG. hist. Hier. III 19 p. 79: nolumus de sacramento quod ei fecimus adhuc aliquas pretendere -as, quod tamen iuste possemus.*

4) *redevance occasionnelle: CARTUL. S. Cypr. Pictav. p. 241,16 (a. 1100): requirebat... alias pravas -as. CARTUL. S. Petri Carnot. I X p. 13 (ante XII s.): propria profligantes, aliena cupientes, -is monachos sollicitantes, immissiones ac dolos pretendentes.*

occasivus, -a, -um [occasus]. 1) occidental: SAXO GRAMM. p. 6,29: latus (opp. ortivo). 2) d'Occident: SAXO GRAMM. p. 360,11: militem (opp. Orientis auxilia).

occassio, -nis f. v. occasio.

occasus, -us m. formes: hocasus: CARTUL. capit. Astens. 5 p. 6,12 (a. 832). ocasus: CARTUL. Popul. 123 p. 71 (a. 1195). occasus, -i: REG. Luc. 125 p. 46 (a. 1030). occasus, -us: DOC. Luc. V 3 p. 657 col. 1 (a. 1030).

1) *mouvement descendant d'un astre: A) dans l'observation astronomique: JOH. SCOT. gloss. Mart. Cap. 36,12 p. 49,19: qui prius occidit in -u, prius surgit in ortu. BOVO MIN. in Boct. p. 393: preter illas (sc. stellas)*

que intra arcticum circulum continentur; nam ipse numquam kosmi compatiuntur -um, solo absconduntur heliako. RICHER. III 50 t. II p. 58: in orizonte sic collocata, ut et ortum et -um signorum... demonstraret. ARNULF. AUREL. Ovid. metamorph. V 19 p. 212 (56): multum de ortu et -u signorum comprehendit.

B) *coucher du soleil*: 1) *en général*: CAND. FULD. Eigil. II 15,29: solis ad -um qua Phoebus more recepto / mergitur. PETR. DAMIAN. Romuald. p. 112, 10: sole iam ad -um vergente. GIRALD. topogr. I 15 p. 49: solis ortum et -um, quo nihil in mundo pulchrius. 2) *heure du coucher du soleil*: a) -us solis: EIGIL. Sturm. 3: redire ante solis -um. ANNAL. Xant. a. 868: circa solis -um. FLODOARD. annal. p. 162: post solis -um. b) *absol.*: WETT. Gall. 11: oratio ad -um protrahitur. CARTA a. 1041 (Hist. Langued. V pr. 220 col. 443): ab -u quartae ferie id est merchorii die. 3) *direction du coucher du soleil: l'ouest*: a) -us solis: CAND. FULD. Eigil. I 14: duas cryptas... unam que respicit solis ortum, alteram que solis -um intendit. EGBERT. LEOD. rat. I 1747 p. 205. CARTUL. Roman. compl. 107 p. 18 (a. 1031). GUILL. TYR. hist. rer. transm. V 4 p. 198. b) *absol.*: WALAHER. Mamm. 1,3: quos Asie versus -um, rura minoris / Armenieque latus per fines tangit Eoos. NAVIG. Brend. I p. 6: fluvium vergentem ab orientali parte ad -um. ACTA duc. Norm. 49 p. 161 (a. 1022—26): ab -u mare. COD. Januens. III 22 p. 73,3 (a. 1192): ad -um huius solarium.

II) *chute, déclin, décadence*: A) *en général*: THIETM. 4,14: omnis equitas cum obediencia et caritate mutua in -um se vergit. ADAM BREM. p. 190, 16: ruentibus in -um prosperis. VITA Udalt. Cell. II 63 (33): in huius nostre fragilis iamque ad -um vergentis etatis tempore. JOH. SARISB. poligr. VI, 1 p. 6,8: si -um iustitie fleveris. PETR. CELL. epist. I 9 col. 411^D: pereat omnis casus, a quo amicitie infertur -us.

B) *maladie, faiblesse physique*: LEGEND. Steph. minor p. 399: -um eius in mortem conati sunt tractare. PETR. PICTAV. II sent. II, V, II 8 p. 40: nec aliqua irrepente egritudine nec etatis inbecillitate in -um vel in deterius vergeret.

C) *sur le plan social*: ANDR. CAPELL. I, 6 C p. 54: inter ipsos vulgares pro maximo reputatur -u atque descensu, si comitissa... suo plebeium adnectat amori.

III) *fin*: A) *en général*: VITA Probi p. 554,17 col. 1: sue ad -um vite.

B) *mort* (ALAN. INS. dist. col. 879^B: -us proprie dicitur etiam mors): MARB. capit. II col. 1696^B: nam prope sunt hominis similes -us et ortus, / qui velut ex nihilo vitam procedit in istam, / et velut in nihilum vita discedit ab ista. ANDR. FLOR. mirac. Bened. III 9 p. 231: cuius rei causa huiusmodi infirmitate iam ad -um traheretur. CARTUL. S. Petri Virsion. 86 p. 214 (a. 1060—1108): ad -um semper tendi sciens quod

vivitur. CARTUL. Karrof. p. 48 (c. 1082): -u siquidem Karoli Calvi. PETR. CELL. epist. 169 col. 612^C: pretiosi namque martyris Thome Cantuariensis archiepiscopi -us. *noter l'expression redondante mortis -us*: (HRABAN. univ. 9 pref. col. 260^D. CARTUL. capit. Astens. 5 p. 6 [a. 832]. DOC. Luc. V 3, 1785 p. 657 col. 1,19 [a. 1030]. MON. Polon. hist. II p. 54).

C) *disparition*: CARTUL. S. Bened. Floriac. 109 p. 272 (a. 1110): quoniam omnia... ad -um tendere manifestum est, idcirco memorie posterorum tradere curamus ea que... dicere volumus. VINC. KADL. chron. p. 43: nihil est quod ita nequeat -ui iacere, quam vera religio.

D) *décroissance d'un astre*: BURCH. BELV. barb. II 3 p. 17: luna menstruus -ibus decrescit.

IV) *accident, malheur*: EPIST. Meginh. 24 p. 221,2: si quam plurimi vobis in tam misero et luctuoso religionis -u pii doloris comites accederent. COD. Sil. I p. 47 (a. 1147): inter ceteros autem religionis -us, parietum lapsus, distractiones fundorum... commonitus.

V) *sens symbolique*: ALAN. INS. dist. col. 879^B: -us... dicitur diabolus.

VI) *embouchure d'un fleuve*: ADAM BREM. p. 5,12: in vicinia Fresonum sortitur Wisara fluvius -um. ib. p. 81,3: Albia in -um ruens primo impetu.

occatio, -nis f. 1) *hersage, opération consistant à briser les mottes de terre*: HRABAN. univ. XIX, I col. 503^C: cultura agri, cinis, aratio, intermissio, incensio stipularum, stercoratio, -o, runcatio. ib. col. 503^D: -o est, cum rustica satione facta, bobus dimissis, grandes glebas cedunt ac ligonibus frangunt: et dicta -o, quasi obcecatio, quod operiat semina (cf. Isid. etym. 17,2,4). ADAM PARVIPONT. utens. p. 122: in his etiam glebas cernebam... post autem -ne fractas.

2) *essartage, défrichage*: RICHARD. LOND. Ep. dial. scacc. I, XIII p. 60: essarta vero vulgo dicuntur que apud Isidorum -nes nominantur, quando scilicet foreste, nemora vel dumeta quelibet pascuis et latibus oportuna succiduntur; quibus succisis et radicibus avulsis terra subvertitur et excolitur.

occator, -is m. herseur: ARNULF. MON. del. cleri 351: strenuus excultos -r demetit agros. CARTUL. Rames. III 660 p. 279 (c. 1200): duo equi -es, quisque quatuor solidorum. ib. 663 p. 285 (c. 1200): cum hoc instauratione duobus aratris de duodecim bobus et quatuor equis et uno -e.

occausus, -us m. v. occasus.

occaxio, -nis f. v. occasio.

oceanus, -i m. v. oceanus.

occeco 1. *aveugler (métaph.)*: SAXO GRAMM. XVI 5,8 p. 545,5: Absalonis claritate... hostium classem.

occedo 3. *aller à la rencontre de*: PAPIAS: -cre, occurrere vel obviam cedere.

occensus, -a, -um *enflammé*: VINC. KADL. chron. p. 10: coria enim armentorum, -o plena sulfure, loco solito pro armentis collocantur.

occento I. 1) *chanter des chansons satiriques*: GLOSS. cod. Cas. 401 p. 471, 20: -are, contra cantare. PAPIAS: -are, concinare, componere, contra cantare infame carmen, cum certo nomine dicere.

2) *annoncer des malheurs*: GLOSS. cod. Cas. 401 p. 471,22: -are, male ominari.

3) *mettre en garde contre quelque chose*: GUIBERT. 10 Nov. pign. sanct. II 6 col. 647^D: ecce vides ad lucidum, nisi tue mentis cecutiens ex peccato reperiatur obtutus, quomodo tuis verbum apostolicum -et erroribus.

occensus, -us *m.* (PAPIAS: -us, ex ob et cantus, ab occino). 1) *chant du coq*: SAXO GRAMM. p. 30,26: claro testabatur -u. 2) *cri de souris*: GUILL. MALM. gesta reg. III 290 t. II p. 344: illum terribili quodam -u persequebantur mures. SAXO GRAMM. p. 524,2: murium grex..., tristi -u edito.

occha, -e *f.* v. *olca*.

occhia, -c *f.* v. *olca*.

occiabundus, -a, -um v. *otiabundus*.

occidens, -tis *m. formes*: hoccidens: MON. hist. Neap. II 169 p. 111,18 (a. 969). MON. arch. Neap. IV 367 p. 271 (a. 1036). CARTUL. Roman. compl. 100 p. 15 (a. 1050). CARTUL. S. Vict. Mass. I p. 344 (a. 1059). etc. occyedens: MON. arch. Neap. V 552 p. 379 (a. 1114). octidens: CARTUL. S. Vict. Mass. I p. 275 (a. 1030) et p. 286 (a. 1055).

1) *Occident*: A) *partie du ciel où le soleil se couche* (Papias: -s dictus quod diem facit occidere; abscondit enim lumen... et tenebras superinducit): ANNAL. Xant. a. 869: stella cometes visa est ab aquilone et -tc. REMIG. comm. Mart. Cap. II 44,18 p. 150: «et caeli climata» id est latera vel plage que sunt: anathole, id est oriens, mesimber, id est meridies, disis, id est -s. HONOR. AUG. spec. col. 833^D: per -tem, ubi sol occumbit. VINC. KADL. chron. p. 23: solis ortum in -te querere.

B) *point cardinal, direction du soleil couchant, ouest*: 1) ad -tem: EINH. Carol. 10: Brittones... ad -tem in extrema quadam parte Gallie... residentes. DIPL. Ludov. Germ. 8 (a. 832): terminia sunt... ad meridiem et -tem. CARTUL. S. Petri Virsion. 13 p. 116 (a. 844, spur.): agellum... quem parvus... ad -tem concludit rivulus. VITA Theod. Andag. p. 50,13: pro foribus basilice ad -tem. 2) ab -te: ORD. VIT. hist. IX 15 t. III p. 597: ab -te obsederunt eam Godefredus dux et Tancredus. OTTO FRIS. gesta 1,32 p. 49: ab -te Maravia. 3) de -te: CARTUL. Popul. 139 p. 81 (a. 1192): afrontat ... de -te in cequia. 4) contra -tem: NAVIG. Brend. I p. 5: duxit me ad litus maris contra -tem. 5) a parte -tis, de parte -tis: DIPL. Karoli III 148 p. 239,44 (a. 886): de parte -tis usque ad Johanneto. CARTUL. Carcas. I p. 195 col. 1 (a. 949): de parte -tis, adiacet in terminio

de Ausona. ACTA Pont. 41 p. 64,10 (a. 1119—47): VII acras que sunt... a parte -tis. 6) *noter l'expression ab oriente in -tem*: ANNAL. Xant. a. 836: mirande acies apparuerunt ab oriente in -tem. HROTSV. Pafn. 1,16 p. 165: ut... ducentem sonum ab oriente sequerentur in -tem. CONSUET. Trev. 8 p. 11,20: inclinantes ab oriente usque ad -tem per girum capita.

C) *région située à l'ouest*: 1) *Europe occidentale (par opposition à l'empire byzantin)*: HRABAN. epist. 33 p. 466,8: cetera -tis... ecclesie. CHRON. S. Ben. Cas. p. 486,4: Constans qui mortuus est in -te. 2) *France occidentale (par opposition aux territoires situés au-delà du Rhin)*: ANNAL. Fuld. II a. 839: imperator, adsumpto secum Karlo ad disponendas Aquitaniorum res -tem proficiscitur. RUOTG. COL. 20: fratrem suum Brunonem -ti tutorem et provisorem.

D) *ensemble de la population de l'Occident*: OTTO FRIS. gesta 1,44; innumeris populis... ad sumendam crucem commotis, repente sic totus pene -s siluit. 20 CARTUL. Salisb. I 340 p. 476 (a. 1159): expedicio Hierosolimitana fervore quodam miro... totum fere commovit -tem.

E) *sens symbolique, par opposition à oriens*: 1) *exclusion du paradisi*: HRABAN. univ. 9 pref. col. 260^D: -s autem significat vite melioris defectum vel occasum mortis. ALAN. INS. serm. p. 269: o homo... qui factus es paradisi in desertum aberrasti; qui factus oriens, in -tem declinasti. 2) *peuple des gentils*: HRABAN. univ. 9 pref. col. 260^D: -s, populus gentium.

II) *occidental (en parlant des chrétiens d'Occident)*: AMALAR. lib. off. 4,37,13: de eodem sabbato diverso modo observatum est apud orientes et apud aliquos -es necnon et apud Romanam urbem.

occidentalis, -c I) *adj.*: A) *occidental, de l'ouest*: 1) *pour désigner la direction, le point cardinal*: a) *en général*: TRAD. FRIS. 190 (a. 802—8): in utraque parte, id est in orientale et -e. THIETM. 6,63: positum est -i parte in choro. DIPL. Conf. II 148 p. 201,1 (a. 1030): ad orientalem plagam... ad meridianam plagam... ad -em vero plagam. VITA Theod. Andag. p. 53,22: ab orientali domus parte usque ad -em. b) *en astronomie*: HERM. AUGIENS. mens. astrolab. I col. 382^B: sit b orientale punctum a sinistris; c huic oppositum a dextris -e; d inferius septentrionale; e superius meridianum. 45 ib. 8 col. 387^C: a linea videlicet -i, id est dextera.

2) *pour désigner un lieu situé à l'ouest*: a) *par opposition à une région voisine*: DIPL. Ludow. Germ. 94 (a. 858): in orientali Francia, in -i vero (cf. OTTO FRIS. gesta 1,35). ADAM BREM. p. 118,20: in -i Gothia. OTTO FRIS. chron. 6 capit. 3: de... ingressu Lodewici in -ia regna. b) *par opposition à la Terre Sainte*: HIST. Hier. II 9 p. 557: quia de -ibus partibus difficillimus erat ad orientales transitus... vacua erat regio Hierosolimitana. c) *-c mare: mer du Nord*: LAMB. ARD. hist. Ghisn. 15

p. 569,34: *Boloniensium vastitatem suis subiugavit... quod usque ad mare -e... extendisset... potentiam.*

3) *pour désigner une personne ou un groupe de personnes qui réside à l'ouest*: a) *par opposition à un peuple voisin*: CAND. FULD. Eigil. I 9 p. 225,55: primus ex monachis -ibus. VALCAND. Deod. 2 col. 611^B: beatus Deodatus generoso -ium Francorum sanguine procreatus. ADAM BREM. 4,23 p. 253,13: Gothi qui -es dicuntur. ANNAL. Fuld. II a. 867 p. 86,1: Frisiones qui vocantur -es. b) *par opposition à oriental*: α) *du point de vue de la Terre Sainte*: FULCH. hist. Hier. III 37 p. 748: qui fuimus -es, nunc facti sumus orientales. MIRAC. Rophil. 1 p. 113: dives vir -is ex ultramontanis partibus versus orientem proficiscens. β) *en parlant de l'église*: HRABAN. epist. 29 p. 446,25: tam orientalium quam -ium ecclesiarum consuetudinibus. ANAST. chron. p. 88,28: synodus...-ium quidem trecentorum episcoporum. BERNOLD. libell. X 41 p. 130,24: horum (*sc. conciliorum*) autem alia sunt orientalia, alia -ia. GIRALD. gemma II 6 p. 187: propter pericula que in -i ecclesia... cognoverat.

4) *qui vient de l'ouest*: a) *de la direction*: GLOSS. cod. Cas. 401 p. 455,25: Fabonius, ventus -is. b) *d'une région voisine située à l'ouest*: ANNAL. Quedl. a. 1020 p. 84,45: Bernhardus iunior dux... congregato -i exercitu imperatori rebellaturus. c) *de l'Europe occidentale*: CARTUL. Andegav. III 130 p. 93 (a. 1110–15): -is exercitus christianorum in Jerusalem suscitatus est.

5) *qui se dirige vers l'ouest*: THIETM. 6,81: ab expeditione -i revertitur.

B) *au figuré*: 1) *en opposition à la vie spirituelle*: a) *séculier (par opposition à religieux)*: GALAND. REGN. prov. 73 p. 65: a seculari, id est -i et tenebrosa conversatione ad religiosam et puram et lucidam vitam transmigrandum. b) *soumis à la mort spirituelle*: GERARD. MORES. delib. p. 284: si... in littera occidente moramur, crimus -es, si in spiritu, nihilominus spirituales.

2) *qui libère du péché par la mortification*: ABSAL. serm. 20 col. 123^B: per plagam -em, non ab occasu, sed ab occisione moraliter sic dictam, tranquillitas mentis accipitur, quando occisis vitiis per mortificationem carnis caro et spiritus subiciuntur divine voluntati.

C) *sens symbolique, pour exprimer la crainte du péché*: PETR. CELL. epist. II 4 p. 175: occidentalis fenestra est timor lapsuum et subreptionis culparum.

II) *subst. m.*: *occidental, habitant de l'Europe occidentale*: ANNAL. Fuld. II a. 841 p. 31,30: dum... litus orientalis contra -ium inruptionem defendere pararet. ERMENR. ad Grim. 14 p. 549,10: omnes -es hanc regulam secuti divisim legunt. ANAST. epist. ad Joh. col. 561^A: orientales et -es super subsistentie vel persone nomine dissidentes. ORDO Rom. 47 t. IV p. 503: benedictio ad ordinandum imperatorem secundum -es. HUGO S. VICT.

gramm. p. 270,30: omnes vero Mediterranei in palato sermonem feriunt, sicut Asiani et Greci, omnes autem -es verba in dentibus frangunt, sicut Itali et Hispani et Galli.

occidentanus, -a, -um [occidens] *occidental*: 1) *pour désigner l'église d'Occident*: ANNAL. Herb. I a. 1147 p. 3,15: -am, exigentibus peccatis, Deus affligi permisit ecclesiam. 2) (*au fém.*) *nom d'une mélodie (= du soir ?)*: NOTK. BALB. hymn. p. 54: de die sancto Pentecoste -a. EKKEH. IV cas. Gall. 47 med.: Romanus vero Romano nobis ccontra et Amoene de suo iubilos modulaverat, quos quidem post Notker, quibus videmus, verbis ligabat; Frigidore autem et -e, quas sic nominabat, iubilos, illis animatus, etiam ipse de suo excogitavit.

occidio, -nis *f. carnage, massacre*: LAMB. HERSF. annal. a. 1073 p. 171,34: donec... fusi sanguinis horror ac sacietas -ni finem facerent. VINC. KADL. chron. p. 55: omnes Kasimirus turbine -nis quasi procella fulguris involuit. ib. p. 118: turpe putant Lechite hostium -ne intermissa spoliis occupari sacrilegis.

1. **occīdo**, -di, -sum 3. *trans. formes: subj. impft. aucirem*: CARTUL. Conch. 15 p. 20 (a. 1060). *ind. pft. occiserunt*: ANNAL. Lauresh. a. 795. CHRON. S. Bened. Cas. p. 471,29. *part. passé occissus*: MARIAN. SCOT. chron. a. Chr. 12. CARTUL. S. Emil. Cocul. 226 p. 233 (a. 1076).

I) *couper*: CARTUL. select. Waitz 7 p. 14,5 (a. 1063–76): quercum et fagum neque det neque vendat; sed si aliquis -erit, ... nichil omnino habeat.

II) *tuer, faire périr*: A) *en parlant de personnes*: 1) *par suite d'un meurtre*: LEX Thuring. 52: si mulier maritum veneficio dicatur -isse. GLOSS. cod. Cas. 401 p. 465,5: matricidi qui matrem -it. GODESC. SAX. corp. Dom. p. 332,13: si quando Cain -it fratrem suum Abel. DIPL. Zwent. 23 p. 130,1 (a. 903): homines qui... Tragapotonem fidelem nostrum...-crunt, ab hac donatione excipimus. RATHER. conf. col. 409^A: neque enim ideo Christum optabat -i. DIPL. Henr. III 342 (a. 1055): si quis igitur eos (*sc. canonicos*)... assalire, vulnerare, vel -ere quesierit... pro morte vite sue penam, pro ceteris se centum libras auri... compositurum agnoscat. BERTHOLD. CONST. annal. a. 1060 p. 271,17: conjugem suam -it. LIB. Domesd. fol. 154 b, 2: ita ut hominem cui pax ipsa data fuerit -at.

2) *par suite d'un accident ou d'un hasard*: LEX Saxon. 14: qui nobilem -erit, MCCCCXL solidos componat. S. STEPH. decr. I c. 14: si quis autem casu -erit quemlibet, XII auri pensas persolvat.

3) *au combat ou par suite d'actes de guerre*: HROTSV. prim. 365 p. 239: Brun dux, ecclesiam promptus defendere sanctam / ...ex ipsis domini pravis inimicis -itur. LIB. Domesd. (Hamptshire) fol. 50a, 1: -si fuerunt in bello de Hastings. VINC. KADL. chron. p. 86: rex... a milite vulnerato -itur.

4) *massacrer sans distinction de personnes*: a) *en*

général: Ivo epist. I p. 98 (a. 1093—94): licet enim in regno Italico surrexerit alter Achab, in Gallico autem altera Jezabel, querentes... prophetas -ere. ADAM BREM. p. 245,8: *pyrate* qui nemini parcant ex transeuntibus. Omnes enim quos alii vendere solent, illi -unt. b) *au combat*: GERH. AUG. vita Udalr. 10 p. 400,3: quosdam in castris -erunt. ANNAL. Augiens. II a. 913: Ungri partes Alemannie vastaverunt, et iuxta In (= Inn) fluvium a Bawariis et Alemaniis -si sunt. GUILL. PICTAV. gesta 30 p. 70: milites aut -endos aut capiendos. VINC. KADE. chron. p. 15: quotque igitur ad propulsandas proficiscuntur iniurias regis, prelio commisso aut cadunt aut -unt.

B) *en parlant d'animaux*: 1) *en général*: THIETM. 6,12: ad capiendum scu -endum serpentem venenosum. LAMB. ARD. hist. Ghisn. 127 p. 624,23: capones et alia volatilia ad -endum et ad vescendum semper parata. ORD. VIT. hist. XII 39 t. IV p. 458: in prima enim fronte XL architenentes caballos -erunt.

2) *en accomplissant un sacrifice religieux*: RATHER. conf. col. 434^B: paschalem agnum pro te et -sum comedere. ANON. gesta Hung. c. 16: more paganismo, -so equo pinguissimo magnum aldamas fecerunt. 3) *par métaph., dans des formules symboliques*: GERARD. MORES. delib. p. 5: dignus est agnus, qui -sus est, accipere... divinitatem. ib. p. 223: in evangelio tauros suos -sos dicit, id est Sanctos tormenta seculi passos.

III) *détruire*: A) *au propre*: ANAST. chron. p. 240,28: propter indignationem exercitus una cum Maiuma per Marinianum -si. B) *au figuré* (ALAN. INS. dist. col. 879^C: secundum quod hoc verbum -ere habet penultimam productam transitive... aliquando significat deletionem peccati): PAUL. DIAC. homil. temp. 17 col. 1167^A: «nobiscum Deus»... amplius magis pro nobis magnificum certamen adimplens, et usque ad mortem accedens, ut morte sua mortem -eret. LIUTPR. legat. 22 p. 187,2: hereses omnes... a nobis, id est occidentalibus, hic sunt iugulate, hic sunt -se. GERARD. MORES. delib. p. 129: Ecclesia... omnia contravenientia equanimitate tolerat, ideo non timet -i, mori. PETR. RIGA Aurora t. I Deuteron. 167 p. 214: carnem percutiens -it crimina, mentes / sanat.

IV) *éteindre (une lampe)*: ANDR. FLOR. mirac. Bened. IV 12 p. 268: quod si quodlibet horum *luminarium* forte contigerit -i, aut sanctorum fragore reliquiarum, aut horrore celestis provisionis, custodum somnus aufugit.

V) *sens spirituels: faire périr par le péché, faire perdre la grâce* (ALAN. INS. dist. col. 879^C: -ere... aliquando notat mortem anime, secundum illud: qui -it alium in corpore, prius -it se in mente): BRUNO QUERF. frat. p. 398: qui -entium me scelerum stercore mortuus canis dudum feteo. BERNARD. serm. de temp. (Ram. Palm. 2) 2 p. 47,11 et 12: sicut enim secularium rerum prosperitas -it stultum secularem, sic et potest abundantia spiritualis

prosperitatis -ere indoctum spiritualem, atque ita non spiritualem. *spéc. en parlant de la lettre qui tue, par opposition à l'esprit qui vivifie* (cf. Paul. 2 Cor. 3,6): GERARD MORES. delib. p. 285: cum legitur: littera -it, spiritus vivificat, sic advertendum, ut littera mancipet non flagris propter transgressionem precepti... et spiritus a malis conversos respirare concedat ad gratiam. EKKEB. HERSF. Haimer. p. 598, 35: qui de -ente littera callent spiritum vivificantem excludere. HUGO S. VICT. didasc. VI, IV p. 121,29: quare antiquus ille populus qui legem vite acceperat, reprobatus est, nisi quia sic solam litteram -entem secutus est, ut Spiritum vivificantem non haberet?

part. prés. occidens, -tis employé comme 1) *adj.: qui fait périr*: PETR. RIGA Aurora I Deuteron. 163 p. 214: -ens et vivificans Deus esse refertur, / percutit et sanat, nec feriendo necat. 2) *subst. m.: tueur, celui qui massacre*: FULCH. hist. Hier. III 20 p. 672: quod bases -tium sanguine fluido tingerentur.

part. passé occisus employé comme substantif m.: le mort, celui qui a été tué, victime d'un massacre: WALTHARIUS 207: tum super -os ruit et spoliaverat omnes. BERNARD. laud. milit. 3 p. 216,3: si et occisor letaliter peccat, et -us eternaliter perit. GUILL. TYR. hist. rer. transm. X 16 p. 422: tanta... facta est strages, ut occidentium de cruore -orum bases tingerentur. PETR. RIGA Aurora t. I Tobie 52 p. 318: Cum Tobis multos condisset honore sepulcri / -os, fessus ad sua tecta redit. *spéc.: ceux qui ont été égorgés, les martyrs* (cf. Apoc. 6,9): GERARD. MORES. delib. p. 225: denique legimus animas -orum visas sub ara Dei.

2. *occido, -cidi, -asum* 3. *intr. forme obcido*: UGUTIO s.v. cado. 1) *tomber* (ALAN. INS. dist. col. 879^B: -ere, secundum quod significat cadere media correpta, intransitive. Aliquando significat casum. UGUTIO s.v. cado: cado componitur... cum ob et dicitur obcido, -is, id est contra vel circum cadere): a) *tomber en se détachant*: MIRAC. Bernw. 6: faber quidam ferrarius... tactus est infirmitate gravi... ita ut manus et pedes iam premortuos -asuros a sua compagine arbitraretur. b) *ne pas tenir debout*: ALAN. INS. Anticlaud. VIII 21 p. 173: hec est... / errans, instabilis, vaga, que, dum stare putatur, / -it. c) *s'écrouler*: BABIO v. 69: -et ante polus, pelagus siccabitur omne, / quam, Babio, Viola desinet esse tua. CARM. Bur. B 15,2,4: domus que -it. d) *(au figuré) en parlant de celui qui renonce à la vie contemplative*: REIMBALD. LEOD. strom. 46,22 p. 79: scio quod a contemplativa -it, verum nescio utrum ab ea rursus in activam recidere potuerit.

2) *se coucher (en parlant du soleil ou des astres)*: a) *au propre*: PAUL. AEGIN. cur. 110 p. 67,14: quando accidit in die quidem videre, -ente vero sole obscurius cornere. JOH. SCOT. gloss. Mart. Cap. 36,12 p. 49,18: dum unus oritur, alter sub terra occultatur et qui primus

-it in occasu, prius surgit in ortu. HROTSV. Abr. 2,3 p. 149: cur maris stella dicitur? quia numquam -it, sed navigantibus recti semitam itineris dirigit. COMM. Boet. phil. II 2 p. 22,4: dicit solem -ere; non -it sed -ere dicitur, cum ad inferiores partes accedit et terre elemento obscuratur. GUILL. DAND. Hugo Lacerta 54 col. 1119^C: -ente vero sole, in primo noctis crepusculo. BOVO MIN. in Boet. p. 393: ita ut... omnes stelle videantur in dextris oriri, in sinistris -ere. PETR. RIGA Aurora I Exod. 1016 p. 131: Christum designant agni duo: tollitur unus, / mane cadens; dum sol -it, alter obit. b) *par métaph., en parlant de la gloire déclinante d'un homme illustre*: VINC. KADL. chron. p. 211: sidere... Kazimiri -ente ortum est... quoddam chaos.

3) *périr* (GLOSS. cod. Cas. 401 p. 471,13: -asura, moritura. PAPIAS: -it corripens penultimam cum quod mortuus est, significat; -o, -is componitur ex ob et cado): a) *au propre*: LUPUS epist. I 9 p. 78: usus est eo verbo (*sc. ulciscor*)... quo significavit vindictam et ultionem suorum gentilium, qui iam -issent, et sui, antequam -issent. GUILL. PICTAV. gesta 11 p. 24: metuens videlicet -asurum virtutem ostendendo, in quo regni sui presidium firmissimum... reponebat. b) *au figuré*: OTTO FRIS. gesta 1,5: ipse forme componentes, nunc nascentes, nunc -entes, neque umquam in existendi conditione... perseverantes subiectum quiescere non permittunt. c) *par métaph.*: PETR. DAMIAN. carm. B 4,14 p. 87: immortalis mors -it.

4) (*spir.*): a) *mourir au péché par le baptême*: BERENGAR. TURON. cœna 39 p. 124: in elementum aque immergaris, et ita tibi Christi mortem effigies per elementum aque, per rem exteriorem, dum in ea quasi -endus immergaris. b) *perdre la grâce*: ALAN. INS. dist. col. 879^B: -ere... aliquando significat gratie subtractionem secundum quod dupliciter solet exponi hec auctoritas Apostoli: sol non -at super iracundiam vestram... iracundia vestra non sit causa quod sol iustitie -at in vobis, id est gratiam suam subtrahat vobis.

occidualis, -e 1) *adj.*: a) *occidental*: ECBAS. capt. 1076: cignus Nortmannos possedit, psitacus Indos, / pardus duxit aves ad partes -es. VITA Karoli M. 2,12 p. 55,2: quod -i genti fiat exemplar pietatis. b) *qui meurt, éphémère*: FULCO. MELD. epitaph. 35,5 p. 230: hunc ad Ierusalem perduc non -em. c) *funeste, où l'on meurt*: FULCO. MELD. epist. XXVI p. 269: Gallia natalis locus est, erit -is. / Cur non quos vegetas cumulares, terra, poctas?

2) *subst. m.*: *occidental*: VITA Karoli M. 2,12 p. 54,31: postea suis ipse imperator noster enucleavit aliquid se portare debere, quod -ibus pignus gratie Dei inesse videretur.

occiduus, -a, -um *forme ociduus*: ARCH. com. Barc. 48 p. 176 (a. 916) et 98 p. 237 (a. 929). 1) *adj.*: A) *occidental, de l'ouest*: 1) *en parlant d'une terre ou d'une*

chose: CAND. FULD. Eigil. II 14,89: in parte -a templi. HERTO Wett. 21: in -is regionibus, Germanie videlicet et Gallie. RADULF. CADOM. gesta Tancr. 48 p. 642: in cornu -o. PETR. VENER. epist. IV col. 366^B: ab ultimis -e plage finibus, imo ab ipso solis occasu, rex christianus Orienti minatur. ROB. TORIG. chron. a. 1089 t. I p. 74: omni -i orbis ecclesia, tam gallicana quam anglica. PETR. RIGA Aurora Levit. 184 p. 152: introitus positus fuit ad partes orientis / solis, ad -as intima sancta domus. 2) *en parlant d'un homme ou d'un peuple*: CAND. FULD. Eigil. II 7,3: unus ab -is nostris comitatus... fratribus. SYLL. Sangall. 17,11: -e gentes, Yspania, Gallia. ORD. VIT. hist. X 19 t. IV p. 117: in Oriente contra ethnicos in nomine Christi dimicantes... triumpharunt -i proceres. 3) *en parlant d'une mer*: a) *l'Océan Atlantique*: CHRON. Namn. p. 15: *Ligeris* in -um mergitur oceanum. GALTER. CASTIL. Alex. X 365: ad -i versa vice litora ponti / flexit iter. ib. VII 375: Hesperios penetrare sinus classemque minantem / -is inferre fretis. b) *la mer du Nord*: FULCH. hist. Hier. II 44 p. 544: gens quedam Norrensis, quam de mari -o concitaverat Deus.

B) *dans l'expression sol -us, en parlant du soleil couchant*: 1) *l'ouest*: HILDEB. carm. 78 p. 382: te siquidem, licet -o sub sole latentem, / queret. PETR. CELL. epist. II 4 p. 175: fenestra aperit ad vergentem et -um solem. 2) *en faisant allusion au moment du jour*: GUILL. TYR. hist. rer. transm. VII 9 p. 290: cum... a primo dici crepusculo usque ad solem -um continuatus esset assultus.

C) *arrière, postérieur*: UGUTIO s.v. capio: occiput id est -a pars capitis vel postrema. BERNARD. SILV. mundi univ. II 14,154 p. 70: corporis extremum lascivum terminat inguen, / pressa sub -a parte pudenda latent.

D) *au figuré*: 1) *périssable, mortel*: GERARD. MORES. delib. p. 96: qui dicunt quandam anime partem esse -am, quamdamque eternam. 2) *qui mène à la mort*: SIGEBOTO Paulin. 20 p. 919,15: quod versibilis rerum rota volvit et revolvit, debitus -i cursus terminus omne resolvit. ALAN. INS. Anticlaud. VIII 230 p. 179: defectus sequitur, mors ultima gressus / arripit -os. 3) *qui entraîne la mort spirituelle, qui rend pécheur*: GERARD. MORES. delib. p. 146: deiectus est Lucifer -us. CARTUL. Scafhus. 57 p. 93,10: huic nostro -o seculo, omnibus sceleribus perditio. LABORANS justit. p. 12,37: qui mala non -a perpetrarunt.

II) *subst. m. (ou n.)*: A) *ouest (point cardinal)*: ARCH. com. Barc. 48 p. 176 (a. 916): de -o et de circie (*cf. ib. 98 p. 242 [a. 930] et 94 p. 237 [a. 929]*). DIPL. Catal. I p. 164,16 (a. 938): de -o iniungitur in rio Tordel. CARTUL. Ruscinon. 7 p. 17 (a. 947): de -o affrontat in ipsa casa (*cf. CARTUL. Conch. 78 p. 75 [a. 1075] et CARTUL. S. Cucuph. III 1119 p. 272 [a. 1178]*). BENED. VIII epist. 19 col. 1611^C: ab -o in rio quem

dicunt Budiga. CARTUL. Richar. 11 p. 15 (a. 1144): affrontat... ab -o in terra Nicolai.

B) *région de l'Ouest*: PAUL. DIAC. carm. 22,8: huic tam clara fuit florentis gratia forme, / qua nec in -o pulchrior ulla foret. CAND. FULD. Eigel. II 6,7: misit ab -o hic monachos.

C) *occidental, habitant de l'Europe occidentale*: GIRALD. gemma II 37 p. 355: apud Orientes magis, apud -os vero minus vigere solet.

D) *coucher (du soleil)*: GERARD. MORES. delib. p. 161: iam incumbente solis -o.

E) *chute morale, péché*: GERARD. MORES. delib. p. 146: in qua (*sc. ecclesia*) regnat Lucifer, non ille, qui inducit occasum, sed qui diem consurgentis aurore, qui nullum -um sapit, et Luciferum deiecit.

occies v. *octies*.

occillum, -i n. v. 2. *oscillum*.

occima, -e f. v. *ochima*.

occinum, -i n. v. *ocinum*.

occina, -e f. v. *ochima*.

occinium, -i n. [*origine incertaine*] *coutume*: UGUTIO s.v. *occis*: hoc -um, id est consuetudo.

occino, -ui 3. *chanter*: 1) *en général* (UGUTIO s.v. *cano*: -o, -is, id est canere vel circa vel undique canere vel concinere vel cantare vel carmen in corde contrito dicere): NOTK. BALB. serm. 9 p. 12: in que verba eidem «Angelo multitudo cœlestis militie» -uit. RADULF. CADOM. gesta Taner. 40 p. 636: «Deo gratias» Tancredus -uit. ЕККЕН. IV bened. I 18,49: quindenis psalmos gradibusque tot -it almos. 2) *avec nuance d'opposition*: JOH. SARISB. polier. I 6 p. 42,4: cum precinentium et succinentium, canentium et decinentium, intercinentium et -entium premolles modulationes audieris.

occipio, -cepi, -ceptum 3. *forme obcipio*: GLOSS. cod. Cas. 401 p. 469,22. MON. hist. Neap. II, II p. 1,8 (a. 907).

1) *commencer*: GLOSS. cod. Cas. 401 p. 469,22: obcipit, incipit (*cf. ib. p. 471,18. PAPIAS s.v.*). BERNARD. SILV. mundi univ. II, I p. 34,31: continuationem quam -eperant non absolvunt.

2) *acquérir, obtenir*: GLOSS. cod. Cas. 401 p. 471,17: -it... accepit. PAPIAS: -it... consequitur. STEPH. TORNAC. summa, causa I 91 p. 122: dupliciter hic -itur gratia. Dicitur enim donum Spiritus sancti, si gratia datur.

3) *prendre, saisir*: a) *en général*: GLOSS. cod. Cas. 401 p. 471,17: -epit, cepit. UGUTIO s.v. *capio*: -io, -is, i. intercipere. b) *au moral*: MON. hist. Neap. II, II p. 1,8 (a. 907): si quis tenebris -eptus tloque iracundie succensus, adversari quodammodo contenderit.

occipitium, -i n. *forme occipicium*: HIST. Hirs. 3 p. 256,31. ROG. SALERN. chirurg. p. 141. *occiput, partie arrière et inférieure de la tête* (REMIG. comm. Mart. Cap. II 30,15 p. 121,26: -um, id est postrema pars capitis. PAPIAS: -um, locus post auriculas... id est posterior pars capitis): RADULF. GLAB. hist. V, I 2 p. 115: dentibus

caninis, -o acuto. HIST. Hier. 3 p. 256,31: in anteriori parte capitis calvus erat, in -cio capillos raros habebat. ROG. SALERN. chirurg. p. 171: ustio ad nodulum in fontanella supra collum, hoc est in extremitate -cii. ADELARD. BATH. eod. et div. I p. 33,1: in porta (*pour prora?*) *capitis* enim imaginatur, in medio ratione utitur, in puppi id est in -o memoriam abscondit.

occipium, -i n. [*faute pour occipitium*] *arrière*: CARTUL. Hosp. S. Joh. Hier. 249 p. 188 (a. 1157): domum... retro in eiusdem -o.

occiput, -itis n. *occiput, partie arrière de la tête* (AELFR. angl. sax. vocabul. p. 42: -ut vel postex, aeftweard haefod. UGUTIO s.v. *capio*: -ut, id est occidua pars capitis vel postrema): RADULF. CADOM. gesta Taner. 106 p. 681: silex improvisa de turribus illapsa est, que Ansell -ut sparsit et cerebrum. HILDEGARD. phys. 1,97: hoc *oleum* a fronte per verticem usque ad -ut suum ponat. GIRALD. topogr. II 21 p. 108: tam in -ite quam anteriori parte, calvitio deforme. BERNARD. SILV. mundi univ. II, XIII p. 65, 125: in -itis reductiore thalamo memoria conquiescat. VINC. KADL. chron. p. 9: regii dyadema capitis... ut in fronte mangnanimitas, in -ite circumspectio, in lateribus altrinsecus large serenitatis carbunculus prefulgeat. v. *aussi obcaput*.

occisa, -e f. [I. *occido*] *abattage d'animaux*: QUADRIP. (Liebermann, Die Gesetze der Angelsachsen I p. 449): viderit etiam porcarius, ut post -am ipsam porcos occisos bene corrediet et suspendat. CARTA XII s. (Lawrie, Early Scottish Charters p. 118): concedo etiam... medietatem sepit et uncti et coriorum de -a de Edwinesburg.

occisio, -nis f. 1) *coup, supplice*: USUARD. martyr. XVII Kal. Jan. 2 p. 360: post diram carceris macerationem et nervorum -nem... atque aliorum tormentorum cruciationem... martyrium consummavit. *spéc.*: *coup mortel (avec le gén. de gladius)*: USUARD. martyr. X Kal. Nov. 1 p. 327: cum in confessione Christi persisteret, -ne gladii martyrium consummavit. LEGEND. Gerh. maior p. 500: tu autem, o rex, eam in -ne gladii tui polluisti (*cf. Hebr. 11,37*).

2) *martyre*: GERH. AUG. vita Udalr. 12 p. 402,13: qui ad -nem a Deo predestinati erant. CHRON. reg. Col. a. 1147 p. 86,6 (rec. I): quorundam christianorum corporum variis -nibus extincta... miraculis claruerunt.

3) *meurtre*: CARTUL. Rhen. inf. I (Werd.) 23 (a. 802): tradidimus partem hereditatis nostre, que nobis iusto iudicio ex lugubri -ne filii mei... advenit... id est omne patrimonium, quod... Brunrico et filii eius, qui eandem -nem... malignis manibus peregerunt, legibus habere visi sunt. GALBERT. BRUG. Karol. 21 p. 36: adhuc in ipsa -nis positione... iacebat. OTTO FRIS. chron. 6,31: -o Odonis a fidelibus imperatoris. VINC. KADL. chron. p. 78: iste... adolescentes ingenuos muneribus invitat et in patrum -nem informat. INNOC. III reg. 20 p. 31,3: presbyterum suspectum super -ne clericis.

4) *massacre, carnage (au combat)*: ANNAL. Lauresh. a. 719: -o Franchorum ad Suesiones civitates. GERH. AUG. vita Udalr. 12: de -ne Ungrorum. CHRON. Moissiac. p. 309: fuit quoque -o magna Normannorum. HENR. HUNT. capt. Antioch. 12 p. 378: magna Francorum -o facta est ibi. ORD. VIT. hist. IX 9 t. III p. 531: Christiani...-ne commilitonum suorum incitati, gentiles viriliter invaserunt. HELM. 39 p. 79,3: Domnus papa et ceteri, qui -ni superfuerant, in captivitatem ducti sunt.

5) *abattage d'animaux*: a) *en général*: RECTITUD. 6 p. 449: in multis locis stat, ut det singulis annis XV porcos ad -nem, X veteres et V juvenes. LEGES Edw. Conf. 39,1 p. 670 (a. 1130—1135): clamabant etiam cives... pro consuetudinibus suis, quod circa festum sancti Martini emebant animalia sine plegio ad faciendas suas -nes contra natale Domini. PETR. VIENN. (?) except. III 42 p. 342: quod diximus de vulneribus animalium gregatim pascentium, eadem de vulneribus animalium et -nibus eorum, que gregatim non pascunt, intelligenda sunt. b) *à noter l'expression ovis -nis: mouton à abattre* (cf. Ps. 43,23): EKKEH. URAUG. Hieros. 26,1 p. 246: sic cotidie tamquam oves -nis estimati... nemorum se saltibus nocte tradunt. BERNARD. apol. 1 p. 81,18: ut quid sine causa mortificamur tota die, estimati sicut oves -nis?

6) *revenu provenant de l'abattage*: CARTA a. 977 (Gallia christ. noviss. Arles 2503 col. 1041): dono aliquid de proprietate mea... incluso subtus -ne. CARTA c. 1128 (Lawrie, Early Scottish Charters p. 69): et totam decimam partem de sepo -nis mee que fit in Teviethesdale. LIB. Calch. I 2 p. 6 (a. 1147—1152): medietatem coquine mee et de omnibus -nibus meis... ita ut ubicunque unum corium habuero, habeant monachi et alium.

7) *mort spirituelle (perte de la grâce)*: PAUL. DIAC. homil. temp. 38 col. 1174^D: se occidit, qui vitam conatur occidere; quia capere non potest perditionem salutis, -nem vita, eternitas finem.

occisor, -is m. 1) *meurtrier*: VITA Meginr. 9: iamque athleta fortis... pugnaturus egreditur presentiamque suam non negat -ibus. CONST. I 438,30 (a. 1023—1025): proximi autem occisi si persequi voluerint proximos -is. ADAM BREM. 3,56 p. 201,1: qui circumstantes iam moriens obtestatus est pro salute sui -is. VITA Theod. Andag. p. 39,48: se parricidam, se -em filii... clamat. CONST. I 163,13 (a. 1157): si quis adversus aliquem eorum (sc. Iudeorum) consilium fecerit... ut occidatur, uterque et consiliator et -r duodecim libras auri ad erarium regis persolvat. DOC. Port. reg. I 336 p. 442 (a. 1179): et si infra domum raptor occisus fuerit, -r vel domnus domus pectet I morabatinum. PETR. COMESTOR hist. schol. col. 1336^A: et consurgit universa cognatio adversus -em.

2) *expression -r esse: tuer*: PETR. RIGA Aurora II

Evang. 1099 p. 468: dicitur antiquis: 'Non sis -r' (cf. Matth. 5,21: non occides).

occisura, -e f. [occido] *mise à mort (d'un animal)*: CARM. libr. III 14 epil. p. 383,11: nostra pavo... decidit... *quam* bubo necabat;... sicut in -a karissime pavonis socie extitit gravissimi planctus, ita in captura odiosissimi bubonis participes existatis inmanissimi risus.

occitabulum, -i n. [pour acetabulum; influence du gr. ὀξύ] 1) *réceptif pour le vinaigre*: UGUTIO s.v. oxi: oxifalus... vel -um vel acitabulum, vas proprie ad acetum ferendum.

2) *mesure de poids*: UGUTIO s.v. occis: -um, quoddam pondus est habens dragmas XVII, scrupulos XLV. ib. s.v. oxi: hic oxifalus, genus mesure vel -um vel acitabulum.

occlamo 1. 1) *crier*: a) *pousser des cris de guerre*: LIB. castr. Ambag. p. 61: Martellus et Andegavi illos viriliter aggressi sunt -antes. HIST. Hier. II 18 p. 566: -antes Sarracenos et totis viribus oppugnantes impetunt. ORD. VIT. hist. IX 8 t. III p. 509: Turci -antes advenerant. b) *acclamer*: LIB. Landav. p. 18: -antes Deo gratias egerunt.

2) *faire un appel*: RAYM. POD. 14 p. 271: diem quintum aut sextum -are itineri per civitatem iussit.

3) *se faire l'écho de*: BALD. BURG. Hugon. 1 col. 1164^D: tanquam presumptivus nova de veteribus elicui, et scriptis eorum velut -avi.

occlatum, -i n. v. *oglatum*.

occludo, -si, -sum 3. *sive obcludo* 3. *formes*: occludo: TRAD. Scheftl. 81 (c. 1154—57). *parft.* obclausi: AGIUS vita Hath. 22.

1) *fermer, clore*: A) *un accès*: 1) *une porte*: a) *au propre*: MIRAC. Genes. Hier. 6: -sis foribus. GERH. AUG. vita Udalr. 12 p. 401,23: portam... -dere precepit. GUILL. MALM. gesta reg. III 286 t. II p. 342: -so ostio. b) *par métaph.*: HRABAN. epist. 15,11: ianuam pietatis superne -dere penitentibus. RATHER. Metr. col. 461^A: ne illi scilicet -derctur etherium. 2) *une voie*: a) *terrestre*: DIPL. Otton. I 420 (a. 972): viis -sis. GUIBERT. Nov. gesta Franc. IV, VI col. 746^A: vias... -dere. b) *navigable*: LEX Frision. add. 6: si quis in flumine viam publicam -serit. ANDR. FLOR. mirac. Bened. II 4 p. 197: fugam per ripas Kari fluminis arripiunt atque sui enecatione ita -dunt ut e cadaveribus morientium gressibus suorum pontem sternerent inimicorum. 3) *un passage*: HIST. Hier. II 5 p. 553: transitum... -dere. HELM. 105 p. 206,11: precepit... -di ei introitum parrochie sue.

B) *les yeux*: 1) *au propre*: AGIUS vita Hath. 22: quasi ad dormiendum oculos obclausisset. 2) *par métaph.*: GUIBERT. Nov. moral. III, VIII 2 col. 98^C: subtilis divine maiestatis intuitus aquis supernis illapsus imminutis -ditur. ib. V, XV 11 col. 132^A: cum inopinata... segnitias animi oculos... -dit.

C) *la main*: ANDR. FLOR. mirac. Bened. II 8 p. 205: -se dextere signo.

D) *par extension, en parlant de la voix*: AELR. inclus. III 31 p. 142: plura dicere lacryme prohibent cum vocem -dat affectus.

E) *au figuré*: PETR. DAMIAN. epist. VIII 10 col. 483^C: quisquis ergo periurat, studioso perpendat quia, nisi poenitens canonice satisfecerit, ita sibi septem sigilla evangelice narrationis -dit.

II) *terminer, clore (un incident)*: CARTUL. S. Steph. Divion. II 35 p. 52 (a. 1165–77): omni etiam alia querela quam adversus... domum Dei habebant sepulta et -sa.

III) *enfermer, emprisonner (au moral)*: GUIBERT. NOV. moral. I 2 col. 37^C: in barathro vitiorum iacebas -sus.

IV) *inclure, contenir dans*: TRAD. Scheftl. 81 p. 81 (a. 1154/5–57): posteritas autem earum ac in absolutione non ocluditur, sed servilis conditionis lege tenebitur.

V) *exclure*: A) *rejeter, repousser (une personne)*: PAUL. DIAC. homil. sanct. col. 1541^C: non dubitabundos sed hereticos -do. CARTUL. S. Steph. Divion. II 13 p. 33 (c. 1162): clausis ianuis, -sis excommunicatis et interdictis... divina officia celebrare.

B) *cachier, voiler (par métaph.)*: GUIBERT. NOV. trop. I 5, V 1,2 col. 362^C: quidquid per intelligentie radium contemplari de internis poterunt, nebula promiscue cogitationis -dunt.

VI) *(au passif) sens réfléchi: se refermer*: ANDR. FLOR. Gauzl. 61 p. 118: iterumque hostium celesti virtute -ditur.

occlusa, -e f. erreur pour exclusa? éclose: CARTUL. Aurel. p. 20 (a. 1120): mansum... cum -a et molendinis.

occlusio, -nis f. occlusion: GLOSS. medic. p. 29,16: enfraxin, id est obclusionem pori alicuius vel membri necessarii ac vitalis.

occo 1. *forme oco*: ORD. VIT. hist. XII 15 t. IV p. 347.

1) *herser, briser les mottes de terre après le labour et l'ensemencement* (PAPIAS: -o, -as, rumpo, frango. UGUTIO: -o, -as i. secare, scindere, truncare, semina terra operire; tamen -are proprie est cum rustici, aratione facta et satione et dimissis bobus, grandes glebas scindunt et ligonibus frangunt): RUODL. carm. V 468: ad -andum... agellum. CARTUL. Rhen. med. II app. 13 p. 364,20 (XII s.): seminare, -are et totum laborem... explere. 2) *briser, éteindre*: a) *sens matériel*: ORD. VIT. hist. III 14 t. II p. 157: ad ignem nimis furentem cucurrerunt... ut vim foci viriliter -arent. b) *sens figuré*: SEDUL. carm. II 81,21: ut quid deleras (*J. deliras*) verbis, -ata vetustas? ORD. VIT. hist. VIII 12 t. III p. 335: dum dulcedine coniugalis amplexus exortum scelus -avit. VITA Gaufrid. Castal. VI p. 22: Christus scelus -at. 3) *briser, couper*: ORD. VIT. hist. XII 15 t. IV p. 347:

extrema sorte iuvenis mariti vite filum in imo pelagi celeriter ocante. STEPH. ROTOMAG. draco II, XIX 960 p. 106: Cloto colum, Lachesis filum tenet, attrahit, -at/ Atropos (Anthol. Lat.² 2792 [Walther 2943]).

4) *enlever, supprimer*: AMARC. serm. IV 201: quid nisi homo est? vitam cui muscula vel brevis -at, / qui ceu flos ferule transit. PEREGRINUS 38: os clamore sonat, planctu manus, et lacrimarum / imbre madent oculi; sic dolor -at opes.

5) *tordre*: GIRALD. itin. Kambr. I 2 p. 33: item videas hanc, quasi colum baiulando, nunc filum manibus et brachiis in longum extrahere, nunc extractum -ando tanquam in fustum revocare.

ocera, -e f. v. ochra.

1. *occrea, -e f. v. I. ocrea et ochra.*

2. *occrea, -e f. v. ocrea.*

occreatus, -a, -um v. ocreatus.

occreo 1. *v. ocreo.*

ocrocito 1. [ob et crocito] *forme obrocito: l. 22 croasser à l'égard de, (au figuré), se manifester par des écrits malsonnants*: LAMB. LEOD. Matth. I 69: ut prima fronte libellus / arceat invidiam, ne sacro livida pestis / obrocitet calamo, cui Christus presidet auctor.

occutitus, -us m. I) coucher (du soleil): A) *en général*: HRABAN. homil. II 70 col. 278^D: solis -us passionem mortemque significat illius qui dixit: '... lux sum mundi'. PETR. DAMIAN. epist. I 15 col. 234^A: solis -us mundi designat occasum. EADM. Osw. 1 p. 4: ad verbum servi Dei iuxta factus est solis -us et regis triumphus.

B) *pour désigner un moment de la journée*: JOH. SCOT. ier. Dion. IV 7 p. 265: post solis -um redeunt. ROB. TORIG. chron. a. 1153 t. I p. 278: circa -um solis, fulmen cecidit. GUIBERT. NOV. gesta Franc. II 8 col. 712^D: ante solis pene -um. C) *pour désigner une direction (le couchant)*: GESTA Trev. 14 p. 145,44: ad solis -um sita porta.

II) *mort*: AGIUS epic. Hath. 192: quod talis femina... immaturo obierit -u. VITA Annon. I 3,4 p. 499b,47: quis super -u tanti sacerdotis sicca lumina vel saxus haberet? ROB. MON. REM. hist. Hier. I 1 p. 727: turpi -u multare. GUIBERT. NOV. pign. sanct. I 3 col. 622^B: si... pro hoc ipso cum contingat interimi, ut non pro tali -u martyr habeatur.

occulo 1. 1) *être étendu mort, être mort* (PAPIAS: -at, occumbit vel stat, interit, mortuus est. RADULF. CADOM. gesta Tancred. 131 p. 697: Mars fremit: ira furit, gladius vorat, -at hostis. *par redondance*: AGIUS epic. Hath. 236: mortuus -uit. 2) *être couché*: UGUTIO s.v. cumbo: -o, -as, id est contra aliquid... cubare.

occutio, -nis f. [occulo] mort: CARTUL. Irach. 26 p. 36 (a. 1055–63): post -nem Sancii regis.

occulatio, -nis f. [faute pour occultatio?] action de cacher, dissimulation: PETR. DAMIAN. epist. VIII 8 col. 479^B: qui nec falli -ne criminum potest.

occulatus, -a, -um v. *oculatus*.

occulco 1. *forme* obculco: l. 6 *comprimer, étouffer*: DIPL. Otton. II 71 p. 86,23 (interp. post. a. 974): ubi tunc omnium invidorum inimitiam in synodo divini Spiritus... pape Gregorii discretione... per missos... obculcaverat.

occulo, -ui, -tum 3. *forme* oculo: ANDR. FLOR. Gauzl. 49 p. 90 et 61 p. 116. CARTUL. S. Florent. Burdigal. 2 p. 8 (a. 1081). UGUTIO s.v. colo. 1) *cachet, dissimuler*: a) *au propre* (PAPIAS s.v.: -it, ... abscondit, occultat, celat): THEODULF. carm. XLVI 35 p. 545: leva caput monstrat, corpus tamen -it anguis. ADREVALD. transl. Bened. 8 p. 8: tenebrarum densitate... eos -uit. UFFING. Ida 1,3: densissima sylvarum obductione astra ipsa -ebantur. PETR. DAMIAN. epist. VI, 5 col. 379^D: exploratores Israel a facie tyranni furentis -uit. AIMOIN. FLOR. mirac. Bened. II 2 p. 129: suppellex... inter nemorum densa -itur. ANDR. FLOR. mirac. Bened. II 1 p. 192: sol obscuratus... sui splendoris radios -uit. b) *au figuré: tenir secret, taire*: WALAHR. carm. 5,24,47: hec ego cum videam factis impleta, quid ultra -erem? HROTSV. Sap. 1,2 p. 181: si quid experior emergere, quod tuo potentatui videtur contraluctari, non -o, sed impatiens more profero. RATHER. conf. col. 425^{A-B}: ita legenti -itur, ac si minime diceretur. RADULF. TORT. Bened. II p. 288: indoluit, nec diutius dolorem sui animi -ere valuit. ANDR. FLOR. mirac. Bened. II 5 p. 200: toxicatē mentis malitiam in cordis acerra... -ens.

2) *recouvrir*: ORD. VIT. hist. IX 4 t. III p. 479: qui vero terra ibant, universe terre superficiem tanquam locuste -uerunt.

3) *déguiser*: a) *au propre*: GUILL. BLES. Alda 400 p. 145: vestes alternans illis in fratre sororem / -it inque suo est condita fratre soror. b) *au figuré (en parlant d'un sens symbolique)*: HRABAN. epist. 19: per tropos figurarum -tus est intellectus.

4) *forme réfléchie: se cacher*: DUDO Norm. III 46 p. 191: densitate silve -uit se. HUGO FLAV. chron. I p. 316,28: si qui vero se in abditis silvarum -uisent.

part. passé occultus, -a, -um *forme* occultus: CARTA a. 918 (Manaresi, Placiti I 128 p. 483,1). MEGINH. FULD. Alex. 13. VINC. KADL. chron. p. 20. I) *adj.*: A) *caché, dissimulé, secret* (GLOSS. cod. Cas. 401 p. 446,1: clandestina, latentia, velata a[c] satis -a): 1) *que l'on ne voit pas*: a) *sens concret*: POETA SAXO 4,46: cavernas -as. WALTHARIUS 368: -umque locum sibi delegisse sopori. GUILL. PICTAV. gesta 17 p. 38: in abditis -us explorat. CARTUL. Naumb. 264 p. 247 (a. 1168): fontem Silezen... per -os fistularum meatus in montem... eduxit. STEPH. TORNAC. epist. I p. 16 (a. 1178—80): lini aut cannabis -a blandiciis lanam temperat superiectam. b) *sens abstrait*: EGBERT. LEOD. rat. I 1451 p. 189: frigoris -um serpit per membra venenum. RADULF. GLAB. hist. II, VII

14 p. 41: desevebat... clades pessima in hominibus, ignis scilicet -us, qui quodcumque membrorum arripisset, exurendo truncabat a corpore. *expression* -us haberi: *être caché*: PAUL. DIAC. homil. temp. 54 col. 1193^B: qualis in eo fidei thesaurus habeatur -us. 2) *qui échappe à la connaissance, que l'on perçoit mal*: GODESC. SAX. opusc. gramm. II p. 451,1: ista est regula, plurimis -a. ACTUS pont. Cenom. p. 171 (IX s.): intellexit eos -iorem velle investigare causam. WOLFARD. Waldb. 2,15,9: perpendat -a Deum rimari secreta suaque fore inquisita iudicia. HUGO S. VICT. didasc. VI, VI p. 123,16: eadem utrobique veritas, sed ibi -a, hic manifesta. OTTO FRIS. gesta 1,35: cum -um Hierusalem eundi desiderium haberet. GIRALD. itin. Kambr. I 5 p. 57: multa... -a latent nature beneficia. VINC. KADL. chron. p. 20: quidam oculata ingenii nititur versucia, artis ope fretus vulcanee.

B) *mystérieux, obscur*: 1) *dont on ignore les origines, mal connu, occulte*: HILDUIN. transl. Dion. II, III p. 14,1: sicut -a et sacralis traditio enarravit. JOH. SCOT. versio Dion. Ar. II col. 1087^B: sicut -a traditio habet. MARB. lapid. col. 1739^A: -as etenim lapidum cognoscere vires. 2) *qui dépasse la connaissance humaine* (JOH. SCOT. theol. Dion. col. 269^B: de mystica theologia, id est clausa vel -a, quia quidquid ibi dicitur, quasi inexplicabile totum clausum et -um relinquatur. Ps. HUGO S. VICT. spec. eccl. col. 374^A: -e sunt... quia... tractant... de iis que humanum excedunt intellectum... alie vero -e sunt, quia de quibusdam tractant que licet ex se facilia sint, tamen pro brevitate vel difficultate dicendi minus patent intellectui. ROB. MELODUN. sent. I, VI p. 171,24: rerum vero significatio mystica id est -a appellatur eo quod solius intellectus comprehensioni subiecta est et ab omni sensus cognitione remota): HILDUIN. transl. Dion. II, II p. 12,11: ponere sacram et -am supernorum spirituum veritatem. SIGEBERT. GEMBL. gesta p. 533,1: per -um Dei iudicium. GRATIAN. c. 2 qu. 5: -a vero et incognita sunt illi relinquenda qui solus novit corda filiorum hominum. DOM. GUNDISS. fons vite V 20 p. 295,6: forma que fuerit propinquior prime forme spirituali, illa erit subtilior et -ior.

C) (*péj.*) *insidieux, sournois*: 1) *s'appliquant aux personnes: dissimulé, qui dissimule ses actes*: WALAHR. carm. 5,38,41: tandemque -us et arte usus adumbrata, venisti. ADALBOLD. Henr. II p. 687,46: in voluntate huiusmodi aliqui manifesti, alii erant -i. 2) *s'appliquant à une chose ou à une action*: THIETM. 4,1 p. 132, 17: -is meditantur astutiis. OTTO FRIS. gesta 1,32 p. 50: -is susurriis lace-rare. PETR. RIGA Aurora I Machab. 259 p. 409: -a fraude. *spéc. en parlant des actes du démon*: GERARD. MORES. delib. p. 175: -a demonum temptamenta. PETR. RIGA Aurora I Tobie 210 p. 323: demonis artes / -as.

D) *employé adverbialement: en secret*: 1) -o: UDALSC. Egin. 9 p. 436,22: onerata crimine, etsi -o non potuit

affugere, exonerata manus evasit tortorum. *au superl.*: -issimo: GLOSS. cod. Cas. 401 p. 446,8: clanculo, -issimo. 2) in -o: THIETM. 6,50: adeo intumuit ut regi molestiam in -o et multis offenderet in aperto. PETR. ALF. disc. cler. p. 2: coram hominibus simulare se obedire Deo, in -o vero inobedientem esse. BERNARD. apol. 1 p. 81,16: bonorum vitam, quia palam non audemus, in -o corrodimus. RADULF. NIGER p. 39: idolatra fuit, prius in -o et postea in manifesto. AELFR. inclus. I 7 p. 60: in -o vel publico.

II) *subst. n.*: A) *secret*: 1) *en général*: VITA Willib. p. 17,19: postquam... Willibaldus in eo... desiderii sui anchoram defixerat, conceptum jam dudum et abditum patefacit -um. HROTSV. Pafn. III 4 p. 170: est enim aliud -um, tam secretum, ut eius penetral nulli... est cognitum. b) (*au plur.*) *pensées secrètes*: MEGINH. FULD. Alex. 13: qui omnia occulta cordium aperit. TRACT. cod. Bamb. (Grabmann, Gesch. d. schol. Methode II p. 39,2): tribus... modis anime -a Dei innotescunt. PETR. CANTOR verb. abbrev. 75 col. 222^D: temerarii iudices de -is cordium iudicantes.

B) *mystère (s'appliquant à Dieu ou à la religion)* (OTTO FRIS. chron. 8,2 p. 394,29: misterium vocat tamquam -um [res enim secretas mysticas dicere solemus]): HILDUIN. transl. Dion. IV,III p. 25,19: quod est Dei -um, nemo vidit nec videbit (*cf.* JOH. SCOT. ier. Dion. IV 15 p. 269). Ps. HUGO S. VICT. spec. eccl. col. 374^A: de -is tractant... ut est mysterium Summe Trinitatis. RICHARD. S. VICT. Trin. VI col. 974^A: quando... Deus alicui interna et -a sapientie sue Spiritus sui illustratione revelat.

C) (*au plur.*) *charmes secrets*: CARM. Bur. B 59,3,6: quantoque decore / prenitent ad liquidum / Veneris -a!

D) (*péj.*) *méfais cachés*: THIETM. 1,7: nuntium remisit ad antistitem qui -a patesceret. BERTHOLD. CONST. annal. a. 1073 p. 276,6—7: crebris revelationum oraculis pro -is et neglegentiis suis.

E) *forme comparative*: -iora nature: *les parties secrètes du corps (périphrase)*: TRIUMPH. Remacli 1,16 p. 445,47: visitatur et ipse plaga non dissimili in -ioribus item nature.

occulte adv. formes: *oculte*: NADDA Cyr. I 11,3. VITA Vincentiani p. 120,32. EPIST. Meginh. 27 p. 224,20. LEGEND. Emer. p. 451. *compar.* *occulcius*: THIETM. 4,31. 1) *en secret, en cachette*: a) *en parlant de quelqu'un qui se cache matériellement*: WIDUK. 2,21: quasi -e elapsus venit in urbem. LEGEND. Gerh. maior p. 490: fugiens -e venit ad regem. b) *s'appliquant à une action accomplie en secret*: DIPL. Otton. I 269 p. 384,7 (a. 964): vere preceptum istum ibi ostensimus ut nullus quislibet homo dicere posit quod nos eum -e aut concludiose abuisimus. GERH. AUG. vita Udalr. 3 p. 390: regulam -e sequens monachorum. AIMOIN. FLOR. mirac. Bened. II 5 p. 142: -e autem prodicionem alebat. GERARD. MORES.

delib. p. 204: Sponsi adventus qui illam redimere de manu adulteri -issime accessit. IVO epist. I p. 66 (a. 1094): nuptias -e factas non esse legitimas. CONSUET. Friburg. 25 p. 124 (a. 1120): post motam in manifesto querimoniam -e reconciliati fuerint, si iudex reconciliationem improbaverit occultam. c) (*moral.*) *en secret, profondément*: EIGIL. Sturm. 4: quod animo -e conceperat. EPIST. Meginh. 27 p. 224,20: non leves penas prave cupiditatis, qua a nobis haut sciam gravius aut -ius merentibus discessum est, luere.

2) *de façon obscure, modestement*: WALAHFR. Mamm. 19,14: stare monent -ius ipsum. GERARD. MORES. delib. p. 280: vita vera, que erat apud Patrem, et apparuit seculo huic -e per adventum Christi.

3) *de façon cachée, symboliquement*: HUGO S. VICT. didasc. VI,VI p. 123,15: Novum Testamentum... in hac lectione Veteris predicatur, ubi eadem veritas figuris adumbrata -e prenuntiat.

occultaneus, -a, -um [occultus] *caché, secret*: EKKEB. SCHON. c. cath. 2 tit. col. 18^C: de eo quod doctrina Christiana -a non sit... Dicitis quoniam veritas christiane fidei vobis solis sit nota, et apud vos solos abscondita.

occultatio, -nis f. 1) *disparition*: a) *action de se cacher volontairement*: PETR. DAMIAN. Romuald. p. 11,3: undecumque humanis oculis videri mirabilis potuit, studiosissima -ne suppressit. GESTA Franc. expugn. Hier. 15 p. 501: propter quorundam -nem qui in domibus se abscondebant. HILDEGARD. scivias 1,2 col. 397^D: in occulto maneat et hoc peracto de -ne sua se transferens, ad dilectionem sponsi sui aperte procedat. b) *fait d'avoir été caché*: NARR. Scafh. 8: idem sancti, -nem suam non passi, apparuerunt cuidam monacho... dormienti. ORD. VIT. hist. II 14 t. I p. 352: ob hanc itaque -nem plurimis annorum curriculis venerabile corpus latuit, nec inveniri a christicolis valuit. c) *fait d'être invisible, soustrait à la lumière*: DOM. GUNDISS. process. mundi p. 40: lumen solet declarare formam rei et detegere -nem eius. d) *fait d'avoir été chassé*: TRANSL. Juvenal. I p. 390^F: abdicationem hostium demonumque -nem qualiter devicti sunt a militibus Christi.

2) *dissimulation, action de cacher (une faute)*: CARTUL. Imol. I 150 p. 203 (a. 1155): quod... redderent episcopo... corpus s. Donati... sine fraude et -cione ulla. RICHARD. S. VICT. stat. int. hom. col. 1151^A: tribus item modis peccati contritio absconditur et ad livoris similitudinem quadam -nis pelle obducitur. *par redondance*: ANSELM. REM. dedic. p. 116: peccatis suis magis magisque -nis adhibet obnubilationem.

3) *mystère*: HILDUIN. transl. Dion. p. 25: ipse ergo sunt que primo et multociens in metusia divinitatis facte, et primo et multociens manifestabiles thearchice -nis sunt. JOH. SCOT. ier. Dion. IV 13 p. 268: quoniam... celestes essentie primitus et multipliciter divine -nis

manifestatrices sunt. DOM. GUNDISS. transl. Avicen. an. IV 2 F: anime humane maiorem habent comparationem cum substantiis angelicis quam cum corporibus sensibilibus, et non est illic -o aliqua... sed -o est secundum receptibilia que sunt infusa corporibus.

4) *embuscade*: ANAST. chron. p. 254,7: mittit spatharius ex hominibus suis et Armenios precipiens eis ut facerent -nem (ἐγγυρομμά).

1. **occultator**, -is *m. celui qui dissimule*: GAUFRID. GROSSUS Bernard. Tiron. III 27 p. 229^B: perversus quilibet flagitiorum versutus -r.

2. **occultator**, -is *adj. [erreur pour oscultator i.e. auscultator ou conculcator] qui examine (les consciences)*: HILDEGARD. vit. mer. 38 p. 168,4 § 50 tit.: quomodo iustus sui -r est.

occultatus, -us *m. [oculto 1.] action de se cacher, dérobadé*: VITA Liutg. III 2,201: ipse Dominus eius -ibus / adversatus esset, ut non latuisset; / Liudgeri precibus facta non diutius / signa potuere abdita latere.

occulte *v. s.v. oculo col. 271 l. 42.*

oculto 1. *forme oculo*: NADDA Cyr. I prol. 3,9 et 27,6. 1) *caché*: A) *actif* (GLOSS. cod. Cas. 401 p. 471,23: -at, abdit, abscondit. PAPIAS: -at, abscondit, tegit, activum est et frequentativum ab occultu): 1) *soustraire à la vue*: a) *en général*: NADDA Cyr. I 27,6: dum corpus sancti Ciriaci aliquot dies occultaret. ADALBERO LAUD. rhythm. sat. 5 p. 83: -at nasum pellibus. LAMB. ARD. hist. Ghisn. 134 p. 629,14: sub aquis -ata. b) *avec idée de protection*: LADISL. decr. III 29 cod. I: dolose fugitivum -ans. c) *par métaph.*: HUGO FLAV. chron. I p. 290,15: sanctus Sanctinus... futurus lucerna fulgens in ecclesia, que non -aretur modio sed luceret omnibus superimposita candelabro. GERARD. MORES. delib. p. 97: simile est... regnum celorum thesauro... -ato in divinarum nubibus Scripturarum.

2) *caché, dérober à la connaissance, ne pas révéler*: RIMB. Ansc. 39: hec omnia semper -ari maluit quam vulgari. HELGAUD. Rob. 17 p. 94: ut viri ultro penitentis culpam -em. GERARD. MORES. delib. p. 259: non enim semper -anda erant mysteria, immo manifestanda in Christi adventu. SUGER. adm. 34 p. 209: divina beneficia non -are sed predicare utile... cognovimus. MATTH. VINDOC. ars vers. III 44 p. 177: enigma est sententiarum obscuritas quodam verborum involucro -ata.

3) *par extension: faire disparaître (au propre)*: ADALBOLD. Henr. II p. 689,45: contusionem carnis sub sanatione cutis -are.

B) *passif*: 1) *se trouver dans (sens mystique)*: GERARD. MORES. delib. p. 146: sapientia Spiritus Sancti que -atur in evangelistis et prophetis. 2) *être symbolisé par*: GERARD. MORES. delib. p. 221: nichilominus Salvator contra diabolum nullum iaculum direxit, nisi humanitatis sue inestimabilem humilitatem in qua -abatur ille gladius. ib. p. 236: nullus poterat enigmata penetrare

Scripturarum in quibus -abatur Christi adventus

II) *sens réfléchi: se cacher*: VITA Paulin. Trev. 19: in eadem basilica vespertinis horis -antes. THIETM. 2,5: locis... abditis doloque idoneis -avit. EGBERT. LEOD. rat. I 1346: datur hunc pavidum -asse sub alis.

III) *forme réfléchi*: A) *se cacher*: ROB. MON. REM. hist. Hier. II 9 p. 743: Balduinus... -avit se. FULCH. hist. II 4 p. 372: in cavernis... se -averant.

B) *se -are et l'abl.*: 1) *se protéger de*: WETT. Gall. 15: ut magis ab se humana inquisitione -aret.

2) *se dérober à*: CARTUL. S. Cruc. Aurel. 39 p. 84 (a. 990): si quilibet ex predictae ecclesie mancipiis qualibet voluntate perversa a servitio ipsius se -avit vel subtrahit.

15 **occultus**, -a, -um *v. col. 269 l. 41 sq.*

occultus, -us *m. [occulo 3.] secret, mystère*: CARM. Bur. B 65,3a,2: Cypris barbata / gaudeat -u!

occulus, -i *m. v. oculus.*

occum, -i *n. [cf. occum] membre viril*: COLL. Salern. II p. 570 (gloss.): si vulnera fiant in mentula sive in -o quod idem est. *v. oceum.*

occumbo, -ubui, -ubutum 3. *formes: obcumbo*: GLOSS. cod. Cas. 401 p. 469,24. AGNELL. RAV. lib. pont. p. 371,19. *ocumbo*: RADULF. GLAB. hist. II, IX 18 p. 44.

1) *mourir, périr* (GLOSS. cod. Cas. 401 p. 469,24: *obcumbe*, interimere. PAPIAS: -mbere, finire vitam): a) *en parlant de personnes*: GODESC. SAX. conf. p. 69,4: si fieri posset millies potius pro veritate... optarem -mbere. WIDUK. 1,11: quod michi dulcissimum est, cum amicis -mbere. GESTA Franc. Hier. 12 p. 70: una mulier -buit ictu sagitte. GUILL. TYR. hist. rer. transm. XII 10 tit. p. 525: princeps ROGERUS -mbit in acie. GIRALD. expugn. I 20 p. 260: archiepiscopus... gladiis impiorum -buit. *par redondance*: AGNELL. RAV. lib. pont. p. 371,19: ut... *obcumberet* morte. GERH. AUG. vita Udalr. 12 p. 401,28: occisus -buit. WIPO gesta 28 p. 46: a plurimis vulneratus, postremo interfectus -buit. b) *en parlant d'animaux*: EGBERT. LEOD. rat. I 200 p. 48: quadrupes -mbit. GIRALD. topogr. II 4 p. 80: aliaque sexus illius animalia, que periculi causa frequenter advecta statim -buerunt. VINC. KADL. chron. p. 161: grex totus luporum sevis morsibus -buit.

2) *céder au mal, tomber (moralement)*: HELGAUD. Rob. 17 p. 94: eos -mbere peccato. GUIBERT. Nov. trop. V 2,12 col. 463^B: diabolici appetitus sagitta affecti ex nimia licentia vite secularis -mbunt.

3) *se coucher (en parlant d'un astre)*: a) *au propre*: FULCH. hist. Hier. II 35 p. 506: in ea parte qua sol hiemali tempore -mbere solet. b) *par métaph.*: GUIBERT. Nov. moral. V cap. XV 11 col. 132^A: sol -mbit cum iustitie fervor in corde sanctorum ad tempus... tepescit. PETR. RIGA Aurora Josue 179 p. 227: nec sol iustitie nobis -mbere querit.

part. prés. occumbens, -tis *employé*: 1) *adjectivement*:

a) *mourant*: GAUFRID. S. VICT. fons philos. II p. 54,551: -tium cedes hostiarum. GERV. DOROB. chron. p. 168: apud Cantuariam -s diem suum expectavit extremum.
b) *tombant en décadence*: SEQ. ined. 51,5 p. 54: o felix nativitas / qua deletur cecitas / -tis seculi.

2) *substantivement: mort, cadavre*: COD. Sil. I p. 71 (a. 1150): sunt ditati de predis -tium.

occupamen, -inis *n.* [occupo 1.] 1) *sens concret: ce qui encombre ou ce qui a été pris, prede occupamen: prise de butin*: VINC. KADL. chron. p. 48: quia cum sarcinis facile nemo enatat, obici convenit prede -ina.

2) *sens moral: ce qui accapare l'activité, occupation*: VITA Alberti p. 529: spreto seculi -ine.

occupatio, -nis *f. forme* ocupatio: ODO CLUN. occ. p. 171.

1) *prise de possession*: A) *occupation d'un lieu*: 1) *légitime*: ADELARD. BATH. eod. et div. p. 28,14–16: inter primos enim rationabiles hominum conventus cum id iustitia politica effecerit, ut in -nibus terrarum non tyrannica invasione, verumtamen certa mensura uterentur, id demum astrictum est ut quisque sue -nis terminum poneret. 2) *consécutive à des conquêtes, à des expéditions guerrières*: GUILL. MALM. gesta reg. V 392 t. II p. 469: -ne Abrincarum et quorumdam castellorum coegit fratrem libenter paci manum dedere. VINC. KADL. chron. p. 175: Cracoviam cum perpauca adit cavens ne violenta magis ipsius -o videatur. *d'où: invasions, expéditions guerrières*: CARTUL. Icaun. I p. 27 (a. 814): reperimus quod olim, propter -nem Sarracenorum instrumenta cartarum... perdita vel dirupta fuissent. HELM. 56 p. 109,15: Slavicus furor propter -nes Saxorum veluti ruptis loris effervescens Holzatorum fines inquietabat.

B) *occupation d'une charge ou d'une dignité*: EPIST. Col. 5 p. 246,38: quia ecclesia mihi dudum commissa post casum, qui mihi accidit, mea -ne diu periclitationi subiacet. EPIST. Becc. XV p. 171,57: cathedre pontificalis damnabilis -o.

C) *appropriation illégitime des biens ou revenus d'autrui*: 1) *absol.*: DIPL. Otton. I 334 p. 448,19 (a. 966): noverit... antistitem... sue ecclesie varias a nonnullis -nes, invasiones atque diminorationes... intimasse. CARTUL. S. Julian. Turon. II 35 p. 49 (a. 1080): Burgenses namque domus suas ortosque versus Ligeris fluvium pretendebant... canonicis -nes ipsas calumniantibus. 2) *avec un compl. au gén.*: CARTUL. cath. Amb. I 102 p. 137 (XII s.): de -nibus terrarum et decimarum et iniuriis quas matri ecclesie Ambianensi et canonicis fecerat... veniam postulando. ACTA pont. Rom. Gall. III 96 p. 154 (a. 1179): quoniam laici ab -ne decimarum debent penitus coherceri. CARTUL. capit. Agath. 6 p. 15 (a. 1187): thesauros, -nes naufragiorum, vias privatas et publicas. CARTUL. Lub. I 7 p. 11 (a. 1188): quicumque eciam spacia civitatis per -nem edifi-

ciorum usurpaverit, si pulsatus fuerit, LX^a solidos componet.

D) (*méd.*) *invasion d'un mal*: CERBAN. transl. Max. II c. 57: si igitur ex aliqua necessitate vel -ne corporali, ut infirmitatis aut alicuius talium, contigerit nobis non posse perficere predictas corporales virtutes... veniam habemus a Deo. *spéc.: de la mort (qui va s'emparer d'un individu)*: MON. hist. Neap. II 22 p. 32,15 (a. 932): signum manus Sergii qui pro -ne mortis minime scribere concurret.

II) *étendue d'une chose*: A) *espace occupé par un domaine, territoire*: 1) *absol.*: COD. Lauresh. 410 (c. 850): donamus... in Steimbach -nem ad decem hûbas, et in villa Dossenheim ad duas karradas vineti. LIB. Domesd. II p. 94b: hanc -nem percepimus in manu regis. 2) *avec un gén. précisant la dépendance de ce lieu*: CARTUL. Aurel. 12 p. 8 (a. 1000): clausuram stanni... et -nem eius. LIB. Domesd. II p. 116b: mansure vacue... in -ne castelli. CARTUL. Baioc. I 39 p. 47 (c. 1144): ceterorum maneriorum -nes iurate sunt Baiocis.

B) *au figuré: place d'une lettre*: NOTK. BALB. ad Lantb.: propter predictam r littere -nem.

III) *occupation, ce qui accapare l'activité*: A) *en général*: LANFR. const. p. 11: cunctis -nibus pretermisissis ad initium capituli omnes conveniant. CARTUL. Carit. 51 p. 128 (a. 1138): ut anniversarium diem obitus patris nostri... faciant, et pro nulla -ne pretermittant. PETR. BLES. epist. 92 col. 290^A: semper emulabor scripta veterum; in his erit -o mea.

B) *avec un adj., un gén. ou une périphrase précisant la nature de cette occupation*: 1) *dans le domaine de l'activité physique (chasse, guerre)*: LAMB. ARD. hist. Ghisn. 15 p. 569,39: venatorie -nis studiis applicuisset animum. VINC. KADL. chron. p. 167: quo minus extrinsece desunt bellorum -nes. 2) *dans le domaine religieux*: THEGAN. Ludow. 20: quod ei fecit -o psalmodie et lectioium assiduitas. EINH. transl. Marc. 2,3: transactis paschalis festi -nibus. ELMER. CANT. epist. IV p. 72,244: si propter -nem spiritualium studiorum quibus necesse est ardens intendat. ROB. PAUL. prol. col. 383^C: inter omnes querentium faciem Dei Jacob -nes, nil eque memoria... dignum arbitror, ut ecclesiastica sacramenta simul et officia. 3) *dans l'exercice d'une fonction, d'une charge*: VITA Rimb. 12: in quantum labor et -o suscepti pontificatus permetterent. RUOTG. COL. 29: numquam ita civilium negotiorum -ne detentus est. GUILL. TYR. hist. rer. transm. XII 1 p. 512: quia dominum Balduinum... regni -o detinebat. ib. XVI 2 p. 705: -nibus publicis.

C) *activité entravant la vie spirituelle*: 1) *en général*: BERNARD. consid. I 3 p. 396,21: he -nes maledicte, si tamen pergis, ut cepisti, ita dare te totum illis, nil tui tibi relinquens. 2) *concernant le corps et ses besoins*: BERNARD. precept. 60 p. 293,6: illa vero circa corpus

-o, quid est, nisi a Deo quedam absentatio? id. serm. de temp. 5 p. 348,9; primum enim impedimentum nostrum et -o gravis, ipsa est necessitas huius miseri corporis, quod, dum modo somnium, modo cibum, modo vestem ... querit, haud dubium quin frequenter impediatur nos ab exercitio spirituali. 3) *préoccupation*: ABELARD. hist. calam. p. 187: resistendum est -nibus nec explicande nec submovende. GUILL. S. THEOD. cant. 42 p. 70: sollicitudo michi fraterna -num suarum caligine obscuravit interioris speciem puritatis. HUGO S. VICT. medit. p. 409: meditatio morum duo mala in bona actione precipue cavenda considerat, hoc est afflictiones et -nem...; -o est ad dissipationem... Per -nem tranquillitas dissipatur...; -o quando in his que valet agendis per intemperantiam agitur. 4) *distraction*: a) *en général*: HUGO S. VICT. didasc. V, VII p. 106,6: christiano philosopho lectio exhortatio debet esse, non -o, et bona desiderata pascere, non necare. à noter l'expression -o seculi ou rei secularis: ADAM BREM. p. 24,6: -ne seculi delectatus. TRAD. Tegerns. 290a (a. 1157): quicquid per -nem rei secularis vel diversis excessibus in predicti martiris cenobio... deliquisset. b) *en parlant de la prière*: CERBAN. transl. Max. II c. 1: non autem orat sine -ne, qui alicui terrenorum mentem habet affixam. ib. II c. 5: non sufficit activum argumentum ad perfecte liberandam mentem a vitiis, quatenus possit sine -ne orare, nisi et diverse ei succedant spiritalis contemplationes.

IV) (*jur.*) *occupation due à une obligation*: A) *absol.*: DIPL. Ludow. Germ. 175 p. 249,28 (XI s. spur.): homines quoque, qui eidem cellule servire videntur... ab omni expeditione vel militia sive qualibet -ne absolvimus.

B) *avec un gén. précisant cette obligation*: CARTUL. Gemet. 50 p. 138 (a. 1101—1127): concessi... in feudum unum arpentum... ea lege ut, absque -ne regalis servitii, quotiens ad servitium ecclesie monetur fideliter agat.

V) *sens techniques*: A) *rhét.*: 1) *préterition* (cf. Rhet. ad Herennium 4,37): ONULF. rhet. I 20: est autem -o cum dicimus nos preterire aut nolle dicere aut nescire id quod tunc maxime dicimus. 2) *disjonction*: MATTH. VINDOC. ars vers. III 47 p. 178: -o, disiunctio.

B) (*méd.*) *oppression, suffocation*: PAUL. AEGIN. cur. 60 p. 36,20: necationis enim fantasia et -o quasi superiacente aliquo cum inpotentia exclamandi aut voce inarticulata.

VI) *œuvre édifiante propre à occuper l'esprit*: ODO CLUN. occ. p. 171: explicit ocupatio domni Odonis abbatis. CATAL. biblioth. Lehm. I 42 p. 211,37: item -nes Hugonis.

occupator, -is m. 1) *celui qui occupe un lieu de façon illégitime*: LEX SAXON. 63: qui terram suam occupatam ab altero dixerit... probet eam suam fuisse, si -r contradixerit, campo Dei iudicetur; si -r sibi concediderit

reddat hoc quod occupavit. CARTUL. Lux. I 322 p. 477 (a. 1098): aut igitur ecclesie invasorem et -em, Obertum dicimus, Henrici complicem et Guiberti... pellite. RADULF. DIC. abbrev. chron. p. 371: bonorum -es que suam ad mensam quasi ad fixum ab antiquo pertinere noscuntur, patrimonio proprio contentos esse debere constanter assereret. SAXO GRAMM. XIV 29, 1 p. 445,2: *Norvagiae*.

2) *celui qui prend possession d'un lieu*: a) *de façon pacifique*: CHRON. Lippold. 2: De Liuppoldo archiepiscopo qualiter primus loci huius -r et auctor extiterit. b) *par la guerre*: RADULF. CADOM. gesta Taner. 136 p. 701: cuius post ingressum urbis primus fieret -r.

3) *occupant d'un siège épiscopal*: PASCHAL. II epist. col. 253^D: Richardum episcopum vestre -em Ecclesie a sancta Romana Ecclesia pro suis meritis excommunicatum... et audisse et scire credimus.

4) *propriétaire*: ACTA pont. Rom. Gall. VI 52 p. 111 (a. 1144): quicquid in ecclesia... possidetis vel a laicis -ibus, Deo donante, vobis fuerit dimissum.

occupatorius, -a, -um (*en parlant de l'activité de l'esprit*) *absorbant*: GUILL. S. THEOD. epist. frat. M.D. 33 p. 88: qui vero iam ad libertatem aspirat, excutere a se non potest affectionum imaginationes, et noxias vel -as vel otiosas, que exinde passim oriuntur, cogitationes.

occupatus, -us m. *étendue d'un territoire dépendant d'une ville*: CARTUL. Templ. Rochell. 1 p. 26 (a. 1139): militibus Templi donavimus... domos quas apud Rochellam habebant, videlicet in -u suo, id est infra clausuras suas liberas... ab omni consuetudine.

occupo 1. *formes*: hoccupo: ROTUL. opist. p. 21,18 (a. 898). COD. Ar. 168 p. 241 (a. 1046). ADEMAR. CABANN. hist. I p. 36. occupo: DIPL. Otton. II 258 p. 300,13 (a. 981). EPIST. Ratisb. 5 p. 282,28 (XI s.).

1) *prendre possession de (suivi de l'accus.)* (UGUTIO s.v. capio: -o, -as... id est invadere quasi ex improvise vel antecapere): A) *au cours d'actes de guerre*: 1) *d'un territoire*: EINH. Carol. 5: Aquitaniam. ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 882 p. 108,10: fines et munitionem Nordmannorum. GUILL. PICTAV. gesta 15 p. 34: Normannie castrum invasione. ANON. gesta Hung. c. 1: terras. à noter la forme pronominale: s'emparer de (*avec l'abl.*): OTTO FRIS. chron. 7,13 p. 325,9: rex... castro quod Bosan vocatur inconsulte se -ans parum proficere potuit. 2) *occuper le territoire de (avec l'accus. d'un nom de peuple)*: ANNAL. Fuld. II a. 872 p. 76,25: Baioarios. ib. a. 885 p. 102,8: ceteros in circuitu vicinos pagos. 3) *occuper le pouvoir sur un pays*: OTTO FRIS. chron. 2,26 p. 99,4: Ptholomaeus Egyptum, Antipater Greciam... alique singulas -avere provincias.

B) *par suite d'une appropriation illégitime*: 1) *d'un bien*: a) *en général* (HIST. Mont. Pannon. VII p. 479 (a. 1024—fals. 1350): possessiones impugnantium seu -antium.): LEX SAXON. 63: terram suam. ROTUL. opist.

p. 21,18 (a. 898): predia nostre ecclesie. COLOM. decr. I c. 19: de terris -atis colonorum eiectionum. HELM. a. 1155,83 p. 158,13: omnes curtes episcopales. b) *au figuré*: GERARD. MORES. delib. p. 98: multi pullulant in Ecclesia, immo iam totum -ant orbem.

2) *de revenus ou de droits*: ACTA com. Bellimont. 214 p. 214 (a. 1170): eam (sc. decimam) violenter et iniuste -avit. LEGEND. Ladisl. p. 517: aliorum iura dolose seu violenter -avit. CARTUL. Carcas. V p. 319 col. 2 (c. 1192): Dominus Carcassone nullatenus debet capere ... aliquem habitatorem Carcassone... nec res eius aliquatenus -are vel impedire.

C) *commettre des excès, des abus de pouvoir*: DIPL. Karoli III 188 p. 316,26 (post 886; spur.): nullus iudex ... servitium exigere aut -are presumat. ACTA Phil.-Aug. I 91 p. 117,2 (a. 1183): multa temerarie -arunt.

D) *s'emparer d'un être vivant, capturer*: 1) *en parlant de personnes*: a) *au propre*: ANNAL. Hild. a. 1037 p. 42,9: ab hisdem ducibus -atus... inter primos inglorius occubuit. ib. a. 1105 p. 54,18: hoc ille mandavit, ut ab urbe vellet citius digredi, ne -aretur ab inimicis. VINC. KADL. chron. p. 10: fratrem -at ac trucidat. ACTA pont. Rom. Gall. VI 183 p. 245 (a. 1183): predicti servi a quibusdam fuerunt militibus -ati. b) *au figuré*: SUGER. Ludov. VI 10 p. 66: ecclesia... languebat, et pene eam tyrannus ancillans... tanquam propriam -abat. 2) *en parlant d'animaux*: PETR. VIENN. (?) except. III 44 p. 343: si quis ciogrillum... aut aliam feram... persecutus fuerit, deinde alius veniens ex transverso eam interfecerit vel vivam -averit.

E) *au figuré: prendre, saisir, envahir*: 1) *en parlant d'un mal*: a) *physique*: TRAD. Fris. 430 (a. 819): frater vero illius valida infirmitate -atus iacuit. GLOSS. medic. p. 38,13 s.v. inpetigo: hec autem sine dolore corpus -at. VITA Mathild. I 7: rex gravi pestis -atus est vexatione. GERH. AUG. vita Udalr. I p. 386,1: mirantibus vero patre et matre, quare tanta tenuitate et infirmitate corporis -aretur. EGBERT. LEOD. rat. I 1080 p. 168: hunc, qui rimatur secreta domus aliene, / -et amburens scabies et lepra Giezy. MIRAC. Modo. 8 p. 313a,33: repentino tumore tibie vitalis -ante. CARTUL. Gosl. I 265 p. 297 (a. 1155—1184): cum viderent... concives suos ad tantam paupertatem redactos, quod cum infirmitate -ati succumberent. RIGORD. 49 p. 74: mortalitas et infirmitas plures -abunt. (*en parlant de la folie, comme d'une maladie*): MIRAC. Gilduini 30 p. 163: -atus amentia. b) *moral (en parlant du péché)*: ARNALD. BONEVALL. euch. I p. 51,43: quos peccatum momordit, quos -avit venenum. *par métaph.*: BERNARD. serm. de temp. 3 p. 190,2: fuit vetus Adam effusus per totum hominem, et totum -avit. 2) *en parlant du sommeil*: BERNARD. serm. de temp. 6 p. 430,21: tuos... oculos, quos sane interim, vis, non vis, toties somnus -at. 3) *en parlant de la mort*: MON. hist. Neap. II 49 p. 48,32 (a. 943): pro morte,

qui eum hoccupavit. LAMB. HERSF. annal. a. 1076 p. 272,34: regem cunctumque eius comitatum vel mors certissima vel ignominia difficile abolenda -asset. GALL. ANON. chron. p. 423: citius extrema dies eum, ut aiunt, -avit. 4) *en parlant de sentiments ou d'activités intellectuelles ou spirituelles*: WALAHFR. Wett. 235: pavor -at artus. GERH. AUG. vita Udalr. I p. 386,30: ultra hesitatio tuam non -et mentem. JOH. COLLEMED. Joh. Tarvan. IV 20 p. 798: illum aut spiritualis meditatio, aut sacra -abat lectio. AELR. inclus. III 31 p. 134: -at nunc cor tuum pietas. 5) *sens religieux (au passif)*: a) *être inspiré par Dieu*: HENR. ARIST. transl. Plat. Meno 44,7 99d: inspiratos existentes et -atos a Deo quotiens dirigunt dicentes multas et magnas res, nil scientes eorum que dicunt. b) *être possédé par le démon*: GERH. AUG. vita Udalr. II p. 400,34: a demonio -atus.

II) *occuper à une activité*: A) *en général*: VITA Meginr. 2: puer... ad ea mentem -avit suscipienda que magister docuerat. *spéc. en parlant d'une distraction (avec ad et le gérondif)*: VITA Meginr. 4 p. 446,5: vir beatus ad piscandum -at comites.

B) *consacrer à*: 1) *en général (en parlant de choses)*: BERNOLD. CONST. microl. 41 col. 1009^A: sic enim omnem Dominicam Dominicis solemnitatibus interpositam, nec tamen celebriori officio -atam. STEPH. TORNAC. epist. IV p. 431 (a. 1183—1189): vita nostra operibus -ata. 2) *(au passif) être absorbé par*: a) *en général*: LUPUS epist. I 1 p. 10: exterioribus -atum utilitatibus. ANON. Norm. I 24, 156 p. 140: negotiis vel actibus, qui ad Deum minime pertinent. HARTV. legend. Steph. p. 425: sollicitudine regalium dispositionum -atus. BERNARD. consid. III 5 p. 434,15: quam digne et laudabiliter -atur meditatio cordis tui adversus tam pestilens insipientie genus. ACTA Henr. Leon. 106 p. 162,13 (a. 1176): ne aliquo prius -aretur negotio. ACTA pont. Rom. Gall. II 312 p. 400 (a. 1193): cum humanum affectum assidue conveniat creatoris laudibus -ari. b) *en parlant d'activités guerrières*: DIPL. Caroli II I p. 427,13 (840—854): Hildebrannus, generali expeditione universo populo contra Normannos indicta -atus. DIPL. Arnulfi 103a p. 151,30 (a. 892): in bellorum procinctu. ORD. VIT. hist. III 14 t. II p. 144: bello Eboracensi. GUIDO BASOCH. epist. 5 p. 18,14: ceteris -atis ad bellum procul a patria. *ou de la chasse*: LIUTPR. antap. I 40 p. 29: venationibus -atur. c) *en parlant d'activités auxquelles on est soumis ou tenu*: LIUTG. Greg. 15: regali servitio. GERH. AUG. vita Udalr. I p. 388,16: regis... obsequiis. EADM. Anselm. II 25 p. 387: officio. HIST. Mont. Pannon. I p. 598 (a. 1146): debitum... servitii quo... -antur. d) *sens péjoratif*: HRABAN. epist. 36 p. 472,7: curis et rixis secularium. RUOTG. COL. 33 p. 33: incassum. GERBERT. epist. 121 p. 148,16 (a. 988): vino et sonno. EPIST. Ratisb. 5 p. 282,28 (XI s. ex.): somnolentia otii. Ivo epist. I p. 82 (a. 1093): publicorum negotiorum tumul-

tibus. GALAND. REGN. opusc. p. 169: accidie vitio. VINC. KADEL. chron. p. 29: luctu. e) *constructions*: α) *absol.*: HRABAN. epist. 8 p. 393,29: tantum -atus sim, ut nec aliorum dicta perlegere... liceat. β) *avec in et l'abl.*: THIETM. 5,24: in aliis negociis. DIPL. Otton. I 314 (a. 966): in regni negociis. ADALBOLD. Henr. II p. 687,45: in aliquibus. CARTUL. templ. Dozenc. A 199 p. 171 (a. 1151): in secularibus. *in avec abl. sous-entendu (et huiusmodi)*: HUGO S. VICT. didasc. VI,III p. 115,12: multa invenio in historiis que nullius videntur esse utilitatis, quare in huiusmodi -abor? (*avec le gérondif*): CAPIT. reg. Franc. I 170,17 p. 344,33 (a. 817): in fruges colligendo. WIDUK. 2,3: in palcis equorum congregandis. γ) *avec l'accus. précédé de in ou de ad*: CAPIT. reg. Franc. I 170,17 p. 344,33 (a. 817): in alia opera. HRABAN. epist. 30 p. 448,31: ad eius susceptionem. ANDR. FLOR. mirac. Bened. III 10 p. 232: ad alia. EBERW. Symeon. 4: ad alia. HERM. AUGIENS. chron. a. 1047 p. 127,2: ad alia.

3) *forme réfléchi*: se consacrer à: RIMB. Ansc. 2 p. 21: lectioni et meditationi ceterisque utilitatibus artius. BERTHOLD. CONST. annal. pref. p. 267,18: exercitiis.

III) *occuper une place*: A) *dans le temps*: ANNAL. Magd. II a. 1179: hiemps gravis ipso anno ipsum etiam vernum tempus -avit.

B) *dans l'espace*: 1) *dans la nature*: CARTUL. Fuld. A 352 (c. 818): iugera... silvis. THIETM. 1,16: montem... arborum densitate. EGBERT. LEOD. rat. I 633 p. 122: solum. GUILL. PICTAV. gesta 34 p. 82: alveum Dive insuperabili mole. CARTUL. Ursicampi 411 p. 249 (a. 1133): quecumque loca aqua vivarii -averit. ACTA pont. Rom. Gall. II 199 p. 298 (a. 1180): quantum calceia refluxus aque vivarii -at vel in futurum -abit. *avec nuance péjorative*: ORD. VIT. hist. XI 20 t. IV p. 227: terram ut arbor infructuosa. INNOC. III reg. 75 p. 111: infructuose poterimus ficulnee comparari, quam evangelicus paterfamilias succidi mandavit et terram conquestus est inutiliter -are (cf. Luc. 13,6). 2) *en parlant d'êtres vivants*: VINC. KADEL. chron. p. 75: omnem patrie sinum. 3) *en parlant d'êtres inanimés*: THEODULF. carm. II 49 p. 453: -at et faciem si sudor, tergimus illam. BRUNO QUERF. Adalb. 33: cadens cadaver matrem terram -at. ORD. VIT. hist. IX 9 t. III p. 542: platee vero et omnes civitatis intercapedines... densis erant -ate cadaveribus. 4) *par métaph., en parlant du son*: emplir, se répandre dans: THIETM. 7,57: immensus quoque fragor silvas concutiens vias omnes nimis -abat.

C) *dans la hiérarchie*: HERM. AUGIENS. chron. a. 994: Ruodolfus filius, licet ignavus, regium ibi nomen per annos circiter 38 -avit.

IV) *prévenir, devancer* (PAPIAS: -at, prevenit, anticipat): CHRON. Hild. 16 p. 853,26. subitaneo obitu -atus. VITA Theod. Andag. p. 52,9: plura parantem dicere iidem incentores episcopi -ant, loquentis verba impetu clamoso vocum perturbant. FULCO. MELD. nupt. VI

141: Virgo gerens surgit mox cognatamque revisit, / -at Elizabeth devota priorque salutat.

V) *techn.*: A) *sens juridiques*: 1) *en parlant d'une personne*: frapper d'une inculpation: LEGES Cnuti 22 p. 325: sit omnis homo credibilis, qui non fuerit accusationibus infamatus (latrocinio -atus).

2) *en parlant d'une chose*: charger, grever (d'une obligation juridique): CARTUL. templ. Dozenc. A 175 p. 157 (a. 1138): magnam partem suprascripti honoris vestro abere dominio redimistis atque deliberastis de ipsis quibus -abatur pignoribus.

B) (*mus.*) *s'étendre (sur une échelle musicale)*: HERM. AUGIENS. mus. p. 12,3: sicut subiugales superius principio, medio, fine, propriis et principalibus chordis ideoque et literis informati tria prima quadrichorda... -averunt (ib. p. 12,9).

VI) *expression -are lumen*: arrêter la lumière, empêcher la lumière d'entrer: CARTUL. scrip. Col. A 19 p. 221 (c. 1139-52): domum... emerunt erga Ottonem... hac conventionem, ut postea nec ipse Otto nec quisquam heredum suorum posset eis -are lumen camerac suc.

part. prés. occupans, -tis m.: 1) *bien?* (*que l'on occupe*): CARTUL. Anian. p. 436 (a. 889-890): dono... -antem nomine Roveto, qui michi ex comparatione obvenit, cum omni integritate tam in casis quam in casaliis, ortis, campis.

2) *possesseur*: SUMMA Trec. p. 101,8: in actione de peculio -antis melior conditio est.

part. passé occupatus, -a, -um 1) *adj.*: introduit, inséré: ADELARD. BATH. eod. et div. p. 25,21: pueriles enim mentes noviterque in corpora -atas... vi astringit.

2) *subst. n.* occupatum, -i, n.: *empiètement, usurpation de biens*: RICHARD. LOND. EP. dial. scacc. II 10 p. 93: sequitur compotus de excidentibus et -atis quod nos usitatius dicimus de propresturis et eschaetis... Que sint hec excidentia vel -ata et qua ratione fisco proveniant nisi plenius aperueris non video... Fit interdum per negligentiam vicecomitis vel eius ministrorum, vel etiam per continuatam in longa tempora bellicam tempestatem, ut habitantes prope fundos qui corone annominantur aliquam eorum portionem sibi usurpent et suis possessionibus ascribant... et hec dicimus: "propresturas" vel "-ata".

occurro 3. v. occurro.

occurro, -ri, -sum 3. *formes*: hoccuro: REG. Sublac. 186 p. 228,23 (a. 971). occurro: ACTA duc. Norm. 58 p. 181 (a. 1026-27). DIPL. Arnulfi 188 (a. 1065 spur.). COD. Sil. I p. 26 (a. 1086). GALL. ANON. chron. p. 447. GUILL. TYR. hist. rer. transm. VIII 9 p. 337. occurro: EPIST. Reinh. 11 p. 12,1. occurro: REG. Sen. 17 p. 6 (a. 969). 3e pers. sing. subj. prés. occurrad: MON. eccl. Flor. p. 237 col. 1 (a. 1009). occurra: Doc. Amiat. 58 p. 344,35 (a. 1011).

I) *aller au-devant de*: A) *venir à la rencontre de,*

accueillir (PAPIAS: -it, obviam venit): 1) *absol.*: GUILL. PICTAV. gesta 38 p. 92: -unt, clamant dominum suum, procidunt et inclinantur eius dignitati. 2) *au passif impers. (ou trans.)*: HAIMO HIRS. Wilh. 12 p. 215,46: pater desiderabilis advenit, -itur, suscipitur. 3) *avec le dat.*: a) *au propre*: ANNAL. Xant. a. 870: sibi honorifice -ere iussit. GODESC. SAX. opusc. gramm. II p. 494,15: a palatio siquidem Lateranis exeunti pape... -it et obviat populus ad sanctum Adrianum. NAVIG. Brend. 6 p. 13: -it illis canis... et venit ad pedes sancti Brendani. *noter la forme pléonastique*: ADALBOLD. Henr. II p. 692,31: -it ei obviam Tietboldus marchio. b) *sens spirituel*: NICOL. CLAR. epist. 16 col. 1611^B: gaudens et audens -o gratie redeunti. 4) *avec cum et l'abl.*: HROTSV. Gall. 12,11 p. 120: -unt cum augusta Elena, mei genitrice gloriosa. THIETM. 5,8: cum matre celeriter -it. 5) sibi invicem -ere: *se rendre visite*: ADAM SCOT. ordin. can. Prem. XII 3 col. 566^D: abbas et prior invicem se honorant et invicem sibi -ant. 6) *accéder (à une prière)*: DIPL. Otton. II a. 983 spur. (Reichskanzl. III p. 618,1): quoniam... imperialis benignitas desideriis benemeritorum -ere consuevit (CARTUL. S. Michael. Mos. 118 p. 373 [a. 1178—83]).

B) *saluer, célébrer*: PETR. DAMIAN. carm. B 47,1 p. 131: fidelis plebs cum angelis / festivis plaudant gaudiis; / nativitati Domini / -it laus apostoli.

C) *se présenter*: 1) *à la suite d'une convocation ou devant un supérieur*: a) *absol.*: GRIMALD. epist. 2,6: omnes undique pariter festinant -ere. SALOM. II epist. 33: ad vestrum obsequium cum omni festinatione -ere. NOTK. BALB. gesta II 19 p. 90,10: non ut legati sed ut devotissimi vassalli ad obsequium imperatoris... festinarent -ere. RICHER. III 3 t. II p. 10: cum Wilhelmus princeps -ere nollet. LAMB. HERSF. annal. a. 1076 p. 252, 1: pape legati, denunciante regi, ut... ad sinodum Rome -eret, de criminibus... causam dicturus. *spéc.: se présenter en vue d'un travail*: HELM. 53 p. 104,14: precepit omni populo..., ut -erent ad edificacionem castelli. *se présenter pour obtenir quelque chose*: MIRAC. Agrippini prol. p. 322,21: ut et fidelium devotas mentes maior ad -endum [sc. ad impetrandum b. Agrippini patrocinium] desiderii ardor accendat. b) *avec le dat.*: FLODOARD. annal. a. 945 p. 97: dans obsides ut Ragenoldus ex parte regis ad colloquium sibi -at. DUDO Norm. III 55 p. 198: Luthdovico regi... -it legatio digne exultationis. ANSELM. REM. dedic. p. 115: episcopis et abbatibus... mandari precepit, ut in prefixa die sibi -erent ad synodum celebrandum. BERTHOLD. CONST. annal. a. 1079 p. 321,1: si ad deditionem sibi indilate -ere et humiliari non detrectarent. HELM. 50 p. 99,10: rogat Kanutum Magnus, ut -at sibi ad singulare colloquium.

2) *se montrer, se manifester*: a) *sens concret*: THIETM. 2,18: corporaliter sibi -entem illum nocte eadem. GUIDO BASOCH. epist. 35 p. 152,6: Creta nobis -it. b) *sens*

abstrait: BRUNO QUERF. Adalb. (rec. A) 14 ex.: cum abbas... eum increparet, -it benigna patientia et semper flexa humiliatio.

3) *au figuré: se présenter, survenir*: a) *absol.*: DIPL. Otton. I 25 p. 112,18 (a. 940): quando necessitas -it. DIPL. Henr. I 12 p. 49,24 (a. 926): quando necessitatis ordo ita -it. RICHARD. S. VICT. trib. pers. col. 991^D: ubi primo pluralitas -it, ibi et equalitatem primum querere oportebit. GUILL. TYR. hist. rer. transm. IV 8 p. 163: si quid difficultatis -eret. b) *avec le dat.*: NITHARD. hist. I 4 p. 16: -ebat insuper etiam filiis verecundia et penitudo quod patrem bis honore privaverant. DIPL. Otton. II 185a p. 211,2 (a. 979): ut nullus error huic nostro concessionem -at. THIETM. 6,37: si quid in eo suis vel alienis umquam -it contrarietatis. VINC. KADL. chron. p. 144: eis... longe miserior -it calamitas. c) *avec une prop. complétive introd. par quod*: TRAD. Fris. 206 (a. 804—6): ad notitiam omnium fidelium -at quod... tradidi.

4) *s'offrir à l'esprit, se présenter à l'esprit*: a) *avec compl. au dat. désignant une personne*: HRABAN. epist. 52: cupienti mihi vestre dignitati aliquid scribere... -it mihi cena Cypriani. LUPUS epist. I 4 p. 28: quanquam mihi multa volventi aliud etiam -at. RATHER. conf. col. 418^C: discutienti autem mihi quid miserie mee sit faciendum, -it fugitivi consilium. ACTA duc. Norm. 107 p. 266 (a. 1046—48): in istis igitur vacillationibus quoddam salubre mihi -it consilium. RAHEW. gesta 4,17 p. 257,8: nobiles... complures... quorum nomina mihi scribenti non -unt. b) *avec compl. au dat. désignant l'esprit: memorie*: EINH. Carol. 18: cuius nomen modo memorie non -it. DIPL. Loth. III 53 (a. 1133): cum memorie -it quantum devotionis affectum pro instituendo religionis cultu antecessores... exhibuerint. ROB. TORIG. chron. t. II a. 1168 p. 8: multa etiam fecit... in hac guerra que non audivimus, vel si audivimus non -unt memorie. intellectui: JOH. SCOT. ier. Dion. XV 37 p. 296: promptissime intellectui -unt. animo: LIUTOLF. vita Sever. 1: -it animo ut apostolorum limina... visitarem. MEGINH. FULD. Alex. 8: -it eis animo ut illum infirmum... secum portare deberent. cogitationi: RATHER. prel. col. 153^D: video... quid infirme cogitationi possit -ere. estimationi: CARTUL. episc. Halb. 268 p. 231,4 (a. 1165): estimationi nostre -it quod imperialis magnificentia... favorem... retraxerit. menti: MIRAC. Gilduini 15 p. 158: -it menti quod. c) *avec ad et l'accus.*: MEGINH. FULD. Alex. 13: cuius nomen nobis modo ad memoriam non -it.

5) *se trouver, être*: a) *en général*: THANGM. Bernw. 6 p. 760,37: quicquid dignius in ulla arte -ebat, ad exercitium impellebat. DIPL. Conr. regis 5 (a. 1097): si quis vero contra huius nostre confirmationis auctoritatem temerarius violator -erit. PETR. RIGA Aurora I Exod. 244 p. 101: post mare victrices subeunt deserta caterve, / in

quibus -unt tedia, bella, labor. CHRON. reg. Col. cont. I a. 1177: -ente anno Friderici Romanorum augusti XXV. b) (*dans l'espace*) *se trouver, être situé*: ADAM BREM. p. 168,20: silvis passim -entibus. COD. Sil. I p. 26 (a. 1086): usque ad mediam silvam, qua Milcianorum -unt termini. BERTHOLD. ZWIF. chron. 8 p. 168,24: quedam prediola nobis opportuna, ubi -erant, hoc argento sunt empta. HELM. 59 p. 114,14: celebrem curiam Frankenvorde quo tunc forte rex...-erat.

6) *avoir lieu, tomber (dans le temps)*: RUOTG. COL. 33: per apostolorum festa, quotquot in anno -erant. BERNOLD. CONST. chron. a. 1077 p. 433,38: in VII kal. aprilis, ubi eo anno medium quadragesime -it. ADAM BREM. p. 193, 18: idus Julii passio illorum -it. ALAN. INS. epist. p. 292: si vero in XL^a aliqua -it sollempnitas quam oporteat celebrari.

7) *s'écouler (en parlant du temps)*: CARTUL. archiep. Magd. 374 (c. 1180): -so autem dehinc aliquanto tempore.

8) *avoir cours (en parlant de la monnaie)*: REG. Sen. 17 p. 6 (a. 969): pro pens. annua arg. den. XII de bonos den. et espendibilis q. per temp. occurrunt.

D) *arriver, venir*: 1) *en général*: a) *absol.*: WETT. Gall. 32: quo cum subsisterent, -it agmen discipulorum, levans viri Dei loculum. ADALBOLD. Henr. II p. 686,49: -unt primi Leodicensis et Cameracensis episcopi nil de regis prudentia dubitantes. b) *avec le dat.*: THEOD. AMORB. Bened. II 2 p. 260,42: cum eidem festivitati... enormis fidelium multitudo... operam daret -ere. c) *avec ad et l'accus.*: THANGM. Bernw. 42: ad communiendum exitum meum quantocius -ere festinate, suoque creatori animam precibus attentius commendare curate. 2) *se rendre à, fréquenter*: DIPL. Arnulfi 142 (a. 896): homines... qui ad ipsum mercatum -erint, si in aliquo devaverint... distringantur.

E) *être utile à, aider*: 1) *venir en aide, porter secours*: NITHARD. hist. I 5 p. 20: mandant ut, quantocius posset, illis cum exercitu -at. ADREVALD. mirac. Bened. 7 p. 26: quorum moestitie pio -ens... affectu. RADULF. GLAB. hist. V,I 6 p. 118: dum autem cepit clamare ut -eretur, rarecendo protinus disparuerunt. IVO epist. I p. 68 (a. 1094): intuitu misericordie quorundam imbecillitati -entes. GALL. ANON. chron. p. 447: suis... laborantibus -ebat. 2) *fournir, donner*: CARTUL. capit. Astens. 22 p. 33,13 (a. 892): -ere debemus per omni edumata operas dies duos cum boves.

F) *se repentir, faire pénitence*: ALAN. INS. dist. col. 879^c: -ere proprie notat poenitere: qui enim poenitet Deo venienti ad se quodammodo -it.

II) *aller contre (avec idée d'opposition)* (PAPIAS: -it, adversatur, repugnat. UGUTIO s.v. curro: -o, -is, contra currere): A) *rencontrer une force ennemie en vue d'un combat*: 1) *avec le dat.*: POETA SAXO 2,73: palatinis ducibus properantibus ad se, / Saxones atie longo satis

ordine structa / pro castris -erunt. FLODOARD. annal. a. 923 p. 14: cum multa suorum manu illis -it. THIETM. 7,4: hostibus -ens eos offendit. WIDUK. 2,3: utroque exercitui -ere disposuit. IVO epist. I p. 116 (a. 1094): ut... cum manu militum vobis...-erem. 2) *avec cum et l'abl.*: THIETM. 4,23: cum Ethelgero ceterisque... piratis... navibus -unt, factoque invicem certamine. PETR. CELL. epist. 77 col. 526^A: audacter -ere in occursum cum filiis Benjamin. 3) *avec adversus et l'accus.*: SCHOL. Egbert. Leod. I 55 p. 14: qui adversus regem debet -ere in bello, necesse est ut regem habeat in auxilio.

B) *affronter*: 1) *un mal physique*: GIRALD. expugn. I 7 p. 240: morbis venientibus -endum. 2) *un mal spirituel*: MON. eccl. Flor. I p. 237 col. 1 (a. 1009): ira Dei -ad. Doc. Amiat. 58 p. 344,35 (a. 1011): in primis ira Dei omnipotentis occura. STEPH. TORNAC. epist. 255 p. 315 (a. 1195): -ite, pater, tante calamitati, tantis vos obicite periculis.

C) *s'opposer*: BRUNO QUERF. Adalb. 24 med.: -ere sancto proposito non ausus erat. ACTA duc. Norm. 58 p. 181 (a. 1026—27): nisi forte quod evangelicis verbis traditur -at rationabilis causa. *de là: intervenir*: CARTUL. cath. Amb. I 70 p. 97 (a. 1186): quanto latius... vicia pullulare cernimus, tanto instantius -ere et emergentium laborum causam precidere ex officio pastoralis tenemur. *remédier à*: HUGO V CLUN. consuet. 5 p. 47,40: volentes autem detrimentis -ere, que ex frequenti priorum mutatione eveniunt.

D) *répondre, répliquer*: FORM. Augiens. C 25: quia in quibus verbis eidem dulcedini *epistole* -am, non invenio. RAGIMB. epist. 8 p. 532,5: satis et caritative scriptis tuis -erem.

III) *égalier, être l'égal*: ALAN. INS. dist. col. 879^c: -ere... notat equalem esse, unde David: *Et occursum eius usque ad summum eius*, quia Christus est equalis Patri.

IV) *convenir, être apte*: FORM. Sangall. II p. 396,15: sacerdotem, qui et ecclesiam canonicè sciât regere et ad nostrum obsequium per etatis et industrie commoditatem sufficiat -ere.

V) *pouvoir*: NOTK. BALB. gesta 1,5 ex.: quatenus responsorium, quod... cantare debuit, saltim incipere -isset. REGINO syn. caus. 2,445: si aliquis excommunicatus fuerit mortuus, qui iam sit confessus et non -it venire ad sacerdotem, sed preoccupavit eum mors.

part. prés. occurrens, -tis employé: 1) *adjectivement*: a) *qui se dresse sur le chemin, qui arrête*: PETR. RIGA Aurora I Gen. 787 p. 57: hancque redire facit -s angelus, ipsi / precipiens domine subdere colla sue. b) *qui fond sur quelqu'un*: SUGER. Ludov. VI 6 p. 28: lancearum erectarum et -tium sagittarum cuspide perfossi. c) *efficace, apte* (PAPIAS: -s..., aptum): ARNALD. BONEVALL. euch. I p. 51,61: hoc medicamentum est -s languioribus.

2) *substantivement*: a) *assistant, celui qui se trouve*

présent: ADAM BREM. p. 140,19: ingenti luctu sequentium et -tium. b) (*chronologie*) *confusion pour 'concurrent'*: CARTUL. Karrof. p. 142 (a. 1125): *indictione III, -tibus III, epacta quarta decima.*

occursans v. col. 288 l. 6.

occursatio, -nis f. *attaque*: SAXO GRAMM. XIV 23,23 p. 422,19: *hostium irritamenta -nis perseverantia superavit.*

occursio, -nis f. 1) *accueil, réception*: ANNAL. Quedl. a. 1021 p. 86,31: *cleri plebisque tripudiantis -o.* GESTA Steph. a. 1136 p. 10: *in omnibus utriusque ordinis ecclesiis, urbibus etiam et castellis cum festiva -ne recipi.*

2) *afflux de population, concours de peuple*: MIRAC. Agrippini 7 p. 324,20: *duplicavit devotionis fidem atque -nem.* ib. prol. p. 322,34: *oportet sine intermissione eorum sancta limina frequentibus -nibus exorare.*

3) *rencontre (de deux groupes ennemis)*: ROB. MON. REM. hist. Hier. III 8 p. 759: *quomodo una pars invenit tria millia Turcorum subita -ne.*

4) *attaque*: GESTA Steph. a. 1136 p. 11: *ferocem hostium non ferentes -nem.* ITIN. Ricardi IV 35 p. 305: *hostili -ne.*

occursito 1. *venir à la rencontre de*: 1) *en ami*: HONOR. AUG. spec. col. 917^c: *cum ergo in civitate percipisset Christus... turbe certatim cum spatulis palmarum ovantes -ant.*

2) *en ennemi*: WIDUK. 2,3: *Thuringi, ut hostes improvisè sibi -are viderunt, fuga periculum evitaverunt.*

occurso 1. 1) *intrans.* (GLOSS. cod. Cas. 401 p. 471,26: *-are, occurrere, obviare.* UGUTIO s.v. *curro*: *occurro... -o, -as frequentativum*): A) *courir*: GLOSS. cod. Cas. 401 p. 471,28: *-antium, currentium.*

B) *se présenter, venir*: 1) *au propre*: RADULF. CADOM. gesta Tancred. 113 p. 685: *stupebam primo hostem advenam, spreto consorte, solivagum -are, tantum armis et equo confisum.*

II) *avec le dat.*: A) *au propre*: 1) *rencontrer*: MIRAC. Gilduini 35 p. 165: *preceperat... sanctus episcopus dispensatori suo ut tres aureos... pauperibus sibi -antibus donaret.* GIRALD. itin. Kambr. II 4 p. 121: *abbati venienti.*

2) *attaquer*: a) *sens matériel*: BERTHOLD. CONST. annal. a. 1080 p. 324,19—20: *alicui.* ROB. MON. REM. hist. Hier. VIII 6 p. 848: *illi.* BERNARD. serm. de div. col. 619^B: *tibi.* b) *sens spirituel*: WANDALB. Goar. 1,8: *electorum studiis.* HONOR. AUG. spec. col. 995^B: *hereticis... gladio verbi Dei.*

3) *se mesurer, affronter, combattre*: a) *au propre*: ORD. VIT. hist. IX 9 t. III p. 539: *somno, sonoque clamantium stupefacti, cautis incauti -abant.* b) *par métaph. (en parlant des combats amoureux)*: ARNULF. AUREL. Ovid. metamorph. X, 10—11 p. 223 (67): *introducitur Gliconem meretricem dicentem: mirrinum affers quo virilibus armis -em fortiuscula.*

B) *au figuré: se trouver, être*: BERTHOLD. CONST. annal. a. 1076 p. 285,6: *si cuiquam in eis quid dubium videatur -are.*

III) *avec l'accus.*: *rencontrer, trouver*: EGBERT. LEOD. rat. I 1074 p. 168: *te cupio potiores -are ministros.*

part. prés. occursans, -tis employé: 1) *adjectivement: opposé, qui se combat*: PETR. CELL. epist. I, XIX col. 421^A: *transvadari non potest fluvius -antium caesarum, tam ab executione mandati vestri... quam ab impletionem desiderii nostri.* EPIST. Becc. p. 151, 18: *diversas curarum -antium sollicitudines amici mutua vicissitudine sibi participant.* 2) *substantivement: a) gens de rencontre, passant*: MIRAC. Gilduini 30 p. 163: *vagus per lustra ferebatur, nunc merens, nunc ridens... vicinis et -antibus nimis iam formidabundus erat.* b) *persécuteur, opposant*: CARTUL. S. Cyr. Nivern. 77 p. 130 (XI s. ex): *contra -antes ac dissipatores semetipsos scutum inexpugnabile opponendo.*

occursor, -is m. [occurro] *organe tactile*: JOH. SCOT. divis. nat. III 36 col. 731^c: *mens imagines sentit, per -es recipit, per progressores introducit, per recordabiles memoriae commendat.*

occursus, -us m. *formes*: *obcurus*: CARTUL. Carcas. II p. 210 col. 2 (a. 814). *ocursus*: COD. S. Columb. Bob. II 246 p. 185,167 (a. 1181—85).

I) *action d'aller au-devant de*: A) *rencontre, action de se présenter*: 1) *en général, pris absol.*: GUILL. S. THEOD. nat. amor. 19 p. 96: *sic se omnibus naturali quodam -u prebet et ingerit, ut effugere eum non possit, etiam si velis.* 2) *avec le gén.*: HRABAN. epist. 13 p. 401,26: *tuosque tecum in -um superni iudicis prepara.*

B) *accueil*: 1) *avec le gén.*: RUOTG. COL. 27: *properavit in -um eius leta civitas.* ERMOLD. NIGEL. Ludow. II 122 p. 27: *regis in -um plebs petit omnis ovans.* ORD. VIT. hist. XII 35 t. IV p. 447: *solers itaque senex in -um eorum clientes suos destinavit.* OTTO FRIS. gesta 2,24 p. 127: *missis in -um eorum episcopis virisque literatis.* RICHARD. Div. gesta a. 1190 p. 395: *volat in eius -um.* 2) *avec le dat.*: NAVIG. Brend. 1 p. 4: *in -um mihi festinavit cum fratribus suis.* GUILL. TYR. hist. rer. transm. XVIII 24 p. 861: *statim in -um ei ab eo diriguntur duo nepotes eius... qui inter illustres sacri palatii primum obtinebant locum.*

C) *arrivée*: CHRON. Salern. 5: *premittentes ante suum -um validissimos ex suis proceribus.* PETR. CANTOR verb. abbrev. 50 col. 158^A: *pueri etiam ad eius -um expavescebant.*

D) *occursus aequinoctii: moment de l'équinoxe*: AELFR. temp. II 4 p. 19: *XII calendarum aprilium die -um aequinoctii.*

E) *réunion de gens, concours de peuple*: ANNAL. Quedl. a. 984: *cum totius Italic... primis; -u quoque Saxonum, Thuringorum, Sclavorum, cum universis optimatibus.* CARTUL. select. Waitz 15 p. 37,19 (a. 1107 interp.?):

ubi decenter et honorifice ecclesie -u exceptus et in conventu fratrum frater ipse effectus. ANNALISTA SAXO a. 983 p. 630,10: post placitum... et conventum Saxo-num... -um Verone gloriosissime habitum. GERARD. ITHER. Steph. Mur. 9 p. 290,19: cœperunt multi venire concursu et -u ex provinciis diversis.

F) *action de trouver, prise*: EBO BAMB. Otton. p. 66: piscatores... duos... rombones apprehendunt, quorum -us non nisi verno tempore esse solet.

G) *entreprise*: GUIBERT. NOV. gesta Franc. col. 682^C: causas et necessitates que huius -um expeditionis urgebant... proposui referendas.

H) *action d'atteindre (un bien)*: ADELARD. BATH. eod. et div. p. 24,19: usque ad unitatis -um.

II) *action d'aller à l'encontre de, action de s'opposer*:
A) *attaque militaire*: 1) *avec le gén. indiquant l'attaquant*: HIST. Hier. II 2 p. 551: hostium. HIST. de via Hier. 113 p. 218: obsidentium. VINC. KADL. chron. p. 190: quorum (sc. hostium). 2) *l'attaqué étant exprimé par*: a) *le gén.*: BERTHOLD. CONST. annal. a. 1077 p. 294,46: sese in -um illius manu bellatoria promovebat. b) *le dat.*: BERTHOLD. CONST. annal. a. 1078 p. 313,14: maximum Roudolfi regis in -um sibi pugnacissime exercitum comperiens advenisse. GUILL. TYR. hist. rer. transm. XII 6 p. 519: in campestria Philistium illis descendit in -um. c) *cum et l'abl.*: PETR. CELL. epist. 77 col. 526^A: audacter occurrere in -um cum filiis Benjamin.

B) *rencontre d'un obstacle matériel*: HIST. Hier. II 27 p. 571: incertum sane, utrum ex concurrente -u lune... eclipsim passus sit sol.

C) *intervention de choses qui s'opposent à une action*: STEPH. TORNAC. epist. 13 a. 1192—1203 p. 30: huius propositi complementum nobis invident occupationum fluctus et inevitabilium negociorum -us.

D) *personnifié: mauvaise rencontre, esprit maléfique*: HRABAN. carm. 9,41: servo tum miserere tuo, / ne -us sevus noceat, ne Tartarus ardens. MIRAC. Genes. Hier. I (prol.): cum... nullus... foret Satan vel malus -us, qui statum catholice perturbaret Ecclesie. CHRON. Bened. II 7 p. 231,30: nec erat Satan vel -us malus. FROUM. carm. 17,26: sit procul -us conventusque malus. VITA Burch. Worm. 22: ubi anima mea terribiles -us non timeat.

E) *apparition, fantôme*: CARM. var. Walther 8,45: tranquille sunt mihi noctes / et non -us me turbat aut imminet ullus.

III) *action de courir*: A) *cours (d'un fleuve ou d'une rivière)*: CARTUL. Salvan. 417 p. 327 (a. 1152): dono... nemora, pascua, montes et valles, -us et recursus aquarum.

B) *agitation, course désordonnée*: VITA Liutg. III 2,681: miris saltibus et div(ers)is -ibus tota die boves de directo movet demon.

C) (*liturg.*) *déroulement des obligations liturgiques*: VULFIN. BOET. Junian. 11 p. 312: per diem sepius genuflectens officium sui -us explebat. RUP. TUIT. off. VIII 5 col. 218^{B-C}: huius solemnitatis -u... celebramus.

IV) *impôt perçu sur la circulation des hommes ou des marchandises sur terre ou par voie fluviale*: CARTUL. Stabul. I p. 69,16 (a. 814): aut cenaticum aut pastionem aut traumaticum aut ullum -um... accipere vel exigere. CARTUL. Carcas. II p. 210 col. 2 (a. 814): ubicumque naves eorum aut aliqua commercia ad quascumque villas aut loca accessum habuerint, nullus exigat de hominibus eorum ullum -um aut ullum censum (cf. HIST. Langued. II 32 col. 97 [a. 814]), CARTUL. S. Michael. Mos. 8 p. 66 (a. 816): ut nullus quislibet de carris aut saugmariis predictorum monachorum necessaria deferentibus... ullum teloneum aut travaticum aut portaticum aut pulveraticum aut ullum -um aut ullum censum de his... exigere debeat (cf. CARTUL. S. Bened. Floriac. I p. 35 [a. 818], CARTUL. Rhen. inf. 141 [a. 821], CARTUL. Argent. 23 p. 19,8 [a. 831], DIPL. Caroli II, I 1 p. 3,7 [a. 840], ib. I 88 p. 241,12 [a. 846]), DIPL. Ludow. Iun. 10 (a. 878): ut nullus iudex publicus... de quolibet commertio, undecumque fiscus teloncum exigere potest, ullum teloneum aut quaslibet exactiones vel occasiones aut ullum -um vel ullum censum... exigere presumat.

occus, -a, -um [*forme refaite sur le comparatif ocior*] *rapide*: UGUTIO s.v.: -us, -a, -um, dicebant antiqui id est velox ab occis, greco, quod velox interpretatur.

ocditor, -is m. v. *auditor*.

ocdoïdon [ὀγδοειδών *gén. plur. de ὀγδοειδής*] *de huit ingrédients*: PAUL. AEGIN. cur. 256 p. 208,8: antidotis uti... quod... appellatur... atacton et -on et procli.

oceanus, -i m. *formes*: oceanus: ANNAL. Mett. I p. 81. ADAM BREM. p. 5,17 et 21. HUGO FLAV. chron. I p. 291,19. HELM. 61 p. 117,18 *et passim*. oceanum: GLOSS. cod. Cas. 401 p. 471,12. DOC. Vindoc. 80 p. 103 (a. 1135). ocianus: VITA Audomari p. 758,20.

I) *subst. m.*: A) *mer extérieure, vaste étendue d'eau entourant la terre*: 1) *définitions*: GLOSS. cod. Cas. 401 p. 471,12: -um quod circuit omnem terram. ANON. sit. orb. p. 3: -um et Greci et Latini ideo nominant eo quod in circuli modo ambiat orbem, sive a celeritate, eo quod otius currat. BURG. Pis. transl. Joh. Damasc. fid. orth. 23, 3 p. 100: est igitur -us quidem velut fluvius quidam, circumiens omnem terram. PAPIAS: -us, mare exterius quod terram cingat. 2) *en général*: WANDALB. mens. 55: estus -i. LIBELL. astrolab. p. 372: lunaticas augmentationes et defectiones ipsum -um patitur. GIRALD. topogr. pref. p. 20 (cf. O'Meara, Proc. R. I. A. 52 (4[1949]): trans omnem orizontem in infinitum per investigabiles et occultas vias solus oceanus circumfertur et evagatur. 3) *désignant l'Océan Atlantique*: a) *employé sans épithète*: EINH. Carol. 10: ad occidentem in extrema quadam parte Gallie super litus -i. SUGER. Ludov. VII 7

p. 154: festinantes versus -um, ad castrum... quod... Talusmundi... dicitur. ARNULF. AUREL. glos. Lucan. IV 675: -um sc. magnum mare oppositum mediterraneo, in alia parte latitudinis posito sc. *iuxta nos*. b) -us atlanticus: PAPIAS: -us proprium est cum totum significat. Cum vero partes ut atlanticus -us appellativum est. c) -us occidentalis: EINH. Carol. 12: ab occidentali -o. d) -us Britannie: CARTUL. Keinperl. I p. 94 (a. 1029): in -o Britannie hereditaria possessione... bellam habebat insulam. 4) *désignant une mer qui s'ouvre sur l'Océan: la mer du Nord, la Manche ou la Baltique, ou une partie de ces mers*: a) *en général*: ANNAL. Einh. p. 101: ad ultimos fines eius, qua inter Albium et Wisuram -o alluitur. EINH. Carol. 15: inter Rhenum ac Visulam fluvios -umque ac Danubium. POETA SAXO 5,168: regnabant inter Rhenum et Ligeremque priores, ad boream fuerat terminus -us. ANNAL. Lauriss. p. 126: destructo emporio quod in -i litore constitutum lingua Danorum Reric dicebatur. GESTA Norm. p. 532,7: Northmanni ab -o Euripo Rotumam irruentes. ADAM. BREM. 1,2: nec longe ab Hammaburg ipse Albia mergitur in -um. ACTA duc. Norm. 156 p. 340 (a. 1063): ubi Diva flumen in -um influit. b) *partie de la mer du Nord ou de la Manche contiguë aux Iles Britanniques*: REGINO chron. a. 842: a britannico -o usque ad Mosam (HELM. I p. 7,35. LAMB. ARD. hist. Ghisn. 83 p. 599,23). c) *partie de la mer du Nord contiguë au territoire de la Gaule*: ANNAL. Lauriss. p. 110: litus -i gallici perlustravit (ANNAL. Einh. p. 111). POETA SAXO 3,578: ex aula Carolus progressus Aquensi / -i litus, nomen cui gallicus extat / lustrabat. d) *partie de la mer du Nord et de la Manche située au Nord de la Gaule et de la Germanie*: EINH. Carol. 17: flumina que et de Gallia et de Germania septentrionalem influunt -um (ANNAL. Fuld. II a. 850 p. 39,27. VITA Meinw. II p. 5,25). 5) *par extension pour désigner une mer quelconque*: PAPIAS: -us a diversis regionibus proximis vocabula sumpsit ut gallicus, germanicus, scythicus, caspius, hyrcanus.

B) *la mer par opposition à la terre ferme*: GAUFRID. MALAT. II 45 p. 52,34: Panormum venit, ab -o urbem navibus obsidens.

C) *sens métaph.*: Doc. Vindoc. 80 p. 103 (a. 1135): mundanis... in quoddam oblivionis -um emergentibus.

II) *adj.: de l'océan*: A) *en général*: WALTHARIUS 1133: postquam -as sensim calefecerat undas.

B) *mare -um pour désigner*: 1) *l'Atlantique*: PASS. Kil. II 2. Doc. Port. part. III 96 p. 83 (a. 1103). 2) *une mer (mer du Nord ou Manche)*: ANNAL. Bertin. a. 837 p. 23. ANNAL. Augiens. II a. 937. ACTA duc. Norm. 49 p. 161 (a. 1022–26).

ocellulus, -i m. *diminutif de ocellus (avec une nuance de tendresse): cher œil*: PETR. DAMIAN. serm. 69 col. 897^C: quam speciosa sponsa ista, que in uno capillulo

et -i scintillatione vulnerat cœlorum Regem, angelorum Dominum, Filium Dei Patris (cf. Cant. 4,1).

ocellum, -i n. [ocellus] *œil (synonyme de oculus, utilisé surtout en poésie)*: PROSAR. Lemov. 126,7: clausa -a / propria tacta manu / reddens aperta. v. ocellus.

ocellus, -i m. *formes*: ocellus: UGUTIO s.v. colo. ocillus: ADAM PARVIPONT. utens. p. 126.

I) *œil, organe de la vue*: A) *diminutif de oculus*: PAPIAS s.v. oculi: oculus eius diminutivum -us et oculeus. UGUTIO s.v. colo: oculus... unde hic ocellus, -i, diminutivum.

B) *synonyme de oculus*: 1) *en général (avec une nuance affective)*: ERMENR. Sval. 7: cecum... irradiavit -isque eius incognitum lumen ostendit. EGBERT. LEOD. rat. I 236 p. 54: digitus sanus lippum prevertit -um. HARIULF. Arnulf. 27–28 col. 1398^C: saliva oris sui loca oculorum perunxit; et statim... novosque -os lux nova penetravit. GIRALD. expugn. II 22 p. 354: vultum... nigris -is et confossis. 2) *en poésie (sans nuance affective)*: AGIUS epic. Hath. 653: quotiens somnus lassos obducit -os. WALTHARIUS 1181: dormitantes cantu patefecit -os. ALAN. INS. Anticlaud. V p. 124,37: hanc celi speciem Fronesis delibat -us. PETR. RIGA Aurora t. I Reg. I 495 p. 266: cumque gravis sompnus per -os serperet omnes. *noter l'expression 'Lyncæus -us'*: *vue perçante (par référence au roi Lyncée qui avait l'œil perçant)*: RADULF. CADOM. gesta Taner. 84 p. 666: ergo ubi signa poli, lingua digitoque magistri / Lynceus Arnulfi percepit -us et auris. c) *dans le vocabulaire amoureux*: GUILL. BLES. Alda 131 p. 135: apta supercillii flexura coronat -os. SERLO WILT. app. III A 5 p. 145: proxima languori manus est et -us amori. *avec personnification*: ib.: Clamat -us 'amat'.

C) *(par métonymie) la vue*: CARTUL. S. Steph. Divion. II 1 p. 8 (c. 1155): -us fuit ceco et pes claudo.

D) *le regard*: WALAHFR. carm. 5,12,7: quem torto spectare videbis -o. FULCO hist. vie Jeros. II 12: credentes proprii gratisque existere iuris / omnia que cupidis demonstrarentur -is.

E) *(au figuré) œil de l'esprit, de la conscience*: HROTSV. Mar. 549 p. 20: aspexit non corporeis, sed mentis -is. DUDO Norm. p. 120 v. 3: interno quum te perscrutor -o.

II) *représentation de l'œil sur un objet pour symboliser Dieu*: PETR. RIGA Aurora t. II recapit. sine Y 461 p. 624: unus septenis lapis est ornatus -is, / quem Zacharias mente stupente videt (cf. ZACHAR. 3,9a).

III) *expression pravus -us: action de jeter le mauvais œil*: WILLIR. carm. 2, 39: mendacia, furta, rapine; / invidia atque dolus; blasphemia; pravus -us.

IV) *œillade*: BERNARD. MORL. octo vit. 687 p. 117: ornatu vestis blanditur subdola pestis / iam blandum bellum gerit, innuit, edit -um.

V) *paupière*: HILDEB. lib. reg. IV col. 1254^A: iungitur os labiis, oculi junguntur -is.

oceumi, -i n. [gr. ὀχεῖον, mâle, étalon] *membre viril?*: ROG. SALERN. chirurg. gloss. p. 290: succus iacee albe et nigre cum melle decoctus... valet contra relaxationem -i et contra rupturam eiusdem. v. *occum*.

ocf- v. *off-*

ocgia, -c f. v. *olca*.

ocglatum, -i n. v. *oglatum*.

1. **ocha**, -c f. v. *auca*.

2. **ocha**, -e f. v. *olca*.

ochia, -e f. v. *olca*.

ochima, -c f. [gr. ὀχημα] *formes*: occima, occina: UGUTIO s.v. occis. *véhicule rapide*: GLOSS. cod. Vatic. 1469 p. 524,22: -a, vehiculum. UGUTIO s.v. occis; occina vel occima, vehiculum velox.

ochra, -c f. *formes*: occra: UGUTIO. ocrea: MAPPE clav. 176 p. 221. ocrum: ERACL. color. 40,41. ogra: THEOPH. sched. 1,3. COMP. pict. 15 p. 123. ogrum: ib. 15 p. 124. *ocre*: THEOPH. sched. 1,3: admisce... rubeum qui comburitur ex ogra et modicum cenobrii. UGUTIO s.v.: occra, genus coloris est. MAPPE clav. 36 p. 199: aspergens -e partem I. ERACL. color. 41 p. 81: accipe ocrum et distempera cum aqua. v. *ogrizus*.

ocianus, -i m. v. *oceanus*.

ociduus, -a, -um v. *occiduus*.

ocillum, -i n. v. 2. *oscillum*.

ocillum, -i n. v. *ossiculum*.

ocimum, -i n. *formes*: occinium: UGUTIO s.v. occis. ocimu: ANTIDOT. Augiens. p. 45. ozimum: PAUL. AEGIN. cur. 25 p. 11,5; 138 p. 79,22 et 226 p. 166,11. COLL. Salern. II p. 149 et p. 313; III p. 49. *basilic (ocimum basilicum L)*: GLOSS. cod. Vatic. 1469 p. 524,25: -um, basilico. ANGL. SAX. vocabul. I p. 68: nomina herbarum... -um, mistel. GLOSS. medic. p. 49,5: -um, genus oleris... Hoc autem olus siccatur et stringit, stomacho prodest, inflationes et ruptos discutit. UGUTIO s.v. occis: hoc occinium, basilicus. COLL. Salern. II p. 313: ozimi id est seminis basiliconis. ANTIDOT. Augiens. p. 45: rute semen scrip. III, -u scrip. III, ros syriacu scrip. LV. PAUL. AEGIN. cur. 25 p. 11,5: [de his qui dolent caput] facit et ozimum solutum cum aceto et roseo. ib. 138 p. 79,22: odorifera vero sedant sternutationem, anisum, ozimum.

ocina, -c f. [*orig. inc.*] *domaine rural avec maison et terres*: CARTUL. Rhen. med. (Prum.) 135,41 (a. 893): habemus in vico qui est in Salnise, -as II, id est casas [casa II dans Perrin, *Recherches sur la seigneurie rurale en Lorraine* p. 12 n. 4], in qua sunt ine III, que vulgo nuncupantur patelle.

ocior, -is sive **otior** (cf. occus, ociter). *adj. au compar.*: 1) *plus rapide*: a) *suivi d'un abl. exprimant la comparaison*: EGBERT. LEOD. rat. I 763 p. 137: nuntius iste volat tot flatibus otior Euri. FROUM. carm. 36, 10: otior hostis erat volitans omni quoque vento. RADULF. CADOM. gesta Tancred. 34 p. 630: quin et cœli flammis et tigride

feta ocior Bytiniam transvolat. GALTER. CASTIL. Alex. IX 334: ocior ergo notis Indos... pererrat. b) *en liaison avec un autre comp.*: THEODULF. carm. 28, 648 p. 510: ocior ut hic sit, tardior ille tamen. WALTHARIUS 1028: quanto maximus heros / fortior extiterat, tanto fuit ocior.

2) *rapide, bref*: ERMENR. Sval. 9 p. 161,4: quid... narraverit... annectere ociori pennula curavi.

3) *forme superl.*: *très rapide*: GODESC. SAX. div. I p. 177,22: propter -issimas eorum discursiones.

ociosuno 1. [*pour octorigo (?)*] *donner en garantie, hypothéquer*: CARTUL. Athanac. 168 p. 677 (a. 963?): et si a tercio anno non potest adimplere ipsum precium in ipsa convencionem, ipsa vinea permaneat sicut locutum est, et si necessitas illum advenerit, nec vendere, nec -are, nec in alias manus non pot... quicquid facere volueris adhabere.

1. **ociosus**, -a, -um v. *otiosus*.

2. **ociosus**, -a, -um [*origine et sens inc.*] COD. Ianuens. III 22 p. 70,1 (a. 1192): versus occasum huius semicirculus sub lepto calamis quattuor et uno -o circumseptus tavulis et pavementum de cosmitis marmoreis defectiva. ib. p. 70,5: fasico magno uno et alio versus septentrionem lepto calamo -o uno et pavementum marmoribus albis. ib. p. 72,23: puteus profundus cum ore marmoreo et alio ore -o.

ocistrio, -nis m. [*faute pour cocistrio*] *tavernier*: UGUTIO s.v.: -o, tabernarius.

ociter comp. ocius; *superl.* ocissime. *formes*: ocyter: PAPIAS. comp. ocitius: GLOSS. cod. Cas. 401 p. 471,19. ocyus: AUREL. mus. p. 55. Ps. ADALBOLD. Walb. col. 548^D. PAPIAS. otius: HRABAN. epist. 24. EGBERT. LEOD. rat. I 1705 p. 203. RICHER. t. II p. 220.

1) *rapidement, promptement* (PAPIAS: ocyter, velociter): HRABAN. Cruc. 2,5 col. 270^C: hanc domum tu, domine Christe... -iter in mundo exexisti. ADREVALD. mirac. Bened. 16 p. 40: qui... sacrum effossum pignus Carolomanno...-issime reddat. ANDR. FLOR. mirac. Bened. IV 7 p. 263: ille perosus -ius fumo evanuit. GIRALD. topogr. III 12 p. 157: longe quidem -ius quam ascendunt, properant ad descensum. *noter l'expression* quam -issime: *aussi vite que possible*: GUILL. PICTAV. gesta 25 p. 56: ante posteri diei ortum... diffisi quam -issime redibant. CARTUL. Col. I 33 p. 493,24 (a. 1084): vinculo anathematis... obligatus, nisi quam -issime remedio poenitentiae se absolverit.

2) *comp. ocius*: a) *rapidement, dans un bref délai*: ADREVALD. transl. Bened. 5 p. 5: certans -ius perficere quod sibi iniunctum fuerat sanctum mandatum. GODESC. SAX. div. II p. 312,5: Deus... neque te permittat -ius interire sed faciat tecum misericordiam. HRORSV. Cal. IV 1 p. 138: iube me in te, Christe, -ius mori, ne fiam in ruinam delicato iuveni! VINC. KADEL. chron. p. 28: -ius ad nos pertrahantur tanti comentores flagitii, exqui-

sitissimis -ius plectantur suppliciis. b) *rapidement, en se pressant*: WALTHARIUS 223: -ius huc potum fert, quia fessus anhelat. DUDO Norm. IV 108 p. 272: surrexit -ius deserens prandium. LAMB. ARD. hist. Ghisn. 136 p. 630,10: apud Ardcam -ius advolavit. v. *quantocius, velocius*.

ocitius v. *ociter*.

ocius v. *ociter*.

ociusculus, -a, -um [ocius] *très rapide*: ALBER. CAS. Modest. 3 p. 371: -us ad audiendum, seriusculus ad loquendum.

oclatum, -i n. v. *oglatum*.

occludo 3. v. *occludo*.

occlus, -i m. v. *oculus*.

ocniscos m. v. *oniscos*.

ocnos, -os m. [gr. ὄζυος] *indécision, hésitation*: ALFAN. premn. phys. 21 p. 105: dividitur vero timor in sex: in -on id est pigritiam et in verecundiam et in turpitudinem et in stuporem et in obumbrationem et in fatigationem. Est autem -os id est pigritia, timor future operationis.

oco 1. v. *occo*.

ocrado 3. v. *obrado*.

1. *ocrea, -e f. forme occrea*: UGUTIO s.v. creos.

1) *jambière*: A) *en général*: HRABAN. univ. 21,26 col. 586^B: -e, tibialia calceamenta sunt quod crura tegant. PAPIAS: -e, tibialia calciamenta que suras tegunt. -a dicta quod crura tegat (= ISID. etym. 19,34,5). UGUTIO s.v. creos: occrea, -e, a currendo vel a crure, nobilia calciamenta quia crura tegunt sic dicta... et sunt occree sive de ferro sive de corio.

B) *partie de la protection du guerrier*: 1) *en général*: NOTK. BALB. gesta 2,8: ostendit -as disruptas et dixit ei: quis dignus est, qui de hoste hec infligente me liberavit? ODO CLUN. occ. III 1095 p. 63: scetra, -e, cassis, lorica toraxque repellit. GESTA ERM. duc. I p. 28,8: loriceis, galeis et -is diligenter armati. 2) *en fer*: SUGER. Ludov. VII 7 p. 156: lorica et galea -isque ferreis succinctus. GUILL. TYR. hist. rer. transm. XXI 23 p. 1044: centum... loricas extrahi, exceptis galeis et -is ferreis. GIRALD. topogr. II 46 p. 130 (rec. A p. 153): cum iuvenis quidam... ferreas -as furto sustulisset. 3) *en bronze*: FULCO. MELD. nupt. III 122: sic nitet armis: ...umbo sed ereus est, -e sunt ere peracte. 4) *en métal précieux*: WALTHARIUS 335: -is suras complectitur aureis.

C) *partie du vêtement du cavalier*: DUDO Norm. III 51 p. 195: prepara te itineri et instrue te celeriter -is, quia mittam te urbi Baiocensi. GUILL. PICTAV. gesta 27 p. 62: -is et calcaribus ornati. CARTUL. S. Vinc. Cenom. 607 col. 349 (a. 1045—65): caballum recepi optimum cum omni instrumento equitis exceptis -is. GUILL. CANT. Thom. II 39 p. 199: calcia pedes meos -is istis... Appone... et calcaria. GIRALD. topogr. III 10 p. 150 (rec.

A p. 162): sellis equitando non utuntur, non -is, non calcaribus. ALEX. NECK. utens. p. 99: -as habeat equitaturus et calcarea [glosé oses].

D) *partie du vêtement correspondant au français «houseaux, heuse»*: 1) *en général*: ACTA duc. Norm. 89 p. 231 (a. 1035): -am id est hosam. ORD. VIT. hist. IV 19 t. II p. 295: erat... brevis statura, unde vulgo Cambaron cognominatus est, et brevis -a. GUILL. MALM. gesta reg. IV 389 t. II p. 460: probus erit Robclinus Curta -a [Courte Heuse]. 2) *en cuir*: WIPO gesta 13: -as de corio factas. THEOD. PALID. annal. a. 950: quidquid veteris corii de bursis vel -is habere potuit. 3) *en tissu*: RUODL. epigr. 8: efilatas -as. HERBORD. Otton. 1,27: -as vel subtalares dissolutos plerumque ad sartorem misisse.

E) *partie du vêtement d'apparat impérial*: THEGAN. Ludov. 19: -as aureas et clamidem cum auro textam... gestans et coronam auream in capite. ORD. coron. imp. 14,49: accedat ad imperatorem comes palatii et discalciet eum sandaliis et caligis et calciet cum -as imperiales et calcaria sancti Mauricii. GUILL. TYR. hist. rer. transm. XV 23 p. 695: co mandante imperiali reverentia, -is, ut mos est in illo imperio, insignitus purpureis.

F) *sens symbolique*: HILDEGARD. scivias 3,9 col. 690^C: -is, scilicet rectis itineribus in doctrina principalium magistrorum frequentatis. ALAN. INS. Anticlaud. VIII 326 p. 182: pax -as donat, probitas calcaria confert.

II) *chaîne enserrant les jambes d'un prisonnier*: MIRAC. Leonardi p. 156: catenam vero ibi allatas, compedes, -as et manicas ferreas.

III) *formes de cordonnier*: AELFR. angl. sax. vocabul. p. 26: -e vel musticula, laeste.

2. *ocrea, -e f. [confusion pour orca?] forme occrea*: UGUTIO s.v. hyrna. *réceptacle pour conserver les liquides, outre*: UGUTIO s.v. hyrna: hyrnea, vas ad potum conservandum baiulatum quod alio nomine dicitur occrea. v. *orca*.

3. *ocrea, -e f. v. ochra*.

40 *ocrealis, -e [ocrea] de la jambière*: GIRALD. itin. Kambr. I 4, p. 54: per mediam coxam, cum panno lorice ac -i ferro utrinque vestitam, sagitta percussum esse.

45 *ocreo 1. [ocrea] forme occreo: infra. mettre des jambières*: UGUTIO s.v. creos: occreo, -as, id est induere occreas.

ocreatus, -a, -um forme occreatus: UGUTIO s.v. creos. *qui porte des jambières, botté*: UGUTIO s.v. creos: -us, -a, -um, qui occreas habet. LANFR. const. p. 88: nec aliquem -um vel calcaria habentem... in claustrum pro qualibet causa introducat. HUGO FLAV. chron. II p. 410,28: -us cum calcaribus invenitur. VITA Karoli M. 2,6 p. 49,22: ostendit michi quendam militem -um et loriceatum.

ocrum, -i n. v. ochra.
 octaba, -e f. v. octava.
 octabus, -i m. v. octavus.
 octabus decimus v. octavus decimus.
 octaedros, -os m. octaèdre: ALFAN. premn. phys. 5 p. 67,11: tria etenim, hoc est pyramidam et -on et icosaedron, ex scalinis trigonis consistere ait.
 octaforum, -i n. [octophoron] *litière à huit porteurs*: PAPIAS: -um, in quo pluvie [corr. plutei ou pulvinaria] sternuntur fossoris. v. octoforos.
 octagesimus, -a, -um v. octogesimus.
 octaginta v. octoginta.
 octagium, -i n. [octo] *redevance portant sur la huitième partie de la récolte*: CARTUL. Talmund. 220 p. 174 (a. 1100): alias consuetudines, scilicet pascuagium et -um et cetera, reddat.
 octagoni v. octogonus.
 octahedrum, -i n. air, vent: PAPIAS: -um, aer, spiritus. (cf. description de la tour des vents à Athènes, qui avait huit faces).
 octale, -is n. [octo] *forme octoale*: TRAD. Chiems. 198 p. 347, 12 (a. 1180). *domaine rural, bien rural?*: TRAD. Chiems. 93 p. 310,23 (a. 1150): delegavit unum casale ... et dimidium -e in Grunspreht. ib. 198 p. 347,12 (a. 1180): -oale in Wizimano. cf. octana et octalis(?).
 octalis, -is m. [octo] *mesure?*: CARTA a. 1139 (Le Glay, Glossaire topogr. de l'ancien Cambresis p. 42): in valle que est ad regiam viam, ad decem -es, ad Mortariolos ad septem manc. et ad Hundini campum ad sex manc.
 octana, -e f. [octo] *bien rural sur lequel pèse une redevance de la huitième partie de la récolte(?)*: CARTUL. S. Vict. Mass. I 518 p. 512 (XI s.): medium campum que est in -a que est Tidiburgis. cf. octale?.
 octarium, -i n. [octo] *mesure de capacité pour les grains*: CARTUL. Wirt. II app. 1 p. 415 med. (XII s. med.): cellerarius... censum annuatim accipiat... administraturus soumam vini... tria -a tritici.
 octas, -dis f. *nombre huit, huitaine, octave*: SYLL. Bern. 5,183: censetur numerus novenarius armonie sed et pars ultima: / -de collata novem nam fit tonus.
 octasemus, -i m. (metr.) *qui a huit temps*: REMIG. mus. p. 88: -i, id est octo temporum.
 octateucus, -i m. *formes*: octoteuchus: RUD. FULD. mirac. 15 p. 340,36. octotheucus: CATAL. biblioth. Lehm. I 6 p. 20,31. *octateuque, collection des huit premiers livres de l'Ancien Testament*: RUD. FULD. mirac. 15 p. 340,36: scripsit in octoteuchum commentariorum libros. LIB. ordin. Rhenaug. p. 94,6: hic liber genesis incipitur, sed prologus eius in refectorio tantum legitur. Hec autem vicissitudo deinceps per totum -um ... observatur.
 octavarius, -i m. *le huitième jour*: LIB. ordin. Patav. 7,9: a veteri consuetudine Sanctorum festivitatum octavus dies celebrari sumpsit initium, significans post

septimanum huius vite laborem -um future beatitudinis requiem.

octavianus, -a, -um *aussi prospère que le temps d'Auguste*: DIPL. Ludow. Germ. 85 (a. 857?): multa utilia christianitatis cum suis familiaribus reges... exercebant et magna populorum concordia fiebat, letantes in eo quod -um tempus se accepisse mirabantur.

octavo adv. [octavus] *en huitième lieu*: RADULF. ARD. homil. col. 1619^A: -o de fortitudine eam commendat. cf. col. 301 l. 21.

octavus, -a, -um *formes*: hoctavus: CARTUL. Parm. I 74 p. 228 (a. 987). CARTUL. S. Hilar. Pictav. p. 55,19 (a. 989). Doc. Tusc. IV p. 82 (a. 1055). Doc. Ver. II p. 81,10 (a. 1058). hoptaba: COD. Cavens. I 81 p. 104,9 (a. 877). octa: ib. 93 p. 119,13 (a. 882). octabus: *passim*. octawus: ANNAL. Lugd. p. 110. octotavus: FONT. Flor. 11 p. 38,10 (a. 997). oitavus: MON. hist. Port. dipl. 41 p. 25 (a. 936). optavus: Doc. Luc. V, 3, 1401 p. 298 col. 2,14 (a. 967). abl. sing. octabu: Doc. Amiat. 42 p. 331,4 (a. 921—22).

1) *adj. ordinal: huitième*: A) *pour désigner un ordre dans une numérotation ou une succession*: 1) *en général*: EINH. Carol. 13: -o tandem anno completum est. AGIUS comput. 8: de pagina -a. MARIAN. SCOT. chron. a. 149: Pius papa -bus post Petrum. GESTA Franc. expugn. Hier. 10 p. 497: anno... millesimo nonagesimo -o. GUILL. TYR. hist. rer. transm. XXI 22 p. 1041: hora diei quasi -a. *spéc.: huitième (du nom)*: RIGORD. 55 p. 82: cui successit Gregorius -us. *noter l'expression -a luna (où luna désigne une apparition de la lune dans le ciel au cours de son cycle): lune du huitième jour*: REMIG. comm. Mart. Cap. II 70,10 p. 191,20: est enim luna monoides, id est cornicularis, quando est prima... Prima ergo forma lune est ab ortu eius usque ad -am, quando dicitur cornicularis et habet versa cornua ad orientem. ANDR. FLOR. mirac. Bened. III 21-p. 248: circa horam tertiam visus est quasi luna quinta et post pusillum in modum -be lune.

2) *au figuré, pour rappeler la résurrection du Christ le lendemain du Sabbat, donc le huitième jour de la Semaine Sainte*: RADULF. GLAB. hist. V,1,15 p. 125: sicut dies dominicus propter dominicam resurrectionem venerabilis habetur et -us cognominatur. *d'où la valeur symbolique du huitième jour*: RUP. TUIT. off. 7,13 col. 194^B: diem quoque celebramus -um, beatificantes illos (sc. sanctos) ex eo quoque, quod in futuro corporum receptorum immortalitatem gloriosam feliciter obtinebunt.

3) (*liturg.*) *dies -us ou -a*: a) *octave, le jour qui vient une pleine semaine après, «huit jours» après une fête religieuse*: RADULF. GLAB. hist. II,IX 19 p. 45: dominica dies -a Pentecosten. UDALR. consuet. Clun. I 17 col. 666^A: -us dies Pasche quomodo sit colendus. ib. I 25 col. 672^B: -us dies Pentecosten non tam pro -o quam pro commemoratione sancte Trinitatis celebratur. b) *cé-*

rémonie funéraire célébrée huit jours après un décès ou son anniversaire (en rapport avec le «trentain» cérémonie célébrée un mois après le décès, et l'anniversaire, un an après): VITA Mathild. II 17 p. 295,30: quamdiu... sancta Dei vixit, studiosae observavit incliti regis -um, tricesimum et diem anniversarium.

B) *pour définir une fraction de l'unité égale au huitième:* TRAD. Fris. 753^b (c. 855—60): dedit...-am partem ecclesie curtem. MON. hist. Port. dipl. 41 p. 25 (a. 936): oitava porcione integra. DIPL. Henr. III 344 (a. 1055?): corroboramus partem de corte Deceliano et -am.

II) *subst.:* A) *fém.:* 1) *octave, huitième journée:* a) *après une fête religieuse:* α) *célébration de cette octave (le plus souvent employé au plur.):* WALAHFR. Gall. 2,45 p. 335,34: dum festivitas -arum Epiphaniae annuo celebraretur officio. CARTUL. Userc. 40 p. 74 (a. 992): modus... suprascriptus missarum... omni tempore teneatur... nisi in precipuis festis, vel -is dominice Nativitatis. CARTUL. S. Alb. Andegav. II 772 p. 260 (a. 1105): in die -arum sancti Andree. CARTUL. Andegav. III 387 p. 236 (c. 1125): in die -arum sancti Laurentii. *noter les expressions -e sive -a Domini: la fête de l'Octave de Noël, le 1er janvier:* CAPIT. reg. Franc. I 170,46 p. 346,35 (a. 817): in Natale et in -is Domini. ANNAL. Xant. a. 850: kalendis januarii, id est -bas Domini. LIB. ordin. Patav. 1,22: in -a Domini capitulum ad vesperum. -e apostolorum: *l'octave de la fête des saints Pierre et Paul, le 6 juillet:* VITA Bertini III p. 120 (2e éd.): nocte -e Apostolorum, secundo nonas julii. ANSELM. LEOD. gesta 69 p. 232: feriam in qua Apostolorum celebrantur -c. β) *jour de la célébration:* JOH. ABRINC. p. 18: a Nativitate usque ad -am Epiphaniae. OBERT. SCRIBA a. 1186,218 p. 80: promito tibi... solvere usque ad -am proximam Pasce Resurrectionis. *le plus souvent employé au plur.:* FLODOARD. annal. a. 949 p. 125: treuge sunt acceptae usque -as Pasche. GUIBERT. NOV. gesta Franc. II 3 col. 702^D: terminato itaque concilio... circa beati Martini -as. HERM. TORNAC. restaur. prol. col. 39^D: ab -is Pasche usque ad -as Pentecostes. ACTA Phil. Aug. I 156 p. 188,32 (a. 1185—86): census... in -bis apostolorum Petri et Pauli in julio ecclesie reddetur. CARTUL. Mai. Mon. Dun. 203 p. 189 (a. 1196): annuatim in -bis sancti Remigii. *noter l'emploi de l'accus. pour exprimer une date:* DIPL. Caroli II, I p. 554,23 (a. 860): ut -as sancti Dionysii in nostra memoria... unam refec-tionem habeant. CHRON. Floriac. p. 255: -as sancti crematum est Laurentii *cenobium*. CARTUL. Celsiniac. 174 p. 490: hec convenientia facta est -bas sanctorum Innocentium. CONCIL. Lemov. col. 467 (a. 1180): assignantes -bam nativitatis s. Marie. b) *après une célébration qui accompagne une fête religieuse:* CARTUL. Andegav. III 199 p. 130 (c. 1112): census vero exsolventur die ferie andegavine, an autem ad -bas. CARTUL. hosp. S. Joh. Andegav. 16 p. XVIII (a. 1185—95): sine aliis redibi-

tionibus quas mihi... reddent... in -is andegavine.

2) *octave, période de sept jours qui suit:* a) *une fête religieuse:* HINCM. REM. epist. col. 359^D: dominica -arum Pasche. ANNAL. Bertin. a. 838 p. 23: -arum sancte Pasche ebdomada. CHRON. S. Ben. Divion. p. 227: instituit luminare in die solemnitate corporis Christi et per -as. COD. Pray. XII v.: in sabbato infra -am Pasce alleluia... cantatur. b) *une date déterminée:* CARTUL. Icaun. I p. 382 (a. 1144): intra -bas kalendarum octobris persolvendorum. CARTUL. Glamorg. I p. 17 (a. 1149—79): si a solutione prenominati census infra -bas terminorum defecerint.

3) *huitième partie (mode d'expression d'une fraction):* COD. Cavens. I 92 p. 118,22 (a. 882): ipsa hoptaba de omnia rebus substantia mea. ib. 93 p. 119,13 (a. 882): ipsa octa mea de ipsa terra. LIB. fid. Brac. I 69 p. 94 (a. 1031): damus vobis de illo plantato que plantavit Gondereo in terra de Didago Fernandiz de -a -a.

4) *mesure de capacité pour les grains (demi-quarte):* DOC. Port. reg. I 252 p. 310 (a. 1155—57): demus in sua parada II panes et singulas -as de cevada.

5) *mesure agraire (terre ensemencée avec une demi-quarte de semence):* DIPL. Odon. 40 p. 167,10 (a. 902): inter Buram et Salviniacum quartas tres; ad duos molendinos, quartam unam et ad Villares, -am unam. CARTUL. S. Hilar. Pictav. p. 56,17 (a. 989): -a una de terra et iuctos III de terra arabili. ib. p. 55,19 (a. 989): in alia villa... hoctava una de terra.

6) (*mus.*) *intervalle d'un ton:* JOH. SCOT. gloss. Mart. Cap. 10,22 p. 18,20: medii soni rationibus epogdois, quas -as dicunt, ut sunt VIII et VIII sibimet coniunguntur. ib. p. 18,31: -is etiam succinentibus, id est tonis...; -as et limmata, hoc est tonos et emitonia. REMIG. comm. Mart. Cap. II 46,1 p. 152,17: epogdous dicitur quasi epiogdous, id est superoctavus. Novem enim habent intra se octonarium et eius -am, id est unitatem. Est autem epogdous in arithmetica; tonus appellatur in musica.

7) *au figuré:* a) *résurrection (cf. sens I A 2):* HONOR. AUG. gemma 3,17: octave vero illorum *sanctorum* ideo coluntur, quia in -a, id est in resurrectione, glorie eorum per Christum duplicabuntur. OTTO FRIS. chron. 8,10 p. 404,25: his transactis vera -a resurrectioque mortuorum restat. b) *jour du jugement dernier:* PAPIAS: -a significat diem iudicii. ROB. PAUL. III 27 col. 453^C: portantur albe vestes ut ostendatur qualia corpora recepturi sumus in -a resurrectionis. c) *éternité:* EKKEH. IV bened. I 6,6: Icta sit -a [glosé eternitatis]; tristentur sabbata seva. CASUS Petrish 2,24: post debita sabbata... -am speratis adire beatam. ANSELM. LAUD. lib. Pancrisis p. 67: in -is illud celebremus, quod in -a, que significat totum evum. *spéc. ad -am transire: mourir:* BENED. PETR. Thome I 4 p. 31: eadem septimana, qua martyr ad -am transiit, monacho cuidam... apparuit.

B) n.: *huitième, huitième partie (à titre de redevance)*: CARTUL. S. Saturn. Tolos. 40 p. 27 (a. 1146): debent mittere -um de ferro et de nadilis et de molis. ib. 40 p. 28 (a. 1146): debent habere -um de blato. OTTO FRIS. gesta 1,32 p. 51,7: coloni quidem, qui in vicis morantur, novem decimum, vel etiam septem -um vel infra, si necesse fuerit, cum subpellectili ad bellum necessaria instruunt.

octavus decimus, -a, -um *formes*: hoctabusdecimus: COD. Cavens. VIII 1297 p. 121 (a. 1059). octabusdecimus: CARTUL. S. Mar. Via Lata 28 p. 36 (a. 1007). otabusdecimus: CARTUL. capit. Astens. 5 p. 6 (a. 832).

dix-huitième: CARTUL. capit. Astens. 5 p. 6 (a. 832): anni imperii eorum otabodecimo. THANGM. Bernw. 4: -a -a kal. februarii. CARTUL. S. Mar. Via Lata 28 p. 36 (a. 1007): octabi decimi pape. COD. Cavens. VIII 1297 p. 121 (a. 1059): hoctabodecimo anno. GUILL. TYR. hist. rer. transm. XX 19 p. 974: -a -a die mensis predicti. CARTUL. Berbez. 98 p. 36 (XII s.): in molendino Montisville -am -am partem.

octavo decimo adv. *en dix-huitième lieu*: RADULF. ARD. homil. col. 1620^D: -o -o commendat eam de custodia semitarum domus sue. *cf. col. 298,8.*

octawus, -a, -um *v. octavus.*

octaycus, -i m. [*gr. ὀκτώηχος*] *octoechos, livre de la liturgie grecque contenant un groupement factice de pièces liturgiques cataloguées en 8 séries suivant le mode sur lequel elles sont exécutées*: COD. Bar. I 18 p. 31 (a. 1032): ipsi... miserunt secum in ecclesia ipsa... codice evangelium et codice apostolo... et anastasimu et -o et efolgio.

octeirum, -i n. *v. oterum.*

octembrius, -a, -um *v. octobrius.*

octennis, -e *forme* octuennis: HROTSV. Sap. 5,35: *agé de huit ans*: HROTSV. Sap. 5,35: octuennem infantem. ORD. VIT. hist. I 24 t. I p. 179: filius eius, -is puer.

octennium, -i n. *durée de huit années*: GUILL. MALM. gesta reg. IV 337 t. II p. 384: in vita moratus plus -o. THOM. MONEM. Will. VI 10 p. 237: a patria in -um exul progrediens. *v. octonius.*

octenus, -a, -um [octo] 1) *adj.*: a) *huitième*: THIETM. 6,48 p. 334,24: beatitudinem -am libenter attendat.

b) *pour désigner une monnaie de la région de Carcasonne et plus spécialement le sou «ugonencus»*: CARTUL. Carcas. V p. 249 (a. 1095): habetis... in pignore per quinque mille solidos tolosanos de moneta dozana et propter octingentos solidos hugonencos de moneta -a (*cf. Hist. Langued. V 388 col. 735*). CARTUL. Carcas. V p. 258 col. 2 (a. 1125): donamus tibi solidatas de pignoribus de deneriis ugonencis -is. ib. p. 260 col. 2 (a. 1126): propter MCC solidos ugonencos -os. CARTUL. templ. Dozenc. A 73 p. 75 (a. 1138): propter novem solidos ugonencos -os de Carcasona. ib. A 46 p. 56 (a. 1143): propter istam diffinitionem habui LX solidos

ugonencos -os de fratribus pr[e]dicte militie. ib. A 49 p. 58 (a. 1145): XXX solidos melg. bonos et III solidos ugonencos -os.

2) *subst. f. forme* octona: CARTA XII s. ex. (Giry, Etablissements de Rouen 25 p. 32).

a) *huitième partie d'un bien*: OBERT. SCRIBA a. 1186, 137 p. 52: lib. dr. ian. XLV finito precio -e molendini de Mauçena. id. a. 1190,109 p. 44: quintam unam et mediam de -a predicte terre. ib. 540 p. 214: vendimus tibi in Begai in domo et casina de Valle... ego Albertus -am et nos Rubaldus et Ermelina sedecenam.

b) *période de huit jours, huitaine*: CARTA XII s. ex. (Giry, Etablissements de Rouen 25 p. 32): si quis requisierit curiam suam de debito concedetur ei, et faciat rectum clamivo (*sic*) in duabus octonis.

octestor 1. *v. obtestor.*

octidens *v. occidens.*

octiduum, -i n. [octo et dies, *cf. triduum*] *durée de huit jours*: VITA Eleuth. III,II 20 p. 208^D: translatio hec... -i solennitate celebretur.

octies forme occies: ODO DIOGIL. prof. 6 p. 62. *huit fois*: 1) *en général*: LEX Saxon. 19: -s ab eo componatur. HROTSV. Theoph. 197 p. 68: -s et spatium transegit quinque dierum / illic. ODO DIOGIL. prof. 5 p. 54: brachium sancti Georgii... qui possit in die septies vel -s ultro citroque... navigari. 2) *dans l'expression -s viginti qui, selon l'ancien usage français, exprime le nombre cent soixante*: ACTA Pont. 91 p. 130,10 (a. 1176—77): -s viginti iugera nemoris. CARTUL. S. Steph. Nivern. 21 p. 49 (c. 1194): pro -s viginti libris geniensibus. 3) *en composé*: decies -s: *dix-huit fois*: JOH. SCOT. gloss. Mart. Cap. 296,5 p. 140,6: tertium circulum mensurat decies -s.

octifariam adv. [octo; *cf. multifariam*] *en huit parties*: GERHOH. Antichr. 2,62 p. 315,32: grammatici dum orationis partes -am dividunt, quas iterum in suas species, coniugationes modosque subdividunt.

octimber *v. october.*

octimbrius, -a, -um *v. octobrius.*

octimensis, -e [octo et mensis] *de huit mois*: RADULF. CADOM. gesta Tancred. 53 p. 646: iam fere -is mora.

octingentesimus, -a, -um *formes*: octingentesimus: CARTUL. S. Michael. Mos. app. 1 p. 415. octingentesimus: CARTA a. 902 (Manaresi, Placiti I 113 p. 421,1). octogentesimus: CARTUL. S. Emil. Cocul. 3 p. 4 (a. 807). *huit centième*: CARTUL. S. Emil. Cocul. 2 p. 4 (a. 800): in era -a trigesima octava. WALAHFR. Wett. 185: peracto -o rapidis discursibus anno. HRABAN. carm. 2,1,7: est nonus et decimus -us annus ex quo Salvator venit. LUPUS epist. I 6 p. 52: -o tricesimo sexto anno dominice incarnationis.

octingenti, -e, -a *formes*: octocenti: DOC. Tusc. XII p. 64 (a. 1044). octucenti: DOC. Luc. V,3, 1670 p. 551 col. 2,28 (a. 991). ottingenti: CARTUL. Magalon. 61 p. 120 (a. 1135). *huit cents*: 1) *en général*: THIETM. 6,51:

-orum numerus mancipiorum. CARTUL. S. Iusti Secus. 5 p. 91,18 (a. 1134): solidos -os. 2) *dans un nombre composé*: FRID. I epist. (OTTO FRIS. gesta p. 5,1): cum mille -is militibus. CARTUL. Magalon. 61 p. 120 (a. 1135): pro mille et ottingentis solidis melgoriensis monete. RIGORD. 39 p. 64: anni dominice incarnationis -i et decem.

octingentesimus, -a, -um *v. octingentesimus*.

octingentesimus, -a, -um *v. octingentesimus*.

octininus, -i *m. v. octinus*.

octinus, -i *m. [orig. incertaine] forme octininus*: CARTUL. Stabul. I 276 p. 519,11 (a. 1188). *mesure de capacité*: CARTUL. Stabul. I 276 p. 519,11 (a. 1188): dimidium -inum. ib. p. 519,21: II -os farine super molendinum Alefalewele (*cf. ib. p. 519,23*).

1. **octo** 1. [octo] *diviser par huit*: HERIG. rat. p. 225: mille millenus simplex c. d. d. -abit.

2. **octo** *indécl. formes*: hocto: COD. Cavens. I 12 p. 13,11 (a. 822). CARTUL. Conch. p. 193 (a. 996—1030). COD. Bar. I 8 p. 14 (a. 1001). DOC. Ver. 3 p. 16 (a. 1063). obto: COD. Cavens. I 36 p. 44,4 (a. 853). octum: CARTUL. Imol. I 41 p. 76 (a. 1123). oto: CARTUL. Parm. II 27 p. 61 (a. 1021). otto: REG. Sublac. 115 p. 162 (a. 913). DIPL. Otton. I 182 (a. 956).

huit: 1) *en général*: GERH. AUG. vita Udalr. 9 p. 396,51: -o vero notissimas beatitudines. BERTHOLD. CONST. annal. pref. p. 268,13: de -o vitiis principalibus. CARTUL. Mai. Mon. Dun. 138 p. 127 (c. 1080): ecclesiam...-o numero canonicis administrandam.

2) *pour une date*: TRAD. Patav. 80 (a. 840—60): -o kalendarum novembrium.

3) *dans un nombre composé*: a) *avec un nombre distributif*: AGIUS comput. 4,4: bis -o super ternos... annos. b) *avec un nombre cardinal*: WALTH. SPIR. Christoph. I 9: plus quam ad decem et -o milia. CARTUL. S. Cruc. Aurel. 4 (a. 1137—45): decem et -o denarii.

octoagenta *v. octuaginta*.

octoagesimus, -a, -um *v. octuagesimus*.

octoaginta *v. octuaginta*.

octoale, -is *n. v. octale*.

octoangulatus, -a, -um [octangulus] *octogonal*: THEOPH. sched. 3,59 in.: cuius *thuribuli* altitudinem cum produxeris, priusquam latitudinem constringas, pertrahere in eo turres, videlicet in supremo unam -am.

octoas, -dis *f. v. ogdoas*.

october, -ris *abl. octobri. formes*: actuber: DOC. Tusc. VII p. 78 (a. 1010). auctuber: CARTUL. Imol. I 56 p. 92 (a. 1135). ib. 57 p. 93 (a. 1135). hoctuber: CARTUL. Cupersan. 3 p. 6 (a. 901). CARTUL. Mica Aurea XIII p. 518,2 (a. 993). obtuber: CARTUL. Clun. II 1624 p. 661 (a. 982). COD. Patav. p. 105,2 (a. 988). octimber: CARM. de temp. rat. 199. VITA Leud. p. 6,26. WALAHFR. carm. 5,89,1,5. HINCM. REM. Mar. p. 413,26. *etc.* octuber: TRAD. Patav. 55a (a. 802). DOC. Ver. II p. 65,11

(a. 833). DIPL. Otton. I 247 (a. 962). ADEMAR. CABANN. hist. III 56 p. 181. CARTUL. templ. Dozenc. 73 p. 75 (a. 1138) *et passim*. optober: DOC. Luc. V,2 p. 553 col. 1,15 (a. 880). ottuber: FONT. Flor. 1 p. 3 (a. 967). uctuber: CARTUL. Parm. I 51 p. 170 (a. 943). *abl. sing.* octobre: OTTO FRIS. gesta 2,7 et 2,43. octobro: CARTUL. Apt. 34 p. 147 (a. 986). hotubie: ANTIDOT. Glasg. p. 144.

1) *adj.: d'octobre*: a) *au sing.*: ANNAL. Xant. a. 815: mense -i. b) *au plur.*: ANAST. chron. p. 291,8: nonis -ibus. ACTA duc. Norm. 13 p. 89 (a. 1011): XVII kalendarum -ium. GUILL. TYR. hist. rer. transm. XX 4 p. 947: kalendis -ibus.

2) *subst. m.: le mois d'octobre* (ERMENR. ad Grim. 10 p. 544,25: vocalis naturaliter longa, postquam in obliquis casibus additur liquida, permanet longa. Sic etiam...«octöber octöbris»). PAPIAS: -r mensis a numero octavo et ibre: dictus est enim octavus a martio qui est principium anni apud Hebreos): a) *au sing.*: WANDALB. mens. 268: anni nunc decimum -imbrem rotat orbita mensem / octavum vetus instituit quem spera vocari. DIPL. Caroli II, I 27 p. 71,1 (a. 843): secundo idus -is. THIETM. 3,15: nonas -is moritur. LANFR. decr. 1,1 tit. col. 446^A: ab -i ad adventum Domini. OTTO FRIS. gesta 2,43: mediante -e. b) *au plur.*: LUPUS epist. 1,11 p. 84: X kalendas -ium. c) *indécl.*: TRAD. Patav. 55a (a. 802): die III mense -uber. CARTUL. capit. Astens. 46 p. 80 (a. 924): mense -uber. REG. Sen. 11 p. 4 (a. 939): ad census annuum per -uber reddendum. CARTUL. Conch. p. 285 (a. 997—1030): in mense -uber.

3) **octobrius**, -a, -um [october] *formes*: hoctobrius: MON. hist. Neap. II 342 p. 208,29 (a. 1011). hoctubrius: MON. hist. Neap. II 342 p. 208,29 (a. 1011). hoctubrius: COD. Caiet. I 37 p. 63 (a. 935). COD. Bar. I 5 p. 9 (a. 977). hoctuvrius: COD. Caiet. I 5 p. 9 (a. 839). obtubrius: CARTUL. Parm. I 15 p. 65 (a. 917). octembrius: ANAST. hypomn. col. 684^A. octimbrius: ANNAL. Lauresh. a. 802. octubrius: CARTA a. 855 (Marini, Papiri diplomatici p. 22,38). DOC. Long. 4 p. 4,12 (a. 915). CARTUL. Conch. p. 208 (a. 974). CARTUL. S. Mar. Nov. 2 p. 186,23 (a. 1002). *etc.*

1) **octobre**: CARM. de temp. rat. 129: ordine secuto inponuntur... / Elul septembrio, Thesseri -o. 2) *d'octobre*: ANNAL. Lauriss. a. 801 p. 116,22: ipsius anni mense -o. EPITAPH. var. II 87,11: terminat -as vitam sibi nona kalendas.

3) **octocenti** *v. octingenti*.

octochordum, -i *n. octacorde, système musical fondé sur la succession de huit sons*: MUS. Ench. p. 182: species tetrachordorum, pentachordorum, -orum. ALIA MUSICA p. 142: idcirca in -o erit prima pro nona, ut sit octava eidem similis. WOLBERO in cant. 3 col. 1208^C: cantico certe suavi, cantico non mediocriter attendendo, modo quidem -o, sed in singulis chordis propter vim cuiusque soni proprio theoremate insigniter hoc modo disposito.

octodecies [octo et decies] *dix foix huit, quatre-vingts*:

ANDR. PALAT. Walfr. 4 p. 179,30: longe ab altero supra-dicto non minus quam -es miliaria aut quinque supra.

octodecim *indécl.* *dix-huit*: ACTA Pont. 9 p. 17,4 (a. 1100): -m sextarios de brais. CARTUL. Leoncel. 11 p. 12 (a. 1163—65): -m denarios. CARTA XII s. (Perrin, Recherches sur la seigneurie rurale en Lorraine p. 721): -m nummi nobis debentur.

octodecimus, -a, -um [octodecim] *dix-huitième*: CARTUL. S. Cruc. Aurel. 75 p. 147 (a. 1155): regnante L. gloriosissimo rege nostro anno -o. v. *octavus decimus*.

octoforos, -i m. *litière à huit porteurs*: THEOPH. sched. 1,22: sellas autem equestres et -os, item sellas plicatorias ac scabella et cetera, que sculpuntur et non possunt corio vel panno cooperiri... raseris ferro. v. *octaforum*.

octogamia, -e f. [octo et γαμῆν; cf. octogamus] *action de se marier huit fois*: GERHOF. tract. p. 75,6: et tali bigamia vel trigamia vel, si dici potest, -a sponsam Dei ecclesiam non timent fœdare.

octogenarius, -a, -um *octogénaire, âgé de quatre-vingts ans*: HILDEB. epist. I 6 col. 150^C: Anna fecundior -a quam iuvenula fuit. ORD. VIT. hist. V 9 t. II p. 345: sanctus Ebrulfus Uticensis abbas iam -us... obiit. ITIN. Grandimont. col. 1229^C: monachus quidam, ferme -us.

octogeni, -e, -a *quatre-vingts (nombre distributif)*: SAXO GRAMM. XIV 6,2 p. 384,15: -as et binas... puppes ... cepere.

octogentenus, -a, -um [pour octingentenus] *huit cents*: RUP. TUIT. Naum col. 584^A: vivebant alii nongentenis, alii -is vel septingentenis annis.

octogentesimus, -a, -um v. *octingentesimus*.

octogesimus, -a, -um *formes*: hoctogesimus: CARTUL. Imol. I 17 p. 44 (a. 1085). octagesimus: DIPL. Bel. III p. 346 (a. 1186 spur.). octogessimus: CARTA a. 1042 (Muñoz y Romero, Colecc. fueros p. 190). ottogesimus: CARTUL. Calmos. p. 138 (a. 1180).

quatre-vingtième: RUOTG. COL. 5 p. 6: centesimo -o octavo lustro. GESTA Franc. expugn. Hier. 31 p. 510: trecentesimo -o sexto anno post Passionem Christi. ACTA Pont. 101 p. 145,9 (a. 1180—81): anno Domini M^oC^o -o. v. *octuagesimus*.

octogessimus, -a, -um v. *octogesimus*.

octoginta *formes*: hoctoginta: COD. Caiet. I 108 p. 206 (a. 1002). octaginta: DIPL. Bereng. I 92 p. 246,16 (a. 913). octoaginta: COD. Caiet. I 61 p. 115 (a. 962). *quatre-vingts*: 1) *en général*: HRABAN. univ. 18,3 col. 493^C: septuaginta et -a ad figuram legis et evangelii simul pertinent. THIETM. 1,12 p. 16: -a annos. CARM. de litt. 18: -a facit numerum que dicitur R. GUILL. DAND. Hugon. Lacerta 50 col. 1214^D: vixit... annis -a sex. 2) *en composition avec decem*: *quatre-vingt-dix*: CARTUL. Carit. 56 p. 137: -a et decem libris Nivernensis monete. v. *octuaginta*.

octogonus, -a, -um *formes* octagoni (*indécl.*): LIB. pont. II p. 3,4. octogoni (*indécl.*): ib. p. 11,8 et 77,6.

1) *adj.*: *octogonal*: LIB. pont. II p. 3,4: farum argenteum ante presbiterium cum gabathas argenteas XXX et canistrum octagoni in medio. ib. p. 11,8: farum de argento cum canistro -i. ib. p. 77,6: patenam -i exauratam... et calicem -i cum foliis exauratam. THEOD. carm. (NA 39 p. 163): effigies turris constructa refertur Athenis / octo presculptos gestans -a ventos. GUILL. TYR. hist. rer. transm. VIII 3 p. 326: templum edificatum est, forma quidem -um et laterum totidem.

2) *subst. m.*: *octogone*: ANON. geom. II p. 346: -us sexies [lateris multiplicationem expostulat], aream quater. ib. p. 349: hexagonis vel heptagonis vel -is.

octolenta, -e f. [*origine incertaine*] *plante indéterminée*: RECEPT. A 188 p. 37: nemfegia, potentilla, -a, pentafilon, sparga.

octomia, -e f. [moneta octonia?] *monnaie ayant 8/12 d'aloï*: REG. archiep. Janue II p. 9 (a. 1143): de plebe varie dominus archiepiscopus debet habere -as LX et tres solidos denariorum brunorum crossorum.

octonarius, -a, -um *forme* octonarius: ODORAN. opusc. 6 p. 222. 1) *adj.*: *huit, de huit unités* (REMIG. comm. Mart. Cap. I 25,14 p. 112: quaternarius a binario gignitur et idem per binarium multiplicatus -um gignit): A) *en général*: WALTH. SPIR. Christoph. I prol. p. 65,11: sub tanti patronatus tirocinio aliquot annis, -e videlicet tantum quantitatis. HROTSV. Sap. 3,12,13 p. 184: cur -us numerus qui duabus constat olympiadibus, et denarius, qui duobus lustris perficitur, imminutus dicitur? RUP. TUIT. off. VIII 5 col. 218^C: -o beatitudinum numero. B) *sens mystique*: VITA Ansb. p. 628,11: in -o ex multis sacro numero. JOH. SCOT. divis. nat. V 39 col. 1021^A: perficietur -i numeri veluti supernaturalis cubi perfectissima soliditas. id. comm. Joh. col. 332^B: in Galilea ascendit in montem, in quo -am doctrinam discipulis suis tradidit, per quam ad beatitudinem future (vite), que -o numero innuitur, credentes in Christum transituri sunt. HRABAN. homil. II 102 col. 337^D: sicut septenario sepe numero propter sabbatum Vetus Testamentum, sic Novum aliquoties -o propter sacramentum resurrectionis exprimitur. PETR. DAMIAN. epist. 13 col. 285^D: resurrectionem futuram que per -um designatur numerum. CHRON. Gozec. 1,19 p. 148,15: horum summa sub -o numero constringitur, ut spiritum eorum eterna beatitudo possideat, quam... hic numerus significat.

II) *subst.*: A) *m.*: 1) *nombre de huit unités*: a) *en général*: JOH. SCOT. gloss. Mart. Cap. 46,2 p. 58,16: -us ex epogdous dicitur superoctavus quia novenarius superat -um in octava sua parte. HROTSV. Sap. 3 12,13 p. 184: omnis namque numerus imminutus dicitur cuius partes coniuncte minorem illo numero cuius partes sunt summe quantitatem reddunt: ut VIII; est autem -i medietas IIII, pars quarta II, pars octava I, que in unum redacte septem reddunt. ODORAN. opusc. 6 p. 222: -us

enim habet in se totum senarium et eius terciam partem, id est binarium. RUP. TUIT. apoc. VI 11 col. 1019^D: diminutus... numerus... ut... -us. ABELARD. gloss. ad categ. p. 170,25: plurale tantumdem valens quantum collectiones collectionum numerorum sicut apparet in -o. b) *strophe de huit vers*: ROB. PAUL. II 1 col. 408^B: postea sequuntur duo -i psalmi: «Beati immaculati». ANSELM. HAV. apol. p. 104,26: ab -o «Beati immaculati». c) *sens mystique*: SYLL. Bern. 5,158: perfectus inde surgit -us, / cybus vocatus, ipse primus omnium. OTLOH. quest. 40 col. 116^A: -us item perfectionem significat, sed eam solummodo que post septimanas huius vite promittitur. ACARD. S. VICT. serm. X 6 p. 113: -us primus numerus solidus, in quo signatur dilectionis plenitudo. VINC. KADEL. chron. p. 180: est autem -us primus solidorum numerorum inter pares et numerus beatitudinum.

2) *solide de forme cubique*: ADALBOLD. comm. Boet. consol. p. 416,179: -us et septenarius cubi sunt, unus ex binario, alter ex ternario surgens. ib. p. 416,181: -us in longitudine et latitudine ac altitudine per binarium metitur. GUILL. CONCH. in Plat. Tim. p. 155 n.e.: -us dicitur cubicum et solidum corpus, quia habet III voces in sui multiplicatione, ut est bis bini bis, quemadmodum et solidum corpus habet III dimensiones in sui compositione.

3) (*mus.*) *intervalle de huit sons, octave*: JOH. SCOT. ier. Dion. VI 9 p. 284: intra -um quippe et senarium sesquitertia proportio, que est diatessaron symphonia. DUDO Norm. pref. p. 117: ad -um sesquialtera, ad novenarium sesquitertia proportione diapente et diatessaron retinet symphonias.

B) *f.*: *huitième partie d'un cours d'eau (?)*: TRAD. Salisb. I 194d p. 354, 28 (c. 1147): partem illam tantum aque que vocatur -a. ib. 222a p. 368,20 (c. 1147): tradidit... bina integra -a et dimidium in salinario fonte, que hallarico appellantur more II ahteil.

octonicus, -a, -um v. *ottonincus*.

octonis, -e adj. v. *octonus*.

octonius, -a, -um [octo et annus] *de huit ans*: CONST. I 211,19 (a. 1162): expleto -o termino. v. *octennium*.

octonus, -a, -um *forme octonis*: RUP. TUIT. psalm. col. 1225^B.

1) *adj.*: a) *huit*: JOH. SCOT. carm. IX 33 p. 551: -us numerus. CAND. FULD. Eigil. I 17: supra vero -is subrigitur columnis. WANDALB. martyr. compr. 23: bis denis tantum patet -isque diebus. POETA SAXO 2,1: -is decies septingentisque peractis / annis. CARTUL. S. Mar. Paris. II, XVI p. 15 (c. 1072): -is denariis, vini coemptio. HUGO FLAV. chron. II p. 411,31: post -os consecrationis dies. b) *huitième*: CARM. de Thom. Becket p. 78: jugis dum his institit annus fit -us, / raro interstitium, raro rigor pronus.

2) *subst. n.(?)*: *mesure agraire*: CARTUL. S. Mar. Avenion. 17 p. 18 (a. 1099): in eodem Ponte -um illud quod adquisivi a domino Berengario Foroiliensi episcopo quod fuit ex antiqua lidda et dono etiam ascensum unius navigii cuiuscumque voluerint ex maioribus, ex Avennica vel ex Ponte.

octopaton [octo] *octobre*: CARTUL. S. Vict. Mass. II 762 p. 106 (a. 1026): facta vel scripta carta huius donationis in mense -on.

octopedalis, -e adj. [octopus] *de huit pieds*: HENR. ARIST. transl. Plat. Meno p. 23,28: qualis est qua -e spatium fiat.

octopes, -dis adj. [octo et pes; cf. gr. ὀκτώπους] *de huit pieds*: HENR. ARIST. transl. Plat. Meno p. 24,29: oportet igitur -dis spatii lineam maiorem esse ista dipode, minorem revera tetrapode.

octor, -is m. v. *auctor*.

octorgo l. v. *octorigo*.

octorifico l. [auctor et facio] *cautionner, garantir*: CARTUL. S. Julian. Mar. 81 p. 102,20 (a. 1062): non valuerimus tibi Felix vel pars tue -are vel in concilio vindicare. v. *auctoro, octorigo, octreo, otricito, otrio, otrizo*.

octorigo l. [auctoro; cf. esp. otorgar, port. outorgar] *formes*: obtorgo: DOC. Port. part. III 33 p. 29 (a. 1101). obtorico: CARTUL. Eslon. 35 p. 64 (a. 1050). ib. 38 p. 69 (a. 1067). obturco: DOC. Port. part. III 490 p. 418 (a. 1114). obturgo: ib. 41 p. 36 (a. 1101). ib. 60 p. 55 (a. 1102). DOC. Port. reg. I 34 p. 45,15 (a. 1112). octorgo: ib. I 14 p. 19,11 (a. 1109—12). octoriko: CARTUL. Elisont. 74 p. 120 (a. 1145). octorgo: MON. hist. Port. dipl. 370 p. 225 (a. 1048). DOC. Port. reg. I 157 p. 188,23 (a. 1137—39). octorigo: CARTUL. Elisont. 51 p. 89 (a. 1104). outorgo: DOC. Port. reg. I 289 p. 372 (a. 1166). ib. 301 p. 396 (a. 1169). ib. 347 p. 466 (a. 1182). *cautionner, garantir*: CARTUL. S. Julian. Mar. 37 p. 47,72 (a. 998): si non -aremus vel vendicaremus quantum in ista scriptura resonat terras. MON. hist. Port. dipl. 370 p. 225 (a. 1048): nos noluerimus devindiccare vel octurgare post parte vestra. CARTUL. Elisont. 35 p. 64 (a. 1050): quem nos... vindigare vel obtoricare non voluerimus a parte vestra. DOC. Port. part. III 60 p. 55 (a. 1102): noluerimus a vobis obturgare quomodo lex continet que pariemus ad vobis illa ereditate dublata vel tripata. DOC. Port. reg. I 14 p. 19,11 (a. 1109—12): ego comite... Petro veni octorgo et confirmo et ego domnus Vermudus Petri octorgo similiter et roboro. DOC. Port. part. III 511 p. 435 (a. 1115): si quis... istam cartula venditionis inrumpere quesieri et nos illa non potuerimus -are vel devindiccare. DOC. Port. reg. I 157 p. 188,23 (a. 1137—39): si dixerit hominem aut mulier ad vicinum vel ad vicinam suam cegulu de fuan aut ceagoonia cum fuan et non poterit octurgare cum exquiricione pecte XXX solidos ad palacium. CARTUL. Elisont. 74 p. 120 (a. 1145):

in concilio non voverimus octorikare. DOC. Port. reg. I 289 p. 372 (a. 1166): qui in villa pindrar cum saione et sacudirent ei pignos outorget et saion et prendat concilio de tres collaciones. ib. 301 p. 396 (a. 1169): si homo aut mulier dixerit ad suum vicinum... zegulo de foam... et non potuerit outorgar cum inquisitione pectet XXX solidos ad palacium. ib. 347 p. 466 (a. 1182): totos cautos qui posuerint alcaldes assi sedeant outorgados quomodo si iacuisent in carta et per mandatum de concilio. v. *octorifico et octorio*.

octoriko 1. v. *octorigo*.

octoritas, -tis f. v. *auctoritas*.

octosyllabus, -i m. *octosyllabe*: UGUTIO s.v. sillabim: octosyllabus, octo sillabarum.

octotavus, -a, -um v. *octavus*.

octoteuchus, -i m. v. *octateucus*.

octotheucus, -i m. v. *octateucus*.

octreo 1. [auctoro; *créé sur le fr. octroyer*] *concéder*, *octroyer*: CARTUL. S. Petri Virsion. 74 p. 204 (c. 1095): hoc fecit voluntate sui domini et filiorum qui hoc ave-runt et ex hoc unum denarium unusquisque ex his habuit. v. *octorigo, octorio, otricito, otrio, otrizo*.

octuagenus, -a, -um [*créé d'après octogenus sur septuageni*] *quatre-vingtième*: ANNAL. Veterocell. a. 1187 (vs.): annus millenus, centenus et -us / septimus, in fine iulii.

octuagesimus, -a, -um *formes*: hooctuagesimus: CARTUL. Capuan. 5 p. 14 (a. 1085). hooctuagesimus: CARTUL. Parm. I 74 p. 227 (a. 987). REG. archiep. Janue II p. 28,2 (a. 989). DOC. Ver. II p. 91,30 (a. 1082). DOC. Amiat. 59 p. 114,2 (a. 1084—86). obtuagesimus: COD. Patav. 70 p. 103 (a. 985). octoagesimus: MARIAN. SCOT. chron. a. 418. octuageximus: CARTUL. Bugell. 3 p. 5 (a. 1085). octuaiesimus: REG. Volat. 72 p. 26 (a. 987). octuegensimus: REG. Sen. 19 p. 7 (a. 988). octuogesimus: CARTUL. Parm. I 75 p. 230 (a. 988). ottuagesimus: FONT. Flor. 7 p. 21,2 (a. 987). *quatre-vingtième*: GERH. AUG. vita Udalr. 28 p. 418,21: anno... nongentesimo -o. COD. Laudens. I 20 p. 30 (a. 986): nongentesimo -o sexto. MARIAN. SCOT. chron. a. 32: -i primi iobelei. 40 DIPL. Henr. IV 341 (a. 1081): anno ab incarnatione Domini nostri Jesu Christi millesimo -o primo. COD. Polon. I p. 14 (a. 1187): anno millesimo centesimo -o septimo. v. *octogesimus*.

octuaginta *formes*: hooctuaingta: CARTUL. capit. Astens. 74 p. 143 (a. 957). octoaginta: COD. Lang. 142 col. 249^c (a. 841). octoaginta: COD. Cavens. I 44 p. 55,5 (a. 856). GESTA episc. Neap. p. 413,25. DIPL. Hugon. 47 p. 143,30 (a. 937). CARTUL. capit. Astens. 113 p. 219,12 (a. 990). octuaingta: CARTUL. capit. Astens. 74 p. 142,18 (a. 957). COD. Lang. 749 col. 1304^c (a. 973). COD. Patav. 100 p. 134 (a. 1015). v. *octoginta*.

quatre-vingts: ANNAL. Fuld. II a. 875 p. 84,3: -a octo homines. NOTE S. Emm. I p. 1094,38: XL dies crimi-

naliu et -a dies venalium. CARTUL. Conch. 78 p. 75 (a. 1075): -a solidos. DOC. Port. part. III 98 p. 85 (a. 1103): con -a passales.

octuaiesimus, -a, -um v. *octuagesimus*.

5 **octuaingta** v. *octuaginta*.

octuber v. *october*.

octubris v. *octobrius*.

octucenti v. *octingenti*.

octuegensimus, -a, -um v. *octuagesimus*.

10 **octuennis**, -e v. *octennis*.

octundo 3. v. *obtundo*.

octuogesimus, -a, -um v. *octuagesimus*.

octuplicitas, -tis f. [octo; *sur le modèle de duplicitas*] *multiplication par huit*: ADALBOLD. crass. spher. II 8 p. 309,15: nihil dubitarem quin hec esset ratio sphericam crassitudinem inveniendi, si proprium esset spherice tantum crassitudinis, ut si duplicitas in diametro constaret, -as in soliditate reperiretur.

octuplo 1. [octuplus] *multiplier par huit, octupler*: UGUTIO s.v. ogdo: -o, -as, octuplum facere, octies multiplicare.

octuplus, -a, -um 1) *adj.*: *octuple*: REMIG. comm. Mart. Cap. VII 418,15 t. II p. 234,19: alias quoque mensuras, id est non solum quadruplam sed etiam -am et duplam. *spéc.*: *sur huit cordes*: UDALSC. carm. p. 113: dum lyra tangitur, -a psallitur oda sed una.

2) *subst.*: a) *m.*: *octuple, nombre qui résulte d'une multiplication par huit*: PS. ODO CLUN. mus. col. 795^D: ex genere proponantur multiplici, dupli, quadrupli, sescupli, -i. FRUTOLF. (?) rhythmimach. 1,7: ex pari quidem generis multiplicis sint species: dupli, quadrupli, sescupli, -i.

b) *n.*: *multiplication par huit*: PAPIAS s.v. octo: derivatur octavus, octies, -um. UGUTIO s.v. ogdo: octuplo... -um facere, octies multiplicare.

octorgo 1. v. *octorigo*.

octorio 1. [auctoro] *forme obturio*: COD. Ar. 157 p. 228 (a. 1037). *cautionner, se porter garant*: COD. Ar. 157 p. 228 (a. 1037): si antestare et defendere et obturiare non potuerimus. CARTUL. Imol. I 11 p. 33 (a. 1062): ab omni persona stare et -are atque defensare debeatis (*cf.* ib. I 12 p. 36 [a. 1062]). v. *auctōro, octorifico, octorigo, octreo, otricito, otrio, otrizo*.

octus [octo] *pour octo*: (v. G. Friedlein, *Der Calculus des Victorius* [Bull. di bibliogr. delle scienze mat. 4, Roma 1872, p. 69]). *huit*: CARM. de temp. rat. 256: anno quidem undecimo / Mars bellator more certo / vics -us recte tenet.

octussis, -is m. *somme de huit-as ou de huit deniers*: PAPIAS: -is octo denariorum est. UGUTIO s.v. as: -is id est octo asses vel precium VIII° assium.

ocularis, -e *qui a rapport aux yeux*: EPIST. Meginh. I p. 193,26 (a. 1057—88): in te animi ornamenta redundant ut illa -is gratia relucet.

oculariter *adv.* *aux yeux de tous*: CARTUL. Osn. I 425 p. 340 (a. 1196): in veste pauperi...-r videri voluit.

oculatum *adv.* *à la vue de tous*: WOLFARD. Waldb. 3,7,5: mirabatur quia -m prius manibus vectitabat, iam nullo furante vel rapiente carebat.

oculatus, -a, -um *forme* *oculatus*: GERARD. MORES. delib. p. 121. ACTA reg. Norim. Sic. 3 p. 414 (a. 1110).

1) *adj.*: A) *qui a de nombreux yeux* (PAPIAS: -us... oculis plenus): 1) *au propre*: WALAHFR. Wett. 119: namque illa refert scriptura Iohannis ante retroque animalia sancta -a fuisse. EGBERT. LEOD. rat. I 1008 p. 162: -us prospicit Argus. GERARD. MORES. delib. p. 121: alis senis suffultus, ultro citroque -us.

2) *par métaph., dans l'expression* ante et retro: FUND. Hild. 6: Henzilo, non tam presul quam pater, ante et retro -us. HUGO CANTOR vers. 189 p. 224: ante, retro, foris, intus homo est sapiens -us. STEPH. TORNAC. epist. I p. 10 (a. 1178—80): ecce -um habes Paulum ante et retro, sed ante, ut proficiat, retro, ne deficiat.

B) *ocellé* (PAPIAS s.v. pavo: pavonis avis -us. UGUTIO s.v. colo: -us, -a, -um... scilicet plenus oculis ut cauda pavonis): ΕΚΚΕΒ. IV bened. II 54: anguillas gratas fac, crux, novies -as. ALEX. NECK. nat. rer. II 133 p. 214: panthera minutis est orbiculis superpicta, ita ut -is ex fulvo circulis vel cerula vel alba distinguatur tergi suppellex.

C) *qui perçoit*: 1) *par la vue, notamment dans l'expression figurée* fide -a: *par le témoignage des yeux*: EINH. Carol. prol. p. 4: nullum ea veracius quam me scribere posse, quibus ipse interfui, queque presens -a, ut dicunt, fide cognovi. NICOL. CLAR. epist. IV col. 1598^B: vidi ergo -a fide populos frementes obstrepere. STEPH. TORNAC. epist. p. 60 (a. 1179): rex noster dedit in mandatis, ut, sicut -a fide perceperam... domino pape scriberem. GIRALD. topogr. I 6 p. 29: cum nihil -a fide, nihil nisi per indicem et a remotis agnoverint. *par extension*: a) -a cognitio: HELM. prol. p. 2,12: que aut longevus viris referentibus percepi aut -a cognitione didici, statui... perscribere. PASCHAL. ROM. thes. occ. p. 169: cum sancte... icone...-e multum cognitioni conferant. b) -a veritas: WOLFARD. Waldb. II,1 col. 530^A: de his duobus... miraculis me satis mirante, et si quid his aliquid in iam dicto monasterio simile factum sit, curiosius inquirente, affuit qui desiderii mei sitim fluente -e veritatis extinxit.

2) *par l'intelligence*: a) *perspicace, éclairé (nuance de discernement)* (PAPIAS: -us, videns, prudens): CARM. var. II 3,2,8: tantum mens -a legat. GERHON. in psalm. 31,3 p. 24: libertas est penitere volentibus declinare suos duces cecos et querere alios -os. ib. 34,2 p. 320,7: clerici... valenter litterati et per scientiam -i. WIBALD. epist. 378: vestre -e discretioni suggerimus ut eandem causam domno Coloniensi archiepiscopo tractandam...

remittatis. AELR. Jesu duod. III 25, 30 p. 108: -a mente perspicere. b) *attentif, vigilant*: BERTHOLD. CONST. annal. a. 1076 p. 281,43: Gregorius papa, ut bonum pastorem oportet, ovile Christi a lupina rabie undique -us sollertissime muniendo. REIMBALD. LEOD. schism. 2,7 p. 119: tam sacrum aliquando, tam sollempnem, tam undique -um conventum. *spéc. en parlant de la foi*: DIPL. Henr. II 366 p. 468,32 (a. 1017): cuius fidei -e merito assencientes donaria ipsius *episcopi*... confirmavimus.

II) *subst. n. plur.*: *ce qui est évident, clair* (PAPIAS: -a, que oculis videntur vera): RATHER. phren. col. 375^A: que utique obscuritates eo minus sunt -is adverse, sunt quo magis arcani fida (*sic*).

15 **oculeus**, -i *m. diminutif* de oculus: *petit œil*: PAPIAS s.v. oculi: oculus, eius diminutivum ocellus et -us.

oculissimus, -a, -um 1) *qui a de nombreux yeux*: UGUTIO s.v. colo: -us, -a, -um, qui plenus est oculis.

2) *que l'on regarde fréquemment*: UGUTIO s.v. colo: invenitur -us... qui frequenter inspicitur.

20 **oculo** 1. 1) *pourvoir d'yeux, donner la vue*: UGUTIO s.v. colo: -o, -as, ut Deus istum -avit, id est dedit ei oculos. *au passif: recouvrer la vue*: TRANSL. Viti p. 19 (éd. Jaffé): ceca, que mox ut accurrit -ari meruit.

2) *regarder*: DAN. BECCL. Urb. Magn. 1051 p. 37: in palma naris cum sit purgatio facta, sordes in palma missas -are caveto.

3) *enter, greffer*: ALEX. NECK. utens. p. 111: artavum quo surculos exsecet et eosdem arboribus -andis [*glosé à enters*] inseret.

oculo 3. *v. occulo*.

oculosus, -a, -um [oculus] 1) *pourvu de nombreux yeux (s'appliquant aux séraphins)*: JOH. SCOT. ier. Dion. VI 6 p. 282: sanctissimos enim thronos et -os et pennosos ordines, cherubin Ebreorum voce et seraphim nominatos. id. carm. II 8,9 p. 538: Seraphin -a volare. HERIC. vita Germ. metr. 563 p. 514: quo te suscipiunt seraphin -a canoro / carmine multiplicem modulantia. ΕΚΚΕΒ. SCHON. opusc. 11 p. 337,25: hunc... reverenter adora / inter pennosos, inter fratres -os.

2) *ocellé* (UGUTIO s.v. colo: -us, -a, -um... plenus oculis ut cauda pavonis que plena est oculis): GIRALD. topogr. I 9 p. 32: murenis etiam -is.

3) *au figuré: perspicace*: SEDUL. rect. 4 p. 31: *sapientia* cautissima est in consiliis, ... fortis in adversis, temperans in prosperis, -a in iudiciis. LIBELL. de Willig. I p. 744,7: tam... -e discretionis fuerat, ut non falleret nec falli posset. ib. p. 744,9: verax enim crat in eloquiis ... -us in iudiciis. WILLIR. cant. 4,9 p. 31: sive sit ille docens -o lumine pollens, / qui bene provideat subjectis.

ocult... *v. occult*...

oculus, -i *m. formes*: oculus: MON. hist. Port. dipl. I 82 p. 52 (a. 961). EPIS. Reinh. 83 p. 70,8 (a. 1140—

68). HARTV. legend. Steph. p. 429. etc. oculus: VITA Joh. Rav. p. 55. oclus: BABIO v. 35. *abl. plur. oculit*: FONT. Flor. 8 p. 26,15 (a. 995).

1) *œil, organe de la vue*: A) *définitions*: ALCUIN. disp. Pipp. p. 534,24; quid sunt -i? Duces corporis, vasa luminis. DHUODA lib. man. p. 144: lucerna corporis tui est oculus tuus. PAPIAS: -i dicti quia eos ciliorum tegmina oculunt ne incidentis iniurie offensione ledantur. GUILL. CONCH. phil. mundi col. 95^D: -us ergo est quedam orbiculata substantia et clara, sed in superficie aliquantulum plana, ex tribus humoribus, et septem tunicis constans. HONOR. AUG. in cant. 4,1 col. 411^A: -orum officium est de capite lucere et corpori ducatum prebere.

B) *l'œil, considéré comme partie du corps*: 1) *en emploi simple*: a) *en général*: EINH. Carol. 22: apice capitis rotundo, -is pregrandibus. HILDEGARD. phys. 7,27: -i eius lucent velut stella in nocte. BABIO v. 35: sidera sunt ocli *puelle*. DANCUS REX 15,2 p. 80: habet -os grossos. GUILL. FALCONARIUS 2,2 p. 140: lacrimantem -um. b) *en parlant du sommeil*: HROTSV. prim. 205 p. 235: non claudens -os somno suadente gravatos. EGBERT. LEOD. rat. I 1680 p. 202: ex -is somnus fugiebat. c) *en parlant de sa perte*: LEO IV epist. p. 606,20 (a. 852—53): mox comprehenderunt et eius oculos eruerunt. ADREVALD. mirac. Bened. 28 p. 65: capti -is, quolibet scilicet corporis vitio, seu pessimo lippitudinis humore seu glaucomate adoperti. ANDR. FLOR. mirac. Bened. II 14 p. 212: quamdam puellam -is captam... lumen recepisse. DIPL. Henr. IV 411 p. 547,17 (a. 1090): ut ei -i eruantur et dextra manus amputetur. UDALR. consuet. Clun. III 25 col. 768^B: luminis amissio et orbitas -orum. COLOM. decr. I c. 84: pro ecclesia de obcecatione -orum seu aliorum detruncatione membrorum liberetur. S. STEPH. decr. I c. 47: si quis... gladio... quemlibet debilitaverit vel in -o vel in pede... consimile dampnum sui corporis patiat. *par extension*: α) *délit portant sur l'ablation d'un œil*: LEX Thuring. 12: -us unus vel ambo excussi adalingo CCC solidis componat. β) *supplice*: HERIC. annal. a. 873 p. 80: hoc anno Carlomannus -is multatur.

2) *expressions indiquant un mouvement de l'œil*: *dejacere -os*: *baisser les yeux*: VITA Mathild. II 3 p. 286,9: abbatissa -os deiecit et nutanti anime in responsione diu hesitavit. *elevare -os*: *lever les yeux*: WALTH. SPIR. Christoph. I 19: elevans -os in caelum... preces effudit. *ictu, in ictu ou per ictum -i*: *clin d'œil*: DOM. GUNDISS. transl. Ibn Gebirol fons vite I 8 p. 11,16: velocius ictu -i. Doc. Vindoc. 103 p. 132 (a. 1176): quoniam que tempore aguntur... per ictum -i memorie vix inherent. GUILL. TYR. hist. rer. transm. V 21 p. 228: in ictu -i, sicuti premoniti erant subsequentibus. *nutus -orum*: *signe d'assentiment, clin d'œil*: ADALBOLD. Henr. II p. 694,52: -orum nutibus ad similia edoctis innuit. obli-

quare -os: *regarder de côté*: PETR. DAMIAN. serm. 56 col. 818^D: -os non obliquat. *submittere -os*: *baisser les yeux en signe d'humilité*: VITA Theod. Andag. p. 41,41: -is submissis et humiliter respicientibus.

5 C) *l'œil considéré comme organe de la vue*: 1) *en général*: ACTUS pont. Cenom. p. 174 (IX s.): quidam sine -is materno fusus utero (cf. ADREVALD. transl. Bened. 9 p. 9). BERNARD. serm. de temp. 2 p. 328,6: *veritas sese ingerit per utrasque, -orum scilicet aurium fenestras*. MON. hist. Port. dipl. I 82 p. 52 (a. 961): carens amborum lumina occulorum. HARTV. legend. Steph. p. 416: Sebastianum... corporalium -orum lumine ad tempus privavit *Deus*.

2) *en parlant des troubles de la vue*: LEGEND. Gerh. maior p. 505: virgo...-is caliginosis tactu manuum eius -orum promeruit sanitatem.

3) *expressions*: a) *acies -orum*: *pupille des yeux*: ANDR. FLOR. mirac. Bened. III 7 p. 229: cumque ex adverso ille... mirabile factum acie sequeretur -orum. DUDO Norm. IV 126 p. 292: *superciliis acieque -orum coruscus*. b) *carnalis -us, carneus -us, -us carnis, corporalis -us etc.*: *œil de chair, œil naturel (par opposition à une vue intellectuelle, surnaturelle)*: AGIUS vita Hath. 14: *corporeis -is conspicabilem*. GERH. AUG. vita Udalr. 28 p. 415,24: in quadam invisibili carnalibus -is congregatione. BERENGAR. TURON. coena 32 p. 83: sicut videri in baptismo aquam -is corporis, non videri -is corporis spiritum sanctum qui aquam consecravit. ANAST. CLUN. epist. col. 433^C: magis suis corporalibus -is quam veritatis attestationibus credunt. ROB. MON. REM. hist. Hier. II 3 p. 741: nam quis carneus -us loricarum, aut galearum, aut scutorum... sole radiante, ferre poterat intuitum. HUGO S. VICT. de verbo Dei p. 419: quidam est -us qui foris est et non intus sicut -us carnis... -us carnis videt tantum extima corporum. id. sacram. J,X 2 col. 330^A: homo ergo qui -um carnis habet, mundum videre potest et ea que in mundo sunt. c) *accipere -os*: *recouvrer la vue*: HARIULF. Arnulf. III pref. col. 1427^B: per salivam oris viri Dei Arnulfi se -os accepisse. d) *non credere -is*: *ne pas en croire ses yeux*: HIST. de via Hier. 117 p. 219: quibus visis, Tancredus mox hilarescit, qui tamen nec sibi, nec -is adhuc credens. e) *expressions métaph.*: α) *tenere -os apertos*: *garder les yeux ouverts, surveiller*: VULC. Bard. 3 p. 319,9: intus et foris apertos tenens -os circa curam sibi creditam ut paterfamilias prudens vigilabat. β) *clausis -is*: *les yeux fermés (pour ne rien voir)*: CARTUL. Hosp. S. Joh. Hier. 419 p. 290 (a. 1170—80): tam enormem audaciam predictorum hominum clausis -is pertransitis. f) *expressions pléonastiques*: α) *videre ou inspicere -is*: CARTUL. Ruscinon. 1 p. 3 (a. 865): et oculis nostris vidimus. RATHER. prel. col. 154^D: quamvis -is videre nequeamus. OTTO FRIS. gesta 2, 41 p. 150,8: acsi -is nostris illa vidissemus. CARTUL. S. Cruc. Aurel. 18 p. 36

(a. 1171): sicut in autentico scripto prefati antecessoris nostri propriis -is inspeximus. β) videre ad -um: PETR. ALF. disc. cler. p. 12: de hac causa iudicare per auditum ignoro, nisi qualiter inter vos primum fuerit ad -um videro. γ) parere visui -orum: RADBERT. corp. Dom. I 121 p. 18: non ut mirabile visui pareant -orum.

D) *par méton.*: 1) *sens propres*: a) *ce qui a l'éclat de l'œil*: α) *le soleil*: -us mundi (cf. Ovid. *métam.* 4,227 et l'article de H. J. Baxter, *Mundi oculus dans ALMA*, 2, 1927 p. 74): ALAN. *INS. Anticlaud.* II 121 p. 76: providet, applaudit, blanditur, consulit orbi / sol -us mundi, vite fons, cereus orbis. β) *la lune*: ALCUIN. *disp. Pipp.* p. 536,51: Quia est luna? -us noctis. γ) -us bovis: *nom donné à un filacterium portant une énorme pierre (dans une expression métaphorique)*: LIB. Hyda app. p. 290: super eas *reliquias* filacterium gloriosi martyris Pancratii, quod -um bovis vocant, eo quod gemmam tam speciosam quam spaciosam in medio sui contineat, collocavit. δ) *par métaph.*: l'éclat: CARM. Bur. B 112,3,5: virgo... / ... solis -o / comparabilis. b) *le guide, le soutien charitable*: α) *celui qui remplace la vue (pour les aveugles)*: CAND. FULD. *Eigil.* I 10 p. 228,6: ut essem -us ceco et pes clauda. PASS. *Ludm.* p. 574,3: erat mater pauperum, pes claudorum, -us cecorum. BERNARD. *consid.* IV 23 p. 466,8: oportere te esse...-um cecorum. β) *celui qui veille sur les autres et les dirige*: ELEV. *Wigb. Gembl.* 1 p. 311: Sigebertus... monachus, huius nostre ecclesie Gemmelacensis -us.

2) *au figuré*: *ce qui est cher, précieux*: CARTUL. *Mai. Mon. Andegav.* 1 p. 2 (c. 1050): eique quomodo -os suos res nostras custodire precepit. à noter l'expression pupilla -i (cf. Deut. 32,10): DUDO *Norm.* IV 68 p. 222: suscipiens precipuum infantem ad curam educandi... custodivit ut pupillam -i sui. CARTUL. *Leconcel.* 22 p. 25 (a. 1173): quem sicut proprii pupillam -i veneror simul ac diligo. STEPH. *Tornac.* epist. 49 p. 63 (a. 1179): qui leserit Turonensem ecclesiam, pupillam -i eius ledet.

II) *regard, perception opérée par l'œil*: A) *au sens propre*: 1) *en général*: ADELARD. *BATH. eod. et div.* p. 13,8: quis item atomi parvitatem -o distinxit? OTTO *Fris.* gesta 1,70 p. 99,2: que acutus clericorum tuorum discernere debebit -us. ANON. gesta Hung. c. 16: terram undique perspicientes, quantum humanus -us valet.

2) *expressions*: -o ad -um: *de ses propres yeux*: OTTO *Fris.* gesta 1,62 p. 89,2: singula loca... circum-eundo ac, ut dicitur, -o ad -um videndo. CARTUL. *univ. Paris.* I p. 22 (a. 1164): ut veritatem -o ad -um cerneret. COD. *Arp. cont.* VI p. 200 (a. 1199): licet... causas fraterni exilii, civilis etiam belli et effusi sanguinis eos operari -o ad -um viderimus. -otenus: à l'œil nu: DIPL. *Henr. III* 402 p. 563,22 (XII s. spur.): qui... -otenus aspexerant veritatem. designare -is: *montrer des yeux*: THIETM. 6, 84 p. 376,1: -is designans in eam. iacere -um: *jeter un regard*: EPIST. *Hann.* 105 p. 174,26 (a. 1077

—88): ne... quidem curiositatis -um in eundem libellum icci. -is sequi: *suivre du regard*: AGIUS *vita Hath.* 15: eam -is sequi.

B) *en parlant d'un regard attentif, de l'attention*: 1) *au propre*: *fixer le regard*: RADULF. *GLAB. hist.* IV, IV 11 p. 101: cum duceret -os per angulos tugurii. HUGO S. *VICT. pract. geom.* I p. 35,312: -um humi defigere. BERNARD. *MORL. octo vit.* 669 p. 116: vis fatuus fieri qui das -os mulieri?

2) *au figuré*: *s'intéresser à*: ANNAL. *Camald.* I append. 62 col. 152,9 (a. 999): verte -os tuos ad Libertinum, quanta... perpessus est. PETR. *DAMIAN. epist.* I 1 col. 206^A: omnes siquidem ad hunc finem -os tendunt. GUIBERT. *Nov. trop.* III 10,13 col. 396^C: non respiciens ad internam vacuitatem, ad ea tantum -um dirigebat, que de tuo superstitioso opere... predicabantur.

3) *expression habere (ou statuere) in -is, coram -is, pre -is*: *prêter attention, avoir en vue*: DIPL. *Karoli III* 87 (a. 883): quibus... perspectis eternum pre -is habentes remuneratorem... eandem ecclesiam... restituimus. DIPL. *Conr.* I 18 (a. 913): nos Dei semper timorem pre -is habentes... monasterium... absolvimus. GUILL. *PICTAV. gesta* 5 p. 12: ob morbos quos frequenter patiebatur plus Deum in -is habebat, et vite humane brevitate. COD. *Polon. Mai.* I p. 6 (a. 1075): terrorem futuri iudicii... coram -is habentes. GUIBERT. *Nov. moral.* II,II 19 col. 69^A: qui sue sibi humanitatis humilitatem pre -is statuatur. GUILL. *Tyr. hist. rer. transm.* 18,11 p. 836: viri impii, filii Belial Domini timorem pre -is non habentes.

C) *en parlant de la possibilité de voir, donc de la présence*: 1) *en présence de*: ante -os, coram, in, pre -is: ANNAL. *Xant.* a. 868: coram -is plurimorum. HELGAUD. *Rob.* 24 p. 120: intrantes hanc ecclesiam pre -is habent subscriptos versiculos. RUOTG. *COL.* 29: ad id agendum... accendit omnes pene, quos pre -is habuit. GUILL. *PICTAV. gesta* 34 p. 82,6: in -is regis fere cuncti fere occiderunt. RADULF. *CADOM. gesta Taner.* 2 p. 606: in -is patris sub Dyrachii mœnibus. CARTUL. *Berbez.* 503 p. 139 (XII s.): hoc donum fecit... coram oculis multorum. OTTO *Fris.* gesta 2, 21 p. 124,25: in -is omnium.

2) ad -os: *pour venir en présence de*: ABBAUD. *corp. Christi* col. 1344^B: de eodem corpore asseritur, quod per nativitatis sue mysterium ad humanos -os clauso utero Virginis exivit.

3) *expressions négatives*: a) *s'éloigner de*: evanescere, abscedere ab -is: THIETM. 3,4: evanuit ab -is eius. TRANSL. *Iuvenal.* 6 p. 389^B: abscessit ab -is eorum. b) *être éloigné de*: abesse, subtrahi -is: WIPO *tetral.* 207: quicquid abest -is, removetur lumine cordis. JOH. *WIGORN. chron.* p. 56: imago sanctissime Dei genitricis Marie -is subtracta.

III) *reflet des sentiments, état d'âme* (PAPIAS: hi inter

omnes sensus viciniore sunt anime; in -is enim omnes mentis *indicium* est; unde anime perturbatio in -is apparet, ut hilaritas (Isid. etym. XI 1, 36). EGBERT. LEOD. rat. I 231 p. 53: mundus -us omnia munda querit.):

A) *exprimant une émotion*: FROUM. carm. 32,32: et torvis -is me simul inspicitis. VITA Theod. Andag. p. 43,44: ardentibus minax -is. OTTO FRIS. gesta 1,11: turbato pre ira -o. à noter l'expression siccis -is: sans pleurer: RATHER. conf. col. 431^B: nedum scribere vel enarrare siccis valeam -is. GUILL. TYR. hist. rer. transm. 10 21,1 p. 1005: quodque siccis -is dicere non possumus.

B) *intention, disposition* (ALAN. INS. dist. col. 880^A: -us... dicitur intentio): 1) *en général*: CARTUL. Eichsf. 37 p. 23 (a. 1089): hec nimirum nos admonet... in futurum providentie -os extendere. DIPL. Loth. III 74 p. 114,43 (a. 1135): circumspeditionis -um ecclesie nostre ... accomodantes... monasticam vitam... ordinavimus.

2) *expressions*: a) *benignus -us, boni -i: bienveillance*: HERBORD. Otton. pref. p. 705,13: habuit dominus meus super eum -os bonos, eo quod illustri esset parentela. ACTA pont. Rom. Gall. III 216 p. 317 (a. 1182—83): loca... Christi pauperum subventionibus deputata -o debeamus benigno respicere. b) *simplex -us: bonne intention, franche disposition*: OTTO FRIS. chron. 8 prol. p. 391,4: communem sacre Scripture usum simplici -o intendendo. CARTUL. Rhen. med. I 579 p. 638 (a. 1154): quia consideratione pia et -o simplici prefate ecclesie... contulimus. STEPH. TORNAC. epist. 55 p. 69 (a. 1168): precor... ut, quoniam in litteris illis simplicem -um habui, apud dominum meum vestro me excusetis interventu. INNOC. III de miseria II, 4 p. 41,1: numquam in vobis ita simplex est -us, ut totum corpus sit lucidum. *avec une négation*: DIPL. Loth. III 81 (a. 1136?): primum quidem non parum te suspectum habuimus, credentes quod non simplici -o nos... respiceres. c) *aequis -is: d'un bon œil, favorablement (ici avec une négation)*: GERBERT. epist. 52 p. 82,8 (a. 985): noveritis etiam reges Francorum nos non aequis -is intueri. AELR. Jesu duod. II 12, 18 p. 74: nec aequis aspicit -is suum domicilium in Christi hospitium commutatum. d) -us miserationis *ou* misericordie: ANDR. FLOR. mirac. Bened. III 3 p. 223: libuit itaque super his patrem Benedictum apponere solitum solite miserationis -um. SIGEBERT. GEMBL. gesta p. 535,52: miserator Dominus cito -os misericordie sue aperuit. CARTUL. Lover. 75 p. 110 (a. 1197): -o misericordie sue nos respexit. e) -us pietatis: ACTA duc. Norm. 108 p. 268 (a. 1046—47): illis pietatis et totius gratie -is qui Petrum ad lacrimas... compulerunt. STEPH. TORNAC. epist. 104 p. 122 (a. 1177—91): aperiatur super eum, obsecro, paternus apostolice pietatis -us. f) -us bone intentionis: SIGEBERT. GEMBL. gesta p. 525,50: qui... Deo placebat pro bone intentionis -o.

C) *en mauvaise part: disposition au péché*: GUIBERT.

Nov. moral. V 15 col. 130^A: -um, id est intentionem, habet ad peccata proclivem. ib. IV 14 col. 126^D: sunt... tamen plures quibus est -us sanguinis, id est intentio peccati. id. trop. IV 1,3 col. 417^C: per -um sanguinis, ad peccatum prona designatur intentio.

D) *reflet de mauvaises intentions, d'où l'emploi comme surnom de l'expression -us latronis: visage de voleur*: ROTUL. pip. 13 Henr. II p. 204 (a. 1166): Gilbertus -us latronis.

IV) *jugement, faculté de discernement*: A) *en parlant du jugement que l'on porte sur soi-même*: RIMB. Ansc. 35 p. 66,43: magnus sibi in -is suis videbatur. VITA Norb. II 4: ante cogitationum suarum -os constitutus, proprio pro ratione utens arbitrio.

B) *jugement d'autrui*: 1) *en général*: RUD. FULD. Leob. 23: -os civium suorum non sustinens. ACTA duc. Norm. 64 p. 195 (a. 1032): concessionis rationem in -is sancte matris ecclesie tali auctoritate confirmavi. Ivo epist. I p. 20 (a. 1091): per gratiam que habes in -is civium nostrorum. RADULF. DIC. abbrev. chron. p. 251: in -is episcopi Landoniensis se videns gratiam invenisse. STEPH. TORNAC. epist. 196 p. 245 (a. 1189—90?): mitite qui gratus sit in -is nostrorum principum.

2) *dans l'expression: in -is omnium videri: sembler à tous* (ALAN. INS. dist. col. 880^B: -us dicitur homo...: omnem -um, usitato more locutionum pro omni homine positum hic accipiamus): GESTA Franc. expugn. Hier. 12 p. 499: visus est sermo bonus in -is omnium et ita factus est. GUILL. TYR. hist. rer. transm. 17,30 p. 811: visus autem sermo hic in -is omnium bonus (*cf.* LEGEND. Gerh. maior p. 490). *d'où: pour tous*: BERNARD. apol. 3 p. 83,20: neque enim timeo omnium -is scribere quidquid de hac re vobis in aure locutus sum. LEGEND. Steph. minor p. 394: iudicium et iustitiam in -is proponebat.

C) *jugement, regard de Dieu* (HRABAN. univ. 1,1 col. 17^C: -i Dei, inspectio divina, eo quod omnia videat. HUGO S. VICT. de verbo Dei p. 419: -us Dei et longinqua capit, quia ubique presens est, et intima quia in omnibus est, et subtilis, quia perspicax est, et maxima comprehendit, quia omnia in ipso sunt. ALAN. INS. dist. col. 880^B: -us... dicitur respectus divine misericordie): DIPL. Henr. II 144 (a. 1007): in novissimo die tormento inextinguibili coram -is Dei luat. EGBERT. LEOD. rat. intr. p. 1,6: ecclesiam digne in Dei -is regere. Ivo epist. I p. 46 (a. 1092): quanto enim quisque vilior est in -is suis, tanto sublimior est in -is Conditoris. SUGER. epist. 11 p. 259 (a. 1149): ne reus professionis et iuramenti quod in susceptione corone regno fecisti in -is Dei appareas. JOH. SARISB. metal. IV 32 p. 200,22: cetera quidem, que divine rationis -us contemplatur, vera quidem sunt. PETR. LOMB. sent. III 19,6 p. 638: *Christus reconciliat autem homines Deo, dum offensa hominum tollit ab -is Dei, id est, dum peccata dolet.*

LEGEND. Steph. maior p. 377: -is... divine providentie. à noter l'emploi explétif de oculus dans l'expression offerre -is Dei: *offerre à Dieu*: COD. Pray 64 v: munera, quesumus, Domine, que -is tue maiestatis offerimus salutaria esse nobis concede. MISSALE Lat. p. 27,1: -is tue maiestatis munus oblatum.

D) *faculté de discernement ou de connaissance*: 1) avec un nom abstrait au gén.: GUIBERT. Nov. moral. VIII 29, 8 col. 219^A: torporis et negligentie duritiam... que... -um internecat discretionis. RICHARD S. VICT. stat. int. hom. 28 col. 1137^A: hec sanc est causa cur omne cor meret, cur consilii -us caligat. CARTUL. S. Michael. Mos. 113 p. 357 (a. 1178): nonnulla... que -is cognicionis subiacerent.

2) dans la locution ad -um: à première vue: HIST. exp. Frid. imp. p. 27,21: dux de Brandiez, quantum ad -um bene suscepit imperatorem; sed... quantum in sequentibus claruit, subdolum se... exhibuit. ou: au jugé: MAPPE clav. X p. 195: et adicies ex medicamine ad -um (id est ad existimationem).

V) *sens figurés*: A) *vision intérieure*: 1) par opposition aux yeux de la chair: ADREVALD. transl. Bened. 3 p. 4: quod ille spiritualibus -is, iste -is patratum carnis conspiciebat. EGBERT. LEOD. rat. I 540 p. 107: que tribuit Deus, ante -os non semper habemus. RICHARD. S. VICT. iud. pot. col. 1183^C: cur ergo non credatur charta incorporea digito Dei inscripta hoc posse prestare -is incorporeis quod charta corporea digito humano exarata prestare probatur -is corporeis?

2) interior -us: a) *désignant la contemplation qui permet la vision de Dieu ou la compréhension du vrai*: JOH. SCOT. ier. Dion. III 2 p. 252: interior animi -us. id. homil. Joh. X p. 250: intueri interioribus -is quomodo multiplices regule in arte artificis unum sunt. THIETM. 7,67: interiori -o eo lucidius radiante. ANON. ad Ragimb. p. 534,3: quo errore abiecto ac interioris -i aspectu adhibito. SIGEBERT. GEMBL. gesta p. 532,38: cum interior suus homo illis -is perfecte delectaretur, quibus mundicordes Deum contemplantur. GUILL. S. THEOD. enigma fid. 23 p. 112: ut enim ibi videat -us interior ad videndum Deum factus. HUGO S. VICT. epit. Dind. III p. 198, 273: quoniam doctrina et studio virtutum interior ille -us quo verum perspicendum sit emundetur. RICHARD. S. VICT. stat. int. hom. 24 col. 1133^D: nisi enim interior ille -us caligaret, toties procul dubio in veritatis iudicio minime erraret. ALAN. INS. serm. p. 271: condimentum virtutum, quod -um interiorem extenebrat. GIRALD. topogr. I 13 p. 40: ad divini luminis intuitum simul et desiderium -os dirigere docent interiores. (v. aussi mentis -us col. 320, 19). b) *désignant la conscience morale*: INNOC. III de miseria III, II 2 p. 77: opera bona vel mala... que omnia reducuntur ante -os interiores.

B) -us cordis: 1) *qui éclaire la conscience et détourne*

du mal: HRABAN. epist. 17a p. 421,16: in omni pietatis... actione imitabilem vobis ante -os cordis semper ponite. GODESC. SAX. div. II p. 312,1: inluminatis -is cordis. ATTO VERC. press. col. 66^B: ex ira quippe cum turbatus fuerit -us cordis. BERNARD. grad. humil. 19 p. 30,27: ab omni ergo labe, infirmitate, ignorantia... mundatur -us cordis, cui se in puritate videndam Veritas promittit. HARTV. legend. Steph. p. 429: diem ultimum semper ante oculos cordis statuens... inter patrie celestis cives... cupiebat habitare. NICOL. CLAR. epist. X col. 1607^B: quomodo talpa est qui cordis -os illuminatos habet, qui terram et terrenam contemnit?

2) *réflexion, méditation*: BERENGAR. TURON. coena 32 p. 79: quid -is corporeis videas, quid -is cordis, i.e. cogitatione, aspicias. CARTUL. Ins. 2 p. 2 (a. 1066): quapropter sepius -us cordis illud respiciens quod scriptum est:... qui domum Dei edificat in terris, domum suam preparat in caelis.

C) -us mentis: 1) *faculté intellectuelle en général*: RADBERT. Matth. col. 223^B: intellectus -us mentis est. JOH. SCOT. ier. Dion. III 3 p. 253: -us mentis, quem philosophi rationem dicunt. GUILL. CAMP. dial. col. 1049^D: aperi -os tue mentis. GAUFRID. S. VICT. prec. August. 107 p. 97: veteres philosophos in naturis rerum / gloriantes penitus se vidisse verum / probas mentis -um non habere merum. ALAN. INS. Anticlaud. I 404 p. 68: *racio sol animi, mentis -us*.

2) *imagination*: GERH. AUG. vita Udalr. 9 p. 397,26: pœnas maledictis preparatas -is mentis sepiissime intueri. NICOL. CLAR. epist. 43 col. 1641^D: ullum mihi -us mentis representat, quem vidi diligentem omnes, dilectum ab omnibus. *de même*: -us mentalis: BERNARD. serm. de div. col. 664^C: percurre mentalibus -is tormentorum officinas.

3) *faculté qui permet d'interpréter l'Écriture Sainte*: DUBO Norm. pref. p. 119: dum premor corporis infirmitate... mentis mee -us, sua sponte cecitatem potius quam lucem amplectando suffocatur... Illum siquidem -um... a te, qui versaris in sacrorum preceptis eloquiorum, exopto illustrari. STEPH. TORNAC. epist. p. 414 (c. 1155): mentis etenim mee interior -us nondum bene erat collirio perfecte compunctionis a pulvere terrenarum sordium detersus, quia... nondum intellexeram quod in Isaia legeram. CARTUL. civ. Basil. III 1 53 p. 38,15 (a. 1184): illud propheticum... sepius ante mentis mee ponens oculos. ALAN. INS. dist. col. 880^B: -us... id est intellectus quos(?) habes de divinis simplices sunt, non corrupti fermento Phariseorum.

4) *conscience morale*: HUGO FLAV. chron. II 3 p. 370,28: si qua illicite gerebat, ea ad mentis -os penitendo reducebat.

5) *contemplation*: RADBERT. fid. col. 1488^A: satagit mentis -um non avertere a summo bono. id. expos. Matth. col. 223^B: iam mundicordes Deum, sicuti est,

mentis -o videbunt. PRUD. pred. col. 1025^C: erige nunc mentis -um... ad intuitum veritatis. MARB. Rob. I 14 col. 1514^A: erigebat eorum mentis -os ad agnoscendum omnium Creatorem. ANSELM. CANT. proslog. 18 p. 38: munda, sana, acue, illumina -um mentis mee, ut intueatur te. URBAN. II epist. 125 col. 395^C (a. 1094—95): -os mentis vestre ad cognitionem veritatis illuminavit (cf. ALAN. INS. dist. col. 879^D: -us... dicitur etiam vita contemplativa).

D) -us intellectualis: *ce qui permet de saisir l'invisible*: 1) *dans la contemplation ou l'attente de la vie éternelle*: JOH. SCOT. versio Dion. Ar. II 3 col. 1087^C: invisibilem contemplationem intellectualibus -is inspiciebat. EPIST. Reinh. 83 p. 70,8 (a. 1140—68): quia eum Dei gratia suppletum hominis interioris -is intellectualibus magis gaudemus. GUIBERT. Nov. moral. III, IX 23 col. 109^D: ad interiora, spem scilicet eternorum, que penitenti promittuntur, intellectuales -i diriguntur. RICHARD. S. VICT. Trin. prol. p. 83,28: penna contemplationis volare et intellectuales -os eius radiis infingere. 2) *dans une vision mystique*: HUGO FLAV. chron. II p. 406,37: intellectuales -i aperti sunt, et vidit sibi stare angelum blanda se voce alloquentem.

E) -us contemplationis: *contemplation*: HUGO S. VICT. sacram. I, X 2 col. 329^C: alium rursus -um acceperat quo intra se Deum videret et ea que in Deo erant, et hic est -us contemplationis. ib. col. 329^D: postquam autem tenebre peccati in illam animam intraverunt, -us quidem contemplationis exstinctus sit, ut nihil videret. GUILL. S. THEOD. cant. p. 153: efficit et mundat in ea -um contemplationis.

F) -us fidei: *foi*: HRABAN. epist. 20 p. 383,2: -o sane fidei intuendo. BERNARD. MORL. reg. 43 p. 67: eruat ut sanctis -um fidei vetus anguis / per varias hereses instat et obstat eis.

G) -us *seul*: 1) *raison, faculté intellectuelle*: IVO epist. Sever. III 24 p. 71,28: duos nempe -os habet anima, unum quo intelligit. ALAN. INS. dist. col. 880^A: -us dicitur ratio, quia sicut -o perpenduntur visibilia, ita ratione invisibilia (cf. HUGO S. VICT. sacram. I X 2 col. 329^C: -us rationis:... anima alium -um acceperat quo seipsam videret et ea que in ipsa erant, hic est -us rationis).

2) *amour de Dieu*: IVO epist. Sever. III 24 p. 73,12: sublato enim amore Dei qui dexter -us est.

3) *conscience morale*: RADBERT. corp. Dom. VIII 4 p. 40: a Christi corpore coram interni iudicis -is decidere. GERARD. IHER. conf. spec. II p. 347,67: «levavi oculos meos ad montes» (Ps. 120,1). Levate ergo -os vestros, id est affectus vestros, sensus videlicet intelligibiles ad tropologiam, id est ad moralem intelligentiam, ut moribus bonis vos componatis.

4) *mémoire*: BERNARD. serm. de sanct. col. 478^A: -us meus, memoria mea.

VI) *sens symboliques*: A) *celui qui joue un rôle remarquable*: 1) *brillant et éclairant*: GUIBERT. Nov. moral. prooem. col. 19^D: indidit tanto Deus capiti duos -os sideribus clariores, dum a dextris habes Anselmum ... altrinsecus Radulphum. HONOR. AUG. in cant. 4,1 col. 411^A: -i ergo Ecclesie sunt episcopi et alii prelati, provisoires eius, a capite Christo lucentes, qui coram hominibus verbo et opere lucent.

2) *en voyant pour les autres et en prévoyant*: CARTUL. S. Mar. Paris. I 32 p. 339 (c. 1127): archidiaconi vero qui -i et a secretis episcopi dicuntur, et ecclesie Dei provisoires. PETR. BLES. epist. 209 col. 490^C: vulgariter dicitur quod archidiaconi sunt -i pontificis sui. ALAN. INS. dist. col. 880^C: -us... dicitur ille qui alii providet. ib.: -i sunt qui in ipsa hominis facie in summo positi, providendi itineris officium susceperunt.

B) *symboles théologiques*: 1) *le Christ*: ALAN. INS. dist. col. 880^D: -us... dicitur Christus, quia sicut in -o plures tunice, ita in Christo plures substantie, corporis et anime et divinitatis.

2) *les dons du Saint-Esprit*: GODESC. AQU. opusc. 6 p. 68: qui est Christus veritas, septem -os habens, i.e. dona Spiritus sancti. ALAN. INS. dist. col. 880^B: -i Domini dona Spiritus sancti significant. De quibus in alio loco legitur quod Joannes vidit agnum occisum, habentem cornua septem et -os septem (cf. Apoc. 5,6).

3) *les Apôtres*: CALIXT. II serm. Jacob. col. 1384^D: isti apostoli... -i Dei... habentur.

4) *l'Écriture Sainte*: ALAN. INS. dist. col. 880^D: -us... dicitur sacra Scriptura, que dicitur -us Dei, quia per palpebras huius loci, id est per aperta et obscura loca sacre Scripture probat Deus filios hominum, id est 'distinguit inter bonos et malos.

C) *symboles moraux*: 1) *vertu d'espérance*: ALAN. INS. dist. col. 879^D: -us... dicitur spes... «defecerunt oculi eorum» (Jer. 14,6)... quia spes eorum ab eis que intendebant, corrui.

2) *certaines péchés*: a) *l'orgueil*: ALAN. INS. dist. col. 880^A: -us... dicitur superba elatio... -os inclinare est nullum respiciendo ad superbiam contemnere, sed se minorem atque imparem cunctis quos aspicit estimare. INNOC. III de miseria II 33,2 p. 65: Salomon... ponit -os sublimes, id est superbiam. b) *la concupiscence*: ALAN. INS. dist. col. 880^A: -us dicitur rivus concupiscentie, unde legitur quod -i Ade et Eve aperti fuerunt post peccatum, quia ceperunt moveri et diffundi secundum membra genitalia.

D) *symbole du diable*: ALAN. INS. dist. col. 879^D: -us... dicitur pravus consiliarius... per -um, qui inherens capiti utilitati visionis deservit, intelligitur consiliarius Antichristi, qui dum perversis machinationibus que agenda sunt previdet pravus hominibus quasi ostensum pedibus iter prebet. *d'où*: ALAN. INS. dist. col. 880^C: -us... dicitur pravus prelatus.

VII) *sens techn.*: A) *chas d'une aiguille*: CONFL. ovis et lini 260: transit acus pannum, modicum, mea munera, filum / secum transfixo traiciens -o.

B) *noeud (d'un arbre), œil (d'un rameau), bourgeon*: MAPPE clav. 288 p. 242: aut si per unum diem -os populi tritos infuderis. ADAM PARVIPONT. utens. p. 122: consiti autem quorundam arborum surculis, aliarum corticibus intersertis et quarundam oculis cum adherente libro ad aliarum ramusculos translatis (*glosé nucs*).

C) *représentation, dessin d'yeux*: 1) *sur une pierre* (symbolisant l'omniscience de Dieu): WALTH. SPIR. Christoph. II 1,246: Christe salus hominum... / cum

septenorum lapis existas -orum. ALAN. INS. dist. col. 880^B: Et in Zacharia quod septem -i erant in lapide uno (cf. Zach. 4,10).

2) *sur un tissu, cum -is: ocellé*: CARTUL. Remens. p. 222 (a. 1067): manutergium cum -is.

ocumbo 3. v. *occumbo*.

ocupo 1. v. *occupo*.

ocuro 3. v. *occurro*.

ocurro 3. v. *occurro*.

ocursus, -us m. v. *occursum*.

ocyter v. *ociter*.

